UMAR

poročilo o razvoju 2024

Poročilo o razvoju 2024

Izdajatelj: UMAR, Ljubljana, Gregorčičeva 27
Odgovarja: mag. Marijana Bednaš, v. d. direktorice

Uredniki: dr. Marta Gregorčič, mag. Matevž Hribernik, mag. Rotija Kmet Zupančič

Avtorice in avtorji Poročila o razvoju 2024 so:
mag. Barbara Bratuž Ferk, Urška Brodar, mag. Urška Čede, mag. Tanja Čelebič, Lejla Fajić, dr. Tina Golob Šušteršič, mag. Marjan Hafner, dr. Marta Gregorčič, mag. Matevž Hribernik, Katarina Ivas, MSc, dr. Laura Južnik Rotar, dr. Alenka Kajzer, mag. Rotija Kmet Zupančič, dr. Tina Kocjančič, Mojca Koprivnikar Šušteršič, mag. Mateja Kovač, dr. Valerija Korošec, mag. Janez Kušar, dr. Andrej Kuštrin, Urška Lušina, mag., dr. Jože Markič, Helena Mervic, Ana Milanez, mag. (Ministrstvo za finance), mag. Tina Nenadič, Janja Pečar, Mitja Perko, mag., Jure Povšnar, Denis Rogan, mag., Urška Sodja, mag. Eva Šarec, Branka Tavčar, Nataša Todorović Jemec, MSc., mag. Ana Vidrih, dr. Nataša Vrh (Ministrstvo za finance), dr. Peter Wostner.

Uredniški odbor:
mag. Marijana Bednaš, mag. Tanja Čelebič, Lejla Fajić, dr. Marta Gregorčič, mag. Matevž Hribernik, dr. Alenka Kajzer, mag. Rotija Kmet Zupančič, mag. Mateja Kovač, mag. Janez Kušar, dr. Peter Wostner.

Tehnično urejanje in prelom:
Mojca Bizjak, Bibijana Cirman Naglič, Ema Bertina Kopitar

Tisk: Eurograf d.o.o.
Naklada: 200 izvodov

Ljubljana, julij 2024

ISSN 1581-6567 (tisk)
ISSN 2464-0492 (pdf)

Publikacija je brezplačna.

© 2024, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
Razmnoževanje publikacije ali njenih delov ni dovoljeno.
Objava besedila in podatkov v celoti ali deloma je dovoljena le z navedbo vira.

Kazalo

Povzetek s ključnimi priporočili ... **11**
Uvodna pojasnila ... **21**

1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse ... **23**
1.1 Gospodarska stabilnost ... **25**
1.1.1 Teritorialni vidik gospodarskega razvoja ... 35
1.2 Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor ... **38**
1.2.1 Konkurenčnost ... 38
1.2.2 Prehod v pametno zeleno gospodarstvo ... 46
1.2.2.1 Inovacijska preobrazba ... *46*
1.2.2.2 Človeški viri ... *48*
1.2.2.3 Investicije ... *50*
1.2.2.4 Znanstvenoraziskovalni, inovacijski in podjetniški sistemi ... *50*

2 Učenje za in skozi vse življenje ... **53**
2.1 Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo ... **53**
2.1.1 Človeški viri in neskladja v znanju in spretnostih ... 59
2.2 Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete ... **62**

3 Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba ... **67**
3.1 Zdravo in aktivno življenje ... **67**
3.2 Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta ... **79**
3.3 Dostojno življenje za vse ... **88**

4 Ohranjeno zdravo naravno okolje ... **99**
4.1 Nizkoogljično krožno gospodarstvo ... **99**
4.2 Trajnostno upravljanje naravnih virov ... **110**

5 Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja ... **117**
5.1 Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve ... **117**
5.1.1 Delovanje javne uprave in zagotavljanje javnih storitev ... 119
5.1.2 Vpliv javnih institucij na delovanje gospodarstva ... 122
5.2 Zaupanja vreden pravni sistem ... **125**
5.3 Varna in globalno odgovorna Slovenija ... **128**
5.3.1 Varnost ... 128
5.3.2 Globalna odgovornost ... 130

Kazalniki razvoja Slovenije

1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse ... **135**
1.1 Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči ... **137**
1.2 Realna rast bruto domačega proizvoda ... **138**
1.3 Dolg sektorja država ... **139**
1.4 Javnofinančno ravnotežje ... **140**
1.5 Tekoči račun plačilne bilance in neto finančna pozicija Slovenije do tujine **141**
1.6 Finančna stabilnost ... **142**
1.7 Razvitost finančnega sektora ... **143**
1.8 Regionalne razlike v BDP na prebivalca ... **144**
1.9 Produktivnost ... **145**
1.10 Stroški dela na enoto proizvoda ... **146**
1.11 Izvozni tržni delež ... **147**
1.12 Neposredne tuje investicije ... **148**
1.13 Evropski inovacijski indeks ... **149**
1.14 Izdatki za RRD in število raziskovalcev ... **150**
1.15 Intelektualna lastnina ... **151**

1.16 Okoljska odgovornost podjetiij ... 152

2 Učenje za in skozi vse življenje ... 153
2.1 Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo ... 155
2.2 Vpis v srednješolsko in terciarno izobraževanje ... 156
2.3 Diplomanti terciarnega izobraževanja ... 157
2.4 Rezultati pri branju, matematiki in naravoslovju (PISA) ... 158
2.5 Izdatki za izobraževanje ... 159
2.6 Vključenost v vseživljenjsko učenje ... 160
2.7 Obisk kulturnih prireditev ... 161
2.8 Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini ... 162

3 Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba ... 163
3.1 Zdrava leta življenja ... 165
3.2 Zadovoljstvo z življenjem ... 166
3.3 Indeks enakosti spolov ... 167
3.4 Pričakovano trajanje življenja ... 168
3.5 Neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu ... 169
3.6 Preprečljiva umrljivost ... 170
3.7 Čezmerna hranjenost in debelost ... 171
3.8 Izdatki za zdravstvo ... 172
3.9 Izdatki za dolgotrajno oskrbo ... 173
3.10 Stopnja delovne aktivnosti ... 174
3.11 Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih ... 175
3.12 Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti ... 176
3.13 Začasne in prekarne zaposlitve ... 177
3.14 Bolniška odsotnost ... 178
3.15 Neenakost porazdelitve dohodka ... 179
3.16 Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka ... 180
3.17 Stopnja tveganja socialne izključenosti ... 181
3.18 Materialna in socialna ter dohodkovna prikrajšanost ... 182
3.19 Izdatki za socialno zaščito ... 183
3.20 Stanovanjski stroški in stopnja stanovanjske prikrajšanosti ... 184
3.21 Izkušnje z diskriminacijo ... 185

4 Ohranjeno zdravo naravno okolje ... 187
4.1 Emisijska produktivnost ... 189
4.2 Energetska učinkovitost ... 190
4.3 Delež obnovljivih virov energije ... 191
4.4 Promet po načinu prevoza ... 192
4.5 Snovna produktivnost ... 193
4.6 Odpadki ... 194
4.7 Okoljski davki ... 195
4.8 Ekološki odtis ... 196
4.9 Kmetijska zemljišča v uporabi ... 197
4.10 Intenzivnost kmetovanja ... 198
4.11 Intenzivnost poseka lesa ... 199
4.12 Kakovost vodotokov ... 200
4.13 Kakovost zunanjega zraka ... 201
4.14 Funkcionalno razvrednotena območja ... 202

5 Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja ... 203
5.1 Zaupanje v institucije ... 205
5.2 Izvršna zmogljivost ... 206
5.3 Indeks vladavine prava ... 207
5.4 Predvideni čas reševanja civilnih in pravdnih gospodarskih zadev ... 208
5.5 Indeks zaznave korupcije ... 209
5.6 Svetovni indeks miru ... 210
5.7 Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom,vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju ... 211
5.8 Delež bruto nacionalnega dohodka za uradno razvojno pomoč ... 212

Literatura in viri **213**

Seznam uporabljenih kratic **227**

Kazalo slik

Slika 1: Upočasnitev gospodarskega dohitevanja v obdobju 2020–2023 (levo), umirjanje inflacije ob koncu leta 2023 (sredina) in povečani pritiski s strani stroškov dela (desno) 11
Slika 2: Skromna rast produktivnosti od gospodarsko-finančne krize v povezavi z upočasnjeno rastjo investicij (levo in sredina zgoraj), v zadnjih letih pozitivni premiki na področju inovacij (desno zgoraj) in pri nekaterih investicijah v pametno preobrazbo, a precejšnji zaostanki pri nekaterih mehkejših dejavnikih (spodaj) 12
Slika 3: Dosežki petnajstletnikov pri bralni, matematični in naravoslovni pismenosti so se poslabšali v Sloveniji in v EU1 (levo), veliko zaposlenih ocenjuje, da potrebuje dodatna usposabljanja (desno) 14
Slika 4: Samoocena zdravja je nad povprečjem EU le za terciarno izobražene (levo), neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu so posledica dolgih čakalnih dob, ki močno presegajo povprečje EU (desno), leta 2022 15
Slika 5: Porazdelitev bruto plač med zaposlenimi je močno zgoščena pri plačah okoli minimalne (levo), visoki ostajata past neaktivnosti in past nizkih plač (desno) 16
Slika 6: Dohodkovna in premoženjska neenakost ter tveganje socialne izključenost so med najnižjimi v EU, tveganje revščine nekaterih ranljivih družbenih skupin pa že vrsto let presega povprečje EU 17
Slika 7: Energetska učinkovitost predelovalnih dejavnosti je od leta 2019 nad povprečjem EU, izboljševanje skupne energetske učinkovitosti in s tem tudi zmanjšanje izpustov TGP pa upočasnjuje zlasti promet; delež obnovljivih virov energije ostaja pod ciljno vrednostjo za leto 2020 in daleč od predvidenih ciljev za leto 2030 18
Slika 8: Pri večini kazalnikov institucionalne konkurenčnosti leta 2023 zaostanek za vodilnimi inovatorkami in tudi za povprečjem EU (levo); zaupanje v večino glavnih institucij države je relativno nizko in precej za cilji SRS (desno) 20
Slika 9: Osrednji cilj in strateške usmeritve Strategije razvoja Slovenije 2030 21
Slika 10: Po močnem odboju leta 2021 se je gospodarska rast v letih 2022 in 2023 umirila 23
Slika 11: Za obnovo po poplavah je bilo v letu 2023 iz državnega proračuna izplačanih 551 mio EUR oz. 0,9 % BDP, največ občinam za intervencijska dela in investicije (levo), ukrepi za blaženje posledic energetske krize so bili v letu 2023 na podobni ravni kot leta 2022, ob nekoliko drugačni strukturi (desno) 24
Slika 12: Ocenjeni vpliv ukrepov NOO na slovenski BDP 25
Slika 13: K povečanju presežka varčevanja nad investicijami je v letu 2023 največ prispevalo izrazito znižanje bruto investicij nefinančnih družb 26
Slika 14: Rast cen življenjskih potrebščin se je v Sloveniji ob koncu leta 2023 več kot prepolovila, a je bila še vedno razmeroma visoka, zlasti rast cen storitev 27
Slika 15: K umirjanju rasti cen življenjskih potrebščin (HICP) so tako v Sloveniji kot v EU leta 2023 največ prispevale nižje cene energentov in umirjanje rasti cen hrane (levo); znižala se je tudi osnovna inflacija, ki pa je še vedno razmeroma visoka (desno) 28
Slika 16: Ob umirjanju gospodarske aktivnosti se je v letu 2023 upočasnila tudi rast zaposlenosti (levo), kljub temu pa je bilo pomanjkanje delovne sile, ki ga ponazarja stopnja prostih delovnih mest, še vedno prisotno v večini dejavnosti (desno) 28
Slika 17: Dolgoročno se zmanjšujeta obseg opravljenih delovnih ur (levo) in število prebivalcev v starosti 20–64 (sredina), pri čemer lahko slednje omili zgolj nadaljevanje razmeroma visokega neto selitvenega prirasta iz zadnjih nekaj let (desno) 29

Slika 18: Nominalna rast povprečne bruto plače se je v letih 2022 in 2023 precej okrepila (levo), v zasebnem sektorju še posebej v delovno intenzivnih dejavnostih, kjer tudi najbolj primanjkuje kadra (desno) 30
Slika 19: Hitro spreminjanje razmerja med številom starejših in številom delovno sposobnih prebivalcev, ki smo mu priča od leta 2012, se bo stopnjevalo še tri desetletja (levo), družba pa se bo morala prilagoditi potrebam starejših (desno) 30
Slika 20: Izdatki, povezani s staranjem prebivalstva, se bodo zaradi velikega demografskega pritiska povečevali, zlasti izdatki za pokojnine (levo); največji vpliv na povečanje izdatkov za pokojnine ima povečevanje števila starejših v primerjavi z delovno sposobnimi, tj. stopnja starostne odvisnosti starejših (desno) 31
Slika 21: Javnofinančni primanjkljaj se zmanjšuje (levo) ob zniževanju deleža izdatkov glede na BDP (sredina), glede na leto 2019 se je najbolj povečal delež investicij, subvencij in vmesne porabe, znižal pa delež davčnih prihodkov glede na BDP (desno) 33
Slika 22: Zadolženost podjetij je v Sloveniji nižja kot v evrskem območju (levo), delež podjetij z močno izpostavljenostjo tveganju plačilne nesposobnosti je bil leta 2022 manjši kot v obdobju gospodarsko-finančne krize (desno) 34
Slika 23: Kreditna tveganja so še precej povečana v gostinstvu in nekaterih drugih storitvah (levo), število začetih stečajnih postopkov nad pravnimi osebami se od leta 2019 zmanjšuje, pri samostojnih podjetnikih pa se je trend v letu 2023 obrnil (desno) 35
Slika 24: Rast bruto dodane vrednosti osrednjeslovenske regije v letu 2022 je predvsem posledica rasti storitvenih dejavnosti, ki so pretežno vezane na funkcijo glavnega mesta ali imajo naravno tendenco h koncentraciji (J-U) (levo); med letoma 2014–2019 so imele z izjemo zasavske, posavske in podravske regije vse preostale regije višji prispevek drugih tržnih dejavnosti (A-I) k rasti dodane vrednosti od osrednjeslovenske (desno) 36
Slika 25: Upočasnjeno dohitevanje povprečne razvitosti EU med epidemijo in energetsko krizo 38
Slika 26: Nizek prispevek kapitalskega poglabljanja že več kot desetletje omejuje rast produktivnosti (levo), investicije so šele leta 2022 presegle raven iz leta 2005 (sredina), ključne omejitve pri investiranju ostajajo enake, vendar precej bolj zaostrene kot pred nekaj leti (desno) 39
Slika 27: Slovenija je v obdobju 2013–2020 precej izboljšala kazalnike vključenosti v globalne verige vrednosti 40
Slika 28: Kazalniki vrzeli med bolj in manj produktivnimi podjetji predelovalnih dejavnosti 41
Slika 29: Produktivnost dela v predelovalnih dejavnostih po percentilih porazdelitvene krivulje 41
Slika 30: Relativna razlika med produktivnostjo skupine držav EU11 in Slovenije po velikostnih razredih 42
Slika 31: Alokacijska učinkovitost se je v obdobju 2020–2022 nekoliko izboljšala 42
Slika 32: Nastajanje novih podjetij se je zadnja leta okrepilo (levo), upadanje deleža mladih podjetij se je v letu 2023 prekinilo (desno) 43
Slika 33: Stroškovna in cenovna konkurenčnost sta se med energetsko krizo občutno poslabšali 44
Slika 34: Izvozni tržni delež blaga se je po dvoletnem upadu v letu 2023 ponovno okrepil (levo), storitveni tržni delež se postopno krepi, a še ni v celoti nadomestil zmanjšanja v obdobju 2008–2015 (desno) 44
Slika 35: Slovenija se kljub pozitivnim trendom po letu 2020 po evropskem inovacijskem indeksu (EII) že peto leto zapored uvršča zgolj v tretjo skupino, to je skupino zmernih inovatork 46
Slika 36: Podjetniški sektor, predvsem mala in srednje velika podjetja, pri digitalni intenzivnosti z visokim deležem zelo slabo pripravljenih podjetij močno zaostaja, obenem pa je napredek v obdobju 2021–2023 pri vseh velikostnih skupinah podjetij počasnejši kot v drugih državah 47
Slika 37: Velik zaostanek v deležu strokovnjakov IKT v skupnem številu delovno aktivnih za večino gospodarsko razvitejših držav (levo) in relativno pozitivna pričakovanja odraslih glede vpliva umetne inteligence v naslednjih dvajsetih letih (desno). 48

Slika 38: Pri investicijah v inovacijsko podprto rast je treba še dodatno okrepiti pozitivne trende pri vlaganjih v RRD in zmanjšati vrzeli pri vlaganjih v druge oblike neoprijemljivega kapitala, kjer Slovenija zaostaja celo za povprečjem EU 49
Slika 39: Izdatki za RRD na prebivalca so v Sloveniji okoli povprečja EU in občutno nižji od povprečja vodilnih inovatork ne glede na sektor izvajanja RRD, kar je ovira še posebej za prebojne raziskave in inovacije 51
Slika 40: Matematična, naravoslovna in bralna pismenost so se poslabšale v Sloveniji in v EU 54
Slika 41: Mladi z najnižjim socialnoekonomskim statusom so imeli leta 2022 nizke dosežke pri različnih vrstah pismenosti, mladi s priseljenskim ozadjem pa veliko slabše kot vrstniki z nepriseljenskim ozadjem 54
Slika 42: Petnajstletniki so manj odporni na stres (levo) in manj radovedni kot v večini članic EU (desno) 55
Slika 43: V mednarodni primerjavi prihaja v Sloveniji več osnovnošolcev utrujenih v šolo, manj jih čuti pripadnost šoli 56
Slika 44: Petnajstletniki so disciplino pri pouku ocenili kar visoko, nizko pa oporo učiteljev 56
Slika 45: Kadrovska stiska v šolstvu1 se je od leta 2018 zaostrila v skoraj vseh članicah EU (levo); leta 2022 so javni izdatki za vse ravni izobraževanja, razen za OŠ, zaostajali za povprečjem EU (desno) 58
Slika 46: Slaba polovica odraslih (25–64 let) se leta 2022 ni želela izobraževati (levo), pomanjkanje časa in previsoki stroški pa so bili glavna ovira pri udeležbi odraslih v izobraževanju (desno) 58
Slika 47: Veliko delodajalcev se sooča s pomanjkanjem (ustreznih) kadrov (levo), leta 2023 so imela mala in srednja podjetja največ težav z iskanjem strokovnjakov, tehnikov in drugih strokovnih sodelavcev (desno) 59
Slika 48: Močno se je zmanjšalo število brezposelnih diplomantov, starih do 39 let (levo), velik delež terciarno izobraženih pa še vedno opravlja poklic, ki se ne ujema z njihovim področjem izobraževanja (desno) 60
Slika 49: Veliko zaposlenih želi izpopolniti svoje veščine in spretnosti, zlasti socialne 60
Slika 50: Število prireditev v ustanovah z odrsko dejavnostjo je leta 2022 zaostajalo za ravnjo pred epidemijo (levo), udeležba osnovnošolcev v ponudbi kulturnih dejavnosti pa je bila velika (desno) 63
Slika 51: Za slovensko književnost je bilo častno gostovanje na mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu v letu 2023 izjemno pomemben mednarodni kulturni dogodek, ki je prinesel pomembne dosežke 64
Slika 52: Zadovoljstvo z življenjem je na najvišji ravni doslej, samoocena zdravja pa je nad povprečjem EU le za terciarno izobražene prebivalce 68
Slika 53: Indeks enakosti spolov1 je bil leta 2023 nekoliko pod povprečjem EU (levo), politična zastopanost žensk2 pa nad povprečjem EU (desno) 69
Slika 54: Medletne primerjave indeksov enakosti spolov kažejo poslabšanje uvrstitev Slovenije med članicami EU1 (levo); telesna aktivnost petnajstletnic je veliko manjša kot pri petnajstletnikih (desno) 69
Slika 55: Zaradi staranja prebivalstva je bil porast povprečne standardizirane stopnje umrljivosti v letih 2020–2022 glede na povprečje 2015–2019 manjši kot porast splošne stopnje umrljivosti 70
Slika 56: Staranje prebivalstva povečuje pritisk na zdravstveni sistem (levo); na sekundarni ravni so čakalne dobe med državami s primerljivimi podatki med najvišjimi (desno) 73
Slika 57: Med epidemijo so se izdatki iz žepa za zdravje v porabi gospodinjstev povečali, najbolj gospodinjstvom v drugem in tretjem kvintilnem dohodkovnem razredu 74
Slika 58: Javni izdatki za zdravstvo v EU leta 2021 ali 2022 ter ocena za Slovenijo za leto 2024 75
Slika 59: Delež javnih izdatkov za dolgotrajno oskrbo v BDP v Sloveniji in državah EU, leto 2021 in ocena za Slovenijo za leto 2026 77
Slika 60: Stopnja delovne aktivnosti kaže, da so nekatere ranljive skupine še vedno relativno manj vključene na trg dela (levo); vrzel1 v stopnji med osebami z invalidnostjo in brez je med manjšimi v EU (desno) 80

Slika 61: Razlika v povprečni plači med spoloma (neprilagojena vrzel je majhna, kadar pa primerjamo plače moških in žensk s podobnimi demografsko-zaposlitvenimi značilnostmi (prilagojena plačna vrzel), pa precej večja in konstantna 81
Slika 62: Plačna vrzel je prisotna že na začetku karierne poti žensk, največja je okoli 35. leta in v vseh skupinah poklicev, zlasti v bolj zahtevnih (na podatkih za leto 2022) 82
Slika 63: Plačna vrzel se povečuje s premikanjem po plačni porazdelitvi navzgor (levo); zmanjšujejo jo razlike v izobrazbi, poklicih in starosti, ki so v prid ženskam, sektorska struktura zaposlitev, ki pa je v prid moškim, pa jo povečuje (desno) (na podatkih za leto 2022) 82
Slika 64: Leta 2021 je bilo relativno malo sredstev namenjenih programom APZ, kar se zrcali tudi v majhni vključenosti brezposelnih oseb (levo); leta 2022 sta ostali visoki tudi past neaktivnosti in past nizkih plač, ki lahko odvračata posameznika od vstopa na trg dela ali od povečanja obsega dela (desno) 83
Slika 65: Minimalna plača se je od leta 2011 realno povišala bolj kot povprečna (levo), razmerje med minimalno in povprečno plačo oz. mediano je bilo s tem leta 2022 med najvišjimi v državah EU, ki imajo določeno minimalno plačo (desno) 84
Slika 66: Porazdelitev bruto plač med zaposlenimi je močno zgoščena pri plačah okoli minimalne plače, ki jo pogosteje prejemajo mladi, osebe z nizko izobrazbo in tuji državljani 85
Slika 67: Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih je bila v obdobju 2013–2023 najnižja med zaposlenimi s stalno zaposlitvijo (zaposlitev za nedoločen čas) (levo), glede na starost pa med mladimi (desno) 86
Slika 68: Nadpovprečen delež zaposlenih je delal pri veliki hitrosti in v utrujajočih položajih 86
Slika 69: Diskriminacija zaposlenih pri delu je bila nižja od povprečja EU, občutek zaposlenih, da opravljajo koristno delo, pa nadpovprečen 86
Slika 70: Dejanska individualna potrošnja je kljub postopnemu izboljševanju za povprečjem EU (levo), po različnih sinteznih indeksih razvoja se Slovenija uvršča v prvo polovico članic EU (desno) 89
Slika 71: Rast bruto razpoložljivega dohodka se je leta 2023 ob visoki rasti sredstev za zaposlene nadaljevala 89
Slika 72: Gospodinjstva v spodnjih dveh kvintilnih dohodkovnih razredih so l eta 2022 največji delež izdatkov namenila za stanovanje, preostala pa za prevoz (levo), četrtina jih ni mogla pokriti nepričakovanih izdatkov v višini praga tveganja revščine (desno) 90
Slika 73: Dohodkovna neenakost je že vrsto let druga najnižja v EU, premoženjska pa četrta najnižja v evrskem območju1 (levo); do večjega razkoraka v premoženju gospodinjstev je prišlo po gospodarsko finančni krizi, od leta 2017 pa se razmerje ni več bistveno spreminjalo (sredina in desno) 91
Slika 74: Stopnji tveganja socialne izključenosti in revščine ter subjektivna ocena revščine ostajajo kljub povišanju v zadnjih dveh letih med nižjimi v EU 91
Slika 75: Nekatere skupine prebivalcev so že vrsto let bolj izpostavljene revščini kot v povprečju EU (levo), stopnja tveganja socialne izključenosti otrok je najnižja v EU, a ne za vse otroke (desno) 92
Slika 76: Vpliv koronakrize na turizem, gostinstvo in promet je v obdobju 2020–2022 izrazito prizadel obalno-kraško regijo, zato sta tveganji revščine ter resne materialne in socialne prikrajšanosti tam izrazito porasli, v letu 2023 pa predvsem zadnja močno upadla 93
Slika 77: Leta 2022 je močno upadel vpliv socialnih transferjev na znižanje tveganja revščine (levo), dolžina pokojninske dobe pomembno vpliva na višino pokojnin (desno) 94
Slika 78: Zamude s plačili položnic za komunalne storitve so bile leta 2022 kar velike, težave s primerno ogrevanim stanovanjem pa med najmanjšimi v EU 95
Slika 79: Po zadnjih podatkih je fizično ali spolno nasilje doživelo manj žensk kot v večini drugih držav EU (levo); ženske so pogosteje kot moški doživele nasilje partnerja in nasilje v družini (desno) 97

Slika 80: V letu 2022 se je nadaljeval trend zaostajanja rasti rabe energije, izpustov TGP in odpadkov (brez mineralnih) za gospodarsko rastjo, poraba snovi in skupni odpadki pa so se zvišali bolj kot BDP (levo); prilagajanje podnebnim spremembam je nujno tudi zaradi izgub, ki so posledica podnebnih dogodkov (desno) 100
Slika 81: Izpusti TGP, ki so se v letu 2021 zaradi večje prometne aktivnosti po epidemiji nekoliko povečali, v energetsko kriznem letu 2022 pa znižali na najnižjo raven v stoletju, so v Sloveniji v preračunu na prebivalca blizu povprečja EU 102
Slika 82: Zniževanje izpustov TGP in povečevanje emisijske produktivnosti je dolgoročno potekalo dokaj podobno kot v EU, zaostanek v emisijski produktivnosti za povprečjem EU pa se je v zadnjem desetletju le nekoliko zmanjšal 102
Slika 83: Učinek na izdatkovne komponente BDP v letu 2030 104
Slika 84: Raba energije se je v Sloveniji zniževala podobno kot v EU, energetska produktivnost pa kljub hitrejši rasti ostaja nižja kot v EU, le v predelovalnih dejavnostih je višja 105
Slika 85: Delež rabe končne energije v cestnem prometu se je leta 2022 povečal, v gospodinjstvih pa zmanjšal 105
Slika 86: Slovenija se po številu avtomobilov na prebivalca uvršča v povprečje EU, po deležu železniškega v skupnem potniškem prometu pa na rep držav članic 106
Slika 87: Poraba snovi je v zadnjem desetletju naraščala hitreje kot v EU, kar je z upočasnjeno rastjo snovne produktivnosti ustavilo zapiranje vrzeli do EU, ki se je v zadnjih letih celo povečala 106
Slika 88: K večji rabi snovi od leta 2013 prispeva predvsem višja poraba nekovinskih mineralnih snovi, ki se je po končani gradnji avtocest in zaradi gospodarsko-finančne krize v obdobju 2007–2012 občutno zmanjšala (levo); delež predelane snovi pa bo treba podobno kot v večini držav članic EU občutno povečati (desno) 107
Slika 89: Nastali odpadki brez mineralnih in v teh tudi komunalni odpadki so v Sloveniji v izračunu na prebivalca nižji kot v povprečju EU; komunalni odpadki so v okoli treh četrtinah zbrani ločeno 107
Slika 90: Tekoči izdatki za varstvo okolja so se v letu 2022 ponovno zvišali, po znižanju v letu prej pa so bile višje tudi investicije za varstvo okolja 108
Slika 91: Ekološki odtis Slovenije se je v obdobju 2018–2022 zmanjševal in precej približal povprečju Evrope (levo), biološka zmogljivost narave pa je v Sloveniji precej nižja in večinoma odvisna od gozdov (desno) 111
Slika 92: Bivanje je komponenta potrošnje, ki največ prispeva k ekološkemu odtisu, skupaj z osebnim prevozom pa tudi največ k ogljičnemu odtisu (levo); ker je proizvodnja nižja od potrošnje, je Slovenija neto uvoznica ekološkega odtisa (desno) 111
Slika 93: V Sloveniji je delež zavarovanih območij velik (levo), indeks ptic kmetijske krajine, ki je kazalnik sprememb biotske raznovrstnosti, pa je v zmernem upadu (desno) 112
Slika 94: Površina zemljišč v ekološki pridelavi je nekoliko nad povprečjem EU, samooskrba z osnovnimi kmetijskimi proizvodi pa je predvsem pri rastlinskih pridelkih nizka 112
Slika 95: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov, ki je bila v sanaciji gozdov po žledu (leto 2014) velika, se je zadnja leta zmanjšala, hkrati so se znižali tudi ponori toplogrednih plinov v gozdovih 113
Slika 96: Izpusti zdravju škodljivih delcev PM so se v letu 2022 zaradi zmanjšanja drobnejših nekoliko znižali (levo), v evropskih prestolnicah, vključno z Ljubljano, pa so problematične tudi vrednosti dušikovega dioksida (desno) 114
Slika 97: Kazalniki institucionalne konkurenčnosti so v zadnjem letu pod vplivom energetske krize in draginje ponovno zanihali navzdol, Slovenija pri večini kazalnikov zaostaja za EU in vodilnimi inovatorkami 118
Slika 98: Vrednost indeksa industrijske demokracije, ki kaže vpetost deležnikov v socialni dialog, je visoka, a se je ob zadnjem merjenju (2018–2021) opazno poslabšala 119

Slika 99: Kljub izboljšanju v zadnjih letih razvitost e-uprave še naprej nekoliko zaostaja za povprečjem EU (levo), najbolj pri čezmejni mobilnosti (desno) 120
Slika 100: Glavne prednosti Slovenije so kakovostna delovna sila in zanesljiva infrastruktura 122
Slika 101: Donosnost upravljanja naložb v lasti države se je zaradi zaostrenih razmer v energetskem sektorju v letu 2022 zmanjšala (levo), največji delež izplačil dividend so za poslovno leto 2022 izplačala podjetja v stebru finance (desno) 123
Slika 102: Ob nižjem pripadu zadev se je v zadnjih letih čas reševanja pomembnejših zadev še podaljšal (levo), skrajšal pa se je čas reševanja ostalih zadev (desno) 126
Slika 103: Leta 2022 je v Sloveniji na milijon prebivalcev zaradi prometnih nesreč umrlo manj oseb kot v povprečju EU 129
Slika 104: Slovenija se globalnim ciljem trajnostnega razvoja, opredeljenih v Agendi 2030, postopno približuje, a pri nekaterih še naprej zaostaja za povprečjem EU 131

Kazalo okvirjev

Okvir 1: Ocena makroekonomskih učinkov slovenskega Načrta za okrevanje in odpornost 25
Okvir 2: Demografska gibanja in njihov vpliv na javne izdatke, povezane s staranjem 30
Okvir 3: Produktivnost predelovalnih dejavnosti v mednarodni primerjavi 40
Okvir 4: Šolska klima in priljubljenost šole pri učencih in dijakih 56
Okvir 5: Odprava doplačil in dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja ter drugi interventni ukrepi v zdravstvenem varstvu 75
Okvir 6: Dolgotrajna oskrba – ureditev financiranja novega stebra socialne varnosti 77
Okvir 7: Podrobnejši vpogled v ocenjene razlike v plačah med spoloma 82
Okvir 8: Podnebne spremembe in nujnost hitrejšega ukrepanja 101
Okvir 9: Srednjeročni makroekonomski učinki razogljičenja slovenskega gospodarstva s primerom zelene davčne reforme 103

Kazalo zemljevidov

Zemljevid: Ustreznost oživljenih FRO glede na izpolnjevanje ciljev zelenega prehoda, 2023 116

Povzetek s ključnimi priporočili

Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse

Približevanje Slovenije povprečni gospodarski razvitosti EU se je med epidemijo in energetsko krizo upočasnilo, vpliv zunanjih stroškovnih šokov, obsežnih fiskalnih podpor in naraščajočih stroškov dela se je odrazil v visoki inflaciji. V letu 2023 je BDP na prebivalca (po kupni moči) dosegel 91 % povprečja EU, to je le dve odstotni točki več kot leta 2019. Močnemu pokovidnemu odboju gospodarstva, ki je bilo ob okrevanju v trgovinskih partnericah izdatno podprto tudi z ukrepi fiskalne politike, je v razmerah energetske krize v letih 2022 in 2023 sledila umiritev gospodarske rasti ter vzpon inflacije. Ob ohlajanju gospodarske aktivnosti v mednarodnem okolju, rastočih stroškovnih pritiskih na konkurenčnost in zmanjšanju kupne moči prebivalstva sta se precej umirili zlasti izvozna aktivnost ter zasebna potrošnja. Vpliv navedenih dejavnikov so blažili ukrepi podpore podjetjem in prebivalstvu, gospodarska rast je po relativno slabšem letu 2022 v letu 2023 znova presegla povprečje EU. Inflacija je bila v letu 2022 spodbujena predvsem z rastjo cen surovin (zlasti energentov), motnjami v dobavnih verigah in večletnimi obsežnimi fiskalnimi podporami. S koncem leta 2023 se je precej znižala, ohranjajo pa se pritiski na cene (zlasti storitev) v povezavi z rastočimi stroški dela in dohodki. Nominalna rast plač se je v letih 2022 in 2023 pod vplivom pokovidne rasti gospodarske aktivnosti, inflacije, nekaterih izrednih dvigov plač v javnem sektorju in velikega pomanjkanja delovne sile (zaradi demografskih sprememb) precej pospešila. To je ob ciklično oslabljeni rasti produktivnosti vodilo tudi v poslabšanje kazalnikov stroškovne in cenovne konkurenčnosti gospodarstva. Javnofinančni saldo se je zaradi epidemije v letu 2020 prevesil v visok primanjkljaj, ki se je v naslednjih letih z umikanjem začasnih kovidnih ukrepov podpore podjetjem in prebivalstvu postopoma zniževal, v letu 2023 (–2,5 % BDP) pa so nanj še vedno precej vplivali ukrepi za blaženje energetske krize in odpravo posledic poplav. Dolgoročno se ohranjajo pritiski na vzdržnost javnih financ zaradi izdatkov, povezanih s staranjem prebivalstva.

Slika 1: Upočasnitev gospodarskega dohitevanja v obdobju 2020–2023 (levo), umirjanje inflacije ob koncu leta 2023 (sredina) in povečani pritiski s strani stroškov dela (desno)

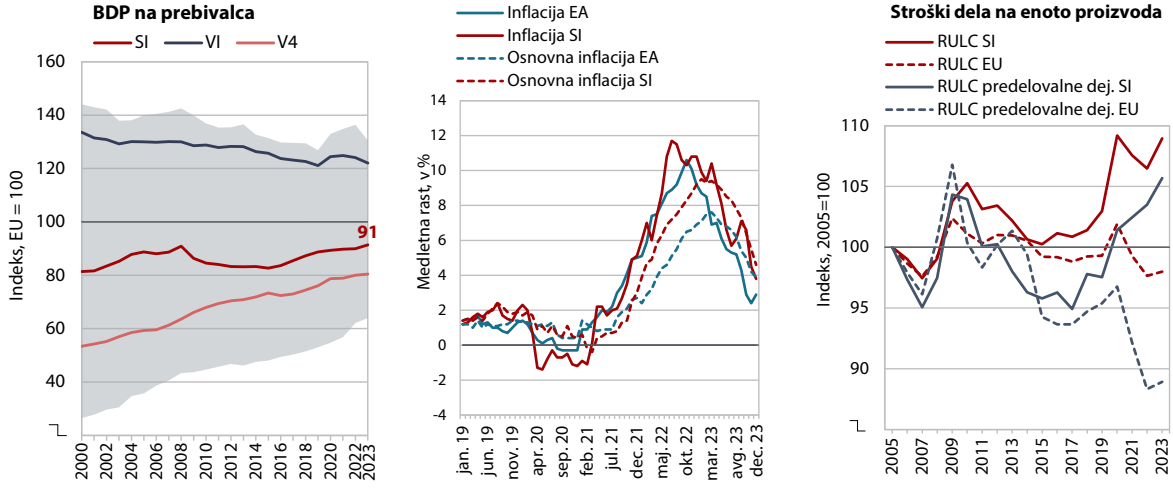

Vir: Eurostat (2024). Opomba: RULC – realni stroški dela na enoto proizvoda (razmerje med nominalno produktivnostjo in nominalnimi stroški dela na zaposlenega); SI – Slovenija; EA – evrsko območje; VI – vodilne inovatorke (Belgija, Danska, Finska, Nizozemska, Švedska); V4 – višegrajska četverica (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška).

Trendna rast produktivnosti ostaja šibka, postopno pa se že nekaj let izboljšujejo nekateri njeni dejavniki, a bo treba za znatnejši dvig produktivnosti pospešiti vlaganja v pametno in zeleno preobrazbo, procese poslovne preobrazbe pa razširiti in poglobiti. Slovenija glede produktivnosti še vedno precej zaostaja za povprečjem EU, postopno pa izgublja prednost tudi pred skupino višegrajskih držav. Trendna rast produktivnosti se je namreč z umiritvijo investicijske aktivnosti po gospodarsko-finančni krizi precej zmanjšala in že vrsto let ostaja približno prepolovljena v primerjavi z obdobjem pred letom 2008, hkrati pa tudi premalo strukturno prilagojena. V zadnjem obdobju se vrsta dejavnikov produktivnosti izboljšuje, a z nizkih ali povprečnih ravni, ki

daleč zaostajajo za vodilnimi inovatorkami. Od sredine prejšnjega desetletja se je precej okrepila skupna investicijska aktivnost, pozitivna gibanja pa predvsem v pokovidnem obdobju zaznavamo tudi v nekaterih za gospodarsko preobrazbo pomembnih segmentih investicij (npr. podjetniška vlaganja v stroje in opremo, v raziskovalno-razvojno dejavnost, trženje in okoljske projekte). V obdobju 2018–2020 (zadnji podatek) se je izboljšala tudi inovacijska aktivnost podjetij in presegla povprečje EU. Precejšnji zaostanki pa ostajajo pri mehkejših dejavnikih produktivnosti, predvsem pri vlaganjih v programsko opremo in podatke, organizacijski kapital ter izobraževanje in usposabljanje. To botruje premalo poglobljeni poslovni preobrazbi oziroma ne dovolj ambicioznemu premiku v smeri proizvodov z višjo dodano vrednostjo (kar se npr. kaže v razmeroma nizkih prihodkih podjetij od prodaje novih proizvodov na trgu, pa tudi v zaostanku pri uporabi nekaterih naprednih tehnologij, kot so npr. sistemi za odnose s strankami ali analiza velepodatkov). Poslovna preobrazba sicer poteka hitreje v velikih podjetjih, majhna in srednja pa so npr. v inovacijski aktivnosti in digitalni intenzivnosti v mednarodnem merilu manj uspešna. Človeški viri z velikim deležem terciarno izobraženih prebivalcev ostajajo primerjalna razvojna prednost Slovenije, a razvoj in privabljanje vrhunskih strokovnjakov (raziskovalci, doktorji znanosti), ki so ključni pri razvoju inovacij, poteka prepočasi. Prav tako je treba gospodarsko preobrazbo podpreti s strateškim razvojem kadrov. Podjetja imajo največ težav z iskanjem strokovnjakov, tehnikov in drugih strokovnih delavcev, pomanjkanje strokovnjakov IKT pa je med večjimi v EU.

Slika 2: Skromna rast produktivnosti od gospodarsko-finančne krize v povezavi z upočasnjeno rastjo investicij (levo in sredina zgoraj), v zadnjih letih pozitivni premiki na področju inovacij (desno zgoraj) in pri nekaterih investicijah v pametno preobrazbo, a precejšnji zaostanki pri nekaterih mehkejših dejavnikih (spodaj)

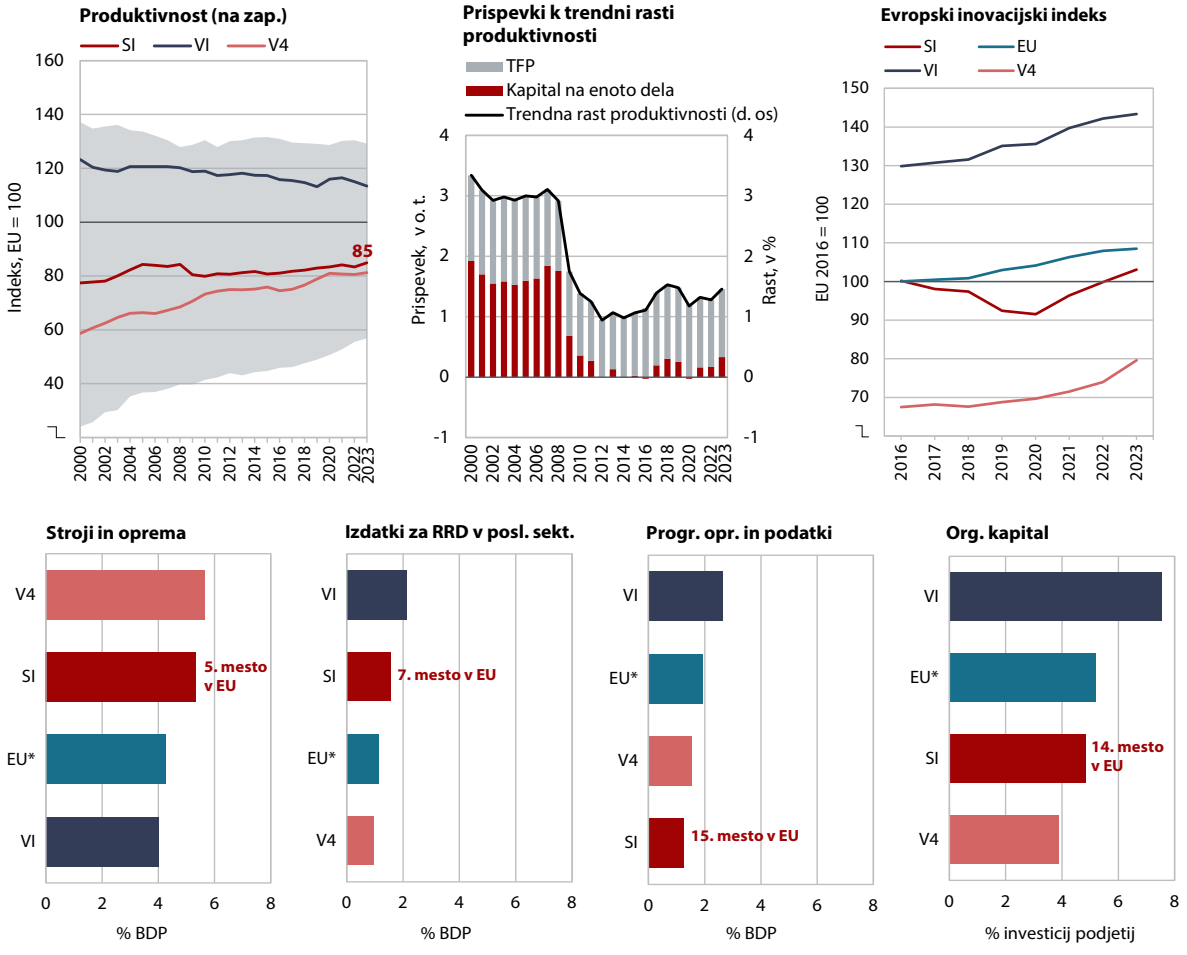

Vir: Eurostat (2024), EK (2023b), EIB (2023), preračuni UMAR. Opombe: * Netehtano povprečje EU, TFP – skupna faktorska produktivnost, ki meri učinkovitost rabe proizvodnih virov. Podatki o investicijah v stroje in opremo ter programsko opremo in podatke so podatki Eurostat iz nacionalnih računov (leto 2021), izdatki za RRD v poslovnem sektorju izhajajo iz Eurostatove baze o znanosti, tehnologiji in digitalni družbi (leto 2021) in se nanašajo na sektor izvedbe raziskovalno-razvojne dejavnosti, podatki o deležu vlaganj podjetij v organizacijski kapital pa so povzeti iz Investicijske ankete EIB in se nanašajo na leto 2023. SI – Slovenija; VI – vodilne inovatorke (Belgija, Danska, Finska, Nizozemska, Švedska); V4 – višegrajska četverica (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška).

PRIPOROČILA

- Povečati produktivne investicije, zlasti v neoprijemljivi kapital ter v pametno (še posebej digitalno in organizacijsko) in zeleno preobrazbo gospodarstva. Temu cilju slediti tudi pri prednostnem usmerjanju državnih sredstev in porabi sredstev EU.
- Okrepiti razvoj človeških virov na vseh ravneh, vključno z vrhunskimi strokovnjaki (raziskovalci, doktorji znanosti …), in pritegniti vrhunske kadre iz tujine.
- Poglobiti inovacijsko aktivnost (tudi najprodornejših) podjetij s spodbujanjem bolj zahtevnih, tveganih in tudi sodelovalnih projektov ter spodbujanjem celovite integracije tehnologij in novih organizacijskih pristopov.
- Razširiti procese poslovne preobrazbe s spodbuditvijo inovacijske, digitalne ter zelene preobrazbe še posebej malih in srednjih podjetij.
- Izboljšati podporno okolje za podjetja (zlasti za delovanje zagonskih podjetij) s povečanjem dostopnosti tveganega kapitala, z okrepitvijo institucij podpornega okolja ter nadaljnjo krepitvijo sodelovanja med podjetji in institucijami znanja.
- Pospešiti prehajanje proizvodnih virov od manj k bolj produktivnim podjetjem z osredotočenjem ukrepov ekonomske politike na zdrava jedra gospodarstva, še posebej na njegove razvojno naravnane nišne dele.
- Spodbujati prestrukturiranje regij s poslovno preobrazbo obstoječih in razvojem novih dejavnosti, upoštevaje razvojne potenciale posameznih regij, kar bi ob pozitivnih gospodarskih učinkih prispevalo tudi k uresničevanju ciljev SRS na področju okolja ter blaginje prebivalstva.
- Srednjeročno nadalje znižati javnofinančni primanjkljaj s trajnejšimi ukrepi ekonomskih politik na podlagi oblikovanja prednostnih področij javnofinančne porabe in zagotoviti vzdržnejše javnofinančne izdatke, povezane s staranjem, še zlasti pokojninske z izvedbo pokojninske reforme.

Učenje za in skozi vse življenje

Nekateri kazalniki kakovosti osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja so se v zadnjih letih poslabšali; že vrsto let se povečujeta deleža odraslih s srednjo in terciarno izobrazbo, a je razvoj človeških virov za zagotavljanje kakovostnih javnih storitev ter zeleno in pametno preobrazbo gospodarstva še prepočasen. V zadnjem desetletju se je povečal tako delež odraslih z vsaj srednješolsko izobrazbo kot tudi delež odraslih s terciarno izobrazbo, ki že tretje leto presega cilj SRS do 2030 (35 %), a zaostaja za večino gospodarsko razvitejših držav. Nekateri kazalniki kakovosti osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja kažejo, da se je pismenost mladih poslabšala, da je priljubljenost šole pri osnovnošolcih nizka ter da primanjkuje pedagoškega kadra. V obdobju 2018–2022 so se poslabšali učni dosežki otrok iz ranljivih skupin, med katerimi so poleg pripadnikov nekaterih manjšin in deprivilegiranih skupin tudi otroci nizko izobraženih staršev. Po dolgoletnem negativnem trendu se je leta 2021 povečala vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje, ki je leta 2022 prvič dosegla cilj SRS za leto 2030 (19 %). Še vedno pa se skoraj polovica odraslih ne želi izobraževati. Razmere na trgu dela kažejo, da je ponudba nekaterih kadrov večja od povpraševanja, kar vodi tudi v zaposlovanje terciarno izobraženih v poklicih z zahtevano nižjo izobrazbo od dosežene (vertikala neskladja) in v zaposlovanje v poklicih, ki se ne ujemajo s posameznikovim področjem izobraževanja (horizontalna neskladja), kjer ima Slovenija enega večjih deležev v EU. Ob tem pa primanjkujejo kadri naravoslovja, tehnike, zdravstva, področja socialne varnosti ter izobraževalnih ved, kar vse bolj omejuje zadovoljevanje trenutnih in prihodnjih potreb dolgožive družbe ter pametno preobrazbo gospodarstva. Na področju kulture se krepijo mednarodne dejavnosti, povečujeta se ponudba in obisk kulturnih prireditev, po oceni Inštituta za ekonomska raziskovanja pa premajhna ostajata prepoznavnost ter uporaba potenciala kulturnega in kreativnega sektorja.

Slika 3: Dosežki petnajstletnikov pri bralni, matematični in naravoslovni pismenosti so se poslabšali v Sloveniji in v EU[1] (levo), veliko zaposlenih ocenjuje, da potrebuje dodatna usposabljanja (desno)

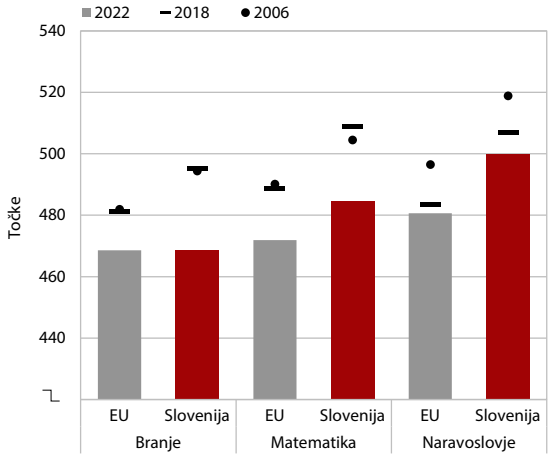

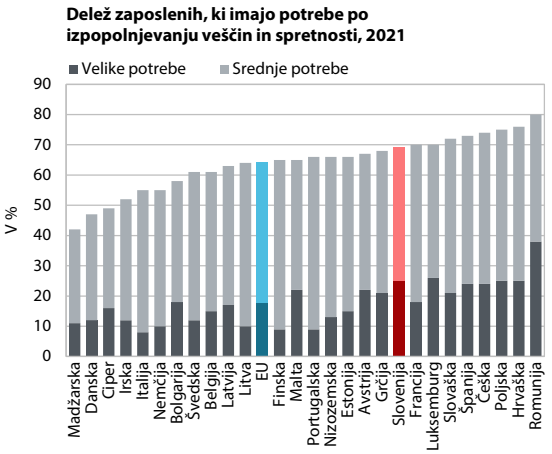

Vir: OECD (2023c) in CEDEFOP (2022). Opomba: [1] Večje število točk pomeni večjo pismenost.

PRIPOROČILA

- Oblikovati celovit sistem prepoznavanja in napovedovanja potreb po kadrih ter spretnostih za zmanjšanje neskadij na trgu dela.
- Prilagajati programe (pre)usposabljanja in povečati izpopolnjevanja spretnosti zaposlenih.
- Povečati odzivnost srednješolskega in terciarnega izobraževanja na prihodnje potrebe trga dela s prilagajanjem vpisa v izobraževalne programe.
- K izboljšanju pismenosti ter veščin otrok in mladih pristopiti celostno, medresorsko ter z raznovrstnimi pristopi kulture učenja in razumevanja, tudi z večjim vključevanjem kulturnih ter umetniških vsebin.
- Skrbeti za duševno zdravje otrok in mladih ter spodbujati njihovo ustvarjalnost s krepitvijo vrednot kohezivnosti, solidarnosti, vzajemnosti, tolerance, domišljije in radovednosti, kar jim bo pomagalo pri soočanju z vedno novimi in nepredvidljivimi podnebnimi, družbenimi in drugimi izzivi ter v nadaljnjem življenju.
- Okrepiti strateški razvoj pedagoškega kadra in svetovalnih služb.
- Ranljivim skupinam otrok, ki se dolgoletno soočajo z medgeneracijskim prenosom prikrajšanosti, zagotoviti inkluzijo in ničelno toleranco do diskriminacije.
- Krepiti zavedanje o prednostih in potrebah vseživljenjskega učenja zaradi demografskih, družbenih in tehnoloških sprememb ter vedno pogostejših kriz in negotovosti, še zlasti pri nizko izobraženih in starejših. Večjo pozornost nameniti pismenostim odraslih (funkcionalni, digitalni, finančni, okoljski itn.), ozaveščanju o diskriminaciji ter prednostih opolnomočenja ranljivih in marginaliziranih skupin.

Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba

Kakovost življenja se postopoma izboljšuje, zdravstveno stanje prebivalstva je v zadnjih dveh letih skoraj doseglo raven pred epidemijo, dostopnost javnega zdravstvenega varstva in sistema dolgotrajne oskrbe pa sta pred vedno večjimi izzivi. Zaupanje v ljudi, medsebojna pomoč in socialni stiki so se v zadnjih letih postopoma izboljšali, zadovoljstvo z življenjem pa je na najvišji ravni doslej. Ključni kazalniki zdravja se po epidemiji izboljšujejo, zdravstveni sistem pa je kljub številnim ukrepom in znatnemu povečanju javnih virov pred vedno večjimi izzivi. Staranje prebivalstva, vedno več kroničnih bolezni, pomanjkanje družinskih zdravnikov in podaljšanje čakalnih dob so tudi v letu 2023 vplivali na dostopnost zdravstvenega varstva. Neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu se po letu 2021 znižujejo, še vedno pa so višje kot pred epidemijo. Delež skupnih izdatkov za zdravstvo glede na BDP je bil leta 2022 na ravni povprečja EU; delež neposrednih izdatkov iz žepa, ki je bil v tekočih izdatkih še vedno zelo nizek, pa se je v potrošnji gospodinjstev povečal, kar kaže na poslabšanje finančne dostopnosti. Z letom 2024 je bilo odpravljeno dopolnilno zdravstveno zavarovanje in uveden nov obvezni zdravstveni prispevek, izpad sredstev za zdravstvo pa bo delno

pokril tudi državni proračun. Posvetovanja na daljavo in digitalizacija v zdravstvu so se z epidemijo pospešili, ostajajo pa izziv za starejše, manj izobražene in socialno šibkejše, ki digitalnih orodij nimajo ali jih ne znajo uporabljati. Sprejetih je bilo več ukrepov za izboljšanje duševnega zdravja prebivalcev, ki se je med epidemijo poslabšalo. Še vedno je velik problem tvegan življenjski slog, telesno manj aktivni pa so zlasti nizko izobraženi. Čedalje večji izzivi javnega zdravja so povezani tudi s podnebnimi spremembami. Z novim Zakonom o dolgotrajni oskrbi se vzpostavlja okvir za financiranje in razvoj storitev dolgotrajne oskrbe, kjer se potrebe zaradi demografskih sprememb hitro povečujejo, vendar bo velik izziv predstavljalo pomanjkanje kadrov.

Slika 4: Samoocena zdravja je nad povprečjem EU le za terciarno izobražene (levo),[1] neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu so posledica dolgih čakalnih dob, ki močno presegajo povprečje EU (desno), leta 2022

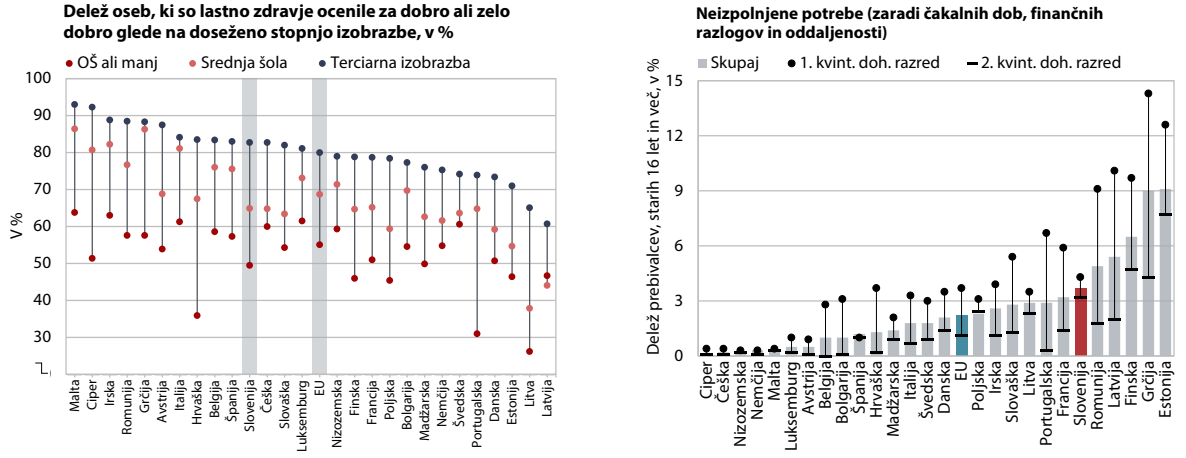

Vir: Eurostat (2024a), EU-SILC 2022. Opomba: [1] Delež oseb, starih 16 let ali več, z zelo dobro in dobro oceno lastnega zdravja.

PRIPOROČILA

- Povečati dostopnost zdravstva z ukrepi administrativnega razbremenjevanja zdravstvenih timov na primarni ravni in prerazporeditvijo nalog znotraj timov, z ukrepi za učinkovitejše upravljanje zdravstvenih ustanov ter z nadaljnjo digitalizacijo zdravstva.
- Na novo določiti razmerja med viri financiranja zdravstva in optimizirati obseg pravic, financiranih iz javnih virov, prenoviti modele financiranja posameznih zdravstvenih dejavnosti.
- Sistemsko in medresorsko preprečevati neenakosti v zdravju, ki so večje pri ekonomsko najranljivejših skupinah.
- Okrepiti ozaveščanje vseh generacij o skrbi za fizično in duševno zdravje ter okrepiti programe preventive in programe preprečevanja oviranosti pri starejših.

Ob velikem pomanjkanju delovne sile zaradi demografskih sprememb in ob najvišji stopnji delovne aktivnosti doslej je dostop do kakovostnih zaposlitev za nekatere prebivalce še vedno izziv. Leta 2023 je bila stopnja delovne aktivnosti najvišja doslej (77,9 %) in od cilja evropskega stebra socialnih pravic oddaljena le še za 1,6 o. t. Možnosti povečanja stopnje delovne aktivnosti so predvsem pri starejših (55–64 let), kje je relativno več delovno neaktivnih zaradi možnosti zgodnjega upokojevanja, neprilagojenih pogojev dela za starejše delavce, pomanjkanja ustreznih znanj ter visoke pasti neaktivnosti in nizkih plač (skromne spodbude za delo). Nekoliko manj je prostora za povečanje delovne aktivnosti mladih (15–24 let), ki so neaktivni predvsem zaradi visoke vključenosti v izobraževanje, hkrati pa je vajeniški sistem, ki izobraževanje kombinira z delovno aktivnostjo, skromno razvit. Vključenost delavcev iz tujine je treba urediti z migracijsko-integracijskimi politikami, ki bodo odpravile neenako obravnavo, saj se v povprečju že vrsto let soočajo z nižjim plačilom za enako delo kot delavci, rojeni v Sloveniji, pa tudi z diskriminacijo in številnimi drugimi ovirami. Velika zgoščenost plač, značilna za Slovenijo, je lahko nestimulativna za privabljanje strokovnjakov iz tujine ali zadržanje domačih. Plačna vrzel med spoloma je v primerjavi s povprečjem EU manjša, a konstantna in se kljub vrsti ukrepov ni zmanjšala. Po indeksu enakosti spolov pa se Slovenija uvršča pod

povprečje EU. Zaposleni imajo od koronakrize manj težav pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja, a ženske pogosteje prevzemajo obveznosti varstva in skrbstva kot moški, kar je ob veliki intenzivnosti dela in neprilagajanju delovnih mest starajoči se delovni sili tudi eden od razlogov za veliko odsotnost z dela. Segmentacija trga dela se je v zadnjem desetletju zmanjšala, tveganje revščine delovno aktivnih pa je v letu 2023 poraslo (na 5,7 %) in se po štirih letih znova oddaljilo od cilja SRS (manj kot 5 %).

Slika 5: Porazdelitev bruto plač med zaposlenimi je močno zgoščena pri plačah okoli minimalne (levo), visoki ostajata past neaktivnosti in past nizkih plač (desno)

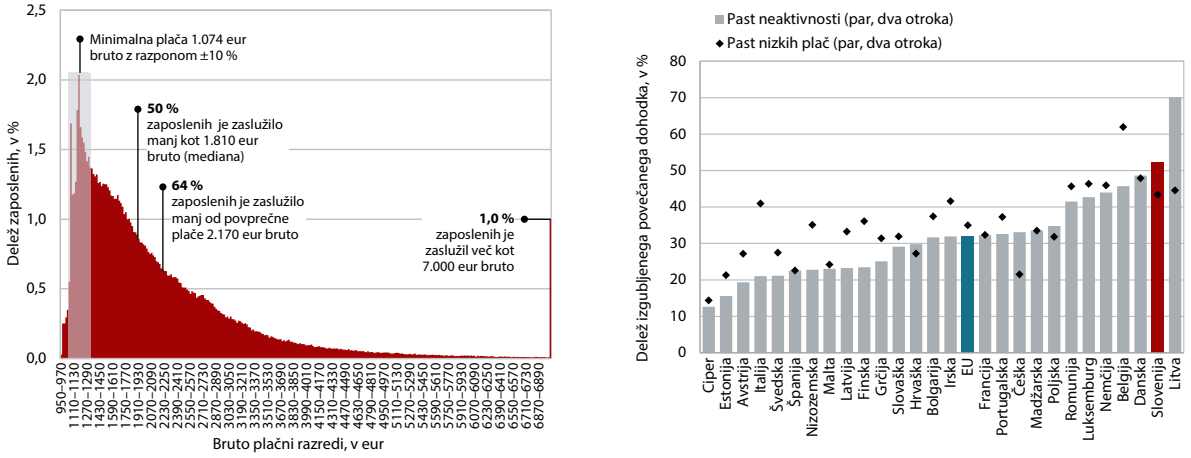

Vir: SURS (2024b), ocene UMAR in Eurostat (2024). Opomba: Kazalnik »past neaktivnosti« je delež neto dohodka, ki ga oseba ob prehodu iz neaktivnosti v zaposlitev izgubi zaradi večje obdavčitve in manjših pripadajočih socialnih transferjev. V sliki desno je izračun za par z dvema otrokoma, kjer eden že zasluži 100 % povprečne plače, drugi pa preide iz neaktivnosti, kjer prejema denarno socialno pomoč, subvencijo najemnine in otroški dodatek, v zaposlitev, ki je plačana v višini 67 % povprečne plače. Za enako gospodinjstvo pa kazalnik »past nizkih plač« prikazuje razmerje v neto dohodkih zaposlene osebe pri prehodu na višje plačano delovno mesto (s 33 % na 67 % povprečne bruto plače) zaradi višjih davkov in socialnih prispevkov ter nižjih pripadajočih socialnih transferjev glede na prejšnje nižje dohodke in posledično nižje davke in socialne prispevke ter višje pripadajoče socialne transferje.

PRIPOROČILA

- Zagotoviti učinkovitejše vključevanje mladih, starejših in drugih delovno neaktivnih na trg dela s povečanjem kakovosti delovnih mest, spodbud za delo, vlaganj v izobraževanje, usposabljanj in prekvalifikacij ter z večjo privlačnostjo dela.
- Povečati usklajenost minimalne plače s sistemom davkov in socialnih transferjev za zmanjšanje visokih pasti nizkih plač ter pogosteje preverjati višino minimalnih življenjskih stroškov, ki so osnova za določitev višine minimalne plače.
- Uvesti stimulativni plačni sistem za celoten javni sektor za kakovostno zagotavljanje javnih storitev.
- Okrepiti migracijsko-integracijske politike in priseljencem omogočiti kakovostno življenje v slovenskem okolju.
- Enakomerneje razdeliti neplačano oz. skrbstveno delo med moškimi in ženskami.
- Izdelati predloge za sistemsko odpravo plačnih neenakosti in zmanjšanje plačne vrzeli, kot predlaga evropska Direktiva o transparentnosti plač, ter krepiti prizadevanja za zaposlovanje žensk v spolno netipičnih poklicih.

Stopnja tveganja socialne izključenosti, ki je med najnižjimi v EU, je v zadnjih dveh letih nekoliko porasla, dohodkovna neenakost pa je ostala kljub rahlemu povečanju druga najnižja v EU. Materialna blaginja prebivalstva, merjena z dejansko individualno potrošnjo na prebivalca (po kupni moči), se je v zadnjih letih zelo počasi izboljševala in leta 2022 dosegla 87 % povprečja EU, kar Slovenijo uvršča na 16. mesto v EU. Bruto razpoložljivi dohodek gospodinjstev se je v obdobju 2020–2023 realno povečal, k čemur so pomembno prispevali tudi vladni ukrepi za omilitev posledic epidemije in draginje. V strukturi izdatkov so gospodinjstva v povprečju tudi leta 2022 največji delež namenila za prevoz (največ med vsemi članicami EU), najnižji kvintilni dohodkovni razred pa za stanovanja. Dohodkovna neenakost je ostala kljub rahlemu povečanju tudi leta 2023 med najmanjšimi v EU, premoženjska pa četrta najnižja v evrskem območju.

Stopnja tveganja socialne izključenosti je drugo leto zapored nekoliko porasla (na 13,7 % oz. 287 tisoč oseb) in se oddaljila od cilja evropskega stebra socialnih pravic (tj. manj kot 270 tisoč oseb), ostaja pa med najnižjimi v EU. Porasla je tudi stopnja tveganja revščine, ki je za nekatere ranljive skupine, med katerimi so tudi otroci nizko izobraženih staršev, upokojenci, manjšine, priseljenci, najemniki stanovanj idr., že vrsto let večja kot v povprečju EU. Stanovanjska stiska nekaterih skupin prebivalstva se zaradi odsotnosti stanovanjske politike že vrsto let zaostruje, s stanovanjsko prikrajšanostjo pa se soočajo ekonomsko šibka gospodinjstva, ki so energetsko revna in živijo v stanovanjih slabe kakovosti. Ob tem je bila leta 2023 učinkovitost socialnih transferjev pri preprečevanju revščine najnižja doslej (35,5-odstotna), zato se je treba premagovanja revščine in prikrajšanosti najranljivejših skupin lotiti odločno in s sistematičnimi ter ciljanimi ukrepi. Leta 2023 je porasla tudi izpostavljenost različnim oblikam diskriminacije, a ostaja med najnižjimi v EU.

Slika 6: Dohodkovna in premoženjska neenakost ter tveganje socialne izključenost so med najnižjimi v EU, tveganje revščine nekaterih ranljivih družbenih skupin pa že vrsto let presega povprečje EU

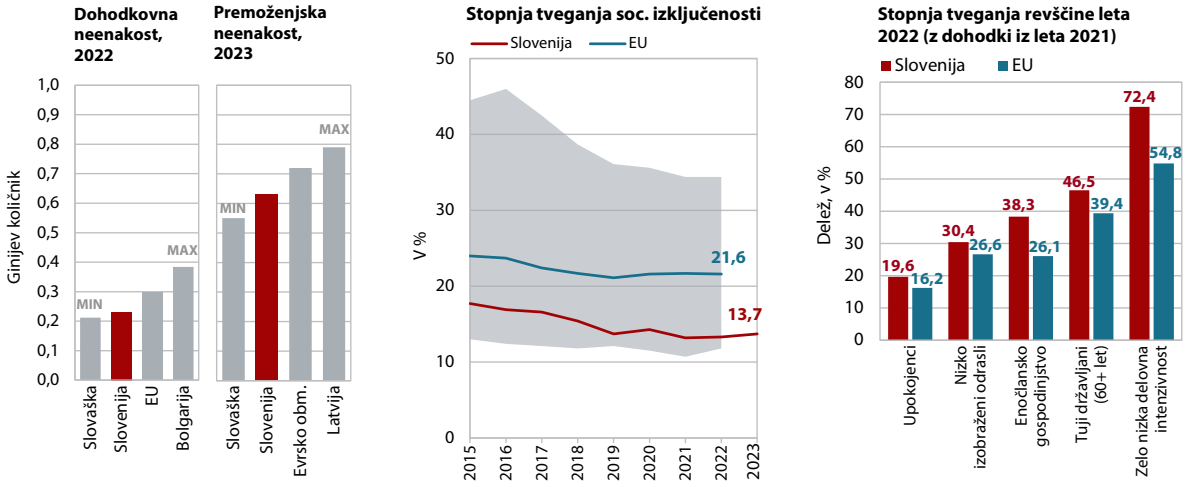

Vir: Eurostat (2024a), ECB (2024) in SURS (2024). Opomba: Leva slika prikazuje državo z najvišjo in najnižjo neenakostjo ter vrednost Ginijevega količnika za Slovenijo in EU oz. evrsko območje. Ginijev količnik zavzame vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni popolno enakost, 1 pa popolno neenakost. Sredinska slika: osenčeno polje prikazuje razpon med državama EU z najmanjšo in največjo vrednostjo. Desna slika vključuje zadnje primerljive mednarodne podatke.

PRIPOROČILA

- Posodobiti in celovito prenoviti izjemno zapleteno socialno zakonodajo (zlasti Zakon o socialnovarstvenih prejemkih in Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev). S pogostejšimi izračuni višine osnovnega zneska minimalnega dohodka (OZMD) zagotavljati ustrezen cenzus socialnih transferjev.
- Celovito in dokončno odpraviti desetletje trajajoče anomalije informacijskega sistema centrov za socialno delo (ISCSD-2) za določanje upravičenosti do socialnih transferjev.
- S sistematičnimi in ciljanimi ukrepi bolj ambiciozno odpravljati revščino najranljivejših skupin, zlasti otrok, ki so podvrženi medgeneracijskemu prenosu prikrajšanosti.
- Vzpostaviti celostno stanovanjsko politiko, da se poveča ponudba javnih najemnih stanovanj, aktivira nenaseljena stanovanja in zgradi zadostne stanovanjske kapacitete, prilagojene ranljivim skupinam (zlasti varovana stanovanja za starejše in invalide, stanovanja za mlade, družine, priseljence, migrante idr.), vključno s prenovo sistema obdavčitve nepremičnin.

Ohranjeno zdravo naravno okolje

Prehod v nizkoogljično gospodarstvo ob odsotnosti napredka v prometu in rabi obnovljivih virov energije poteka prepočasi, raba predelanih snovi kot merilo krožnosti gospodarstva ostaja razmeroma nizka. Slovenija je na poti razogljičenja gospodarstva delno uspešna pri izboljševanju energetske učinkovitosti, kjer je bil napredek dosežen zlasti v predelovalnih dejavnostih, raba energije pa se je zmanjšala tudi v gospodinjstvih. V prometu, ki ima zaradi tranzitne lege države in obsežnega cestnega prevoza v rabi energije razmeroma visok delež, pa napredka ni. Izpusti TGP iz prometa, ki se po epidemiji znova povečujejo, so bili v letu 2022 med najvišjimi v zadnjih

dveh desetletjih. Skupni izpusti TGP sicer od gospodarsko-finančne krize predvsem pod vplivom izboljšav v energetiki postopno upadajo, v letu 2022 je na to dodatno vplivala energetska kriza. Zaostanek za povprečjem EU pri energetski in emisijski produktivnosti je tako v letih 2021 in 2022 upadel na nekaj manj kot desetino, kar v zadnjih petnajstih letih pomeni le majhen napredek. Delež rabe obnovljivih virov energije (OVE), ki k razogljičenju prispevajo z nadomeščanjem rabe fosilnih goriv, pa že vrsto let zgolj niha okoli dosežene ravni, od leta 2005 se je povečal najmanj v EU in je bil leta 2022 že tretje leto pod ciljem 25 %. Na področju krožnosti gospodarstva zaznavamo trend upadanja odpadkov (brez mineralnih), katerih obseg na prebivalca je razmeroma majhen in Slovenijo uvršča v spodnjo tretjino držav EU. V zadnjem desetletju se je močno povečala stopnja recikliranja komunalnih odpadkov, kljub temu pa se ob rastoči skupni rabi snovi delež rabe predelane snovi v zadnjih letih ne povečuje in ostaja pod povprečjem EU. Prav tako se ne zmanjšuje zaostanek za EU v snovni produktivnosti. K ohranjanju naravnega okolja sicer precej prispevajo obsežne površine zavarovanih območij, velika gozdnatost in zmerna intenzivnost kmetovanja. Tla in voda sta v povprečju še vedno razmeroma dobro ohranjena naravna vira, biotska raznovrstnost pa med največjimi v EU. Bolj problematična je kakovost zraka zaradi neustreznega izgorevanja lesne biomase v individualnih kuriščih, obsežne gradbene aktivnosti in cestnega prometa.

Slika 7: Energetska učinkovitost predelovalnih dejavnosti je od leta 2019 nad povprečjem EU, izboljševanje skupne energetske učinkovitosti in s tem tudi zmanjšanje izpustov TGP pa upočasnjuje zlasti promet; delež obnovljivih virov energije ostaja pod ciljno vrednostjo za leto 2020 in daleč od predvidenih ciljev za leto 2030

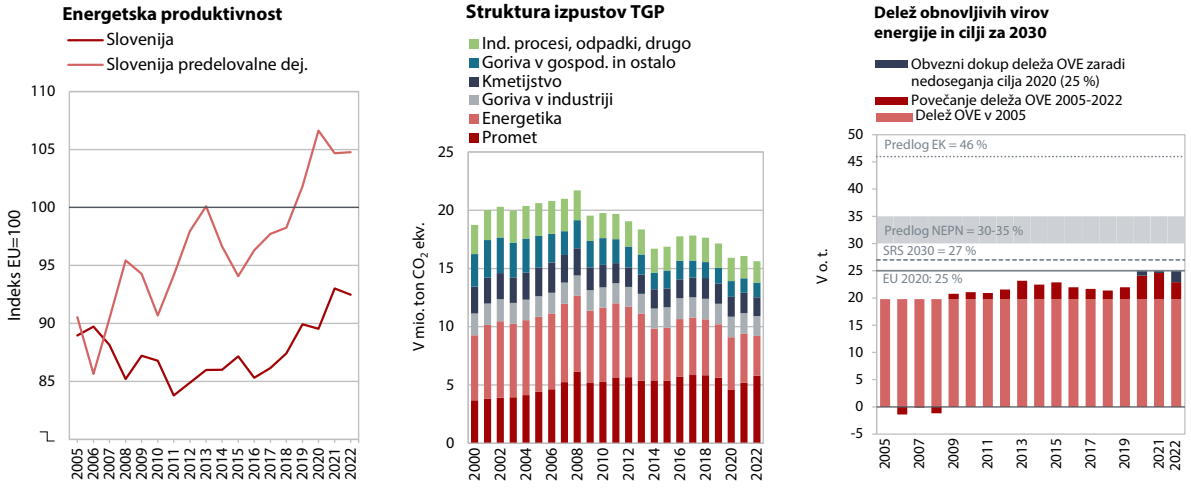

Vir: Eurostat (2024), ARSO (2024), preračun UMAR. Opombe: OVE – obnovljivi viri energije, TGP – toplogredni plini. V sliki na sredini so prikazani izpusti TGP brez LULUCF (raba zemljišč, sprememba rabe zemljišč in gozdarstvo) in z mednarodnim letalstvom (za leto 2022 je preliminarni podatek). V desni sliki se predlog EK = 46 % nanaša na tehnični izračun EK, koliko bi morala posamezna država članica do leta 2030 povečati delež OVE, da bi bil dosežen cilj na ravni EU (42,5-odstotni delež OVE) (EK, 2023a). Predlog NEPN pa se nanaša na cilj glede deleža OVE za leto 2030 v posodobljeni različici Nacionalnega podnebno energetskega načrta Slovenije iz februarja 2024 (MOPE, 2024).

PRIPOROČILA

- Sistematično pospešiti nizkoogljične rešitve za dosego pravno zavezujočih podnebnih in energetskih ciljev.
- Prepoznavati priložnosti in inovirati, zmanjševati porabo primarnih virov ter uvajati nove čiste tehnologije.
- Zmanjšati cestni promet na fosilna goriva in ga nadomestiti s trajnejšimi oblikami mobilnosti, predvsem z obnovo in gradnjo železniške infrastrukture, tudi v povezavi s spodbujanjem skladnejšega regionalnega razvoja.
- Pospešeno uvajati obnovljive vire energije z učinkovitejšim iskanjem kompromisov pri umestitvi potrebnih objektov v prostor.
- S sistemskim vlaganjem v razvoj novih poslovnih in potrošniških modelov zmanjšati porabo virov, povečati učinkovitost njihove rabe ter krepiti trajnostne krožne prakse.
- Uvajati izdelke, ki so zasnovani za krožnost, kakovostno recikliranje in uporabo sekundarnih materialnih tokov ter s tem tudi zmanjšati odlaganje odpadkov.
- Spodbujati trajnostno potrošnjo, to je manjšo, daljšo in ponovno rabo proizvodov.
- Izboljšati kakovost zunanjega zraka z nadaljnjimi ukrepi za ustreznejše zgorevanje lesne biomase in zmanjšanje onesnaževanja iz prometa.
- Racionalizirati rabo prostora z usmerjanjem dejavnosti na opuščena in razvrednotena območja.

Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja

Delovanje države se je v zadnjih letih na posameznih področjih izboljšalo, večina ključnih izzivov iz preteklih let pa ostaja; na področju varnosti in globalne odgovornosti se ohranjajo dobri rezultati. Slovenija se je na področju delovanja javne uprave v zadnjih letih osredotočila predvsem na razvoj boljših in hitrejših storitev, ki je temeljil na digitalizaciji, uveljavljanju standardov kakovosti ter izboljšanju kakovosti in učinkovitosti sodstva. Sprejeti so bili tudi ukrepi za izboljšanje poslovnega okolja, predvsem za zmanjšanje administrativnih ovir, enostavnost poslovanja podjetij in posodobitev sistema javnega naročanja. V primerjavi z drugimi državami se je institucionalna konkurenčnost v zadnjih letih poslabšala, zaznamujejo pa jo premalo učinkovito upravljanje javnega sektorja, precejšnje breme državne regulacije, nezaupanje v pravno državo in sodstvo ter relativno visoka zaznava korupcije. Po mnenju gospodarstvenikov z vidika podpore države pri delovanju poslovnega sektorja težava poleg birokracije in dolgotrajnosti postopkov ostajajo tudi davčna politika, delovnopravna zakonodaja ter predvidljivost poslovnega okolja in zakonodaje. Zaupanje v javne institucije je posledično zelo nizko, zato med izzivi ostajajo zlasti povečanje preglednosti in izboljšanje sodelovanja ključnih deležnikov pri sprejemanju, izvajanju ter spremljanju ukrepov in raziskovanje ter sankcioniranje koruptivnih dejanj. Strateški pristop na državni, regionalni in lokalni ravni bo možen le s tesnejšim sodelovanjem z deležniki, še posebej v okviru razvojno-inovacijskega ekosistema ter zainteresirane javnosti in socialnih partnerjev, kar bo omogočilo dolgoročno stabilno, a hkrati odzivno ter predvidljivo in kredibilno razvojno politiko. Slovenija se uvršča med najmirnejše države na svetu, prebivalci pa se v svoji državi počutijo varno. Med stalne vire ogrožanja pa spadajo zlasti s podnebnimi spremembami pogojene naravne nesreče, ki so se v zadnjih letih pogosto pojavljale na celotnem ozemlju Slovenije. Tudi pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja Agende 2030 se na svetovni ravni uvršča med uspešnejše države, a je napredek na nekaterih področjih prepočasen. Povečali so se tudi izdatki za uradno razvojno pomoč, ki pa so še naprej nižji od mednarodno sprejetih zavez. Z nastopom mandata nestalne članice v Varnostnem svetu OZN v zadnjem letu bo Slovenija lahko aktivno sooblikovala odločitve za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti in tako tudi povečala svojo prepoznavnost na svetovni ravni.

Slika 8: Pri večini kazalnikov institucionalne konkurenčnosti leta 2023 zaostanek za vodilnimi inovatorkami in tudi za povprečjem EU (levo); zaupanje v večino glavnih institucij države je relativno nizko in precej za cilji SRS (desno)

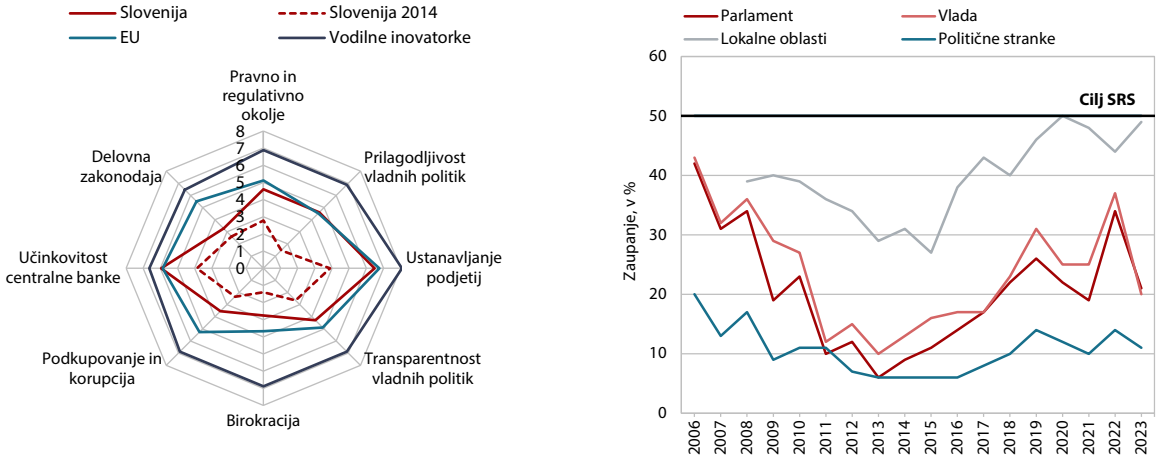

Vir: IMD (2023); Eurobarometer (2024). Opomba: Podatek zaupanja za posamezno leto je zadnji razpoložljivi podatek v tistem letu (jesenske meritve, 2020–2022: poletna meritev, 2023: jesenska meritev in pomladna meritev za lokalne oblasti in politične stranke).

PRIPOROČILA

- Izboljšati strateško upravljanje javnih institucij za pravočasno prepoznavanje ter usklajeno in učinkovito obravnavanje razvojnih izzivov, tudi z opredelitvijo ključnih strateških prednostnih področij in prednostnih razvojnih domen.
- Izboljšati sodelovanje ključnih deležnikov pri sprejemanju, izvajanju ter spremljanju ukrepov in predpisov, vključno s krepitvijo medinstitucionalnega sodelovanja.
- Izboljšati poslovno okolje z zagotavljanjem podpore delovanju podjetij in omogočanjem predvidljivega ter odzivnega poslovanja z javnim sektorjem. Zmanjšati pretirano državno regulacijo in nadalje poenostaviti poslovanje podjetij ter državljanov z javnim sektorjem.
- Okrepiti prizadevanja za preprečevanje, zgodnje odkrivanje, učinkovito preiskovanje, pregon in pravnomočne obsodbe korupcijskih dejanj.
- Sistemsko pristopiti k preprečevanju, ukrepanju in odpravi posledic podnebno pogojenih naravnih nesreč, npr. z vzpostavitvijo posebnih namenskih skladov, različnimi preventivnimi ukrepi na področju načrtovanja ter urejanja prostora itd.

Uvodna pojasnila

Poročilo o razvoju je dokument, s katerim spremljamo uresničevanje strategije razvoja Slovenije. Osnovna sestava poročila sledi petim strateškim usmeritvam (glavna poglavja poročila), ki jih je strategija opredelila kot ključne za doseganje osrednjega cilja strategije, to je kakovostnega življenja za vse: a) visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse, b) učenje za in skozi vse življenje, c) vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba, č) ohranjeno zdravo naravno okolje ter d) visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja. Strategija je določila tudi dvanajst razvojnih ciljev in jih opredelila kot medsebojno povezana in soodvisna področja, ključna za uresničitev strateških usmeritev. Uresničevanje razvojnih ciljev Strategije razvoja Slovenije (podpoglavja poročila) se v poročilu spremlja v okviru tistih strateških usmeritev, s katerimi se vsebina razvojnega cilja najbolj povezuje (Slika 9), čeprav lahko posamezni razvojni cilji prispevajo k uresničevanju več strateških usmeritev. V poročilu je analizirano tudi uresničevanje ciljev akcijskega načrta evropskega stebra socialnih pravic do leta 2030, ki so s spremembo metodologije nadomestili tudi nekatere cilje strategije (stopnja delovne aktivnosti in stopnja tveganja socialne izključenosti). Ob pripravi tokratnega poročila so bili zadnji razpoložljivi podatki za večino kazalnikov spremljanja strategije na voljo za leto 2022, za nekatere pa tudi za leto 2023, kar pomeni, da še ne odražajo morebitnih sprejetih ukrepov v zadnjem letu.

V prilogi poročila so podrobneje predstavljeni kazalniki za spremljanje uresničevanja strategije. Tridesetim kazalnikom uspešnosti, za katere so v strategiji določene ciljne vrednosti za leto 2030, so dodani kazalniki spremljanja, ki prinašajo podrobnejši pregled gibanj na posameznih področjih. Kazalniki so glavna analitična podlaga poročila, ki jo dopolnjuje pregled drugih podatkov, študij in raziskovalnih poročil, zlasti na področjih, kjer ni na voljo ustreznih mednarodno in časovno primerljivih kazalnikov. V poročilu so uporabljeni podatkovni viri, objavljeni do 31. marca 2024. V analizi Slovenijo glede na cilje in usmeritve SRS najpogosteje primerjamo s povprečjem EU, kjer je smiselno pa tudi z različnimi skupinami držav iz EU, kot so vodilne inovatorke (VI – ta skupina skladno z evropskim inovacijskim indeksom vključuje Švedsko, Finsko, Dansko, Nizozemsko in Belgijo), višegrajska četverica (V4 – Češka, Slovaška, Madžarska, Poljska) ali nove članice EU (EU-13 – države, ki so se EU pridružile po letu 2013).

Slika 9: Osrednji cilj in strateške usmeritve Strategije razvoja Slovenije 2030

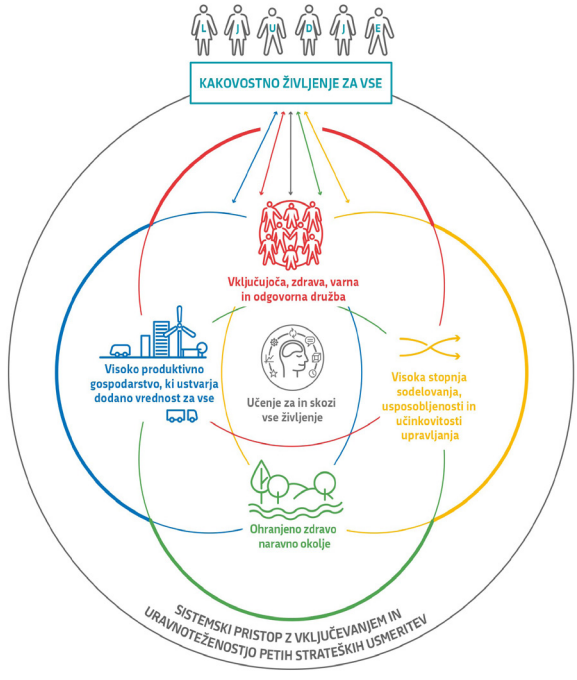

Vir: SVRK (2017).

1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse

1.1 Gospodarska stabilnost

Gospodarska stabilnost (razvojni cilj 5)

Vsebina cilja je zagotoviti gospodarsko stabilnost, ki je ključni pogoj za zmanjšanje razvojnega zaostanka za razvitejšimi državami in povečanje kakovosti življenja za vse. Gospodarska stabilnost temelji na uspešno delujoči ekonomiji predvsem ob ohranjanju ključnih makroekonomskih ravnovesij. Za njeno doseganje oziroma ohranjanje je ključno ustrezno odzivanje ekonomskih politik v celotnem gospodarskem ciklu, zagotavljanje dolgoročne vzdržnosti javnih financ, oblikovanje stabilnega in konkurenčnega finančnega sektorja ter enakomeren regionalni razvoj. SRS 2030 v povezavi z gospodarsko stabilnostjo posebej poudarja še konkurenčnost in inovativnost ter trajnostne in vključujoče vidike gospodarskega razvoja. Ti so podrobneje obravnavani v drugih razvojnih ciljih SRS, in sicer v cilju 6 (konkurenčnost in inovativnost), 3 in 7 (vključujoči razvoj) ter 8 in 9 (trajnostni razvoj).

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 5:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
BDP na prebivalca (v SKM), indeks EU-27 = 100	91 (2023)	100 (2023)	100
Dolg državnega sektorja, v % BDP	69,2 (2023)	83,1 (2023)[1]	60

Opomba: [1]Podatek za EU je napoved EK za leto 2023 (EK, 2023a).

Gospodarska rast se je v razmerah energetske krize v letih 2022 in 2023 umirila. Po nekajletni konjunkturi, ki je sledila gospodarsko-finančni krizi, se je leta 2020 BDP zaradi epidemije in z njo povezanih omejitev močno zmanjšal. Z močnim odbojem, podprtim tudi z vladnimi ukrepi za blažitev posledic epidemije, pa je gospodarska aktivnost že leta 2021 presegla raven pred epidemijo. Pokovidno okrevanje se je nadaljevalo tudi v prvi polovici leta 2022, nato pa se je z izbruhom energetske krize zaradi vojne v Ukrajini in s krepitvijo inflacije, ki je zmanjšala kupno moč prebivalstva, gospodarska aktivnost v drugi polovici leta občutno umirila. Negativen vpliv teh dejavnikov je vztrajal tudi večji del leta 2023, ko se je gospodarska rast nadalje umirila. Najbolj prizadet je bil izvozni del gospodarstva kot posledica gospodarskega ohlajanja najpomembnejših trgovinskih partneric ter poslabšanja stroškovne in cenovne konkurenčnosti (gl. tudi poglavje 1.2.1). V letu 2023 se je upočasnila tudi rast zasebne potrošnje. V obeh letih pa je ostala razmeroma visoka rast investicij in gradbene aktivnosti, na katero so pozitivno vplivale državne investicije, spodbujene tudi s sredstvi EU.

Slika 10: Po močnem odboju leta 2021 se je gospodarska rast v letih 2022 in 2023 umirila

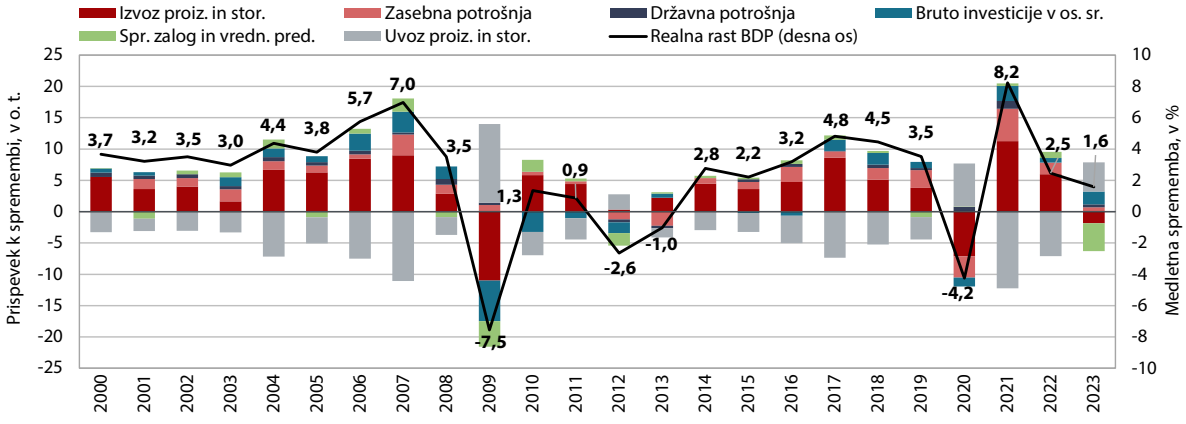

Vir: SURS (2024).

Slika 11: Za obnovo po poplavah je bilo v letu 2023 iz državnega proračuna izplačanih 551 mio EUR oz. 0,9 % BDP, največ občinam za intervencijska dela in investicije (levo), ukrepi za blaženje posledic energetske krize so bili v letu 2023 na podobni ravni kot leta 2022, ob nekoliko drugačni strukturi (desno)

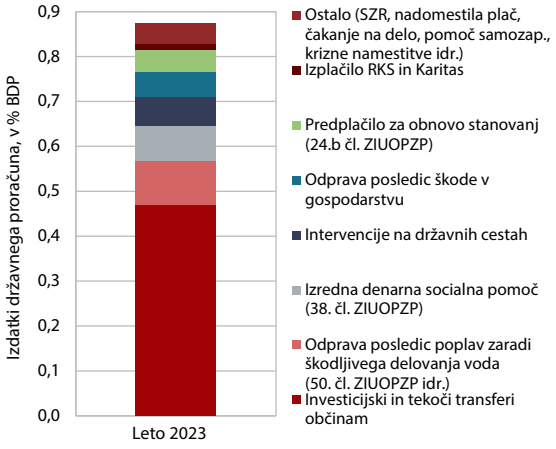

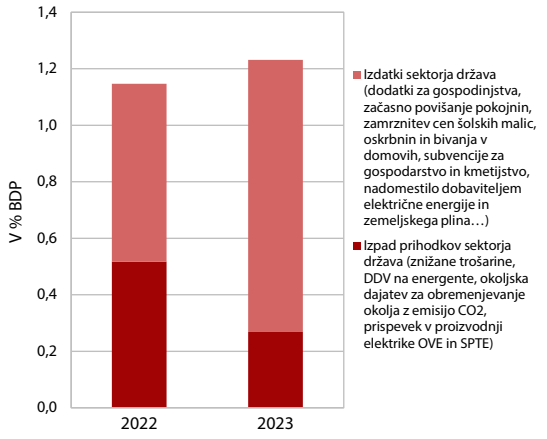

Vir: MF (2024a, 2024b), ocena UMAR.

Za omilitev negativnih posledic epidemije, energetske krize in obnovo po poplavah je Slovenija sprejela obsežne fiskalne ukrepe.[1] Dobra finančna kondicija slovenskega gospodarstva pred epidemijo in obsežni spodbujevalni ukrepi ekonomskih politik, ki jih je zaradi nastopa izjemnih gospodarskih okoliščin v epidemiji omogočil začasen odstop od fiskalnih pravil, so preprečili globlji upad gospodarske aktivnosti in zaposlenosti leta 2020 in omogočili hitrejše okrevanje leta 2021.[2] Zaradi obsežnosti krize so bili fiskalni ukrepi pomoči sprejeti tudi na ravni EU, najprej fiskalni sveženj, namenjen kratkoročnemu blaženju posledic epidemije, nato pa še izdatnejša pomoč v obliki izrednega instrumenta za okrevanje – »Naslednja generacija EU«. Evropska komisija se je odzvala tudi na naraščanje cen energentov, najprej oktobra 2021 z naborom orodij za ukrepanje in podporo, nato pa še maja 2022 s predstavitvijo načrta REPowerEU[3], s katerim je bil dopolnjen Načrt za okrevanje in odpornost (Okvir 1). Slovenija je energetsko krizo blažila tudi z drugimi ukrepi, ki so bili namenjeni gospodinjstvom, podjetjem in kmetijskemu sektorju, leta 2022 v višini 1,2 % BDP (od tega 1,1 % BDP z vplivom na sektor država), vrednost ukrepov v letu 2023 pa je po naši oceni prav tako znašala 1,2 % BDP (v celoti z vplivom na sektor država).[4] Leta 2023 so bili sprejeti tudi številni ukrepi za takojšnjo odpravo posledic poplav in plazov ter srednjeročno obnovo. Iz državnega proračuna je bilo lani izplačanih 0,9 % BDP za sanacijo po poplavah, pretežno za tekoče in investicijske transferje občinam, sanacijo cest in vodotokov, predplačila gospodarstvu, predplačila gospodinjstvom za obnovo stanovanj ter za izredno socialno pomoč. Za srednjeročno obnovo po poplavah pa so predvideni tudi finančni viri Solidarnostnega sklada EU ter novi finančni viri na podlagi Zakona o obnovi, razvoju in zagotavljanju finančnih sredstev (2023).[5]

Saldo tekočega računa plačilne bilance je bil leta 2023 po enoletnem primanjkljaju znova v visokem presežku (2,8 mrd EUR ali 4,5 % BDP). Leta 2020 se je z epidemijo, ki je močno omejila domače trošenje, presežek tekočega računa povečal na najvišjo raven doslej (7,2 % BDP). Zaradi hitrejšega okrevanja domačega povpraševanja v primerjavi s tujim in poslabšanih pogojev menjave ob izrazitih nihanjih cen surovin na svetovnem trgu se je presežek v letu 2021 precej znižal, leta 2022 pa prevesil v primanjkljaj. K vnovičnemu presežku v letu 2023 je največ prispeval saldo blagovne menjave, saj se je realni uvoz blaga zmanjšal še bolj kot izvoz. Pogoji menjave pa so se po dveh letih poslabšanja v letu 2023 izboljšali.[6] Rast storitvenega presežka se je nadaljevala, najbolj v menjavi transporta in gradbenih storitev. Primanjkljaj primarnih dohodkov je bil manjši,

[1] Vrednost ukrepov za obvladovanje epidemije v evrskem območju je v letu 2020 znašala 3,3 % BDP, v letu 2021 3,1 % in v letu 2022 0,7 %, v Sloveniji pa 5,2 % BDP v letu 2020,4,5 % v letu 2021 in 1,2 % v letu 2022. Vrednost ukrepov za blaženje energetske draginje (vključno z davki na nepričakovane prihodke) je v evrskem območju v letu 2022 znašala 1,4 % BDP in v letu 2023 1,2 %, v Sloveniji pa po naši oceni v letu 2022 1,1 % BDP in v letu 2023 1,2 %.

[2] Po ocenah UMAR bi bil ob odsotnosti ukrepov padec gospodarske aktivnosti leta 2020 večji za vsaj 4 o. t., k rasti leta 2021 pa so ukrepi prispevali vsaj 3,4 o. t. (UMAR, 2022a).

[3] Na podlagi usmeritev Evropske komisije so se države EU odzvale z znižanjem obdavčitve energentov, transferji ranljivim skupinam in likvidnostno podporo podjetjem. Prav tako so diverzificirale svojo oskrbo zemeljskega plina, okrepile njegove skladiščne zmogljivosti ter zmanjšale porabo zemeljskega plina in elektrike. Za več informacij glej Pomladansko napoved gospodarskih gibanj (UMAR, 2023c).

[4] Za več informacij o ukrepih za blažitev energetske krize v Sloveniji glej Jesensko napoved gospodarskih gibanj (UMAR, 2023b).

[5] Za več informacij o ukrepih zaradi poplav glej Jesensko napoved gospodarskih gibanj (UMAR, 2023b).

[6] Slovensko gospodarstvo je tradicionalno zelo odprto, saj je delež menjave blaga in storitev v primerjavi z BDP v obdobju 2015–2023 v povprečju znašal 158 % BDP. Zunanji pogoji zato precej vplivajo na menjavo s tujino in posledično na BDP. Glede na razmeroma visok delež energije, surovin in hrane v uvozu, njihove cene pomembno vplivajo na gibanje pogojev menjave. Tako njihovo izboljšanje kratkoročno (v obdobju enega leta) statistično značilno pozitivno vpliva na saldo menjave blaga in storitev s tujino. Zunanjetrgovinski cenovni šoki dolgoročno pojasnijo petino variacije salda menjave s tujino.

Okvir 1: Ocena makroekonomskih učinkov slovenskega Načrta za okrevanje in odpornost[1]

Spremenjen slovenski Načrt za okrevanje in odpornost (v nadaljevanju: NOO) predvideva porabo 2,7 mrd EUR sredstev, od tega 1,61 mrd EUR nepovratnih in 1,07 mrd EUR povratnih sredstev. Republika Slovenija je v skladu s spremenjenim finančnim okvirom upravičena do 170 mio EUR manj nepovratnih sredstev ter 366,6 mio EUR več posojil, kot so bila za izvajanje prvotnega načrta odobrena v letu 2021. Na nabor ukrepov za okrevanje in odpornost je pomembno vplivala tudi ruska vojaška invazija na Ukrajino, zato je bila na ravni EU sprejeta pobuda REPowerEU za zmanjšanje odvisnosti od ruskih fosilnih goriv ter pospešitev zelenega prehoda, ki je vključena v načrt kot dodatni steber REPowerEU. Iz tega naslova je za Slovenijo v letih 2024–2026 skupaj predvidenih 122,17 mio EUR nepovratnih sredstev. Dodatna posojila pa se bodo namenila za zmanjševanje poplavne ogroženosti ter zmanjševanje tveganja za druge podnebno pogojene nesreče, trajnostno prenovo stavb ter povečanje zmogljivosti železniške infrastrukture.

Makroekonomske učinke NOO smo ocenili z modelom QUEST III R&D Evropske komisije,[2] ki je kalibriran za Slovenijo. Gre za dinamični stohastični model splošnega ravnotežja (DSGE), ki ga Evropska komisija uporablja za ocenjevanje učinkov različnih ekonomskih ukrepov na ključne makroekonomske spremenljivke. Največji izziv simulacij NOO je pretvorba ukrepov v modelske spremenljivke (šoke), ki bi zahtevala izvedbo dodatnih (mikroekonomskih) analiz. Ker pa lahko večino ukrepov NOO z vidika sistema nacionalnih računov uvrstimo v skupino javnih (infrastrukturnih) investicij, smo pripravili poenostavljeno simulacijo, pri kateri smo celotno višino sredstev simulirali kot javne investicije. Pri oceni učinkov NOO smo upoštevali dinamiko črpanja sredstev po letih, kot jo je pripravil Urad za okrevanje in odpornost.

Učinek javnih investicij na BDP je v srednje- in dolgoročnem obdobju ključno odvisen od predpostavljene vrednosti elastičnosti proizvoda na javni kapital. Gre za enega izmed najpomembnejših parametrov te analize, za katerega se ocene v empirični literaturi precej razlikujejo. Pri izvedbi simulacij smo vrednost tega parametra postavili na 0,12, kar je skladno s povprečno elastičnostjo iz analize avtorjev Bom in Ligthart (2014), ki se pogosto uporablja pri kalibraciji modelov DSGE. Po zgledu primerljivih analiz smo poleg osrednje simulacije s povprečno produktivnostjo javnega kapitala (0,12) pripravili tudi simulacijo ob predpostavki nizke (0,07) in visoke (0,17) produktivnosti javnega kapitala.

Pri izvedbi simulacij smo oblikovali še nekaj drugih predpostavk, zlasti glede fiskalne in denarne politike. Za zagotavljanje vzdržnosti javnih financ model predpostavlja fiskalno pravilo v obliki pavšalnega davka. Ta se skladno s fiskalnim pravilom odziva na odstopanje razmerja med dolgom in BDP od ciljne vrednosti in na tekoči primanjkljaj. Pri izvedbi simulacij smo za nepovratna sredstva fiskalno pravilo popolnoma izključili, za povratna sredstva (posojila) pa smo ga izključili le za krajše obdobje (10 let), ker gre za dolgoročna posojila.[3] Kratkoročni in

Slika 12: Ocenjeni vpliv ukrepov NOO na slovenski BDP

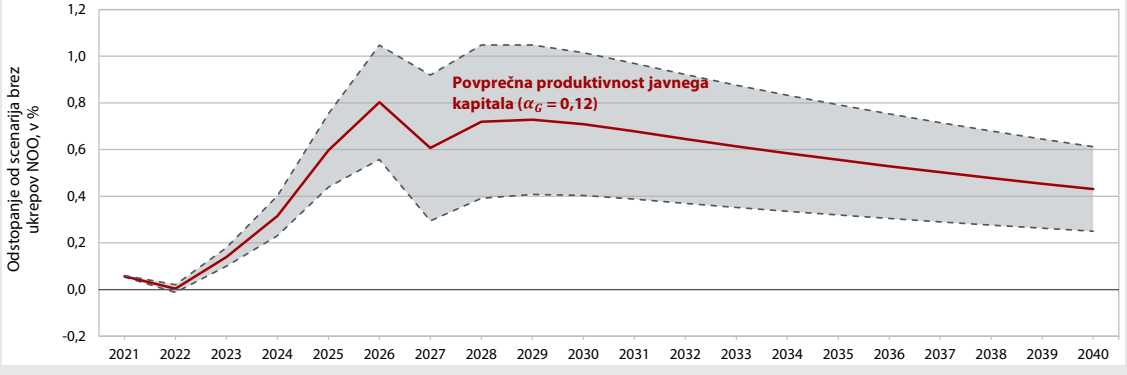

Vir: Ocene UMAR z modelom QUEST III R&D. Opomba: Spodnja meja osenčenega območja prikazuje oceno vpliva ob predpostavki nizke (α_G = 0,07), zgornja meja pa oceno vpliva ob predpostavki visoke (α_G = 0,17) produktivnosti javnega kapitala.

[1] NOO je podlaga za koriščenje sredstev Mehanizma za okrevanje in odpornost, ki je finančno najobsežnejši del evropskega svežnja za okrevanje in odpornost NextGenerationEU, in sredstev za doseganje ciljev načrta REPowerEU. Ocena se nanaša na različico NOO, ki jo je EK potrdila jeseni 2023.

[2] Podroben opis modela in postopek njegove kalibracije je na voljo v Roeger idr. (2008)

[3] Modelske ocene ne upoštevajo morebitne uvedbe novih davkov na ravni EU, ki bi bili namenjeni poplačilu dolga, namenjenega financiranju nepovratnih sredstev. Prav tako nismo modelirali vplačil Slovenije v proračun EU, kar je lahko z vidika pozicije Slovenije povsem sprejemljiva predpostavka.

srednjeročni učinki zato odražajo zgolj vpliv ukrepov NOO, dolgoročni učinki pa zajemajo tudi vpliv delovanja tako opredeljenega fiskalnega pravila. Dodatno smo pri simulacijah predpostavili, da ECB pri določanju obrestne mere sledi Taylorjevemu pravilu.

Modelske ocene kažejo, da bi lahko NOO zvišal raven slovenskega BDP za okoli 0,8 % leta 2026, ko bi bil učinek največji.[4] Simulacije temeljijo na primerjavi dveh scenarijev, eden upošteva ukrepe NOO, drugi pa ne. Pozitivni učinki NOO bi se ohranili tudi po koncu izvajanja ukrepov, saj ocene kažejo, da bi lahko bil slovenski BDP v letih 2027–2040 v povprečju višji za skoraj 0,6 % na leto. Navedeni dolgoročni učinki izhajajo zlasti iz predpostavljene produktivnosti javnega kapitala.

Zaradi nekaterih razlogov lahko pričakujemo še večji učinek. Ker razpolagamo samo z osnovno različico modela QUEST, smo lahko ocenili zgolj učinke investicijskih ukrepov v izolaciji, vendar lahko zaradi precejšnje vpetosti Slovenije kot majhnega odprtega gospodarstva v mednarodne trgovinske tokove pričakujemo, da bo imelo izvajanje načrtov drugih držav pomembne pozitivne učinke prelivanja na slovensko gospodarstvo.[5] Nadalje lahko pričakujemo, da bodo h krepitvi gospodarske rasti (zlasti dolgoročne) dodatno prispevali predlagani reformni ukrepi, katerih učinki trenutno niso upoštevani. Modelske ocene avtorjev Pfeiffer idr. (2023) kažejo, da bi lahko reformni ukrepi z učinkovanjem na ponudbeno stran gospodarstva, kar je v ospredju evropskega načrta za okrevanje po pandemiji, dolgoročno zvišali slovenski BDP tudi za več kot 10 % glede na scenarij brez ukrepov.[6] Pozitivne učinke na gospodarsko rast lahko pričakujemo tudi od izvajanja drugih mehanizmov, ki poleg osrednjega Mehanizma za okrevanje in odpornost tvorijo instrument »Naslednja generacija EU«.

[4] Na velikost učinkov poleg predpostavke o produktivnosti javnega kapitala vplivajo tudi nekatere značilnosti slovenskega gospodarstva. Multiplikator majhnega odprtega gospodarstva, kot je slovensko, je zaradi uvozne odvisnosti nižji. Multiplikator se v modelu zmanjšuje tudi z naraščanjem začetnega deleža javnega kapitala, ki se je v Sloveniji v preteklosti krepil zlasti po zaslugi sredstev iz kohezijskih skladov. Na velikost učinkov vplivata tudi delež prejetih sredstev v BDP in dinamika črpanja po letih, za katero je predvidena okrepitev proti sredini in koncu obdobja upravičenosti, zaradi česar so kratkoročni učinki majhni.

[5] Na to kaže analiza, ki so jo z uporabo naprednejše različice modela QUEST pripravili Pfeiffer idr. (2022).

[6] Ob sočasni izvedbi reformnih ukrepov v vseh državah članicah EU pa bi lahko bil slovenski BDP na dolgi rok zaradi učinkov prelivanja višji tudi do 20 % glede na scenarij brez ukrepov.

Slika 13: K povečanju presežka varčevanja nad investicijami je v letu 2023 največ prispevalo izrazito znižanje bruto investicij nefinančnih družb

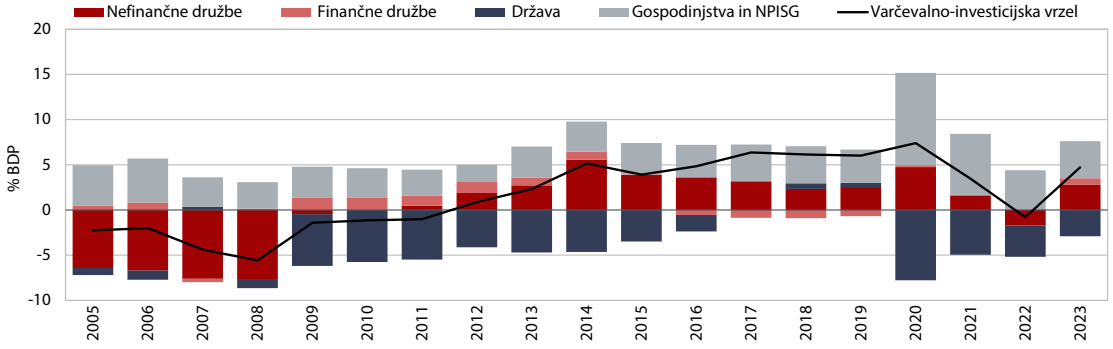

Vir: SURS (2024b), preračuni UMAR.

predvsem zaradi manjših neto odlivov dividend in dobička ter večjih prilivov dohodkov od dela. Nižji primanjkljaj sekundarnih dohodkov pa je izhajal iz manjših neto odlivov transferjev zasebnega sektorja v tujino. Presežek varčevanja nad investicijami celotnega gospodarstva je lani dosegel približno 3 mrd EUR. K tej spremembi je največ prispevalo izrazito znižanje bruto investicij nefinančnih družb. Gospodinjstva so ob rasti bruto razpoložljivega dohodka in umiritvi zasebne potrošnje povečala varčevanje. Nižji primanjkljaj tekočih transakcij državnega sektorja je bil predvsem posledica rasti varčevanja ob izrazitejši rasti prihodkov v primerjavi z izdatki.

Inflacija, ki se je z izbruhom energetske krize[7] leta 2022 močno zvišala, se je v letu 2023 upočasnila, a je bila s 4,2 % konec leta 2023 še razmeroma visoka. Na zniževanje inflacije v letu 2023 je pomembno vplivalo umirjanje cen na trgih surovin, počasnejša rast gospodarske aktivnosti in denarna politika ECB, ki je v lanskem letu ključne obrestne mere povišala za dodatnih 200 b. t. in s tem precej zaostrila pogoje zadolževanja. Nižji je bil prispevek vseh glavnih skupin cen življenjskih

[7] Na visoko inflacijo v letu 2022 je vplival preplet več dejavnikov, kot so zaostrene geopolitične razmere in energetska kriza, pokovidno okrevanje in podnebne spremembe.

Slika 14: Rast cen življenjskih potrebščin se je v Sloveniji ob koncu leta 2023 več kot prepolovila, a je bila še vedno razmeroma visoka, zlasti rast cen storitev

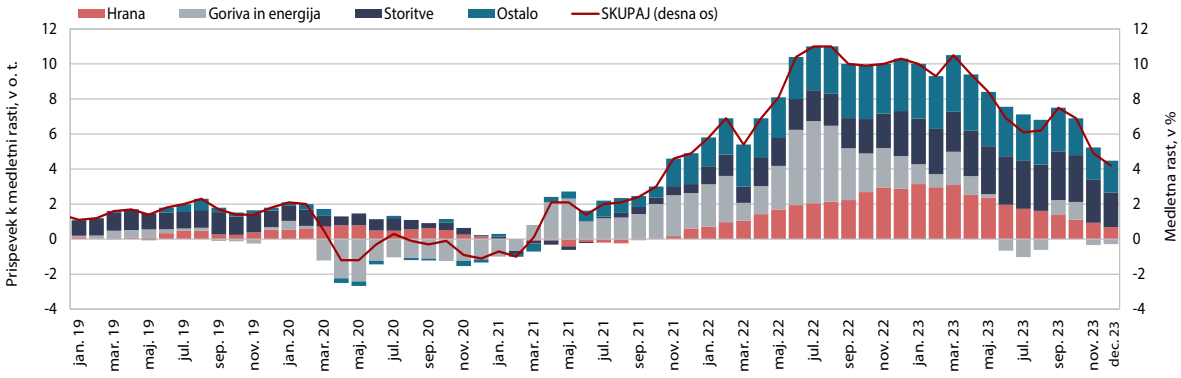

Vir: SURS (2024b), preračuni UMAR.

potrebščin, najizraziteje je upadel pri energentih, ki so se ob umirjanju razmer na trgu energentov in dodatnih ukrepih vlade za znižanje visokih cen energentov medletno pocenili za 2,3 % (leta 2022 so bili dražji za 15,6 %). Precej nižji je bil tudi prispevek cen hrane, kjer se je skoraj 20-odstotna medletna rast s konca leta 2022 do konca leta 2023 znižala na raven inflacije. Medletne rasti cen energentov so v preteklem letu precej nihale, kar pa je bilo bolj kot odraz razmer na mednarodnih trgih posledica vladnih ukrepov, ki so vplivali na osnovo in tudi tekoče cene energentov. Ker gre v veliki meri za začasne ukrepe, lahko nihanja cen ob njihovem izteku pričakujemo tudi v prihodnje.[8] Ob umirjanju razmer na trgih surovin ter popuščanju težav v dobavnih verigah se je postopoma upočasnila tudi rast cen neenergetskega industrijskega blaga. Še najmanj izrazito se je upočasnila rast cen storitev, ki se je večji del leta 2023 ohranjala na ravneh višjih od 8 %, ob koncu leta pa dosegla 6 %. Rast cen storitev je sicer v Sloveniji visoka že od pokovidnega okrevanja. Poleg večjega povpraševanja po storitvah se določene storitvene dejavnosti soočajo s pomanjkanjem delovne sile ter stroškovnimi pritiski, povezanimi z rastjo plač in tudi stroškov blaga, kar krepi pritisk na rast maloprodajnih cen. K rasti največ prispevajo višje cene storitev povezane z rekreacijo[9], pomemben pa je tudi prispevek cen storitev v kategoriji stanovanja in prevozi. Pretežen del leta so po visokih rasteh izstopale tudi cene zdravstvenih storitev. Inflacija se je postopoma umirjala tudi v začetku leta 2024. Upočasnjevala se je rast v večini skupin blaga in storitev, z izjemo energentov, kjer so se cene po medletnih padcih v drugi polovici preteklega leta ob nižji osnovi in tudi tekoči rasti ponovno zvišale.

Rast cen življenjskih potrebščin[10] se je v letu 2023 precej umirila tudi v povprečju EU, razlike med posameznimi državami so se nekoliko zmanjšale, konec leta 2023 se je zmanjšalo tudi odstopanje inflacije v Sloveniji od povprečja evrskega območja. Do največjih razlik v inflaciji med državami EU je v zadnjem desetletju prišlo prav v zadnjih letih, ko so države za zajezitev negativnih učinkov epidemije ter visokih cen energentov in hrane sprejemale različne ukrepe tako po vsebini kot po trajanju. Nižjo inflacijo so tako imele večinoma države z večjim negativnim prispevkom cen energentov, prispevek cen preostalih skupin pa v večini primerov še vedno pozitivno prispeva k inflaciji. Osnovna inflacija evrskega območja (izključen vpliv cen energentov in nepredelane hrane) se je v letu 2023 znižala, a je bila še vedno precej nad 2 %. Na gibanje povprečne inflacije v evrskem območju v večji meri vplivajo ekonomske politike večjih držav, HICP za povprečje evrskega območja pa tudi v primeru zelo velikih cenovnih nihanj v Sloveniji teh skoraj ne zazna.[11] Primerjava inflacijskih gibanj med Slovenijo in evrskim območjem v daljšem obdobju pokaže, da razkoraki (tako navzgor kot navzdol) nikoli niso bili dolgotrajni in so v zadnjih letih trajali največ toliko kot ukrepi. Slovenija je imela še oktobra 2023 s 6,6 % tretjo najvišjo rast cen v evrskem območju (merjeno s HICP), v zadnjih dveh mesecih leta se je umirjanje inflacije nadaljevalo (na 3,8 % decembra), na kar so vplivali tudi dodatni ukrepi vlade za znižanje visokih cen energentov. Odstopanje od

[8] V letu 2024 se izteče več ukrepov za blaženje posledic energetske draginje. Vlada je tako konec marca že podaljšala uredbo, s katero je za nedoločen čas ohranila znižane marže na nekatere naftne derivate. Regulacija cen zemeljskega plina se izteče konec aprila 2024, regulacija cen naftnih derivatov pa sredi leta 2024. Konec leta 2024 se izteče tudi ukrep regulacije cen električne energije in oprostitev nekaterih dajatev za gospodinjske odjemalce. Če ne bo prišlo do podaljšanja tudi drugih ukrepov, se bo inflacija po naši oceni povišala, zlasti ob izteku ukrepov, vezanih na cene električne energije.

[9] K rasti so v letu 2023 največ prispevale višje cene v gostinskih lokalih in menzah ter počitnice v paketu.

[10] Merjena s HICP. Za merjenje rasti cen življenjskih potrebščin najpogosteje uporabljamo dva indeksa, in sicer indeks cen življenjskih potrebščin (CPI) in harmoniziran indeks cen življenjskih potrebščin (HICP), ki je tudi metodološko primerljiv z drugimi članicami EU. Prvi meri spremembe drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev glede na strukturo izdatkov, ki jih domače prebivalstvo namenja za nakupe predmetov končne porabe doma in v tujini (načelo nacionalne porabe). HICP pa meri spremembe drobnoprodajnih cen izdelkov in storitev glede na sestavo izdatkov, ki jih potrošniki (domači in tuji) namenjajo za nakupe predmetov končne porabe na ozemlju Slovenije (načelo domače porabe). Zaradi razlik v metodologijah tako občasno med njima in tudi posameznimi podskupinami prihaja do nekoliko večjih odstopanj. Od leta 2010 je povprečna absolutna razlika med njima znašala 0,2 o. t.

[11] Delež Slovenije v izračunu HICP je 0,46-odstoten, v Nemčiji pa presega 25 %.

Slika 15: K umirjanju rasti cen življenjskih potrebščin (HICP) so tako v Sloveniji kot v EU leta 2023 največ prispevale nižje cene energentov in umirjanje rasti cen hrane (levo); znižala se je tudi osnovna inflacija, ki pa je še vedno razmeroma visoka (desno)

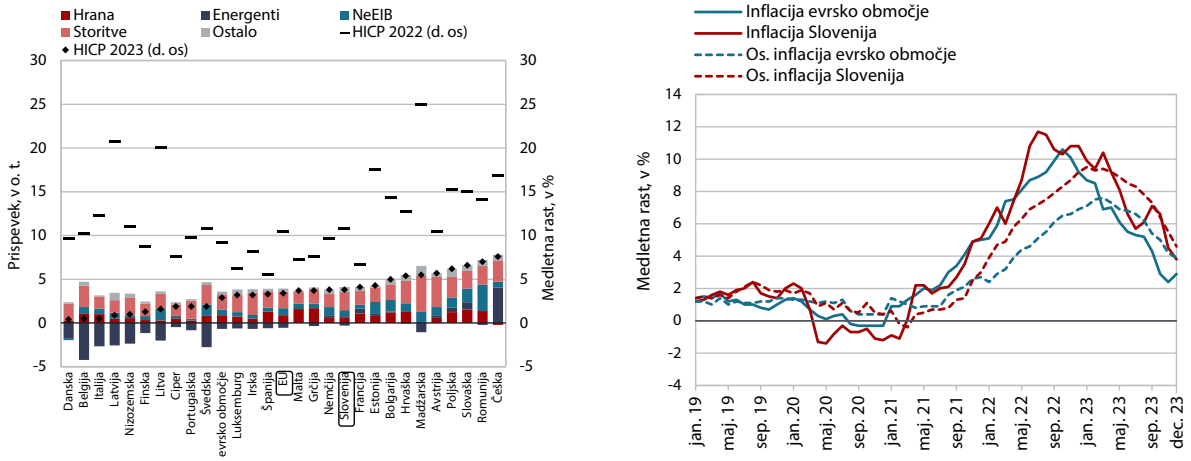

Vir: Eurostat (2024), preračuni UMAR. Opomba: V levi sliki se prispevki poleg različne rasti v posameznih državah razlikujejo tudi zaradi različnih uteži. NeEIB – neenergetsko industrijsko blago, HICP – harmoniziran indeks cen življenjskih potrebščin.

evrskega območja se je tako s 3,7 o. t. znižalo na 0,9 o. t.[12] Pretežen del razlik izhaja iz različne dinamike gibanja cen energentov, k razlikam pa pomembno prispeva tudi rast cen storitev, ki je glede na povprečne ravni v evrskem območju še vedno precej visoka, a njeno umirjanje s časovnim zamikom in na višjih ravneh sledi umirjanju v evrskem območju. Rast cen hrane se je v Sloveniji v zadnjih mesecih leta 2023 hitro umirjala in je bila decembra s 4,1 % skoraj za tretjino nižja kot v evrskem območju. Rast cen neenergetskega blaga v Sloveniji ne odstopa bistveno od povprečja evrskega območja, po višji rasti izstopajo le cene netrajnega blaga, rasti cen poltrajnega in trajnega blaga pa zaostajajo za evrskim povprečjem. Cene trajnega blaga so bile v Sloveniji v letu 2023 predvsem zaradi padca cen avtomobilov že nižje kot pred letom (za 1 %).

V letu 2023 se je ob ohlajanju gospodarske aktivnosti upočasnila tudi rast na trgu dela, pri čemer je bila zaposlenost zgodovinsko najvišja, brezposelnost pa najnižja. Epidemija je v letu 2020 ustavila večletno izboljševanje razmer na trgu dela, a je s pokovidnim odbojem gospodarske aktivnosti in že pred epidemijo velikim pomanjkanjem kadra trg dela v letih 2021–2022 hitro okreval. Rast zaposlenosti se je nato z ohlajanjem gospodarske aktivnosti začela umirjati v sredini leta 2023, najbolj v gostinstvu, gradbeništvu in predelovalnih dejavnostih.[13] Kljub skromnejši dinamiki pa je povpraševanje po delavcih še vedno prisotno, kar je razvidno iz razmeroma visoke stopnje prostih delovnih mest, ki je merilo nerealiziranega povpraševanja po delovni sili. Ta je bila sicer nižja kot leto prej, a je za številne dejavnosti ostala visoka (Slika 16, desno). Tudi

Slika 16: Ob umirjanju gospodarske aktivnosti se je v letu 2023 upočasnila tudi rast zaposlenosti (levo), kljub temu pa je bilo pomanjkanje delovne sile, ki ga ponazarja stopnja prostih delovnih mest, še vedno prisotno v večini dejavnosti (desno)

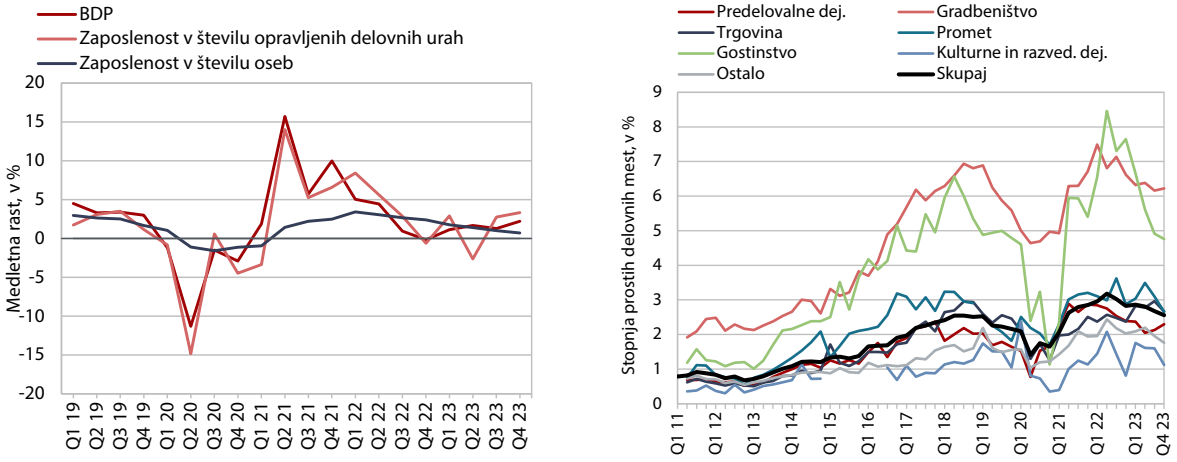

Vir: SURS (2024b).

[12] Februarja je bila razlika 0,8 o. t.

[13] To so tudi dejavnosti, ki so kljub umirjanju rasti imele v povprečju leta najvišjo rast zaposlenosti in razmeroma velik primanjkljaj kadra.

Slika 17: Dolgoročno se zmanjšujeta obseg opravljenih delovnih ur (levo) in število prebivalcev v starosti 20–64 (sredina), pri čemer lahko slednje omili zgolj nadaljevanje razmeroma visokega neto selitvenega prirasta* iz zadnjih nekaj let (desno)**

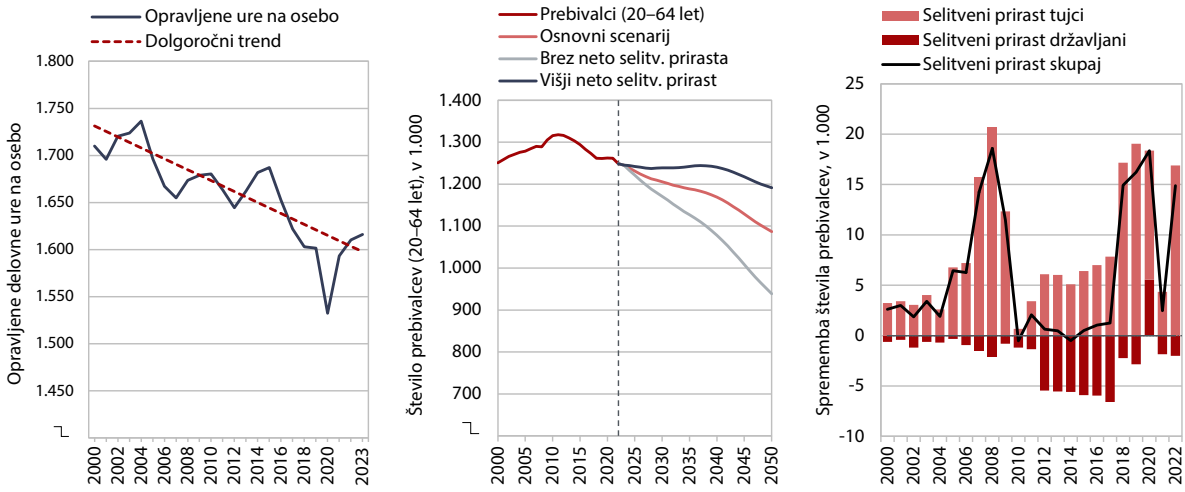

Vir: Eurostat (2024), SURS (2024b). Opomba: * Osnovni scenarij projekcij prebivalstva EUROPOP2023 predvideva, da bi neto selitveni prirast po nekoliko večjem prirastu v začetnih letih projekcije 2022 in 2023 (več kot 11 tisoč ljudi letno) v povprečju v obdobju 2024–2100 znašal 6.083 ljudi letno. Scenarij višjega selitvenega prirasta predvideva v povprečju 9.702 oseb (pri čemer je do leta 2030 povprečno letno 11.906 priseljenih oseb) in scenarij nižjega selitvenega prirasta 2.583 oseb letno. ** Visoko število priseljenih (zlasti državljanov Slovenije) v tretjem četrtletju 2020 je predvsem posledica administrativnega urejanja registra v skladu z Zakonom o prijavi prebivališča (Uradni list RS, št. 52/16). SURS je na podlagi različnih dodatnih podatkovnih virov, zlasti tistih, ki določajo status aktivnosti posameznika in po katerih sklepamo o dejanskem prebivanju osebe v Sloveniji, med prebivalce Slovenije uvrstil nekaj manj kot 7.500 teh oseb (97 % državljanov Slovenije in 3 % tujih državljanov). Večina teh prebivalcev se je najverjetneje vrnila iz tujine že pred leti ali celo desetletji, a tega iz različnih razlogov niso prijavili na upravni enoti. Glej tudi Razpotnik idr. (2021) in Razpotnik (2021).

delež podjetij, ki poročajo o pomanjkanju delovne sile kot omejitvenem dejavniku pri poslovanju, je ostal višji kot leta 2019. Pomanjkanje domače delovne sile se v zadnjem obdobju kaže v zaposlovanju tujih delavcev in njihovem velikem prispevku k skupni rasti zaposlenosti, ki je bil leta 2023 93 %. Ob koncu 2023 je bilo tako število delovno aktivnih najvišje doslej, 941,2 tisoč, za 0,6 % več kot leto prej), število registriranih brezposelnih pa najnižje (48.353 oseb oz. okoli desetino manj kot pred letom).

Demografska gibanja so med glavnimi dejavniki pomanjkanja delovne sile. Na veliko pomanjkanje kadra, tako v Sloveniji kot v drugih razvitih državah, vplivajo ciklični in strukturni dejavniki. Med strukturne spada zlasti staranje prebivalstva in s tem prehajanje velikega števila zaposlenih v upokojitev ter vstop manjših generacij na trg dela. To je bilo v zadnjih desetih letih intenzivno, saj se število prebivalcev, starih 20–64 let, ki so najbolj pogosto delovno aktivni in s tem potencialna ponudba delovne sile, zmanjšuje od leta 2012.[14] Dolgoročni trend upadanja je značilen tudi za obseg števila delovnih ur, ki jih opravi povprečen zaposleni. Ta se je v obdobju 2000–2022 zmanjšal za okoli 6 % (Slika 17, levo). Kratkoročno nanj vplivata gospodarski cikel in število delovnih dni v letu, dolgoročni – sekularni – trend pa je posledica spremembe v sektorski strukturi gospodarstva k manj delovno intenzivnim dejavnostim, preferenc med delovnim in prostim časom, novih oblik dela, večje participacije žensk, ki opravijo nekoliko manj ur plačanega dela ipd. Demografske projekcije EUROPOP2023 kažejo nadaljevanje demografskih trendov v prihodnjih desetletjih (Slika 17, sredina), pri čemer bi zgolj visok neto selitveni prirast lahko vidneje omilil (a ne ustavil) zmanjševanje števila prebivalcev, starih 20–64 let, in tako srednjeročno še omogočal šibko rast zaposlenosti (Slika 17, desno).[15]

Nominalna rast plač se je ob pomanjkanju delovne sile, težnji zaposlenih po realni rasti dohodka v razmerah povišane inflacije in dvigu minimalne plače v letu 2023 vidno okrepila. Rast plač je v obdobju konjunkture pred epidemijo postopoma naraščala zaradi splošnega pomanjkanja delovne sile in dogovorjenih dvigov v javnem sektorju ter dviga minimalne plače. Po nihanju med epidemijo[16] je začela znova naraščati sredi leta 2022, še posebej v zasebnem sektorju kot posledica rasti gospodarske aktivnosti v pokovidnem obdobju, pritiskov ob pomanjkanju delovne sile in težnje zaposlenih po ohranjanju rasti realnega dohodka v okolju visoke inflacije (Slika 18, levo). V letu 2023 se je rast plač še okrepila (nominalno 9,7 %), v zasebnem sektorju predvsem v dejavnostih, v katerih je razmeroma večji primanjkljaj kadra, in tam, kjer je večji delež prejemnikov

[14] V obdobju 2012–2022 se je število prebivalcev, starih 20–64 let, zmanjšalo za 67 tisoč, kar pomeni, da je bil obseg potencialne delovne sile vsako leto za slabih 7 tisoč manjši oz. da je bilo na leto ob predpostavki 75-odstotne stopnje delovne aktivnosti za dobrih 5 tisoč manj delovno aktivnih.

[15] Visok neto selitveni prirast je v projekcijah EUROPOP2023 opredeljen kot nadaljevanje selitvenega prirasta, ki je značilen za zadnjih nekaj let in je zgodovinsko visok. Neto selitveni prirast je v obdobju 2010–2017 znašal zgolj okoli 600 oseb letno, v obdobju 2019–2022 pa okoli 13 tisoč oseb letno.

[16] V zasebnem sektorju je bila to posledica ukrepov za ohranjanje delovnih mest, zapiranja dejavnosti, dela od doma in izgub zaposlitev, v javnem sektorju pa izplačil epidemičnih dodatkov.

Slika 18: Nominalna rast povprečne bruto plače se je v letih 2022 in 2023 precej okrepila (levo), v zasebnem sektorju še posebej v delovno intenzivnih dejavnostih, kjer tudi najbolj primanjkuje kadra (desno)

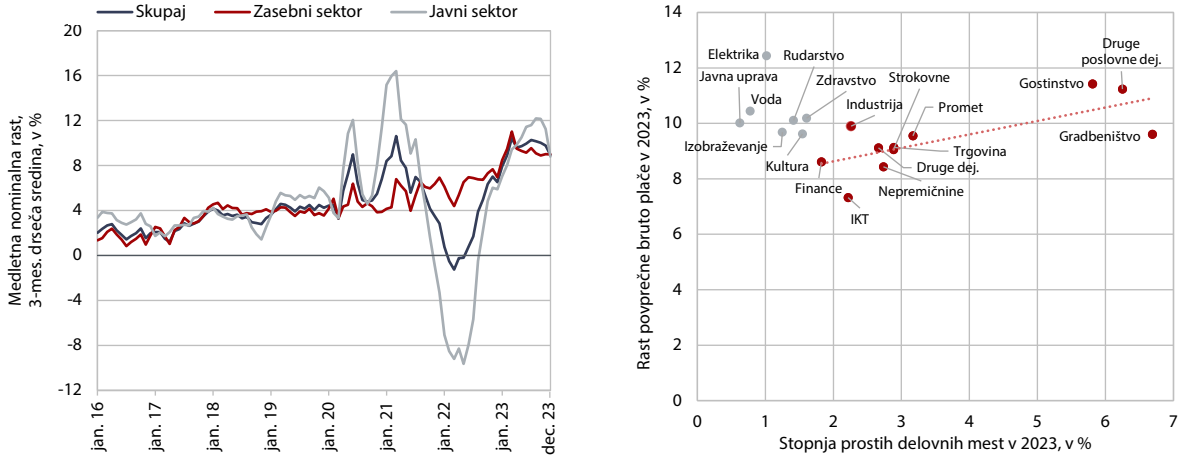

Vir: SURS (2024b), preračuni UMAR. Opomba: Na desni sliki so z rdečo barvo označene tiste delovno intenzivne dejavnosti zasebnega sektorja, za katere ocenjujemo, da običajno obstaja tesna povezava med povpraševanjem po delovni sili in rastjo plač (t. i. plačna Phillipsova krivulja), medtem ko v dejavnostih, ki so označene s sivo, ta povezava ni neposredna (npr. v dejavnostih javnih storitev, kot so javna uprava, zdravstvo itd., ter tam, kjer je delež javnih družb relativno večji).

Okvir 2: Demografska gibanja in njihov vpliv na javne izdatke, povezane s staranjem

Starostna struktura prebivalcev se spreminja že od osamosvojitve zaradi upadanja števila rojstev in podaljševanja trajanja življenja. Intenzivneje pa se spreminja od leta 2012, ko so začele 65 let dopolnjevati večje povojne generacije, med delovno sposobne pa vstopati manjše generacije, rojene v 90-ih letih 20. stoletja, zaradi česar se je začelo zmanjševati število delovno sposobnih prebivalcev. To se kaže v povečevanju razmerja med starimi 65 let in več ter delovno sposobnimi prebivalci, starimi 20–64 let (tj. koeficient starostne odvisnosti starejših). Razmerje se sicer zvišuje že od 90-ih let prejšnjega stoletja, a se bo še hitreje prihodnja tri desetletja, kar bo imelo vpliv na številne družbene sisteme, kjer bodo potrebne prilagoditve (trg dela, delovanje in financiranje sistemov socialne zaščite ipd.).

Pritisk staranja prebivalstva na sisteme socialne zaščite se bo stopnjeval do okoli leta 2045, ko bi se po sedanjih upokojitvenih pogojih začele upokojevati zadnje večje generacije, rojene konec 70-ih in v 80-ih letih 20. stoletja. Število prebivalcev naj bi se po osnovnem scenariju prebivalstvenih projekcij EUROPOP2023[1] začelo že

Slika 19: Hitro spreminjanje razmerja med številom starejših in številom delovno sposobnih prebivalcev, ki smo mu priča od leta 2012, se bo stopnjevalo še tri desetletja (levo), družba pa se bo morala prilagoditi potrebam starejših (desno)

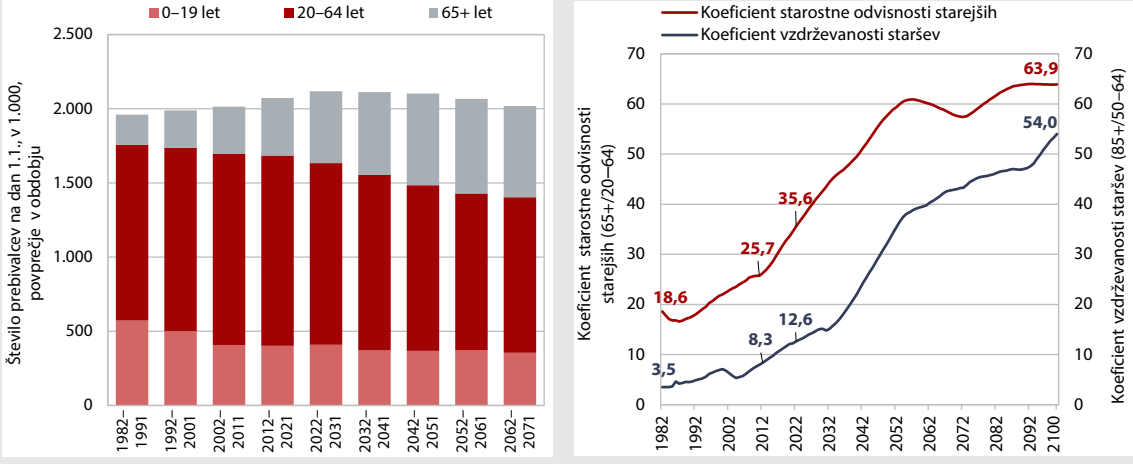

Vir: SURS (2024), Eurostat (2024).

[1] Za podrobnejšo analizo projekcij EUROPOP2023 glej Bratuž Ferk, B. (2023).

v prihodnjih letih zmanjševati. Med vsemi starostnimi skupinami se bo povečevalo le število starejših (potencialni upokojenci), število delovno sposobnih (potencialni plačniki davkov in prispevkov) pa se bo še naprej zmanjševalo. Tak demografski razvoj, ki se trenutno nakazuje v vseh scenarijih projekcij, bo povečal pritisk na javne finance. Višji selitveni prirast (predpostavka je skoraj 10 tisoč letno v povprečju obdobja projekcije) bi lahko v primerjavi z osnovnim scenarijem demografskih projekcij (predpostavka je 6 tisoč oseb letno) učinke staranja na trg dela in sisteme socialne zaščite le nekoliko omilil. Staranje prebivalstva bo ob predpostavki nespremenjenih politik vplivalo na dvig izdatkov za pokojnine, zdravstveno varstvo in dolgotrajno oskrbo, vendar pa prekomerno povečanje teh izdatkov ni vzdržno in bi izrinjalo druge javnofinančne izdatke. Zato so potrebne spremembe, ki bodo obravnavale vzdržnost sistemov socialne zaščite tako z vidika ukrepov za zadrževanje rasti izdatkov kot z iskanjem novih virov financiranja. Zaradi potrebe po pravočasnih prilagoditvah politik zaradi staranja je Evropska komisija v sodelovanju z državami članicami vzpostavila proces triletnega cikla ažuriranja dolgoročnih projekcij izdatkov za staranje, ki se uporabljajo tudi v procesu analize vzdržnosti dolga in določanja srednjeročne javnofinančne konsolidacije.

Izdatki za pokojnine, zdravstvo, dolgotrajno oskrbo in izobraževanje predstavljajo velik del javnih izdatkov, s staranjem prebivalstva pa se bodo še povečali. V letu 2022 so v Sloveniji ti izdatki znašali 22,1 % BDP. Do leta 2070 naj bi se po zadnjih projekcijah povečali za 5,4 o. t. (izraženi v % BDP), kar je sicer manj kot v prejšnjih projekcijah (2021: 8,1 o. t.) (EK, 2024, v pripravi).[2] Izhodiščna raven novih projekcij je nižja od pričakovanj iz predhodnih projekcij, a je povečanje v obdobju 2022–2070 še vedno visoko, Slovenija je na četrtem mestu po obsegu povečanja (v o. t.) in sedma po višini izdatkov v BDP v letu 2070 v EU.

Slika 20: Izdatki, povezani s staranjem prebivalstva, se bodo zaradi velikega demografskega pritiska povečevali, zlasti izdatki za pokojnine (levo); največji vpliv na povečanje izdatkov za pokojnine ima povečevanje števila starejših v primerjavi z delovno sposobnimi, tj. stopnja starostne odvisnosti starejših (desno

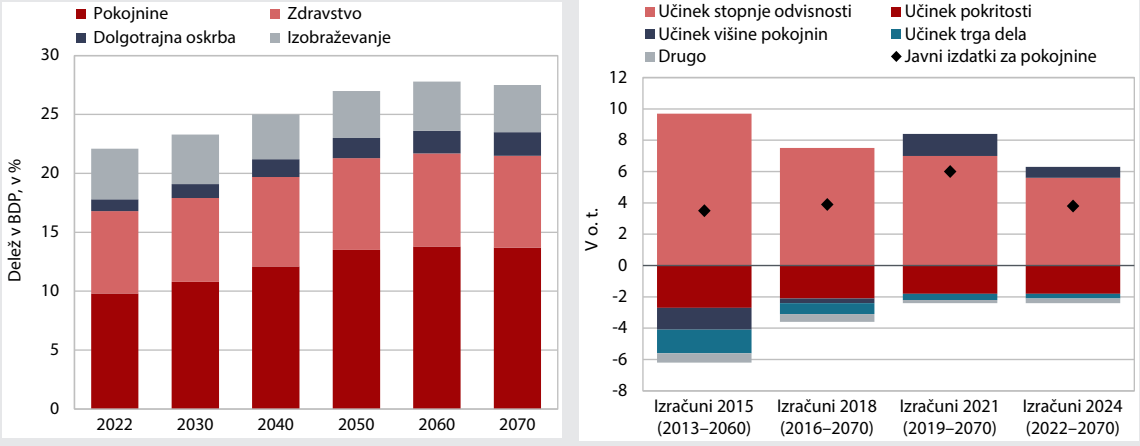

Vir: EK (2024, v pripravi), MF (2023, v pripravi). Opomba: Javni izdatki za zdravstvo so po metodologiji SHA, vendar brez izdatkov za DO in vključno z izdatki za investicije po metodologiji COFOG. Že v izhodiščnem letu 2022 je upoštevana uvedba novega obveznega zdravstvenega prispevka v višini 1,07 % BDP. Javni izdatki za DO so zdravstveni in socialni del po metodologiji SHA. Učinek stopnje odvisnosti: vpliv demografskih sprememb, relativna sprememba v številu starejših v primerjavi z delovno sposobnimi. Učinek pokritosti: delež vseh upokojencev glede na število starejših od 65 let. Učinek višine pravic: gibanje povprečne pokojnine glede na povprečno plačo. Učinek trga dela: vpliv obnašanja na trgu dela na izdatke za pokojnine (zaposlenost, intenzivnost, podaljšanje kariere).

Projekcije izdatkov za pokojnine, ki so največja kategorija izdatkov za staranje, kažejo na dolgoročno nevzdržnost veljavnih politik, uresničitev takšnih gibanj pa bi precej spremenila obstoječa družbena razmerja. Po modelskih ocenah, pripravljenih za Poročilo o staranju 2024 (MF (2023), v pripravi), se bo delež pokojnin glede na BDP povečeval do začetka 50-ih let 21. stoletja, ko bo tudi največji demografski pritisk na upokojevanje (in do leta 2070 ostal na podobni ravni). Do leta 2070 naj bi se tako ob ohranjanju veljavnih politik izdatki za pokojnine povišali za 3,8 o. t. (z 9,8 % BDP leta 2022 na 13,7 % BDP leta 2070),[3] največji dejavnik povečanja izdatkov pa je rast števila starejših v primerjavi s številom delovno sposobnih, tj. stopnja odvisnosti (Slika 20, desno). Ta je zaradi ugodnejših demografskih projekcij sicer manjša kot v predhodnih projekcijah izdatkov, kar je poleg ugodnejših predpostavk za trg dela, zlasti višjih stopenj delovne aktivnosti, vplivalo na manjše povečanje izdatkov za pokojnine do leta 2070 kot v projekcijah iz leta 2021. Manjše povečanje izdatkov za pokojnine pa je tudi odraz nižje pokojninske dobe mlajših generacij, med katerimi so tudi generacije, ki so kasneje vstopale na trg dela zaradi

[2] Izid Poročila o staranju 2024 je načrtovan za drugo polovico aprila 2024.
[3] V projekcijah 2018 so bili za leto 2070 ocenjeni na 14,9 %, za leto 2021 pa na 16,0 % BDP.

gospodarsko-finančne krize po letu 2008. Podatki ZPIZ kažejo, da so imeli zavarovanci, ki so bili leta 2022 stari 49 let ali manj, manj pokojninske dobe kot enako stari zavarovanci pred dvajsetimi leti, zato je verjetno, da bodo v povprečju ob izpolnitvi starostnega pogoja za upokojitev dosegli nižjo pokojninsko dobo in se v povprečju tudi upokojevali z nižjo pokojninsko dobo. Takšne odločitve imajo lahko vpliv na primernost pokojnin. V večini razvitih držav, ki so že sprejele ukrepe za večjo finančno vzdržnost pokojninskih sistemov in s tem nekoliko zajezile vpliv demografskih sprememb, so se ukrepi nanašali na dvig upokojitvene starosti oz. vezavo dviga upokojitvene starosti na podaljševanje pričakovanega trajanja življenja, na zaostrovanje pogojev za upravičenost do pokojnine ter na spremembe indeksacije. Ponekod so uvedli tudi spremembo pokojninskih shem (iz sheme z določenimi pravicami na sheme z določenimi prispevki) in povečali pomen dodatnega varčevanja za pokojnino (Spasova in Ward, 2019, str. 117; UMAR, 2019, str. 45–48), kar poleg dviga upokojitvene starosti lahko izboljša tudi primernost pokojnin. Analize kažejo (UMAR, (2019a), da je takšen nabor ukrepov za vzdržnost in primernost pokojnin ključen tudi za Slovenijo.

Projekcije izdatkov za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo opozarjajo na čedalje večji pritisk demografskih dejavnikov ter na še bistveno večji učinek na javne finance ob dodatnem upoštevanju nedemografskih dejavnikov (tvegani scenarij).[4] S starostjo izdatki za zdravstvo, zlasti po 60. letu, naraščajo, zato bo v prihodnosti zaradi hitrejšega povečanja deleža starejših demografski pritisk na rast izdatkov večji (UMAR, 2019a). Po osnovnem scenariju[5] naj bi se javni izdatki za zdravstvo do leta 2070 povečali za 0,8 o. t., na 7,8 % BDP. Projekcije javnih izdatkov za DO, ki že vključujejo Zakon o dolgotrajni oskrbi, pa za 1,0 o. t. na 2 % BDP. Po tveganem scenariju, ki v projekcijah nedemografske dejavnike upošteva še v večji meri kot osnovni scenarij,[6] bi bila rast javnih izdatkov na obeh področjih bistveno višja, v zdravstvu bi se povečali za 2,2 o. t. BDP in v DO za 3,2 o. t.

[4] V predstavljenih projekcijah so že vključene tudi ocene učinkov sprememb zakonodaje v letih 2020 do 2022, ki niso bile povezane z epidemijo covida-19 (npr. povečanje plač, izdatkov za osebno asistenco). Znatno povečanje izdatkov zaradi epidemije pa na projekcije za zdravstvo in DO vpliva zgolj prehodno. Za področje zdravstva je zaradi tehničnih razlogov že v bazno leto 2022 vključena tudi ocena učinka novega obveznega zdravstvenega prispevka (gl. Okvir 5), ki bo nadomestil dopolnilno zdravstveno zavarovanje, kar pomeni za 1,07 % višjo raven javnih izdatkov v letu 2022, kot je bila dejansko realizirana. Za področje DO pa so v projekcije vključene ocene uvedbe novega sistema DO (gl. Okvir 6).

[5] V osnovnem scenariju se upoštevajo predvsem demografski dejavniki in predpostavka izboljševanja zdravstvenega stanja prebivalcev, nedemografski dejavniki pa so upoštevani le v manjši meri.

[6] Med glavnimi nedemografskimi dejavniki, ki so upoštevani v tveganem scenariju, so poleg naraščanja BDP na prebivalca, ki vpliva na pričakovanja glede zdravstvene oskrbe, predvsem nove zdravstvene tehnologije, ki širijo možnosti zdravljenja in povečujejo kakovost storitev ter Baumolov učinek na rast cen.

minimalne plače (Slika 18, desno). V javnem sektorju pa so se plače povečale zaradi učinka dogovora med vlado in sindikati javnega sektorja konec leta 2022,[17] realna rast plač je bila tako lani v javnem sektorju po padcu v letu 2022 2,7-odstotna.

Javnofinančni primanjkljaj se je leta 2023 še nekoliko znižal, še vedno pa so imeli nanj pomemben vpliv nekateri začasni ukrepi, in sicer za blaženje posledic energetske draginje in poplav, nadaljevalo se je tudi zniževanje dolga glede na BDP. Javnofinančni primanjkljaj, ki se je v letu 2020 ob epidemiji covida močno povečal, se od leta 2021 zaradi gospodarskega okrevanja in umika enkratnih izdatkov za blaženje posledic covida-19 znižuje in je leta 2023 znašal 2,5 % BDP, kar je glede na jesensko napoved Evropske komisije manj kot v povprečju evrskega območja. Glavnina primanjkljaja v Sloveniji je lani izhajala iz ukrepov za blaženje posledic energetske draginje in poplav. Tudi zniževanje javnega dolga se je zaradi zniževanja primanjkljaja in ohranjanja visoke nominalne rasti BDP ob še vedno visoki inflaciji nadaljevalo (na 69,2 % BDP, z 79,6 % BDP v letu 2020). Povečanje deleža dolga sektorja država glede na BDP v Sloveniji pa je bilo v obdobju 2019–2023 (3,8 o. t.), ko so bile države izpostavljene številnim gospodarskim šokom, med manjšimi v EU ter manjše kot v povprečju držav evrskega območja (6,3 o. t.) in EU (5,4 o. t.). Rast prihodkov v Sloveniji je bila lani višja kot predhodno leto pri vseh glavnih skupinah prihodkov, tako davčnih kot nedavčnih, in je presegla rast izdatkov. Rast izdatkov, ki se je leta 2022 umirila pod vplivom umikanja ukrepov za blaženje posledic covida-19, se je v letu 2023 sicer precej okrepila. Na to so vplivale zlasti povečane subvencije v podporo gospodarstvu za blažitev posledic energetske draginje in poplav ter okrepljena rast plač v sektorju država, po tem ko sta se obe kategoriji izdatkov v letu 2022 znižali. Nižja kot predhodno leto, vendar še vedno visoka, je bila rast investicij, nižja pa je bila tudi rast socialnih transferjev. V obdobju 2019–2023 se je sicer najbolj povečal delež subvencij in investicij, povečanje deležev mase plač v javnem sektorju in socialnih transferjev pa je bilo manjše.

Umikanje fiskalnih podpor in zniževanje javnofinančnega primanjkljaja je pomembno za zniževanje inflacije in preprečevanje nastanka drugih neravnotežij, glede na nova fiskalna pravila pa bo zniževanje primanjkljaja v prihodnje zahtevalo s prednostnimi nalogami podprto načrtovanje. Ukrepi za blažitev posledic kriz (epidemija covida-19, energetska kriza) in naravnih nesreč v zadnjih letih so

[17] Leta 2022 je v javnem sektorju prišlo do povišanja višine povračila regresa za prehrano v septembru, uskladitve plačne lestvice za 4,5 % v oktobru in izplačila poračuna regresa za letni dopust za leto 2022 v novembru. V aprilu 2023 je prišlo do višje uvrstitve delovnih mest, nazivov in funkcij (za en plačni razred).

Slika 21: Javnofinančni primanjkljaj se zmanjšuje (levo) ob zniževanju deleža izdatkov glede na BDP (sredina), glede na leto 2019 se je najbolj povečal delež investicij, subvencij in vmesne porabe, znižal pa delež davčnih prihodkov glede na BDP (desno)

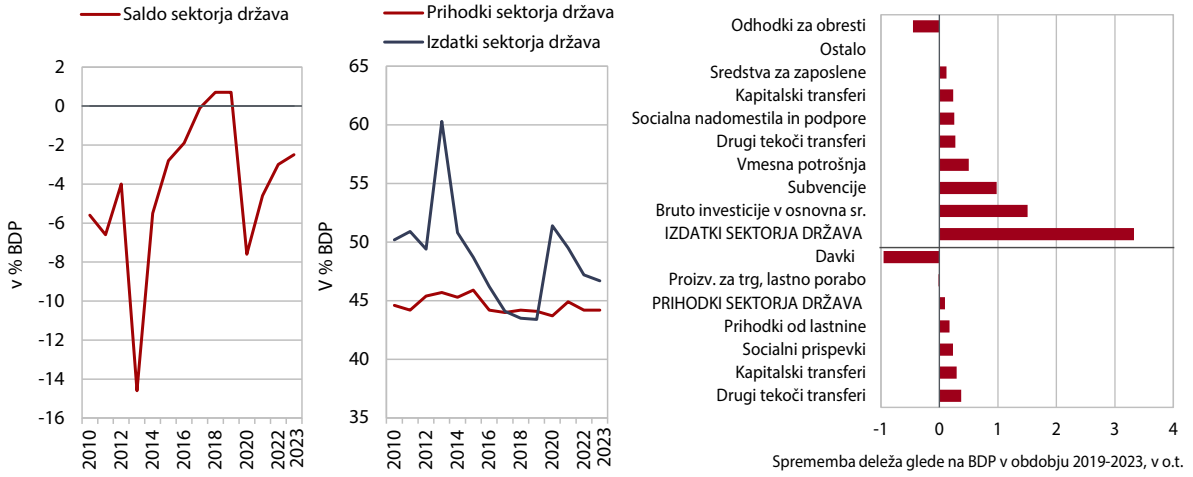

Vir: SURS (2024b).

pomembno podprli gospodarstvo in gospodinjstva, kar je po letu 2019 povečalo javnofinančni primanjkljaj, ki se ob postopnem umikanju ukrepov znižuje. Kljub temu pa glede na leto 2019 ostaja povečan, saj so bili v tem obdobju sprejeti tudi ukrepi, ki so trajno znižali prihodke[18] oz. povečali izdatke sektorja država[19], njihov vpliv pa bo prisoten tudi v prihodnjih letih. Na primanjkljaj bo še nekaj let vplivalo tudi odpravljanje posledic poplav, za kar so bili določeni tudi nekateri novi viri (ZORZFS, 2023), ter izvajanje Načrta za okrevanje in odpornost. Vzpostavitev novega okvira ekonomskega upravljanja, ki predvideva začrtanje srednjeročne fiskalne poti (od 4- do 7-letne) in varovalke, ki naj bi podpirale njegovo izvajanje, bo tako zahteval sistemski in s prednostnimi nalogami podprt pristop k srednjeročnemu (javnofinančnemu) načrtovanju. Pregled preteklih gibanj in razvojnih izzivov na osnovi letošnjega Poročila o razvoju podobno kot že predhodna leta kaže, da so med ključnimi področji razvojne politike, ki jih je treba prednostno umestiti tudi v javnofinančni okvir, pospešitev rasti produktivnosti, pospešen prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo, spremembe v sistemih socialne zaščite (zdravstvo in pokojninski sistem) za zagotavljanje vključujoče, zdrave in aktivne družbe ter izboljšanje strateškega upravljanja javnih institucij (gl. tudi Povzetek s ključnimi priporočili). Glede na omejenost javnofinančnih virov bo doseganje ciljev na številnih področjih treba kombinirati tudi z vključevanjem zasebnih virov.

Finančni sistem je stabilen, vsi njegovi segmenti pa so podpovprečno razviti, največja razvojna vrzel je na trgu kapitala. Najmanjši razvojni zaostanek ostaja na področju zavarovalništva, kjer izstopa nadpovprečno velik delež neživljenjskih zavarovanj (glede na BDP, pa tudi v strukturi zavarovanj), delež življenjskih zavarovanj pa še naprej zaostaja tudi za nekaterimi po razvitosti primerljivimi članicami EU. Bančni sistem ostaja stabilen, likviden in dobro kapitaliziran. Bilančna vsota bank (glede na BDP) pa je še naprej razmeroma nizka, leta 2023 se je znižala na 86,4 % BDP, kar pomeni približno 30 % povprečja EU. Poslovni rezultati bank pa so se

[18] Z Zakonom o davku na motorna vozila je bil z letom 2021 odpravljen dodatni davek na motorna vozila in spremenjena lestvica za odmero davka (predlog zakona je finančni učinek ocenil na 29 mio EUR), sprejet je bil Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o dohodnini (v predlogu zakona je bil finančni učinek v letu 2022 ocenjen na 247 mio EUR, zaradi nadaljnjih dvigov splošne davčne olajšave do leta 2025 pa bi se ta učinek še povečal), ki pa je bil konec leta 2022 spremenjen tako, da se je znižal dvig splošne davčne olajšave v letu 2023, njeno nadaljnje zviševanje do leta 2025 pa je bilo odpravljeno, poleg tega pa so bile dvignjene tudi nekatere davčne stopnje (npr. ponoven dvig st. v najvišjem dohodninskem razredu s 45 % na 50 %).

[19] Sprejetje Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (v zakonu predvideno povišanje državnega financiranja na 1 % BDP), Zakona o zagotavljanju sredstev za investicije v Slovenski vojski v letih od 2021 do 2026 (v zakonu predvideno v višini 780 mio EUR), Zakona o zagotavljanju finančnih sredstev za investicije v zdravstvo v 2021–2031 (v zakonu predvideno v višini 2,1 mrd EUR), dogovora o povišanju plač v policiji (z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o delu in organiziranosti v policiji, v predlogu zakona ocenjeno na 16 mio EUR), Dogovora o nujnih ukrepih na področju plač v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva in nadaljevanju pogajanj (po oceni ZZZS na 100 mio EUR). Obenem je v decembra 2021 sprejetem Strateškem načrtu skupne kmetijske politike 2023–2027, ki ga je EK potrdila oktobra 2022, predvideno, da bo Slovenija k obveznemu minimalnemu deležu za program razvoja podeželja iz nacionalnih sredstev dodala še dodatna sredstva (310 mio EUR). V začetku leta 2022 je prišlo tudi do izredne uskladitve pokojnin (po oceni ZPIZ 145 mio EUR), konec leta 2022 pa do sprejetja Dogovora o ukrepih na področju plač in drugih stroškov dela v javnem sektorju v letih 2022 in 2023 (po oceni MJU 611 mio EUR). V letu 2023 je bil sprejet nov Zakon o dolgotrajni oskrbi, ki pa za financiranje storitev predvideva tudi nove finančne vire (prispevek za dolgotrajno oskrbo za delodajalce, delojemalce in upokojence, financiranje iz državnega proračuna, ki je omejeno na 190 mio EUR, in možnost uvedbe zasebnih doplačil v primeru pomanjkanja javnih virov (MSP finančni učinek ob polni uveljavitvi zakona v letu 2026 ocenjuje na 797 mio EUR, prihodke iz socialnih prispevkov v tem letu pa na 607 mio EUR). V letu 2023 je bila dogovorjena tudi uskladitev plač v javnem sektorju za leto 2024, in sicer v višini 3,36 % (finančni učinek dogovora po oceni MJU v letu 2024 znaša približno 110 mio EUR, v letu 2025 pa 220 mio EUR). Z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o šolski prehrani, ki je bil sprejet v letu 2023, je predvidena postopna razširitev pravice do subvencije šolskih kosil do leta 2027.

Slika 22: Zadolženost podjetij je v Sloveniji nižja kot v evrskem območju (levo), delež podjetij z močno izpostavljenostjo tveganju plačilne nesposobnosti je bil leta 2022 manjši kot v obdobju gospodarsko-finančne krize (desno)

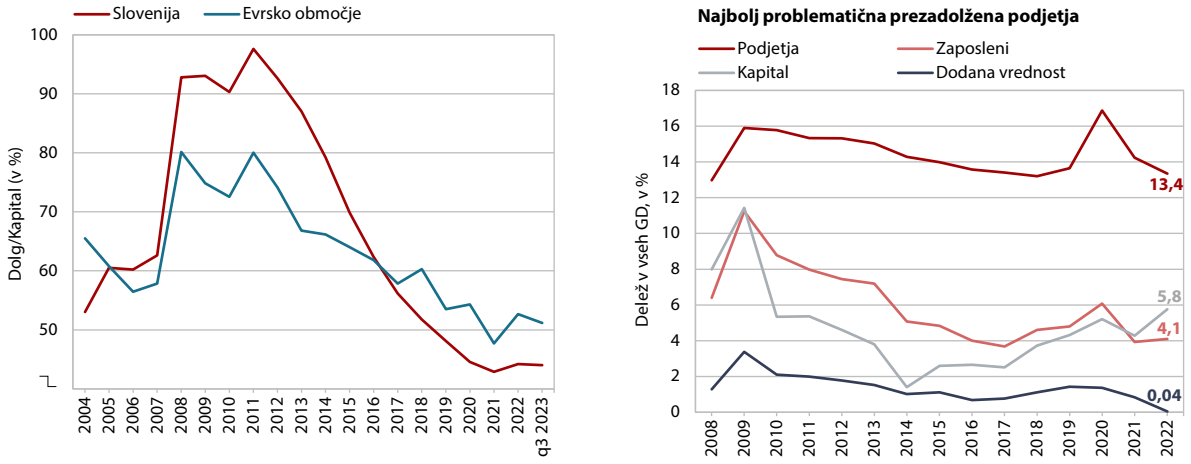

Vir: Eurostat (2024), preračuni UMAR (levo); AJPES (b. d.-b), preračuni UMAR (desno). Opomba: Zadolženost je merjena kot razmerje med dolgom in kapitalom. Najbolj problematična prezadolžena podjetja so tista, ki imajo neto finančni dolg in negativen EBITDA; GD – gospodarske družbe; Zaposleni – povprečno število zaposlencev na podlagi delovnih ur (AOP 188); Dodana vrednost*: kosmati donos od poslovanja (AOP 126) – subvencije, regresi, kompenzacije in drugi prihodki, ki so povezani s poslovnimi učinki (AOP 124) – stroški blaga, materiala in storitev (AOP 128) – drugi poslovni odhodki (AOP 148), je v letih 2008, 2015, 2016, 2020 in 2022 malenkost negativna.

leta 2023 še izboljšali. Dobiček se je v okolju visokih obrestnih mer kljub krčenju kreditne aktivnosti več kot podvojil, kar je v veliki meri posledica precej hitrejše rasti kreditnih obrestnih mer od depozitnih. To je povišalo neto obrestne prihodke za več kot 90 %, na približno 1,44 mrd EUR, kar je največ doslej. Rast obsega kreditov domačim nebančnim sektorjem se je z normalizacijo denarne politike sredi leta 2022 pričela hitro umirjati, v letu 2023 pa se je obseg tovrstnih kreditov znižal za 2,3 %. To je predvsem posledica razdolževanja podjetij in NFI, močno se je upočasnila tudi rast stanovanjskih posojil, rast potrošniških posojil (po znižanju meje kreditne sposobnosti v začetku julija 2023)[20] pa se je okrepila. Kapitalska ustreznost, ki je glede na kapitalske zahteve razmeroma visoka, se je ob umirjanju kreditne aktivnosti in zadržanju preteklih dobičkov še povečala in tako le nekoliko zaostala za povprečjem EU. Največji razvojni razkorak je na trgu kapitala, ki ostaja majhen in nelikviden ter še vedno ne nudi ustrezne podpore za financiranje gospodarstva in krepitev dolgoročnejšega varčevanja za starost. Novih izdaj podjetniških vrednostnih papirjev na Ljubljanski borzi skoraj ni, prevladujejo pa predvsem obveznice (v veliki meri državne), ki predstavljajo skoraj 80 % celotne tržne kapitalizacije na Ljubljanski borzi. Lani je bila sprejeta Strategija razvoja trga kapitala, ki je v okviru stebra oblikovanja dodatne ponudbe na trgu kapitala v obliki obveznic[21] predvidela tudi možnost izdaje državnih obveznic za prebivalstvo. Republika Slovenija je triletne obveznice za fizične osebe izdala v letu 2024, in sicer v vrednosti 258,4 mio EUR.

Finančno stanje podjetniškega sektorja je med koronavirusno in energetsko krizo (2020–2022) ostalo razmeroma ugodno; po zmernem povečanju leta 2022 je zadolženost nefinančnih družb v prvi polovici leta 2023 ostala na doseženi ravni. V obdobju pred gospodarsko-finančno krizo je prirast virov financiranja v nefinančnih družbah temeljil predvsem na zadolževanju podjetij, po sanaciji bančnega sistema in razdolževanju gospodarstva pa se je postopoma krepil pomen kapitala. Delež kapitala je konec tretjega četrtletja 2023 predstavljal 54 % finančnih obveznosti podjetij, kar je le nekoliko manj od povprečja EU (57,7 %).[22] Prirast finančnih sredstev podjetij je bil v prvih treh četrtletjih lani za več kot petino nižji kot leto prej, kar pa je ob umirjanju gospodarske aktivnosti po naši oceni predvsem posledica manjšega prirasta drugih terjatev. Obseg vlog nefinančnih družb pri domačih bankah pa se je v letu 2023 okrepil celo nekoliko izraziteje kot leta 2022 in tako dosegel skoraj 11 mrd EUR. Zadolženost podjetniškega sektorja[23], ki je med gospodarsko-finančno krizo dosegla zgodovinsko najvišje vrednosti, se je po sanaciji bančnega sistema in gospodarstva več kot prepolovila. Pod vplivom obsežnih ukrepov za blaženje posledic epidemije in energetske krize je ostala razmeroma nizka tudi v obdobju 2020–2022. Leta 2022 se je sicer nekoliko okrepil dolg podjetij, a je zadolženost v prvih treh četrtletjih 2023 ostala nižja od povprečja v evrskem območju (Slika 22, levo). Prispevek finančnega in znotraj tega tudi bančnega dolga k celotnemu dolgu je bil leta 2022 najnižji po letu 2006, prispevki vseh ostalih

[20] Spodnja meja določanja kreditne sposobnosti, ki je bila določena pri 76 % bruto minimalne plače (914 EUR), se je julija 2023 znižala na raven minimalnih življenjskih stroškov (745 EUR), banke pa bodo lahko upoštevale tudi nekatere dodatne prejemke (npr. otroške dodatke).

[21] Poleg tega sta stebra, na katera se osredotoča strategija, še digitalizacija in večanje vključenosti MSP na trgu kapitala ter spodbujanje finančnega izobraževanja.

[22] Precej večji razkorak je pri deležu delnic, ki kotirajo na borzi, saj predstavljajo približno 5 % obveznosti do virov sredstev in dosegajo le tretjino povprečja v evrskem območju.

[23] Merjena kot razmerje med dolgom in kapitalom na podlagi podatkov iz finančnih računov. V Slika 22 pa so prikazani tudi kazalniki na podlagi AJPES-ove baze individualnih podatkov za gospodarske družbe (bilanc stanja in izkazov poslovnega izida).

Slika 23: Kreditna tveganja so še precej povečana v gostinstvu in nekaterih drugih storitvah (levo), število začetih stečajnih postopkov nad pravnimi osebami se od leta 2019 zmanjšuje, pri samostojnih podjetnikih pa se je trend v letu 2023 obrnil (desno)

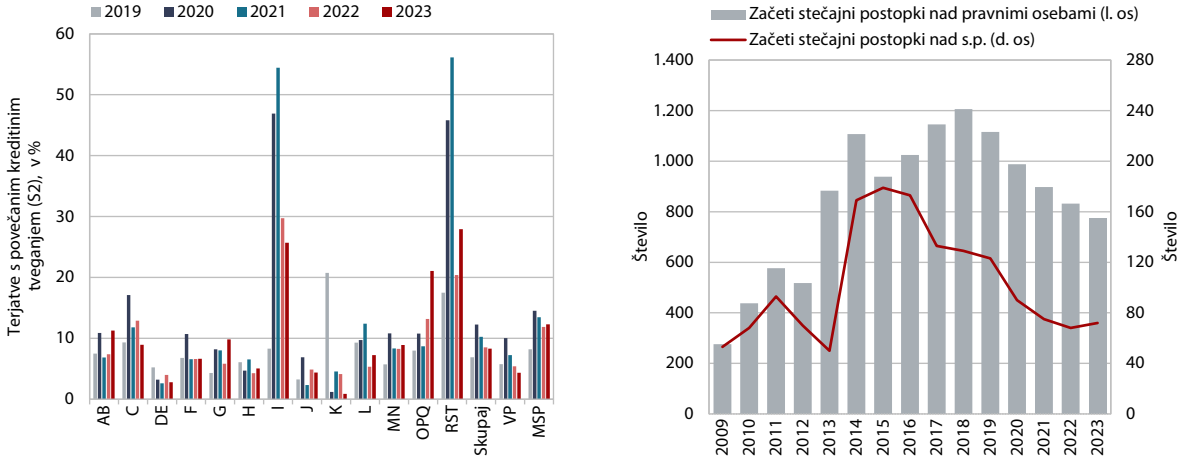

Vir: BS (2023a), AJPES (b. d.-a). Opomba: VP – velika podjetja, MSP – mikro, majhna in srednja podjetja.

obveznosti[24] pa so se okrepili, s tem je bila rast celotnega dolga nekoliko izrazitejša. Ob še vedno nizki zadolženosti in prezadolženosti ter vztrajno visokih vrednostih večine kazalnikov likvidnosti in donosnosti se je tudi sposobnost podjetij za odplačevanje dolgov, kljub višjim obrestnim meram, ohranila blizu najboljših vrednosti po letu 2006. Delež finančno ranljivejših podjetij, pri katerih obstaja večja možnost prelivanja tveganj v finančni sistem, je po zvišanju v prvem letu epidemije upadel in bil leta 2022 (zadnji podatek) s 13,4 % manjši kot med gospodarsko-finančno krizo (15,1 % v 2008–2013), deleži zaposlenih, kapitala in dodane vrednosti teh podjetjih pa so bili celo manjši kot leta 2008 (Slika 22, desno).[25]

Kakovost bančnih terjatev do podjetij se je v letu 2023 še izboljšala, število začetih stečajnih postopkov pa se ni povečalo, kljub umiku večine ukrepov za blaženje posledic koronavirusne krize, energetski krizi, stroškovnim pritiskom, visokim obrestim meram pa tudi vremenskim ujmam. Delež nedonosnih terjatev je na najnižji ravni (december 2023: 1,8 %) in pod povprečjem EU. Malenkost višji kot leta 2019 je le še v prometu (1,4 %). Kljub izrazitemu znižanju v drugi polovici leta 2023 je še vedno najvišji v gostinstvu (6,6 %; vrh je dosegel konec leta 2022: 15 %).Tudi delež terjatev do podjetij, ki se jim je v obdobju po odobritvi posojila kreditno tveganje pomembno povečalo (S2), se je med letom 2023 večinoma zniževal, a je še vedno višji kot leta 2019. Po velikosti je v primerjavi z letom 2019 še vedno višji v segmentu mikro, majhnih in srednjih podjetij, po dejavnosti pa v gostinstvu, rekreaciji, kulturi in drugih dejavnostih (v obeh skupinah dejavnosti sta deleža, kljub precejšnjemu izboljšanju, s 25,7 % in 27,9 %, še vedno najvišja), javnih storitvah, trgovini, kmetijsko-ribiških dejavnostih in rudarstvu, strokovnih in drugih poslovnih dejavnostih ter informacijsko-komunikacijskih dejavnostih. Število začetih stečajnih postopkov vseh poslovnih subjektov se od leta 2019 zmanjšuje, kar lahko med drugim kaže, da so se gospodarski subjekti v Sloveniji ob podpori države dobro odzivali na koronavirusno in energetsko krizo. Število začetih stečajnih postopkov nad gospodarskimi družbami je bilo v letu 2023 v primerjavi z letom 2019 po večini dejavnosti nižje, razen v izobraževanju ter zdravstvu in socialnem varstvu, za katere je značilno nižje število stečajnih postopkov. Prav tako je bilo v večini dejavnosti, z izjemo predelovalnih, nižje tudi število začetih stečajnih postopkov nad samostojnimi podjetniki. V letu 2023 je bilo sicer največ začetih stečajev pri gospodarskih družbah v dejavnostih gradbeništva (22 %), trgovine (21 %) in gostinstva (13 %), pri samostojnih podjetnikih pa v gradbeništvu (25 %), prometu (17 %), predelovalnih dejavnostih (14 %) in trgovini (13 %).

1.1.1 Teritorialni vidik gospodarskega razvoja

Regionalne razlike v gospodarski razvitosti so se od leta 2020 nekoliko povečale, za dolgoročno skladnejši razvoj regij pa je smiselno pospešiti poslovno preobrazbo obstoječih in spodbuditi razvoj novih dejavnosti upoštevaje razvojne potenciale posameznih regij. Zaradi skromnejše rasti osrednjeslovenske regije v letu izbruha energetske krize (2022) so se razlike v BDP na prebivalca po porastu[26] leto prej nekoliko zmanjšale, a ostale večje kot pred epidemijo (kazalnik 1.8).[27] Rast v osrednjeslovenski regiji

[24] Ostale obveznosti: rezervacije in dolgoročne pasivne časovne razmejitve, kratkoročne pasivne časovne razmejitve, odložene obveznosti za davek in obveznosti, vključene v skupine za odtujitev.

[25] Več o finančni izpostavljenosti podjetij glej v UMAR (2023d).

[26] V obdobju konjunkture med letoma 2014 in 2019 so sicer najhitrejšo rast dosegle jugovzhodna Slovenija, obalno-kraška ter gorenjska regija.

[27] Hkrati razlike v neto razpoložljivem dohodku na prebivalca med regijami ostajajo na eni najnižjih ravni v zadnjih dveh desetletjih in so bistveno manjše kot razlike v BDP na prebivalca. V letu 2022 sta najbolj presegali slovensko povprečje jugovzhodna Slovenija (za 4 indeksne točke) in osrednjeslovenska regija (za 3 indeksne točke).

Slika 24: Rast bruto dodane vrednosti osrednjeslovenske regije v letu 2022 je predvsem posledica rasti storitvenih dejavnosti, ki so pretežno vezane na funkcijo glavnega mesta ali imajo naravno tendenco h koncentraciji (J-U) (levo); med letoma 2014–2019 so imele z izjemo zasavske, posavske in podravske regije vse ostale regije višji prispevek drugih tržnih dejavnosti (A-I) k rasti dodane vrednosti od osrednjeslovenske (desno)

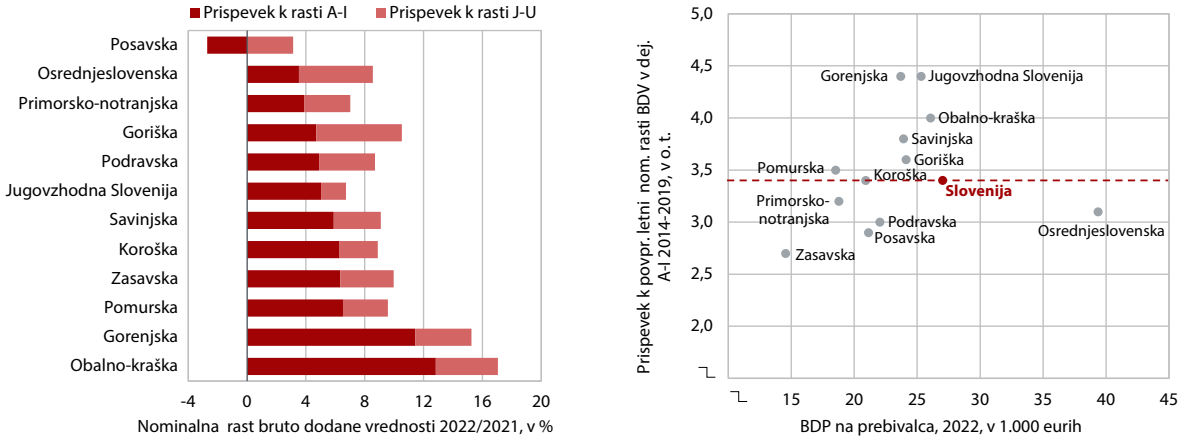

Vir: SURS (2024), preračuni UMAR. Opomba: BDV – bruto dodana vrednost. Za opis dejavnosti glej kratice. Za razlago glede delitve dejavnosti na A-I in J-U glej opombo pod črto št. 28.

je bila, podobno kot tudi v daljšem obdobju (2014–2019; Slika 24, desno), predvsem posledica velikega deleža in rasti tistih sektorjev, ki so bodisi vezani na funkcijo glavnega mesta bodisi na storitve z naravno tendenco h koncentraciji (npr. finančne in zavarovalniške storitve), prispevek drugih tržnih dejavnosti (A-I)[28] k rasti dodane vrednosti pa je bil drugi najmanjši med vsemi regijami (Slika 24, levo). V analiziranem daljšem obdobju od 2014 do 2019 se kažejo precejšnje razlike v prispevku dejavnosti od A do I k rasti bruto dodane vrednosti[29], kar nakazuje na še razmeroma velike neizkoriščene potenciale za skladnejši regionalni razvoj ter spodbujanje celotne gospodarske rasti Slovenije. Pri tem je za skladnejši razvoj regij smiselno spodbuditi razvoj obstoječih in novih dejavnosti glede na razvojne potenciale posameznih regij in ne z razpršitvijo tistih storitvenih dejavnosti, ki imajo naravno tendenco h koncentraciji v osrednji regiji.[30]

Sredstva EU ter nacionalna javna sredstva namenjena skladnejšemu regionalnemu razvoju je treba učinkoviteje usmeriti v pospešitev procesov poslovne in digitalne preobrazbe, uvajanje novih poslovnih modelov in zelenega prehoda, vključno z uporabo teritorialnega pristopa. V vzhodni Sloveniji (KRVS) so regije sicer manj konkurenčne (ESPON, 2020b) in imajo v povprečju nižji kapital znanja, a jih je aplikativni raziskovalni projekt ESPON (2020a) uvrstil med regije z možnostjo za preusmeritev v robotizacijo tradicionalnih proizvodenj in kreativne inovacije, kar je ključ do skladnejšega regionalnega razvoja (UMAR, 2020). Tudi hitrorastoča podjetja so locirana v vseh statističnih regijah, največji delež glede na vsa podjetja v regiji pa ima primorsko-notranjska regija (UMAR, 2022b). Pozitivne premike v prestrukturiranju regij lahko spodbudijo vlaganja v nove dejavnosti[31], krajšanje dobavnih verig, logistične reorganizacije in digitalizacija podjetij ob upoštevanju trajnostne preobrazbe v nizkoogljično krožno gospodarstvo. Našteto lahko prispeva k večji privlačnosti podeželskih območij ter tako vpliva na večje ravnovesje med mestnimi in podeželskimi območji, še posebej z uporabo teritorialnih pristopov, to je spodbujanja razvoja na ravni funkcionalnih regij z okrepljeno koordinacijo razvojnih politik ter upoštevajoč specifične cilje različnih območij (skladno z resolucijo o prostorski strategiji RS (ReSPR50, 2023), teritorialno agendo 2030 (TA, 2020) in priporočili OECD (2020b))[32].

Za povprečjem je najbolj zaostajala pomurska regija (za 8 indeksnih točk) (glej tudi poglavje 3).

[28] Kot navaja OECD (2018), imajo nekatere tržne storitve, kot so npr. poslovne, zdravstveno varstvo, visoko izobraževanje, informacijske in komunikacijske, finančne in zavarovalniške storitve, pa tudi strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti, tendenco h koncentraciji v večja metropolitanska območja. Zaradi tega je bila v analizi uporabljena okvirna delitev med dejavnostmi A-I ter J-U, ki pa je ne gre razumeti dosledno, saj je nekatere od dejavnosti J-U mogoče oz. smiselno opravljati tudi v nemetropolitanskih območjih.

[29] Npr. med industrijsko usmerjenima jugovzhodno Slovenijo in podravsko regijo (1,4 o. t) ter med jugovzhodno Slovenijo in zasavsko regijo (1,7 o. t).

[30] Razpršitev storitvenih dejavnosti z naravno tendenco h koncentraciji bi nasprotno sicer tehnično lahko prispevala k skladnejšemu regionalnemu razvoju, a bi se to zgodilo predvsem na račun zmanjševanja rasti močnejših regij in tudi zaradi neizkoriščenih aglomeracijskih ekonomij, rasti Slovenije kot celote. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je Slovenija že imela tovrstne negativne trende – gre za obdobje, ki ga je Stanka Kukar (1996) označila kot »enakost v revščini«. V novejšem času se to dogaja v metropolitanski regiji London (Rodrigues in Bridgett, 2023). Zato je bolj smiselna usmeritev v spodbuditev rasti preostalih regij in to na področjih, ki so glede na prej opisane dejavnosti komplementarna.

[31] Na področju digitalnih tehnologij, dejavnosti, ki podpirajo delo na daljavo, zdravstvenih in drugih storitev, butičnega, varnega in trajnostnega turizma v povezavi s samooskrbnim kmetijstvom idr.

[32] Teritorialni pristop spodbuja celovit regionalni pristop pri reševanju problemov. Je dolgoročna strategija, ki je usmerjena v odpravljanje premajhne izkoriščenosti teritorialnih potencialov in zmanjšanje socialne izključenosti na specifičnih območjih s pomočjo zunanjih intervencij in večnivojskega upravljanja (Barca, 2009).

Pozitivne učinke na razvoj regij, pa tudi na upočasnitev praznjenja podeželskih območij lahko ponekod v povezavi s celovitimi ukrepi skladnejšega regionalnega razvoja spodbudita tudi delo na daljavo in hibridno delo. Z epidemijo spodbujena povečana uporaba dela na daljavo in hibridnega dela (ki imata sicer lahko tudi določene negativne učinke), kjer narava dela in dobra dostopnost do visoko zmogljivih širokopasovnih omrežij[33] to omogoča, bi lahko imela številne pozitivne učinke v regijah (OECD, 2021g) na področju okolja, prometa,[34] gradnji infrastrukture, stanovanj in poseljenosti podeželja.[35] Delo na daljavo vključno s hibridnim delom bi lahko te negativne trende v kombinaciji z drugimi celovitimi ukrepi spodbujanja skladnejšega regionalnega razvoja in podeželja upočasnilo, v povezavi s priložnostmi, ki jih prinašajo digitalizacija in nove tehnologije, pa morda celo preobrnilo.[36] Pri tem je lahko obstoječi razpršeni poselitveni model Slovenije potencialna prednost, če bi z ustreznim odzivom politik okrepili mednarodno privlačnost necentralnih regij in izkoristili njihove razvojne potenciale. Preobrnitev trendov je pri tem možna vsaj na nekaterih podeželskih območjih,[37] za kar pa je potreben strateški razmislek o želenem in dosegljivem prostorskem razvoju, še posebej v luči demografskih trendov.

[33] Slabša dostopnost na nekaterih območjih kaže na nujnost vlaganj v digitalno preobrazbo (glej tudi UMAR (2022)).

[34] Dnevno število poti zaradi službe je bilo leta 2021 za 2,6 % manjše kot leta 2017, poti z osebnim avtomobilom pa za 0,5 %. Leta 2021 je vsaj občasno od doma delalo 20,1 % zaposlenih (14,2 % leta 2019).

[35] Med letoma 2008 in 2018 so območja praznjenja obsegala okoli 57 % slovenskega ozemlja (Nared idr., 2019).

[36] OECD (2021a) namreč ocenjuje, da gre srednjeročna oz. dolgoročna perspektiva regionalnega razvoja po obdobju pandemije covida-19 lahko v različne smeri. Opredeljeni so bili naslednji scenariji: (i) nadaljevanje sedanjega razvoja, ki temelji na velikih mestih ob večji uporabi hibridnega delovnega modela, (ii) krepitev suburbanizacije, (iii) vzpon srednje velikih mest in (iv) preseljevanje iz mest na podeželje.

[37] Dosedanja prizadevanja politike za spremembo tega trenda imajo skromne rezultate. Z njimi se je izboljšala predvsem infrastrukturna opremljenost, manj pa zaposlitvena in gospodarska struktura.

1.2 Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor

Konkurenčen in družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor (razvojni cilj 6)

Cilj je povečati konkurenčnost gospodarstva z ustvarjanjem izdelkov in storitev z visoko dodano vrednostjo ter okrepiti družbeno odgovornost podjetij in raziskovalnih organizacij. Ustvarjanje visoke dodane vrednosti bo podprto z inovacijami, bazičnim in aplikativnim raziskovanjem, spodbujanjem ustvarjalnosti ter izkoriščanjem digitalnih možnosti in vseh priložnosti, ki jih prinaša četrta industrijska revolucija. Poleg tega SRS 2030 kot pomemben dejavnik za dvig dodane vrednosti navaja internacionalizacijo podjetij in raziskovalnih institucij ter zagotavljanje spodbudnega in predvidljivega okolja za poslovanje in investicije z upoštevanjem posebnosti malih podjetij. Za uresničitev cilja so pomembni tudi človeški viri, ki so v SRS obravnavani v razvojnem cilju 2.

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 6[1]:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Produktivnost dela, indeks EU=100	85 (2023)	100 (2023)	95
Evropski inovacijski indeks, indeks EU 2016 = 100	103,1 (2023)	108,5 (2023)	>120 tj. uvrstitev v skupino držav vodilnih inovatork

[1] Med kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 6 je v SRS določena tudi ciljna vrednost za kazalnik Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI), in sicer uvrstitev v prvo tretjino držav EU po vseh petih komponentah indeksa do leta 2030. Ker z letom 2023 podatki o uvrstitvi držav po indeksu DESI in njegovih komponentah niso več na voljo, spremljanje uresničevanja tega numeričnega cilja ni več mogoče. Napredek Slovenije na področju digitalizacije pa sicer na osnovi številnih drugih podatkov še vedno spremljamo v poglavju 1.2.2.

1.2.1 Konkurenčnost

Približevanje Slovenije povprečni gospodarski razvitosti EU se je po letu 2019 upočasnilo. Slovensko gospodarstvo ustvari manj bruto domačega proizvoda na prebivalca od povprečja EU, kar je posledica nižje produktivnosti, to je BDP na zaposlenega. Vrzel se je med gospodarsko-finančno krizo poglobila, v letih od 2015 do 2019 se je razmeroma hitro zmanjševala (za 6 o. t.), med epidemijo covida-19 in energetsko krizo (2020–2023) pa se je razvojno dohitevanje upočasnilo. BDP na prebivalca (v standardih kupne moči) je leta 2023 dosegel 91 % povprečja EU, s čimer se je izenačil z doslej najvišjo vrednostjo iz leta 2008. Zaostanek izhaja iz nizke ravni produktivnosti, ki je bila leta 2023 na ravni 85 % povprečja EU, kar je za odstotno točko več kot leta 2008 in precej oddaljeno od cilja SRS za leto 2030 (95 %). Nasprotno pa ima Slovenija precej višjo stopnjo zaposlenosti, ki povprečno v EU presega za 8 %, kar je enako povprečju držav vodilnih inovatork.

Slika 25: Upočasnjeno dohitevanje povprečne razvitosti EU med epidemijo in energetsko krizo

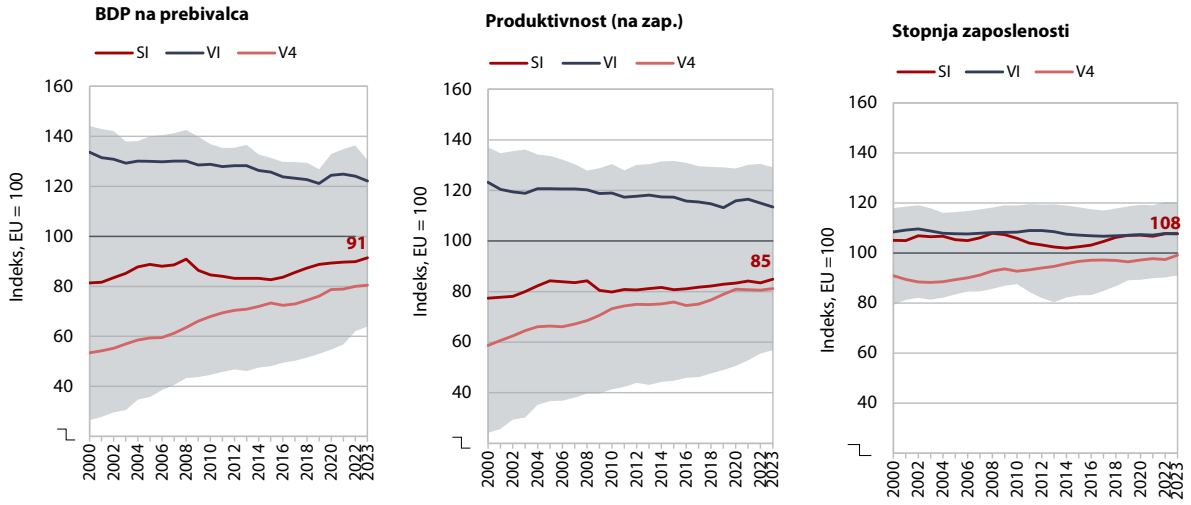

Vir: Eurostat (2024), preračuni UMAR.

Slika 26: Nizek prispevek kapitalskega poglabljanja že več kot desetletje omejuje rast produktivnosti (levo), investicije so šele leta 2022 presegle raven iz leta 2005 (sredina), ključne omejitve pri investiranju ostajajo enake, vendar precej bolj zaostrene kot pred nekaj leti (desno)

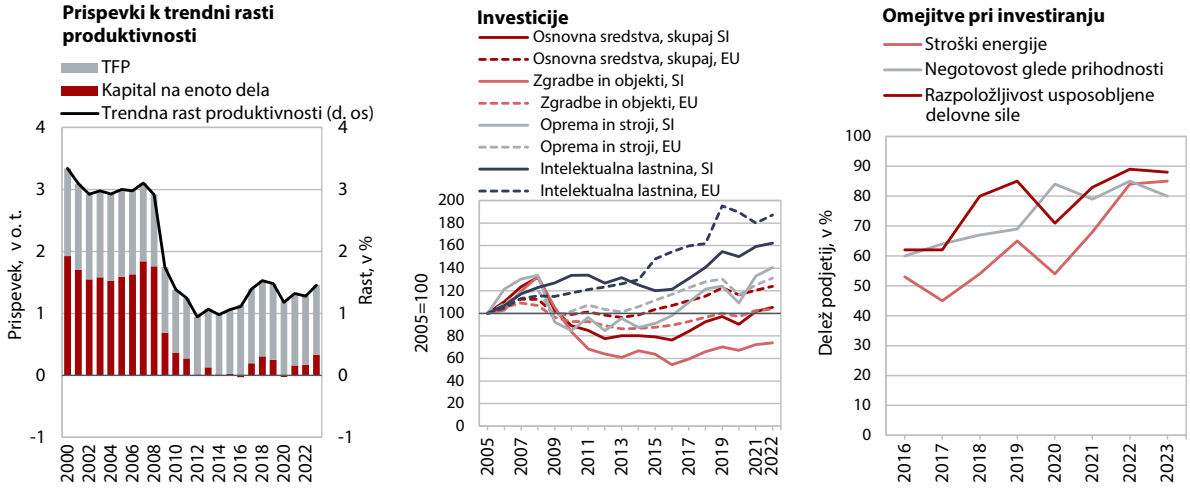

Vir: SURS (2024b), Eurostat (2024), EIB (2023), preračuni UMAR.

Skromna rast produktivnosti od gospodarsko-finančne krize je posledica nizkega prispevka kapitalskega poglabljanja, ki se tudi v konjunkturno ugodnih letih ni bistveno okrepil. Rast produktivnosti se je v obdobju gospodarskega vzpona (2014–2019) po gospodarsko-finančni krizi nekoliko okrepila, a ostala precej nižja kot pred njo, izbruh epidemije covida-19 (v letu 2020) in energetska kriza (v letih 2022 in 2023) pa sta rast produktivnosti znova močno umirila. Trendna rast produktivnosti, ki izloči vpliv gospodarskega cikla, je od gospodarsko-finančne krize izhajala predvsem iz učinkovitejše rabe proizvodnih virov (tj. skupne faktorske produktivnosti) in izboljšane sestave dela (tj. večjega deleža zaposlenih s predpostavljeno višjo produktivnostjo, npr. višje izobraženih). Prispevek kapitala (na enoto dela) pa se je glede na obdobje pred letom 2008 močno zmanjšal in bil med najnižjimi v EU[38]. Slovenija je imela namreč v obdobju 2007–2012 enega največjih padcev investicij, v letih, ki so sledila gospodarsko-finančni krizi (2012–2017), pa eno nižjih rasti med državami EU, kar je bilo povezano s težavami v bančnem sektorju, razdolževanjem podjetij, poslabšanimi pričakovanji, pa tudi zaključkom večjega investicijskega cikla v gradnji cestne infrastrukture. V obdobju 2017–2022 se je rast investicij pospešila in bila med višjimi v EU, kljub temu pa se prispevek kapitalskega poglabljanja (kapitala na enoto dela) k rasti produktivnosti ob istočasno visoki rasti zaposlenosti ni bistveno zvišal. Poleg investicij sektorja država (vezano tudi na črpanje sredstev EU) so se v tem obdobju okrepila tudi podjetniška vlaganja. Po namenu pa so se najbolj povečale investicije v stroje in opremo ter vlaganja v intelektualno lastnino. V letu 2023 je rast investicij ostala razmeroma visoka, spodbujena je bila tudi z državnimi investicijami in sredstvi EU. Nizka zadolženost podjetij pa kaže na določeno zadržanost podjetij pri investiranju. Nizka je zlasti zadolženost podjetij pri bankah[39], kot vir financiranja investicij pa je premalo uporabljen tudi trg kapitala (gl. tudi poglavje 1.1). Podjetja kot glavni dolgoročni omejitveni dejavnik pri investiranju že dlje časa navajajo težave pri pridobivanju ustrezne delovne sile (gl. tudi poglavje 1.1) in negotovost glede prihodnosti, od energetske krize pa tudi stroške energije (Slika 26, desno).

Ciklična umiritev produktivnosti ob izbruhu energetske krize je najbolj prizadela izvozno usmerjene dele gospodarstva, ki so sicer v daljšem obdobju največ prispevali k rasti produktivnosti in dohitevanju razvitejših držav. Po gospodarsko-finančni krizi se je rast produktivnosti upočasnila v vseh dejavnostih poslovnega sektorja, v večini zaradi nižjega prispevka kapitalskega poglabljanja (UMAR, 2023d). Pri tem so najvišje rasti dosegale bolj izvozno usmerjene dejavnosti, kot so predelovalne dejavnosti in tradicionalne tržne storitve (trgovina, transport, gostinstvo), v drugih tržnih storitvenih dejavnostih in gradbeništvu pa se je rast produktivnosti pretežno povrnila šele v drugi polovici prejšnjega desetletja. Podrobnejša analiza za predelovalne dejavnosti je pokazala, da so zaostanek v produktivnosti za povprečjem analiziranih 11 držav EU najhitreje zmanjševala manj produktivna podjetja, kar je bila predvsem posledica izstopanja manj učinkovitih podjetij s trga. Med srednje in visoko produktivnimi pa se je vrzel vidneje zmanjšala le pri velikih podjetjih (Okvir 3). Slovenija je od gospodarsko-finančne krize tudi precej povečala izvozno vpetost v globalne verige vrednosti (merjena z deležem domače dodane vrednosti, vsebovane v tujem izvozu) in delež domače dodane

[38] Izjemno nizek je bil prispevek oprijemljivega kapitala, podpovprečen glede na EU pa je bil tudi prispevek neoprijemljivega kapitala, zlasti računalniške programske opreme in podatkovnih baz (UMAR, 2023d).

[39] Banke med dejavniki manjšega povpraševanja podjetij po posojilih v letu 2023 navajajo višino obrestnih mer, pa tudi večji pomen financiranja podjetij z notranjimi viri (BS, 2023b).

Slika 27: Slovenija je v obdobju 2013–2020 precej izboljšala kazalnike vključenosti v globalne verige vrednosti

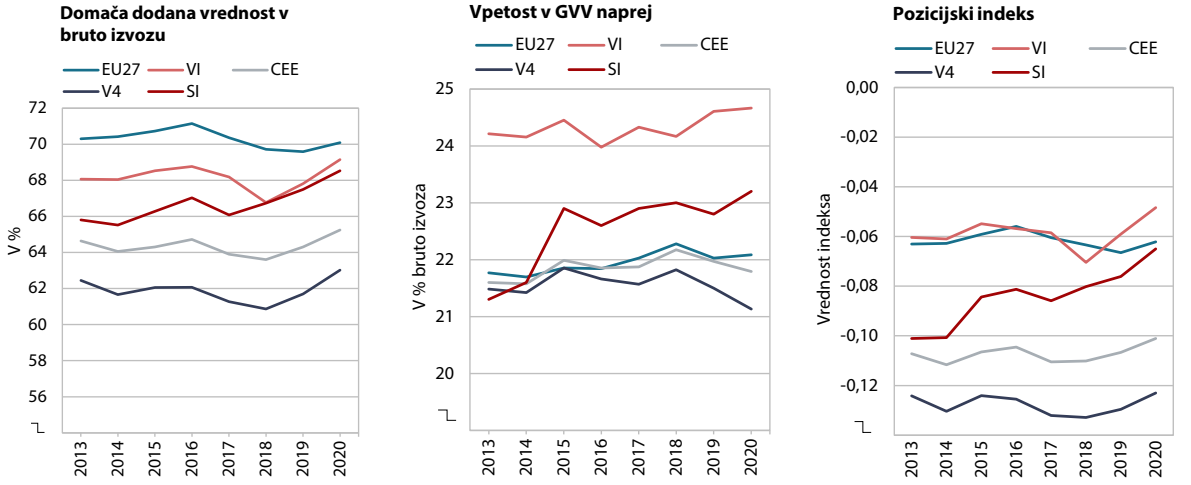

Vir: OECD (2023k), preračuni UMAR. Opombe: Vpetost naprej je opredeljena kot delež domače dodane vrednosti, vključene v izvozu drugih držav, v domačem bruto izvozu. Pozicijski indeks je izračunan po formuli PI = ln(1 + FP/100) – ln(1 + BP/100), kjer FP označuje vpetost v globalne verige vrednosti (GVV) naprej in BP vpetost v GVV nazaj. Vpetost v GVV nazaj je opredeljena kot delež tuje dodane vrednosti v domačem izvozu. VI – vodilne inovatorke po evropskem inovacijskem indeksu (Danska, Nizozemska, Finska, Belgija in Švedska), CEE – države srednje in vzhodne Evrope (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška, Slovenija, Bolgarija, Hrvaška, Estonija, Latvija, Litva, Romunija), V4 – višegrajske države (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška).

vrednosti v bruto izvozu ter tako izboljšala svoj položaj v globalnih verigah vrednosti.[40] V obdobju 2013–2020 je po vseh treh kazalnikih napredovala precej bolj kot skupina višegrajskih držav, pa tudi bistveno hitreje od povprečja EU (Slika 27). Kriza zaradi epidemije covida-19 je prizadela predvsem nekatere visoko-kontaktne storitve (gostinstvo, kulturno-rekreacijske storitve), energetska kriza pa je negativno vplivala predvsem na izvozno usmerjene predelovalne dejavnosti, zlasti energetsko intenzivne, pa tudi nekatere tradicionalne in bolj izvozno usmerjene tržne storitve. Negativen vpliv zdravstvene in energetske krize na rast produktivnosti na znanju temelječih storitev (informacijsko-komunikacijske dejavnosti, strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti) pa je bil precej bolj omejen.

Okvir 3: Produktivnost predelovalnih dejavnosti v mednarodni primerjavi

Ocenjevali smo vrzeli oz. razlike med bolj in manj produktivnimi podjetji predelovalnih dejavnosti in vrzeli v produktivnosti Slovenije do držav EU, za kar smo uporabili podatkovno bazo CompNet (2022).[1] Baza omogoča mednarodno primerjavo poslovanja podjetij držav EU, razvrščeno po dejavnostih (NACE Rev. 2), velikosti podjetij (številu zaposlenih) in številnih drugih kazalnikih poslovanja (donosnosti, produktivnosti, trgovinski menjavi, finančni stabilnosti, strukturi sredstev idr.). Glede na metodološke omejitve (razpoložljivost podatkov in skladnost baze Compnet z bazo Eurostat) smo se v pregledu osredotočili na analizo produktivnosti dela v predelovalnih dejavnostih Slovenije in 11 državah EU[2], za katere so na voljo ustrezni podatki v bazi CompNet, v obdobju 2008–2020. Produktivnost dela je opredeljena z (realno) dodano vrednostjo na zaposlenega.[3]

V primerjavi z analiziranimi državami EU11 je vrzel med bolj in manj produktivnimi podjetji predelovalnih dejavnosti v Sloveniji manjša, v desetletnem obdobju med dvema krizama (2009–2019) pa je v normirani obliki upadala hitreje. Od gospodarsko-finančne krize do koronavirusne krize (2009–2019) se je vrzel v produktivnosti v Sloveniji zmanjšala po večini izračunanih kazalnikov (kazalnik 2, 3, 4, Slika 28), upad je bil večji kot v večini držav EU11. V enakem obdobju je vrzel izraziteje porasla na Danskem, Švedskem, Finskem, Madžarskem in Nizozemskem. V Sloveniji je bilo krčenje vrzeli v tem obdobju posledica hitrejše rasti produktivnosti manj

[1] Baza CompNet je baza agregiranih vrednosti kazalnikov poslovanja podjetij, ki temelji na očiščeni bazi mikro podatkov o poslovanju podjetij (zaključnih računih), iz katere so s statističnimi metodami odstranjene ekstremne vrednosti. Analiza vključuje podjetja s pozitivno dodano vrednostjo in vsaj enim zaposlenim.

[2] V analizo so vključene Hrvaška, Češka, Danska, Finska, Madžarska, Italija, Litva, Nizozemska, Portugalska, Slovenija, Španija, Švedska.

[3] V bazi CompNet je realna dodana vrednost opredeljena kot nominalna dodana vrednost, deflacionirana na ravni sektorjev (NACE Rev. 2). Nominalna dodana vrednost pomeni kosmati donos iz poslovanja, zmanjšan za stroške blaga, materiala in storitev (oz. razliko med kosmatim donosom in stroški vmesne potrošnje).

[40] Merjen s pozicijskim indeksom, ki pove, kolikšen je izvoz domače dodane vrednosti glede na uvoz DV iz tujine.

produktivnih podjetij v primerjavi z bolj produktivnimi, na kar je vplival predvsem povečan obseg izstopov manj učinkovitih podjetij s trga (UMAR, 2019b). Vrzel je upadla v vseh velikostnih razredih podjetij. Gibanja v kriznih letih pa so bila ravno nasprotna. Kot v obdobju gospodarsko-finančne krize (2008–2009) se je zaradi močnega upada produktivnosti manj produktivnih podjetij tudi med koronavirusno krizo (2020) vrzel v skoraj vseh analiziranih državah povečala, v številnih, vključno s Slovenijo, pa je k temu prispevalo tudi uspešnejše poslovanje (porast produktivnosti) najbolj produktivnih podjetij.

Slika 28: Kazalniki vrzeli med bolj in manj produktivnimi podjetji predelovalnih dejavnosti

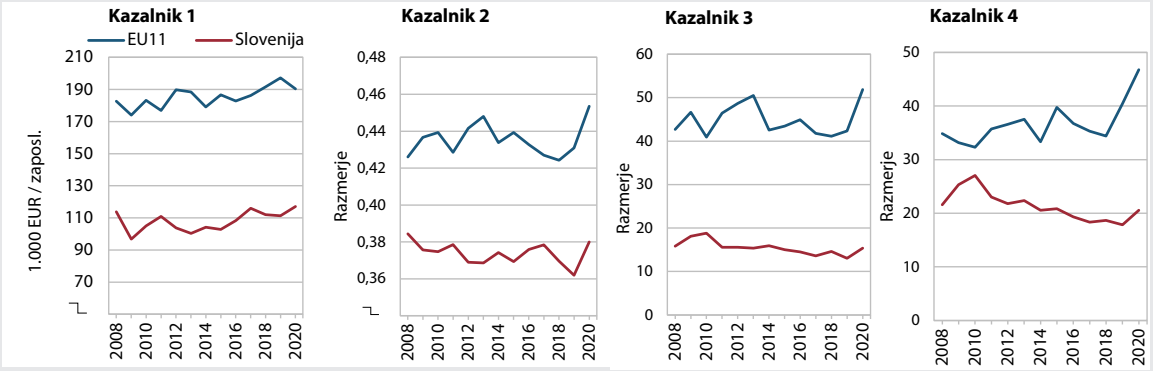

Vir: Izračuni UMAR na osnovi podatkovne baze CompNet (2022). Opombe: Kazalnik 1: Evklidska razdalja med vektorji visoke (90., 95., 99. percentil) in nizke produktivnosti (1.,5.,10. percentili); kazalnik 2 je kazalnik 1, izračunan na l1-normiranih vrednostih; kazalnik 3: razmerje med visoko in nizko produktivnostjo, kjer »visoka« pomeni geometrijsko povprečje 95. in 99. percentila in »nizka« geometrijsko povprečje 1. in 5. percentila; kazalnik 4 je kazalnik 3, utežen z obratno vrednostjo koeficienta variacije. Kazalnik območja EU11 predstavlja (netehtano) aritmetično sredino ustreznih kazalnikov posameznih držav EU11.

Slika 29: Produktivnost dela v predelovalnih dejavnostih po percentilih porazdelitvene krivulje

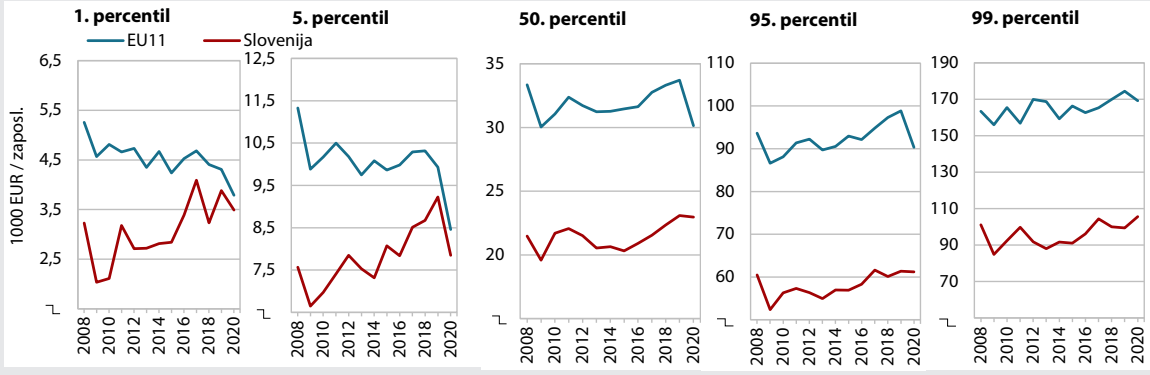

Vir: Izračuni UMAR na osnovi podatkovne baze CompNet (2022).

Povprečna produktivnost predelovalnih dejavnosti je v Sloveniji nižja kot v večini analiziranih držav, povečuje pa se hitreje predvsem zaradi hitrejše rasti manj produktivnih podjetij.[4] Vrzel v produktivnosti predelovalnih podjetij med EU11 in Slovenijo, izražena z navadno ali relativno razliko med povprečno produktivnostjo držav EU11 in Slovenijo, je največja v skupini velikih podjetij, v analiziranem obdobju (2008–2020) pa se najhitreje zmanjšuje med manj produktivnimi podjetji. Po gospodarsko-finančni krizi je na zmanjševanje vrzeli v produktivnosti med državami EU11 in Slovenijo močno vplivala dinamika zaposlovanja, a z različnim učinkom na produktivnost vzdolž njene porazdelitvene krivulje. Zmanjševanje vrzeli v skupini manj produktivnih podjetij je posledica hitrejše rasti produktivnosti v Sloveniji, k čemur so prispevali intenzivnejši upad števila zaposlenih in izstopi manj učinkovitih podjetij. Nasprotno pa se v skupini bolj produktivnih podjetij zaposlovanje v Sloveniji povečuje hitreje kot v EU11, zaradi česar se vrzel v produktivnosti Slovenije do držav EU11 kljub uspešnejšemu poslovanju slovenskih podjetij (višji rasti dodane vrednosti) zmanjšuje počasneje kot v nizko produktivnih podjetjih. Razčlenitev podjetij po velikostnih razredih nakazuje upad vrzeli med manj produktivnimi podjetji v vseh velikostnih razredih. Najnižja produktivnost v Sloveniji je že na enaki oz. višji ravni kot v povprečju držav EU11. Manj usklajeno pa je gibanje vrzeli

[4] Primerjava produktivnosti med državami EU11 in Slovenijo temelji na agregiranih in nepogojnih porazdelitvah produktivnosti predelovalnih dejavnosti posameznih držav v določenem letu in velikostnem razredu podjetij. V izračun porazdelitvenih krivulj so vključene strukturno nehomogene skupine podjetij (vsa podjetja, ki pripadajo dejavnosti in velikostnem razredu in so v določenem letu oddala zaključno poročilo), pri tem se ne razlikuje med podjetji, ki v dejavnost vstopajo, iz nje izstopajo ali tistimi, ki se znotraj dejavnosti razvijajo – spreminjajo mesto na porazdelitveni krivulji.

med visoko produktivnimi podjetji, kjer se pri manjših in srednje velikih podjetjih vrzel bistveno ne spreminja, pri velikih podjetjih pa upada predvsem zaradi višje rasti dodane vrednosti v Sloveniji glede na EU11 (Slika 30).

Slika 30: Relativna razlika med produktivnostjo skupine držav EU11 in Slovenije po velikostnih razredih

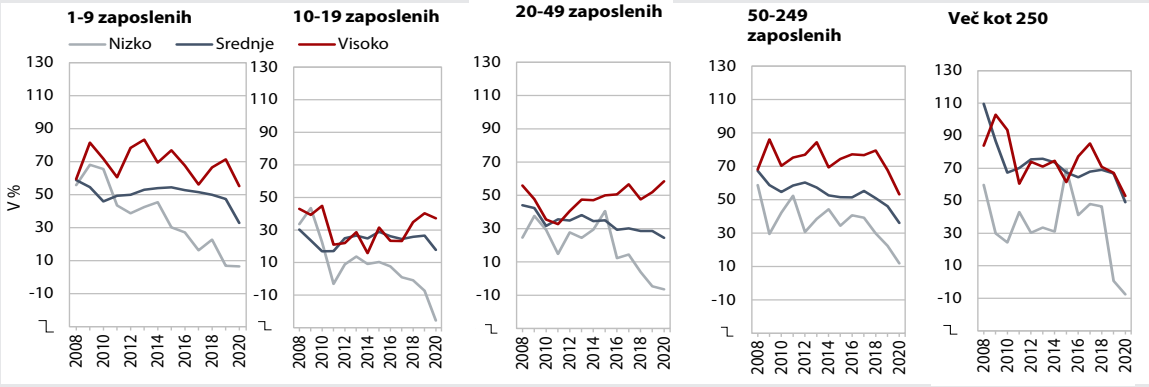

Vir: Izračuni UMAR na osnovi podatkovne baze CompNet (2022). Opomba: Nizko označuje aritmetično sredino 1. in 5. percentila; srednje označuje aritmetično sredino 25., 50. in 75. percentila; visoko označuje aritmetično sredino 95. in 99. percentila. Percentil skupine držav EU11 je navadna aritmetična sredina ustreznih percentilov posameznih držav EU11. Vrednosti na grafih pomenijo relativno odstopanje povprečne produktivnosti skupine EU11 od produktivnosti Slovenije. Natančneje: vrednost 50 pomeni, da je povprečna produktivnost skupine držav EU11 za 50 % višja od produktivnosti Slovenije; vrednost –10 pa pomeni, da je povprečna produktivnost EU11 za 10 % nižja od produktivnosti Slovenije.

Učinek alokacijske učinkovitosti na rast produktivnosti je bil v obdobju epidemije in energetske krize (2020–2022) pozitiven, vendar bistveno nižji kot med gospodarsko-finančno krizo in prva leta po njej (2008–2013). Alokacijska učinkovitost, to je učinek prehajanja zaposlenih od manj k bolj produktivnim sektorjem oz. podjetjem, se v krizah zaradi zaostrenih razmer običajno izboljša. Tudi v obdobju 2020–2022, ki sta ga zaznamovali zdravstvena in energetska kriza, je bil prispevek realokacije zaposlenih (tako med sektorji kot med podjetji) k rasti produktivnosti pozitiven, a precej nižji kot med gospodarsko-finančno krizo (Slika 31), ki je bila tudi bistveno globlja. Razmeroma majhno izboljšanje alokacijske učinkovitosti v obdobju 2020–2022 je ob različnosti kriz moč pojasniti tudi z obsežnimi državnimi pomočmi podjetjem pa tudi s precej boljšim finančnim stanjem podjetij ob izbruhu epidemije (2020) v primerjavi z letom 2008. Alokacijska učinkovitost na ravni sektorjev se je izboljšala predvsem v letu 2020, ko so bile nekatere storitvene dejavnosti s sicer v povprečju nižjo produktivnostjo (gostinstvo, kulturno-rekreacijske storitve) zaradi narave dela ob izbruhu epidemije močneje prizadete od ostalih dejavnosti (Slika 31, levo). Prav tako se je v tem letu precej povečal pozitiven učinek na produktivnost zaradi prehajanja zaposlenih med obstoječimi podjetji (od manj k bolj produktivnim), ki

Slika 31: Alokacijska učinkovitost se je v obdobju 2020–2022 nekoliko izboljšala

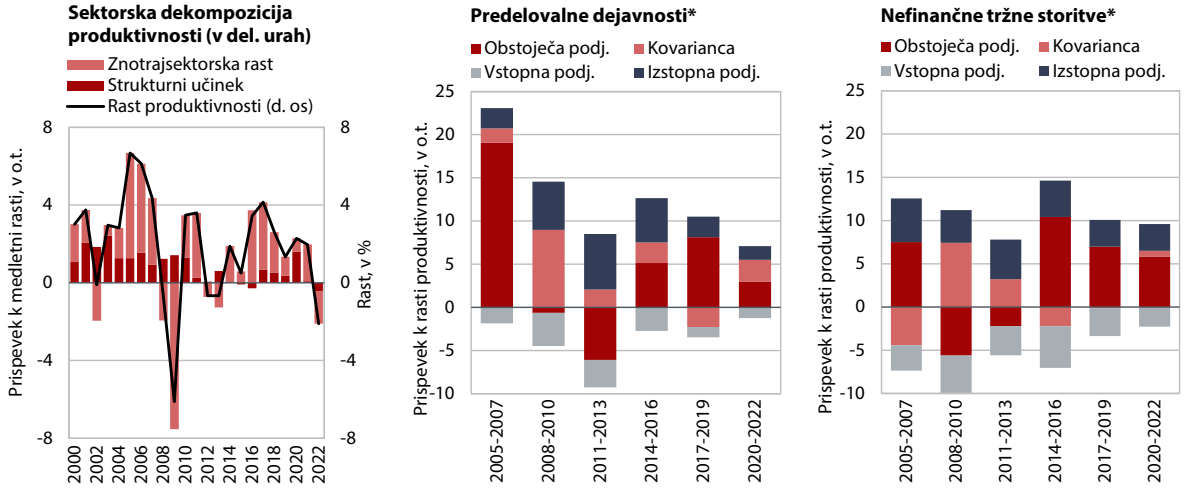

Vir: SURS (2024b), AJPES (b. d.-b), preračuni UMAR. Opombe: * Izračuni na podlagi dinamične Olley-Pakesove dekompozicije rasti produktivnosti (Melitz in Polanec, 2015). Vključene so gospodarske družbe z vsaj enim zaposlenim in pozitivno dodano vrednostjo. Produktivnost je opredeljena kot realna dodana vrednost (brez subvencij) na zaposlenega (v ekvivalentih polno zaposlenih).

Slika 32: Nastajanje novih podjetij se je zadnja leta okrepilo (levo), upadanje deleža mladih podjetij se je v letu 2023 prekinilo (desno)

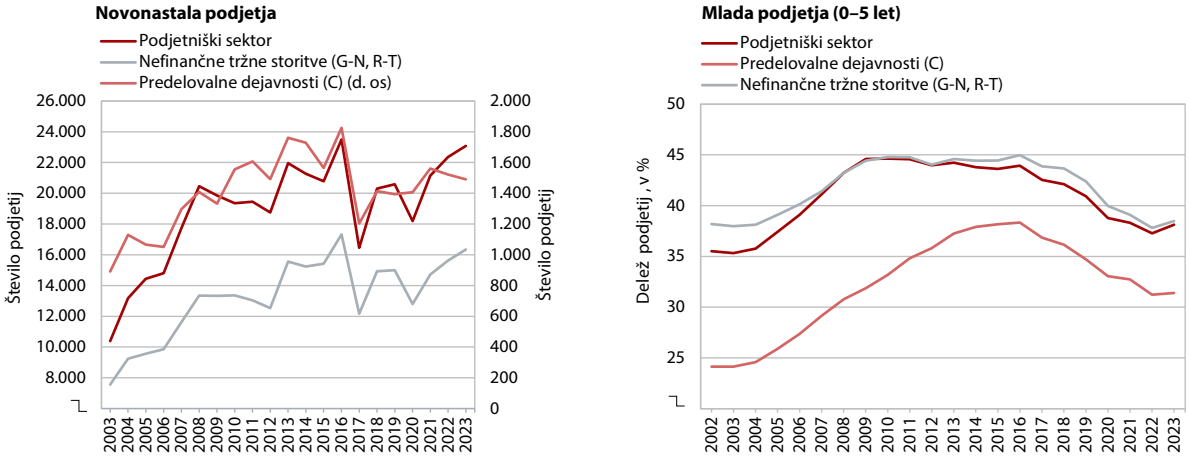

Vir: Izračuni UMAR na osnovi podatkov AJPES (b. d.-b).

pa je bil v naslednjih dveh letih že nekoliko negativen.[41] Učinek izstopov podjetij (t. i. učinek čiščenja zaradi zapiranja manj produktivnih podjetij) na produktivnost pa je bil skozi vsa tri leta razmeroma nizek zlasti v predelovalnih dejavnostih (Slika 31, sredina in desno), podatki o številu stečajev podjetij pa tudi za leto 2023 ne nakazujejo bistvene spremembe na tem področju.[42]

Nastajanje novih podjetij se zadnja leta postopno krepi, izziv je izboljšanje podpornega okolja za zagonska podjetja. Za učinkovito realokacijo virov in s tem preobrazbo gospodarstva v ustvarjanje višje dodane vrednosti je pomembno tudi nastajanje novih podjetij, ki omogoča nadomeščanje manj produktivnih podjetij s tistimi z večjo zmožnostjo za rast. Število novonastalih podjetij se od epidemije ponovno povečuje in je bilo v letu 2023 na zgodovinsko razmeroma visoki ravni. V letu 2023 se je po večletnem upadanju nekoliko povečal tudi delež mladih podjetij (mlajših od 5 let) (Slika 32). Stopnja rojstev podjetij[43] je v Sloveniji sicer po podatkih za leto 2021 približno takšna kot v povprečju v EU, v storitvah nekoliko višja, v predelovalnih dejavnostih pa nekoliko nižja. Slabši so rezultati glede zgodnje podjetniške aktivnosti[44] po podatkih GEM[45], ki od leta 2016 niha blizu dosežene ravni in po kateri se Slovenija uvršča v drugo polovico držav EU, vključenih v raziskavo. Precejšen zaostanek je tudi na področju inovativnih zagonskih podjetij (več gl. poglavje 1.2.2.4), ki lahko s prebojnimi visokotehnološkimi rešitvami s potencialom globalne rasti znatno vplivajo na ustvarjanje visoke dodane vrednosti in novih delovnih mest.[46] Da bi se izboljšala dostopnost do trga tveganega kapitala v Sloveniji, ki je bila tudi po evropskem inovacijskem indeksu do zadnjega merjenja v letu 2023 med najslabšimi, je bil v letu 2023 ustanovljen sklad tveganega kapitala VESNA, poleg tega je tudi Slovenski podjetniški sklad pripravil nov predlog lastniškega financiranja v obliki Sklada skladov za obdobje 2024–2029 (UMAR, 2023d). Poleg finančnih so v kasnejših fazah razvoja za rast zagonskih podjetij ključni tudi neoprijemljivi viri, kot so poslovne povezave in mreže ter usposobljeni kadri s specifičnimi znanji, tudi zunaj obstoječih podjetij. Pomanjkanje in potrebo po njih je izpostavil pomemben del anketiranih slovenskih zagonskih podjetnikov v anketi iz leta 2022 (potrebe po prvih: 76 % oz. po drugih: 63 %) (Rus idr., 2023).

V razmerah energetske krize se je občutno poslabšala stroškovna in cenovna konkurenčnost slovenskega gospodarstva. Stroški dela na enoto proizvoda so vidneje narasli že z izbruhom epidemije (2020), breme povečanih stroškovnih pritiskov pa je takrat z ukrepi za blažitev posledic epidemije večinoma prevzela država (UMAR, 2021b). Med energetsko krizo je prišlo do cikličnega zmanjšanja rasti produktivnosti, hkrati pa se je v letu 2022 in še zlasti v 2023 nadaljevala nominalna rast stroškov dela (kot posledica pomanjkanja delovne sile in povečane inflacije, gl. tudi poglavje 1.1), kar je pripeljalo do ponovne krepitve (nominalnih) stroškov dela na enoto proizvoda in s tem do poslabšanja stroškovne in cenovne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, ki je vrh doseglo sredi (merjeno z REER ppi) oz. v drugi polovici leta 2023 (REER ulc, REER hicp).

[41] V triletnem obdobju 2020–2022 skupaj je realokacija zaposlenih med obstoječimi podjetji k rasti produktivnosti predelovalnih dejavnosti prispevala nekaj več kot 40 %, v nefinančnih tržnih storitvah pa nekaj manj kot 10 %.

[42] Število stečajev med gospodarskimi družbami je bilo v letu 2023 še nekoliko nižje kot v posameznih letih analiziranega obdobja 2020–2022 (glej poglavje 1.1).

[43] Stopnja rojstev podjetij(oziroma stopnja vstopov ali nastajanja novih podjetij) je razmerje med številom novonastalih podjetij in številom aktivnih podjetij (v posameznem letu), izraženo v odstotkih.

[44] Zgodnja podjetniška aktivnost predstavlja delež odraslih posameznikov v starosti 18–64 let, ki so v posameznem letu začeli vzpostavljati nova podjetja ali opravljati nove poslovne dejavnosti, vključno s samozaposlitvijo. Zajeti so tudi posamezniki, ki so zaposleni kot lastniki/direktorji novih podjetij in poslujejo manj kot 42 mesecev.

[45] Gre za mednarodno raziskavo Global Entrepreneurship Monitor, v kateri Slovenija sodeluje od leta 2002. Leta 2023 je bilo v raziskavo vključenih 17 držav EU (GEM, 2024).

[46] Slovenska zagonska podjetja so na milijon evrov investiranega kapitala ustvarila več kot 50 delovnih mest, s čimer se Slovenija uvršča na četrto najvišje mesto med vsemi evropskimi državami (dealroom.co idr., 2022).

Slika 33: Stroškovna in cenovna konkurenčnost sta se med energetsko krizo občutno poslabšali

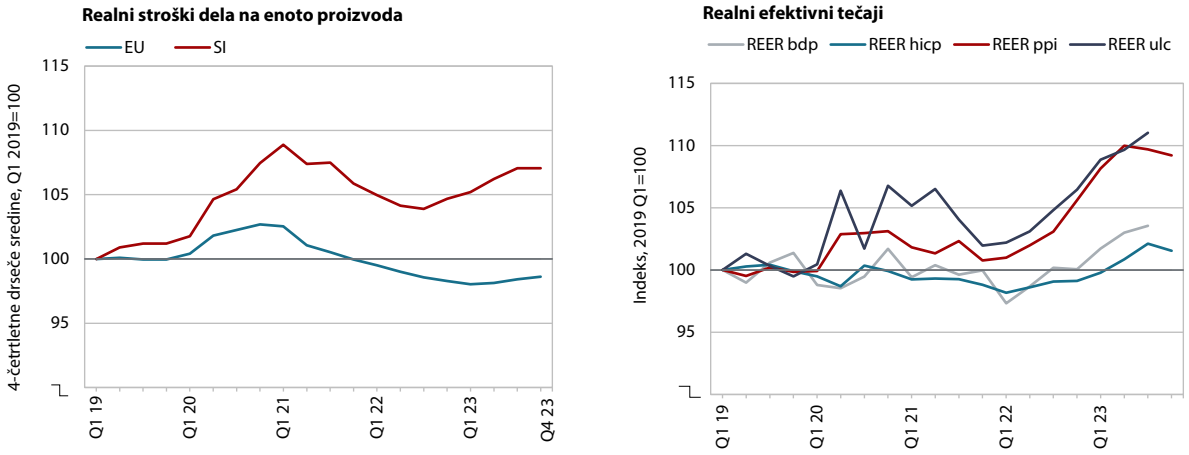

Vir: Eurostat (2024), ECB (2024); preračuni Umar. Opombe: NEER – nominalni efektivni tečaj, REER hicp (ppi, ulc, bdp) – realni efektivni tečaj, defl. s hicp (ppi – indeksom cen pri industrijskih proizvajalcih, ulc – nominalnimi stroški dela na enoto proizvoda, bdp – deflatorjem BDP).

[47] Visoki nominalni stroški dela na enoto proizvoda pa so pomembno prispevali tudi k rasti domačih cen, merjenih z deflatorjem BDP (UMAR, 2023d). S prelivanjem stroškov v cene proizvodov je v letu 2022 podjetniški sektor v povprečju ohranil ugodne poslovne rezultate, podatki za leto 2023 pa kažejo precejšnje povečanje deleža stroškov dela v dodani vrednosti (tj. realnih stroškov dela na enoto proizvoda, Slika 33 levo), kar pomeni znižanje deleža dobičkov.

Izvozni tržni delež na svetovnem trgu blaga se je v letih 2021 in 2022 zmanjšal, prvi podatki za leto 2023 pa kažejo precejšen odboj; storitveni tržni delež se je tudi v obdobju 2020–2022 povečal. Upad *blagovnega izvoznega tržnega deleža* v letu 2021 (za 2,4 %), ki je sledil njegovemu večletnemu okrevanju po gospodarsko-finančni krizi, je izhajal predvsem iz učinka sestave slovenskega izvoza.[48] V letu 2022 pa je na njegovo 4,8-odstotno zmanjšanje pomembno vplivala dejanska izguba konkurenčnosti slovenskih izvoznikov, v veliki meri zaradi poslabšanja njihovega stroškovno-cenovnega položaja (gl. zgoraj). Na padec tržnega deleža na blagovnem trgu EU, ki je najpomembnejši slovenski izvozni trg, je tako v letu 2022, ko je izbruhnila energetska kriza, pomembno vplival zastoj pri energetsko intenzivnih proizvodih (kovinski, nekovinski mineralni izdelki, papirni in kemični izdelki), zmanjšal pa se je tudi tržni delež večine ostalih skupin proizvodov. Podatki za

Slika 34: Izvozni tržni delež blaga se je po dvoletnem upadu v letu 2023 ponovno okrepil (levo), storitveni tržni delež se postopno krepi, a še ni v celoti nadomestil zmanjšanja v obdobju 2008–2015 (desno)

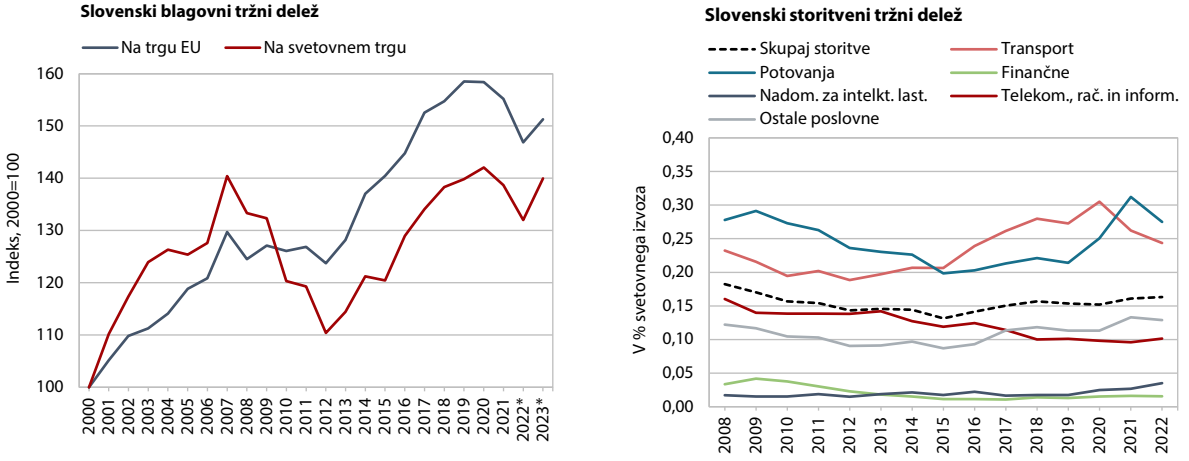

Vir: UNCTAD (2024), UN Comtrade (2024), Eurostat (2024), SURS (2024b), WTO (2024); preračuni UMAR. Opomba: Iz slovenskega blagovnega izvoza je izločen izvoz farmacevtskih izdelkov v Švico, ki predstavlja približek močno povečanega izvoza predhodno uvoženih farmacevtskih izdelkov, ki ne odražajo spremembe konkurenčnega položaja, njihov vpliv na gospodarsko aktivnost je neznaten in ga izvozni podatki nacionalnih računov ne vključujejo.

[47] Realni efektivni tečaj, deflacioniran s stroški dela na enoto proizvoda (ulc), indeksom cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih (ppi) oz. harmoniziranim indeksom cen življenjskih potrebščin (hicp).

[48] V sestavi slovenskega blagovnega izvoza je delež surovin, po katerih je svetovno povpraševanje v letu 2021 močno naraslo, podpovprečen, na drugi strani pa je nadpovprečen delež izvoza cestnih vozil, po katerih je bilo uvozno povpraševanje nizko.

prva tri četrtletja leta 2023 pa kažejo ponovno povečanje tržnega deleža na trgu EU, in sicer tudi pri energetsko intenzivnih proizvodih. To bi lahko nakazovalo, da je bil padec v letu 2022 v določeni meri začasne narave kot posledica racionalizacije proizvodnje zaradi visokih cen energentov in splošne negotovosti glede njihove dobave ob začetku energetske krize. V celotnem obdobju od epidemije pa so k izgubi blagovnega izvoznega tržnega deleža sicer največ prispevala cestna vozila, pri katerih je Slovenija izgubila tretjino tržnega deleža v EU. Poleg vpliva domačih (stroškovnih) dejavnikov so ta gibanja tudi posledica težav (vključno z motnjami v dobavnih verigah) in prestrukturiranja evropske avtomobilske industrije v smeri proizvodnje vozil z manjšim ogljičnim odtisom. Gibanja *izvoznega tržnega deleža storitev* so bila v obdobju zdravstvene in energetske krize (2020–2022) pod vplivom izrazitih nihanj vrednosti svetovne zunanjetrgovinske menjave potovanj in transporta, ki v Sloveniji predstavljajo največji del storitvenega izvoza. K rasti skupnega storitvenega tržnega deleža pa so največ prispevale nekatere na znanju temelječe storitve (druge poslovne storitve[49] ter nadomestila za uporabo intelektualne lastnine), a potencial hitrorastoče svetovne menjave na znanju temelječih storitev še vedno ostaja premalo izkoriščen, zlasti v delu telekomunikacijskih, računalniških in informacijskih storitev (UMAR, 2023d).

Stroškovni pritiski zaradi pomanjkanja delovne sile, pa tudi v povezavi z zelenim prehodom, bi ob premalo ambicioznih spremembah za dvig produktivnosti in prestrukturiranje gospodarstva lahko omejevali izvozno konkurenčnost tudi v prihodnje. Glede na precejšnje pomanjkanje ustrezne delovne sile, ki izhaja iz staranja prebivalstva in tudi hitrih sprememb v povpraševanju po znanjih in spretnostih v povezavi z digitalno in zeleno preobrazbo gospodarstva, je pričakovati nadaljnje pritiske na rast stroškov dela, ki jih bo za ohranitev konkurenčnosti treba uravnotežiti z višjo produktivnostjo. Poleg tega bodo stroškovni pritiski prihajali tudi iz prizadevanj za doseganje ogljične nevtralnosti, kar bo izziv predvsem za energetsko intenzivne dejavnosti, ki imajo razmeroma visok delež v slovenskih predelovalnih dejavnostih. Pri tem je spodbudno, da so predelovalne dejavnosti v preteklem desetletju precej izboljšale energetsko produktivnost, ki od leta 2019 tudi presega povprečje v EU (gl. poglavje 4), podrobnejša analiza pa je pokazala, da so največji napredek v povprečju dosegla ravno najbolj energetsko intenzivna podjetja.[50] Energetsko intenzivne dejavnosti so do energetske krize tudi izboljševale svoj izvozni konkurenčni položaj (rast izvoznega tržnega deleža na svetovnem trgu). Izvozna uspešnost bo še naprej pomembno odvisna tudi od konkurenčnosti evropske avtomobilske industrije ter sposobnosti ohranjati in izboljševati svoj položaj v globalnih verigah vrednosti te industrije. Ključni odgovor za ublažitev vpliva vseh navedenih dejavnikov je dvig produktivnosti s povečanjem t. i. produktivnih investicij, zlasti v digitalno in zeleno preobrazbo gospodarstva. Tudi poraba sredstev iz sklada za okrevanje in odpornost ter drugih sredstev EU mora slediti ciljem zelene in digitalne preobrazbe ter čim bolj podpreti rast produktivnosti. V podporo večji investicijski aktivnosti podjetniškega sektorja pa je ob spodbudnem in predvidljivem poslovnem okolju treba zlasti zagotoviti zadosten obseg ustrezno usposobljene delovne sile, saj je po navedbah podjetij njeno pomanjkanje ena večjih ovir investiranju (EIB, 2023).

V zadnjem obdobju se pospešeno ureja področje uvajanja družbeno in okoljsko odgovornih praks v poslovanje podjetij, ki naj bi prispevale k dobrobiti družbe in zelenemu prehodu, hkrati pa so lahko vir konkurenčnih prednosti za podjetja. Podjetja z različnimi mednarodno uveljavljenimi certifikati in standardi dokazujejo trajnostni vpliv svojega delovanja (proizvodov, storitev in procesov) na okolje in družbo. Zaradi množice predvsem okoljskih standardov in certifikatov[51] z različnimi režimi upravljanja, ki vplivajo na zmožnost sprejemanja trajnostnih potrošnih in poslovnih odločitev, je EK pripravila predlog Direktive o zelenih trditvah. Njen namen je omejiti zeleno zavajanje (oz. zavajajoče zeleno oglaševanje in trženje) in njegov negativen vpliv na zeleni prehod (kazalnik 1.16). Dodatno bo k zelenemu prehodu in zmanjšanju zelenega zavajanja prispeval tudi začasni dogovor o evropskemu standardu za zelene obveznice.[52] Merila ESG, ki poleg okoljskih vključujejo še socialna ter merila v zvezi z upravljanjem, postajajo prevladujoči standard merljivosti vplivov delovanja podjetij ter njihovih proizvodov in storitev na okolje in družbo. Evropski standardi o trajnosti ESRS, ki slonijo na merilih ESG, so se prenesli tudi v slovensko zakonodajo. S spremembami Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1) se širi nabor podjetij (vse velike družbe ter srednje in male družbe, ki kotirajo na borzi), ki bodo morala v svoja letna poročila vključiti nefinančno poročanje oz. informacije, povezane z varstvom okolja in zaposlenimi.[53] Izjavo o nefinančnem poslovanju bo moral pripraviti tudi subjekt javnega interesa z vsaj 500 zaposlenimi. Družbe, ki so zavezane reviziji, bodo morale pripraviti tudi izjavo o upravljanju družbe. Konec leta 2023 je bil dosežen še dogovor o Direktivi o potrebni skrbnosti podjetij na področju trajnosti (CSDDD), katere cilj je spodbujati trajnostno in odgovorno ravnanje podjetij v vseh globalnih vrednostnih verigah (z vidika okolja in

[49] Druge poslovne storitve vključujejo raziskave in razvoj, strokovno in poslovno svetovanje ter tehnične, s trgovino povezane storitve.

[50] Podjetja, ki so poslovala v celotnem obdobju 2008–2021 in so se v začetnem letu uvrstila med 25 % največjih porabnikov energije, so v povprečju najbolj znižala obremenjenost poslovnih prihodkov s stroški energije (UMAR, 2022c).

[51] Slovenija se na področju uvajanja okoljskih spričeval, kot sta standard ISO 14001 in okoljska nalepka ecolabel, uvršča bolje od povprečja EU, razširjenost nekoliko zahtevnejšega sistema ravnanja z okoljem EMAS pa je relativno skromnejša (kazalnik 1.16).

[52] Pridobljeni denar bo moral biti naložen v dejavnosti, ki so usklajene s Taksonomijo EU za trajnostne dejavnosti. Obveznice pa bodo preverili strokovni in neodvisni pregledovalci.

[53] Poročanje po Evropskih standardih trajnostnega poročanja (dva splošna in deset standardov s področja okolja, družbe in upravljanja) bo v letnem poročilu 2025 za finančno leto 2024 obvezno za podjetja, ki že zdaj poročajo po standardih NFRD (podjetja, banke in zavarovalnice z več kot 500 zaposlenimi). Najkasneje, v letnem poročilu 2027 za finančno leto 2026, bodo poročala MSP, ki kotirajo na borzi, ter male in nezapletene kreditne institucije ter lastne zavarovalnice.

človekovih pravic), kar prispeva k zelenemu prehodu in varovanju človekovih pravic (tako v kot izven EU).[54]

1.2.2 Prehod v pametno, zeleno gospodarstvo

1.2.2.1 Inovacijska preobrazba

Slovenija je po evropskem inovacijskem indeksu za leta od 2021 do 2023[55] precej napredovala, a po močnem predhodnem poslabšanju, zato so za prehod med vodilne inovatorke potrebni še korenitejši premiki. Slovenija je po evropskem inovacijskem indeksu med letoma 2016 in 2020 nazadovala najbolj med vsemi državami EU, od takrat pa dosega enega hitrejših napredkov (Slika 35, desno zgoraj). Kljub temu je ostala v tretji skupini držav (od štirih), to je med zmernimi inovatorkami. Zato prehod med vodilne inovatorke, kar je cilj Strategije razvoja Slovenije do leta 2030, zahteva še bolj ambiciozen pristop, kot kaže primer Estonije, oz. konsistentno razvojno politiko čez daljše obdobje, kot kaže primer Češke (Slika 35, levo zgoraj).

Inovacijski ekosistem je v Sloveniji relativno kakovosten, njegova učinkovitost se ob sicer še precejšnjih neizkoriščenih potencialih postopno izboljšuje, premalo pa se vanj vlaga, prav tako bo treba pospešiti pametno in zeleno preobrazbo. Iz analize posameznih komponent evropskega inovacijskega indeksa (Slika 35) izhaja:

Slika 35: Slovenija se kljub pozitivnim trendom po letu 2020 po evropskem inovacijskem indeksu (EII) že peto leto zapored uvršča zgolj v tretjo skupino, to je skupino zmernih inovatork

Vir: EK (2023h), preračun UMAR. Opomba: V sliki spodaj desno sta predstavljena kazalnika iz komponente EII sodelovanje, ki se nanaša na leto 2023. VI – vodilne inovatorke, V4 – višegrajske države.

[54] Direktiva bo veljala za velika EU podjetja in podjetja, ki na trgu EU ustvarijo 40 mio evrov prihodkov od prodaje. MSP niso zavezana k skrbnemu pregledu trajnostnosti svojega poslovanja, a bodo kot členi v verigi o temu primorana poročati podjetjem v verigi vrednosti, ki so k temu zavezana.

[55] Za izračun evropskega inovacijskega indeksa za leto *n* se uporabijo podatki, ki so takrat na razpolago, praviloma iz obdobja do *t-3*, pri podatkih iz 12. evropske inovacijske ankete pa tudi starejši podatki.

Slika 36: Podjetniški sektor, predvsem mala in srednje velika podjetja, pri digitalni intenzivnosti z visokim deležem zelo slabo pripravljenih podjetij močno zaostaja, obenem pa je napredek v obdobju 2021–2023 pri vseh velikostnih skupinah podjetij počasnejši kot v drugih državah

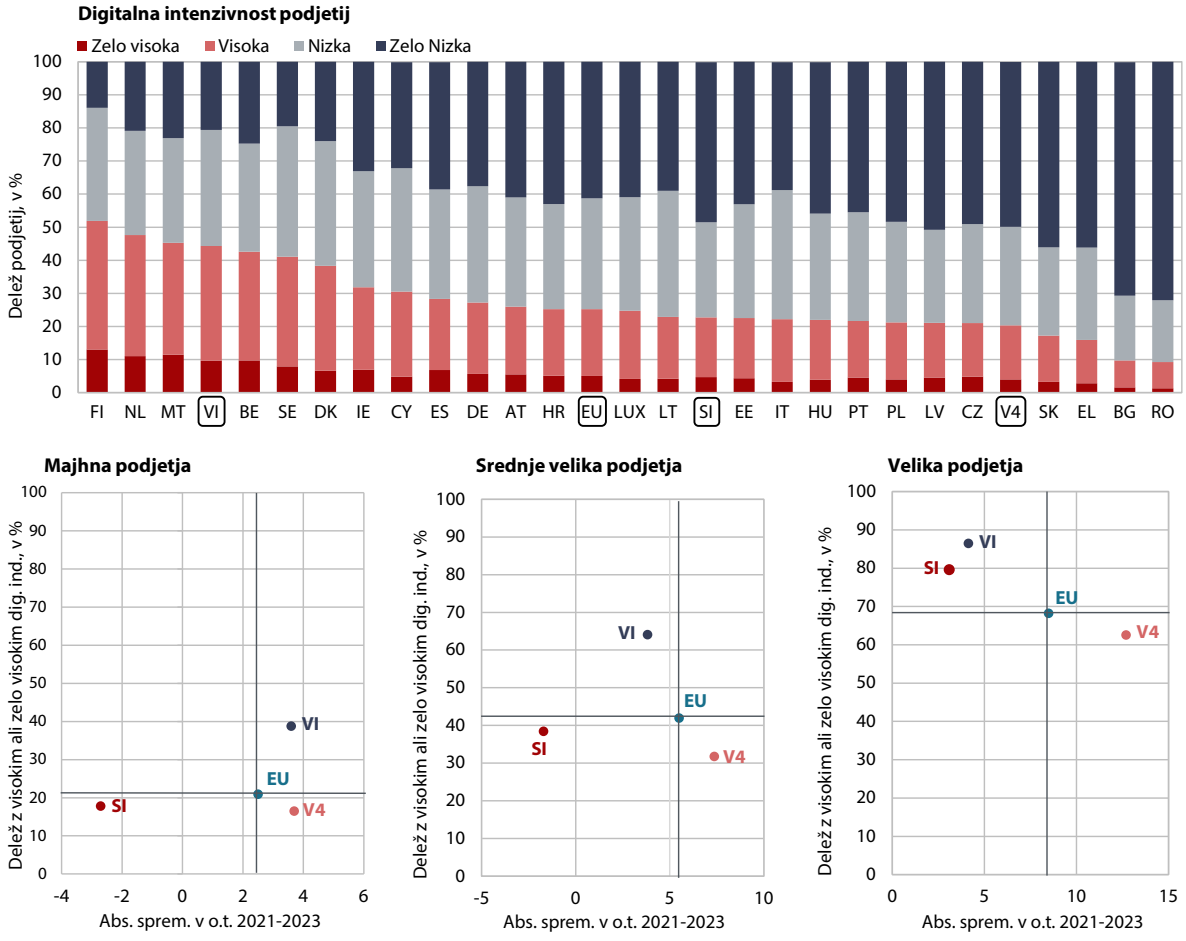

Vir: Eurostat (2024), preračun UMAR. Opomba: VI – vodilne inovatorke, V4 – višegrajske države.

a) Najmočnejša primerjalna prednost slovenskega inovacijskega ekosistema so človeški viri in sodelovanje med udeleženci v inovacijskem procesu, nekoliko slabše, a še vedno bolje od povprečja EU, pa se Slovenija odreže tudi pri inovacijski aktivnosti podjetij (še posebej velikih) in kakovosti znanstvenoraziskovalnega sistema, zlasti v povezavi z njegovo mednarodno vpetostjo. Pri zadnjih dveh Slovenija vsaj v določenih vidikih konkurenčnost glede na povprečje EU močno izboljšuje (gl. poglavje 1.2.2.4), kar je pozitiven trend, ki ga velja še pospešiti.

b) Indeks treh komponent EII, ki merijo učinke inovacijskega ekosistema, se sicer giblje okoli povprečja EU, a s pozitivno dinamiko, še posebej pri učinkih na prodajo. Slovenija tako npr. dosega peti najvišji delež srednje- in visokotehnoloških produktov v izvozu v EU, osmi najvišji delež zaposlenosti v dejavnostih, temelječih na znanju, izboljševati pa se je začel tudi delež izvoza na znanju temelječih storitev – tu sicer Slovenija s 25. mestom še naprej ostaja na repu držav EU. Na precejšnje še neizkoriščene potenciale v smislu premajhne prodornosti in ambicioznosti kaže tudi delež prihodkov iz novih produktov, še posebej novih produktov na trgu, kjer Slovenija dosega zgolj 18. mesto v EU (UMAR, 2023d).

c) Za prehod med inovacijske voditeljice bo Slovenija morala vzpostaviti vrhunski inovacijski ekosistem, to je ne samo obravnavati obstoječe vrzeli, ampak hkrati doseči odličnost tudi na vseh ostalih inovacijskih komponentah EII, kjer je sicer nad povprečjem EU, a znatno za inovacijskimi voditeljicami. To bo zahtevalo znatno povečana vlaganja tako podjetniškega kot javnega sektorja, po katerih med vsemi komponentami EII najbolj zaostaja za povprečjem EU (Slika 35).[56] Prav tako je treba bolj izkoristiti priložnosti, ki izhajajo iz pametnega in zelenega prehoda, kjer je Slovenija še premalo odločna. To velja na področju digitalizacije, in sicer tako podjetij (še posebej MSP – Slika 36 in v segmentih, kjer je Slovenija tradicionalno

[56] Slovenija po komponenti EII »investicije podjetij« dosega 17., po komponenti »financiranje in podpora« pa 18. mesto v EU.

Slika 37: Velik zaostanek v deležu strokovnjakov IKT v skupnem številu delovno aktivnih za večino gospodarsko razvitejših držav (levo) in relativno pozitivna pričakovanja odraslih glede vpliva umetne inteligence v naslednjih dvajsetih letih (desno)

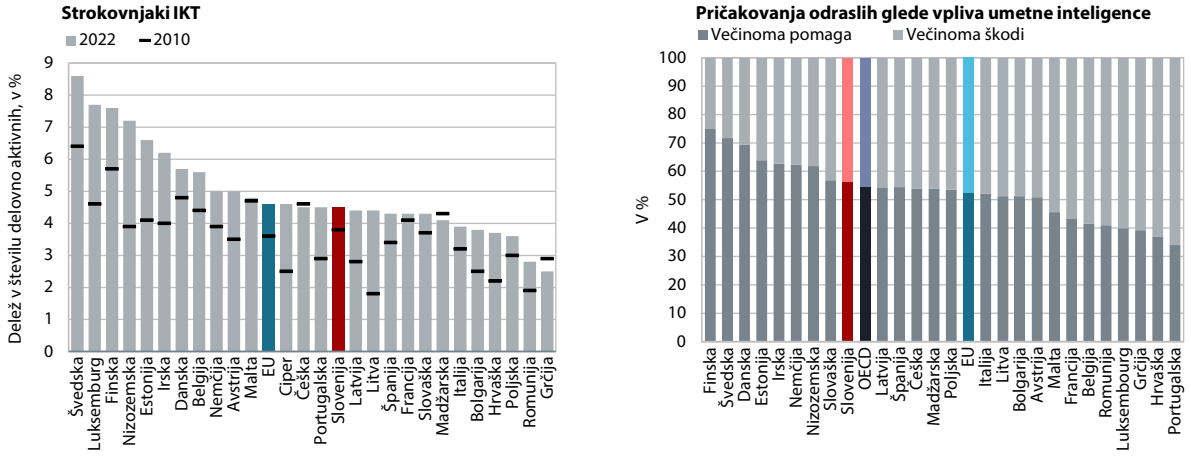

Vir: Eurostat (2024) in OECD (2023i).

manj uspešna[57]) kot pri digitalni usposobljenosti posameznikov, kar je glavni razlog za močno zaostajanje v komponenti digitalizacija (Slika 35, levo spodaj). Bolj bo treba izkoristiti tudi priložnosti pri razvoju zelenih tehnologij, kjer Slovenija po deležu okoljskih patentov dosega zgolj 18. mesto v EU, hkrati pa prepočasi in premalo izkorišča z okoljem povezane tržne priložnosti (UMAR, 2023d).

1.2.2.2 Človeški viri

Za hitrejšo inovacijsko preobrazbo, ki bi omogočila preboj med države vodilne inovatorke, je treba pospešiti razvoj vrhunskih strokovnjakov. Empirične ocene za Slovenijo kažejo na pomembnost izobrazbe za doseganje višje produktivnosti in potrjujejo pozitivno povezavo med deležem terciarno izobraženih zaposlenih v podjetju in njegovo produktivnostjo (UMAR, 2023d). Še zlasti so z vidika produktivnosti pomembni vrhunski strokovnjaki, kot so raziskovalci ali doktorji znanosti, ki so ključni pri razvoju inovacij za preskok med gospodarsko najrazvitejše države. Število raziskovalcev se je leta 2022 povečalo na najvišjo raven v zadnjih desetih letih, kljub temu pa se je razkorak do vodilnih inovatork po številu raziskovalcev na 1.000 delovno aktivnih prebivalcev še dodatno povečal (je pa bilo njihovo število višje od povprečja EU)[58]. Pri tem je spodbudno, da se je v zadnjih dveh letih, za razliko od predhodnega obdobja, znova povečalo število raziskovalcev v javnem[59] sektorju. V poslovnem sektorju pa se je njihovo število ohranjalo na relativno visoki[60] ravni. Prepočasen je tudi razvoj (bodočih) vrhunskih kadrov: število novih doktorjev znanosti, izraženo na 1.000 prebivalcev (25–34 let), se je namreč leta 2021 spustilo malo pod povprečje EU, zaostanek za vodilnimi inovatorkami pa se je še dodatno povečal. V strukturi novih doktorjev znanosti jih je bilo leta 2022 45,4 % na naravoslovju in tehniki, njihov delež pa med leti niha (na ravneh od 40 % do 45 %), kar je podobno kot v povprečju EU (43,4 % v letu 2021). Število vpisanih študentov na doktorski študij se v zadnjih dveh letih ni povečalo in zaostaja za že doseženimi ravnmi (kazalnik 2.3), se pa od leta 2018 povečuje število mladih raziskovalcev, ki jih finančno podpre država (ARIS, 2024).

Razvoj kadrov za zdaj ne uspeva dovolj ambiciozno podpirati prehoda v pametno, zeleno gospodarstvo ... Delež strokovnjakov IKT v skupnem številu delovno aktivnih[61] je bil leta 2022 največji v zadnjih desetih letih, a ob eni manjših rasti med državami EU v zadnjem desetletju še vedno pod povprečjem EU (Slika 37, levo). S pomanjkanjem strokovnjakov IKT pri novem zaposlovanju se sicer najpogosteje soočajo majhna podjetja, na agregatni ravni pa je bilo leta 2022 takšnih podjetij 78 %, kar je največ med državami EU. Njihovo pomanjkanje, ki ovira digitalizacijo poslovanja podjetij[62], je povezano s premajhnim številom diplomantov IKT. Čeprav se število vpisanih od šolskega leta 2017/2018 povečuje, zaradi manj številčnih generacij to ne zagotavlja dovolj velikega števila diplomantov glede na ocenjene naraščajoče potrebe podjetij (DIH, 2023). Prepočasen je tudi razvoj naprednih digitalnih spretnosti zaposlenih, ne le glede na povprečje EU, ampak tudi glede na višegrajske države.[63] Pomanjkanje ustreznih znanj je še posebej izrazito na področju tehnologij umetne inteligence, kar omejuje njeno širšo

[57] Npr. pri integraciji podatkov v smislu intenzivnejše uporabe baz podatkov v oblaku in obdelave velepodatkov, kar neposredno vpliva tudi na število podatkovno vodenih podjetij (UMAR, 2023d). Za celovitejšo analizo glej tudi Poročilo o razvoju 2023 (UMAR, 2023e).

[58] Število raziskovalcev v ekvivalentu polnega delovnega časa, izraženo na 1.000 delovno aktivnih prebivalcev, je bilo leta 2022 v Sloveniji 11,80 (EU: 10,60; VI: 16,83) (Eurostat, 2024).

[59] Javni sektor vključuje visokošolski in državni sektor.

[60] Število raziskovalcev v poslovnem sektorju na 1.000 delovno aktivnih prebivalcev je bilo leta 2022 v Sloveniji 6,9 (EU: 6,0).

[61] Delež strokovnjakov IKT v skupnem številu zaposlenih je bil leta 2022 4,5 % (EU: 4,6 %, VI: 6,9 %) (Eurostat, 2024).

[62] S pomanjkanjem ustreznih digitalnih kadrov ali znanja se je leta 2022 soočalo 35,9 % podjetij (SURS, 2024b).

[63] Leta 2023 je bil delež zaposlenih z naprednimi digitalnimi spretnostmi v Sloveniji 24 % (EU: 34 %, VI: 49 %, V4: 32 %) in z osnovnimi 33 % (EU: 31 %, VI: 30 %, V4: 34 %) (Eurostat, 2024).

Slika 38: Podjetniški sektor, predvsem mala in srednje velika podjetja, pri digitalni intenzivnosti z visokim deležem zelo slabo pripravljenih podjetij močno zaostaja, obenem pa je napredek v obdobju 2021–2023 pri vseh velikostnih skupinah podjetij počasnejši kot v drugih državah

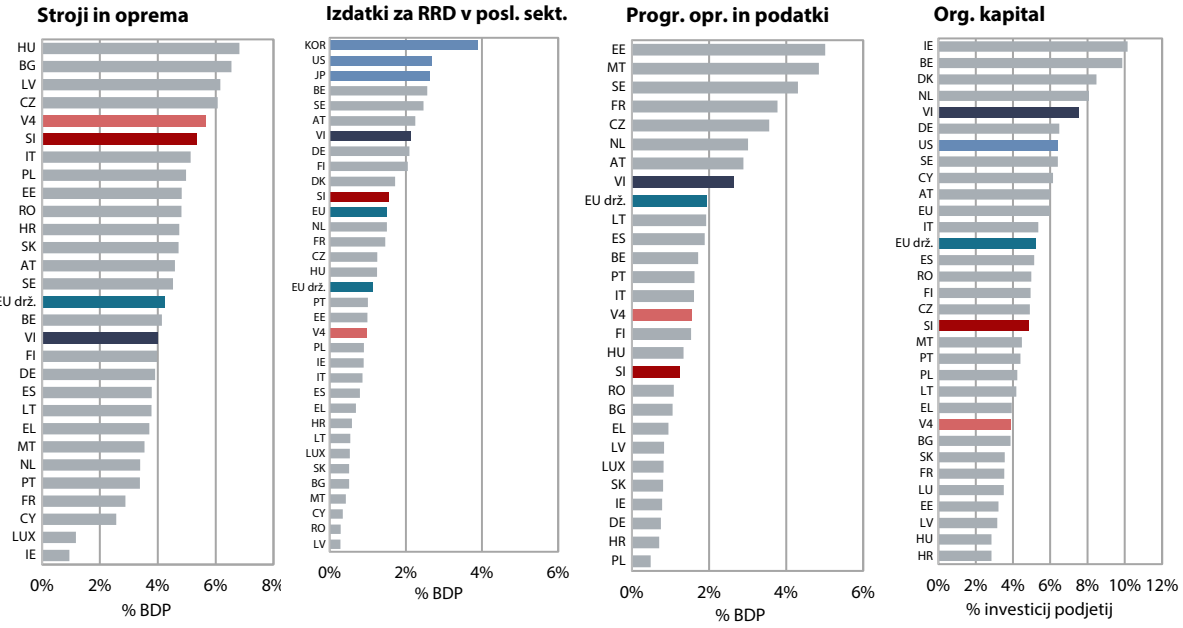

Vir: Eurostat (2024), EIB (2023), preračun UMAR. Opomba: Podatki o investicijah v stroje in opremo ter programsko opremo in podatke so podatki Eurostat iz nacionalnih računov (leto 2021), izdatki za RRD v poslovnem sektorju izhajajo iz Eurostatove baze o znanosti, tehnologiji in digitalni družbi (leto 2021) in se nanašajo na sektor izvedbe raziskovalno-razvojne dejavnosti, podatki o deležu vlaganj podjetij v organizacijski kapital pa so povzeti iz Investicijske ankete EIB in se nanašajo na leto 2023. »EU drž.« prikazuje netehtano povprečje držav EU. V4 – višegrajske države.

rabo. Leta 2023 se tako 53,8 % podjetij, ki so želela vpeljati tehnologijo umetne inteligence, ni odločilo za to zaradi pomanjkanja ustreznega znanja (SURS, 2024b). Spodbuden pa je podatek, da imajo odrasli v Sloveniji relativno pozitivna pričakovanja glede vpliva generativne umetne inteligence (Slika 37, desno), kar bi lahko olajšalo uvajanje tovrstnih, za produktivnost ključnih, tehnologij (UMAR, 2023d).

… izzivi pa se bodo v prihodnje le še okrepili, kar zahteva ustvarjanje ustreznih pogojev za delo in karierni razvoj za visoko produktivne in tudi krepitev ukrepov za privabljanje strokovnjakov iz tujine. Potrebe po strokovnjakih, ki so že zdaj velike, naj bi se v prihodnje le še povečale. Na to med drugim kažejo prvi rezultati »platforme trga dela«,[64] ki jo je pripravilo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti za ocenjevanje potreb po poklicih in kompetencah. Prvi rezultati srednjeročne napovedi potreb trga dela za obdobje 2023–2027 na osnovi preteklih trendov kažejo na največje povpraševanje po strokovnjakih,[65] ki so tudi edina poklicna skupina, za katero naj bi bile poleg nadomestnih zaposlitev (zaradi upokojitev ipd.) na voljo tudi nove zaposlitve. To kaže na potrebo po zagotavljanju dovolj velike ponudbe teh kadrov, pri čemer pa davčno okolje, ki je pomemben dejavnik za privabljanje strokovnjakov, ostaja nestimulativno. Davčna obremenitev dela je namreč visoka, Slovenija se po večini kazalnikov davčnega primeža[66] uvršča višje od povprečja OECD in podobno kot razvitejše evropske države (UMAR, 2023d). Tudi z vidika privlačnosti za delo in življenje tujih strokovnjakov zaostaja za številnimi drugimi državami OECD (OECD, 2023n).[67] Tuje raziskovalce od prihoda v Slovenijo odvračajo tudi relativno slaba raziskovalna infrastruktura (EMN, 2022) in zapleteni postopki zaposlovanja (GZS, 2022b). Ukrepe pa je treba usmerjati tudi v zmanjševanje bega možganov, saj možnosti za karierni razvoj in napredovanje v tujini (Valentinčič idr., 2022) vplivajo na odseljevanje slovenskih strokovnjakov v tujino.[68] Prav tako je treba čim prej odpraviti ovire, ki omejujejo

[64] Slovenija sicer celostnega mehanizma poznavanja in napovedovanja potreb po kadrih oz. njihovih kompetencah še nima.

[65] Po Standardni klasifikaciji poklicev SKP-08 strokovnjaki s svojim delom povečujejo obstoječi obseg znanja, razvijajo znanstvene in umetniške zamisli in teorije, jih sistematično poučujejo, lahko pa so zaposleni v kakršni koli kombinaciji teh treh aktivnosti. Za opravljanje večine del oz. poklicev je potrebna terciarna izobrazba. Primeri tipičnih poklicev so inženirji gradbeništva, zdravniki, učitelji, sodniki, sistemski inženirji, razvijalci programske opreme, tehniki za nadzor procesov in naprav, borzni posredniki itd. (SURS, 2023c).

[66] Davčni primež (po metodologiji OECD) pove, kolikšen je skupni odstotni delež dohodnine ter delodajalčevih in delojemalčevih socialnih prispevkov, zmanjšano za družinske prejemke, ki jih osebe prejemajo kot denarne transferje, v skupnih stroških dela, ki jih mora delodajalec izplačati za zaposlenega.

[67] Slovenija se je na lestvici privlačnosti za visokošolsko izobražene strokovnjake uvrstila na 19. mesto od 38 držav OECD (OECD, 2023n) in na 11. mesto med 22 državami EU, ki so hkrati tudi članice OECD.

[68] V obdobju 2011–2021 je bil selitveni prirast slovenskih državljanov s terciarno izobrazbo negativen, neto se je odselilo 8.349 oseb, z upoštevanjem tudi tujih državljanov pa je bil neto selitveni prirast celo rahlo pozitiven (553 oseb) – za podrobnejšo predstavitev glej Poročilo o produktivnosti 2023 (2023d).

vračanje slovenskih strokovnjakov iz tujine (birokracija, postopki za zaposlitev, davki itd.) (ibid.).

1.2.2.3 Investicije

Slovenija uspešno zmanjšuje vrzel pri financiranju investicij v inovacijsko podprto rast v segmentih, kjer je tradicionalno močna, na ostalih, predvsem nekaterih mehkejših področjih (npr. podatki, organizacijski kapital ali človeški viri), pa še naprej zaostaja:

a) Slovenija je s četrtim mestom med najuspešnejšimi po vlaganjih v stroje in opremo (Slika 38). Ta sicer v vseh državah, podobno kot vlaganja v IKT-opremo, v deležu BDP postopno upadajo (UMAR, 2023d), kar je predvsem posledica rastočega pomena vlaganj v neoprijemljivi kapital (Bontadini idr., 2023).

b) Pri skupnih vlaganjih v raziskovalno-razvojno dejavnost nekoliko zaostaja za povprečjem EU, znatno pa za inovacijskimi voditeljicami (kazalnik 1.14). Ne glede na potrebo po dodatno pospešenih vlaganjih v RRD (Slika 39), še posebej v najbolj tvegani inovacijski fazi, to je od ravni potrditve koncepta do prototipa (UMAR, 2023d), pa izhodišče Slovenije, še posebej poslovnega sektorja, ostaja relativno močno, saj dosega sedmo največjo intenzivnost investicij v RRD[69] (Slika 38).

c) Pri preostalih vlaganjih v neoprijemljivi kapital, kjer Slovenija do sedaj ni bila med uspešnejšimi, je slika mešana. Kot je prikazano v Poročilu o produktivnosti (UMAR, 2023), je že prišlo do pozitivnega napredka pri podjetniških vlaganjih v okoljske projekte (povezane z vremenom oz. zmanjšanjem izpustov), pozitivne trende pa je zaznati tudi pri vlaganjih v trženje, to je dizajn in znamčenje. Še naprej pa za inovacijskimi voditeljicami in tudi za povprečjem EU zaostaja pri vlaganjih v programsko opremo in podatke ter v organizacijski kapital in človeške vire, torej v izobraževanje in usposabljanje, in sicer tako na strani podjetij kot države (formalno izobraževanje in aktivna politika zaposlovanja – glej poglavje 2). Vsa tri področja so z vidika pospešenega pametnega in zelenega prehoda odločilna.

1.2.2.4 Znanstvenoraziskovalni, inovacijski in podjetniški sistemi

Slovenski znanstvenoraziskovalni sistem je dobro vpet v mednarodno okolje, več pozornosti pa bo treba usmeriti v njegovo odličnost. Skladno z metodologijo evropskega inovacijskega indeksa (EII) se je v obdobju 2016–2023 odprtost znanstvenoraziskovalnega sistema izdatno izboljšala, kar potrjujeta kazalnika o znanstvenih objavah v soavtorstvu z znanstveniki izven držav EU ter delež tujih študentov na doktorskem študiju v Sloveniji. Pri prvem je Slovenija v tem obdobju dosegla pomembno izboljšanje, v zadnjem merjenju za leto 2023 je dosegla relativno visoko 11. mesto v EU, s katerim je prehitela tudi nekatere inovacijsko bolj uspešne države (npr. Nemčija, Francija). Hkrati je presegla povprečje EU, a še znatno zaostajala za vodilnimi inovatorkami. Po drugem kazalniku se je uvrstila na 17. mesto v EU, kar je pomenilo zaostajanje že za povprečjem EU ter še večje za vodilnimi inovatorkami, je pa pozitivno, da je tudi na tem področju napredovala in dosegla najboljši rezultat doslej. Po drugi strani skrbi zelo skromno izboljšanje znanstvene odličnosti, ki jo meri delež znanstvenih objav med 10 % najbolj citiranih objav v svetu. Tu je Slovenija z 18. mestom v EU znatno zaostajala že za povprečjem EU, še bolj pa za vodilnimi inovatorkami, do kakovostnega premika pa v obdobju 2016–2023 še ni prišlo. Šibka znanstvenoraziskovalna odličnost je najverjetneje povezana tudi s prenizkimi dosedanjimi[70] vlaganji v RRD (UMAR, 2023d), tudi glede na prebivalca, ki so se v letih 2013–2022 skromno povečala (od 519 EUR na 544 EUR).[71] Relativno majhna sredstva omejujejo nabavo najsodobnejše opreme za raziskovalce v Sloveniji, katere cena se oblikuje na mednarodnih trgih. Posledično je odpisanost raziskovalne opreme oz. njena zastarelost v javnem sektorju visoka[72], kar otežuje testiranje prebojnih znanstvenoraziskovalnih rezultatov (UMAR, 2023e).

Uspešen prehod med inovacijske voditeljice zahteva tudi nadgradnjo inovacijskega in podjetniškega sistema, ki po uspešnosti ostajata na ravni povprečja EU. Sodelovanje med udeleženci v raziskovalno-razvojno-inovacijskem procesu je v Sloveniji razmeroma dobro (Slika 35), še posebej na področju znanstvenega sodelovanja. Slovenija je tako npr. v letu 2022 dosegla 9. mesto med državami EU po številu znanstvenih objav v soavtorstvu z znanstveniki iz javnega in poslovnega sektorja na milijon prebivalcev. Nekoliko manj prepričljiva je intenzivnost delovanja MSP na področju inovacijskega sodelovanja z drugimi podjetji in/ali raziskovalnimi organizacijami, ki je sicer še vedno nad povprečjem EU, a z znatno vrzeljo do inovacijskih voditeljic. Za nadgradnjo inovacijskega sistema bo namreč v prihodnje poleg pospešenih vlaganj ključna tudi poglobitev sodelovanja med inovacijskimi deležniki, za kar pa je potreben dolgoročen pristop, vključno s krepitvijo institucij podpornega okolja (VVA idr., 2021) in tudi nadaljevanjem prizadevanj, npr. agencije SPIRIT[73], po njihovi koordinaciji. Ta ni pomembna le z vidika podjetij in institucij znanja, pač pa je učinkovito

[69] Intenzivnost investicij v RRD je predstavljena glede na sektor izvedbe raziskovalno-razvojne dejavnosti.

[70] V novem Zakonu o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti, sprejetem v letu 2021, je predvideno občutno povečanje javnih sredstev za te namene, do leta 2027 na 1 % BDP in do leta 2030 na 1,25 % BDP (v letu 2022 so znašala 0,55 % BDP) (ZZrID, 2021), vendar se bodo rezultati teh naložb izrazili z zamikom. Skupna vlaganja v RRD pa naj bi do leta 2030 dosegla 3,5 % BDP.

[71] Izraženo v SKM v stalnih cenah 2005. Ta vlaganja so se v obdobju 2013–2022 v Sloveniji povečala za 0,5 %, v povprečju EU za 2,5 %, v vodilnih inovatorkah za 2 %, v skupini držav V4 pa za 4,8 %.

[72] V letu 2019 je bila v javnih raziskovalnih zavodih v povprečju 84,1 %, v javnih visokošolskih zavodih pa 87,5 %.

[73] Glej programa »Krepitev inovacijskega ekosistema« ter »RRI stičišče« na https://www.podjetniski-portal.si/programi.

Slika 39: Izdatki za RRD na prebivalca so v Sloveniji okoli povprečja EU in občutno nižji od povprečja vodilnih inovatork ne glede na sektor izvajanja RRD, kar je ovira še posebej za prebojne raziskave in inovacijeglede na sektor izvajanja RRD, kar je ovira še posebej za prebojne raziskave in inovacije

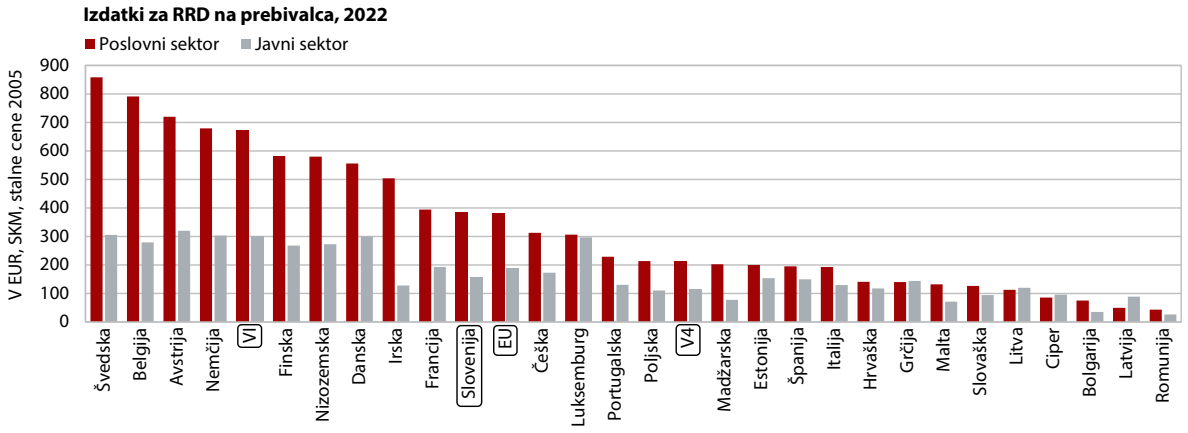

Vir: Eurostat (2024), preračuni UMAR. Opomba: Gre za izdatke po sektorju izvedbe raziskovalno-razvojne dejavnosti.

delovanje celotnega inovacijskega sistema nujno tudi za bolj odzivno razvojno politiko države (UMAR, 2023e). Povprečno kakovostno je tudi podjetniško podporno okolje, kar se odraža v a) zgolj 18. mestu med 23 članicami EU glede izpolnjevanja standardov dobrih praks na področju poslovanja zagonskih podjetij[74] (ESNA, 2022); b) podpovprečnem številu zagonskih podjetij na milijon prebivalcev[75]; c) zelo nizki uspešnosti financiranja rasti podjetij (Giordano idr., 2023) in d) enem najvišjih deležev zagonskih podjetij, ki so svoj sedež preselila zunaj srednje in vzhodne Evrope (dealroom.co idr., 2022).[76]

[74] Slovenija dosega 61 % standardov dobrih praks, ki so bili v EU opredeljeni glede pogojev za poslovanje zagonskih podjetij. Gre za osem standardov: (1) hitro ustanavljanje zagonskih podjetij in enostaven vstop na trg, (2) privabljanje in zadrževanje talentov, (3) lastniške (delniške) opcije, (4) inovacije na področju zakonodaje z upoštevanjem načela »pomisli najprej na male«, (5) javno naročanje inovacij, vključno s politiko prenosa tehnologij, (6) dostop do virov financiranja, (7) socialna vključenost, raznolikost in varovanje demokratičnih vrednot ter (8) digitalizacija (EK, 2021a).

[75] Število zagonskih podjetij na milijon prebivalcev je v Sloveniji (238) znatno manjše od povprečja EU (550), Estonija in Litva pa se uvrščata na vrh (1.408 oz. 706) (Rus idr., 2023).

[76] Za podrobnejšo predstavitev glej Poročilo o produktivnosti (UMAR, 2023c).

2 Učenje za in skozi vse življenje

2.1 Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo

Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo (razvojni cilj 2)

Vsebina cilja je spodbujanje kakovostnega in dostopnega učenja za in skozi vse življenje za doseganje večje konkurenčnosti gospodarstva in družbene blaginje. Uresničevanje cilja bo podprto s spodbujanjem vseživljenjskega učenja pri vseh prebivalcih, spodbujanjem nizko izobraženih in drugih prikrajšanih skupin odraslih k vključitvi v izobraževanje, izboljšanjem funkcionalne pismenosti mladih in odraslih, zagotavljanjem učinkovitosti in kakovosti izobraževanja, povezovanjem izobraževalnega sistema z gospodarstvom in spretnosti za izboljšanje zaposljivosti posameznika. Uresničitev cilja je pomembna za zdravo in aktivno življenje, ki je v SRS obravnavano v razvojnem cilju 1, za vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta, ki so obravnavana v razvojnem cilju 7, za dostojno življenje za vse, ki je obravnavano v razvojnem cilju 3, za konkurenčnost in digitalno preobrazbo gospodarstva, ki sta obravnavani v razvojnem cilju 6, ter za trajnostni razvoj, ki je obravnavan v razvojnih ciljih 8 in 9.

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 2:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Vključenost v vseživljenjsko učenje, v %	22,3 (2022)	11,9 (2022)	19
Delež prebivalcev s terciarno izobrazbo, v %	40,1 (2022)	34,3 (2022)	35
PISA rezultati, uvrstitev med državami članicami EU	Matematična pismenost: 9. mesto Naravoslovna pismenost: 4. mesto Bralna pismenost: 19. mesto (2022)		Uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU

Izobrazbena struktura prebivalstva se je ob visoki vključenosti v izobraževanje v dolgoletnem obdobju izboljšala. Vključenost v osnovnošolsko izobraževanje je višja kot v povprečju EU, v srednješolsko in terciarno pa med najvišjimi v EU. V zadnjem desetletju se je povečal tako delež odraslih z vsaj srednješolsko izobrazbo, ki močno presega povprečje EU, kot tudi delež odraslih s terciarno izobrazbo, ki že tretje leto presega cilj SRS do 2030 in povprečje EU[77], zaostaja pa za večino gospodarsko razvitejših držav (gl. kazalnik 2.1). Ustrezno usposobljeni so potencial za družbeni razvoj, pospešitev zelenega in digitalnega prehoda ter ustvarjanja višje dodane vrednosti, kar zahteva tudi ustvarjanje delovnih mest, na katerih bodo svoje znanje lahko uporabili. Ob veliki razliki v deležu terciarno izobraženih žensk in moških, ki je 15,8 o. t. in ena največjih v EU (5,7 o. t.),[78] bo treba v terciarno izobraževanje pritegniti tudi več moških.

Kazalniki kakovosti izobraževanja predšolskih otrok so v primerjavi z EU dobri, pri osnovnošolcih pa je prišlo do poslabšanja bralne pismenosti. Kakovost *predšolske vzgoje in izobraževanja* je izjemno pomembna, saj pozitivno vpliva na osebnostni in kognitivni razvoj otrok, jim omogoča socializacijo in pripravo na osnovno šolo. V Sloveniji je že vrsto let ugodnejše razmerje med številom vzgojiteljev in otrok kot v povprečju EU-25[79] (OECD, 2023b), terciarna izobrazba pa pogoj[80] za opravljanje dela vzgojitelja, kar omogoča kakovostnejšo predšolsko vzgojo, prenova kurikuluma za vrtce iz leta 1999 pa še poteka (EK, 2023d; ZRSŠ, 2024). Dosežki učencev pri bralni pismenosti, ki je eden od kazalnikov kakovosti izobraževanja, so se med letoma 2016 in 2021 močno poslabšali. Rezultati bralne pismenosti so v mednarodni primerjavi slabi,[81] bolj pri fantih kot pri dekletih. Na to je najverjetneje vplivalo pomanjkanje virov za poučevanje (kakovostni kadri, učni pripomočki, knjižnično gradivo ipd.), zlasti pa izvajanje šolanja na domu med epidemijo covida-19,[82] kar so opažali tudi starši učencev.[83] Ravnatelji so ocenili, da osnovne šole dajejo manjši poudarek učni uspešnosti otrok kot v večini drugih držav EU. Raziskave kažejo povezanost učnih dosežkov in veselja do branja (OECD, 2010, 2019a),

[77] Leta 2022 je imelo vsaj srednješolsko izobrazbo 91,0 % odraslih v starosti 25–64 let (EU: 79,5 %); terciarno izobrazbo pa 40,1 % odraslih v starosti 25–64 let (EU: 34,3 %) (Eurostat, 2024).

[78] Leta 2022 je imelo terciarno izobrazbo 48,3 % žensk (EU: 37,1 %) in 32,5 % moških (EU: 31,4 %) (Eurostat, 2024).

[79] EU-25 vključuje 22 držav EU, ki so članice OECD, Hrvaško, Bolgarijo in Romunijo.

[80] Terciarno izobrazbo ima kot pogoj za vzgojiteljsko delo določeno še deset članic EU (EK idr., 2022).

[81] Po mednarodni raziskavi bralne pismenosti PIRLS 2021 so četrtošolci pri bralni pismenosti dosegli v povprečju 520 točk, v povprečju 18 sodelujočih članic EU pa 527 točk in se uvrstili na 14. mesto (PI, 2023a).

[82] Evalvacija poteka in učinkov izobraževanja na daljavo med epidemijo (PeF-UL idr., 2023) je pokazala na številne težave pri izvajanju izobraževanja na daljavo, saj učenci niso dosegli standardov znanja.

[83] 83 % staršev v Sloveniji (povprečje sodelujočih držav EU: 67 %) je menilo, da je šolanje na domu med epidemijo (zelo) negativno vplivalo na učni napredek njihovih otrok (IEA in TIMSS in PIRLS International Study Center, 2023).

Slika 40: Matematična, naravoslovna in bralna pismenost so se poslabšale v Sloveniji in v EU

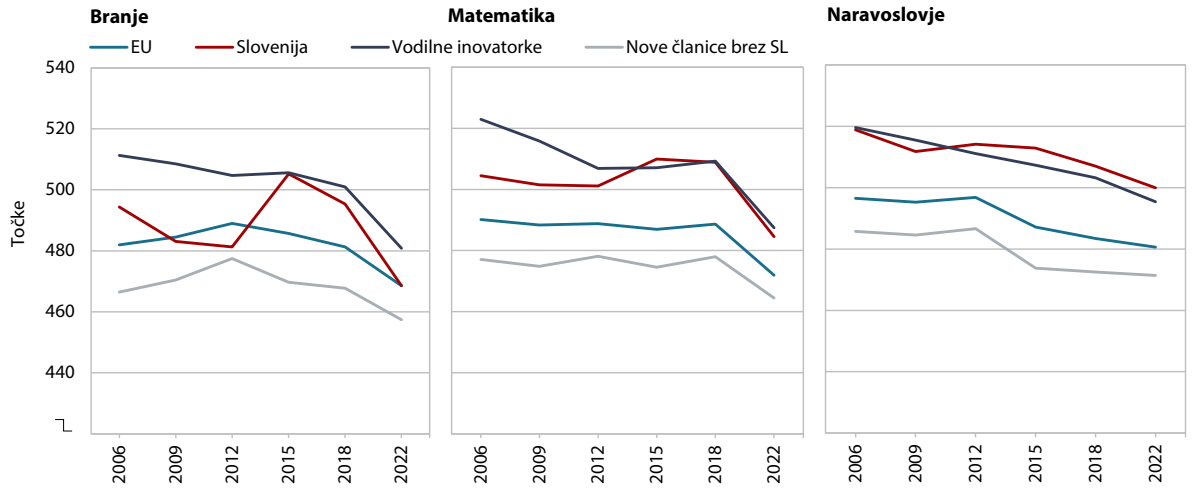

Vir: OECD (2023l). Opomba: Večje število točk pomeni boljšo pismenost.

Slika 41: Mladi z najnižjim socialnoekonomskim statusom so imeli leta 2022 nizke dosežke pri različnih vrstah pismenosti, mladi s priseljenskim ozadjem pa veliko slabše kot vrstniki z nepriseljenskim ozadjem

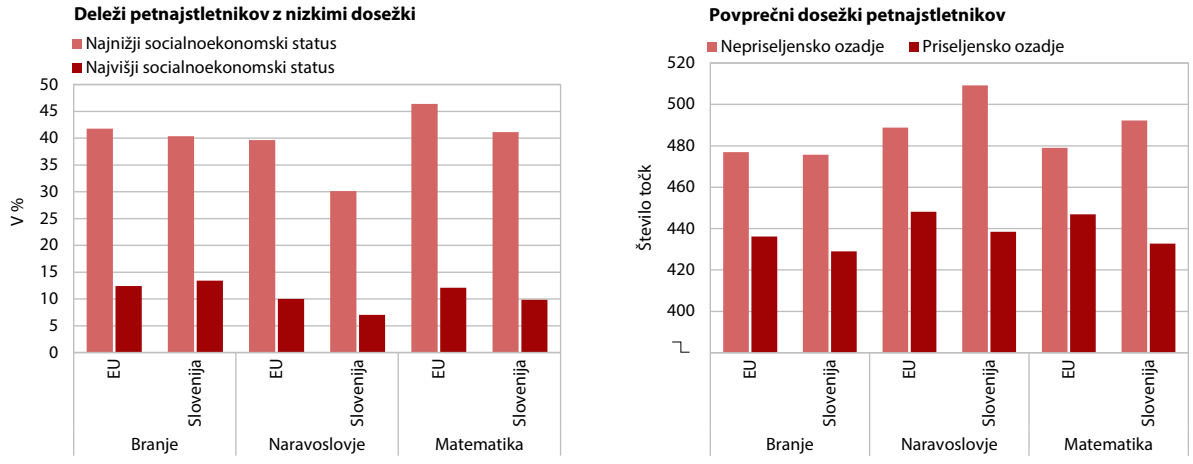

Vir: OECD (2023l).

ki je v Sloveniji razmeroma majhno: leta 2021 je zelo rado bralo 28 % osnovnošolcev (EU: 31 %), največ na Portugalskem (60 %).

Pismenosti srednješolcev so se poslabšale in se le še pri naravoslovni pismenosti uvrščajo v zgornjo četrtino držav EU, neenakosti v učnih dosežkih pa so se povečale. Rezultati raziskave PISA o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti petnajstletnikov,[84] ki so posredni kazalniki kakovosti izobraževanja, so podobno kot v drugih državah EU pokazali poslabšanje med letoma 2018 in 2022 (Slika 40), najbolj pri bralni pismenosti. Cilj SRS do leta 2030, to je uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU, je dosežen le pri naravoslovni pismenosti. Deleža petnajstletnikov z najboljšimi rezultati (peta ali višja raven pismenosti) sta se zmanjšala pri bralni in matematični pismenosti, delež petnajstletnikov s slabimi rezultati (manj kot druga raven pismenosti) pa so se povečali pri vseh treh vrstah pismenosti (kazalnik 2.4). Povečale so se tudi neenakosti v učnih dosežkih: dekleta so dosegla boljše rezultate pri bralni in naravoslovni pismenosti; petnajstletniki z najboljšim socialnoekonomskim položajem[85] so dosegli boljše rezultate pri vseh treh vrstah pismenosti kot njihovi vrstniki z najslabšim socialnoekonomskim položajem (Slika 41, levo); priseljenci so pri bralni pismenosti dosegli slabše rezultate kot sovrstniki, razlika med njimi pa je bila večja kot v povprečju EU (Slika 41, desno).

[84] V Sloveniji je več kot 90 % petnajstletnikov vključenih v srednješolsko izobraževanje (PI, 2023c).

[85] PISA meri socialnoekonomski položaj petnajstletnikov z indeksom ekonomskega, socialnega in kulturnega statusa, ki vključuje kazalnike izobrazbe in poklica staršev ter premoženje družine. Petnajstletniki z najboljšim socialnoekonomskim položajem so iz najvišjega kvartilnega razreda, petnajstletniki z najslabšim socialnoekonomskim položajem pa iz najnižjega kvartilnega razreda.

Slika 42: Petnajstletniki so manj odporni na stres (levo) in manj radovedni kot v večini članic EU (desno)

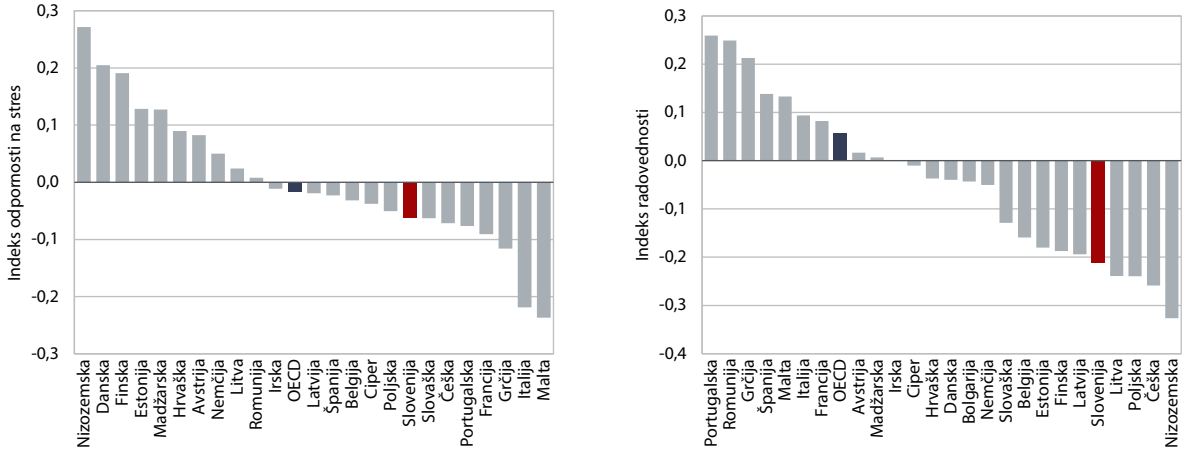

Vir: OECD (2023m). Opomba: Vrednost indeksa radovednosti in stresa se giblje od –1 (najmanjša radovednost/odpornost na stres) do 1 (največja radovednost/odpornost na stres). Indeks odpornost na stres sestavljajo odgovori na trditve, ki so obravnavale samoocene nervoznosti, sproščenosti, zaskrbljenosti, paničnosti, dela pod pritiskom, obvladovanja stresa in strahu. Indeks radovednosti pa vključuje samoocene sposobnosti razvijanja in preverjanja hipotez, radovednosti, zanimanja, zvedavosti, pripravljenosti za učenje novega, sposobnosti raziskovanja in informiranosti ter poglobljenega učenja.

Pomanjkljivosti so prisotne tudi pri razvijanju veščin mladih. Delež mladih (16–19 let) z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi, ki so pomembne za življenje v digitalni družbi, je bil leta 2023 za 7 o. t. večji kot v povprečju EU, a je pri naprednih digitalnih spretnostih prisoten velik zaostanek (za 5 o. t.).[86] Spodbudno pa je, da se dejavnosti za dvig digitalnih spretnosti mladih krepijo.[87] Glede izobraževanja za trajnostni razvoj so samoocene učencev[88] pokazale, da jih je le slaba polovica izražala pozitivna stališča do varovanja okolja, malo pa jih je v podnebnih spremembah videlo grožnjo za prihodnost sveta, prav tako se je o varovanju okolja učilo manj učencev (79 %) kot v večini drugih držav EU. Glede medkulturnih veščin, ki so nujen pogoj za medkulturni dialog ter pomembne za življenje in delo v večkulturnih družbah, je le polovica učencev izražala pozitivna stališča do priseljencev in podpirala enake pravice za vse etnične skupine. Dosežki učencev pri državljanski vednosti so se med letoma 2016 in 2022 poslabšali in so prav tako med slabšimi v EU (IEA idr., 2023). Več učencev pa sodeluje v kulturnih dejavnostih (poglavje 2.2), ki so pomembne za spodbujanje ustvarjalnosti. Samoocene petnajstletnikov so pokazale, da so manj odporni na stres kot sovrstniki v večini drugih držav EU (Slika 42, levo), prav tako so manj asertivni (odločni v svojih stališčih in vedenjih), vztrajni in radovedni (Slika 42, desno) (OECD, 2023m). Glede podjetniških vsebin v izobraževanju je bila leta 2022 njihova zastopanost v izobraževanju v mednarodni primerjavi razmeroma dobra, a slabša kot pred desetimi leti (GEM, 2023).

Vključenost v izobraževanje je dobra, ranljive skupine otrok in mladih (s posebnimi potrebami, nizko izobraženih staršev, Romi in priseljenci) pa se že vrsto let soočajo z nepremostljivimi ovirami. Učencem in dijakom s posebnimi potrebami, ki predstavljajo okrog 8 % šolajočih, so namenjeni različni ukrepi za večjo vključenost v proces izobraževanja, a so pri izvajanju inkluzije prisotne pomanjkljivosti.[89] Te so še zlasti izrazite pri tistih učencih in dijakih s posebnimi potrebami, ki prihajajo iz družin z nizkim socialnoekonomskim položajem. Petnajstletniki s priseljenskim ozadjem dosegajo, podobno kot v drugih državah EU, slabše dosežke pri vseh treh vrstah pismenosti kot njihovi vrstniki, a je v Sloveniji razlika med njimi večja kot v povprečju EU. S težavami pri vključevanju v izobraževanje se zaradi neznanja slovenskega jezika in premalo spodbud v domačem okolju soočajo tudi Romi, ki pogosteje izostajajo od pouka in se redkeje udeležujejo šolskih dejavnosti (Košak Babuder idr., 2023). Še zlasti so te težave izrazite pri Romih v jugovzhodni Sloveniji, kjer jih le 11 % konča osnovno šolo (Varuh človekovih pravic, 2023a). Otroci nizko izobraženih staršev (s končano OŠ ali manj), ki imajo pogosto tudi nižji socialnoekonomski status, se soočajo z večjimi ovirami pri izobraževanju in imajo nizko socialno mobilnost, kar se je močno odrazilo med epidemijo (PeF-UL idr., 2023; UMAR, 2021b).

Mladi, ki se soočajo z ovirami pri vključevanju v izobraževanje, ga pogosteje zgodaj opuščajo in težje vstopajo na trg dela, kar povečuje tveganje za socialno izključenost. Delež mladih, ki so zgodaj opustili izobraževanje, se je leta 2022 povečal,[90] a še dosegal

[86] 74 % (EU: 67 %) jih je imelo vsaj osnovne digitalne spretnosti, od tega napredne 28 % (EU: 33 %, VI: 46 %) (Eurostat, 2024).

[87] Ministrstvo za digitalno preobrazbo v letih 2023 in 2024 sofinancira usposabljanja s področja razvoja digitalnih kompetenc za otroke in mlade, ki jih izvajajo različne izobraževalne ustanove (MDP, 2024b, 2024a).

[88] Mednarodna raziskava državljanske vzgoje in izobraževanja 2022 je zajela osmošolce. V njej je sodelovalo 16 držav EU (PI, 2023b).

[89] Raziskava, ki so jo opravili Košak Babuder idr. (2023), je pokazala na pomanjkljivosti glede arhitekturne nedostopnosti in neprilagojenosti šol učencem s posebnimi potrebami, enakovrednega dostopa šol do materialnih virov (učni in tehnični pripomočki), pa tudi na neustrezno usposobljenost strokovnih delavcev in nesprejemanje otrok s posebnimi potrebami s strani njihovih vrstnikov.

[90] Leta 2022 v izobraževanje ali usposabljanje ni bilo vključenih 4,1 %

Okvir 4: Šolska klima in priljubljenost šole pri učencih in dijakih

Šolska klima[1] med osnovnošolci po zadnjih podatkih ni vzpodbudna, priljubljenost šole pa še naprej nizka. Mednarodna raziskava bralne pismenosti iz leta 2021 je pokazala, da ima šolska klima pomemben vpliv na učne dosežke otrok. V Sloveniji je kar 38 % učencev (skoraj) vsak dan prihajalo v šolo utrujenih, 39 % pa lačnih, kar je več kot v povprečju EU.[2] Redkeje kot v povprečju EU so izostajali od pouka, podobno kot v povprečju EU pa so ocenili disciplino v razredu in izpostavljenost medvrstniškemu nasilju. Oporo učiteljev so leta 2018 (zadnji mednarodni podatek)[3] ocenjevali slabše kot sovrstniki v večini drugih članic EU, podporo sošolcev pa bolje, a je prišlo v letu 2022 pri obeh vidikih do poslabšanja.[4] Pripadnost šoli je bila med učenci nizka, priljubljenost šole pa najmanjša v zadnjih desetih letih. Šola je bila všeč približno četrtini enajstletnikov in slabi desetini trinajstletnikov (NIJZ, 2023c).

Veliko bolje so se glede šolske klime odrezali petnajstletniki, a tudi pri njih priljubljenost šole upada, večji delež kot v povprečju EU pa se jih omejuje pri prehrani zaradi dohodkovne prikrajšanosti njihovih družin. Po raziskavi PISA 2022 so petnajstletniki v Sloveniji, med katerimi jih približno 90 % obiskuje srednjo šolo, manj

Slika 43: V mednarodni primerjavi prihaja v Sloveniji več osnovnošolcev utrujenih v šolo, manj jih čuti pripadnost šoli

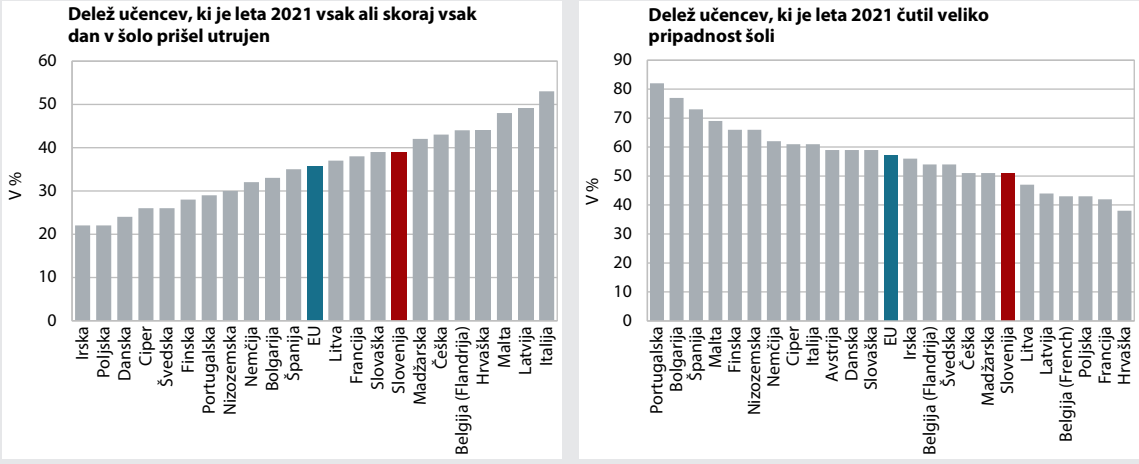

Vir: TIMSS in PIRLS International Study Center (2023).

Slika 44: Petnajstletniki so disciplino pri pouku ocenili kar visoko, nizko pa oporo učiteljev

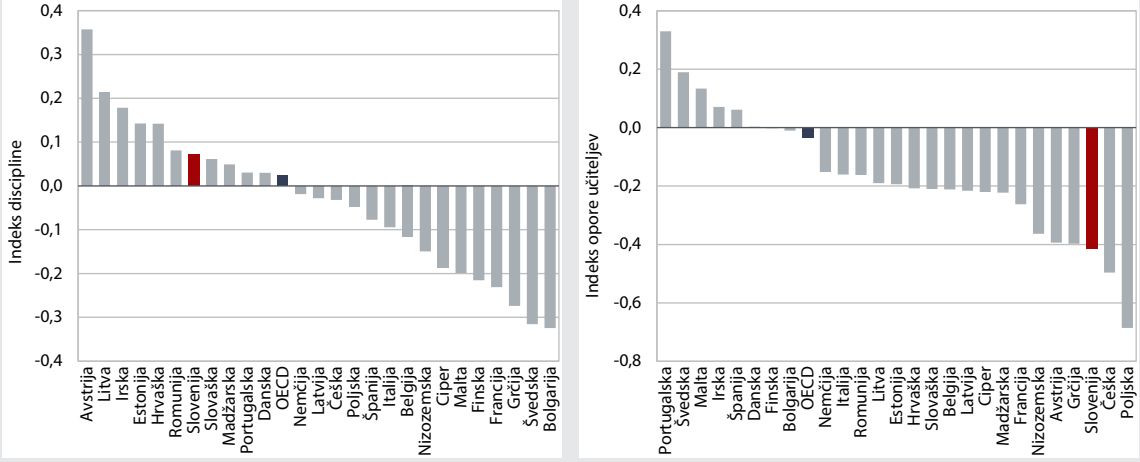

Vir: OECD (2023m). Opomba: Vrednost indeksov se giblje od –1 (najslabša disciplina oz. najmanjša opora učiteljev) do 1 (najboljša disciplina oz. največja opora učiteljev). Indeks discipline pri pouku sestavljajo kazalniki: učenci ne poslušajo, kaj je povedal učitelj; v razredu sta hrup in nered; učitelj mora dolgo čakati, da se učenci umirijo; učenci še dolgo po tem, ko se je pouk začel, ne začnejo delati; učenci ne morejo dobro delati; učence zmoti uporaba digitalnih virov; učence zmoti, če drugi učenci uporabljajo digitalne naprave. Indeks zaznavanja opore s strani učiteljev sestavljajo kazalniki: učitelj se zanima za učenje vsakega učenca; učitelj ponudi dodatno pomoč, kadar jo učenci potrebujejo; učitelj pomaga učencem pri učenju; učitelj razlaga toliko časa, dokler učenci ne razumejo.

[1] Šolsko klimo merijo kazalniki: počutje učencev ob prihodu v šolo, pripadnost šoli, disciplina v razredu, medvrstniško nasilje ipd.
[2] Četrtina desetletnikov je leta 2021 vedno prišla v šolo lačnih, kar je dvakrat toliko kot leta 2016 (PI, 2023a).
[3] Natančneje glej raziskavo Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki (WHO, 2020a).
[4] Leta 2022 je 13,5 % enajstletnikov in 35,8 % trinajstletnikov poročalo, da jih delo za šolo zelo obremenjuje (NIJZ, 2023c).

pogosto neopravičeno izostajali od pouka in pozno prihajali v šolo kot njihovi vrstniki v večini drugih držav EU. Na poti v šolo in domov so se počutili bolj varne, prav tako tudi v šoli, kjer so bili redkeje izpostavljeni medvrstniškemu nasilju. Do šole so čutili večjo pripadnost, pri pouku so zaznavali boljšo disciplino kot vrstniki v večini drugih držav EU (Slika 44, levo). 4,8 % jih je ocenilo, da so se zaradi dohodkovne prikrajšanosti vsak ali skoraj vsak dan omejevali pri prehrani (EU-19: 3,9%). Okoli 14 % jih je ocenilo, da je bil odnos učiteljev do njih slab,[5] slabše kot njihovi vrstniki v drugih članicah EU so ocenili oporo učiteljev pri pouku (Slika 44, desno). Manjšo oporo so zaznavali tudi s strani staršev, ti pa so redkeje razpravljali o napredku svojih otrok z učitelji (OECD, 2023m). Bolje kot oporo učiteljev so srednješolci ocenili podporo sošolcev (NIJZ, 2023c) in po zadnjih mednarodnih podatkih za leto 2018 bolje kot sovrstniki v večini drugih držav EU. Leta 2022 je delo za šolo močno obremenjevalo dobro tretjino dijakov, kar je največ v zadnjih desetih letih, leta 2018 pa več dijakov kot v večini drugih članic EU. Kljub temu je bila priljubljenost šole[6] tako pri dekletih kot fantih med najvišjimi v EU, a leta 2022 ena najmanjših v zadnjih desetih letih (NIJZ, 2023c; WHO, 2020a).

[5] 13,6 % ji je poročalo o tem, da so bili učitelji do njih zlobni, 14,8 % pa se jih počutilo ustrahovane (PI, 2023c).
[6] Leta 2022 je 36,3 % petnajstletnikov poročalo, da imajo radi šolo (NIJZ, 2023c).

cilj (manj kot 5 %) ter ostal manjši kot v povprečju EU. Toda nekatere skupine mladih (priseljenci, Romi) imajo zaradi zgodnjega opuščanja izobraževanja pogosto večje težave pri iskanju zaposlitve. Na izključenost iz izobraževanja in dela kaže delež mladih, ki niso delovno aktivni niti vključeni v izobraževanje (NEET). Ta se je leta 2022 prav tako povečal, a ostal manjši kot v povprečju EU[91] in eden manjših v zadnjih desetih letih. Spodbudno je, da se je NEET pri terciarno izobraženih od vrha v letu 2014 močno zmanjšal. Glede na izobrazbo je ostal še naprej največji pri nizko izobraženih, kjer se je še povečal, velik je tudi pri mladih s hendikepom oz. invalidih.[92] Pri ženskah je večji kot pri moških, izstopa velik delež pri priseljenkah. Mladi, ki niso vključeni v izobraževanje, niti niso delovno aktivni, tvegajo socialno izključenost, zato je treba krepiti programe, kot so PUM-O Plus[93] ipd., prek katerih ostajajo družbeno aktivni in povezani, ukrepe pa prilagajati potrebam in značilnostim posameznih skupin mladih.

Kadrovska stiska v šolstvu omejuje zagotavljanje kakovostnega izobraževanja in (dolgoročno) negativno vpliva na kakovost znanj, veščin ter psihosocialni razvoj otrok in mladih. Ravnatelji vrtcev se zaradi pomanjkanja kadra v zadnjih letih soočajo z vse težjim zagotavljanjem predšolske vzgoje v skladu s standardi in normativi (ZRSZ, 2023b). Tudi osnovne in srednje šole se soočajo z vse večjo kadrovsko stisko, kazalnik pomanjkanja učiteljev je bil leta 2022 tik pod povprečjem EU, a se je glede na leto 2018 močno poslabšal (Slika 45, levo). Pomanjkanje pedagoškega kadra pripisujemo povečanemu upokojevanju starejših učiteljev, ki se bo v prihodnjih letih še okrepilo,[94] nizki plači ob začetku kariere in tudi zato prehajanju učiteljev v druge poklice,[95] nizkemu ugledu poklica,[96] trenutnemu povečanju generacij otrok in mladih[97], splošnemu pomanjkanju delovne sile in ugodnim gospodarskim razmeram, ki omogočajo zaposlitev pedagoških delavcev v poklicih izven šolstva. Kadrovska stiska, ki vodi v vse večje zaposlovanje neustrezno ali slabo usposobljenega kadra,[98] ogroža kakovost izobraževanja in (dolgoročno) negativno vpliva na razvoj veščin otrok in mladih. Ob velikem deležu starejših učiteljev bi se lahko ta problem v prihodnjih letih še zaostril, zato je pomembno izboljševati ukrepe za pritegovanje mladih v pedagoški poklic.[99] Večjo pozornost je treba nameniti privlačnosti pedagoškega poklica in zagotavljanju kakovostnih delovnih pogojev. Na to napeljujejo izsledki mednarodne raziskave o učiteljih, po kateri jih je 46,4 % občutilo precejšen ali velik stres, 27,7 % pa se jih je spraševalo, ali ne bi bilo bolje, če bi si izbrali drug poklic (OECD, 2019c). Za zagotavljanje ustreznega števila pedagoškega kadra je treba okrepiti strateški razvoj teh kadrov ob upoštevanju demografskih in drugih dejavnikov (npr. spremembe v izobraževalnem sistemu, migracijska gibanja itn.).

Vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje je bila leta 2022 drugo leto zapored visoka, toda številni se ne želijo izobraževati ali jih od izobraževanja odvračajo različne ovire. Po dolgoletnem zmanjševanju se je vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje v letih

mladih (18–24 let) z največ končano OŠ (Eurostat, 2024).
[91] Leta 2022 je bil delež NEET (15–29 let) v Sloveniji 8,4 % (EU: 11,7 %) (Eurostat, 2024).
[92] Po podatkih za povprečje let 2016–2019 je bil delež NEET za mlade brez hendikepa v Sloveniji 7,3 %, za mlade z zmernim hendikepom 11,9 %, z resnim hendikepom pa 33,3 % (OECD, 2022b).
[93] Program je namenjen mladim (15–29 let) brez srednješolske izobrazbe, ki so opustili šolanje in so brezposelni, ter dijakom, ki so še vključeni v izobraževanje, a jim preti osip.
[94] Leta 2022 je bilo skoraj 9 tisoč oz. 35,7 % učiteljev v osnovnih in srednjih šolah starejših od 50 let (SURS, 2024b).
[95] Učitelj začetnik je uvrščen v 33. plačni razred (1.614,4 evrov bruto) (MJU, 2024b) in prejema plačo, ki je pogosto nižja od plače v poklicih z zahtevano srednješolsko izobrazbo.
[96] Leta 2018 je le 5,6 % učiteljev na nižji sekundarni ravni izobraževanja (v Sloveniji tretja triada) menila, da družba ceni učiteljski poklic, kar je najmanj med državami EU, ki so članice OECD; delež je bil manjši le na Slovaškem (OECD, 2019b).
[97] Število osnovnošolcev se povečuje od šolskega leta 2011/2012, število srednješolcev pa od šolskega leta 2020/2021 (SURS, 2024b).
[98] Po raziskavi PISA 2022 je po ocenah ravnateljev v Sloveniji 22,9 % (EU: 23,8 %) petnajstletnikov obiskovalo šolo, v kateri poučujejo neustrezno usposobljeni učitelji. Povečanje glede na leto 2018 je bilo večje (11,6 o. t.) kot v povprečju EU (10,0 o. t.) (OECD, 2023m).
[99] Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje je v letih 2022 in 2023 razpisalo štipendije za študij pedagoških smeri, a je leta 2022 podelilo le 39 štipendij od 50 razpisanih, leta 2023 pa 48 štipendij od 100 razpisanih (Lovšin, 2023).

Slika 45: Kadrovska stiska v šolstvu[1] se je od leta 2018 zaostrila v skoraj vseh članicah EU (levo); leta 2022 so javni izdatki za vse ravni izobraževanja, razen za OŠ, zaostajali za povprečjem EU (desno)

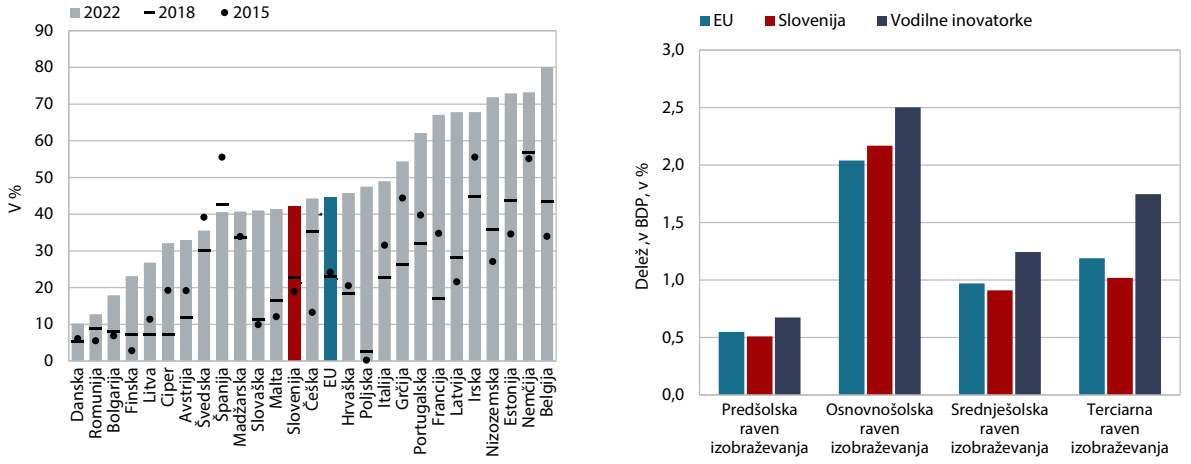

Vir: OECD (2023m), raziskava PISA in Eurostat (2024). Opomba: [1] Odstotek petnajstletnikov, katerih ravnatelj je poročal, da poučevanje do neke mere ali v veliki meri ovira pomanjkanje pedagoškega osebja. [2] Povprečje EU je izračunano kot netehtano povprečje držav.

Slika 46: Slaba polovica odraslih (25–64 let) se leta 2022 ni želela izobraževati (levo), pomanjkanje časa in previsoki stroški pa so bili glavna ovira pri udeležbi odraslih v izobraževanju (desno)

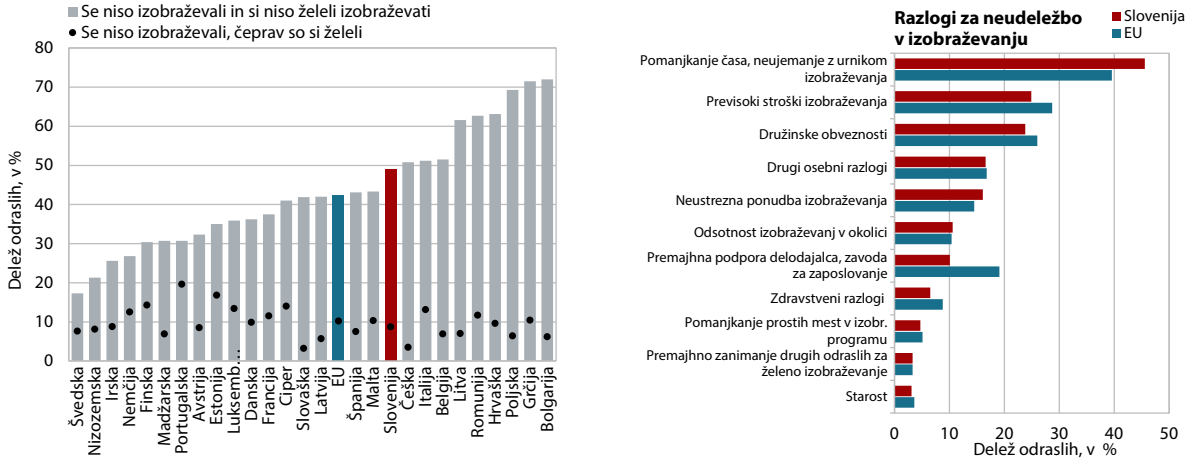

Vir: Eurostat (2024).

2021 in 2022 močno povečala in prvič presegla cilj SRS za leto 2030 (kazalnik 2.6). Glede na status aktivnosti (delovno aktivni, brezposelni, neaktivni) je bila najvišja pri delovno aktivnih, najnižja pa pri neaktivnih, kjer se je tudi najmanj povečala. Zato je pomembno povečati dostopnost izobraževanja in izboljšati kulturo oz. privlačnost vseživljenjskega učenja, saj se 48,9 % odraslih (EU: 42,4 %) leta 2022 ni želelo izobraževati, ob tem pa si je 19,8 % odraslih (EU: 15,7 %), ki so se izobraževali, želelo še več izobraževanja. Nekateri odrasli, ki se ne izobražujejo in bi si to želeli, pa jih od učenja odvračajo različne ovire (Slika 46). Glede dostopnosti in privlačnosti izobraževanja je treba dodatno skrb nameniti skupinam odraslih (nizko izobraženi, starejši, priseljenci, neaktivni), ki se redkeje vključujejo v izobraževanje. Te skupine odraslih so po epidemiji sicer povečale vključenost v izobraževanje, a manj kot drugi odrasli, zato se je vrzel še povečala.

Vlaganja v izobraževanje zaostajajo za gospodarsko razvitejšimi državami zlasti v terciarnem izobraževanju, kar bi lahko vplivalo na uspešnost soočanja z razvojnimi izzivi. Javni izdatki za formalno izobraževanje, izraženi glede na BDP, so se po večletnem nihanju leta 2022 znižali in so zaostajali za najvišjimi ravnmi. Leta 2020 (zadnji mednarodni podatki) so bili podobni kot v povprečju EU, a so zaostajali za gospodarsko razvitejšimi državami (kazalnik 2.7). Višji kot v povprečju EU so bili le za osnovnošolsko raven izobraževanja, najbolj pa so zaostajali za terciarno raven (Slika 45, desno). Pri javnih vlaganjih v razvoj (prihodnjih) raziskovalno-razvojnih kadrov je bil od leta 2018 dosežen napredek pri izdatkih za program mladi raziskovalci.[100] Javna vlaganja v izobraževanje odraslih, ki so v veliki

[100] Izdatki za ta program so leta 2022 znašali 31,45 mio evrov, kar je 83,5 % več kot leta 2017, ko so bili najnižji (ARIS, 2024).

meri odvisna od sredstev evropske kohezijske politike, so se leta 2022 nominalno znižala[101] in so bila izražena glede na BDP med nižjimi v zadnjih devetih letih.[102] Javni izdatki za izobraževanje in usposabljanje brezposelnih in zaposlenih v okviru aktivne politike zaposlovanja še naprej močno zaostajajo za povprečjem EU in vodilnimi inovatorkami (poglavje 3.2). Navedeno je negativno z vidika spodbujanja zaposljivosti brezposelnih in prezaposlovanja zaposlenih na druga delovna mesta ali v druge poklice. Vlaganja podjetij v izobraževanje in usposabljanje zaposlenih, ki omogoča pridobivanje tovrstnih veščin, so bila leta 2020 (zadnji razpoložljiv podatek) v Sloveniji pod povprečjem EU in vodilnih inovatork.[103]

2.1.1 Človeški viri in neskladja v znanju in spretnostih

Razpoložljivost (ustreznih) človeških virov poleg pomanjkanja delovne sile omejujejo tudi neskladja v znanju in veščinah. Ob visoki gospodarski aktivnosti in demografskih spremembah se vse več delodajalcev sooča s pomanjkanjem (ustreznih) kadrov za zaposlitev. V drugi polovici leta 2023 jih je bilo kar 53,1 %, največ med velikimi podjetij (80,3 %) (Slika 47, levo). Po mednarodno razpoložljivih podatkih se je z (zmerno) velikimi težavami pri iskanju kandidatov z ustreznimi veščinami soočalo 79 % majhnih in srednjih podjetij (EU: 78 %, VI: 68 %), najpogosteje pri iskanju strokovnjakov, tehnikov in drugih strokovnih sodelavcev (Slika 47, desno). Primanjkujejo tako profili s srednjo poklicno in strokovno izobrazbo[104] kot tudi profili s terciarno izobrazbo,[105] medtem ko je ponudba nekaterih profilov večja od povpraševanja.[106]

Kljub postopnemu spreminjanju strukture vpisanih dijakov in študentov v izobraževanje v smeri povpraševanja pa zaradi demografskih trendov njihova ponudba zaostaja za potrebami. V obdobju 2012/2013–2022/2023 se je povečal delež vpisanih v poklicno in strokovno izobraževanje (kazalnik 2.2), do pozitivnega premika je prišlo tudi v strukturi vpisanih v terciarno izobraževanje (kazalnik 2.3). Tudi delež diplomantov naravoslovja in tehnike se je povečal in bil leta 2022 največji doslej (29,5 %, v EU leta 2021: 25,5 %), toda njihovo število je zaostajalo za vrhom iz leta 2012 in ne zadošča potrebam inovacijske dejavnosti podjetij (ZRSZ, 2023b). Glede ponudbe kadrov, pomembnih za digitalno preobrazbo, je bil delež diplomantov IKT s 4,5 % leta 2021 nad povprečjem EU (4,2 %), a manjši kot v vodilnih inovatorkah. Delež diplomantov zdravstva in socialne varnosti se je v obdobju 2012–2022 večinoma povečeval, a je leta 2021 zaostajal za povprečjem EU in ne zadošča naraščajočim potrebam (dolgožive) družbe. Delež diplomantov izobraževalnih ved se giblje med 10 in 11 %, a kadrovski primanjkljaj se tudi tu povečuje.

Ob ugodnih gibanjih zaposlovanja pa se mladi s terciarno izobrazbo soočajo s težavami pri iskanju ustrezne zaposlitve. Stopnja delovne aktivnosti mladih s terciarno izobrazbo se je od leta 2015 večinoma

Slika 47: Veliko delodajalcev se sooča s pomanjkanjem (ustreznih) kadrov (levo), leta 2023 so imela mala in srednja podjetja največ težav z iskanjem strokovnjakov, tehnikov in drugih strokovnih sodelavcev (desno)

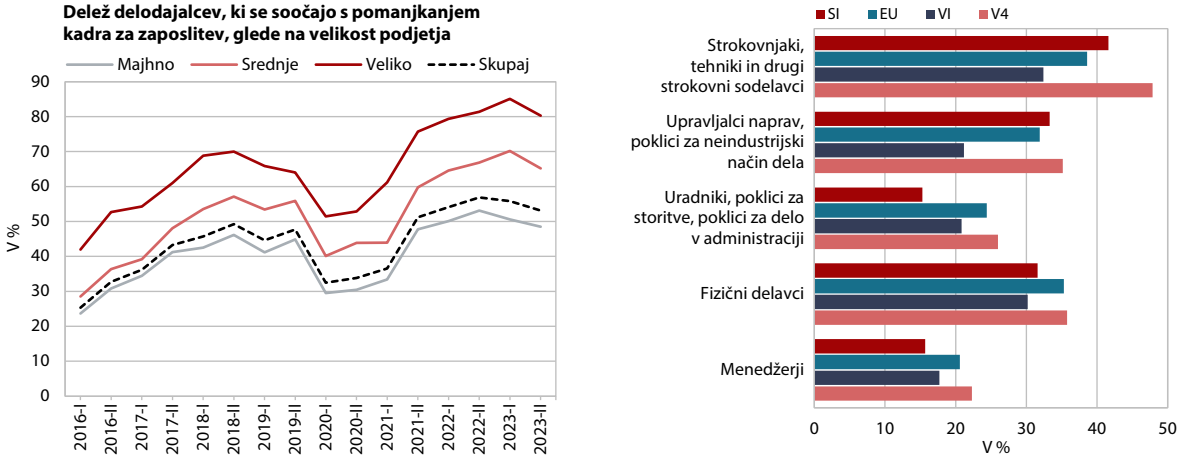

Vir: ZRSZ (2024a), ZRSZ (2022) in Eurobarometer (2023a).

[101] Takrat se je zaključevala prejšnja finančna perspektiva, črpanje sredstev iz nove pa se še ni začelo.

[102] Leta 2022 je bilo za izobraževanje odraslih realiziranih 0,12 % BDP sredstev (ACS, 2021, 2022, 2023a).

[103] Leta 2020 (zadnji podatek) so bili izdatki podjetij za izobraževanje in usposabljanje zaposlenih v Sloveniji 481 evrov PKM na zaposlenega (EU: 618 evrov PKM, VI: 603,6 evrov PKM) (Eurostat, 2024).

[104] Primanjkuje zlasti voznikov težkih tovornjakov in vlačilcev, prodajalcev, kuharjev, natakarjev, kuharjev, orodjarjev, natakarjev in drugih (ZRSZ, 2023a).

[105] Primanjkuje zlasti strokovnjakov za IKT in drugih inženirjev, različnih profilov v zdravstvu in socialnem varstvu ter šolstvu in nekaterih družboslovnih profilov (ZRSZ, 2023b).

[106] Pri profilih s srednjo poklicno in strokovno izobrazbo so to npr. v poklicih s področij prodaje in nabave, poslovni sekretarji ipd.; pri terciarni izobrazbi pa s področja umetnosti in humanistike ter nekateri profili družboslovnih smeri (ZRSZ, 2023b).

Slika 48: Močno se je zmanjšalo število brezposelnih diplomantov, starih do 39 let (levo), velik delež terciarno izobraženih pa še vedno opravlja poklic, ki se ne ujema z njihovim področjem izobraževanja (desno)

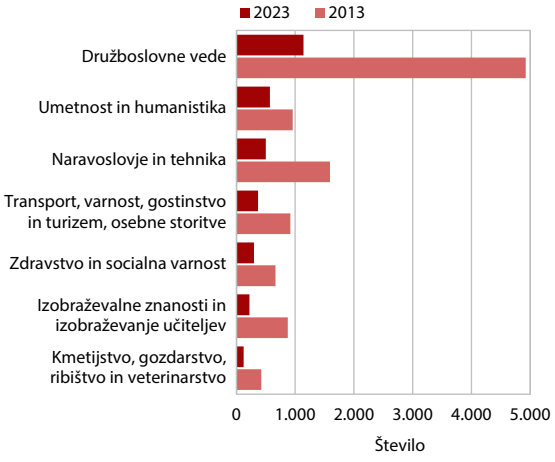

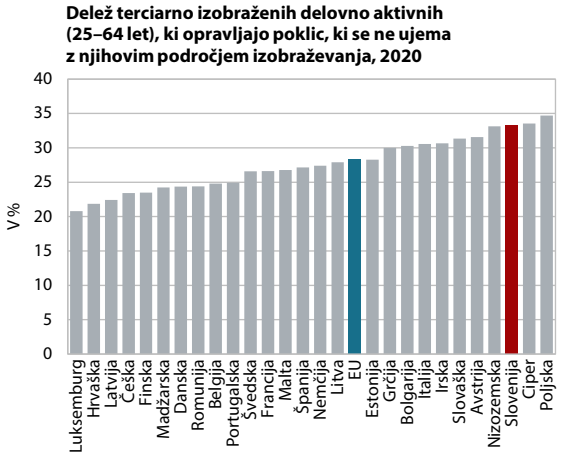

Vir: ZRSZ (2024b) in Eurostat (2024).

Slika 49: Veliko zaposlenih želi izpopolniti svoje veščine in spretnosti, zlasti socialne

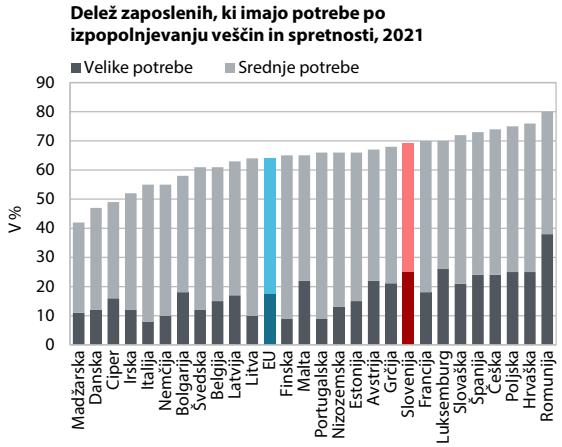

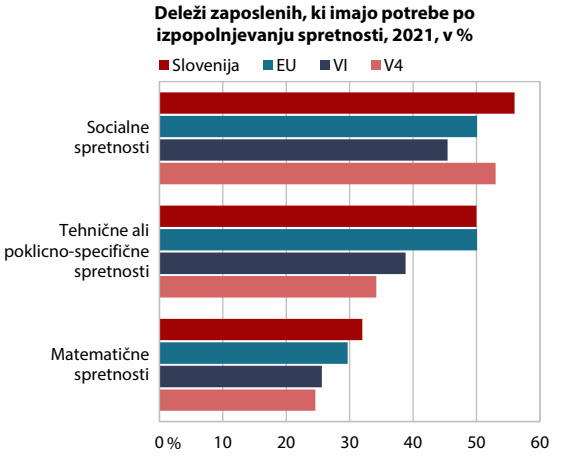

Vir: CEDEFOP (2022).

povečevala.[107] Število brezposelnih diplomantov terciarnega izobraževanja (do 39 let) se je od vrha v letu 2013 zmanjšalo (Slika 48, levo), toda na nekaterih družboslovnih in humanističnih smereh študija je povprečno trajanje brezposelnosti dolgo, kar kaže na težave pri iskanju (ustrezne) zaposlitve. Na te težave kaže tudi delež mladih (25–34 let) s terciarno izobrazbo, ki so zaposleni v poklicih z zahtevano največ srednješolsko izobrazbo.[108] Delež mladih, ki opravljajo poklic, ki se ne ujema s področjem njihovega izobraževanja, pa je eden največjih med državami EU (Slika 48, desno). Ob tem 23,5 % študentov (EU: 15,5 %) meni, da so (zelo) slabo pripravljeni na slovenski trg dela, najpogosteje tako menijo študenti umetnosti in humanistike (DZHW, 2021). Slaba desetina jih tudi meni, da se ne bodo zaposlili na področju, za katero se izobražujejo, saj tam ne vidijo zaposlitvenih možnosti, okoli 30 % pa, da se bodo zaposlili na svojem področju, vendar ne takoj (PI, 2021). Poleg neskladij v znanju in veščinah na ponudbo diplomantov na trgu dela negativno vplivata še dolgotrajni študij in osip, ki se odražata v nizki stopnji dokončanja študija (OECD, 2022b). Na področju internacionalizacije terciarnega izobraževanja je bil v preteklih letih narejen pozitiven premik, ki se kaže v povečevanju deleža tujih študentov. Poleg tega je za zagotavljanje dovolj velike ponudbe strokovnjakov treba večjo pozornost nameniti ustvarjanju ustreznih pogojev za delo in tudi krepiti ukrepe za privabljanje strokovnjakov iz tujine (poglavje 1.2.2).

Zaposlenim primanjkuje poklicno-specifičnih ter t. i. prečnih veščin in spretnosti, ki so vse bolj pomembne za razvoj družbe in podjetij. Samoocene zaposlenih

[107] Leta 2022 je bila stopnja delovne aktivnosti mladih (20–34 let) največ tri leta po končanju študija 82,4-odstotna (EU: 80,5-odstotna) (Eurostat, 2024).

[108] Ta delež se ne povečuje in je manjši kot v povprečju EU, a ni zanemarljiv. Leta 2022 je bilo 21,4 % (EU: 23,0 %, VI: 15,9 %) mladih v starosti 25–34 let s terciarno izobrazbo, ki so bili zaposleni v poklicih z zahtevano največ srednješolsko izobrazbo (Eurostat, 2024).

kažejo na velike potrebe po izpopolnjevanju veščin in spretnosti (Slika 49, levo), tako tehničnih ali poklicno-specifičnih kot tudi temeljnih spretnosti (matematična in bralna pismenost). Še najbolj pa se kažejo potrebe po socialnih veščinah, ki jih uvrščamo med t. i. prečne veščine in spretnosti[109] (Slika 49, desno). Prepočasen je razvoj digitalnih spretnosti zaposlenih,[110] možnosti za izboljšanje pa pri ustvarjalnosti in uporabi spretnosti reševanja (kompleksnih) problemov, zlasti glede preizkušanja novih idej.[111] Z vidika nujnosti nenehnega učenja je pomembno razvijati kompetenco učenja. Ob vse večjem številu priseljencev in negativnih občutkih do priseljencev na delovnih mestih[112] je treba večjo pozornost nameniti krepitvi medkulturnih veščin in tudi preprečevanju diskriminacije na delovnem mestu in v družbi. Pomanjkanje ustreznih veščin in spretnosti zaposlenih ovira uspešno odzivanje podjetij na izzive zelenega in digitalnega prehoda,[113] zato je njihovemu razvoju treba nameniti večjo pozornost tako zaradi trenutnih kot tudi ocenjenih prihodnjih potreb.[114] Mala in srednja podjetja tako npr. poudarjajo večji pomen poklicno-specifičnih spretnosti, spretnosti za uvajanje in uporabo digitalnih tehnologij kot tudi ozelenjevanje gospodarstva in še zlasti t. i. prečnih veščin (Eurobarometer, 2023c).

Ob številnih potrebah zaposlenih po veščinah in spretnostih ter (pre)zaposlitvah na druga delovna mesta ali v druge poklice je treba okrepiti izobraževanja in (pre)usposabljanja. Zeleni in digitalni prehod, tehnološki trendi in drugi družbeni razvojni izzivi vplivajo na potrebe zaposlenih po pridobivanju veščin in spretnosti in na potrebe po (pre)usposabljanjih za druga delovna mesta in poklice. Slovenija ima po oceni OECD veliko izpostavljenost delovnih mest tveganju avtomatizacije[115] in enega od manjših deležev t. i. zelenih delovnih mest med državami OECD.[116] Večja vključitev zaposlenih v izobraževanja in (pre)usposabljanja je potrebna tudi v luči pomanjkanja ustreznih kadrov za zaposlitev.[117] Toda podjetja se glede izobraževanj in (pre)usposabljanj zaposlenih soočajo z različnimi ovirami. V letu 2023 so se majhna in srednja podjetja, za katera so na voljo podatki, soočala z ovirami glede identificiranja izobraževalnih potreb zaposlenih (26 %, EU: 33 %) kot tudi glede izbire ustreznih programov izobraževanj in usposabljanj (26 %, EU: 36 %). Poleg tega so jih od izobraževanj in usposabljanj odvračali visoki stroški za te namene, številna podjetja pa so navajala, da težko omogočajo odsotnost zaposlenih z dela.[118] Poleg tega je raziskava, ki so jo v izbranih podjetjih v Sloveniji opravili Domadenik idr. (2023), pokazala na potrebo po oblikovanju učinkovitega sistema prepoznavanja kompetenčnih primanjkljajev na ravni posameznika in uvedbo sprotnega spremljanja rezultatov izobraževanj in usposabljanj. Poleg tega pa tudi na potrebo po povečanju zavedanja vodstev podjetij glede pomena znanja za produktivnost in vlaganje v razvoj kompetenc za krepitev pripadnosti zaposlenih podjetju. Kaže se tudi potreba po sodelovanju zaposlenih pri oblikovanju lastnih načrtov usposabljanj in zaznavanju kompetenčnih primanjkljajev. Tako za zaposlene kot za brezposelne in neaktivne je pomembno tudi povečanje dostopnosti usposabljanj iz naslova aktivne politike zaposlovanja, saj je udeležba v teh programih nizka,[119] posledično pa tudi poraba sredstev (poglavje 3.2).

Za zadovoljevanje srednjeročnih potreb družbenega, okoljskega in gospodarskega razvoja je treba večjo pozornost nameniti srednjeročnemu načrtovanju razvoja človeških virov. Pogoj za to je oblikovanje celovitega sistema poznavanja in napovedovanja potreb po kadrih in spretnostih. Slovenija takega sistema nima, zaenkrat so na voljo le posamezni elementi, med katere sodi tudi projekt izdelave »platforme trga dela«.[120] Prvi rezultati projekta so pokazali, da naj bi bilo v obdobju 2023–2037 po poklicnih skupinah povpraševanje največje po strokovnjakih,[121] ki so tudi edina poklicna skupina, za katero naj bi bile poleg nadomestnih zaposlitev na voljo tudi nove zaposlitve.

[109] Med t. i. prečne veščine in kompetence sodijo komuniciranje, reševanje problemov, vodenje, timsko delo, fleksibilnost, sodelovanje ipd.

[110] Leta 2023 je imelo 56 % (EU: 65 %, VI: 79 %) zaposlenih vsaj osnovne digitalne spretnosti, od tega le 24 % zelo dobre (EU: 34 %, VI: 49 %) (Eurostat, 2024).

[111] 12 % zaposlenih vedno ali zelo pogosto preizkuša nove ideje pri reševanju problemov, kar Slovenijo uvršča na 12. mesto med 25 državami EU (Cedefop, 2022).

[112] Kar 15 % (EU: 12 %) vprašanih bi se počutilo popolnoma ali nekoliko neugodno, če bi imeli za sodelavca priseljenca, 24 % (19 %) pa, če bi imeli priseljenca za nadrejenega (Eurobarometer, 2022c).

[113] 16 % vprašanih malih in srednjih podjetij (EU: 11 %) je menilo, da pomanjkanje veščin in spretnosti zaposlenih negativno vpliva na zmožnost podjetja za zmanjšanje negativnega vpliva na okolje in podnebne spremembe; 22 % (EU: 17 %) pa na uvajanje informacijskih tehnologij v poslovanje (Eurobarometer, 2023c).

[114] V raziskavi o poklicnem izobraževanju in usposabljanju zaposlenih v podjetjih so podjetja v Sloveniji kot znanja, veščine in spretnosti, ki so najpomembnejše za njihov razvoj, navedla tehnične, praktične in poklicne ter prečne veščine in spretnosti (Eurostat, 2024).

[115] Glede vpliva avtomatizacije na izgubo oz. preoblikovanje delovnih mest se Slovenija uvršča med države EU z enim največjih deležev delovnih mest, ki naj bi bila izpostavljena tveganju avtomatizacije (OECD, 2023h).

[116] Glede zelenega prehoda se Slovenija uvršča med države OECD z enim manjših deležev t. i. zelenih delovnih mest (Tyros idr., 2023).

[117] Po podatkih Napovednika zaposlovanja je v drugi polovici leta 2023 21,7 % vprašanih podjetij pomanjkanje (ustreznih) kadrov za zaposlitev reševalo s preusposabljanjem že zaposlenih (ZRSZ, 2024a).

[118] V Sloveniji si 30 % (EU: 36 %) malih in srednjih podjetij zelo ali srednje težko omogoči financiranje usposabljanj zaposlenih, 39 % (EU: 50 %) pa odsotnost zaposlenih z dela zaradi izobraževanja (Eurobarometer, 2023a).

[119] Leta 2021 je bilo v Sloveniji 4,9 udeleženca programov usposabljanj v okviru aktivne politike zaposlovanja na 100 oseb, ki želijo delati, kar je manj kot v povprečju EU (8,4 v letu 2020) in vodilnih inovatorkah (11,7 v letu 2021) (Eurostat, 2024).

[120] »Platforma trga dela« je projekt Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, s katerim naj bi se zagotavljalo zbiranje podatkov o potrebah po poklicih in kompetencah (Caprirolo, 2023). Podrobneje glej UMAR (2023d).

[121] Po Standardni klasifikaciji poklicev SKP-08 strokovnjaki s svojim delom povečujejo obstoječi obseg znanja, razvijajo znanstvene in umetniške zamisli in teorije, te sistematično poučujejo, lahko pa so zaposleni v kakršni koli kombinaciji teh treh aktivnosti. Za opravljanje večine del oz. poklicev je potrebno znanje na terciarni ravni izobrazbe. Primeri tipičnih poklicev so inženirji gradbeništva, zdravniki, učitelji, sodniki, sistemski inženirji, razvijalci programske opreme, tehniki za nadzor procesov in naprav, borzni posredniki itd. (SURS, 2023c).

2.2 Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete

Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete (razvojni cilj 4)

Vsebina cilja je ohranjati in razvijati nacionalno kulturo in slovenski jezik kot dejavnika nacionalne identitete, prepoznavnosti države ter družbenega in gospodarskega napredka. Uresničevanje cilja bo podprto s spodbujanjem udeležbe v kulturi, razvijanjem in ohranjanjem kulture ter kulturne dediščine, varovanjem kulturne raznolikosti, povezovanja s Slovenci v zamejstvu, krepitvijo sodelovanja med gospodarstvom in kulturo, spodbujanjem ustvarjalnosti in kreativnih industrij. Poleg tega SRS 2030 kot pomemben dejavnik za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika ter dostopnost kulture navaja digitalizacijo, za povečanje prepoznavnosti države pa mednarodno kulturno sodelovanje. Kulturno udejstvovanje prispeva tudi k razvoju funkcionalne pismenosti, ki je obravnavana v razvojnem cilju 2, in uresničevanju zdravega in aktivnega življenja, ki je obravnavano v razvojnem cilju 1.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 4:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Obisk kulturnih prireditev, število na prebivalca	4,9 (2022)	ni podatka	8
Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, v %	3,6 (2022)	ni podatka	3,5
Odprto dostopni jezikovni viri in orodja, število	590 (2023)	ni podatka	153

Število kulturnih prireditev je kljub povečanju leta 2022 še zaostajalo za ravnjo pred epidemijo. Število razstav in kulturnih prireditev se je leta 2020 zaradi omejitvenih ukrepov za zajezitev epidemije covida-19 močno zmanjšalo, v letih 2021 in 2022, ko je bilo omejitvenih ukrepov manj oziroma so bili odpravljeni[122], pa precej povečalo, a še zaostajalo za ravnjo pred epidemijo. Od prireditev odrske dejavnosti je bilo največ filmskih projekcij (Slika 50, levo), polovica vseh izvedenih del je bila od slovenskih avtorjev. Manjši kot pred epidemijo je bil tudi obisk kulturnih prireditev (kazalnik 2.7), ponudba e-razstav pa je ostala enaka kot leta 2022. Močno sta se zmanjšala ponudba in ogled e-prireditev ustanov z odrsko dejavnostjo, ki je med trajanjem ukrepov za obvladovanje epidemije zapolnjevala vrzel v ponudbi kulturnih prireditev.[123] Muzeji in galerije so zanimanje prebivalcev za kulturno ponudbo in njeno dostopnost še povečevali z organizacijo brezplačnih dni (npr. na kulturni praznik 8. februarja, na junijsko poletno muzejsko noč in brezplačnih obiskov za ranljive skupine prebivalcev).[124] Kljub močnemu povečanju v letu 2022 je obisk še zaostajal za ravnjo pred epidemijo. Podobno so tudi ustanove z odrsko dejavnostjo dostopnost in zanimanje za kulturne prireditve povečevale z brezplačnimi prireditvami. Leta 2022 so jih organizirale največ v zadnjih šestih letih, za katere so na voljo podatki.[125] Pri tem dostop do ustanov z odrsko dejavnostjo in muzejev za osebe z gibalno ali senzorno oviranostjo ostaja pomanjkljivo urejen.[126]

Udeležba prebivalcev v vzgojno-izobraževalnih programih kulturnih ustanov se še ni vrnila na raven pred epidemijo, a je v mednarodni primerjavi udeležba učencev v kulturnih dejavnostih velika. Kulturne ustanove v Sloveniji imajo pomembno vzgojno-izobraževalno vlogo: ustanove z odrsko dejavnostjo so leta 2022 ponudile največ vzgojno-izobraževalnih programov od leta 2017, udeležba prebivalcev v teh programih pa je še zaostajala za ravnmi pred epidemijo. V muzejih in galerijah se ponudba in obisk vzgojno-izobraževalnih programov, ki se jih udeležujejo zlasti otroci in mladina, kljub povečanju v letih 2021 in 2022 še nista vrnila na raven pred epidemijo. Udeležbo otrok v kulturnih dejavnostih spodbujajo tudi šole v okviru kulturno-umetnostne vzgoje, tovrstnih dejavnosti se v Sloveniji udeležuje veliko učencev (Slika 50, desno). Leta 2023 je bila pripravljena Nacionalna strategija za muzeje in galerije 2024–2028 z namenom celovite prenove muzejev in sistema, v katerem delujejo (MK, 2023c). Ta naj bi spodbudila muzeje, da prevzamejo aktivno vlogo v družbenem razvoju in pri povezovanju izobraževanja, kulturnega turizma, promocije kulture in ohranjanja kulturne dediščine.

Kazalniki splošnih knjižnic in založništva kljub nekaterim pozitivnim premikom v zadnjih letih zaostajajo za doseženimi ravnmi. Splošne knjižnice prebivalcem v lokalnih okoljih omogočajo osebni

[122] Zaradi epidemije je imelo leta 2022 manjšo dejavnost 39,6 % muzejev in galerij ter 51 % ustanov z odrsko dejavnostjo (SURS, 2024b).

[123] Leta 2022 so muzeji in galerije organizirali 123 virtualnih razstav s 211.951 e-obiski, ustanove z odrsko dejavnostjo pa 564 virtualnih prireditev z 231.761 ogledi (SURS, 2024b).

[124] Leta 2022 so muzeji in galerije izdali 526.731 brezplačnih vstopnic, tj. 4,2 % manj kot leta 2019 (SURS, 2024b).

[125] Ustanove z odrsko dejavnostjo so leta 2022 izvedle za 17,9 % več brezplačnih prireditev kot leta 2019 (SURS, 2024b).

[126] Dostop za gibalno ovirane osebe je imelo leta 2022 v celoti urejen 33,0 % muzejev in galerij in 57,6 % ustanov z odrsko dejavnostjo, za senzorno ovirane pa 7,2 % muzejev in galerij ter 14,1 % ustanov z odrsko dejavnostjo (SURS, 2024b).

Slika 50: Število prireditev v ustanovah z odrsko dejavnostjo je leta 2022 zaostajalo za ravnjo pred epidemijo (levo), udeležba osnovnošolcev v ponudbi kulturnih dejavnosti pa je bila velika[1] (desno)

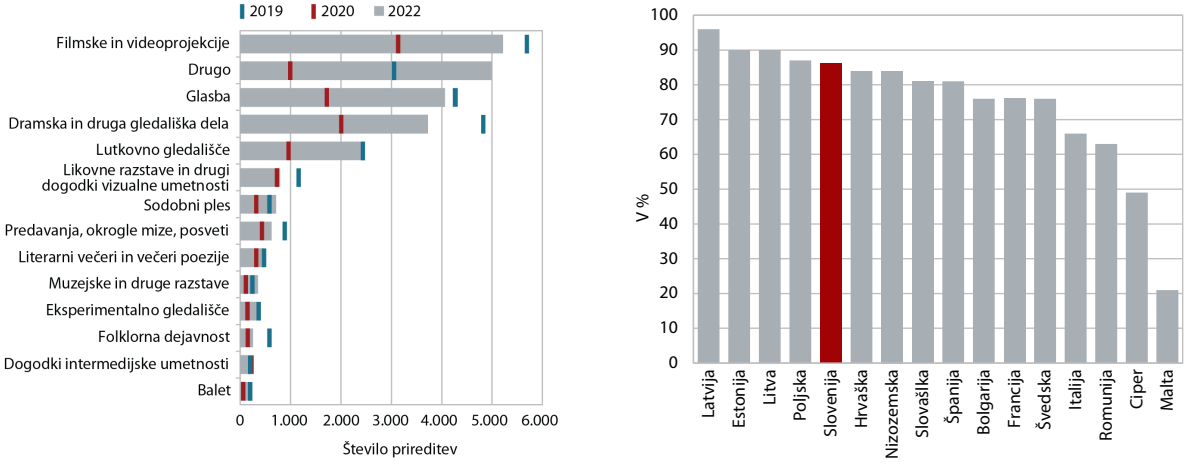

Vir: SURS (2024b) in PI (2023a). Opomba: [1] V sliki desno je prikazana udeležba učencev osmega razreda osnovne šole v kulturnih dejavnostih po izsledkih mednarodne raziskave državljanske vzgoje in izobraževanja (ICCS) 2022.

kulturni razvoj, dostop do informacij za potrebe dela in vsakdanjega življenja ter udeležbo v različnih dejavnostih in ustvarjalno preživljanje prostega časa. Leta 2022 so se včlanjenost v splošne knjižnice, število obiskov splošnih knjižnic in povprečno število izposojenih enot knjižničnega gradiva (v fizični obliki)[127] povečali, a so zaostajali za že doseženimi ravnmi pred epidemijo (NUK, 2024). Ob nizki ravni bralne pismenosti odraslih in otrok (poglavje 2.1) je pomembno krepiti vlogo splošnih knjižnic pri spodbujanju branja pri vseh generacijah, zlasti pri posameznikih z nizko bralno pismenostjo. Na področju založništva sta se število izdanih naslovov knjig (v fizični obliki) leta 2022 in njihova povprečna naklada drugo leto zapored povečali, a sta bili oddaljeni od vrha pred desetimi leti. Pozitivni trend pa je prisoten glede števila izdanih naslovov elektronskih knjig, ki se je od leta 2015 povečalo (NUK, 2023).

Na področju razvoja jezikovnih virov in tehnologij se izvajajo dejavnosti, ki prispevajo k razvoju in ohranjanju slovenskega jezika. Na področju razvoja jezikovnih virov in tehnologij[128] se izvajajo številni projekti. Leta 2023 je bilo izdelanih več novih ali posodobljenih obstoječih jezikovnih virov in tehnologij.[129] Število odprtih dostopnih jezikovnih virov in orodij v nacionalnem repozitoriju CLARIN se je še povečalo, konec leta 2023 jih je bilo 590, kar močno presega cilj SRS za leto 2030 (153). Izvajale so se tudi dejavnosti za razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem znakovnem jeziku in oseb s prilagojenimi načini sporazumevanja.[130]

Mednarodne dejavnosti na področju kulture so se v letu 2022 ponovno okrepile in se približale ravni pred epidemijo, izjemnega pomena za promocijo slovenske književnosti je bilo leta 2023 častno gostovanje na knjižnem sejmu v Frankfurtu. Promocija kulture v tujini prispeva k njeni mednarodni prepoznavnosti, sodelovanju ter prepoznavnosti države, ob tem ima kultura pomembno vlogo v diplomaciji in mednarodnih odnosih. Potem ko so bile mednarodne dejavnosti na področju kulture leta 2020 zaradi epidemije okrnjene, je bilo s sproščanjem omejitvenih ukrepov in kasneje njihovo ukinitvijo v letih 2021 in 2022 teh dejavnosti več (MZEZ, 2023b). Delež kulturnih prireditev, izveden na gostovanjih v tujini, ki je kazalnik promocije kulture v tujini in posredni kazalnik njene kakovosti, se je v letu 2022 drugo leto zapored povečal in se približal ravnem iz leta 2019 ter presegel cilj SRS (kazalnik 2.8). Leta 2023 je bil za založniško dejavnost, promocijo in prepoznavnost slovenske književnosti, ustvarjalcev in založnikov v tujini izjemnega pomena nastop Slovenije kot častne gostje na mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu. Na sejmu so se na različnih dogodkih predstavili številni slovenski založniki in ustvarjalci, k promociji in dostopnosti njihovih del nemško govorečim bralcem pa so prispevali številni prevodi slovenskih del v

[127] Na izposojo knjižničnega gradiva (v fizični obliki) vse bolj vpliva e-izposoja.

[128] Jezikovni viri so zbirno poimenovanje za jezikovne priročnike (slovarje, slovnice, pravopis in drugo) in jezikovne zbirke (korpuse in jezikovne zbirke podatkov), ki jih govorci vsakodnevno uporabljajo za samostojno in učinkovito sporazumevanje. V zadnjih letih veliko jezikovnih virov bodisi nastaja bodisi pridobiva digitalno obliko in s tem širšo dostopnost. Jezikovne tehnologije, pogosto nevidne kot del zapletenih računalniških sistemov, pomagajo najti informacije s spletnimi iskalniki, preverjati črkovanje ali slovnično ustreznost v urejevalnikih besedil, pregledovati priporočila o izdelkih v spletnih trgovinah, poslušati govorjena navodila v navigacijskih sistemih v avtomobilu ali navodila bralnikov sporočil gospodinjskih naprav, prevajati spletne strani s spletnimi prevajalniki, analizirati velike količine besedilnih podatkov in jih upravljati (MK, 2023a).

[129] Novi verziji slovarja sopomenk in kolokacijskega slovarja, konkordančnik za korpuse besedil z jezikovnimi popravki, slovar za tujce na ravni A1, orodje Korpusnik za hkratno iskanje po več besedilnih zbirkah slovenskega jezika ter orodje SENTA za poenostavljanje in analizo besedil (CJVT, 2023).

[130] Podrobneje glej Poročilo o izvajanju resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 za leto 2022 (Medresorska delovna skupina za spremljanje izvajanja jezikovne politike Republike Slovenije, 2023).

Slika 51: Za slovensko književnost je bilo častno gostovanje na mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu v letu 2023 izjemno pomemben mednarodni kulturni dogodek, ki je prinesel pomembne dosežke

Vir: JAK (2024).

nemščino (Slika 51). Na sejmu je bil predstavljen tudi Ljubljanski manifest o branju na višji ravni[131] (MK, 2023b). Leta 2024 priložnost za mednarodno promocijo slovenskih založnikov s področja otroške in mladinske literature predstavlja knjižni sejem v Bologni, namenjen strokovni javnosti. Nadaljujejo se tudi priprave na Evropsko prestolnico kulture 2025 Nova Gorica in Gorizia, ki ponuja priložnosti za kulturno in turistično povezovanje širše regije ter za krepitev gospodarskega sodelovanja.

Izdatki za kulturo so se leta 2022 znižali in dosegli eno najnižjih ravni v zadnjem desetletju, število delovno aktivnih v kulturi se je leta 2023 povečalo.[132] Izdatki države za kulturo so se po enoletnem prehodnem povečanju leta 2022 realno zmanjšali, bolj za storitve radia, televizije in založništva kot za kulturne storitve. Ob visoki nominalni rasti BDP so bili v letu 2022 z 0,9 % BDP[133] nekoliko nižji kot leto prej in eni nižjih v zadnjih desetih letih, a leta 2021 (zadnji mednarodni podatek) višji kot v povprečju EU (0,7 % BDP). Zasebna potrošnja za kulturo se je po zmanjšanju zaradi omejitvenih ukrepov med epidemijo v letu 2022 drugo leto zapored povečala, saj je v povprečju prebivalec za kulturo porabil 218 evrov na leto. Prispevek kulturne dejavnosti[134] h gospodarski aktivnosti, izražen kot delež dodane vrednosti v bruto domačem proizvodu (BDP), je tako v obdobju 2014–2019 znašal 1,1 %, v obdobju 2020–2022 pa se je zmanjšal na 1,0 % BDP.[135]

Prepoznavnost pomena kulturnega in kreativnega sektorja za družbeni in gospodarski razvoj je na splošno premajhna, ustvarjalci se pri svojem delu soočajo z različnimi težavami. Kulturni in kreativni sektor ima pomembno vlogo pri zagotavljanju kakovosti življenja prebivalcev in družbenem razvoju ter (lokalnem) gospodarskem razvoju. Številne pozitivne učinke ima tudi povezovanje s podjetniškim sektorjem, saj se inovativne prakse v kulturi in kreativnosti prelivajo v nove pristope, prakse, storitve in proizvode tudi v drugih delih gospodarstva. Raziskavi, ki so ju opravili Murovec idr. (2022) ter Murovec in Kavaš (2023) sta pokazali, da je v Sloveniji ozaveščenost o pomenu kulturnega in kreativnega sektorja premajhna,[136] pri njegovem delovanju pa so prisotne številne pomanjkljivosti. Ponudba kulturnih in kreativnih izdelkov oz. storitev ustvarjalcev, ki delajo za trg, je sicer raznovrstna, a razdrobljena in nepregledna. Ustvarjalcem pa so kršene tudi pravice intelektualne lastnine. Vpetost ustvarjalcev

[131] Ljubljanski manifest o branju na višji ravni, ki so ga napisali štirje mednarodni raziskovalci branja in založništva, pojasnjuje, zakaj moramo tudi v digitalni dobi ohraniti sposobnost branja daljših in kompleksnih knjižnih besedil. Poudarja vseživljenjski pomen branja na višji ravni za kritično mišljenje, ki je pogoj za uspešno delovanje demokratične družbe. Manifest je podpisalo več založniških in literarnih združenj ter številni strokovnjaki in kulturni ustvarjalci (ACS, 2023b).

[132] Leta 2023 je bilo v kulturi 30,7 tisoč delovno aktivnih oseb, njihovo število pa je bilo zlasti zaradi povečanja števila samozaposlenih za 12,4 % večje kot pred desetimi leti (SURS, 2024b).

[133] Izdatke za kulturo sestavljajo izdatki za kulturne storitve in izdatki za radio, televizijo in založništvo. Izdatki za kulturne storitve so leta 2022 znašali 0,7 % BDP, izdatki za radio, televizijo in založništvo pa 0,3 % BDP (Eurostat, 2024).

[134] Kulturne dejavnosti vključujejo: založništvo, dejavnosti v zvezi s filmi, video ipd., radio in televizijo, kulturne in razvedrilne dejavnosti ter knjižnice, muzeji, arhivi idr. (SURS, 2024b).

[135] Pri izračunu prispevka kulture k BDP so upoštevane t. i. čiste kulturne dejavnosti in brez posrednih učinkov na druge dejavnosti (SURS, 2023d).

[136] Po standardni klasifikaciji dejavnosti (SKD 2008) kulturni in kreativni sektor vključuje naslednje dejavnosti: arhivi, knjižnice, kulturna dediščina; oblikovanje in vizualna umetnost; oglaševanje; arhitektura; glasba; kulturno-umetniška vzgoja; uprizarjajoča umetnost in umetniško ustvarjanje; radio in TV; programska oprema in igre; video in film; arhitektura; knjige in tisk (SURS, 2024b).

iz kulturno-kreativnega sektorja v druge gospodarske sektorje je omejena. Povezovanja in sodelovanja med ustvarjalci ter drugimi deli gospodarstva je premalo, prav tako je premalo sodelovanja med ustvarjalci. Zato bi bilo treba obstoječe instrumente, sofinancirane iz javnih virov, ki so namenjeni krepitvi tovrstnega sodelovanja (npr. Center za kreativnost), ohraniti in še krepiti. Poleg tega na ceno dela ustvarjalcev pritiska nizkocenovna in nizkokakovostna konkurenca, ki vodi v podcenjenost njihovega dela. To pa poslabšuje gmotni položaj ustvarjalcev. Ker pri distribuciji oz. prodaji kulturnih in kreativnih izdelkov ter storitev (npr. distribucija filmov, trgovina na debelo in drobno, izposoja posnetih glasbenih del itn.) manjka kompetentnih distributerjev oz. posrednikov, želijo posamezni ustvarjalci poskrbeti tudi za trženje in prodajo svojih izdelkov in storitev. Pri tem pa jim primanjkuje ustreznih (poslovnih) znanj in izkušenj. Javna podpora mednarodni prepoznavnosti ustvarjalcev in umetnikov je nezadostna. Mladi ustvarjalci težko pridejo do priložnosti za predstavitev svojih del. Za ustvarjalce je treba razviti specializirane podporne storitve (npr. kreativni inkubator, specializirana usposabljanja, finančni instrumenti), prilagojene njihovim potrebam.

3 Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba

3.1 Zdravo in aktivno življenje

Zdravo in aktivno življenje (razvojni cilj 1)

Vsebina cilja je kakovostno življenje vseh generacij s spodbujanjem zdravega in aktivnega življenja. Za doseganje cilja bo treba okrepiti zavedanje o pomenu zdravega življenjskega sloga in duševnega zdravja, preprečevati tvegano vedenje, krepiti preventivo, zmanjšati tveganja za zdravje iz onesnaženosti okolja in podnebnih sprememb ter spodbujati trajnostno potrošnjo, medgeneracijsko povezanost in enakost med spoloma. Ob demografskih spremembah bo še večji izziv ohranjanje vzdržnih sistemov socialne zaščite, ki bodo zagotavljali primerne pokojnine in visoko dostopnost zdravstva in dolgotrajne oskrbe ter prispevali k zmanjševanju neenakosti v zdravju. Za uresničitev cilja je pomembno tudi ustvarjanje razmer za dostojno življenje vseh generacij, kar obravnava razvojni cilj 3.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 1:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Leta pričakovanega zdravega življenja ob rojstvu, število let	Moški: 63,7 leta; 82,0 % PTŽ (2021)	Moški: 63,1 leta 81,7 % PTŽ (2021)	Moški: 64,5 leta (80 % PTŽ)
	Ženske: 67,3 leta; 80,3 % PTŽ (2021)	Ženske: 64,2 leta 77,4 % PTŽ (2021)	Ženske: 64,5 leta (75 % PTŽ)
Indeks enakosti spolov, indeks	69,4 (0–100) (2023)	70,2 (0–100) (2023)	> 78

Zadovoljstvo z življenjem se je po zadnjih dostopnih podatkih v Sloveniji okrepilo in je na najvišji ravni doslej, podpovprečno pa je zadovoljstvo z lastnim zdravjem, razen pri terciarno izobraženih. Splošno zadovoljstvo z življenjem je ostalo leta 2023 v povprečju EU na enaki ravni kot pred pandemijo, v Sloveniji pa se je izboljšalo, kar nas uvršča na 8. mesto v EU (Eurobarometer, 2023f). Med članicami se razlike v zadovoljstvu z življenjem zmanjšujejo: povečalo se je v tistih članicah, ki so imele pred epidemijo manj zadovoljnih, zmanjšalo pa pri tistih, ki so imele nadpovprečne deleže zadovoljnih. Po drugi strani ostaja samoocena zdravja leta 2022 po epidemiji in številnih izzivih, s katerimi se sooča zdravstveni sistem, pod povprečjem EU, razen za terciarno izobražene (Slika 52, desno). Srednje, predvsem pa nižje izobraženi prebivalci v Sloveniji se soočajo s slabšo kakovostjo življenja na številnih področjih, kar se odraža tudi pri zadovoljstvu z življenjem in oceni lastnega zdravja. Zato bo tudi za njih treba ustvariti boljše razmere za zdravo, aktivno in dostojno življenje (gl. poglavje 3.3).

Tudi zaupanje v ljudi, medsebojna pomoč in socialni stiki se postopoma izboljšujejo, še bolj pa bo treba okrepiti socialni kapital, saj postajajo krize in negotovosti del svetovne družbene stvarnosti, ki jo lahko uspešno premagujemo povezani, solidarni in z močnimi socialnimi vezmi. Zaupanje v ljudi se je po letu 2014 povečevalo, a je bilo po zadnjih podatkih še vedno nekoliko nižje od povprečja EU.[137] Leta 2023 je bilo medosebno zaupanje v povprečju najvišje doslej, da večini ljudi lahko zaupa je menila četrtina vprašanih. Tudi zaupanje v poštenost ljudi in v pripravljenost na medosebno pomoč je bilo največje doslej. Velika večina anketirancev (95 %) je imela v svojem življenju vsaj eno osebo, s katero se je lahko pogovarjala o osebnih stvareh, kar je pomembno z vidika socialne opore in vključenosti v družbo. Pogoste stike s sorodniki, prijatelji ali sodelavci (vsaj enkrat tedensko) pa je imelo 55 % vprašanih, kar je podobno kot v preteklih letih (CJMMK, 2024). Participacija v družbenem življenju je manjša kot v povprečju EU. K izboljšanju kakovosti življenja prebivalcev pomembno prispeva prostovoljsko delo, hkrati pa tovrstne izkušnje vplivajo na prostovoljce in njihovo socialno okolje. Leta 2022 je bilo manj prebivalcev vključenih v prostovoljske, dobrodelne ali politične dejavnosti[138] kot v povprečju EU[139], najbolj aktivne so bile osebe, stare od 25 do 49 let, največji zaostanek za povprečjem EU je bil med mladimi (16–24 let). V neformalno prostovoljsko delo

[137] Rezultati Evropske družboslovne raziskave so prikazani za 19 članic EU (CJMMK, 2022).

[138] Rezultati raziskave o razlikah med spoloma pri neplačani oskrbi, individualnih in družbenih dejavnostih (EIGE, 2024). Politične dejavnosti se nanašajo na vodenje ali pomoč pri politični kampanji, razdeljevanje volilnega gradiva, podpisovanje peticij, proteste, stike z uradniki itd.

[139] V zadnjih šestih mesecih pred anketiranjem je bilo v prostovoljske, dobrodelne ali politične dejavnosti v Sloveniji vključenih 16,8 % anketiranih (EU: 19,3 %), od tega je bilo 16,1 % žensk (EU: 18,1 %) in 17,5 % moških (EU: 20,5 %) (EIGE, 2024).

Slika 52: Zadovoljstvo z življenjem je na najvišji ravni doslej,[1] samoocena zdravja pa je nad povprečjem EU le za terciarno izobražene prebivalce[2]

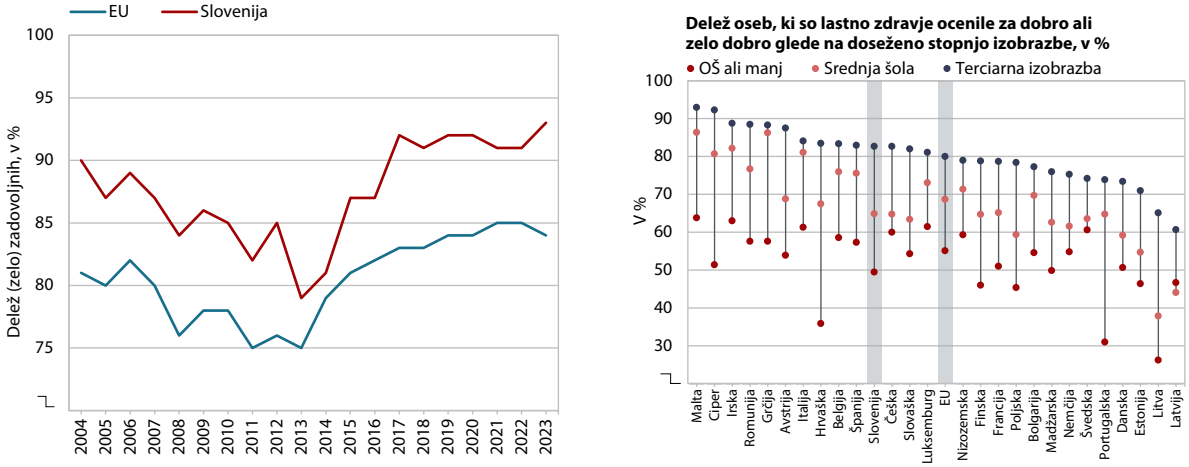

Vir: Eurobarometer (2023f) in Eurostat (2024b). Opomba: [1] zadnja meritev v letu; [2] meritev iz EU-SILC 2022; delež oseb, starih 16 let ali več, z zelo dobro in dobro oceno lastnega zdravja.

je bila vključena tretjina prebivalcev, v formalno pa petina (SURS, 2024b). Skupaj so opravili manjši obseg prostovoljskega dela (0,9 ure na teden) kot v drugih članicah (EU: 1,4 ure na teden) (Eurofound, 2024b).

Dostopnost prostočasnih dejavnosti se izboljšuje. Samoocena zadovoljstva z dolžino prostega časa se je leta 2022 izboljšala. Najbolj so z njo zadovoljni upokojenci, najmanj samozaposleni in zaposleni, med ženskami in moškimi pa ni razlik. S prostočasnimi dejavnostmi se je vsaj enkrat na teden ukvarjalo 72,1 % prebivalcev (EU: 67,8 %), več moških kot žensk, zlasti za zabavo ali sproščanje, pogosteje kot v povprečju EU pa tudi za izboljšanje lastnega zdravja. Obisk kulturnih in športnih dogodkov je bil manjši kot leta 2015 (predhodni podatek) predvsem zaradi pomanjkanja interesa oz. želje. Leta 2023 se je močno zmanjšal delež prebivalcev, ki se je soočal s (finančnimi in drugimi) ovirami pri dostopu do prostočasnih dejavnosti ter se približal ravni pred epidemijo.

Zaposleni imajo manj težav pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja kot v povprečju EU, ženske pogosteje prevzemajo obveznosti varstva in skrbstva kot moški. Usklajeno poklicno in zasebno življenje pozitivno vpliva na zdravje zaposlenih ter njihovo zadovoljstvo z delom in življenjem. Poleg dolžine delovnega časa na ravnovesje med poklicnim in zasebnim življenjem pomembno vplivata tudi organizacija delovnega časa (rednost in predvidljivost ter netipičen delovni čas) in delovno okolje. Leta 2021 je bil delež zaposlenih v Sloveniji, ki so menili, da se njihov delovni čas dobro ali zelo dobro sklada z družinskim ali družabnim življenjem, večji kot v povprečju EU (Eurofound, 2022). Po epidemiji imajo zaposleni manj težav pri delu zaradi družinskih obveznosti, a pogosteje poročajo o pomankanju časa za družino (Eurofound, 2024b). Leta 2022 so ženske pogosteje kot moški poročale, da se zaradi družinskih obveznosti težko osredotočajo na delo ali delu ne morejo nameniti potrebnega časa, in tudi, da so po delu preutrujene za gospodinjska opravila. Tedensko so opravile skoraj enak obseg ur plačanega dela kot moški, hkrati pa za varstvene in skrbstvene obveznosti ter neplačano delo v gospodinjstvu namenile več ur kot moški.[140] Moški pa so pogosteje kot ženske poročali, da zaradi dela ne morejo družini nameniti časa, ki si ga želijo. Prav tako je imelo več moških kot žensk vsakodnevne težave pri usklajevanju dela in skrbstvenih obveznosti, a manj pogosto kot v povprečju EU (EIGE, 2024).[141]

Po indeksu enakosti spolov (GEI) se v zadnjih treh letih uvrščamo nekoliko pod povprečje EU. Po zniževanju v predhodnih letih je vrednost GEI v letu 2023 dosegla najvišjo raven, a je Slovenija ostala na 12. mestu med državami EU (gl. kazalnik 3.3).[142] Določen napredek pri doseganju enakosti spolov je bil dosežen predvsem na področjih znanja in moči, kjer se je zaostanek za povprečjem EU zmanjšal. Neenakosti pa so se povečale na področju časa (družbene dejavnosti), kjer se je prednost pred povprečjem EU zmanjšala, in na področju zdravja (dostop do zdravstvenih storitev), kjer Slovenija ostaja pod povprečjem EU. Povečali so se vključenost v vseživljenjsko učenje, delež terciarno izobraženih, med katerimi je še vedno večji delež žensk kot moških, ter zastopanost žensk v politiki. Razmeroma majhen in pod povprečjem EU ostaja delež žensk na vodilnih položajih v gospodarstvu. Na področju dela in denarja je Slovenija boljša kot v povprečju EU, saj so razlike med moškimi in ženskami v delovni aktivnosti razmeroma majhne, tudi plačna vrzel je nižja, a konstantna (gl. poglavje 3.2). Zmanjšala se je vrzel med

[140] Leta 2022 je bila sprejeta novela Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1F, 2022), ki omogoča enakopravnejšo delitev skrbstvenega dela med staršema (UMAR, 2023e).

[141] O vsakodnevnih težavah pri usklajevanju plačanega dela in skrbstvenih obveznosti je poročalo 11,4 % anketiranih (EU: 15,6 %), od tega 13,7 % moških (EU: 13,8 %) in 7,9 % žensk (EU: 17,4 %) (EIGE, 2024).

[142] Za izračun indeksa se upoštevajo zadnji razpoložljivi podatki: za leto 2023 so večinoma iz leta 2021.

Slika 53: Indeks enakosti spolov[1] je bil leta 2023 nekoliko pod povprečjem EU (levo), politična zastopanost žensk[2] pa nad povprečjem EU (desno)

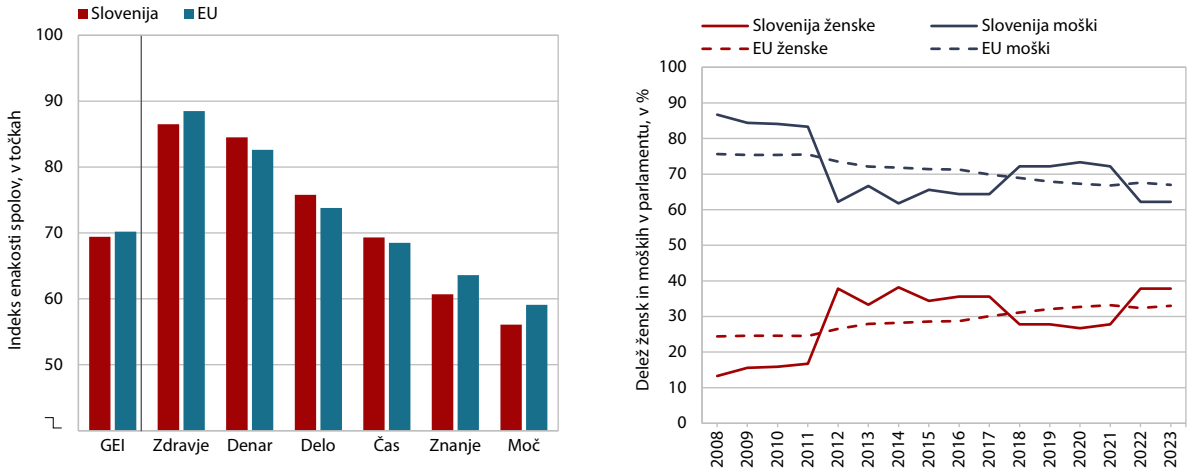

Vir: EIGE (2024). Opombe: [1] Indeks z vrednostjo 1 pomeni popolno neenakost in 100 popolno enakost. Podatki, vključeni v izračun indeksa za leto 2023, so pretežno iz leta 2021. [2] Letni podatki so podatki za 4. četrtletje.

Slika 54: Medletne primerjave indeksov enakosti spolov kažejo poslabšanje uvrstitev Slovenije med članicami EU1 (levo); telesna aktivnost petnajstletnic je veliko manjša kot pri petnajstletnikih (desno)

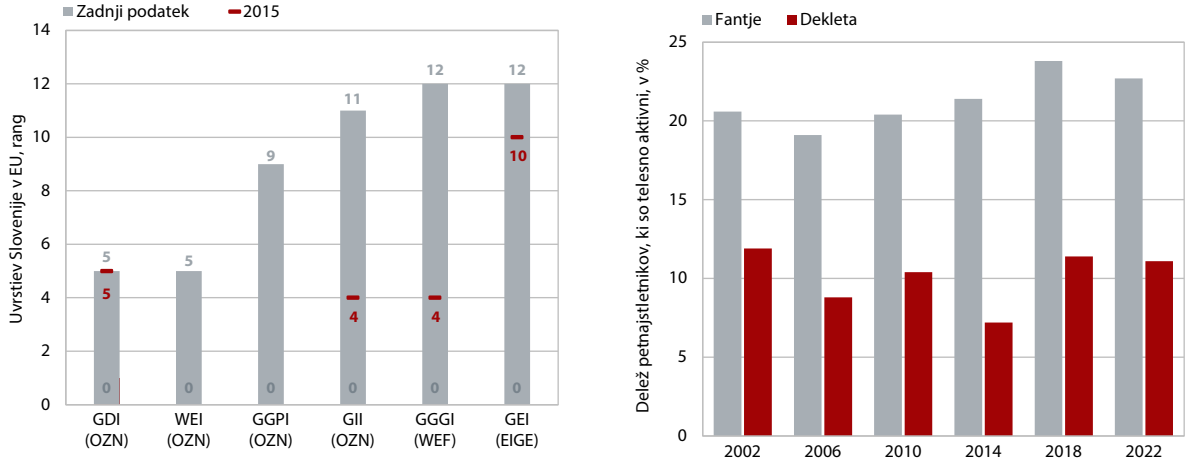

Vir: UN (2022a), UNDP (2023), WEF (2023), EIGE (2024) in NIJZ (2023). Opomba: [1] Zadnji podatki v sinteznih kazalnikih so pretežno iz leta 2021.

spoloma pri neplačani oskrbi in gospodinjskih delih,[143] kar je predvsem posledica manjše vključenosti žensk v neplačano oskrbo in gospodinjska dela in ne ker bi moški prevzeli več tovrstnih opravil (EIGE, 2023b). Večje neenakosti so bile pri neplačanem delu v gospodinjstvu, saj ga je vsak dan opravljalo 69 % žensk (EU: 63 %) in le 29 % moških (EU: 36 %) (EIGE, 2023a). Neenakosti med spoloma pa so se povečale pri vključenosti v družbene dejavnosti. O neizpolnjenih potrebah po zdravstveni in zobozdravstveni oskrbi so pogosteje poročale ženske. V obdobju 2014–2019 se je poslabšal življenjski slog žensk in moških, a so bila z zdravjem povezana tvegana vedenja pogostejša pri moških. Podobno kot po indeksu GEI se Slovenija tudi po sinteznih indeksih[144] uvršča razmeroma dobro glede na druge članice EU. Med prvih pet držav v EU se je podobno kot leta 2015 uvrstila samo po indeksu človekovega razvoja po spolu (GDI), ki meri tri dimenzije razvoja (znanje, zdravje in denar), po preostalih petih indeksih pa slabše kot leta 2015. Ti merijo zelo različne dimenzije (ne)enakosti spolov in/ali vključujejo specifične kazalnike za ženske.[145]

[143] V letu 2022 je bila razlika med spoloma pri vključenosti v neplačano oskrbo 2 o. t. (EU: 9 o. t.), pri gospodinjskih opravilih in kuhanju pa 40 o. t. (EU: 27 o. t.) (EIGE, 2023a).

[144] Globalni indeks razlik med spoloma (GGGI) računa Svetovni ekonomski forum (WEF) od leta 2006. Indeks človekovega razvoja po spolu (GDI) in indeks neenakosti po spolu (GII) računa OZN od leta 1995 oz. 2010, od leta 2023 pa eksperimentalno tudi globalni indeks zastopanosti po spolu (GGPI) in indeks ženske opolnomočenosti (WEI).

[145] GDI je sestavljen iz treh dimenzij (4 kazalnikov); GGPI, GGGI iz štirih dimenzij (8 in 14 kazalnikov), GII in WEI iz petih dimenzij (5 in 10 kazalnikov) in GEI iz šestih dimenzij (31 kazalnikov).

Slika 55: Zaradi staranja prebivalstva je bil porast povprečne standardizirane stopnje umrljivosti v letih 2020–2022 glede na povprečje 2015–2019 manjši kot porast splošne stopnje umrljivosti

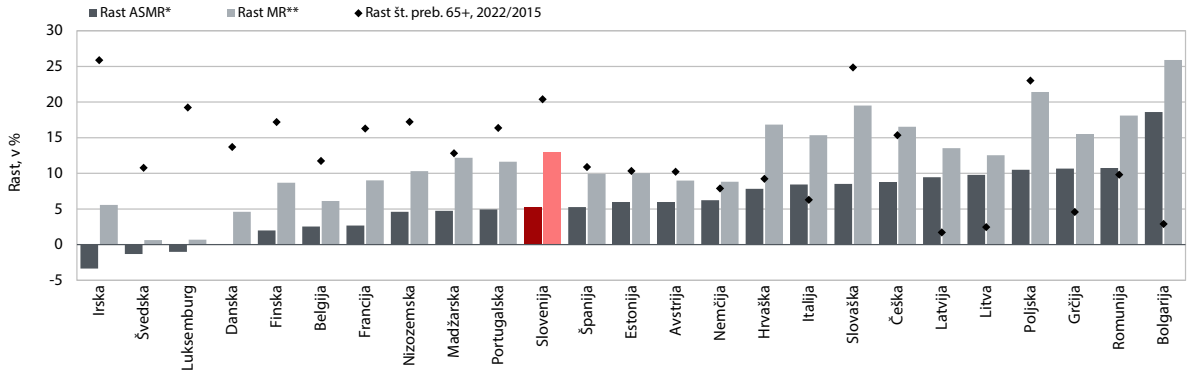

Vir: Morgan idr. (2023), Eurostat (2024). Opomba: * ASMR – prilagojene standardizirane stopnje umrljivosti; ** MR – splošne stopnje umrljivosti. Prikazane države EU, ki so članice OECD.

Napredek medicine in kakovosti v zdravstvu, rast dohodka prebivalcev ter izboljševanje izobrazbene strukture in informiranosti so glavni dejavniki, ki vplivajo na izboljševanje zdravstvenega stanja prebivalstva. Ključni kazalniki zdravstvenega stanja prebivalstva, kot so pričakovano trajanje življenja (PTŽ), leta zdravega življenja, samoocena zdravja, prezgodnja umrljivost in drugi, so se do nastopa epidemije vrsto let izboljševali, po upadu ali zastoju v času epidemije pa se v zadnjih letih ponovno izboljšujejo. Leta zdravega življenja so se kljub epidemiji in poslabšanju dostopnosti leta 2021 še nekoliko izboljšala in presegajo povprečje EU (gl. kazalnik 3.1).[146] Prezgodnja umrljivost se je med epidemijo zvišala, a je že leta 2022 upadla na v povprečju 14 % smrti pred 65. letom starosti (SURS, 2024b). Približno tretjino vseh smrti je bila posledica bolezni srca in ožilja, sledil je rak (27 %), covid-19 pa je bil v letu 2020 na tretjem mestu s 14,4 % vseh smrti.

Standardizirana stopnja umrljivosti je bila v obdobju epidemije bistveno nižja od splošne stopnje umrljivosti, tudi presežna umrljivost bi bila nižja, če bi upoštevali spremembe v strukturi prebivalcev. Standardizirana stopnja umrljivosti je v času epidemije porasla manj kot splošna stopnja umrljivosti, saj je pri njej izločen vpliv starostne strukture prebivalcev.[147] Poleg tega je bila v državah z manjšim porastom števila starejših razlika med rastjo standardizirane in splošne stopnje umrljivosti (npr. Litva, Latvija) običajno manjša kot v državah z večjim porastom (npr. Slovenija) (Morgan idr., 2023). Podobno kot splošna stopnja umrljivosti je lahko precenjena tudi presežna umrljivost. Sambt idr. (2021) so opozorili, da ta ne upošteva spreminjanja števila in starostne strukture prebivalcev na eni ter zniževanja umrljivosti v posameznih starostnih skupinah na drugi strani. Ugotavljajo, da v Sloveniji prevladuje prvi trend – naraščanje števila starejših in bi se tudi v odsotnosti epidemije število umrlih hitro povečevalo. Za leto 2020 so ocenili, da bi bila presežna umrljivost ob upoštevanju demografskih trendov 14,9-odstotna, tj. za 3,9 o. t. manjša. Eden izmed razlogov, da je bil kazalnik presežne umrljivosti[148] v obdobju 2020–2022 med najvišjimi v EU (UMAR, 2023e), je bilo prav hitro povečevanje števila starejših.

Prezgodnja umrljivost[149] zaradi onesnaženosti zraka se je v desetih letih zmanjšala za 37 %, čedalje večje izzive za zdravje pa prinašajo podnebne spremembe. Dejavniki tveganja za zdravje zaradi onesnaženosti okolja se izboljšujejo, vendar onesnaženost zraka, ki v razvitih državah predstavlja največje tveganje za zdravje (bolezni dihal, pljučni rak, srčno-žilne bolezni), v Sloveniji presega mejo sprejemljivosti glede na smernice Svetovne zdravstvene organizacije (gl. kazalnik 4.13 in poglavje 4.2) (OECD, 2017). Prezgodnja umrljivost zaradi onesnaženosti zraka z delci PM 2,5 se je v obdobju 2011–2021 zmanjšala za 37 %, kar je več kot v povprečju EU.[150] Na večjo umrljivost, še zlasti starejših od 65 let, pa vpliva izpostavljenost čedalje višjim poletnim temperaturam, ki so posledica podnebnih sprememb. Visoke temperature povzročajo dehidracijo, vročinske krče, poslabšajo se

[146] Analiza SURS (2019) je pokazala, da sta bili zelo nizki vrednosti kazalnika zdravih let življenja in samoocene zdravja (po raziskavi EU-SILC) v Sloveniji v preteklih letih povezani predvsem z neustreznim prevodom in načinom anketiranja, kar je bilo deloma popravljeno že v letu 2019, v celoti pa leta 2020. Cilj SRS, ki je bil postavljen leta 2017 na osnovi nižjih vrednosti kazalnika, je bil leta 2020 predvsem zato že presežen.

[147] Zaradi razlik med državami v hitrosti staranja prebivalstva in sprememb zdravstvenega stanja prebivalcev uporaba splošnih stopenj umrljivosti ni primerna za primerjanje umrljivosti med državami, saj npr. naraščajoč delež starejših logično-posledično privede tudi do večjega števila umrlih (Morgan idr., 2023). Splošno stopnjo umrljivosti (npr. število umrlih na 1.000 ali 100.000 prebivalcev) uporabljamo le, če primerjamo krajša časovna obdobja, države s podobno starostno strukturo ali dolga časovna obdobja, ki vključujejo demografski prehod (Šircelj, 2020, str. 221–223). Standardizirana stopnja umrljivosti upošteva standardno prebivalstvo, ki je enako za vse države; gre za dogovorjeno prebivalstvo s fiktivno starostno strukturo, za več glej npr. (EK, Eurostat, 2013).

[148] Kazalnik presežne umrljivosti kaže le podatek o številu umrlih: število umrlih v letu x primerjamo z letnim povprečjem umrlih v obdobju 2015–2019, Eurostat zaradi dostopnosti podatkov za vse države in primerljivosti med njimi uporablja obdobje 2016–2019.

[149] Prezgodnja smrt je dogovorno določena na 64,99 leta starosti. Smrti pred 65. letom se uvrščajo med preprečljive (NIJZ, 2022).

[150] Zmanjšanje je bilo s 95 na 56 smrti na 100.000 prebivalcev; v povprečju EU pa za 28 %, z 89 na 57 smrti (Eurostat, 2024).

bolezni ožilja, dihal, duševno zdravje in kronične bolezni. Več je hospitalizacij, infekcijskih okužb, nesreč pri delu in zastrupitev (WHO, 2023b). Po ocenah OECD (2023f) je bilo v povprečju obdobja 2017–2021 v Sloveniji vročim poletnim dnevom (nad 35 stopinj) izpostavljeno 22 % prebivalcev, delež pa se je glede na obdobje 2000–2004 povečal za 3 o. t. (OECD: 29 %; 7 o. t.). Tudi hude poplave poleti 2023 so bile deloma posledica podnebnih sprememb. Za hitro pomoč ljudem v stiski so bili vzpostavljeni mobilni timi strokovnjakov za izvajanje psihosocialne pomoči na terenu (MZ, 2023f), v hitrem in celovitemu odzivu na potrebe ogroženega prebivalstva pa so imeli ključno vlogo tudi v zadnjih letih ustanovljeni centri za duševno zdravje (MZ, 2023f).

Umrljivost, ki bi jo lahko preprečili s preventivo in ukrepi javnega zdravja, se je zaradi epidemije poslabšala, a manj kot v povprečju EU, nižja je tudi umrljivost zaradi ozdravljivih vzrokov. Skupna preprečljiva umrljivost[151] se je v obdobju 2011–2019 uspešno zniževala, leta 2020 pa zaradi epidemije močno poslabšala, vendar manj kot v povprečju EU. Leta 2020 je bilo na 100.000 prebivalcev 23 več smrti, ki bi jih lahko preprečili, kot v letu 2019, v povprečju EU pa 28 več. Poslabšanje v letu 2020 je bilo v vseh državah EU posledica tako neposrednih smrti zaradi covida-19 kot tudi posrednih posledic, ki so jih povzročile motnje v delovanju zdravstvenega varstva. Zaradi vzrokov, ki jih je mogoče preprečiti z zdravljenjem ali presejalnimi programi, je sicer v Sloveniji že vrsto let manj smrti kot v povprečju EU, kar kaže na relativno učinkovito zdravstveno varstvo z vidika zdravljenja (gl. kazalnik 3.6). Višja kot v povprečju EU pa je umrljivost zaradi vzrokov, ki so povezani z razširjenostjo nezdravega življenjskega sloga in bi jih lahko preprečili s preventivo na primarni ravni in ukrepi javnega zdravja. Debelost postaja velika težava, saj je več kot polovica odraslih pretežkih ali debelih, kar je več kot v EU (gl. kazalnik 3.7). Nezdrava prehrana je leta 2019 povzročila 16 % vseh smrti, zloraba tobaka 15 %, uživanje alkohola pa 5 % (EU: prehrana 15 %, tobak 17 %, alkohol 6 %) (OECD, EK in WHO, 2023).[152]

S telesno aktivnostjo, ki je dejavnik zdravega in aktivnega življenjskega sloga in preprečevanja kroničnih bolezni, se ukvarja več odraslih kot pred epidemijo. Leta 2022 se je vsaj enkrat na teden s športom ukvarjala dobra polovica vprašanih, kar je podobno kot leta 2017, z drugo telesno dejavnostjo pa precej več. Telesno aktivnih je bilo več kot v povprečju EU,[153] toda manj kot v nekaterih severnoevropskih državah (Finska, Švedska, Danska in Nizozemska). Telesno manj aktivni so predvsem nizko izobraženi, ženske, starejši, osebe z nizkimi dohodki, zato je z vidika preprečevanja kroničnih bolezni in spodbujanja zdravega in aktivnega življenja v vseh starostnih obdobjih pomembno krepiti programe športnih in rekreativnih dejavnosti, pri tem pa aktivno nagovarjati in tudi vključevati telesno manj aktivne skupine prebivalcev.

Premajhna telesna aktivnost negativno vpliva na gibalno učinkovitost otrok, ki zaostaja za doseženimi ravnmi pred epidemijo. Otroci in mladi se premalo ukvarjajo s športom: v primerjavi z letom 2018 (predhodni podatek) je bilo telesno aktivnih manj otrok in mladih (NIJZ, 2023c). Leta 2022 je imela le dobra četrtina enajstletnikov vsaj eno uro zmerne do intenzivne telesne dejavnosti na dan, kot je priporočilo SZO o minimalnem obsegu telesne dejavnosti otrok. Med petnajstletniki je bilo takih le 17,2 %, veliko več fantov kot deklet (Slika 54, desno). Premajhna telesna aktivnost v času covida-19 je negativno vpliva na gibalno učinkovitost otrok, kljub izboljšanju v letih 2022 in 2023 pa ta ostaja močno pod ravnjo pred epidemijo. Hitreje kot gibalna učinkovitost se stanju pred epidemijo približuje zamaščenost otrok, kar kaže na to, da več otrok in mladostnikov svojo telesno maso zmanjšuje s prehrano kot z gibanjem (FŠ, 2023).

Epidemija je neenakosti v zdravju glede na socialnoekonomske značilnosti prebivalcev verjetno znova povečala, čeprav se je vrzel glede na dohodek v neizpolnjenih potrebah po zdravstvenem varstvu v zadnjih letih zmanjšala. V obdobju 2007–2019 so se neenakosti v zdravju v Sloveniji pri nekaterih kazalnikih zmanjšale (npr. PTŽ v starosti 20 let, prezgodnja umrljivost, samoocena zdravja pri moških, prevalenca kajenja, umrljivost zaradi samomora), pri drugih pa še povečale (npr. umrljivost zaradi pljučnega raka, depresivna motnja) ali ostale nespremenjene (NIJZ, 2021). Epidemija pa je najbolj prizadela prebivalce iz socialno deprivilegiranih okolij, z nižjimi dohodki in nižjo izobrazbo ter različne druge ranljive skupine, ki so živele v slabših življenjskih razmerah, imele slabše osnovno zdravje, manjšo odzivnost na testiranje in cepljenje ter so se soočale z različnimi ovirami pri dostopnosti zdravstvenega varstva (OECD, 2021d). Posvetovanja na daljavo in druga digitalna orodja za zdravje manj uporabljajo starejši, manj izobraženi in socialno šibkejši, kar naj bi med epidemijo še povečalo vrzel med različnimi skupinami prebivalstva v dostopnosti do zdravstvenih storitev (OECD, 2023e). Kljub temu so se v Sloveniji razlike med dohodkovnimi skupinami v neizpolnjenih potrebah po zdravstvenem varstvu v letih 2022 in 2023 v primerjavi s prejšnjima dvema letoma zmanjšale (gl. kazalnik 3.5).

Slabša dostopnost zdravstvenih storitev zaradi epidemije je najbolj prizadela kronične bolnike. Oviran dostop do zdravstvenih storitev med epidemijo je najbolj prizadel prav bolnike s kroničnimi nenalezljivimi boleznimi, ki so v primeru nepravočasnega zdravljenja lahko izpostavljeni zapletom, hkrati pa imajo večjo

[151] Med preprečljive umrljivosti (angl. avoidable mortality) se uvrščajo tiste bolezni in stanja, ki jih je mogoče preprečiti oziroma uspešno zdraviti. Sestavljena je iz dveh kazalnikov: *1. stopnje umrljivosti, ki jo preprečimo s preventivnimi pregledi* (angl. preventable mortality), in *2. stopnje umrljivosti zaradi ozdravljivih vzrokov* (angl. treatable (amenable) mortality).

[152] V Sloveniji 22 % odraslih, starejših od 16 let, čezmerno uživa alkohol (EU: 18,5 %) (Eurostat, 2024). Zelenjavo vsak dan zaužije 57 % odraslih, kar je enako povprečju EU, zgolj 5 % prebivalstva pa vsak dan zaužije vsaj pet ali več kosov sadja ali zelenjave (priporočilo SZO), kar je bistveno pod povprečjem OECD (15 %).

[153] Leta 2022 se je vsaj enkrat na teden s športom ukvarjalo 52 % vprašanih (EU: 38 %), z drugo telesno dejavnostjo pa 63 % (EU: 50 %) (Eurobarometer, 2018b, 2022d)

verjetnost smrti zaradi covida-19 (OECD in EU, 2022; WHO, 2020b). Podobno kot v drugih članicah EU se je tudi v Sloveniji zaradi epidemije v zadnjih treh letih zmanjšalo število diagnoz raka,[154] zato se pričakuje, da se bodo posledice pokazale v naslednjih letih (Onkološki inštitut, 2022), kar obravnava tudi Evropski načrt za premagovanje raka. Skrb za zdravstveno stanje prebivalstva vzbuja tudi dolgotrajni covid-19, ki najpogosteje povzroča utrujenost, zadihanost, težave s spominom in koncentracijo, bolečine v različnih delih telesa, nespečnost ter drisko ali slabost. Raziskava o vplivu pandemije na življenje v Sloveniji – SI-PANDA je pokazala, da je covid-19 do marca 2023 prebolelo 57 % anketiranih in od katerih jih je imelo 22 % težji potek bolezni. Približno 70 % anketiranih je imelo določene težave še po treh mesecih, 30 % pa še po šestih mesecih. Težave so vplivale na njihovo izvajanje prostočasnih aktivnosti, medsebojne odnose, delo in službo ter skrb za dom in družino (NIJZ, 2023b).

V zadnjih letih je bilo narejenih več pomembnih korakov za izboljšanje duševnega zdravja prebivalcev, pereče pa ostaja pomanjkanje psihologov, psihoterapevtov in psihiatrov. Razširjenost težav v duševnem zdravju se je v Sloveniji in drugih razvitih državah povečala že v zadnjem desetletju, z epidemijo covida-19 pa še bolj. Po raziskavi EHIS je leta 2014 o simptomih depresivne motnje poročalo 5,5 % prebivalcev, leta 2019 pa 7,5 %.[155] Nacionalna raziskava je leta 2021 pokazala že 13,4 % oseb s simptomi depresivne motnje.[156] O simptomih depresije v zadnjih 12 mesecih je leta 2019 poročalo 10,5 % mladih v starosti 15–24 let, kar je bistveno več, kot je bil delež zdravstveno obravnavanih mladih (UMAR, 2023e). Leto 2023 je bilo v Sloveniji razglašeno za leto duševnega zdravja (MZ, 2023c), kar je pomenilo dodatno spodbudo k uresničevanju ciljev, zastavljenih v Resoluciji o nacionalnem programu o duševnem zdravju – program MIRA (NIJZ, 2019). Na podlagi tega programa se je od leta 2020 postopoma vzpostavljala mreža 20 centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov ter 16 centrov za duševno zdravje odraslih, ki uvajajo dodatne in nove storitve, pokrite iz sredstev obveznega zdravstvenega zavarovanja. Največji izziv pri izvajanju programa pa je še vedno veliko pomanjkanje psihiatrov in kliničnih psihologov za pomoč osebam z večjimi težavami.[157] Vlada je v letu 2023 razpisala dodane specializacije za področje klinične psihologije (MZ, 2023b) in sprejela Strategijo obvladovanja demence do leta 2030 kot temelj celostnega pristopa vseh deležnikov pri reševanju problema demence ter podobnih stanj (MZ, 2023d). S spremembami Zakona o duševnem zdravju je predvidena tudi vzpostavitev in stalno dopolnjevanje mreže varovanih oddelkov v psihiatričnih ustanovah ter ustrezna terapevtska obravnava (MZ, 2023e).

Na primarni ravni se je dostopnost zdravstvenega varstva v zadnjih letih poslabšala zaradi pomanjkanja družinskih zdravnikov, sprejetih je bilo več ukrepov. Dostopnost zdravstvenega varstva se v Sloveniji že nekaj let poslabšuje, kar je povezano zlasti s staranjem prebivalstva, naraščanjem kroničnih bolezni in s tem povezanimi rastočimi potrebami po zdravstvenih storitvah. Število ambulantnih obravnav na primarni ravni se je v obdobju 2013–2023 povečalo za 39 %, na specialistični ravni pa za 31 %. Najhitreje se povečuje število obravnav v starostni skupini nad 65 let (ZZZS, 2024). Na primarni ravni se je v zadnjih letih povečalo število prebivalcev brez izbranega osebnega zdravnika, vendar se je leta 2023 rast glede na pretekli dve leti nekoliko umirila (na dan 31.12. 2023 je bilo 137.091 zavarovancev brez izbranega osebnega zdravnika oz. 6,6 % vseh zavarovancev).[158] Razmere so se izboljšale zlasti v Ljubljani, kjer se je delež zavarovanih oseb brez izbranega osebnega zdravnika znižal (s 25 % konec leta 2022 na 10 % konec leta 2023). Za začasno rešitev tega problema je bil oktobra 2022 sprejet interventni zakon, ki določa postopno vzpostavitev 94 ambulant za neopredeljene osebe (ZNUNBZ, 2022).[159] Po oceni Zdravniške zbornice primanjkuje 450 ambulant družinske medicine, da bi lahko izpolnili normativ maksimalne obremenitve ambulante z okoli 1200 vpisanimi osebami. Glede na mednarodne primerjave o pokritosti prebivalstva z družinskimi zdravniki[160] pa bi jih potrebovali 770 (MZ, 2023g). Kljub zagotovljenim finančnim virom za širitve programov v zadnjih letih[161] so bili ti zaradi pomanjkanja ustreznega kadra le delno realizirani. Za ureditev razmer na primarni ravni je bilo že v letih 2020, 2021 in 2022 sprejetih več ukrepov[162] ter z letom 2024 še uvedba novega standarda, ki povezuje tim ambulante družinske medicine in referenčno ambulanto ter uvedba ambulante za specializante družinske medicine[163] (Vlada RS, 2023b).

[154] Število novih diagnoz raka je bilo leta 2020 medletno za 11 % manjše (Onkološki inštitut, 2023).

[155] Leta 2014 je bilo v povprečju EU 6,5 % prebivalcev s simptomi depresije, leta 2019 pa 7,0 %.

[156] Podatki za leto 2021 so pridobljeni iz Nacionalne raziskave o stališčih do duševnega zdravja, pri kateri je bila uporabljena nekoliko drugačna metodologija kot v mednarodni raziskavi EHIS (Vinko idr., 2022).

[157] Po anketi EHIS se je leta 2019 v Sloveniji s psihologom, psihoterapevtom ali psihiatrom posvetovalo 13,5 % anketiranih, ki so imeli po svoji oceni resne težave z duševnim zdravjem (EU: 16,2 %), leta 2014 pa le 6,9 % (Eurostat, 2024).

[158] Leta 2022 se je za skoraj četrtino povečalo število prebivalcev brez izbranega osebnega zdravnika (podatek za 30. 11. 2022: 132.185 oseb ali 6,3 % vseh zavarovancev).

[159] Do konca leta 2023 je bilo v zdravstvenih domovih, pri katerih zaradi pomanjkanja zdravnikov ni bila mogoča izbira družinskega zdravnika, odprtih 17 ambulant, največ v Ljubljani, kar je verjetno tudi glavni razlog za izboljšanje stanja v letu 2023.

[160] Leta 2021 je bilo 1460 družinskih zdravnikov oz. 69 na 100.000 prebivalcev, v povprečju EU pa 107, vendar v številnih članicah vlogo pediatrov in ginekologov opravljajo družinski zdravniki na primarni ravni, zato tovrstne primerjave niso najbolj ustrezne.

[161] Poseben vladni projekt za nagrajevanje timov ambulant z več opredeljenimi pacienti na primarni ravni (več kot 1.895 glavarinskega količnika); razširitev mreže ambulant družinske medicine na 64,6 tima, uvajanje zdravstvenega administratorja v tim družinske medicine, hitrejše zaposlovanje zdravnikov iz tujine (MZ, 2022).

[162] Dodatki k plači za specializante družinske medicine in več razpisnih mest, širitev kompetenc medicinskih sester, trimesečno delo sekundarijev na področju družinske oz. urgentne medicine, dodatne štipendije za študente medicine in študente zdravstvene nege, povečan vpis na medicino in stomatologijo, olajšanje pogoja glede jezika za zaposlitev tujih zdravnikov (MZ, 2022). Dodatek za mlade zdravnike za izbiro specializacije iz družinske medicine; zagotavljanje telefonskega naročanja na primarni ravni zdravstvene dejavnosti v okviru celotnega ordinacijskega časa, pacientu pa se mora zagotoviti povraten klic (ZNUNBZ, 2022).

[163] V letu 2024 naj bi zaživelo 100 ambulant z novim standardom in 15

Slika 56: Staranje prebivalstva povečuje pritisk na zdravstveni sistem[1] (levo); na sekundarni ravni so čakalne dobe med državami s primerljivimi podatki med najvišjimi[2] (desno)

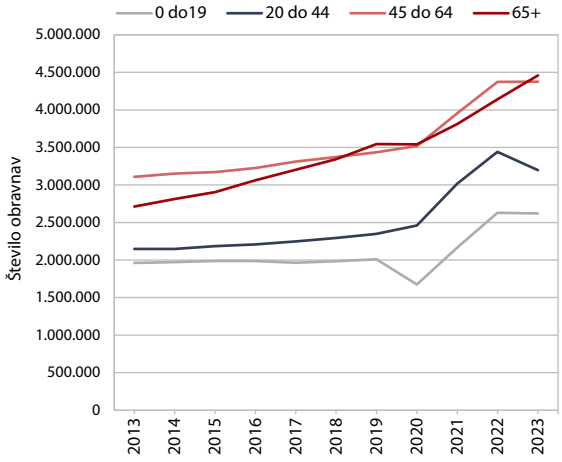

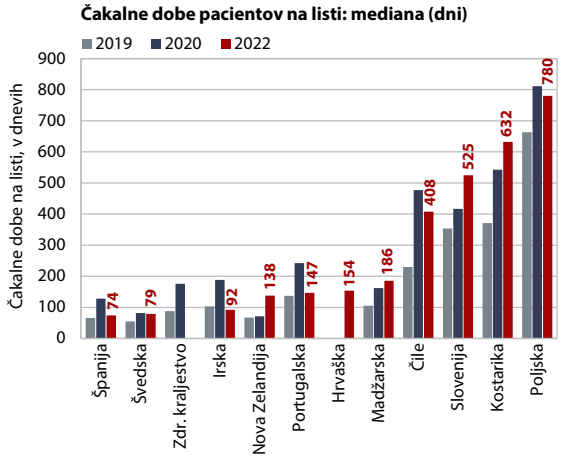

Vir: ZZZS (2024) in OECD (2023e). Opomba: [1] Gibanje obravnav v ambulantah izbranega zdravnika na primarni ravni (brez ginekoloških ambulant). [2] Za Poljsko je namesto leta 2022 prikazano leto 2021.

Na sekundarni ravni zdravstvenega varstva interventni ukrepi za skrajšanje čakalnih dob v letu 2023 niso bili uspešni; število čakajočih nad dopustno čakalno dobo se je povečalo še za 20 %. Z interventnim Zakonom o nujnih ukrepih za stabilizacijo zdravstvenega sistema (ZNUZSZ, 2022), ki je v prvi polovici leta 2023 zagotavljal izvajalcem plačilo po realizaciji za vse opravljene storitve[164], cilj skrajšanja čakalnih dob nad dopustno čakalno dobo ni bil dosežen. Sledile so spremembe zakonodaje, ki so posegle v način določanja seznama storitev, ki se plačujejo po realizaciji, ter razširile plačilo po realizaciji na nekatere nove specialistično-ambulantne obravnave (Okvir 5). Kljub vsem ukrepom je bilo na dan 1. 1. 2024 po podatkih NIJZ skoraj 140 tisoč čakajočih oseb nad dopustno čakalno dobo oz. skoraj 20 % več kot leto prej (117 tisoč) in 58 % več kot v začetku leta 2022 (88 tisoč oseb). Leta 2022 je bila čakalna doba za operacijo kolka druga najdaljša med osmimi državami, za katere so razpoložljivi primerljivi podatki, glede na leto 2020 pa se je močno podaljšala (Slika 56, desno).

Zaradi epidemije in z njo povezanih omejevalnih ukrepov se je pospešila digitalizacija v zdravstvu in uporaba storitev e-zdravja. Da bi omilili posledice slabše dostopnosti za zdravje prebivalcev, je bilo že v prvih mesecih epidemije uvedeno plačilo izvajalcem za posvete na daljavo. Na primarni ravni je leta 2021 delež posvetov na daljavo v skupnem številu obravnav dosegel 20 %, v zadnjih dveh letih pa se je postopoma znižal na 15 %.[165] Poleg tega se je med epidemijo bistveno izboljšala dostopnost izvidov specialistov v Centralnem registru podatkov o pacientu, vzpostavljenem v okviru projekta eZdravje, zato bolnikom ni več treba fizično prinašati izvidov v ambulanto (MZ, 2023g), uporaba eReceptov in eNapotnic pa se je popolnoma uveljavila. Vendar pa so za posvetovanja in naročanja po e-pošti in uporabo različnih portalov za paciente (zVEM[166], doZdravnika in druge) potrebna digitalna znanja, zato se je dostopnost zdravstvenega varstva za prebivalce s slabo digitalno pismenostjo in za osebe brez digitalnih naprav poslabšala. Leta 2022 je 50 % anketiranih posameznikov v starosti 16–74 let zdravstvene informacije iskalo po spletu, v državah OECD pa v povprečju 60 % (največ, nad 75 % na Finskem, Nizozemskem in Norveškem) (OECD, 2023e).

Izdatki iz žepa za zdravje so se med epidemijo povečali, kljub temu so v primerjavi z drugimi državami zelo nizki. Na finančno dostopnost zdravstvenih storitev najbolj vplivajo neposredni izdatki iz žepa za zdravje, ki jih merimo kot delež vseh izdatkov gospodinjstev.[167] Ti so lahko za revnejša gospodinjstva veliko finančno breme. V Sloveniji se ti izdatki že vrsto let ohranjajo na ravni med 12 in 13 % vseh izdatkov za zdravstvo, kar je bistveno pod povprečjem EU, kjer so bili leta 2021 22-odstotni (gl. kazalnik 3.8). Leta 2018 (zadnja mednarodna primerjava) je imelo le 0,8 % prebivalcev ogrožajoče[168] visoke izdatke iz žepa, kar je najmanj med

ambulant za specializante družinske medicine.

[164] Izvajalci v javni zdravstveni mreži so dobili plačane tudi tiste opravljene storitve, ki so jih v preteklosti izvajali nad pogodbeno dogovorjenim načrtom ZZZS in zaradi omejenih finančnih virov niso bile plačane.

[165] Leta 2021 je delež vseh posvetov na daljavo na primarni in sekundarni ravni dosegal 13 % (EU: 21 %) (OECD, EK in WHO, 2023).

[166] Portal zVEM je vstopna točka do storitev eZdravja: napotnic, naročanja, receptov, izvidov in drugih dokumentov (NIJZ in MZ, 2023). Od leta 2019 do konca leta 2023 se je število uporabnikov portala zVEM povečalo z okoli 44 tisoč na skoraj 500 tisoč (MZ, 2023a).

[167] Neposredni izdatki se nanašajo na neposredna plačila za storitve, ki ne spadajo v obvezno košarico pravic. Največ (34 %) je porabljenih za zdravila brez recepta ali na beli recept, sledijo medicinski pripomočki (korekcijska očala), samoplačniške amb. storitve, vključno s fizioterapijo in alternativno medicino, zobozdravstvene storitve idr. Po priporočilih SZO so neposredni izdatki iz žepa še sprejemljivi, dokler ne dosegajo deleža okoli 15 % izdatkov za zdravje; v Sloveniji pa so bili leta 2021 12,7 % (glej kazalnik 3.8).

[168] Neposredni izdatki za zdravstvo so za gospodinjstvo ogrožajoči, ko presegajo 40 % minimalnih življenjskih stroškov oz. vrednosti košarice osnovnih življenjskih potrebščin, ki poleg hrane zajema tudi druge

Slika 57: Med epidemijo so se izdatki iz žepa za zdravje v porabi gospodinjstev povečali, najbolj gospodinjstvom v drugem in tretjem kvintilnem dohodkovnem razredu

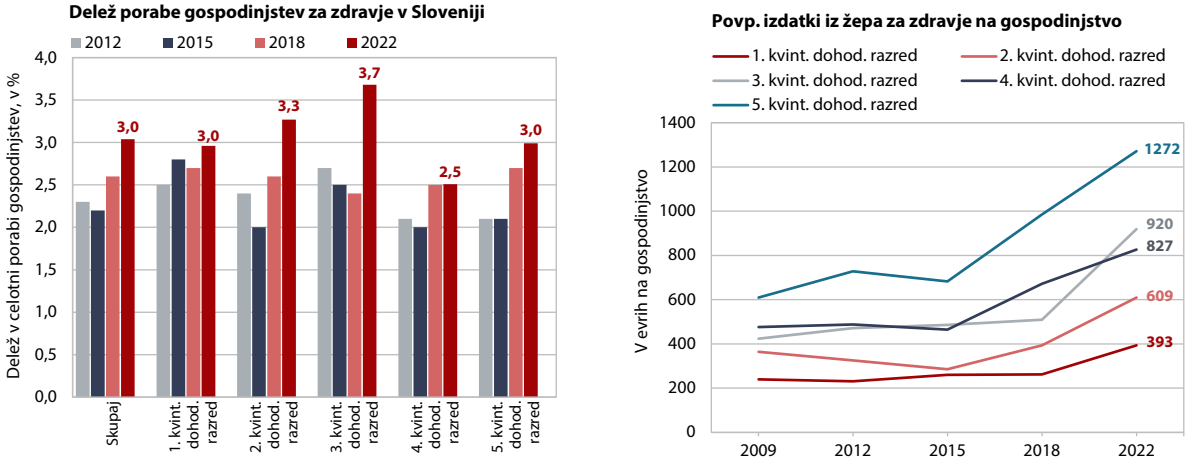

Vir: SURS (2024b). Opomba: Leta 2022 je bilo raziskovanje Poraba v gospodinjstvih (APG) prilagojeno na novo različico klasifikacije COICOP (različica COICOP 2018), ki v okviru skupine 06-Zdravje zajema tudi storitve dolgotrajne oskrbe, zato primerljivost s prejšnjimi APG ni popolna. Na povečanje v letu 2022 je vplivala tudi rast cen.

državami članicami EU (6,5 %) in OECD (5,3 %). V končni potrošnji gospodinjstev[169] pa se je delež, namenjen za zdravje, med epidemijo povečal z 1,9 % leta 2019 na 2,4 % leta 2021, v povprečju EU pa je ostal nespremenjen (3,3 %) (OECD in EU, 2022). Tudi podatki iz raziskovanja Poraba v gospodinjstvih kažejo, da se je delež za zdravje leta 2022 povečal na 3,0 % (2018: 2,6 %) oziroma v povprečju na 804 evrov na gospodinjstvo na leto (336 na člana gospodinjstva).[170] Gospodinjstva z najnižjimi dohodki so za zdravje porabila enak delež svojega dohodka kot gospodinjstva z najvišjimi dohodki (3,0 %). Znatno se je poraba za zdravje leta 2022 povečala gospodinjstvom v drugem in zlasti tretjem kvintilnem dohodkovnem razredu (na 3,7 %), kar je verjetno povezano predvsem s podaljševanjem čakalnih dob v javni zdravstveni mreži.

Vključenost starejših oseb v formalno dolgotrajno oskrbo (DO) se je v zadnjih letih povečala in je blizu povprečja EU, vendar so nezadovoljene potrebe še zelo velike. Leta 2022 je 15 % prebivalcev, starih 65 let in več, poročalo, da imajo resne dolgotrajne težave pri opravljanju vsakodnevnih aktivnosti, kar je manj kot v povprečju EU (16 %) in bistveno manj, kot so pokazale samoocene oviranosti v prejšnjih raziskavah.[171] Vključenost oseb, starih 65 let ali več v formalno DO, je bila leta 2021 11-odstotna, kar je približno na ravni povprečja držav EU in OECD.[172] Ob tem pa je delež javnih izdatkov za DO v BDP leta 2021 še vedno znašal le 1,1 %, kar je bistveno manj kot v povprečju EU (1,7 %) ter več kot polovico manj kot v najbolj razvitih evropskih državah (gl. kazalnik 3.9). Študija OECD (2023g) je za leto 2022 pokazala, da si v Sloveniji osebe, stare 65 let ali več, z visoko stopnjo oviranosti in srednje visokimi dohodki kljub sofinanciranju iz javnih virov niso mogle same pokriti doplačil za formalno oskrbo na domu. Posledice se kažejo v visoko nezadovoljenih potrebah po DO: leta 2019 kar 55 % starejših od 65 let ni prejemalo nobene oskrbe, kljub temu da bi potrebovali pomoč pri vsaj treh osnovnih ali podpornih dnevnih aktivnostih (EU-22: 32 %).[173] Problem je zlasti v slabo razviti oskrbi na domu: leta 2021 je oskrbo na domu prejemalo 69 % oseb, starih 65 let ali več, kar je kljub znatnemu izboljšanju v zadnjih letih zaradi uveljavitve Zakona o osebni asistenci (OA) še pod povprečjem OECD. Zaradi slabo razvitih storitev oskrbe na domu ali v skupnosti se iz leta v leto podaljšujejo čakalne dobe za sprejem v institucionalno varstvo.

Pomanjkanje kadrov v dolgotrajni oskrbi se je z epidemijo močno zaostrilo. Zaradi pomanjkanja kadrov v DO so bile aprila 2022 sprejete spremembe kadrovskih normativov v DSO in posebnih socialnovarstvenih zavodih, ki naj bi bile postopoma uveljavljene do leta 2030.[174] Vendar pa se izvajalci v DSO in pomoči na domu soočajo s težavami pri pridobivanju kadrov. Konec leta 2022 je bilo v DSO nezasedenih več kot 1000 razpoložljivih mest (SSZ, 2024), na pomanjkanje kadrov v storitvah pomoči na domu pa opozarja IRSSV

nujne dobrine in stanovanjske stroške (Thomson idr., 2019).

[169] Ta kazalnik se izračunava kot delež neposrednih izdatkov iz žepa po metodologiji sistema zdravstvenih računov v končni potrošnji gospodinjstev po nacionalnih računih in se nekoliko razlikuje od deleža porabe za zdravje po Anketi o porabi v gospodinjstvih.

[170] Leta 2022 je bila Anketa o porabi v gospodinjstvih (APG) prilagojena na novo različico klasifikacije COICOP 2018, ki v okviru skupine »zdravje« zajema tudi storitve DO, zato primerljivost s prejšnjimi APG ni popolna.

[171] Ta kazalnik se uporablja tudi pri izračunu zdravih let življenja, glej kazalnik 3.1.

[172] Leta 2021 je bilo po mednarodno primerljivih podatkih v formalno DO vključenih 11 % prebivalcev, starih 65 let ali več (OECD: 11,5 %) (OECD, 2023e). V povprečju leta 2021 je bilo v Sloveniji 72.222 prejemnikov DO, in sicer 21.981 v institucijah, 27.286 na domu, 659 v dnevni oskrbi, 22.296 pa je bilo prejemnikov denarnih dodatkov (SURS, 2023a).

[173] Natančneje glej raziskavo SHARE 8 Val (Börsch-Supan, 2022); povzeto po OECD (2023e).

[174] Predvideno je, da se bo do leta 2030 število zaposlenih v DSO povečalo za 46 % in v posebnih zavodih za 30 % glede na leto 2022 (na vsaki dve leti ena petina dodatnega kadra). Skupno za več kot 2.200 zaposlitev (Vlada RS, 2024).

Okvir 5: Odprava doplačil in dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja ter drugi interventni ukrepi v zdravstvenem varstvu

Visoka doplačila k zdravstvenim storitvam in zdravilom, ki so se pokrivala iz dopolnilnega zavarovanja, so bila leta 2023 ukinjena. V obdobju 1992–2023 se je košarica pravic[1] financirala iz obveznega in dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja (OZZ in DZZ). DZZ je pokrivalo vsa doplačila do polne vrednosti večine zdravstvenih storitev in zdravil ter tako predstavljalo dodatni vir sredstev za financiranje javne službe, pri čemer pa je bilo izvajanje zavarovanja prepuščeno zasebnim zavarovalnicam. Pokritost prebivalcev z OZZ je bila skoraj 100 %, zaradi visokih doplačil zdravstvenih storitev in zdravil pa je bilo tudi v DZZ vključenih okoli 95 % zavezancev za doplačila. Najrevnejšim prebivalcem (v letu 2023 v povprečju okoli 50 tisoč oseb) je to zavarovanje pokrila država. Slabost tega vira je bila enotna premija za vse dohodkovne skupine prebivalstva in s tem njegova regresivnost (UMAR, 2019), hkrati se je DZZ očitalo visoke stroške upravljanja zasebnih zdravstvenih zavarovalnic[2], kar sta bila že v preteklosti glavna argumenta za ukinitev doplačil (MZ, 2003, b. d.). Po drugi strani se je v obdobjih kriz zviševal delež doplačil iz DZZ, kar je omogočalo ohranitev visoke finančne dostopnosti zdravstvenega varstva: neposredni izdatki iz žepa so se vrsto let ohranjali na zelo nizki ravni (UMAR, 2021). Do največjih povečanj doplačil, tudi na najvišje zakonsko določene deleže (do 90 %), je prišlo v obdobju gospodarsko-finančne krize (2008–2012). Tudi v zadnjih letih je ob hitri rasti izdatkov iz OZZ prišlo do hitre rasti premij DZZ, ki so v začetku leta 2023 znašale v povprečju 35,67 evra, zasebne zdravstvene zavarovalnice pa so načrtovale njihovo zvišanje še za 30 %. V razmerah visoke inflacije se je vlada aprila 2023 na to odzvala z zamrznitvijo premij DZZ (Vlada RS, 2023), temu pa je sledila ukinitev doplačil in s tem DZZ (ZZVZZ-T, 2023).

Z letom 2024 je bil uveden nov obvezni zdravstveni prispevek (OZP), ki delno nadomešča izpad virov zaradi ukinitve doplačil in odprave DZZ. Košarica pravic je od začetka leta 2024 100-odstotno pokrita iz javnih virov. OZP je enak za vse zavezance (znaša 35 evrov mesečno), od marca 2025 pa se bo letno usklajeval z rastjo povprečne bruto plače preteklega leta. V okviru zdravstvene reforme naj bi se rešilo tudi vprašanje dohodkovne solidarnosti OZP. Zavezanci za plačilo OZP so vse kategorije zavarovancev iz OZZ, ki so bili pred letom 2024 zavezanci za doplačila. Zavezanci so tudi vsi upokojenci, plačnik zanje pa je ZPIZ z odtegljajem od njihove neto pokojnine. Prejemnikom nadomestila za brezposelnost OZP plačuje Zavod za zaposlovanje. Država pa iz proračuna pokriva OZP za prejemnike denarne socialne pomoči, prejemnike varstvenega dodatka, vojne upravičence, begunce, poklicne rejnike in še nekatere druge kategorije zavezancev.

V finančnem načrtu ZZZS za leto 2024 je predvideno, da bo izpad virov iz DZZ pokril državni proračun. Finančni načrt ZZZS za leto 2024 določa, da se iz državnega proračuna zagotovi transfer v višini do 420 mio evrov za tekoče potrebe oziroma vzdržnost sistema OZZ (ZZZS, 2024). Prihodki iz OZP so predvideni v višini 621 mio evrov. Že leta 2023 je transfer iz državnega proračuna za tekoče potrebe znašal 283 mio evrov, namenjen pa je bil pokrivanju dodatnih odhodkov, povezanih z obvladovanjem covida-19, zlasti bolniških nadomestil, plačilu izvajalcem za preseganje programa nad načrtovanim obsegom iz OZZ in pokrivanju stroškov vzpostavitve sistema dolgotrajne oskrbe. Leta 2024 bo transfer iz proračuna deloma porabljen tudi za pokrivanje izpada virov iz DZZ, po

Slika 58: Javni izdatki za zdravstvo v EU leta 2021 ali 2022 ter ocena za Slovenijo za leto 2024

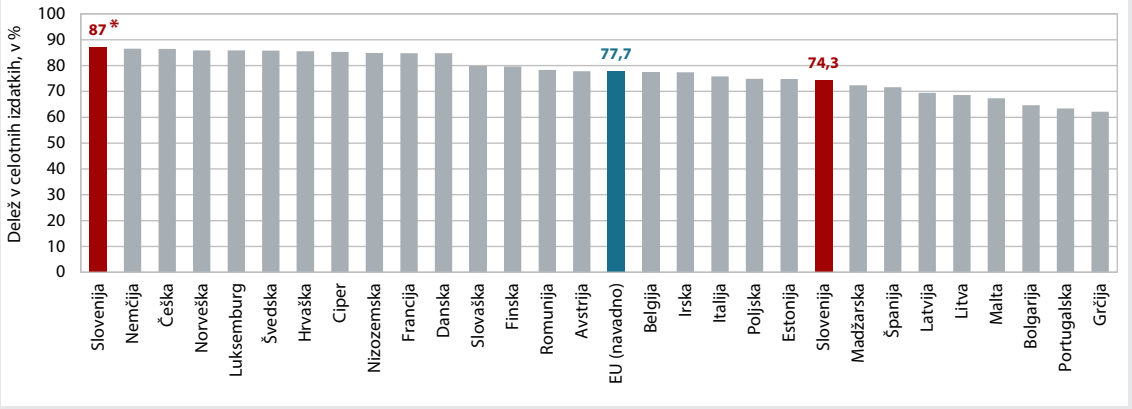

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * Ocena za Slovenijo za leto 2024.

[1] Košarica pravic vključuje storitve na primarni, sekundarni in terciarni ravni, zdravila, medicinske pripomočke, nadomestilo za bolniško odsotnost nad 30 dni in določene potne stroške (več gl. UMAR, 2021).

[2] Administrativni stroški upravljanja DZZ so leta 2022 znašali 65,3 mio EUR letno in s tem ta del sredstev ni bil namenjen za plačilo zdravstvenih storitev (MZ, 2024a).

oceni 140 mio evrov (ZIPRS2425, 2024). Izdatki OZZ za zdravstvo se bodo tako predvidoma v letu 2024 povečali na 7,9 % BDP (5,34 mrd evrov; 2023: 4,32 mrd evrov oziroma 6,8 % BDP).

Slovenija bo imela z navedenimi spremembami enega največjih deležev javnih izdatkov v skupnih izdatkih za zdravstvo v EU. Po mednarodni metodologiji (OECD, Eurostat, WHO, 2017) se k javnim izdatkom za zdravstvo prištevajo še neposredni izdatki proračuna države in občin, ki so po prvi oceni SURS za leto 2022 znašali 9,2 % od skupaj 74,3 % vseh javnih tekočih izdatkov za zdravstvo (kazalnik 3.8). Zasebni izdatki so znašali 25,7 %, od teh je delež izdatkov iz DZZ znašal 13 % in delež izdatkov iz žepa 12,7 %. Ocenjujemo, da se bo ob upoštevanju Finančnega načrta ZZZS za leto 2024 in strukture izdatkov za zdravstvo iz leta 2022 delež vseh tekočih javnih izdatkov v letu 2024 povečal na okoli 87 % vseh tekočih izdatkov za zdravstvo.

Interventni zakoni, sprejeti v zdravstvu v letih 2022 in 2023, so posegli tudi na področje obsega zdravstvenih storitev, a na povečanje dostopnosti niso imeli zadostnega učinka. Interventni Zakon o nujnih ukrepih za stabilizacijo zdravstvenega sistema (ZNUZSZS, 2022)[3] je do konca junija 2023 sicer povečal obseg opravljenih zdravstvenih storitev, vendar manj od pričakovanj, zato cilj skrajšanja čakalnih dob nad dopustno dobo ni bil dosežen. Zakon je bil zato julija 2023 spremenjen tako, da seznam storitev, ki se plačujejo po realizaciji, določi vlada (ZNUZSZS-A, 2023). S spremembo Uredbe 2023[4] pa je vlada plačilo po realizaciji razširila še na nekatere nove specialistično-ambulantne obravnave. Decembra 2023 je bil sprejet še Zakon o interventnih ukrepih na področju zdravstva, dela in sociale ter z zdravstvom povezanih vsebin (ZIUZDS, 2023), ki je poleg dopolnitev glede ureditve OZP[5] med drugimi spremembami uvedel tudi zgornjo višino nadomestila za bolniško odsotnost na 2,5-kratnik povprečne bruto plače preteklega leta ter podaljšanje obdobja izplačila nadomestila v breme delodajalcev z 20 dni na 30 dni oziroma s tem razbremenitev v breme OZZ (glej kazalnik 3.14). Uvedena je bila tudi obveznost ZZZS, da se del sredstev, zbranih s prispevkom za poškodbe pri delu in poklicno bolezen, nameni za preventivne projekte ohranjanja poklicnega zdravja in promocijo zdravja na delovnem mestu.

[3] Ta je v prvi polovici leta 2023 zagotavljal izvajalcem plačilo po realizaciji za vse opravljene storitve (izvajalci v javni zdravstveni mreži so dobili plačane tudi tiste opravljene storitve, ki so jih v preteklosti izvajali nad pogodbeno dogovorjenim načrtom ZZZS in zaradi omejenih finančnih virov niso bile plačane), dodatek za povečan obseg dela za posebne obremenitve ter možnost sklenitve podjemne pogodbe s svojimi zaposlenimi, če so zdravstvene storitve izvajali zunaj rednega delovnega časa.

[4] Avgusta 2022 je bila sprejeta prva Uredba o določitvi programov storitev obveznega zdravstvenega zavarovanja, opredelitev zmogljivosti, potrebnih za njegovo izvajanje, in določitev obsega sredstev za leto 2022. Ta je nadomestila Splošni dogovor, ki je v preteklosti na letni ravni določal program in obseg storitev plačanih iz obveznega zdravstvenega zavarovanja. Januarja 2023 je bila sprejeta Uredba o programih storitev obveznega zdravstvenega zavarovanja, zmogljivostih, potrebnih za njegovo izvajanje, in obsegu sredstev za leto 2023, februarja 2024 pa Uredba o programih storitev obveznega zdravstvenega zavarovanja, zmogljivostih, potrebnih za njegovo izvajanje, in obsegu sredstev za leto 2024.

[5] Decembra 2023 je bil sprejet še Zakon o interventnih ukrepih na področju zdravstva, dela in sociale ter z zdravstvom povezanih vsebin (ZIUZDS, 2023), ki je uredil nekatere podrobnosti glede plačevanja in pobiranja OZP s strani ZZZS in Finančne uprave RS.

(2023). Trenutno je v javni obravnavi predlog Zakona o nujnih ukrepih za izboljšanje kadrovskih in delovnih pogojev ter zmogljivosti pri izvajalcih socialnovarstvenih storitev in DO (ZNURK) (MSP, 2024).[175] Po številu postelj v institucionalnem varstvu na 100.000 prebivalcev[176] je Slovenija približno na povprečju EU, največ postelj pa imajo skandinavske države, ki so povečale zlasti ponudbo manjših samostojnih bivalnih enot za starejše in osebe z invalidnostjo. Za širitev mreže DSO so bile v preteklih letih podeljene dodatne koncesije za 1660 mest, izvajalci pa naj bi začeli delo do konca leta 2024 in 2025. S pomočjo sklada REACT-EU so bila v obdobju 2021–2023 znatna sredstva vložena v izboljšanje infrastrukture javnih DSO, v obdobju 2024–2026 pa bodo iz sredstev NOO zgrajene dodane kapacitete v institucionalnem varstvu starejših[177] (Vlada RS, 2024). Avgusta 2023 je bila sprejeta tudi novela Zakona o dolgotrajni oskrbi (ZDOsk), ki določa vire in način javnega financiranja DO, česar prvotno sprejeti zakon ni urejal, ključna usmeritev pa ostaja pospešitev razvoja oskrbe na domu, deinstitucionalizacija ter enotna ocena upravičenosti za vstop v sistem.

Osebam z invalidnostjo je Zakon o osebni asistenci (ZOA) močno izboljšal možnosti za samostojno življenje na domu. Število uporabnikov osebne asistence (OA)[178] se od uveljavitve ZOA v letu 2019 hitro povečuje, leta 2023 jih je bilo 43,5 % več kot leta 2021, hkrati pa za ta namen strmo naraščajo tudi javni izdatki (MDDSZ, 2024a).[179] Sredi leta 2021 je bila sprejeta novela ZOA z dodatnimi pogoji za presojo upravičenosti

[175] V predlogu ZNURK je osem ključnih ukrepov pri izvajalcih v socialnem varstvu in v DO, med drugim: kadrovske štipendije, podpora vključevanju prostovoljcev, usposabljanje novozaposlenih, smernice za posodobitev in optimizacijo delovnih procesov v DSO, zaposlovanje tujcev, ukrepi za hitrejšo integracijo tujih delavcev v poklicno in družbeno življenje (MSP, 2024).

[176] Leta 2021 je bilo v Sloveniji 790 postelj na 100.000, v EU-25 (brez Slovaške in Grčije) pa 793 (Eurostat, 2024).

[177] V obdobju 2021–2023 je bilo v 16 javnih DSO iz sklada REACT-EU vloženo dobrih 93 mio EUR. Za obdobje 2024–2026 je iz sklada NOO predvideno 59 mio investicij v gradnjo samostojnih bivalnih enot za starejše (539 dodatnih mest) (Vlada RS, 2024).

[178] Do OA so upravičene osebe, stare od 18 do 65 let, ki najmanj 30 ur na teden potrebujejo pomoč druge osebe pri opravljanju aktivnosti, vezanih na samostojno osebno in družinsko življenje, vključevanje v okolje, izobraževanje in zaposlitev.

[179] Leta 2020 je bilo v povprečju 1.209 uporabnikov OA, leta 2023 pa 4082. Javni izdatki za OA že pet let strmo naraščajo: s 3,8 mio evrov leta 2018 na 196,6 mio leta 2023 (MDDSZ, 2024a).

Okvir 6: Dolgotrajna oskrba – razvoj storitev in ureditev financiranja novega stebra socialne varnosti

Julija 2023 je bil sprejet ZDOsk-1, ki je na številnih področjih nadgradil zakon, sprejet leta 2021, ter uredil področje financiranja DO kot novega sistema socialne varnosti. Že ZDOsk (2021) je celovito opredelil področje DO, ki so ga prej urejali različni zakoni in sistemi socialne zaščite (zdravstveni, pokojninski in socialni sistem). ZDOsk-1 (ZDOsk, 2023) je uredil prednostno uvajanje oskrbe na domu, institut oskrbovalca družinskega člana (ODČ), prenos vstopnih točk na centre za socialno delo, denarni prejemek in e-oskrbo, določitev izvajalcev DO v instituciji (le domovi za starejše občane), širitev nabora poklicev v DO in poenostavitev zaposlovanja tujcev. Njegova ključna sistemska novost je bila ureditev področja financiranja DO, določena pa je bila tudi nova časovnica uvajanja pravic[1] (MSP, 2024).

ZDOsk-1 določa obvezni prispevek za DO. Vsi zavarovanci v obveznem zdravstvenem zavarovanju in njihovi družinski člani, če so dopolnili 18 let, so bili z ZDOsk-1 vključeni v obvezno zavarovanje za DO. Obvezni prispevek bodo od 1. 7. 2025 v višini 1 % bruto plače plačevali delodajalci in delojemalci; samostojni podjetniki, kmetje ter šolajoči nad 18 let v višini 2 % od bruto pokojninske osnove; upokojenci pa 1 % od neto pokojnine. Podobno kot za OZP zavezanci niso šolajoči do 26. leta starosti, država pa bo pokrila prispevek za prejemnike denarne socialne pomoči, varstvenega dodatka in nekatere druge kategorije zavezancev. Ocenjuje se, da bo leta 2026 s prispevkom zbranih 644 mio evrov (MSP, 2024). Poleg tega ZDOsk-1 določa, da bo državni proračun za DO namenil največ 190 mio letno. Od 1. 1. 2028 zakon dopušča še možnost uvedbe doplačil uporabnikov v višini do 10 % od vrednosti storitve, če druga sredstva ne bodo zadoščala.

Leta 2026 naj bi bilo po ocenah, pripravljenih ob sprejemanju ZDOsk-1, za DO iz javnih in zasebnih virov namenjenih 1,72 % BDP, razmerje med javnimi in zasebnimi izdatki pa bo znašalo 81 : 19. Po ocenah (MSP, 2023) naj bi javni izdatki za polno uveljavljeni sistem DO leta 2026 znašali 785 mio evrov oziroma 1,03 % BDP. Po mednarodni metodologiji (OECD, Eurostat, WHO, 2017) je treba k temu znesku prišteti še nekatere izdatke za DO, ki se bodo še naprej plačevali na podlagi drugih zakonov (ZZVZZ, ZOA, ZSV) in bodo po oceni znašali 279 mio evrov oziroma 0,37 % BDP mio evrov. Javni izdatki za DO bodo torej po oceni v letu 2026 dosegli 1,40 % BDP (2021: 1,1 % BDP; glej kazalnik 3.9). Zasebni izdatki za namestitev in prehrano v institucionalnem varstvu naj bi leta 2026 dosegli 0,29 % BDP, zunaj novega sistema pa bi ostalo še za okoli 0,03 % BDP zasebnih izdatkov za DO (doplačila za socialno pomoč na domu). Celotni izdatki za DO bi tako po mednarodni definiciji leta 2026 znašali 1,72 % BDP (2021 1,45 % BDP). V strukturi izdatkov za DO bi se razmerje med javnimi in zasebnimi povečalo v smeri večjega deleža javnih izdatkov, in sicer na 81 : 19 (2021: 77 : 23) in tako približalo povprečju držav EU (glej kazalnik 3.9).

Slika 59: Delež javnih izdatkov za dolgotrajno oskrbo v BDP v Sloveniji in državah EU, leto 2021 in ocena za Slovenijo* za leto 2026

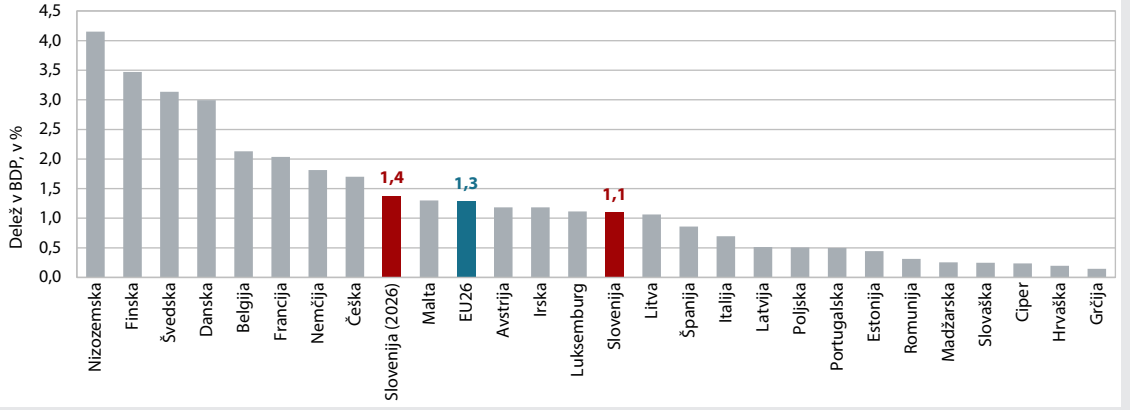

Vir: Eurostat (2024), za Slovenijo za 2026 pa MSP (2023). Opomba: * Za Slovenijo ocena za leto 2026 na podlagi podatkov SURS, preračuni IER, UMAR in MSP.

[1] Časovnica uvajanja pravic: 1. 1. 2024 začetek veljavnosti novega statusa ODČ; 1. 7. 2025 odprtje vstopnih točk, začetek izvajanja DO na domu in e-oskrbe; 1. 12. 2025 začetek uvajanja novih storitev DO v institucijah in izplačevanja denarnih prejemkov.

do OA in nekaterimi omejitvami za izvajalce, vendar se je hitro povečevanje števila upravičencev nadaljevalo. Med glavnimi cilji na področju socialnega varstva ostaja izboljšanje razpoložljivosti in dostopnosti socialnovarstvenih storitev in programov, ki so namenjeni deinstitucionalizaciji. Leta 2020 je razmerje med uporabniki skupnostnih oblik in uporabniki institucionalnih oblik socialnega varstva znašalo 1 : 1,17[180] (brez upoštevanja OA, ker se ta izvaja na podlagi zakonodaje invalidskega varstva), ciljno razmerje do leta 2030 pa je približno 1 : 1 (ReNPSV22–30, 2022).

[180] Po izračunu, ki se je uporabljal v ReNPSV13–20, so se upoštevali tudi uporabniki OA, razmerje pa je v letu 2020 doseglo 1 : 1,08, kar je bilo izjemno izboljšanje glede na prejšnja leta, razlog pa je bil po eni strani v visokem povečanju števila uporabnikov OA in po drugi strani v zmanjšanju števila oskrbovancev v DSO med epidemijo (Smolej Jež in Trbanc, 2021).

3.2 Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta

Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta (razvojni cilj 7)

Vsebina cilja je oblikovanje vključujočega trga dela, ki bo zagotavljal kakovostna delovna mesta z visoko dodano vrednostjo (gl. tudi cilj 6). Z uveljavljanjem koncepta vzdržnega delovnega življenja in prilagajanjem delovnih mest demografskim spremembam se bo lahko povečala delovna aktivnost starejših delavcev in izboljšalo njihovo zdravje. Izboljševanje sistema varne prožnosti in spodbujanje zaposlovanja obeh spolov v spolno netipičnih poklicih pa bo prispevalo k večji participaciji podpovprečno zastopanih skupin na trgu dela.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 7:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Stopnja delovne aktivnosti (20–64 let), v %	77,9 (2022)	74,6 (2022)	> 75* (79,5**)
Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih oseb (18 let in več), v %	5,7 (2023)	8,5 (2022)	< 5

Opombi: * Cilj v višini 75-odstotne stopnje delovne aktivnosti je cilj SRS 2030, ki ga je Slovenija že presegla. ** Cilj v višini 79,5-odstotne stopnje delovne aktivnosti je bil določen leta 2022 za uresničitev ciljev akcijskega načrta evropskega stebra socialnih pravic do leta 2030.

Leta 2023 je bila ob rekordni ravni zaposlenosti participacija na trgu dela najvišja doslej. Razmere na trgu dela so se po krizi zaradi epidemije covida-19 hitro izboljšale zaradi okrevanja gospodarske aktivnosti in pomanjkanja delovne sile, kar je bilo v veliki meri prisotno že pred letom 2020. Zaposlenost je v letu 2021 že presegla predkoronsko raven in bila v zadnjem četrtletju 2023 najvišja doslej, ko je delo opravljalo 971 tisoč oseb, medtem ko je bilo število brezposelnih eno izmed najmanjših (47,6 tisoč). Ob tem je bila vključenost prebivalstva na trg dela, merjena s stopnjo delovne aktivnosti, rekordno visoka: do leta 2022 (zadnji letni podatek) se je povečala na 77,9 %, to je nad cilj SRS in blizu cilja akcijskega načrta evropskega stebra socialnih pravic (gl. kazalnik 3.1).[181] Čeprav so se zaposlitvene možnosti precej izboljšale, pa se različne skupine prebivalstva še vedno soočajo z manjšim vključevanjem na trg dela (Slika 60). Med te skupine spadajo zlasti mlajši, ki so na začetku poklicne poti, starejši, osebe z nižjo ravnijo izobrazbe, tuji državljani, osebe z invalidnostjo in pogosteje ženske kot moški. Te skupine pogosto zasedajo manj plačana delovna mesta, so ujete v past neaktivnosti ali nizkih plač ter imajo omejene možnosti za napredovanje, kar še dodatno otežuje njihovo socialno vključenost in ekonomsko neodvisnost. V tem kontekstu so pomembni ukrepi za zmanjševanje ovir, s katerimi se soočajo nekatere od skupin, ki jih lahko ohranjajo v ekonomsko težkem položaju, povečanja spodbud za ostajanje na trgu dela in povečanja sredstev za aktivno politiko zaposlovanja, ki lahko s programi usposabljanja, mentorstva in subvencioniranja zaposlitev izboljša zaposlitvene možnosti in delovne pogoje za ranljive skupine. Povečanje njihove vključenosti na trg dela je pomembno za dostojno življenje (gl. poglavje 3.3) in preprečevanje pomanjkanja delovne sile (gl. poglavje 1.1).

Pri vključevanju nekaterih ranljivih skupin na trg dela se pogosto pojavlja presečnost ovir, kot so pomanjkanje usposobljenosti ali izobrazbe, starost, invalidnost, slabo zdravstveno stanje, socialna izključenost, predsodki, zaradi česar take osebe pogosto težje dostopajo do kakovostnih in varnih zaposlitev. Take osebe pogosteje prejemajo nižje plačilo in/ali prehajajo v brezposelnost ali neaktivnost kot drugi zaposleni, kar zmanjšuje njihovo dohodkovno varnost, socialno vključenost in kakovost življenja. Mladi (20–29 let) so bili tisti, katerih zaposlitve so bile v času covida-19 najbolj negotove, kar je bila posledica odpovedi ali nepodaljševanja številnih začasnih pogodb o zaposlitvi in zmanjšanja obsega študentskega dela, ki spada med najmanj varne oblike pogodb o delu. Njihova stopnja delovne aktivnosti tudi v letu 2023 še ni presegla predkovidne ravni (Slika 60), okoli petina mladih v zaposlitvi pa je prejemala minimalno plačo[182] (Slika 66, desno). Velik potencial za povečanje participacije ostaja tudi med starejšimi (55–64 let) in nizko izobraženimi – skupini, ki se pogosto prekrivata – in kjer je delovno aktivna zgolj polovica oseb. Po nizki participaciji še posebej izstopajo osebe v starosti 60–64 let, kjer kljub postopnemu povečevanju delovna aktivnost še vedno

[181] Na stopnjo aktivnosti in delovne aktivnosti je v začetku leta 2021 sicer vplivala tudi metodološka sprememba v anketnem raziskovanju o Aktivnem in neaktivnem prebivalstvu, ki daje mednarodno primerljive podatke o stanju na trgu dela. Ta se nanaša zlasti na spremembo opredelitve delovno aktivnih oseb v povezavi s čakanjem na delo. Osebe, ki so bile na čakanju na delo več kot tri mesece, ali so pričakovale, da bo njihovo čakanje na delo trajalo več kot tri mesece, se s spremembo metodologije v začetku leta 2021 niso več štele med delovno aktivne, temveč med brezposelne (če so iskale delo) ali med neaktivne. Metodološka sprememba je vplivala na število delovno aktivnih predvsem v prvi polovici leta 2021 zaradi večje vključenosti zaposlenih oseb v ukrepe, s tem pa predvsem na stopnjo aktivnosti in stopnjo delovne aktivnosti.

[182] Stopnja delovne aktivnosti mladih (20–29 let) je bila v Q3 2023 68,9-odstotna in 0,9 o. t. nižja od ravni v Q3 2019.

Slika 60: Stopnja delovne aktivnosti kaže, da so nekatere ranljive skupine še vedno relativno manj vključene na trg dela (levo); vrzel[1] v stopnji med osebami z invalidnostjo in brez je med manjšimi v EU (desno)

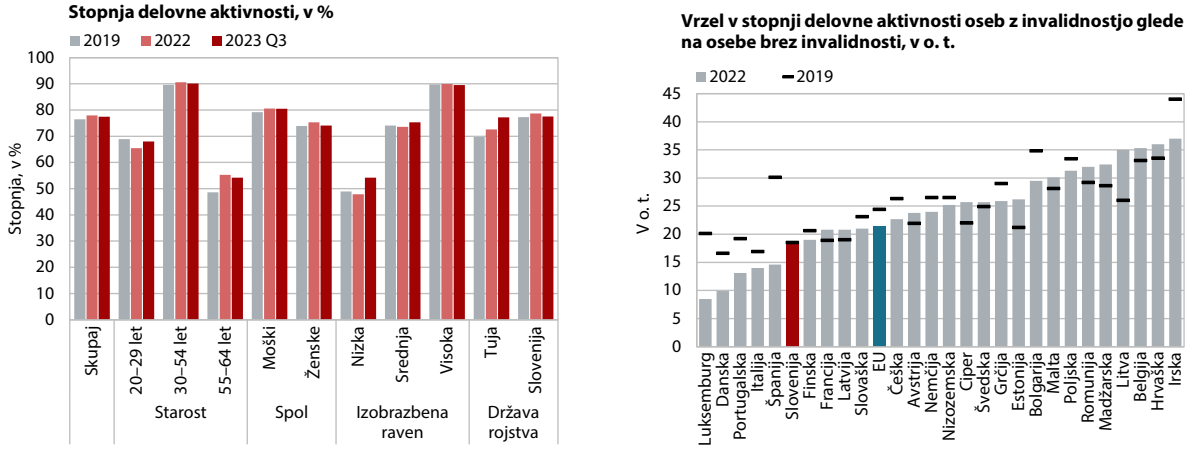

Vir: Eurostat (2024), EU-SILC in Global Activity Limitation Index (GALI). Opomba: [1] Vrzel je razlika v stopnji delovne aktivnosti med osebami brez invalidnosti in z invalidnostjo, izraženo v odstotnih točkah.

ostaja ena izmed najnižjih v EU. Na to so v preteklosti med drugim vplivali pogoji za upokojevanje, ki so omogočali relativno zgodnje odhode s trga dela (tudi preko statusa brezposelnosti), in težnje po čimprejšnjem odhodu s trga dela, manjša pripravljenost delodajalcev za zaposlovanje starejših delavcev,[183] pa tudi relativno majhno zanimanje za vseživljenjsko učenje, ki lahko omogoča lažje (ponovno) vključevanje ali ostajanje na trgu dela. Zato je treba veliko večjo pozornost nameniti ustvarjanju pogojev za daljše ostajanje v delovni aktivnosti z ukrepi, kot je prilagajanje delovnih mest starejšim, s krepitvijo vseživljenjskega učenja in ohranjanja zdravja zaposlenih, prav tako pa s pokojninsko reformo, ki lahko prispeva k večji javnofinančni vzdržnosti pokojninskega sistema in dostojnosti pokojnin.

Vključenost v tujini rojenih oseb na trg dela je ob splošnem pomanjkanju delovne sile v zadnjih letih relativno visoka in podobna kot pri državljanih, okrog 77-odstotna. Konec leta 2023 je v Sloveniji delež delavcev, rojenih v tujini, med vsemi zaposlenimi znašal 14,4 %, kar je največ po letu 2010.[184] Veliko povpraševanje po teh delavcih je posledica pomanjkanja delovne sile zaradi že visoke ravni zaposlenosti in majhnega števila brezposelnih ter rasti v dejavnostih, ki takšno delovno silo običajno zaposlujejo.[185] Kljub temu se delavci iz tujine pogosto soočajo s posebnimi izzivi, kot so jezikovne prepreke, ki lahko omejujejo dostop do informacij o zaposlitvenih priložnostih ter komunikacijo na delovnem mestu, kulturne razlike, ki lahko otežijo integracijo v okolje, in s predsodki ali diskriminacijo. Opravljajo predvsem težja fizična dela (zlasti v gradbeništvu ipd.), plačani so manj kot primerljivo izobraženi delavci rojeni v Sloveniji, saj se njihove veščine težje prenesejo v gostujočo državo (Cupak idr., 2023), ovire pa se kažejo tudi pri priznavanju formalne izobrazbe.[186] Več kot tretjina jih tako prejema minimalno plačo. Pogosteje imajo omejene možnosti za napredovanje in negotove oblike zaposlitve brez formalnih pogodb o delu. Velika večina tujih delovno aktivnih prihaja iz držav Balkanskega polotoka, ki za zdaj še ostajajo potencialni vir delovne sile, vendar se tudi tam njena razpoložljivost postopoma zmanjšuje. Ob tem Slovenija pri privabljanju tujih delavcev konkurira z nekaterimi državami, kjer so lahko pogoji dela in plačilo boljši. To kaže na potrebo po nadaljnjih ukrepih za izboljšanje delovnih pogojev delavcev iz tujine in za spodbujanje njihove socialne vključenosti, tudi preko ustrezne migracijske in integracijske strategije, ki bi obravnavala sedanje in prihodnje izzive na področju privabljanja tujih državljanov in njihovega vključevanja v družbo.

Med prikrajšane skupine spadajo tudi osebe z invalidnostjo, kar se kaže v njihovi močno podpovprečni vključenosti na trg dela, relativno večjem deležu v dolgotrajni brezposelnosti in neugodni izobrazbeni strukturi. Status invalidnosti posamezniku zmanjšuje možnosti za zaposlitev, poleg tega pa ima zaradi pogosteje nižje izobrazbe ter fizičnih in drugih hendikepov slabše izhodišče za vstop in ostajanje na trgu dela. To je razvidno iz vrzeli njihove stopnje delovne aktivnosti, ki je za skoraj 20 o. t. nižja kot med osebami brez hendikepa, čeprav je v primerjavi z drugimi državami EU sicer med manjšimi in se v zadnjih letih bistveno ne spreminja (Slika 60, desno). Število brezposelnih oseb s statusom invalida se v

[183] Starost iskalca zaposlitve je največji omejitveni dejavnik, ko se potencialni delodajalec odloča, koga bo zaposlil (Eurobarometer, 2023e), zato je treba vpeljati ustrezne politike, ki bi obravnavale ovire za zaposlovanje starejših ali pa možnosti za njihovo ostajanje v zaposlitvi, kot so prilagajanje delovnih mest, prekvalifikacije, vseživljenjsko učenje, upravljanje različnih starostnih skupin v podjetjih (angl. *age-management*), promocija aktivnega staranja itd.

[184] Podatki o številu delovno aktivnih tujih državljanov, ki jih objavlja Statistični urad RS, so na voljo od leta 2010.

[185] Delež delovno aktivnih tujih državljanov je največji v dejavnostih gradbeništva, prometa in gostinstva.

[186] Tuji državljani se prav tako pogosto zaposlujejo na delovnih mestih z nižjo zahtevano izobrazbo, kot jo imajo.

Slika 61: Razlika v povprečni plači med spoloma (neprilagojena plačna vrzel)[1] je majhna, kadar pa primerjamo plače moških in žensk s podobnimi demografsko-zaposlitvenimi značilnostmi (prilagojena plačna vrzel)[2], pa precej večja in konstantna

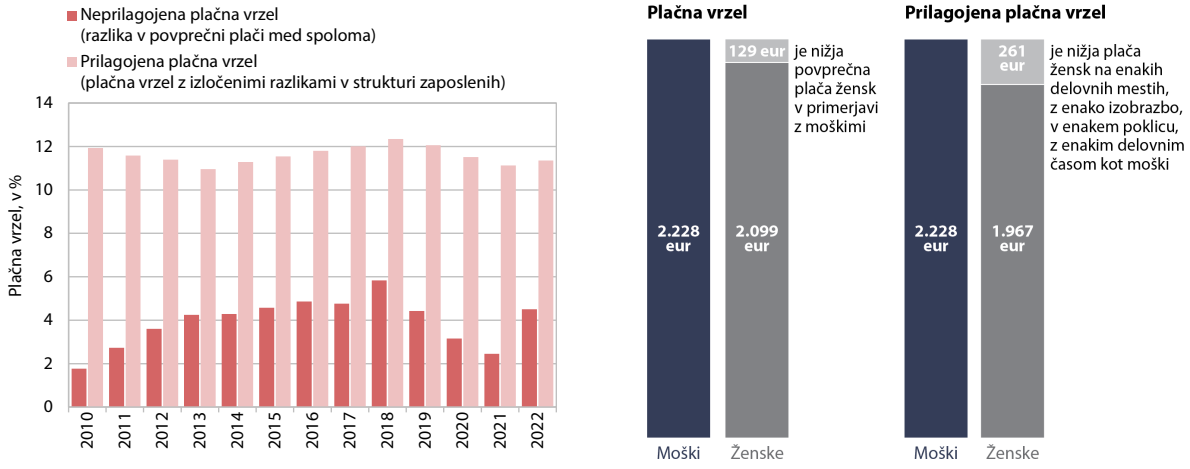

Vir: SURS (2024c), ocene UMAR. Opomba: [1] Neprilagojena plačna vrzel je razlika v povprečni plači moških in žensk, izražena kot delež plače moških. Kadar je vrzel pozitivna (negativna), je povprečna plača med ženskami nižja (višja) kot med moškimi. Vrednosti za neprilagojeno vrzel in za znesek povprečne plače v sliki se nekoliko razlikujejo od vrednosti, ki jih je uradno objavil SURS, zaradi manjših razlik v uporabljenem vzorcu, prav tako pa v našem primeru plače najprej logaritemsko transformiramo in šele nato povprečimo. [2] Prilagojena plačna vrzel je vrzel z izločenimi razlikami v strukturi zaposlenih in je regresijska ocena. Ta je bila narejena na podlagi združitve mikropodatkov statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva (SRDAP) in odmernih oz. kontrolnih podatkov dohodnine. Pojasnjevalni dejavniki v regresijski analizi so bili delovni čas (nedoločen/določen, polni/krajši), zakonski stan, status invalida, državljanstvo, starost, štirje velikostni razredi podjetja, izobrazbena raven (21 ravni), poklicna raven (po SKP na četrti ravni), dejavnost (po SKD na peti ravni) in sektor (po SKIS na peti ravni). Za posamezno leto je bilo v oceno vključenih okoli 550 tisoč zaposlenih, ki so bili celo leto pri istem delodajalcu in v istem poklicu in so prejeli vsaj 90 % letne minimalne plače. Ocene na desnem grafu se nanašajo na leto 2022. Pomemben je poudarek, da bi bile regresijske ocene prilagojene plačne vrzeli ob vključitvi dodatnih pojasnjevalnih dejavnikov v model lahko nekoliko drugačne.

zadnjih letih postopoma zmanjšuje, sočasno s splošnim zmanjševanjem brezposelnosti in kot posledica velikih potreb po kadru, a je konec leta 2023 med dolgotrajno brezposelnimi delež oseb z invalidnostjo znašal 26,9 % (konec leta 2019 pa 28,4 %). Delo in zaposlitev sta za osebe z invalidnostjo ključnega pomena ne le z ekonomskega vidika, temveč tudi za posameznikovo samopodobo, večjo vključenost v družbo in za samostojnejše življenje. Zaradi tega je treba nameniti večji poudarek prilagajanju in dostopnosti delovnih mest, ustreznim usposabljanjem in nudenju podpornih storitev za osebe s hendikepom.[187] Z namenom lažjega vključevanja oseb z invalidnostjo v družbo je bil sprejet tudi Zakon o osebni asistenci, vendar se vrzel v obdobju njegovega izvajanja ni spremenila.

Razlike v delovni aktivnosti med moškimi in ženskami so relativno majhne, vendar pa ženske na trgu dela zaradi različnih dejavnikov pogosto zaslužijo manj. Vrzel v stopnji delovne aktivnosti med spoloma je bila v Sloveniji vseskozi med manjšimi v EU, leta 2022 je znašala 6,9 o. t. (EU: 10,7 o. t.). Na relativno majhno vrzel vpliva velika delovna aktivnost žensk, še posebej v starostni skupini od 30 do 54 let, ki je najvišja v EU (leta 2022 je bila 88,2-odstotna). Poleg visoke ravni formalne izobrazbe[188] k visoki vključenosti žensk na trg dela v Sloveniji bistveno pripomorejo tudi politike in ukrepi, ki jim omogočajo usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, kot so dostop do predšolske vzgoje in varstva, materinski dopust in zakonske možnosti dela s krajšim delovnim časom v primeru starševstva. Na odločitev žensk o vstopu na trg dela pa pogosto vpliva tudi ekonomska potreba gospodinjstev. Vendar tudi ob participiranju na trgu dela skrbstveno in neplačano delo še vedno pogosteje opravljajo ženske, kar vpliva na to, da je skupen obseg dela (plačanega in neplačanega) med ženskami večji kot med moškimi. To je tudi pomemben razlog, da so ženske dvakrat pogosteje vključene v zaposlitve s krajšim delovnim časom, pogosteje prehajajo s trga dela v neaktivnost in nazaj, prekinjajo kariero in so podreprezentirane na vodilnih položajih (gl. poglavje 3.1). Zaradi vsega naštetega ženske, tudi ko v zaposlitvi opravljajo podobno delo kot moški, pogosto prejemajo nižje plačilo. Plačna vrzel je pogosto prisotna že na začetku kariere, najvišja pa v starosti med 30. in 40. letom, kar sovpada z obdobjem materinstva (glej tudi Okvir 7).

Plačna vrzel med moškimi in ženskami v Sloveniji ostaja konstantna in se kljub različnim ukrepom ne zmanjšuje, do leta 2026 bo v skladu z zakonodajo EU treba uzakoniti veliko ambicioznejše mehanizme preprečevanja neenakosti plačila glede na spol. Razlike v poklicno-izobrazbeni strukturi med spoloma lahko otežijo primerjavo njunih povprečnih plač, zato se za ustreznejšo primerjavo plač med spoloma pogosto uporabljajo statistične metode, s pomočjo katerih lahko

[187] Direktiva Sveta o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu osebe s hendikepom ali brez prepoveduje diskriminacijo zaradi hendikepa; načrtuje zvišanje zaposljivosti invalidov; omogočitev boljšega prehoda iz izobraževanja v zaposlitev ter ustvarjati delo in delovno okolje, prilagojeno sposobnostim in zmožnostim invalidov; več glej UMAR (2021a).

[188] Visoka vključenost žensk v terciarno izobraževanje je lahko delno posledica tudi njihovih manjših zaposlitvenih možnosti, s čimer poskušajo izravnati položaj pri prehodu iz šolanja v zaposlitev, kjer se običajno spopadajo z večjimi ovirami kot moški.

Okvir 7: Podrobnejši vpogled v ocenjene razlike v plačah med spoloma

Plačne razlike med spoloma so prisotne že na začetku karierne poti, v različnih poklicih, manjše pa so v javnem sektorju v primerjavi z zasebnim. Plače med moškimi in ženskami, ki imajo enako izobrazbo, starost, delovni čas, so zaposleni v isti organizaciji itd. (tj. prilagojena plačna vrzel), kažejo, da se razlike v plačah kmalu po začetku karierne poti še nekoliko povečajo, kar sovpada z obdobjem prvega rojstva otrok v Sloveniji, medtem ko karierna pot moških v tem obdobju običajno ni prekinjena. Vrzel se po različnih poklicih precej razlikuje, a je v splošnem nekoliko večja med bolj zahtevnimi poklici. To kaže tudi vrzel po decilih plačne porazdelitve, ki z višanjem decilov narašča. Zaradi enotnega plačnega sistema je vrzel manjša v javnem sektorju kot v zasebnem. Dekompozicija plačne vrzeli pokaže, da povprečno plačo med ženskami v primerjavi s povprečno plačo med moškimi povišujejo razlike v izobrazbeni, poklicni in starostni strukturi, ki so v prid ženskam, medtem ko razlike v zaposlitvah po dejavnosti delujejo v prid moškim.

Slika 62: Plačna vrzel je prisotna že na začetku karierne poti žensk, največja je okoli 35. leta in v vseh skupinah poklicev, zlasti v bolj zahtevnih (na podatkih za leto 2022)

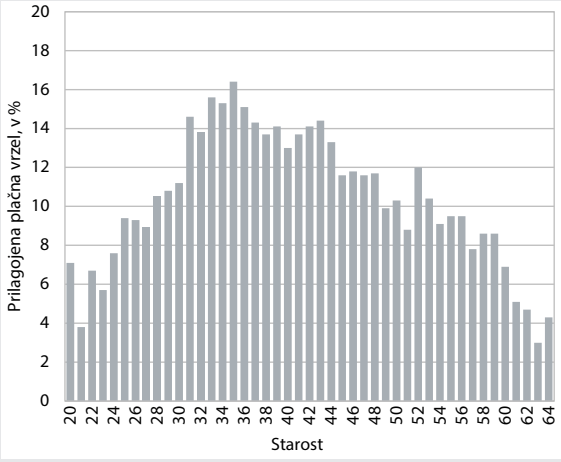

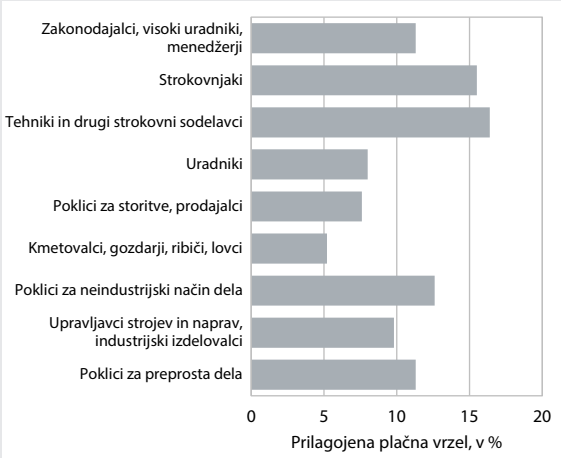

Vir: SURS (2024c), ocene UMAR. Opomba: Ocene se nanašajo na leto 2022. Pri ocenah vrzeli po posameznih starostnih skupinah so bili uporabljeni tudi fiksni učinki na ravni organizacij, s čimer se primerjava nanaša na moške in ženske znotraj istih organizacij.

Slika 63: Plačna vrzel se povečuje s premikanjem po plačni porazdelitvi navzgor (levo); zmanjšujejo jo razlike v izobrazbi, poklicih in starosti, ki so v prid ženskam, sektorska struktura zaposlitev, ki pa je v prid moškim, pa jo povečuje (desno)[1] (na podatkih za leto 2022)

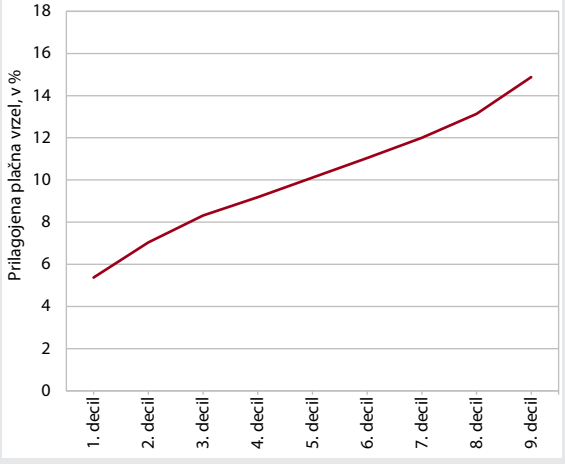

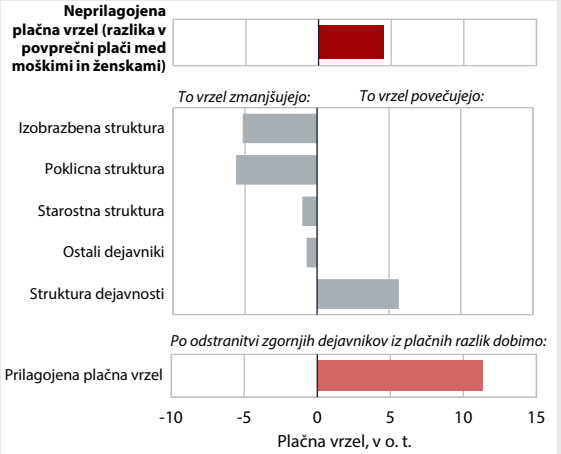

Vir: SURS (2024c), ocene UMAR. Opomba: Ocene se nanašajo na leto 2022. [1] Neprilagojeno plačno vrzel, ki je zgolj razlika v povprečni plači med moškimi in ženskami, lahko s pomočjo regresijskega modela (t. i. Blinder-Oaxaca dekompozicija) razdelimo na prispevke povprečnih razlik v izobrazbeni, poklicni, starostni in sektorski strukturi med spoloma ter na ostanek, ki ga z omenjenimi dejavniki ne moremo pojasniti. Ta ostanek je prilagojena plačna vrzel oz. vrzel, ki primerja zgolj plače tistih žensk in moških z enako izobrazbo, poklicem (po SKP), starostjo, dejavnostjo zaposlitve (po SKD) itd., s čimer se izognemo primerjavi »jabolk in hrušk« kot v primeru neprilagojene plačne vrzeli.

Slika 64: Leta 2021 je bilo relativno malo sredstev namenjenih programom APZ, kar se zrcali tudi v majhni vključenosti brezposelnih oseb (levo)[1]; leta 2022 sta ostali visoki tudi past neaktivnosti in past nizkih plač, ki lahko odvračata posameznika od vstopa na trg dela ali od povečanja obsega dela (desno)

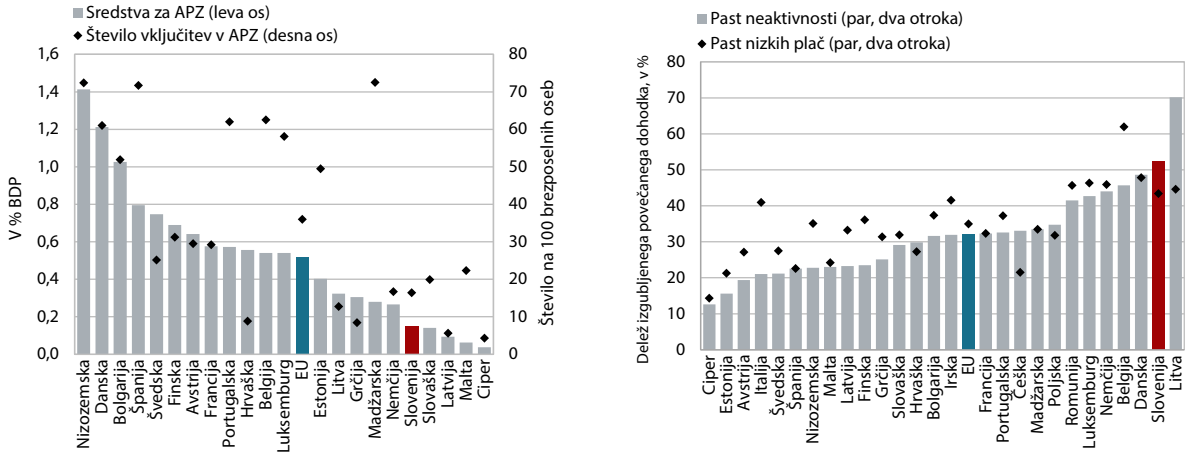

Vir: Eurostat (2024). Opomba: [1] EU se nanaša na navadno povprečje držav, vključenih v prikaz. Države EU, ki v prikaz niso vključene, za leto 2021 niso imele podatka bodisi za sredstva APZ bodisi število vključitev v programe APZ.

primerjamo plače med moškimi in ženskami, ki imajo enako izobrazbo, poklic, dolžino delovne dobe in druge merljive demografsko-zaposlitvene značilnosti. Takšna primerjava pokaže *prilagojeno* plačno vrzel med spoloma, ki je večja, kot kaže zgolj primerjava povprečnih plač (Slika 61, levo), a hkrati tudi, da na razlike v plačah (poleg merljivih demografsko-zaposlitvenih razlik) pomembno vplivajo drugi, težje merljivi dejavniki, kot so različni socio-kulturni dejavniki, začasni izhodi s trga dela žensk zaradi rojstva otroka in ustvarjanja družine, delovna klima in nepreglednost plač v organizacijah, motivi, vztrajnost in ambicije za karierni razvoj, vzorci delovanja trga dela, prav tako pa diskriminacija. V začetku junija 2023 je v EU začela veljati direktiva o krepitvi uporabe načela enakega plačila za enako delo ali delo enake vrednosti za moške in ženske s preglednostjo plačil in mehanizmi za izvrševanje, ki vključuje več ukrepov za delodajalce javnega in zasebnega sektorja in ga morajo države v nacionalno zakonodajo prenesti v treh letih.

V Sloveniji so sredstva aktivne politike zaposlovanja in spodbude za prehod iz neaktivnosti v aktivnost ali na bolje plačano delo med nižjimi v EU. Empirične analize kažejo, da lahko k hitrejši aktivaciji in prehodu v zaposlitev pripomorejo programi aktivne politike zaposlovanja (APZ), a se zanje v Sloveniji že vrsto let namenja sorazmerno precej manj sredstev kot v večini članic EU, posledično je majhen tudi delež brezposelnih oseb (zgolj okoli 15 % brezposelnih), ki so vključeni v takšne ukrepe (Slika 64, levo). Obseg sredstev se je v zadnjih letih zmanjševal, za leto 2024 pa se nekoliko povečuje.[189] Drugi dejavniki, ki lahko vplivajo na interes in odločitev osebe o vstopu na trg dela ali povečanju obsega dela, so povezani z vzvodi davkov, prispevkov in transferjev oz. s tem, kolikšen del višjega dohodka ob prehodu iz neaktivnosti v zaposlitev (past neaktivnosti) ali ob povečanju njenih opravljenih ur (past nizkih plač) oseba izgubi zaradi višjih davkov in nižjih socialnih transferjev.[190] Pasti lahko delujeta odvračajoče pri odločitvi, ali in koliko bo oseba participirala na trgu dela, če je povečanje dohodka relativno majhno. Najpogosteje prizadeneta nižje izobražene osebe, ki so pogosteje neaktivne ali v nižje plačanih zaposlitvah. Pasti sta v Sloveniji med višjimi v primerjavi z drugimi državami EU tako za samske osebe, še posebej pa za tiste, ki so v veččlanskem gospodinjstvu in prejemajo nižjo plačo od drugega partnerja/-ke, kar so običajno ženske (Slika 64, desno). V letu 2022 je takšno gospodinjstvo izgubilo 52,3 % povečanega dohodka ob prehodu osebe iz neaktivnosti v zaposlitev (v EU zgolj 32 %). Ob prehodu na višje plačano delovno mesto ali ob povečanju obsega opravljenih ur pa je izgubila 43,3 % povišanja dohodka, kar je sicer za okoli 12 o. t. manj kot leta 2019, a še vedno precej več kot v državah EU (35 %).[191] Obe pasti sta predvsem posledica višjih davkov (dohodnina, višji socialni prispevki), deloma tudi nižjih socialnih transferjev.[192] Za učinkovitejše vključevanje ranljivih

[189] V letu 2022 je bilo s spremembo načrta APZ za leto 2022 za izvajanje programov načrtovanih nekaj več kot 67,8 milijona evrov, porabljenih pa 17,1 % manj od načrtovanih sredstev (MDDSZ, 2023). V okviru načrta APZ 2023–2024 je bilo za izvajanje ukrepov za leto 2023 namenjenih skupaj 47,7 mio eur, za 2024 pa 67,8 mio eur. Vir sredstev za APZ v obdobju 2023–2024 so poleg integralnega proračuna RS še sredstva iz starega finančnega obdobja 2014–2020, sredstva za novo finančno obdobje 2021–2027, sredstva mehanizma za okrevanje in odpornost in sredstva iz podnebnega sklada (MDDSZ, 2022a).

[190] Kazalnik »past neaktivnosti« prikazuje, kolikšna je razlika v neto dohodkih osebe pri prehodu iz neaktivnosti v zaposlenost zaradi višjih davkov in socialnih prispevkov ter nižjih pripadajočih socialnih transferjev. V našem primeru se nanaša na par z dvema otrokoma, kjer eden že zasluži 100 % povprečne plače, drugi pa preide iz neaktivnosti, kjer prejema denarno socialno pomoč, subvencijo najemnine in otroški dodatek, v zaposlitev, ki je plačana 67 % povprečne plače. Za enako gospodinjstvo pa kazalnik »past nizkih plač« prikazuje razmerje v neto dohodkih zaposlene osebe pri prehodu na višje plačano delovno mesto (s 33 % na 67 % bruto plače povprečne) zaradi višjih davkov in socialnih prispevkov ter nižjih pripadajočih socialnih transferjev glede na prejšnje nižje dohodke, posledično nižje davke in socialne prispevke in višje pripadajoče socialne transferje.

[191] V gospodinjstvih z otroki je to predvsem posledica zmanjšanja različnih družinskih prejemkov.

[192] Ocene smo naredili na podlagi OECD TaxBEN izračuna (OECD, 2023j).

Slika 65: Minimalna plača se je od leta 2011 realno povišala bolj kot povprečna (levo), razmerje med minimalno in povprečno plačo oz. mediano je bilo s tem leta 2022 med najvišjimi v državah EU, ki imajo določeno minimalno plačo (desno)

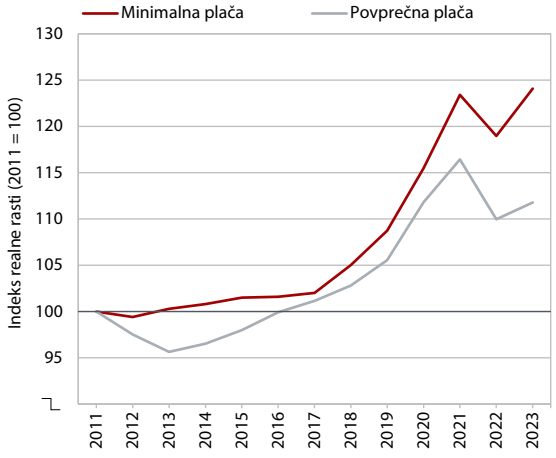

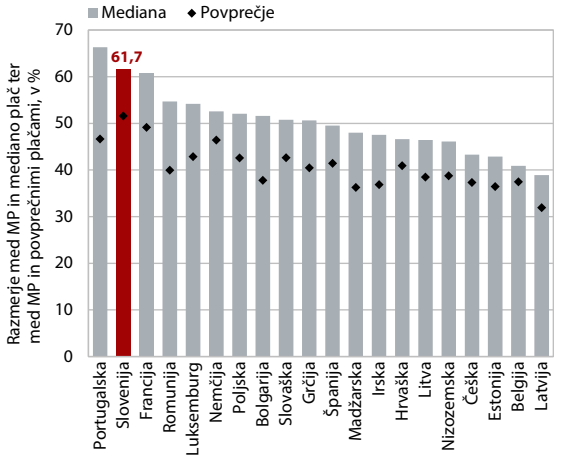

Vir: SURS (2024b) in OECD (2024c).

skupin na trg dela bo v prihodnje treba ustreznejе razporejati in izrabljati sredstva APZ, povečati vlaganja v izobraževanje, usposabljanje in prekvalifikacije ter povečati usklajenost med socialnimi transferji in obdavčitvijo plač.

Minimalna plača se je v preteklem daljšem časovnem obdobju povečevala hitreje od povprečne plače, kar je vplivalo na nekoliko večjo rast plač zaposlenih z nižjimi plačami v primerjavi z drugimi zaposlenimi. Pomemben vidik vključujočega trga dela je ob kakovostnih delovnih mestih tudi ustrezno plačilo, ki preprečuje revščino zaposlenih in zagotavlja dostojno življenje. V obdobju 2016–2021 so se ob naraščajočem pomanjkanju delovne sile in številnih dogovorih s sindikati javnega sektorja, med epidemijo pa tudi ob vladnih ukrepih za ohranjanje delovnih mest in dohodkov prebivalstva, plače zaposlenih realno okrepile (Slika 65, levo). K temu je pomembno prispevalo tudi povišanje minimalne plače, ki je hkrati vplivalo na relativno večje povečanje plač nizko plačanih zaposlenih v primerjavi z drugimi. Visoka inflacija in draginjska kriza sta v letu 2022 vplivali na realni padec vseh plač, vendar je v letu 2023 minimalna plača ob enem največjih povečanj doslej (nominalno za 12 %), ko se je uskladila z inflacijo preteklega leta in na novo ocenjenimi minimalnimi življenjskimi stroški, realni padec že nadoknadila.[193] V začetku leta 2024 se je minimalna plača, skladno z medletno inflacijo preteklega decembra, povečala za 4,2 % na 1.253,90 evra bruto. V obdobju 2019–2024 se je minimalna plača v Sloveniji nominalno povečala za 41,4 %, kar jo po rasti uvršča na sredino med 21 državami, ki imajo zakonsko določeno minimalno plačo. Slovenija je bila po zadnjih razpoložljivih podatkih edina izmed držav EU z razmerjem med minimalno in povprečno plačo nad 50 % in ena od treh držav z razmerjem do mediane nad 60 % (Slika 65, desno). S tem je zadostila merilu ustrezne višine minimalne plače, ki se je pojavila v razpravah v okviru sprejemanja direktive EU o minimalni plači.[194] Kljub temu pa ostaja problem plačila za delo, ki je pod minimalno plačo, v zasebnem sektorju zlasti v okviru osnovnih plač, ki so v kolektivnih pogodbah velikokrat nižje od minimalne plače, v javnem sektorju pa zaradi vrednosti plačnih razredov (v spodnjem delu plačne lestvice), ki se od leta 2012 do 2022 večinoma niso usklajevali.[195]

V Sloveniji je porazdelitev plač med zaposlenimi močno zgoščena pri relativno nizkih plačah. Z vidika dostojnega plačila je zagotovo ustrezno zakonsko določilo, da mora višina minimalne plače presegati višino minimalnih življenjskih stroškov, vendar lahko visoki dvigi minimalne plače (v primerjavi z drugimi plačami) vodijo do velike kompresije med plačami (t. i. uravnilovka), kar lahko za nekatere skupine deluje nestimulativno in skupaj z davčnimi obremenitvami zmanjšuje možnosti za privabljanje visoko izobraženega kadra. Slovenija ima namreč eno največjih koncentracij zaposlenih, ki prejemajo plačo okoli minimalne plače.[196] Pogosta in

[193] Leta 2018 sprejete spremembe zakona o minimalni plači so določile, da mora minimalna plača za najmanj 20 % in ne več kot 40 % presegati izračunane minimalne življenjske stroške. Ti so bili oktobra 2022 ocenjeni na 669,83 evra; ob upoštevanju nove višine minimalnih življenjskih stroškov je morala neto minimalna plača znašati vsaj 803,80 evrov. Hkrati se bruto minimalna plača januarja vsako leto poviša najmanj za medletno inflacijo iz decembra preteklega leta.

[194] Oktobra 2022 je bila sprejeta direktiva, ki na ravni EU določa minimalne zahteve in postopkovne obveznosti za ustreznost zakonsko določenih minimalnih plač in povečuje učinkovit dostop delavcev do zaščite minimalne plače v obliki zakonsko določene minimalne plače.

[195] Problem ostajajo tudi kršitve pri izplačevanju minimalne plače. Po podatkih Inšpektorata RS za delo se 1 % vseh pregledov kršitev plačila za delo nanaša na kršitve glede izplačevanja minimalne plače, ki so se povečale zlasti po letu 2020 (IRSD, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023). S 1. januarjem 2020 so bili namreč iz minimalne plače izvzeti tudi vsi preostali dodatki, določeni z zakoni in drugimi predpisi ter s kolektivnimi pogodbami, del plače za delovno uspešnost in plačilo za poslovno uspešnost, dogovorjeno s kolektivno pogodbo ali pogodbo o zaposlitvi. V zvezi s kršitvami plačila za delo je sicer največ ugotovljenih kršitev v zvezi z regresom (polovica) in s pravočasnim izplačilom plače (četrtina).

[196] Po mednarodno primerljivih podatkih (Raziskovanje o strukturi plače,

Slika 66: Porazdelitev bruto plač med zaposlenimi je močno zgoščena pri plačah okoli minimalne plače, ki jo pogosteje prejemajo mladi, osebe z nizko izobrazbo in tuji državljani

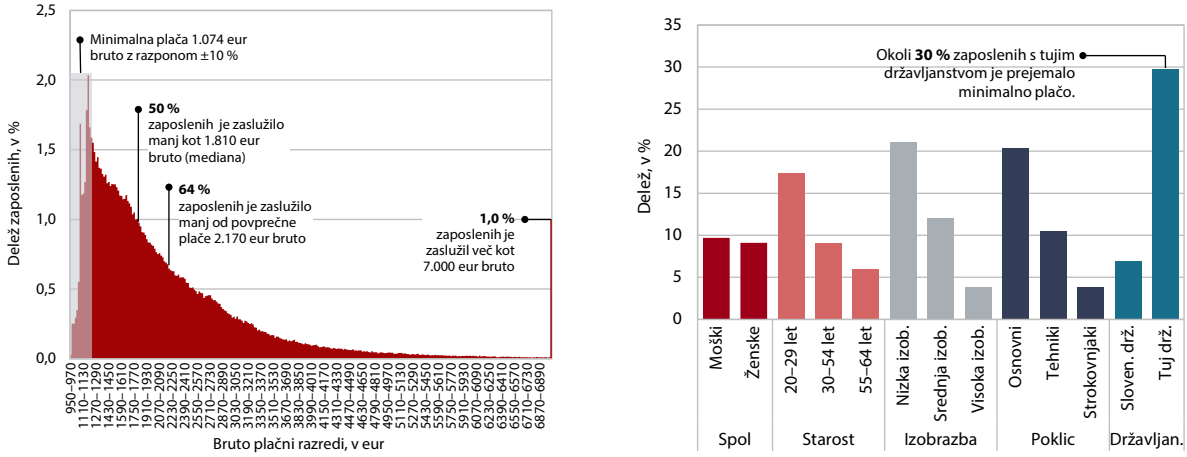

Vir: SURS (2024c), ocene UMAR.

velika povečanja minimalne plače lahko sprožijo tudi prelivanje rasti v rast drugih plač (zaradi ohranjanja plačnih razmerij) in poslabšanje konkurenčnosti, če plačnih povišanj ne spremlja tudi zadostno povečanje produktivnosti.[197] Iz porazdelitve plač izhaja, da je leta 2022 okoli 64 % zaposlenih prejemalo plačo, ki je bila nižja od povprečne (Slika 66, levo). Minimalno plačo je v letu 2022 prejemalo okoli 9,5 % vseh zaposlenih;[198] nekoliko večji delež moških, slaba petina mladih, prav toliko tudi zaposlenih z nizko izobrazbo, med tujimi delavci pa tretjina (Slika 66, desno). V prihodnje bi bilo z vidika dostojnega plačila za delo smiselno, da se izračuni minimalnih življenjskih stroškov opravljajo pogosteje kot doslej (poglavje 3.3), s čimer bi se lahko izognili tudi občasnim zelo visokim dvigom minimalne plače, povečati je treba usklajenost minimalne plače s sistemom davkov in socialnih transferjev za zmanjšanje visokih pasti nizkih plač.

Segmentacija trga dela se je v zadnjih desetih letih zmanjšala, tveganje revščine delovno aktivnih pa ostaja pod povprečjem EU kljub povišanju v letu 2023 na 5,7 %. Na manjšo segmentacijo trga dela kaže zmanjšanje deleža začasnih in prekarnih zaposlitev, ki je bilo po zadnjih razpoložljivih podatkih manjše kot pred epidemijo in kot pred desetimi leti (gl. kazalnik 3.13). Na razlike v zaslužkih med zaposlenimi za nedoločen čas in drugimi oblikami pogodb o zaposlitvi kaže tudi stopnja tveganja revščine stalno in začasno zaposlenih, ki pa je bila leta 2023 najvišja med samozaposlenimi, čeprav se je v obdobju 2013–2023 znižala s 27,9 % leta 2013 na 22,4 % leta 2023 (Slika 67, levo). Čeprav se mladi v Sloveniji močno izpostavljeni začasnim zaposlitvam, se je tveganje revščine delovno aktivnih mladih v obdobju 2013–2023 najbolj zmanjšalo (Slika 67, desno). Slednje bi lahko bilo povezano s i) hitrejšim povečevanjem minimalne plače od povprečne plače, ki jo pogosteje dobivajo mladi kot druge starostne skupine, in ii) s poviševanjem minimalne urne postavke za študentsko delo.[199] Tveganje revščine delovno aktivnih se je v zadnjih desetih letih zmanjševalo in je kljub povečanju v letu 2023 nižje kot pred desetimi leti in kot v povprečju EU,[200] a ne dosega več cilja SRS do 2030 (gl. kazalnik 3.13). Med različnimi oblikami dela je bilo leta 2023 tveganje revščine delovno aktivnih višje kot pred desetletjem le za zaposlene z začasno zaposlitvijo, ki je leta 2023 znašalo 10,3 %, leta 2013 pa 8,1 %. Plačilo za delo je poleg delovnih pogojev pomemben element kakovosti delovnega mesta, pri čemer se zaposleni v Sloveniji v manjši meri kot v drugih državah strinjajo s trditvijo, da so za svoja prizadevanja na delovnem mestu ustrezno nagrajeni.[201]

angl. *Structure of Earnings Survey*), ki se nanašajo na leto 2018, je imela Slovenija največji delež zaposlenih, ki prejemajo plačo do 105 % višine minimalne plače (okoli 15 % vseh zaposlenih). Podatek o deležu prejemnikov minimalne plače se zaradi različnega vira nekoliko razlikuje od drugih podatkov (glej Slika 65, desno).

[197] Dvig minimalne plače neposredno vpliva na plače zaposlenih, ki prejemajo plačo, nižjo od novega zneska, in posredno na zaposlene, ki prejemajo višje plače. Takšen učinek se pogosto imenuje *prelivanje* minimalne plače. Učinek, do kod sega prelivanje minimalne plače, je sicer precej odvisen od višine rasti minimalne plače. Analiza Perko in Rogan (v pripravi) s pomočjo distribucijske regresije pokaže na učinke prelivanja minimalne plače na druge plače za obdobje 2009–2022 do višine okoli 30. percentila plačne porazdelitve.

[198] Delež prejemnikov minimalne plače se po naši oceni od leta 2013 postopoma zmanjšuje (s 14,8 % na 9,5 % v letu 2022), kar je posledica naraščanja plač, ki so nekoliko nad minimalno plačo, v luči pomanjkanja delovne sile in izločevanja različnih dodatkov iz minimalne plače. Prav tako je to posledica uveljavitve najnižje osnove za plačilo prispevkov (od leta 2015), ki je višja od minimalne plače, s čimer omogoča delodajalcu, da zaposlenemu do višine najnižje osnove poviša plačo, ne da bi bila ta podvržena višjim prispevkom.

[199] Minimalna bruto urna postavka za študentsko delo je bila februarja 2021 za 30 % višja kot februarja 2015, ko je bila sprejeta nova ureditev študentskega dela.

[200] Tveganje revščine delovno aktivnih (upoštevani dohodki iz leta 2022) je bilo leta 2023 s 5,7 % za petino nižje kot pred desetimi leti, pri čemer se je tveganje revščine za zaposlene znižalo s 4,6 % na 3,4 %, za samozaposlene pa s 27,9 % leta 2013 na 22,4 %.

[201] Po Anketi o delovnih pogojih se v Sloveniji 53,8 % zaposlenih popolnoma in pogosto strinja s trditvijo, da prejemajo ustrezno plačilo (EU: 57,9 %), največ se jih strinja v Romuniji (74,3 %) in najmanj v Grčiji (49,4 %).

Slika 67: Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih je bila v obdobju 2013–2023 najnižja med zaposlenimi s stalno zaposlitvijo (zaposlitev za nedoločen čas) (levo), glede na starost pa med mladimi (desno)

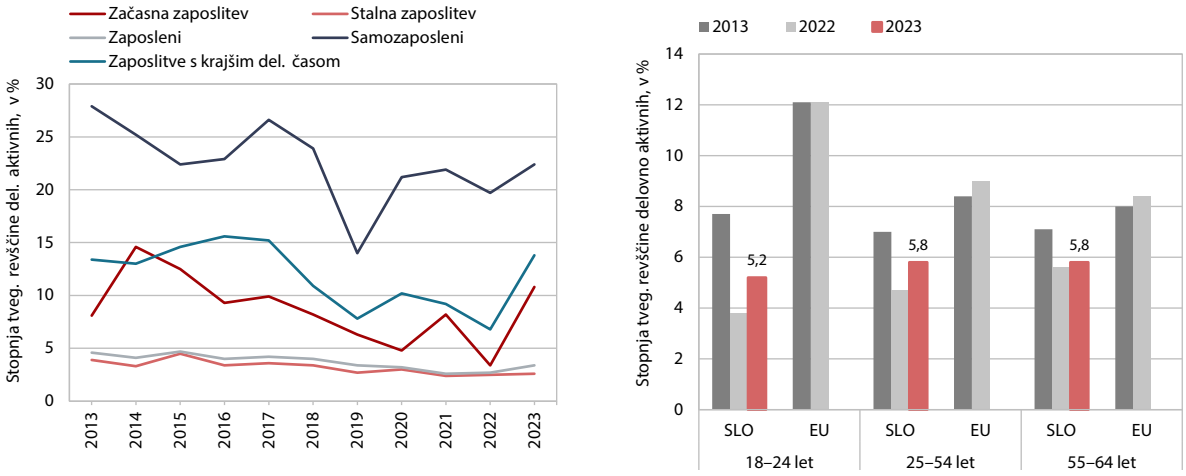

Vir: Eurostat (2024), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022).

Slika 68: Nadpovprečen delež zaposlenih je delal pri veliki hitrosti in v utrujajočih položajih

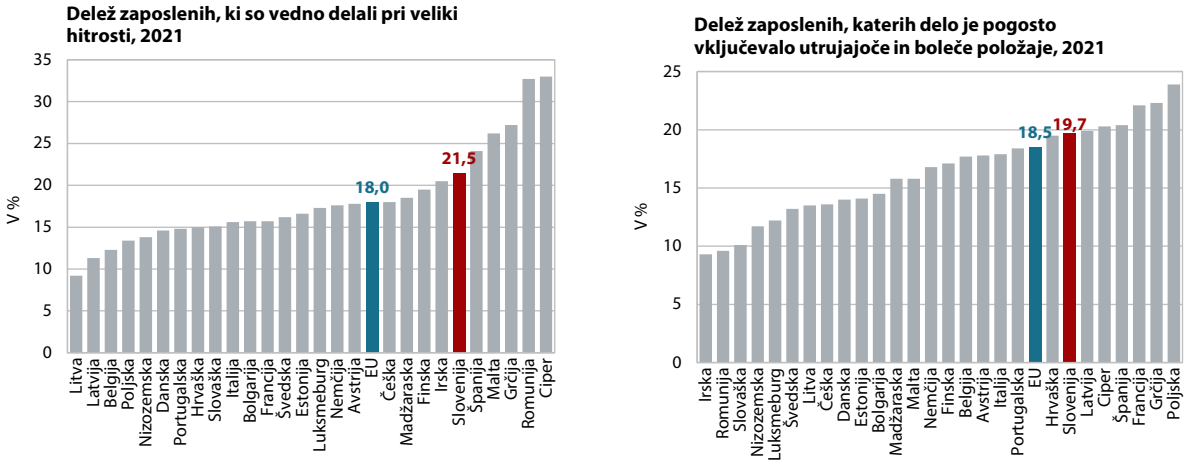

Vir: Eurofound (2024).

Slika 69: Diskriminacija zaposlenih pri delu je bila nižja od povprečja EU, občutek zaposlenih, da opravljajo koristno delo, pa nadpovprečen

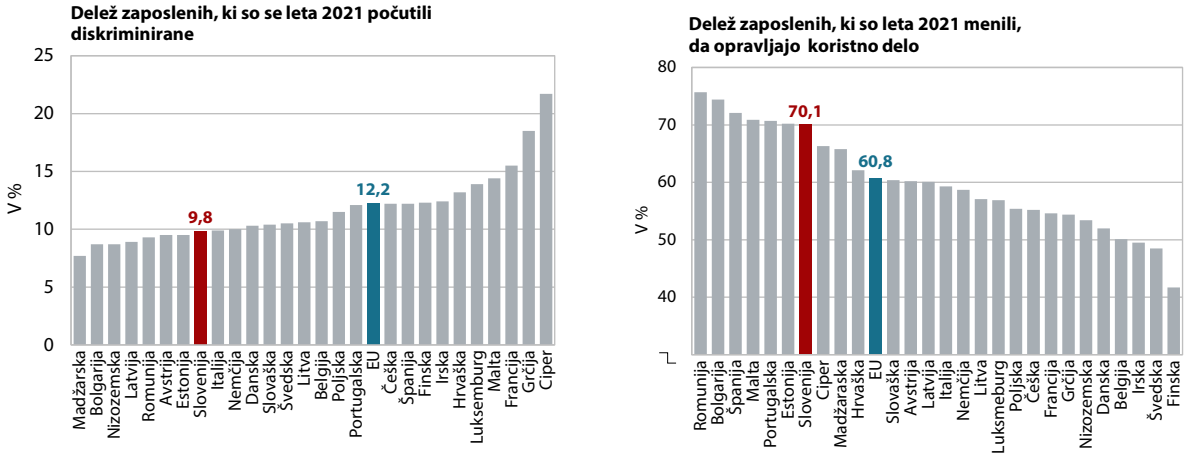

Vir: Eurofound (2024).

Raziskava o delovnih pogojih za Slovenijo v primerjavi s povprečjem EU kaže na veliko intenzivnost dela, manj formalne zastopanosti zaposlenih pri upravljanju podjetij, a večje zaupanje in sodelovanje med zaposlenimi. Leta 2021 je v Sloveniji večji delež zaposlenih kot v EU delal pri veliki hitrosti, kar je vplivalo na nadpovprečno pogostost utrujajočih in bolečih položajev (Slika 68) (Eurofound, 2024a). Po kazalnikih povzročiteljev stresa[202] sta bila nadpovprečna intenzivnost dela (42 %, EU: 38 %) in negotovost zaposlitve (17 %, EU: 14 %), vse druge dejavnike stresa pa so anketiranci v Sloveniji izpostavljali manj pogosto kot v povprečju EU. Tudi delo ob neobičajnih urah je opravljalo manj zaposlenih (28 %) kot v povprečju EU (32 %), na veliko zmanjšanje dela ob vikendih in praznikih kažejo tudi podatki Ankete o delovni sili (z 22,8 % leta 2011 na 13,6 % leta 2021). Med dejavniki blažilcev stresa so zaposleni v Sloveniji boljše ocenjevali možnosti za usposabljanje[203] in nadpovprečno podporo sodelavcev pri delu. Precej manj pa jih je za svoje delo dobilo ustrezno priznanje, prav tako je bilo precej slabše ocenjeno zaupanje med vodstvom in zaposlenimi ter formalna organiziranost zaposlenih za sodelovanje pri odločanju.[204]

Leta 2023 se je odsotnost z dela zaradi bolezni (absentizma) v Sloveniji nekoliko znižala, še vedno pa je ostala bistveno večja kot pred epidemijo, nad povprečjem ostaja tudi v mednarodni primerjavi. Leta 2023 se je odstotek bolniškega staleža v delovnih dnevih znižal na 5,9 %, potem ko je bil leta 2022 na najvišji ravni doslej (6,1 %) (ZZZS, 2024). Odsotnost z dela zaradi bolezni se je v Sloveniji v zadnjem desetletju hitro povečevala. Po mednarodno primerljivih podatkih o številu izgubljenih delovnih dni zaradi bolezni na zaposlenega je absentizem leta 2021 znašal 18,1 dneva, kar je precej več kot je leta 2020 (zadnji podatek) znašalo povprečje EU-23 (12,8 dneva)[205] (gl. kazalnik 3.14). K nadpovprečni prisotnosti absentizma med drugim vplivajo delovni pogoji, kjer izstopa nadpovprečna intenzivnost dela, premalo pozornosti podjetij vlaganjem v zdravje in varstvo pri delu, dolge čakalne dobe ter možnost časovno neomejene bolniške odsotnosti. Študija o psihosocialnih dejavnikih počutja zaposlenih kaže, da zdravje zaposlenih močno ogrožajo nezaželeno družbeno obnašanje na delovnem mestu, diskriminacija, fizični pogoji dela in težave pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja (Eurofound, 2023b). Poleg tega na naraščanje absentizma vpliva tudi povečevanje deleža starejših med delovno aktivnimi, saj se pojavnost bolniške odsotnosti povečuje s starostjo. Za zmanjšanje absentizma so potrebni sistemski pristopi na področju zdravja in varstva pri delu ter na področju promocije zdravega načina življenja. Skrb za dobro duševno počutje na delovnem mestu je skupna odgovornost delodajalcev in zaposlenih, na kar opozarja nacionalni program duševnega zdravja MIRA (2023). Dobro duševno počutje na delovnem mestu prispeva k večji učinkovitosti, varnosti pri delu ter preprečevanju poškodb in obolenj. Samoocena zdravja zaposlenih se je v Sloveniji v obdobju 2000–2023 po podatkih Ankete o aktivnem in neaktivnem prebivalstvu poslabšala, evropska raziskava o delovnih pogojih iz leta 2021 pa je pokazala, da se je 41 % zaposlenih dobro počutilo večino časa, kar je več kot v povprečju EU (37 %).

[202] Psihosocialna tveganja, s katerimi se soočajo zaposleni na delovnih mestih, vplivajo na kakovost njihovega življenja. Teoretični okvir študije o psihosocialnih tveganjih (Eurofound, 2023b) izpostavlja 10 kazalnikov povzročiteljev stresa (stresorji) in 14 kazalnikov blažilcev stresa. Analiza vpliva posameznega stresorja na zdravje in blagostanje zaposlenega na ravni EU je pokazala močan negativen vpliv nezaželenega družbenega vedenja na delovnem mestu (zajema različne oblike ustrahovanja, spolnega nadlegovanja, verbalnega ali fizičnega nasilja), diskriminacije in čustvenih obremenitev na delovnem mestu in na občutek tesnobe in izčrpanosti zaposlenega.

[203] V zadnjih 12 mesecih je bilo 57 % zaposlenih vključenih v izobraževanja in usposabljanje, ki ga je plačal delodajalec (EU: 63 %).

[204] 56 % anketiranih je imelo v podjetju prisotne sindikate, delavske svete ali druge oblike zastopanosti delavcev (EU: 73 %).

[205] Mednarodna primerljivost kazalnika je omejena zaradi metodoloških razlik v načinu zajema podatkov, razlik v sistemih zdravstvenega in socialnega varstva ter v pravicah do bolniškega nadomestila.

3.3 Dostojno življenje za vse

Dostojno življenje za vse (razvojni cilj 3)

Dostojno življenje za vse generacije temelji na ustvarjanju razmer, v katerih bodo vsi ljudje lahko dostojno, enakopravno in odgovorno uresničili svoje danosti z aktivnostmi na različnih področjih. Glavne usmeritve SRS za doseganje tega cilja so usmerjene k: (i) zagotavljanju primerne ravni dohodka za dostojno življenje in ohranjanje nizke dohodkovne in premoženjske neenakosti, (ii) oblikovanju vzdržnih sistemov socialne zaščite, varstvu ter zaščiti otrok, (iii) kakovosti bivalnega okolja, (iv) krepitvi sodelovanja, solidarnosti in prostovoljstva in (v) odpravljanju vseh oblik diskriminacije. Dostojno življenje je povezano z vključujočo in zdravo družbo, ki je prikazana v razvojnem cilju 1.

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 3:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Stopnja tveganja socialne izključnosti, v %	13,7 (2022) 287.000 oseb	21,6 % (2022)	< 270.000 oseb*
Neenakost porazdelitve dohodka, razmerje kvintilnih razredov (80/20)	3,3 (2023)	4,7 (2022)	< 3,5
Izkušnje diskriminacije, v %	13 % (2023)	21 % (2023)	< 10

Opomba: * Od leta 2021 nacionalni statistični uradi, Eurostat in EK v okviru uresničevana ciljev EU 2030 uporabljajo novo metodologijo izračunavanja stopenj tveganja socialne izključenosti, zato cilja SRS do leta 2030 ni več mogoče meriti. Nova metodologija se pri izvajanju EU-SILC uporablja že od leta 2015, rezultati pa so bili prvič objavljeni leta 2021. Nov nacionalni cilji, določen v ReNPSV22–30 (2022), je zmanjšanje tveganja socialne izključenosti za 9 tisoč oseb (od tega 3 tisoč otrok) glede na leto 2019, ko jih je bilo 279 tisoč.

Materialna blaginja prebivalstva se je v zadnjih letih zelo počasi izboljševala, a še ne dosega povprečja EU. Slovenija se je v zadnjih desetih letih po kazalniku dejanske individualne potrošnje (DIP) na prebivalca v SKM[206] vseskozi uvrščala v spodnjo polovico članic, leta 2022 je podobno kot Poljska in Portugalska za povprečjem EU zaostajala še za 13 %. Po kazalniku BDP na prebivalca v SKM je bila od povprečja EU podobno kot Litva in Češka oddaljena 10 % (Slika 70, levo). Ob tem je ostala razlika med obema kazalnikoma majhna, kar bi lahko kazalo na skladnejši socialni in gospodarski razvoj, saj sta se še naprej krepila stopnja delovne aktivnosti in bruto razpoložljiv dohodek gospodinjstev, tveganje revščine in socialne izključenosti ter dohodkovna in premoženjska neenakost pa so ostali kljub povečanju v zadnjih dveh letih med najnižjimi v EU. Postopoma so se izboljševali tudi nekateri drugi vidiki kakovosti življenja (gl. poglavje 3.1). Nezadostno obravnavani izzivi ostajajo predvsem materialni in socialni položaj najranljivejših družbenih skupin in gospodinjstev, kjer se različni vidiki dohodkovne, socialne in materialne prikrajšanosti prekrivajo.

Po različnih sinteznih indeksih[207] razvoja in kakovosti življenja se Slovenija že vse od začetka merjenj uvršča med prvih trideset držav sveta in večinoma v prvo polovico članic EU. Med članicami EU se najbolje uvršča po indeksu človekovega razvoja (HDI) predvsem zaradi visokih vrednosti kazalnikov, ki merijo socialne dimenzije, dolgoživost in formalno izobraževanje, sledita pa svetovni indeks sreče (WHI) in indeks družbenega napredka (SPI) (Slika 70, desno). Po zadnjem se na visoko 20. mesto uvršča tudi na svetovni ravni, saj indeks meri socialni in okoljski ne pa tudi ekonomski razvoj. Pod povprečje EU in na 27. mesto v svetu se uvršča po indeksu blaginje (PI), pri čemer je zelo dobro ocenjeno področje okolja (4. mesto), slabo pa učinkovitost upravljanja države (37. mesto).

Rast bruto razpoložljivega dohodka gospodinjstev,[208] na katero so predvsem v obdobju 2020–2022 močneje vplivali vladni ukrepi za omilitev posledic epidemije in draginje, se je ob visoki rasti sredstev za zaposlene nadaljevala tudi v letu 2023. Bruto razpoložljivi dohodek se je po upadu med gospodarsko-finančno

[206] Kazalnik dejanske individualne potrošnje (DIP) na prebivalca v SKM poleg gospodarske razvitosti (BDP na prebivalca v SKM) pokaže oceno materialne blaginje prebivalstva, saj upošteva cene blaga in storitev, ki jih posamezniki dejansko porabijo (tudi javne storitve in storitve socialnega varstva).

[207] Indeks človekovega razvoja (HDI) je sestavljen iz petih kazalnikov in treh dimenzij razvoja (UN, 2022a), svetovni indeks sreče (WHI) iz šestih kazalnikov in treh dimenzij (Sustainable Development Solutions Network, 2023), indeks družbenega napredka (SPI) iz 50 kazalnikov in obravnava 12 področij napredka (SPI, 2024), indeks blaginje (PI) pa iz 300 kazalnikov in obravnava 12 področij blaginje (Legatum, 2023).

[208] Bruto razpoložljivi dohodek gospodinjstev in nepridobitnih institucij, ki opravljajo storitve za gospodinjstva, zajema bruto prihodek gospodinjstev iz zaposlitev, socialnih prejemkov v denarju, poslovnih presežkov ter raznovrstnih dohodkov in lastnine, zmanjšane za prispevke in davke.

Slika 70: Dejanska individualna potrošnja je kljub postopnemu izboljševanju za povprečjem EU (levo), po različnih sinteznih indeksih razvoja se Slovenija uvršča v prvo polovico članic EU (desno)

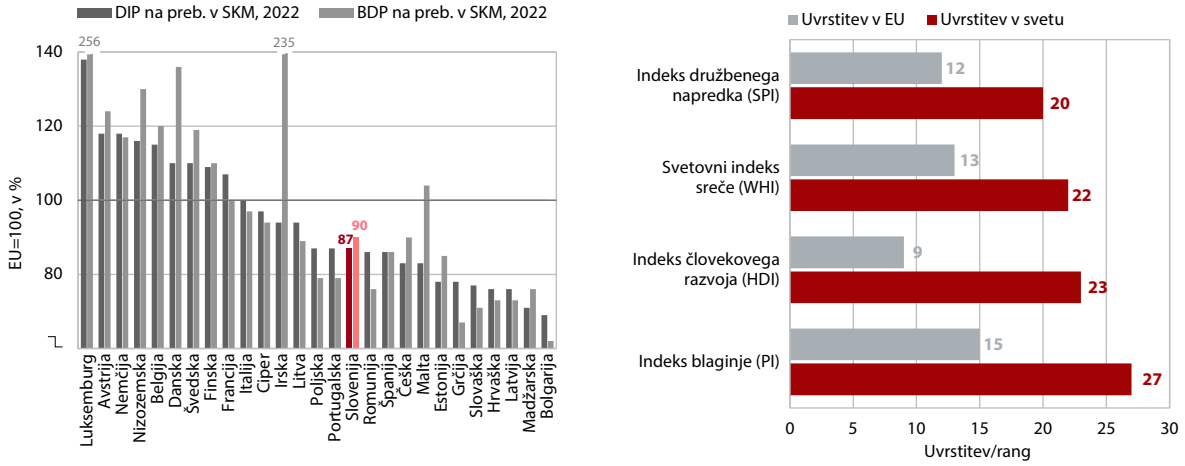

Vir: Eurostat (2024b), gl. tudi Stanojević in Čakarević (2023); UN (2022a), Sustainable Development Solutions Network (2023), Legatum (2023), SPI (2024).

Slika 71: Rast bruto razpoložljivega dohodka se je leta 2023 ob visoki rasti sredstev za zaposlene nadaljevala

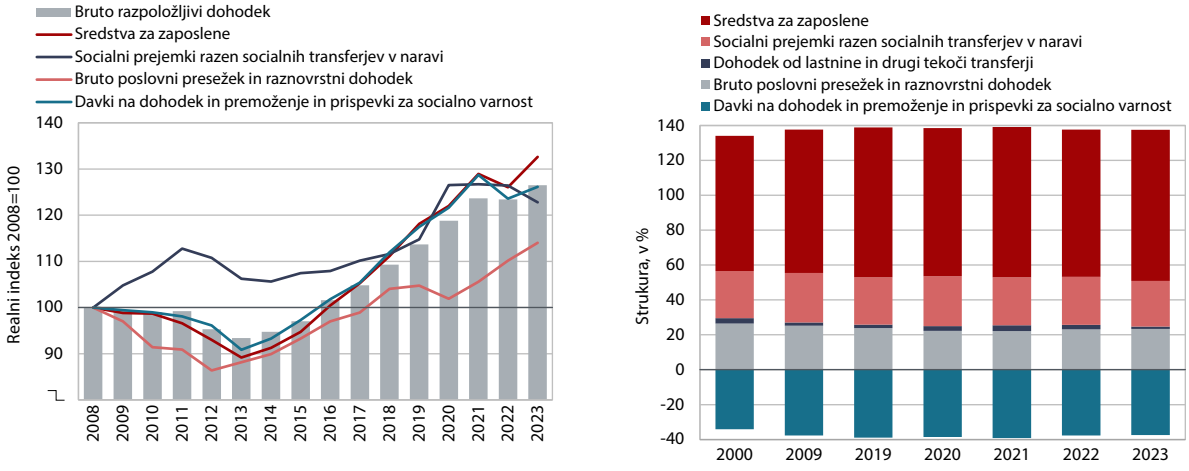

Vir: SURS (2024b), preračuni UMAR.

krizo od leta 2014 z oživitvijo gospodarske aktivnosti spet povečeval in leta 2016 presegel raven iz leta 2008. Njegova rast se je nadaljevala tudi med epidemijo, ko je poslabšanje razmer na trgu dela ublažilo sprejetje interventnih ukrepov za ohranjanje delovnih mest, nadaljnja rast pa je bila podprta tudi z različnimi drugimi protikoronskimi ukrepi in ukrepi za pomoč prebivalstvu (gl. UMAR, 2023b). Z okrevanjem gospodarstva so se v letih 2021 in 2022 izboljšale tudi razmere na trgu dela, kar je pozitivno vplivalo na nominalno rast sredstev za zaposlene (7,6 %). Kljub temu pa je ob visoki inflaciji bruto razpoložljivi dohodek v letu 2022 realno stagniral (–0,2 %), upad pa so preprečili vladni ukrepi za blaženje posledic epidemije in draginje.[209] Rast sredstev za zaposlene se je leta 2023 ob nadaljnji umirjeni rasti zaposlenosti in relativno visoki rasti plač še močneje okrepila[210] (realno na 5,2 %), socialni transferji pa so se z visoke ravni, ki so jo dosegli med epidemijo in (realno) ohranili tudi v letu 2022, precej zmanjšali kljub nekaterim ukrepom za blažitev posledic energetske draginje in poplav (gl. UMAR, 2023a). Skupni bruto razpoložljivi dohodek je bil tako realno večji za 2,5 %.

Gospodinjstva so tudi v letu 2022 največji delež izdatkov namenila za prevoz, najbolj se je povečal delež izdatkov za hrano. S postopno krepitvijo

[209] Vpliv vseh vladnih ukrepov v času epidemije in draginje se je odrazil pri izplačanih socialnih prejemkih, ki so se po skoraj 10-odstotni rasti v letu 2020 v naslednjih dveh letih nominalno še precej povečali in bili leta 2022 v primerjavi z letom 2019 realno večji za 10,2 %, kar je bila najvišja rast med vsemi komponentami bruto razpoložljivega dohodka. Močneje sta se, po upadu v letu 2020, leta 2022 povečala tudi bruto poslovni presežek in raznovrstni dohodek, na kar so vplivale visoke rasti cen (stanovanjskih nepremičnin, ki vplivajo na rast pripisane stanovanjske dejavnosti gospodinjstev; storitev, ki jih ponujajo samostojni podjetniki), pa tudi nekateri interventni ukrepi, ki so še veljali v letu 2022.

[210] Število brezposelnih se je po znižanju za 12,6 % leta 2021 in 23,8 % leta 2022, leta 2023 znižalo še za 14 %, povprečna bruto plača pa je bila po 6,1-odstotni rasti v letu 2021 in 2,8-odstotni rasti v letu 2022 v letu 2023 nominalno višja še za 9,7 %.

Slika 72: Gospodinjstva v spodnjih dveh kvintilnih dohodkovnih razredih so leta 2022 največji delež izdatkov namenila za stanovanje, preostala pa za prevoz (levo), četrtina jih ni mogla pokriti nepričakovanih izdatkov v višini praga tveganja revščine (desno)

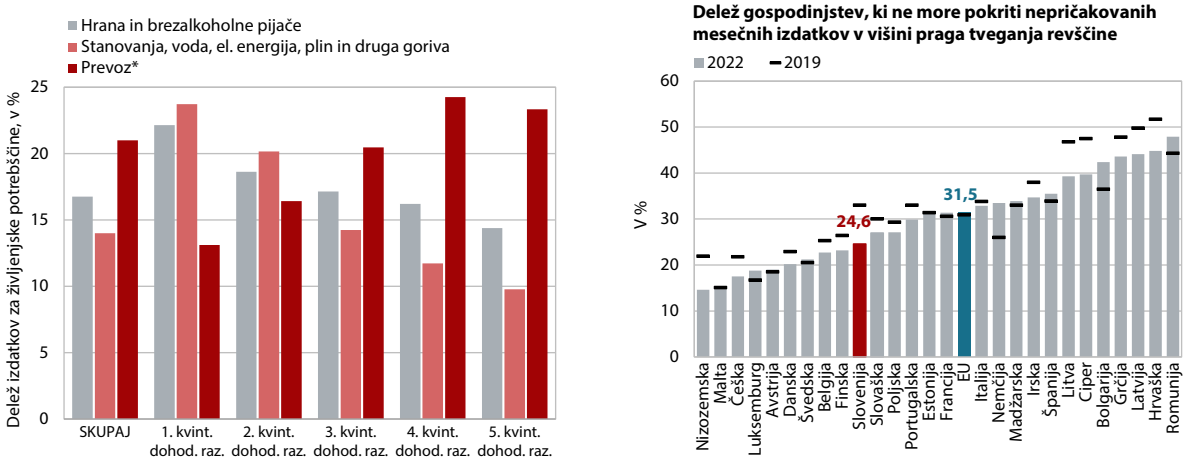

Vir: SURS (2024b), preračuni UMAR; Eurostat (2024). Opomba: V izdatkih za življenjske potrebščine ni izdatkov, ki niso del potrošnih izdatkov (izdatki, povezani z nakupom ali prenovo stanovanja, hiše in različni drugi izdatki). * V prevoz je vključen nakup prevoznih sredstev, proizvodov in storitev za osebna vozila, prevoznih in poštnih ter kurirskih storitev.

materialne blaginje prebivalstva v obdobju 2012–2018 se je zmanjšal delež izdatkov, ki ga gospodinjstva porabijo za hrano in osnovne življenjske dobrine, ob visokih cenah[211] v letu 2022 pa se je ponovno povečal. Gospodinjstva so v povprečju v letu 2022 porabila za 24 % več sredstev kot v letu 2018, pri tem je bila rast porabljenih sredstev za hrano in brezalkoholne pijače več kot 40-odstotna.[212] Delež izdatkov za hrano se je povečal v vseh kvintilnih dohodkovnih razredih, še najmanj v prvih dveh, kjer so gospodinjstva največji delež izdatkov namenila za stanovanje. Gospodinjstva v preostalih treh razredih in skupaj v povprečju so največji delež izdatkov namenila za prevoz (Slika 72, levo). Že leta 2020 so gospodinjstva v povprečju slabo petino vseh izdatkov za življenjske potrebščine namenila za prevoz, kar je bilo največ med članicami EU,[213] v letu 2022 pa še več (21 %, najmanj v prvem kvintilnem dohodkovnem razredu). Na dolgoletno visoke izdatke gospodinjstev za prevoz vplivajo razpršena poselitev, slabo razvit sistem javnega prevoza ter posledično prevladujoče netrajnostne oblike mobilnosti.

Zaradi draginje se je finančni položaj[214] gospodinjstev slabšal tudi v letu 2023, a manj kot v EU, z umiritvijo inflacije konec leta pa se je ta trend zaustavil. Finančni položaj gospodinjstev se je v Sloveniji v letih 2022 in 2023 zaostril, a ostaja boljši kot v povprečju EU. Sicer je bil delež gospodinjstev, ki leta 2022 niso mogla pokriti nepričakovanih stroškov v višini praga tveganja revščine, manjši kot v povprečju EU (Slika 72, desno), a se je manj gospodinjstev kot pred epidemijo soočalo s finančnimi težavami. Zaradi draginje se je delež gospodinjstev s finančnimi težavami iz najnižjega dohodkovnega razreda v letu 2023 zelo približal najslabšemu položaju iz začetka leta 2021, a ostal daleč pod povprečjem EU, kjer se je položaj revnih gospodinjstev zaostril najbolj v zadnjem desetletju (gl. kazalnik 3.18).

Dohodkovna neenakost je ostala tudi leta 2023 kljub rahlemu povečanju med najmanjšimi v EU, premoženjska pa po eksperimentalni statistiki ECB četrta najnižja v evrskem območju. Slovenija ima že vrsto let drugo najnižjo dohodkovno neenakost v EU in se uvršča za Slovaško. Razmerje med spodnjim in zgornjim kvintilnim dohodkovnim razredom prebivalstva je leta 2023 (na dohodkih iz leta 2022) znašalo 3,3, kar je že sedmo leto zapored v okviru cilja SRS 2030. Nizko dohodkovno neenakost zagotavljajo nizke plačne neenakosti, sistem progresivne obdavčitve dohodkov, deloma pa k temu prispevajo tudi socialni transferji. Nizko dohodkovno neenakost kaže tudi Ginijev količnik[215], ki je kljub rahlemu povečanju v letu 2023 drugi najnižji v EU (kazalnik 3.15). Premoženjska neenakost[216]

[211] Cene hrane in brezalkoholne pijače so bile v povprečju leta 2022 glede na povprečje leta 2018 višje za 18 % (skupne cene življenjskih potrebščin pa za 13 %).

[212] Pri raziskavi Poraba v gospodinjstvih so bili v letu 2022 izdatki za življenjske potrebščine prvič razvrščeni po različnih skupinah proizvodov in storitev v skladu s prenovljeno klasifikacijo COICOP 2018, zato nekateri podatki niso neposredno primerljivi s podatki iz prejšnjih obdobij. Bistvena sprememba je razdelitev skupine »raznovrstno blago in storitve« na dve skupini (»zavarovanje in finančne storitve« in »raznovrstno blago in storitve«), manjše spremembe pa so tudi pri drugih skupinah, razen pri skupini »hrana in brezalkoholne pijače«, kjer je skupina ostala skoraj nespremenjena.

[213] Gospodinjstva v Sloveniji so leta 2020 za prevoz porabila 18,5 % svojih izdatkov, kar je bilo največ med državami EU (10,8 %), gospodinjstva v najnižjem kvintilnem dohodkovnem razredu pa 9,5 % (EU: 7 %) (Eurostat, 2024).

[214] Gospodinjstva s finančnimi težavami so tista, ki so v Anketi o mnenju potrošnikov odgovorila, da živijo od prihrankov ali se za pokritje tekočih stroškov zadolžujejo.

[215] Ginijev količnik je merilo statistične disperzije, ki temelji na primerjavi kumulativnih deležev prebivalstva s kumulativnimi deleži dohodka, ki ga prejemajo, zavzame pa vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni popolno enakost, 1 pa popolno neenakost (OECD, 2021c).

[216] Premoženjska neenakost se meri z deležem premoženja, ki ga imajo

Slika 73: Dohodkovna neenakost je že vrsto let druga najnižja v EU, premoženjska pa četrta najnižja v evrskem območju[1] (levo); do večjega razkoraka v premoženju gospodinjstev je prišlo po gospodarsko-finančni krizi, od leta 2017 pa se razmerje ni več bistveno spreminjalo (sredina in desno)

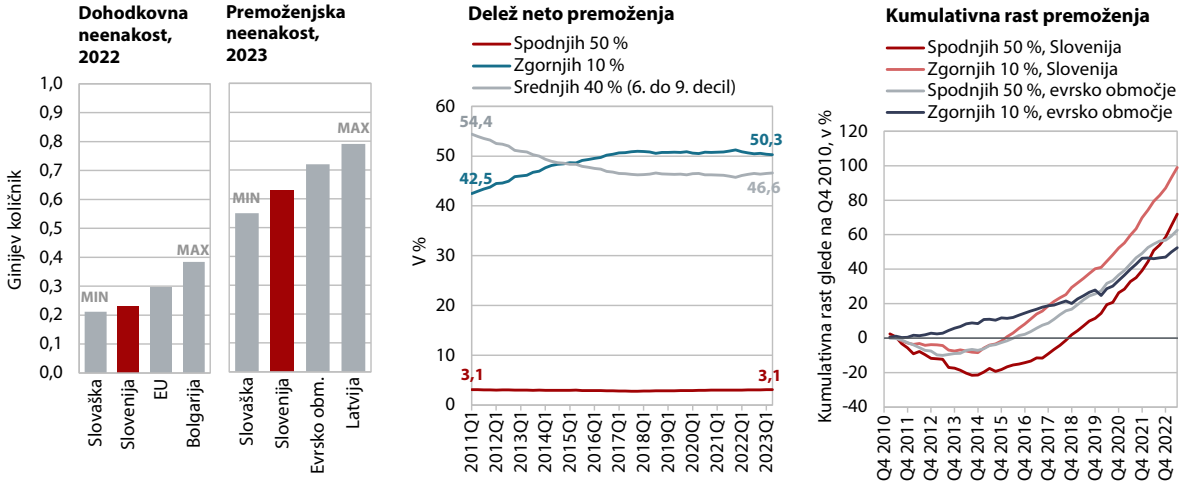

Vir: Eurostat (2024b) in ECB (2024). Opomba: Leva slika prikazuje državo z najvišjo in najnižjo neenakostjo ter vrednost Ginijevega količnika za Slovenijo in EU oz. evrsko območje. Ginijev količnik je merilo statistične disperzije, ki temelji na primerjavi kumulativnih deležev prebivalstva s kumulativnimi deleži dohodka/premoženja, ki ga prejemajo, zavzame pa vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni popolno enakost, 1 pa popolno neenakost.

Slika 74: Stopnji tveganja socialne izključenosti in revščine ter subjektivna ocena revščine ostajajo kljub povišanju v zadnjih dveh letih med nižjimi v EU

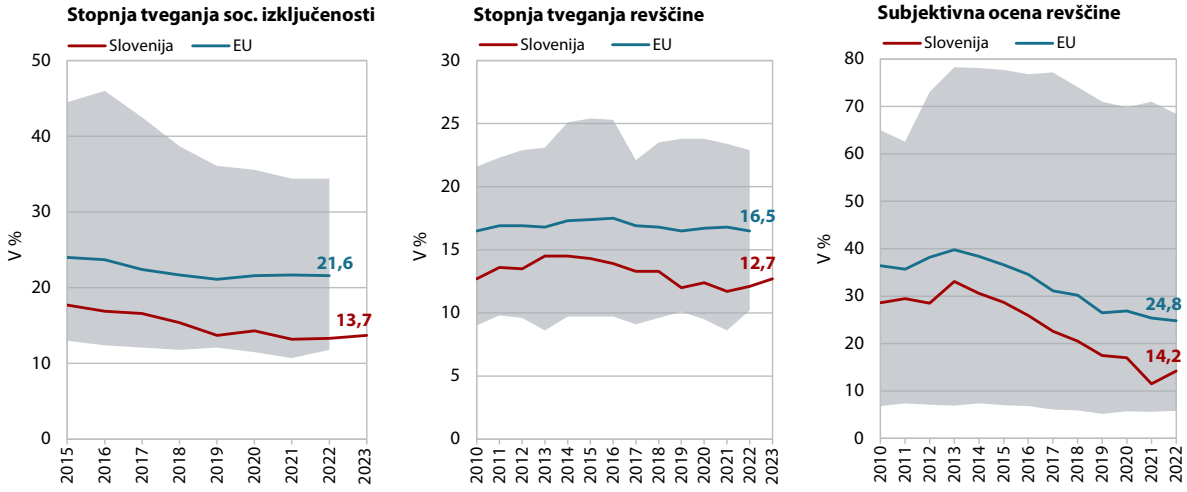

Vir: Eurostat (2024b) in SURS (2024), raziskava EU-SILC 2023 (z dohodki iz leta 2022). Opomba: Za povprečje EU so ocene Eurostata. Osenčeno polje prikazuje razpon med državama EU z najmanjšo in največjo vrednostjo.

je v članicah evrskega območja, za katere razpolagamo z eksperimentalnimi podatki ECB, večja od dohodkovne, delež premoženja, s katerim razpolagajo višji dohodkovni razredi, pa precej večji od deleža dohodka. Leta 2023 je imelo 10 % najbogatejših gospodinjstev v Sloveniji polovico vsega premoženja, 50 % najmanj premožnih pa 3,1 %. Po gospodarsko-finančni krizi se je v obdobju 2013–2015 spremenilo razmerje med zgornjim 10 % in srednjim 40 % premoženjskim decilnim razredom (Slika 73, sredina), medtem ko se v zadnjih letih razmerja ohranjajo nespremenjena.

Stopnja tveganja socialne izključenosti je med najnižjimi v EU,[217] a so ji nekatere najbolj ranljive skupine že daljše obdobje izpostavljene bolj kot v povprečju EU. Po raziskavi EU-SILC 2023, ki upošteva dohodke iz leta 2022, je tveganje socialne izključenosti

v lasti najbogatejši (10 %), ali z Ginijevim količnikom. Razpolagamo le z eksperimentalno statistiko ECB in drugih strokovnih združenj (npr. World Inequality Lab, 2024), katerih podatki, podobno kot druga tovrstna raziskovanja, ne vključujejo najbogatejši in najrevnejših prebivalcev. Za metodologijo glej ECB (2024).

[217] Raziskava EU-SILC ima pomanjkljivosti, saj ne vključi v zadostni meri najranljivejših in pogosto marginaliziranih skupin kot tudi najbogatejših (Guio idr., 2021; Stiglitz idr., 2018; UMAR, 2021a; UN, 2021), zato obravnavamo tudi ugotovitve resornega ministrstva in drugih pristojnih organov, zlasti Varuha človekovih pravic, Računskega sodišča, raziskovalnih institucij in nevladnega sektorja.

Slika 75: Nekatere skupine prebivalcev so že vrsto let bolj izpostavljene revščini kot v povprečju EU (levo), stopnja tveganja socialne izključenosti otrok je najnižja v EU, a ne za vse otroke (desno)

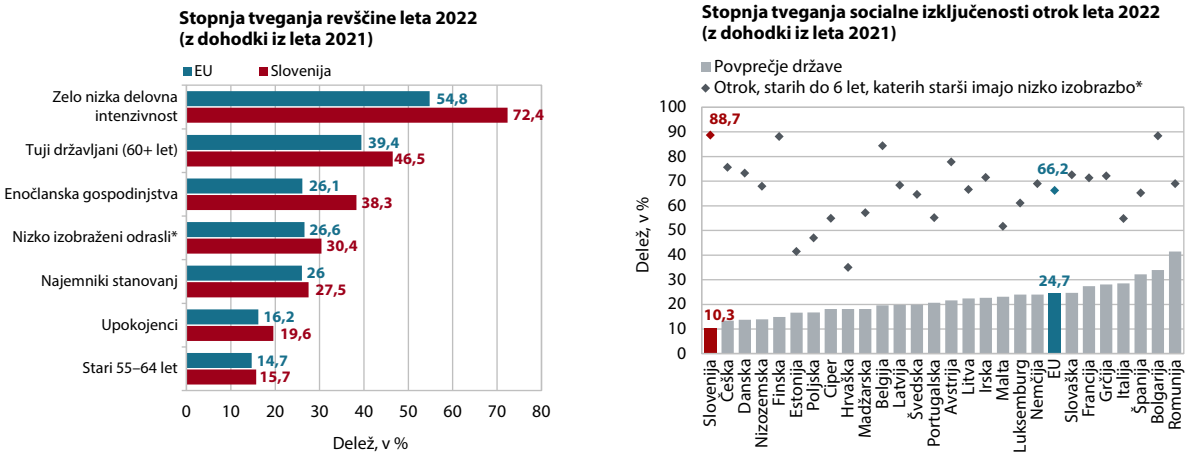

Vir: Eurostat (2024b), EU-SILC 2022. Opomba: * S končano OŠ ali manj. V slikah so predstavljeni zadnji mednarodno primerljivi podatki.

medletno poraslo (Slika 74, levo): zvišali sta se stopnja tveganja revščine[218] (za 0,6 o. t.) in stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti[219] (za 0,6 o. t.), stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti[220] pa je ostala nespremenjena. Socialno izključenih je bilo 287 tisoč oseb (kar je 11.000 več kot leto prej oz. 17 tisoč več, kot je cilj do leta 2030). Stopnja tveganja socialne izključenosti otrok je bila v Sloveniji v obdobju 2019–2022 najnižja v EU, ob tem pa se je v zadnjih treh letih vztrajno povečevalo tveganje za otroke manj izobraženih staršev, ki je nad povprečjem EU (Slika 75, desno), pa tudi (samskih) gospodinjstev s težko hendikepiranimi ali bolnimi otroki. Zato bo treba večjo pozornost nameniti ranljivejšim družbenim skupinam, kjer se različni vidiki izključenosti prekrivajo, zlasti otrokom nizko izobraženih staršev, priseljencev, Romskim otrokom in otrokom drugih prikrajšanih etničnih manjšin, ki so zaradi jezikovnih ovir, diskriminacije, slabšega socialnega in kulturnega kapitala ipd. podvrženi medgeneracijskemu prenosu prikrajšanosti.[221] Nadpovprečno ostaja tudi tveganje socialne izključenosti enočlanskih gospodinjstev in starejših prebivalcev, kar utrjuje vrzel tveganja glede na starost.[222]

Stopnja tveganja revščine je v letih 2022 in 2023 nekoliko porasla, visok ostaja delež revnih gospodinjstev ter prebivalcev tik nad pragom tveganja revščine. Stopnja tveganja revščine se je v obdobju 2016–2021 postopoma zniževala in bila med najnižjimi v EU. Po zadnjih podatkih EU-SILC za leto 2023 (na dohodkih iz leta 2022) pa je nekoliko porasla: pod pragom tveganja revščine[223] je živelo 264 tisoč oseb, od tega jih je bil 123 tisoč izpostavljenih dolgotrajnemu tveganju revščine.[224] V Sloveniji pogosteje kot v povprečju EU revščino tvegajo enočlanska gospodinjstva, upokojenci, nizko izobraženi, tuji državljani, najemniki stanovanj in druge ranljivejše skupine (Slika 75, levo). Več je tudi gospodinjstev, ki živijo pod pragom tveganja revščine in skrbijo za otroke s težkimi telesnim hendikepi oz. boleznimi.[225] V slabšem položaju že vrsto let ostajajo enočlanska gospodinjstva in gospodinjstva brez vzdrževanih otrok. Strokovne institucije pa opozarjajo tudi na medgeneracijski prenos prikrajšanosti, na skrito revščino (brezdomni, Romi, nedržavljani), energetsko revščino ter na nezadostno spremljanje in ciljno ukrepanje države.[226] V zadnjih treh letih se kaže vse večja zgoščenost prebivalcev z dohodki 10 % nad pragom tveganja revščine[227] (okrog 138 tisoč oseb), zato lahko nenadno povečanje stroškov

[218] Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu z ekvivalentnim razpoložljivim dohodkom, manjšim od 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev, pri čemer se upošteva t. i. prilagojena OECD-jeva ekvivalenčna lestvica.

[219] Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu, ki izkazuje pomanjkanje vsaj 7 od 13 elementov prikrajšanosti, glej Stare idr. (2024).

[220] Delež oseb, starih do 64 let, ki živijo v gospodinjstvih, katerih odrasli člani (tj. stari 18–64 let) so v referenčnem letu za dohodek delali manj kot 20 % svojega razpoložljivega delovnega časa.

[221] Pogosteje imajo slabši učni uspeh, zgodaj opuščajo šolanje in so že v otroštvu ujeti v krog revščine in odvisni od pomoči. Nekatere od navedenih problematik obravnava Nacionalni akcijski načrt RS za jamstvo za otroke 2022–2030 (Vlada RS, 2023a).

[222] Tveganje socialne izključenosti starejših žensk je dvakrat večje kot nacionalno povprečje, a se postopoma zmanjšuje, saj odhajajo generacije upokojenk, ki so prejemale zelo nizke pokojnine, novejše generacije upokojenk pa dosegajo višje pokojnine. Z največjimi težavami se soočajo starejše ženske, kjer sovpadajo različni vidiki tveganj, oviranosti in prikrajšanosti.

[223] Pod pragom tveganja revščine so leta 2023 (z dohodki iz leta 2022) živele osebe, katerih neto razpoložljivi dohodek na ekvivalentno odraslo osebo je bil nižji od 903 evrov na mesec.

[224] Delež oseb, ki so živele pod pragom tveganja revščine v tekočem letu in še najmanj v dveh letih od predhodnih treh.

[225] Po zadnjih primerljivih podatkih je bilo leta 2021 v Sloveniji 1,5 % revnih gospodinjstev s hudo bolnimi otroki, starimi do 16 let (EU: 1,1 %), in 3,2 % samohranilk oziroma samohranilcev s hudo bolnimi otroki, starimi do 16 let (EU: 1,5 %).

[226] Računsko sodišče (2021b), Varuh človekovih pravic (2021), IRSSV (2021) in različne strokovne analize (EAPN, 2022; Korpič-Horvat idr., 2022; Kump in Stropnik, 2022) opozarjajo na visoko tveganje revščine invalidov in drugih oviranih oseb, starejših žensk, enostarševskih družin, nekaterih skupin tujih državljanov (npr. napoteni delavci iz tujine), migrantov, najemnikov stanovanj itn.

[227] Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu z razpoložljivim dohodkom, večjim od 60 % mediane in manjšim od 70 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev.

Slika 76: Vpliv koronakrize na turizem, gostinstvo in promet je v obdobju 2020–2022 izrazito prizadel obalno-kraško regijo, zato sta tveganji revščine ter resne materialne in socialne prikrajšanosti tam izrazito porasli, v letu 2023 pa predvsem zadnja močno upadla

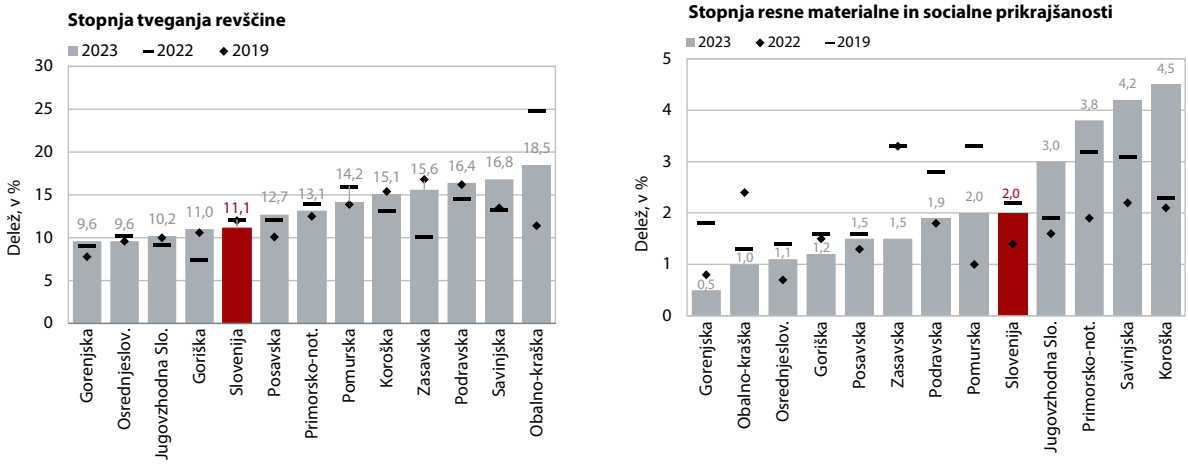

Vir: SURS (2024b), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022).

gospodinjstev zaradi krize ali draginje hitro potisne velik delež prebivalstva pod prag tveganja revščine. To se je pokazalo pri omejitvenih ukrepih zaradi epidemije, ki so najizraziteje posegli v dejavnosti turizma, gostinstva in prometa ter močno okrnili kakovost življenja zaposlenih v teh panogah in njihovih družin. Zato je imela obalno-kraška regija leta 2022 (na dohodkih iz leta 2021) najvišjo izmerjeno stopnjo tveganja revščine v slovenskih regijah doslej (Slika 76), ki jo je po zadnjih podatkih že popravila za 6,3 o. t., prav tako tudi resno materialno in socialna prikrajšanost.

Velikemu znižanju stopnje resne materialne in socialne prikrajšanosti[228] v zadnjih sedmih letih ni sledilo tudi znižanje absolutne revščine.[229] Od leta 2016 se je stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti znižala bolj kot v povprečju EU, kar je močno popravilo uvrstitev Slovenije glede na druge članice (kazalnik 3.18). Po zadnjih podatkih za leto 2023 (na dohodkih iz leta 2022) je sicer nekoliko porasla (za 0,6 o. t.). Že daljše obdobje ostajajo številni prebivalci ujeti v životarjenje pod minimalnimi življenjskimi pogoji (absolutna revščina), kar država blaži z denarno in materialno pomočjo: v povprečju leta 2023 je bilo do denarne socialne pomoči (DSP) in varstvenega dodatka (VD) upravičenih okoli 101 tisoč oseb (MDDSZ, 2024a); materialno pomoč v hrani in oblekah pa letno prejme okoli 150 tisoč oseb, predvsem ženske in otroci do 15. leta starosti (MDDSZ, 2022b).[230] Upravičenost do prejemkov DSP in VD ter višina pomoči (cenzus) sta odvisna od vrednosti, ki se po zakonu vsakih šest let določi z osnovnim zneskom minimalnega dohodka (OZMD).[231] Ustrezna višina socialnih transferjev, ki so namenjeni preživetju tistih oseb, ki si tega zaradi najrazličnejših razlogov same niso zmožne zagotoviti, je pomembna za preprečevanje absolutne revščine in za ohranjanje človekovega dostojanstva. Vrzel med OZMD in minimalnimi življenjskimi stroški ter pragom tveganja revščine je bila v začetku leta 2023 ob visoki inflaciji in veliki draginji ena večjih doslej, z 10,3-odstotno marčevsko uskladitvijo pa se je znatno zmanjšala.[232]

Učinkovitost socialnih transferjev pri preprečevanju revščine je bila v obdobju 2010–2021 dobra, v zadnjih dveh letih pa se je poslabšala. Leta 2022 bi bila stopnja tveganja revščine brez socialnih transferjev najrevnejšim gospodinjstvom 19,3-odstotna (EU: 25,4-odstotna). Socialni transferji so jo v povprečju obdobja 2010–2021 odpravili kar za 44,2 % (EU: 33,4 %), leta 2022 pa le za 37,3 % (Slika 77, levo) in leta 2023 za 35,5 %. Najmanj učinkoviti so bili pri zmanjševanju tveganja revščine starejših (65 let in več), saj so imele ženske, stare 75 let in več, skoraj dvakrat višjo stopnjo socialne izključenosti kot preostalo prebivalstvo. Kljub pomembnemu vplivu socialnih transferjev na preprečevanje izključenosti, prikrajšanosti in revščine v Sloveniji, pa številni strokovnjaki in institucije ugotavljajo, da je: (i) socialna zakonodaja izjemno zapletena, zastarela in potrebna celovite reforme; (ii) informacijski sistem centrov za

[228] Stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti je odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvu, ki izkazuje pomanjkanje vsaj 7 od 13 elementov prikrajšanosti, glej Stare idr. (2024).

[229] Absolutna revščina pomeni životarjenje pod minimalnimi življenjskimi pogoji, določenimi na podlagi prehranskih potreb in drugih osnovnih dobrin za osnovno preživetje. Preprečujejo jo kurativne politike (programi denarne socialne pomoči, varstvenega dodatka ipd., delitve pomoči v hrani in obleki; socialnovarstvene storitve ipd.) (ReNPSV22–30, 2022).

[230] Nov Program za odpravljanje materialne prikrajšanosti za obdobje 2021–2027 predvideva letno neprekinjeno pomoč v obliki hrane okoli 164 tisoč osebam, soočenim z najvišjo stopnjo tveganja revščine.

[231] Ustrezna višina OZMD je pomembna, saj določa upravičenost do DSP in VD ter višino pomoči. Zadnji izračun, ki ga je oktobra 2022 za MDDSZ pripravil Inštitut za ekonomska raziskovanja, je OZMD ocenil na 488,58 evra mesečno, a se je do marca 2023 mesečno izplačevalo 421,89 evra, od 1. aprila pa 465,34 evra.

[232] Leta 2023 je OZMD (s transferjem za stanovanje) pri samski delovno neaktivni osebi dosegel le 30 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka, kar je manj kot v povprečju EU in OECD, pri družini z dvema vzdrževanima otrokoma in dvema delovno neaktivnima odraslima pa 46 %, kar je malo nad povprečjem OECD in EU (OECD, 2023j).

Slika 77: Leta 2022 je močno upadel vpliv socialnih transferjev na znižanje tveganja revščine (levo), dolžina pokojninske dobe pomembno vpliva na višino pokojnin (desno)

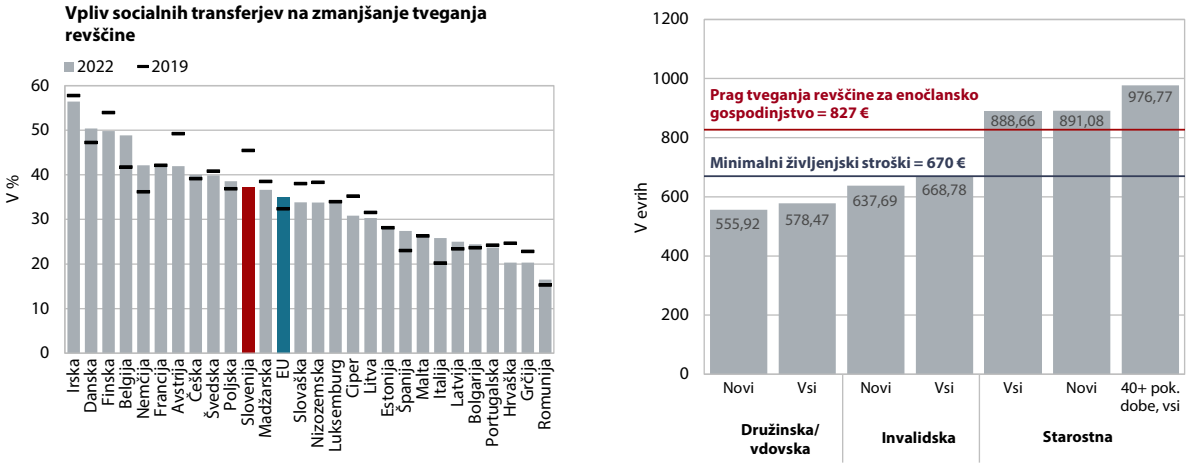

Vir: Eurostat (2024b), ZPIZ (2023), ZPIZ (2024). Opomba k desni sliki: Višina minimalnih stroškov je bila na novo opredeljena oktobra 2022. Med nove uživalce pokojnin so zajeti vsi z datumom priznanja pravice v koledarskem letu. Upoštevane so pokojnine brez sorazmernih delov (npr. delno izplačilo iz tujine ali glede na sorazmerni delovni čas) in delnih pokojnin (izplačujejo se zavarovancem, ki je izpolnili pogoje za pridobitev pravice do predčasne ali starostne pokojnine in so ostali v obveznem zavarovanju v obsegu, ki ustreza sorazmernemu delu polnega delovnega).

socialno delo (ISCSD-2) kljub nadgradnjam slabo delujoč in ciljan, kar vodi tudi v diskriminacijo;[233] (iii) centri za socialno delo (CSD) se že desetletje soočajo s kadrovskim primanjkljajem, (iv) zaposleni v njih pa s sistemsko nepopolnimi in celo protislovnimi nalogami (MDDSZ, 2021). Vse to pa poleg pravnih, procesnih in tehničnih anomalij socialnega sistema pod vprašaj postavlja enakost pred zakonom, sorazmernost, osebno dostojanstvo ter dejansko pokritost upravičencev z denarnimi in materialnimi prejemki (omogočitveno načelo). Na vse navedeno že več let opozarjajo različne strokovne institucije[234] in naša poročila. K odpravljanju resne materialne in socialne prikrajšanosti ter dolgotrajne revščine bi lahko učinkoviteje pristopili s pogostejšimi in bolj transparentnimi izračuni višine OZMD ter uporabo tega instrumenta redistribucije in solidarnosti za učinkovitejše odpravljanje prikrajšanosti, saj edini upošteva dohodkovni in materialni položaj gospodinjstev. Ob tem bi bilo treba nemudoma odpraviti vrsto let trajajoče anomalije informacijskega sistema (ISCSD-2). Celovito reformo socialne politike bi morali dopolnjevati ukrepi za večanje intrageneracijske in intergeneracijske mobilnosti[235] ter politike desegregacije, deinstitucionalizacije ali/in reintegracije najranljivejših družbenih skupin.[236]

Po uveljavitvi novega ZPIZ-2 leta 2013 se je začel izboljševati položaj novih upokojencev, predvsem žensk, številni ukrepi in usklajevanje pokojnin pa so prispevali k realni rasti pokojnin, a ostajajo nekatere skupine upokojencev, ki prejemajo zelo nizke pokojnine. ZPIZ-2 je spremenil pogoje upokojevanja za ženske, saj se je po preteku prehodnih obdobij leta 2018 povišal pogoj pokojninske dobe ob najnižji določeni upokojitveni starosti na 40 let tudi za njih.[237] Tako je bilo leta 2022 med vsemi upokojenci 64,7 % moških, ki so ob upokojitvi imeli najmanj 40 let pokojninske dobe, ter le 20,2 % žensk (saj za njih ob upokojitvi še ni veljal pogoj 40 let pokojninske dobe; se je pa 69,1 % vseh upokojenk upokojilo s pokojninsko dobo za pridobitev pravice do starostne pokojnine pri najnižji starosti. Med tistimi, ki so se upokojili leta 2022, pa je bilo z najmanj 40 let pokojninske dobe upokojenih 68 % moških in kar 78 % žensk (ZPIZ, 2023). Povprečna starostna pokojnina na novo upokojenih žensk v določenem letu od leta 2015 presega povprečno pokojnino na novo upokojenih moških, kar je povezano z višjim odmernim odstotkom za ženske do konca leta 2022 in daljšo delovno dobo ob upokojitvi. Številni ukrepi[238] in usklajevanje pokojnin so prispevali k realni rasti pokojnin, v obdobju 2016–2022 se je povprečna pokojnina realno povečala za 11,6 %, povprečna pokojnina novih upokojencev pa za 17,5 % (gre za pokojnine brez sorazmernih delov in delnih pokojnin). Ostajajo pa nekatere ranljive skupine starejših, ki prejemajo zelo nizke dohodke. Predvsem med prejemniki invalidskih, družinskih in vdovskih pokojnin je bil leta 2022 velik delež takih, ki so prejemali

[233] Pogosto ne odraža dejanskega materialnega stanja upravičencev, zato brez pomoči ostajajo številni pomoči potrebni ali pa je pomoč prepozna (MDDSZ, 2021).

[234] Na to opozarjajo Računsko sodišče (2021b), MDDZS (2021), Varuh človekovih pravic (2023a), IRSSV (2021) in različne strokovne analize (EAPN, 2022; Korpič-Horvat idr., 2022; Kump in Stropnik, 2022).

[235] Intrageneracijska mobilnost je sposobnost osebe, da se v svojem življenju premika med socialno-ekonomskimi razredi, intergeneracijska pa sposobnost družine, da se po eni ali več generacijah premakne na socialno-ekonomski lestvici (Eurofound, 2021; OECD, 2018a).

[236] Predvsem desegregacijo otrok iz Romskih naselji, kjer je delež otrok z dokončano OŠ v nekaterih regijah še vedno zanemarljiv. Deinstitucionalizacija skrbi in varstva za starejše, hendikepirane in druge ovirane, begunce, prosilce za azil in mednarodno zaščito ter njihova takojšnja integracija v vse vidike ekonomskega, družbenega, kulturnega in socialnega življenja; reintegracija izbrisanih, brezdomnih, odvisnih idr. oseb, ki ostajajo na družbenem robu.

[237] Za moške je bil vseskozi v veljavi pogoj 40 let pokojninske dobe.

[238] Dve večji spremembi sta bili uveljavitev zagotovljene pokojnine za tiste, ki so dopolnili 40 let pokojninske dobe (leta 2017), in postopna izenačitev odmernih odstotkov za moške z ženskimi (leta 2020; odmerni odstotki za moške so bili namreč nižji in so se leta 2023 po prehodnem obdobju izenačili s tistimi za ženske).

Slika 78: Zamude s plačili položnic za komunalne storitve so bile leta 2022 kar velike, težave s primerno ogrevanim stanovanjem pa med najmanjšimi v EU

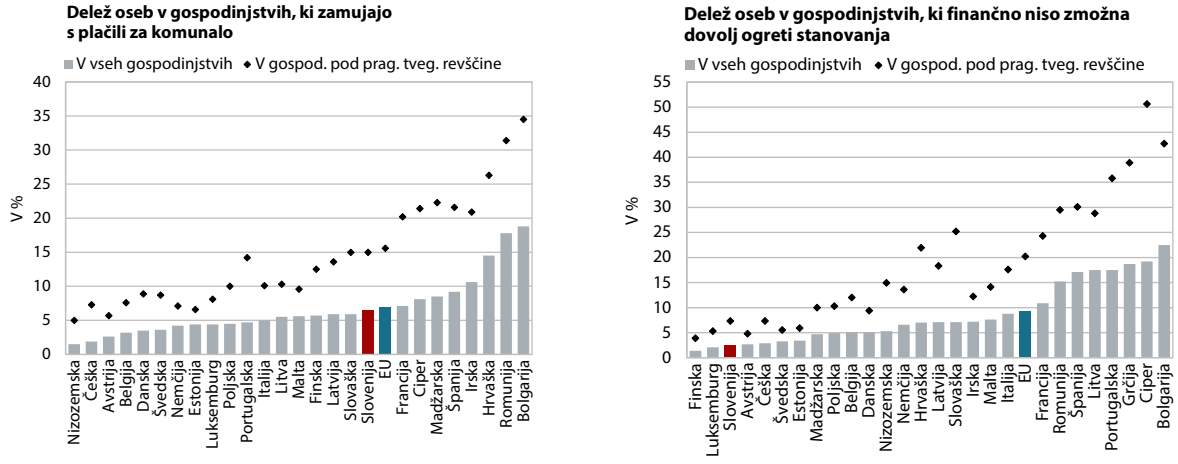

Vir: Eurostat (2024b).

pokojnino pod 600 EUR, med starostnimi upokojenci pa so bile to predvsem osebe z manj pokojninske dobe.[239]

Preobremenjenost s stanovanjskimi stroški in stanovanjska prikrajšanost prevladujeta v ekonomsko šibkejših gospodinjstvih, ki živijo v stanovanjih slabe kakovosti in so energetsko revna. Preobremenjenost s stanovanjskimi stroški je v primerjavi z EU nižja zaradi visokega deleža lastniških stanovanj in visokega deleža najemnikov po znižani ceni ali z brezplačnim najemom. Najbolj so z njimi preobremenjene osebe v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine in upokojenci, ki jim stroške pogosto povečuje tudi slabo stanje stanovanja in nastanitev v prevelikih stanovanjih. Slovenija med državami EU še vedno negativno izstopa po visoki stopnji stanovanjske prikrajšanosti glede kakovosti stanovanj predvsem zaradi velikega števila starih in slabo vzdrževanih stanovanj, a se stanje iz leta v leto izboljšuje (gl. kazalnik 3.20). Energetska revščina[240] gospodinjstev je ostala leta 2023 s 7,2 % na isti ravni kot leto prej.[241] Medletno se je najbolj povečala v veččlanskih gospodinjstvih z vzdrževanimi otroki, glede na regije pa v zasavski regiji, v kateri je povprečje presegla za 4,2 o. t.[242]

Večja ponudba javnih najemnih stanovanj, prenova in aktivacija nenaseljenih ter premalo zasedenih stanovanj lahko izboljša cenovno dostopnost stanovanj. Cenovna dostopnost stanovanj je slaba zaradi premajhne ponudbe javnih najemnih stanovanj in stanovanj na trgu ter posledično visokih cen. Delež najetih stanovanj raste počasi, leta 2021 jih je bilo 9 %.[243] Stanovanja so manj dostopna gospodinjstvom z nizkimi dohodki ter mladim, ki tudi zato pozno zapuščajo gospodinjstva svojih staršev.[244] Poleg gradnje novih stanovanj bi k večji ponudbi pripomogla prenova in aktivacija nenaseljenih stanovanj,[245] ki jih je bilo leta 2021 skoraj petina celotnega stanovanjskega sklada. Med njimi je bila polovica ali starih, grajenih pred letom 1945, ali brez kakšnega od elementov osnovne infrastrukture. Še neizkoriščen vir za večjo ponudbo stanovanj in večjo stanovanjsko mobilnost so tudi premalo zasedena stanovanja, v katerih je leta 2022 živela več kot tretjina oseb, kar je bilo nad povprečjem EU. Do leta 2026 je predvidena graditev 5.000 novih javnih najemnih stanovanj,[246] za njihovo umestitev v prostor pa je potreben strateški razmislek v skladu z dolgoročnimi razvojnimi usmeritvami regij in države (gl. poglavje 4). Zaradi nizke stanovanjske mobilnosti, značilne za slovensko bivalno kulturo, bi pri prihodnjih gradnjah veljalo razmisliti o stanovanjih za vse življenje (Šeme in Kerbler, 2022), ki upoštevajo spreminjajoče se stanovanjske potrebe prebivalcev v njihovem življenjskem poteku.

Slaba cenovna dostopnost, pomanjkanje znanj in spretnosti ter nezadostna infrastruktura v nekaterih ruralnih okoljih slabšajo dostopnost do osnovnih storitev, kot so vodovod, sanitarije, energija, prevoz,

[239] Starostne pokojnine so v povprečju nad pragom tveganja revščine, vendar je med starostnimi upokojenci 12,4 % takih, ki prejemajo pokojnino, nižjo od 600 EUR, med invalidskimi je takih 43,6 %, med družinskimi 64,8 % in med vdovskimi 46,4 %.

[240] Po slovenski definiciji so energetsko revna gospodinjstva tista, ki so pod pragom tveganja revščine in obenem (i) ali zamujajo s plačili stanovanjskih stroškov in energetskih storitev, (ii) ali si ne morejo zagotoviti primerno ogrevanega stanovanja, (iii) ali živijo v neustreznih bivanjskih razmerah (Uredba o merilih za opredelitev in ocenjevanje števila energetsko revnih gospodinjstev, 2022).

[241] Doživljalo jo je okrog 109.000 oseb oz. 7.000 več kot leta 2022.

[242] Med regijami, kjer so velike razlike, je bila najnižja v gorenjski regiji in obenem 3,7-krat nižja kot v primorsko-notranjski (14 %).

[243] Dejanski delež najemnih stanovanj je zaradi neregistrirane oddaje v najem verjetno večji, kot ga navaja uradna statistika.

[244] Leta 2022 v povprečju pri starosti 29,4 leta (EU: 26,5 let) (Eurostat, 2024).

[245] Za aktiviranje nenaseljenih stanovanj je leta 2022 stekel javni najem stanovanj, pri katerem Stanovanjski sklad RS kot edini izvajalec javne najemne službe opravlja vlogo povezovalca in izvajalca storitev med podnajemnikom in najemodajalcem.

[246] Za dokapitalizacijo Stanovanjskega sklada RS je iz državnega proračuna v letih 2023, 2024 in 2025 predvidenih po 25,5 milijona in 60 milijonov evrov iz NOO. Sistemski namenski vir za gradnjo javnih najemnih stanovanj bo opredelil poseben zakon predvidoma leta 2025.

finančne storitve in digitalne komunikacije.[247] Leta 2020 so gospodinjstva pod pragom tveganja revščine porabila okoli 76 % več razpoložljivega dohodka za osnovne storitve kot preostala gospodinjstva. Zvišanje inflacije z izbruhom energetske krize je zato najbolj vplivalo na finančni položaj revnih gospodinjstev (UMAR, 2023a), katerim se je kljub vladnim ukrepom za zmanjšanje draginje in pomoči najrevnejšim zmanjševala kupna moč, s tem pa tudi dostop do energije. Najslabši dostop do osnovnih storitev, poleg dohodkovno šibkih gospodinjstev, so imele še starejše osebe, hendikepirani, marginalizirane skupine (brezdomni, Romi, odvisne osebe, osebe s težavami v duševnem zdravju, migranti idr.), osebe z nizko izobrazbo, s pomanjkljivimi spretnostmi in veščinami ter ruralno prebivalstvo. Aktualna podnebna in energetska kriza ter visoki izdatki gospodinjstev za prevoz pa postavljajo v ospredje tudi vprašanje prevozne revščine.[248]

Dostopnost zdravstvenega varstva se že več let zapored poslabšuje, dostopnost vzgoje in izobraževanja pa je otežena za nekatere ranljive skupine. Dostopnost zdravstvenega varstva se v Sloveniji že več let poslabšuje, epidemija pa je razmere močno zaostrila zlasti na primarni ravni zaradi pomanjkanja zdravstvenega kadra ter na sekundarni ravni zaradi pomanjkanja medicinskih sester in dolgih čakalnih dob (poglavje 3.1). Dostopnost izobraževanja pa je boljša kot v povprečju EU za vse ravni izobraževanja. Vključenost otrok v *predšolsko vzgojo in varstvo* se je leta 2022 povečala in je bila največja v zadnjih desetih letih, toda stroški predšolske vzgoje so visoki in starše bremenijo bolj kot v povprečju EU, zlasti enostarševske družine (Rastrigina in Pearsal, 2023) in starše socialno izključenih otrok, ki niso upravičeni do brezplačne vzgoje in varstva.[249] Tudi vključenost otrok v *osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje* je visoka, a nekaterim otrokom finančne težave preprečujejo udeležbo na različnih dejavnostih v okviru kurikuluma (šole v naravi, športne in kulturne dejavnosti ipd.).[250] V povprečju sicer visoka *vključenost v terciarno izobraževanje* pa je nizka pri mladih, ki nimajo terciarno izobraženih staršev, saj se redkeje odločajo za študij, kar utrjuje nizko intrageneracijsko mobilnost. Vključenost *odraslih v izobraževanje* se je leta 2022 drugo leto zapored povečala, a se zlasti ranljive skupine odraslih še soočajo z ovirami pri dostopu (gl. poglavje 2).

Izpostavljenost različnim oblikam diskriminacije je bila v Sloveniji leta 2023 višja kot v predhodnih letih, a je ostala med najnižjimi v EU. Dolgotrajna izpostavljenost diskriminaciji negativno vpliva na diskriminirano osebo ali skupino, saj lahko vodi do socialne izključenosti, povečuje stroške zdravstvenih storitev ter prispeva k zanemarjanju razpoložljivih virov, zmanjšuje produktivnost in družbeno blaginjo (Kogovšek in Petković, 2007). Leta 2023 je 13 % anketiranih v Sloveniji občutilo diskriminacijo ali nadlegovanje, kar je eden najmanjših deležev v EU (Eurobarometer, 2023e). Anketirani so diskriminacijo najpogosteje doživljali na delovnem mestu in v javnem prostoru, v primerjavi s povprečjem EU pa pri dostopu do zdravstvenih storitev (gl. kazalnik 3.21). Domače raziskave, ki z mednarodnimi niso primerljive, pa kažejo, da je delež prebivalcev, ki so doživeli diskriminacijo, bistveno večji in se je v obdobju 2017–2022 povečal.[251] Tudi po teh podatkih so anketiranci diskriminacijo najpogosteje doživljali na področju dela in zaposlovanja, sledi področje zdravstvenega varstva. Na neenakosti v zdravstvu, zlasti pri dostopu prebivalcev do oskrbe, je opozoril tudi Varuh človekovih pravic (2023b).[252]

Nasilje v partnerskem odnosu in nasilje v družini pogosteje doživljajo ženske,[253] **velikokrat pa ostaja neprijavljeno.** Vsakršno nasilje, lahko je fizično, spolno, psihološko ali/in ekonomsko, pomeni kršitev človekovih pravic žrtve, njenega dostojanstva in v najslabšem primeru tudi pravice do življenja (EK, 2022a). V Sloveniji je fizično (vključno z grožnjami) ali spolno nasilje od svojega 15. leta starosti doživelo 22,5 % žensk, kar je manj kot v večini držav EU (Slika 79, levo), in 16,3 % moških.[254] Moški nasilje najpogosteje doživljajo v javnem prostoru, ženske pa doma (Slika 79, desno), kar ima pomembne posledice za žrtve, saj se incidenti doma pogosto zgodijo brez prisotnosti drugih ljudi ali zgolj v prisotnosti otrok, ki so s tem prav tako žrtve nasilja (gl. EK, 2022a; EP, 2021b; FRA, 2021). Po zadnjih podatkih je partnersko nasilje doživelo 28 % žensk (EU-18: 33 %), nasilje v družini pa 15 % (EU-18: 20 %) (Eurostat, 2024). Ženske so pogosteje kot moški žrtve ponavljajočega se partnerskega nasilja, prav tako jih več poroča o fizičnih poškodbah in psiholoških posledicah zaradi nasilja (Kontelj, 2022). Tudi nasilje v družini je resen ter pogosto dolgotrajen in prikrit socialni problem, ki negativno vpliva na čustveno, ekonomsko in socialno blaginjo cele družine (EP, 2021a). Zaradi spremenjenega

[247] Dostop do osnovnih storitev opredeljuje 20. načelo evropskega stebra socialnih pravic.

[248] Enotne definicije prevozne revščine na evropski ravni še ni. Na Geografskem inštitutu Antona Melika so jo opredelili kot pojav, ko posameznik ali gospodinjstvo nima ustreznega prevoza do ključnih storitev in dejavnosti ali si ga težko privošči (Nared, 2023).

[249] Stroški predšolske vzgoje in varstva za socialno izključene otroke (če ni brezplačna), znašajo (večinoma) 10 % ali 20 % cene programa (Stropnik in Prevolnik Rupel, 2023).

[250] Izvenšolske dejavnosti so lahko za učence iz družin z nizkimi dohodki brezplačne pod pogoji, ki jih določi OŠ, za dijake pa so plačljive (Stropnik in Prevolnik Rupel, 2023).

[251] Leta 2017 je o diskriminaciji poročalo 17 % vprašanih in leta 2022 23 % (Zagovornik načela enakosti, 2017, 2023a). Anketa med uslužbenci upravnih enot, socialnih zavodov, Zavoda RS za zaposlovanje in centrov za socialno delo je pokazala, da leta 2023 66 % zaposlenih ni poznalo Zakona o varstvu pred diskriminacijo, tretjina tistih, ki še ni doživela slabše obravnave pri sebi, pa niti osebnih okoliščin diskriminacije. Številni so diskriminacijo zamenjevali s krivicami, 72 % pa jih je ocenilo, da bi jim tovrstna znanja in usposabljanja koristila (Zagovornik načela enakosti, 2023c).

[252] Digitalizacija je izziv za starejše in ljudi z invalidnostmi in omejitvami (npr. slepota, demenca, nepokretnost, slabo znanje slovenskega jezika) ali za paciente, ki ne morejo ali ne znajo uporabljati digitalnih načinov komuniciranja (Zagovornik načela enakosti, 2023b).

[253] Gre za obliki nasilja na podlagi spola, ki temelji na spolnih stereotipih, nesorazmerju moči ter strukturnih in institucionalnih neenakostih. Tudi LGBTIQ+ osebe so žrtve nasilja na podlagi spola, spolne identitete, spolnega izraza in spolnih značilnosti (EP, 2021b).

[254] Podatki raziskave EU o nasilju nad ženskami na podlagi spola, izvedene v obdobju 2020–2023. Vir podatkov za Slovenijo je SURS (2024), ki prikazuje tudi podatke za moške, za EU pa Eurostat (2024), kjer so prikazani podatki za EU-18 in samo za ženske.

Slika 79: Po zadnjih podatkih je fizično ali spolno nasilje doživelo manj žensk kot v večini drugih držav EU (levo); ženske so pogosteje kot moški doživele nasilje partnerja in nasilje v družini (desno)

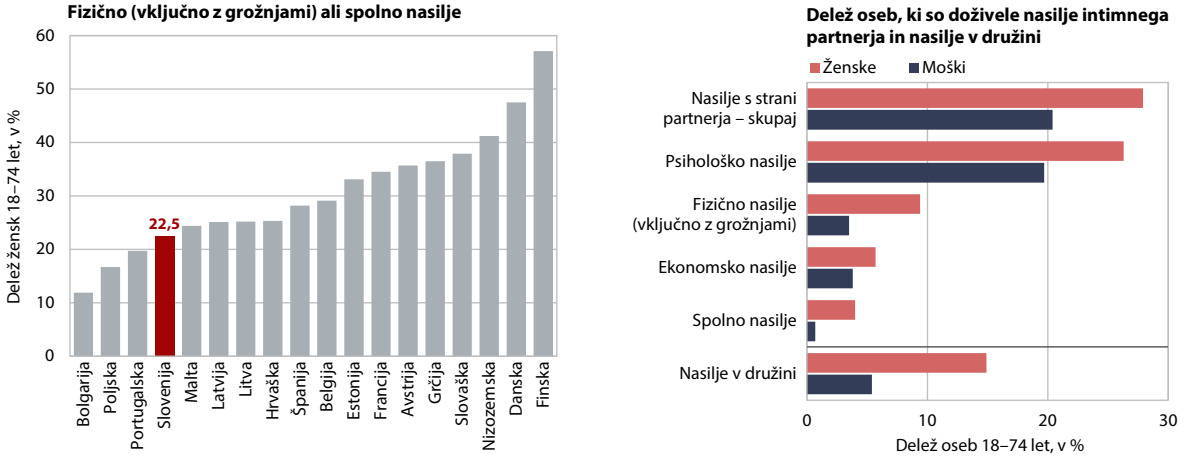

Vir: Eurostat (2024b) in SURS (2024). Opomba: Podatki raziskave EU o nasilju nad ženskami na podlagi spola, izvedene v obdobju 2020–2023. Podatki Eurostata so za 18 članic EU.

načina življenja med epidemijo se je v številnih državah povečalo število primerov nasilja v družini (EK, 2022a; EP, 2021b; UMAR, 2023e). V Sloveniji je leta 2023 poraslo za 13 %, število žrtev kaznivih dejanj (nasilje v družini in spolno nasilje) je bilo še naprej bistveno večje pri ženskah (Policija, 2024a, 2024b). Stopnja prijavljanja nasilja policiji in drugim institucijam je v Sloveniji nizka, saj se z nasiljem in njegovimi posledicami ukvarjajo žrtve same ali pa s pomočjo prijateljev in družine, zato uradni podatki pogosto ne odražajo dejanskega obsega nasilja v državi (EIGE, 2021). Na višjo stopnjo prijavljanja nasilja vpliva boljša ozaveščenost družbe o ničelni toleranci do nasilja, preprečevanje nasilja v družini in nasilja nad ženskami pa je odvisno predvsem od ustrezne obravnave žrtev, kar povečuje njihovo zaupanje v mehanizme pomoči in celostnega pristopa, ki vključuje delujočo mrežo povezanih deležnikov (Prislan idr., 2022).[255]

[255] Temu sledi tudi predlog Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini in nasilja nad ženskami 2023–2028 (MDDSZ, 2024b).

4 Ohranjeno zdravo naravno okolje

4.1 Nizkoogljično krožno gospodarstvo

Nizkoogljično krožno gospodarstvo (razvojni cilj 8)

Cilj SRS 2030 je prekiniti povezavo med gospodarsko rastjo ter rastjo rabe surovin in energije ter s tem povezanim velikim obremenjevanjem okolja. Trajnostna rast bo dosežena predvsem s korenitimi spremembami potrošniških in proizvodnih vzorcev, ki temeljijo na boljšem izkoristku virov in učinkovitejšem upravljanju z odpadki ter učinkovitejši rabi energije in večjim deležem obnovljivih virov energije. To bo hkrati omogočalo zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov. Načrtovane spremembe bodo podprte z izobraževanjem in povezovanjem, spodbujanjem okoljskih inovacij ter predvsem prenehanjem rabe fosilnih goriv. Poleg tega SRS 2030 poudarja nujnost sprememb v prometu za hitrejši razvoj trajnostne mobilnosti.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 8:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Snovna produktivnost, v SKM/kg	2,1 (2022)	2,5 (2022)	3,5
Delež OVE v končni rabi energije, v %	22,9 (2022)	23,0 (2022)	27,0
Emisijska produktivnost, v SKM/mio. kg CO_2	4,2 (2022)	4,1 (2021)	povprečje EU v 2030

Večletno razhajanje med rastjo izpustov toplogrednih plinov (TGP), rabe energije in nematerialnih odpadkov ter rastjo bruto domačega proizvoda se je nadaljevalo tudi v letu 2022, poraba snovi in skupni odpadki pa so se povečali hitreje. Analiziranje okoljske razsežnosti gospodarskega razvoja običajno temelji na uporabi kazalnikov, ki kažejo razmerje med gospodarsko rastjo na eni strani ter rastjo izpustov TGP, rabe energije in snovi ter pri tem nastalih odpadkov na drugi strani. Izpusti TGP, raba energije in odpadki brez mineralnih so se v letu 2022 znižali, poraba snovi pa se je pod vplivom precejšnje rasti porabe nekovinskih mineralov povečala. Ob nadaljnji rasti gospodarstva sta se emisijska in energetska produktivnost izboljšali, snovna pa se je poslabšala. Cilj glede rabe obnovljivih virov energije ni bil dosežen tretje leto zapored, njihov delež v skupni rabi energije se je celo znižal. Zaradi dosedanjega odlašanja in postavljanja zahtevnejših ciljev za spopadanje s podnebnimi spremembami bo treba zaostanek nadoknaditi (MOPE, 2023a) in prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo v naslednjih letih bistveno pospešiti. To je pomembno tudi v luči vse večjih ekonomskih škod zaradi podnebnih sprememb, ki so bile v preračunu na prebivalca v Sloveniji v povprečju zadnjih trideset let po oceni Eurostat najvišje med članicami EU.[256] Za krepitev odpornosti in obvladovanje tveganj je ključno prepoznavati priložnosti, razvijati inovacije, zmanjšati porabo, uvajati nove čiste tehnologije ter pri tem spremljati uspešnost razvoja, nato pa prilagajati politike in prerazporejati vire. S prepočasnimi spremembami ali njihovim odlašanjem bo zeleni prehod postajal občutno zahtevnejši (UMAR, 2022c).

Izpusti toplogrednih plinov, ki se dolgoročno zmanjšujejo, so bili v energetsko kriznem letu 2022 najmanjši v zadnjih dveh desetletjih, zaostanek v emisijski produktivnosti za EU se je s tem zmanjšal. Skupni *izpusti toplogrednih plinov* (TGP) so bili v letu 2022 za okoli 3 % manjši kot v letu prej, za 2 % manjši kot v letu 2020, ko so se ob padcu gospodarske aktivnosti v epidemiji covida-19 precej znižali, in okoli četrtino manjši od visoke ravni v letu 2005. V sektorjih, ki so vključeni v shemo trgovanja z izpusti (ETS)[257], so se pod vplivom visokih stroškov za nakup dovoljenj ponovno zmanjšali (za 14 %), v sektorjih zunaj te sheme (neETS) pa ponovno povečali (za 3,5 %). Skupno zmanjšanje je bilo predvsem posledica občutnega zmanjšanja v energetiki (–19 %) na najnižjo raven v opazovanih dveh desetletjih. Manjša je bila proizvodnja elektrike v termoelektrarni, zaradi težav pri zagotavljanju zadostnih količin premoga v takratnih negotovih razmerah[258] in hkrati ugodnejših cen elektrike

[256] Naravne nesreče s pomembnimi javnofinančnimi posledicami so v Sloveniji, podobno kot v drugje svetu in v EU, vse pogostejše. Število in razsežnost vremenskih in podnebnih dogodkov ter ocenjena ekonomska škoda so odvisni od metodologije, vključno s širino zajema škodnih dogodkov. Z uporabo različnih kazalnikov (na površino, na prebivalca ali kot delež BDP) so ocene izgub v mednarodni primerjavi seveda različne. Za Slovenijo je bila dolgoletna škoda na prebivalca že pred poplavami v letu 2023 ocenjena kot visoka (EEA, 2023a).

[257] V shemo trgovanja, to je sektorje EU ETS, so vključeni izpusti predvsem iz energetske, kovinske in nekovinske dejavnosti. Te družbe prejmejo ali kupijo pravice do izpustov, s katerimi lahko trgujejo z drugimi družbami. S pripisovanjem denarne vrednosti ogljiku se družbe spodbuja, da poiščejo stroškovno najučinkovitejše rešitve za zmanjšanje izpustov in vlagajo v čiste nizkoogljične tehnologije.

[258] Proizvodnja elektrike iz premoga v Termoelektrarni Šoštanj (TEŠ)

Slika 80: V letu 2022 se je nadaljeval trend zaostajanja rasti rabe energije, izpustov TGP in odpadkov (brez mineralnih) za gospodarsko rastjo, poraba snovi in skupni odpadki pa so se zvišali bolj kot BDP (levo); prilagajanje podnebnim spremembam je nujno tudi zaradi izgub, ki so posledica podnebnih dogodkov (desno

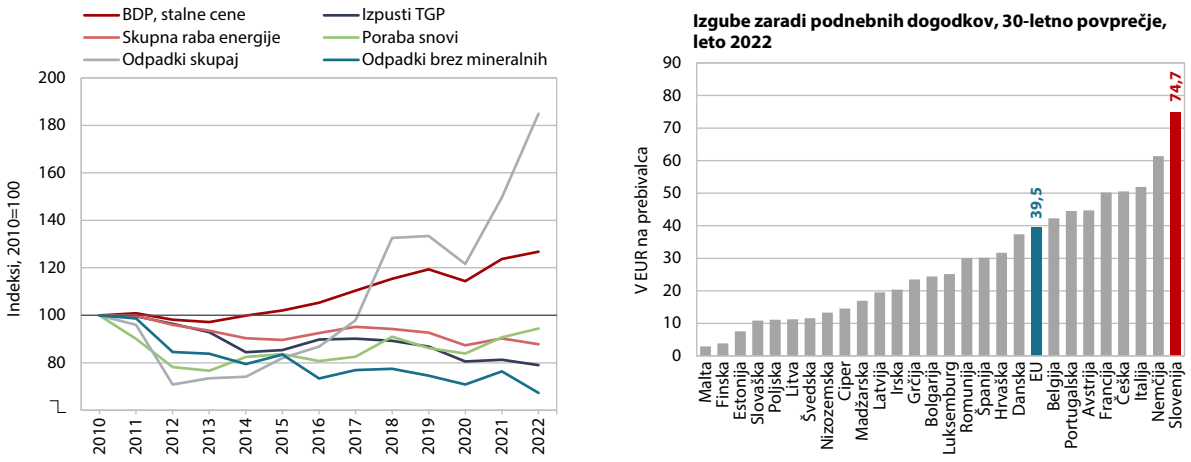

Vir: SURS (2024b), ARSO (2024c), Eurostat (2024), preračuni UMAR. Opomba: Mineralni odpadki nastajajo z izkopavanjem rude, v veliki meri povezane z gradbeno dejavnostjo, in zaradi specifične teže močno prevladujejo v strukturi odpadkov. Pri nastalih odpadkih brez mineralnih snovi niso odšteti odpadki iz sežiganja in odpadki pri obdelavi odpadkov (slika levo, metodologija Eurostat). Slika desno se navezuje na ekonomsko škodo zaradi ekstremnih meteoroloških, hidroloških in podnebnih razmer. Upoštevano je število smrtnih žrtev ter splošne in zavarovane gospodarske izgube zaradi vremenskih in podnebnih dogodkov.

na sosednjih trgih. Ponovno pa so se precej povečali izpusti v dejavnosti prometa (za 11 %), ki so bili za 3 % višji kot pred krizo zaradi covida-19. Skoraj vsi izpusti iz tega sektorja so iz cestnega prometa, njihova rast pa je bila posledica večjega obsega prometa z osebnimi vozili. Ker imajo izpusti iz prometa v skupnih izpustih najvišji delež, je treba ukrepom za zmanjševanje v tej dejavnosti nameniti posebno pozornost. Posebej problematična je raba fosilnih goriv, kjer oprostitve plačil trošarin in drugi ukrepi za nižanje cen ne prispevajo k zelenemu prehodu. Za doseganje zahtevnejših ciljev do leta 2030[259] bo treba povečati rabo obnovljivih virov in energijo rabiti učinkoviteje, ob tem pa finančne spodbude za izvajanje podnebnih naložb sistemsko usmeriti v celovite in učinkovite rešitve. *Emisijska produktivnost*, izračunana kot BDP na enoto izpustov TGP, se je v letu 2022 ob nižjih izpustih in nadaljnji rasti BDP ponovno izboljšala. V primerjavi z EU je nižja, v letu 2021 (leto z zadnjimi razpoložljivimi podatki) pa se je z močnim okrevanjem gospodarstva po zdravstveni krizi zaostanek zmanjšal, z 11,8 % na 7,4 %, kar je najmanjši zaostanek po letu 2005. Po izračunu na podlagi prvih ocen se je približno tak zaostanek ohranil tudi v letu 2022. Za dosego cilja SRS iz emisijske produktivnosti, ki je doseganje povprečja EU v letu 2030, bo treba hitrost zmanjševanja vrzeli do EU iz zadnjega desetletja pospešiti.

Skupna raba energije se je v letu 2022 nekoliko zmanjšala, za okoli 2 %, tako da se je ob višji gospodarski aktivnosti energetska produktivnost močno izboljšala, a manj kot v EU. Primarna raba energije je bila v letu 2020 za okoli 14 % manjša, to je ugodnejša od ciljne (kazalnik 4.2). V kriznih letih 2009 in 2020 se je medletno znižala za 12 % in 6 %, kar je bistveno prispevalo k doseganju cilja. V letu po izbruhu epidemije, to je v letu 2021, se je skupna raba energije povečala za več kot 3 %, v letu 2022 pa se je z energetsko krizo ponovno zmanjšala.[260] Raba energije se je povečala le v prometu, v industriji in gospodinjstvih pa se je zaradi energetske krize znižala (visoke cene, varčevanje z energenti), hkrati pa je bila zaradi suše precej manjša tudi raba hidroenergije. Raba *energije za ogrevanje* se je v daljšem obdobju zmanjšala zaradi varčnejše rabe, energetske sanacije stavb, večjega izkoristka kurilnih naprav in drugih ukrepov za večjo učinkovitost, pa tudi pod vplivom toplejših zim. V strukturi rabe energije v gospodinjstvih se je znižal delež kurilnega olja, povečal pa pri rabi električne energije in toplote iz okolice. V letu 2022 se je raba energije v gospodinjstvih zmanjšala za desetino zlasti zaradi manjše rabe lesa (težave z dobavo peletov in relativno visoke rasti njihovih cen). Ker so imele omejitve med epidemijo leta 2020 posebno velik vpliv na promet, se je sproščanje v naslednjih dveh letih odrazilo v močno povečani rabi tekočih goriv. *Energetska produktivnost* (merjena z razmerjem med BDP in celotno rabo energije), ki se je ob relativno nižji rasti BDP po finančni krizi izraziteje izboljševala šele po letu 2017, se je izboljšala tudi v letu 2022. V zadnjih letih je bil precejšnji napredek dosežen v predelovalni industriji, kjer je energetska produktivnost že od leta

je bila jeseni 2022 ustavljena za skoraj dva meseca. Razlog je bilo pomanjkanje premoga, povezano z geomehanskimi težavami pri odkopu v Premogovniku Velenje in pričakovano možnostjo ogroženosti v zadovoljevanju večjih potreb v zimskem času. Letna proizvodnja električne energije v TEŠ je bila v letu 2022 za 18 % nižja kot v letu prej (TEŠ, 2023).

[259] V NEPN (Vlada RS, 2020) so zastavljeni cilji, da bo Slovenija do leta 2030 glede na leto 2005 celotne izpuste zmanjšala za 36 %, v tem izpuste v sektorjih neETS za vsaj 20 %, a ti cilji bodo z novim načrtom zaostreni.

[260] Za leto 2023 ocenjujemo, da se je raba energije (zlasti dizelskega goriva, električne energije, lignita in plina) še zmanjšala, kar ob sicer nizki gospodarski rasti pomeni nadaljnje povečanje energetske produktivnosti (kazalnik 4.2).

Okvir 8: Podnebne spremembe in nujnost hitrejšega ukrepanja

Po sprejetju podnebne in energetske zakonodaje si EU in njene članice prizadevajo za uresničitev ambiciozno zastavljenih ciljev, kar bo zahtevalo vsaj podvojitev dosedanjih naporov. Evropska agencija za okolje (2023b) ugotavlja, da je EU pri zmanjševanju izpustov, spodbujanju obnovljivih virov energije in izboljšanju energetske učinkovitosti gospodarstva v zadnjih nekaj letih znatno napredovala. Od leta 1990 je po ocenah za leto 2022 ob precej povečani blaginji uspešno zmanjšala neto izpuste za 31 %. Leta 2022 so se po teh ocenah zmanjšali za okoli 2 %, predvsem zaradi nižje rabe fosilnih goriv pod vplivom njihovih hitrorastočih cen. Podnebni in energetski cilji za leto 2020 so bili večinoma doseženi, za dosego najmanj 55-odstotnega zmanjšanja neto izpustov do leta 2030 in podnebne nevtralnosti do leta 2050 pa je treba ukrepanje pospešiti, saj sedanji ukrepi ne bodo zadoščali niti ob upoštevanju načrtovane prihodnje ostrejše politike. Hitreje se morajo zmanjšati zlasti izpusti iz cestnega prometa, gradbeništva, kmetijstva, industrije odpadkov in malih industrij, ki so zajeti v uredbi o porazdelitvi prizadevanj o zmanjšanju izpustov TGP (sektor neETS). Treba je doseči zmanjšanje rabe energije in povečanje njenega deleža iz obnovljivih virov. Na nekaterih področjih je bil dosežen znaten napredek: vetrna in sončna energija sta v letu 2022 presegli 20 % skupne rabe, hkrati se je precej povečala prodaja toplotnih črpalk in električnih vozil. Za doseganje ciljev bo treba povečati odstranjevanje CO_2 iz zraka, kar bo prispevek sektorja LULUCF, to je rabe zemljišč, spremembe rabe zemljišč in gozdarstva. Potem ko so bili v zadnjih desetletjih postavljeni temelji za blažitev podnebnih sprememb, izziv ostaja dosledno izvajaje dogovorjenih politik in občutnejši premik pri podnebnem prehodu, tudi s pomočjo ambicioznejših ciljev.[1]

H krepitvi podnebnih ukrepov v tem desetletju so bile države pozvane tudi na 28. zasedanju Okvirne konvencije Združenih narodov o podnebnih spremembah (angl. 28th Conference of the Parties – COP28), ki je bila decembra 2023 v Dubaju. Glavni cilj COP28 je bil svetu zagotoviti ambiciozen politični signal za usmerjanje podnebnih politik in ukrepov. Na konferenci je bilo pregledano t. i. svetovno stanje, s katerim je bil izmerjen napredek pri doseganju podnebnih ciljev, določenih v Pariškem sporazumu. Ugotovljeno je bilo, da svet trenutno ni na dobri poti do potrebnega zmanjšanja izpustov (UNFCCC, 2023). Blizu 200 držav se je zavezalo, da bodo sprejele ukrepe za potrebno zmanjšanje izpustov in dosego podnebne nevtralnosti do leta 2050. Ker večina izpustov izvira iz zgorevanja fosilnih goriv, bodo pogodbenice *zmogljivost proizvodnje energije iz obnovljivih virov do leta 2030 potrojile*. Zgolj povečevanje rabe obnovljivih virov pa ni zadostna rešitev, zato bodo hkrati *podvojile stopnjo izboljšanja energetske učinkovitosti*. Opuščanje fosilnih goriv se bo pospešilo tudi z opuščanjem subvencij za njihovo rabo. Pri tem bodo razvite države še naprej prevzemale vodilno vlogo in finančno podpirale ostale. Naslednje celovite nacionalne podnebne akcijske načrte za zmanjšanje izpustov (t. i. nacionalno določene prispevke) bodo države predložile v letu 2025.

Ambiciozno in pospešeno ukrepanje v skladu s Pariškim sporazumom (UNFCCC, 2016) in ciljem za omejitev dviga globalne temperature na 1,5 °C ni nujno le z vidika blaženja podnebnih sprememb, temveč na daljši rok prinaša tudi gospodarske in družbene koristi. Mreža Climate Action Network Europe (2024) ugotavlja, da bodo družbeno-ekonomske koristi precej odtehtale stroške. Prehod na podnebno nevtralnost, ki vključuje načrte za zmanjšanje rabe energije, varčevanje z energijo in zgraditev energetske infrastrukture za prehod na izključno obnovljive vire energije, ščiti pred vplivi podnebnih sprememb ter hkrati koristi gospodarstvu in družbi. Preprečuje padec blaginje zaradi podnebnih vzrokov, vpliva na izboljšanje zdravja, odpira zelena delovna mesta, zmanjšuje porabo surovin in energetsko revščino. Neposredne koristi naj bi za celotno območje EU do leta 2030 znašale vsaj bilijon evrov. Ob tem bi koristi potrebnih podnebnih ukrepov dolgoročno odtehtale stroške v razmerju 1,4 : 1 v primerjavi s trenutnimi ukrepi oz. v razmerju 4 : 1 v primerjavi z neukrepanjem. Ker se ozračje v Sloveniji zaradi geografskih značilnosti segreva hitreje kot v svetovnem povprečju, bi Slovenija pridobila več od povprečja: finančna korist do leta 2030 je ocenjena na 3,7 milijarde evrov oz. okoli 7 % BDP za leto 2022.[2] Pozornost je v Sloveniji treba nameniti zmanjševanju motornega cestnega prometa, predvsem z osredotočenostjo na obnovo in gradnjo železniške infrastrukture, ter pospešenemu uvajanju obnovljivih virov energije, predvsem s pomočjo energetskih skupnostnih projektov.

---

[1] Mednarodni panel OZN za podnebne spremembe (IPCC, 2023) opozarja, da je treba izpuste TGP nemudoma občutno zmanjšati, sicer bi se lahko svetovna temperatura že v naslednjih dveh desetletjih precej zvišala in povzročila okoljsko katastrofo. Leto 2023 je bilo v Sloveniji in v svetu najtoplejše v zgodovini meritev (ARSO, 2024e; C3S, 2024). Evropska komisija (2024c) je pripravila novo priporočilo, naj članice EU do leta 2040 znižajo izpuste za 90 % v primerjavi z letom 1990 (razrez po državah še ni pripravljen). Evropski znanstveni svet o podnebnih spremembah (2024) ocenjuje, da je od 90 do 95-odstotno zniževanje izpustov ustrezno in uresničljivo. Za to bi morali predvsem močno spremeniti energetsko mešanico Evrope: rabo premoga za pridobivanje elektrike opustiti, rabo fosilnih goriv pa zmanjšati za 80 % in jih nadomestiti z obnovljivimi viri in jedrsko energijo.

[2] Izračun je narejen s pomočjo modela COMBI, ki je običajno namenjen analizam povezave med družbeno odgovornostjo in poslovno uspešnostjo.

Slika 81: Izpusti TGP, ki so se v letu 2021 zaradi večje prometne aktivnosti po epidemiji nekoliko povečali, v energetsko kriznem letu 2022 pa znižali na najnižjo raven v stoletju, so v Sloveniji v preračunu na prebivalca blizu povprečja EU

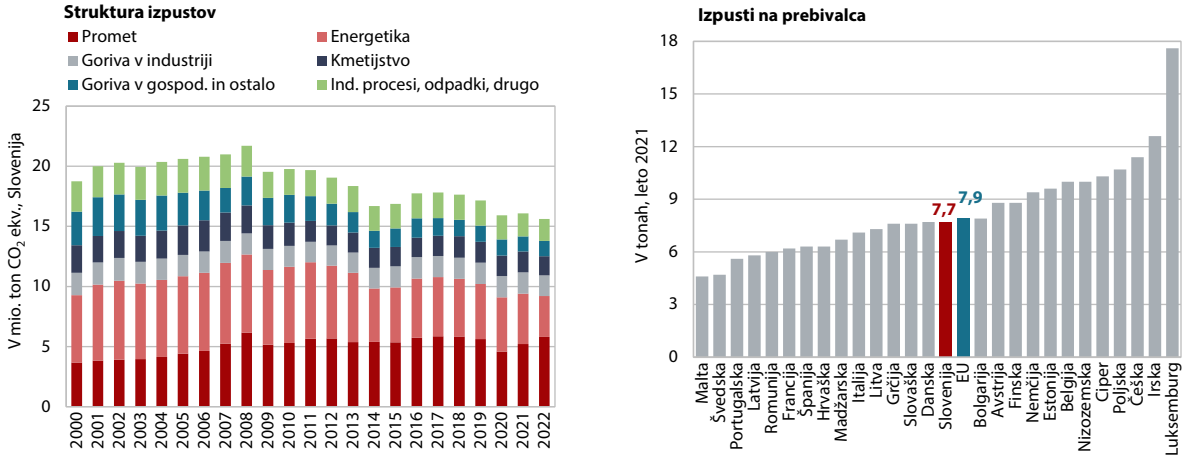

Vir: Eurostat (2024), ARSO (2024c); Opomba: TGP brez LULUCF in z mednarodnim letalstvom. Za leto 2022 preliminarni podatek.

Slika 82: Zniževanje izpustov TGP in povečevanje emisijske produktivnosti je dolgoročno potekalo dokaj podobno kot v EU, zaostanek v emisijski produktivnosti za povprečjem EU pa se je v zadnjem desetletju le nekoliko zmanjšal

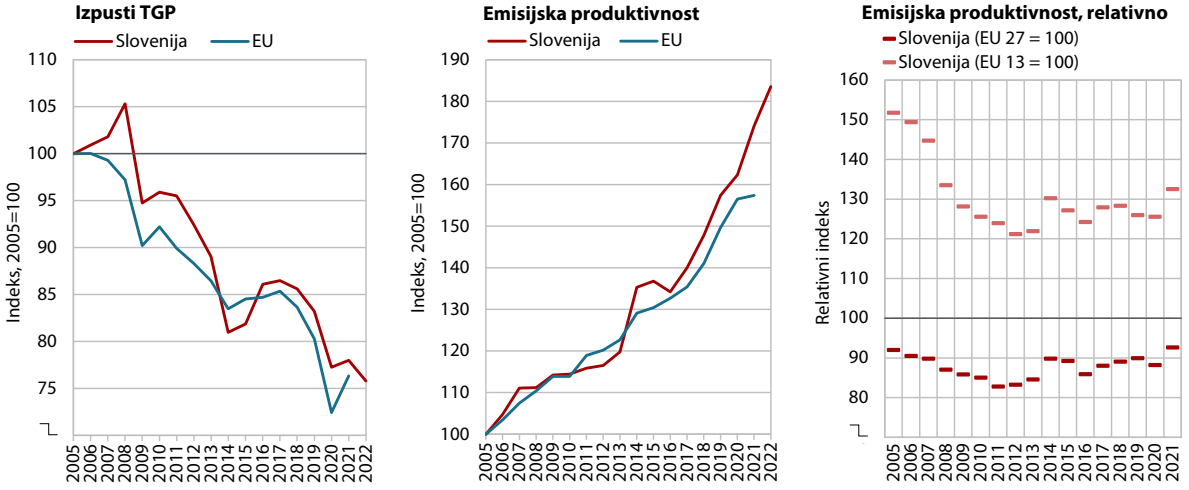

Vir: Eurostat (2024), ARSO (2024c). Opomba: TGP brez LULUCF in z mednarodnim letalstvom. Emisijska produktivnost je izračunana kot razmerje med BDP in emisijami TGP. V sliki na sredini je produktivnost izračunana z BDP v stalnih cenah, v sliki desno pa z BDP v SKM. Primerjava v SKM je namreč smiselna med državami v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju. EU 13 – države, ki so se EU pridružile po letu 2004. Podatki za leto 2022 so predhodne narave.

2019 višja kot v EU.[261] Zmanjševanje rabe energije bi bilo uspešnejše, če se ne bi zaradi tranzitne lege v razširjeni EU v nekaj letih pred gospodarsko-finančno krizo zelo povečala raba *energije v cestnem prometu*. Ta se je nato z nihanji ohranjala na visoki ravni, še posebej pa se je povečala v letih 2021 in 2022 (kar je prispevalo tudi k rasti izpustov TGP iz prometa). V nekaterih letih je bila dodatno spodbujena s ceno pogonskih goriv, ki je bila nižja kot v sosednjih državah. Zaostanek Slovenije za EU v energetski produktivnosti, ki se je v letu 2021 zmanjšal na manj kot desetino in bil najmanjši po letu 1995, se je v letu 2022 nekoliko povečal. V EU se je namreč skupna raba energije zmanjšala za okoli 2 o. t. bolj kot v Sloveniji.

Delež rabe obnovljivih virov energije (OVE) se je po letu 2005 povečal najmanj med članicami EU in bo brez korenitejših sprememb v nekaj letih močno zaostal za povprečjem EU, že zdaj pa zaostaja za zastavljenimi cilji. V letu 2022 se je delež OVE v končni rabi energije zmanjšal na 22,9 %. Ker je to tretje leto zapored pomenilo nedoseganje obvezujočega cilja, ki je bil doseči 25-odstotni delež OVE do leta 2020, je bilo treba manjkajoči delež ponovno zagotoviti s statističnim prenosom iz druge članice EU, ki je svoje cilje presegla.[262]

[261] Gospodarske družbe v energetsko intenzivnih predelovalnih dejavnostih so v obdobju 2008–2021 tudi opazno znižale obremenjenost poslovnih prihodkov s stroški energije (z 8,4 % na 5,8 %), ki pa se je leta 2022 v energetski krizi zaradi visokih cen energentov, zlasti plina in električne energije, spet močno povečala, na 8,7 % (UMAR, 2022c).

[262] Obvezujoči cilj je Slovenija dosegla z nakupom manjkajočega deleža energije iz OVE iz druge države članice EU z mehanizmom statističnega prenosa obnovljive energije (MOPE, 2022b, 2022a).

Okvir 9: Srednjeročni makroekonomski učinki razogljičenja slovenskega gospodarstva s primerom zelene davčne reforme[1]

Z zelenim dogovorom si je EU zastavila cilj doseganja ogljične nevtralnosti do leta 2050. Celoviti ukrepi, tudi za doseganje vmesnega cilja zmanjšanja izpustov toplogrednih plinov (TGP) za vsaj 55 % do leta 2030 (v primerjavi z letom 1990), pa so opredeljeni v paketu »Pripravljeni na 55«. Za dosego teh ciljev so med drugim predvideni zvišanje cen ogljika, regulativni ukrepi in obsežne zelene investicije.

Davek na ogljik je ekonomsko učinkovita metoda zmanjševanja izpustov TGP. V primerjavi z drugimi instrumenti je razpoznan kot učinkovit, enostaven za izvedbo in težko utajljiv (za celovit pregled gl. Timilsina, 2022). Z ekonomskega vidika gre za t. i. Pigoujev davek, ki z obdavčitvijo izpustov odpravlja tržne nepravilnosti in onesnaževalcem nalaga plačilo družbenih stroškov, ki običajno niso vključeni v zasebne stroške gospodarskih dejavnosti, v katerih nastajajo izpusti. Prednost tega davka je, da omogoča ustvarjanje dvojne dividende. Država lahko z njim izboljšuje stanje okolja in hkrati davčne prihodke porabi za druge koristne namene. Davek na ogljik lahko uvrstimo med najosnovnejše instrumente v procesu razogljičenja, ocena njegovih učinkov pa je pogosto predmet simulacij[2] in jo za Slovenijo prikazujemo v nadaljevanju.

Makroekonomske učinke davka na ogljik smo ocenili z modelom GEM-E3-SI.[3] To je večregionalni in večsektorski makroekonomski model splošnega ravnotežja, ki je namenjen analizam energetskih, okoljskih in podnebnih tem. Model je bil razvit posebej za Slovenijo, v sklopu tujine pa sta vanj vključeni dve regiji: preostanek držav članic EU27 in preostali svet. Model razlikuje med 50 proizvodnimi dejavnostmi, vključno s podrobno predstavitvijo sektorjev proizvodnje energije. Vključuje štiri ekonomske subjekte: gospodinjstva, podjetja, državo in tujino, ki optimizirajo svoje odločitve ob upoštevanju relevantnih dohodkovnih omejitev. Mikroekonomske odločitve ekonomskih subjektov, makroekonomski tokovi in povezave med njimi tvorijo makroekonomsko okolje, ki je v modelu dodatno povezano z okoljskim in energetskim podsistemom.

V simulaciji smo predpostavili linearni dvig cene ogljika s trenutnih 83 EUR/tCO_2 na 140 EUR/tCO_2 v letu 2030.[4] Za začetno ceno ogljika smo uporabili zadnje razpoložljive ocene OECD o (neto) povprečnih efektivnih cenah ogljika[5] za Slovenijo v letu 2021 (OECD, 2024a), ciljno ceno ogljika v letu 2030 pa smo postavili v višini, ki je po oceni Mednarodne agencije za energijo (IEA, 2022) potrebna za doseganje razogljičenja razvitih gospodarstev do sredine stoletja. Velja opozoriti, da so ciljne vrednosti cen ogljika zelo negotove, saj se njihove ocene med institucijami precej razlikujejo. Ker cena ogljika vstopa v model kot davek, se pojma »cena ogljika« in »davek na ogljik« uporabljata enakovredno.

Zvišanje cene ogljika bi zmanjšalo izpuste in imelo razmeroma majhen negativni učinek na BDP. Ta bi bil v letu 2030 za 0,6 % nižji kot v osnovnem scenariju.[6] K znižanju bi največ prispevala zasebna potrošnja in izvoz. Zvišanje cene ogljika bi povzročilo zvišanje proizvodnih stroškov na enoto proizvoda, še posebej v emisijsko intenzivnih sektorjih. Posledično bi spremembe v relativnih cenah med sektorji usmerile povpraševanje k sektorjem z nižjo emisijsko intenzivnostjo. Zaradi poslabšanja stroškovne konkurenčnosti emisijsko intenzivnih izvoznih sektorjev bi se znižal izvoz. Pod vplivom nižje zasebne potrošnje bi se znižal tudi uvoz, kar bi pozitivno prispevalo k spremembi BDP. Zaradi višjega davka bi bili izpusti TGP v letu 2030 za okoli desetino nižji kot v osnovnem scenariju.[7]

Fiskalna politika lahko negativne učinke višjega davka omili prek transparentne in namenske porabe davčnih prihodkov oz. njihove preusmeritve nazaj v gospodarstvo. Model omogoča simulacijo različnih vrst recikliranja davčnih prihodkov.[8] Kot primer prikazujemo učinke fiskalno nevtralne zelene davčne reforme, po kateri bi se prihodki od davka na ogljik porabili za znižanje delodajalčevih prispevkov za socialno varnost[9], kar bi imelo pozitiven vpliv na stroške podjetij in dohodke gospodinjstev. V tem primeru zvišanje davka ne bi imelo negativnega

---

[1] Zahvaljujemo se dr. Kostasu Fragkiadakisu (E3 Modelling) za nasvete pri pripravi simulacije.

[2] Glej npr. Coenen idr., 2023; Brand idr., 2023; IMF, 2022.

[3] Slovensko različico modela GEM-E3 je za Ministrstvo za finance RS razvilo podjetje E3 Modelling v okviru instrumenta tehnične podpore (TSI) Evropske komisije. Okvir so pripravili: dr. Andrej Kuštrin (UMAR), Ana Milanez, mag. (Ministrstvo za finance) in dr. Nataša Vrh (Ministrstvo za finance), ki so sodelovali tudi v procesu usposabljanja za delo z modelom. Podrobnejše informacije o modelu in njegovi kalibraciji so na spletni strani E3 Modelling, b. d.

[4] Predpostavka simulacije je, da po letu 2030 cena ogljika ostane na 140 EUR/tCO_2.

[5] Mera vključuje trošarine na gorivo in energijo, neposredne davke na ogljik ter sheme trgovanja z emisijami na ravni države za šest gospodarskih sektorjev (cestni promet, izvencestni promet, industrijo, kmetijstvo in ribištvo, stanovanjske in poslovne nepremičnine ter elektriko).

[6] V osnovnem scenariju je predpostavljeno, da trenutna cena ogljika (83 EUR/tCO_2) v prihodnjih letih ostane nespremenjena.

[7] Osnovni scenarij ob nespremenjeni trenutni ceni ogljika predvideva, da bi emisije TGP v letu 2030 znašale 16,7 Mt CO_2 ekvivalent.

[8] To so transferji gospodinjstvom, prispevki delodajalcev za socialno varnost, indirektni davki, proizvodne subvencije.

[9] Analize in priporočila domačih in mednarodnih institucij za Slovenijo kažejo na potrebo po davčnem prestrukturiranju (glej npr. IMF, 2024; UMAR, 2023). Analiza Guillemette in Château, 2023, med drugim predlaga, da se prihodki od davka na ogljik porabijo za znižanje davčne obremenitve dela.

Slika 83: Učinek na izdatkovne komponente BDP v letu 2030

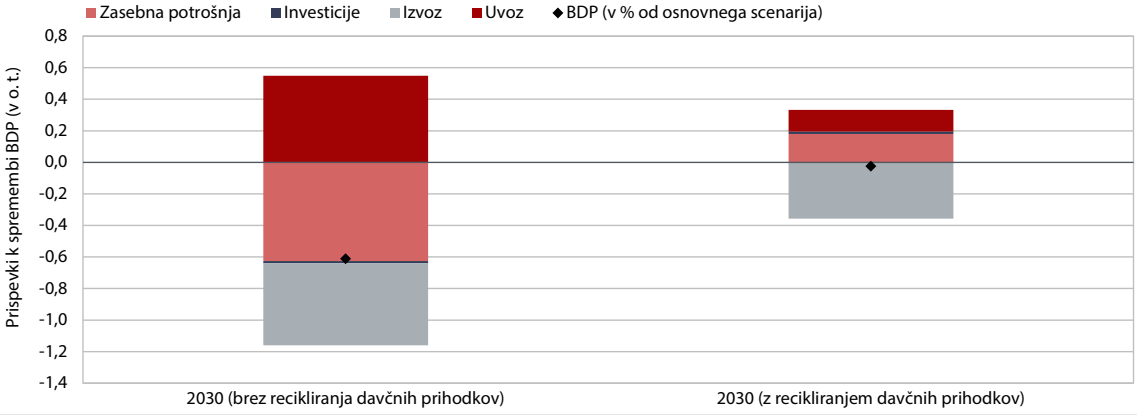

Vir: Model GEM-E3-SI.

učinka na BDP, saj bi ta ostal približno enak kot v osnovnem scenariju. Ilustrativni primer simulacije pokaže, da bi morala biti morebitna prihodnja povišanja cen ogljika nadgrajena z ustreznim recikliranjem davčnih prihodkov.[10]

[10] Poleg znižanja obdavčitve koristnih področij (kot je npr. področje dela) bi lahko prihodke, tudi ob podpori drugih mehanizmov financiranja, namenili v zelene investicije, npr. obnovljive vire energije, javni potniški promet ali rekonstrukcijo energetsko potratnih stavb. Dolgoročno lahko višje cene za ravnanja, ki so okolju škodljiva, povečajo naložbe v raziskave in razvoj ter nove, okolju prijaznejše tehnologije. Posledično to lahko zviša produktivnost in poveča konkurenčnost.

V obdobju 2005–2022 se je delež OVE povečal za 3 o. t., v povprečju EU pa za 13 o. t. Potem ko je v obdobju 2013–2015 presegel 22 %, je do leta 2019 ostal na podobni ravni in se v prvem letu epidemije povečal na okoli 24 % (kazalnik 4.3), kar je bilo povezano z manjšo rabo tekočih goriv med epidemijo in ne z večjo rabo OVE. V Sloveniji močno prevladuje raba klasičnih OVE, to je lesa in hidroenergije, delež rabe drugih OVE pa je med vsemi državami članicami EU najnižji. Vetrna energija je v Sloveniji skoraj neizkoriščena, v povprečju EU pa pomeni že več kot 16 % celotne rabe OVE in presega rabo hidroenergije. Po letu 2009[263] sta k rasti rabe OVE največ prispevali večja raba sončne energije in izkoriščanje energije okolice s toplotnimi črpalkami (delež v letu 2022 je bil pri vsaki okoli 5 %). Delež geotermalne energije je nekoliko nad 1 %, v izvajanju pa je pilotni projekt prve geotermalne elektrarne, ki bi lahko v prihodnje spodbudil večjo rabo te energije. Najmanjši napredek je bil dosežen v *sektorju električne energije, kjer se je* delež OVE po letu 2005 v Sloveniji povečal za 8 o. t. (na 37 % v letu 2022), v EU pa za 25 o. t. (na 41 %). V *sektorju ogrevanja in hlajenja*[264] je delež v Sloveniji razmeroma visok zaradi velike rabe lesa, ki pa se je v letu 2022 močno zmanjšala, v gospodinjstvih za petino, kar je največ prispevalo k zmanjšanju skupnega deleža OVE. V *sektorju prometa* se je delež OVE močno povečal šele v zadnjih letih in postal primerljiv deležu v EU. Za pospešitev rabe OVE v smeri cilja SRS je nujen takojšen premik k zelenim energetskim naložbam. Ob ugodnih naravnih razmerah, kot sta velika vodnatost in vetrovnost, je treba razvojni zaostanek nadoknaditi in poiskati sprejemljive rešitve pri prednostnem umeščanju posameznih energetskih objektov v prostor (MOPE, 2023b).

Promet, ki ima velik vpliv na okolje, se po epidemiji covida-19 ponovno povečuje, zato sistematične dolgoročne trajnostne rešitve postajajo vse večja nujnost. V Sloveniji in EU se večina blaga prepelje s tovornjaki, večina potnikov pa potuje z avtomobili, kar sta za okolje najmanj sprejemljiva načina prevoza. Skupni *blagovni promet* je zaradi tranzitne lege Slovenije velik in se je dodatno povečeval zlasti sredi prejšnjega desetletja (kazalnik 4.4). V preračunu na enoto BDP se je v obdobju 2010–2021 povečal za 11 % (v povprečju EU za 1 %). V preračunu na prebivalca je prepeljanega precej več blaga kot v EU. V strukturi ugodno izstopa razmeroma velik delež železniškega blagovnega prevoza (v letu 2021 v Sloveniji 34 %, v EU 17 %). V *potniškem* prometu je uporaba železnice in drugih javnih prevoznih sredstev skromna (v letu 2021 v Sloveniji 10 %, v povprečju EU 14 %), delež prevozov z osebnimi avtomobili pa velik. V letu 2020 je bil v prizadevanjih za zajezitev epidemije covida-19 precej omejen zlasti javni potniški promet, prevoz z osebnimi vozili pa precej manj, tako da se je delež javnega potniškega prometa v skupnem precej zmanjšal (za okoli 5 o. t., na 9 %). Nizek delež je tudi

Sporazuma za prvi dve leti sta bila sklenjena s Češko, za leto 2020 v vrednosti okoli 5 mio EUR in za leto 2021 okoli 2 mio EUR. Za leto 2022 smo delež kupili od Hrvaške za skoraj 11 mio EUR. Administrativni dokup ni pomenil pridobitve dodatne energije, bil pa je pogoj za nadaljnje črpanje kohezijskih sredstev v tekočem obdobju.

[263] V tem letu se je delež rabe OVE najbolj povečal zaradi krize in upada skupne rabe energije, pri čemer se je raba OVE zmanjšala manj.

[264] Pri tem se raba OVE za ogrevanje na elektriko prišteva k elektriki iz OVE in ne k OVE pri ogrevanju.

Slika 84: Raba energije se je v Sloveniji zniževala podobno kot v EU, energetska produktivnost pa kljub hitrejši rasti ostaja nižja kot v EU, le v predelovalnih dejavnosti je višja

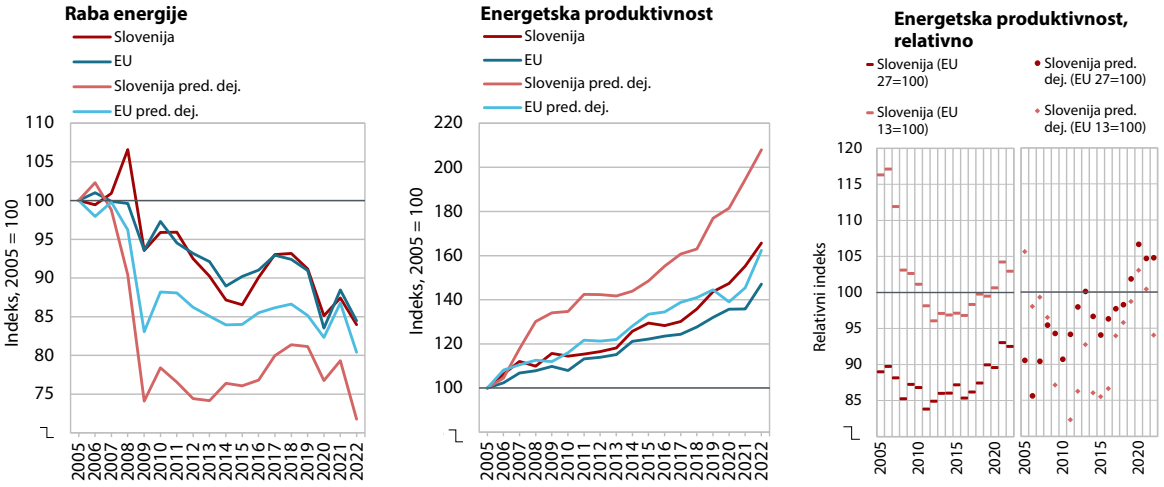

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba: Energetska produktivnost je izračunana kot razmerje med BDP in porabo energije. V sliki na sredini je produktivnost izračunana z BDP v stalnih cenah, v sliki desno pa z BDP v SKM. Primerjava v SKM je namreč smiselna med državami v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju. EU 13 – države, ki so se EU pridružile po letu 2004.

Slika 85: Delež rabe končne energije v cestnem prometu se je leta 2022 povečal, v gospodinjstvih pa zmanjšal

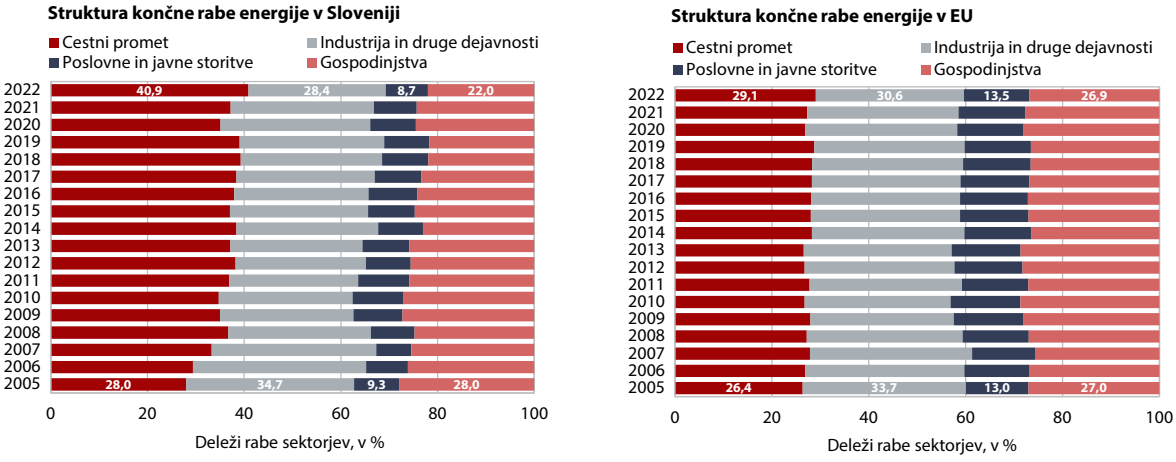

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR.

sicer posledica manjše stopnje urbanizacije in večje poselitvene razpršenosti, predvsem pa neposodobljene in skromne ponudbe javnega potniškega prometa.[265] V medmestnem prometu se povečuje souporaba vozil, kar prispeva k nižjim obremenitvam okolja in hkrati k nižjim stroškom gospodinjstev. Ker je ključno doseči trajnostno, pametno in odporno mobilnost (EK, 2020), bo bistveno več pozornosti treba usmeriti v zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov pri vseh načinih prevozov ter doseganje nemotene, varne in učinkovite povezljivosti, kar bo ugodno vplivalo na trajanje prevoza in prevozne stroške ter zanesljivost in varnost v prometu. Z vizijo razvoja slovenskega železniškega omrežja (Mzl, 2021) so predvidene nove proge za visoke hitrosti, da bo dosežen višji standard in konkurenčni čas potovanj ter s tem hitrejši prehod potnikov s cestnega na železniški promet.

Snovna produktivnost, ki je eden od osnovnih kazalnikov trajnostnega gospodarstva, se je med gospodarsko-finančno krizo ob nižji porabi snovi v gradbeni dejavnosti izboljšala, v zadnjih letih pa ni napredka. Spremembe snovne produktivnosti, izračunane kot razmerje med BDP ter porabljenimi surovinami in materiali, so v Sloveniji pod močnim vplivom gradbene dejavnosti in z njo povezane porabe nekovinskih mineralov. V strukturi porabe snovi je delež gradbenega materiala v mednarodni primerjavi razmeroma visok. Snovna produktivnost

[265] Po rezultatih analize Mednarodnega inštituta za potrošniške raziskave (2022) so avtobusne povezave v 15 pregledanih slovenskih mestih s skupaj okoli sto linijami pomanjkljive in nezadovoljive. Javni prevoz je neprijazen, še posebej do novih uporabnikov. Linije vozijo preredko, ne vozijo v enakomernih časovnih intervalih in imajo zapletene obratovalne trase. Močne hrbtenice omrežja ni niti v Ljubljani ali Mariboru, v Sloveniji pa so le še štiri mestne linije, ki vozijo v povprečju na 20 minut ali manj (dve v Piranu, v Kopru in Škofji Loki).

Slika 86: Slovenija se po številu avtomobilov na prebivalca uvršča v povprečje EU, po deležu železniškega v skupnem potniškem prometu pa na rep držav članic

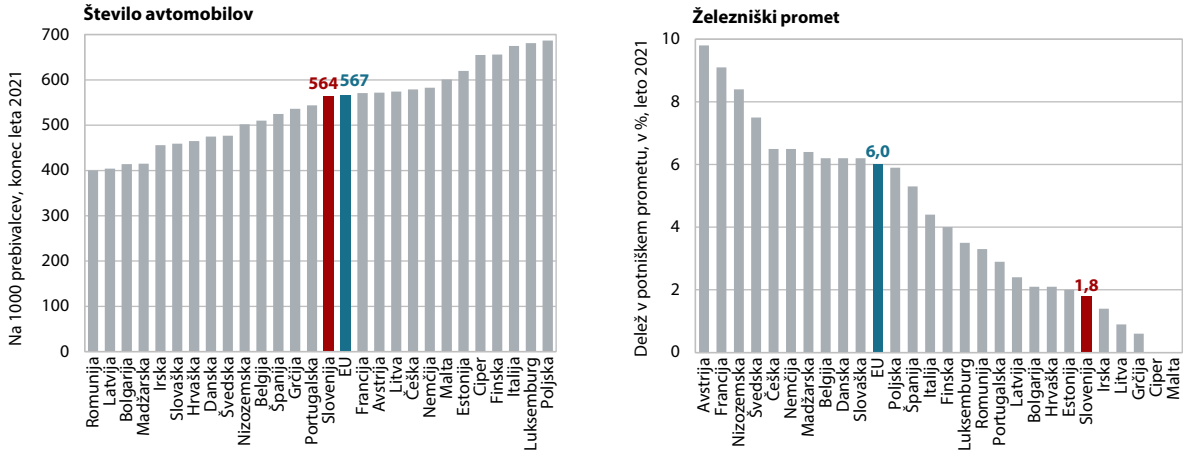

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba k levi sliki: Avstrija 2018; slika desno: kazalnik se nanaša na potovanje znotraj države.

Slika 87: Poraba snovi je v zadnjem desetletju naraščala hitreje kot v EU, kar je z upočasnjeno rastjo snovne produktivnosti ustavilo zapiranje vrzeli do EU, ki se je v zadnjih letih celo povečala

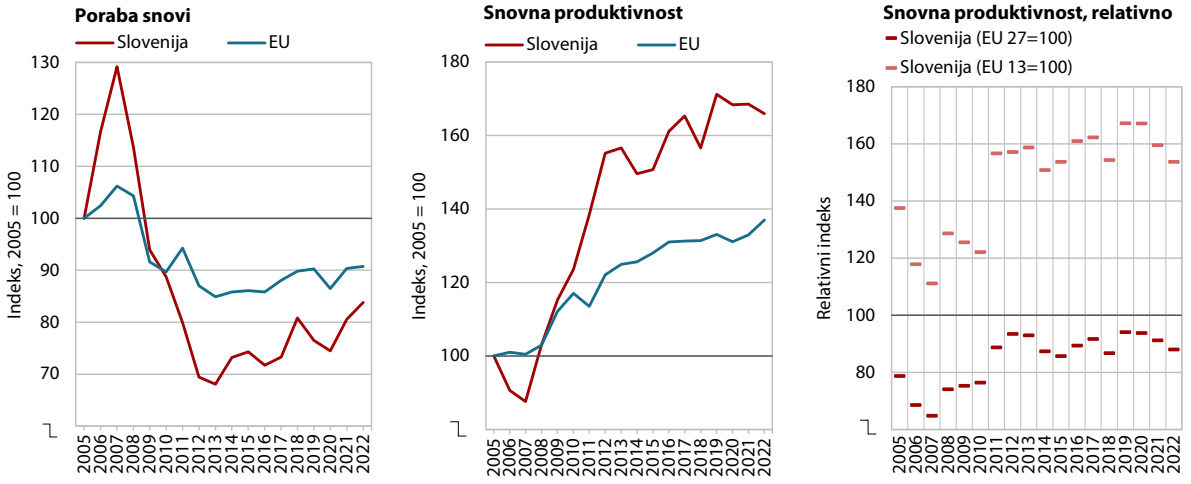

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR. Snovna produktivnost je izračunana kot razmerje med BDP in porabo snovi. V sliki na sredini je produktivnost izračunana z BDP v stalnih cenah, v sliki desno pa z BDP v SKM. Primerjava v SKM je namreč smiselna med državami v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju. EU 13 – države, ki so se EU pridružile po letu 2004.

se je v obdobju 2007–2012 povečevala hitreje kot v povprečju EU predvsem zaradi močnega zmanjšanja gradbene dejavnosti po končani gradnji avtocestnega križa in zaradi gospodarsko-finančne krize. V naslednjih letih je vrzel do povprečja EU z nihanji ostala približno enaka. V letih 2021 in 2022 je bila zabeležena velika rast rabe nekovinskih mineralov (zlasti peska in gramoza), kar je skupno porabo snovi močno povečalo. Rast rabe snovi je bila v letu 2022 nasprotno kot v EU višja od rasti BDP, tako da se je zaostanek za EU ponovno nekoliko povečal, na okoli 13 % (kazalnik 4.5), to je na enega izmed večjih zaostankov v zadnjih desetih letih. Za leto 2023 ocenjujemo, da se je snovna produktivnost ob povečani gradbeni aktivnosti in nizki rasti BDP še nekoliko poslabšala. Pričakujemo lahko, da bo načrtovano izvajanje večjih gradbenih projektov, kot so gradnja železniške infrastrukture in cestne povezave tretje razvojne osi, v prihodnjih letih rast snovne produktivnosti zaviralo. Za dosego zastavljenega cilja približevanja snovne produktivnosti povprečni v EU (cilj SRS 2030) bo zato načrtovanim ukrepom kroženja snovi treba nameniti bistveno več pozornosti. Večja uporaba sekundarnih materialnih tokov bo prispevala tudi k zmanjševanju odpadkov.

Količina nastalih odpadkov brez mineralnih se je v letu 2022 po porastu v letu prej zmanjšala; v tem je nastalo manj komunalnih odpadkov, njihova razmeroma visoka stopnja recikliranja pa se je še nekoliko izboljšala. Skupno je *nastalo* okoli 12 mio ton odpadkov, kar je za okoli četrtino več kot v letu prej in največ doslej. Pri tem se je povečal le obseg mineralnih odpadkov, ki so nastali ob večji aktivnosti

Slika 88: K večji rabi snovi od leta 2013 prispeva predvsem višja poraba nekovinskih mineralnih snovi, ki se je po končani gradnji avtocest in zaradi gospodarsko-finančne krize v obdobju 2007–2012 občutno zmanjšala (levo); delež predelane snovi pa bo treba podobno kot v večini držav članic EU občutno povečati (desno)

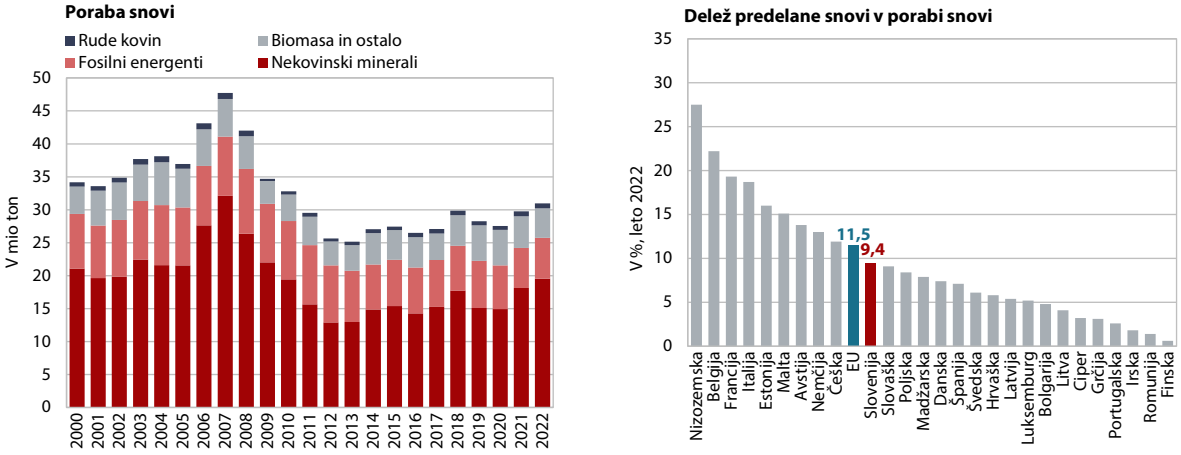

Vir: SURS (2024b), Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba: (i) Poraba snovi je opredeljena kot izkoriščanje domačih virov, povečano za neto uvoz snovi, (ii) delež predelane snovi je porabljena predelana količina odpadkov v celotni količini porabljene snovi in odpadkov.

Slika 89: Nastali odpadki brez mineralnih in v teh tudi komunalni odpadki so v Sloveniji v izračunu na prebivalca nižji kot v povprečju EU; komunalni odpadki so v okoli treh četrtinah zbrani ločeno

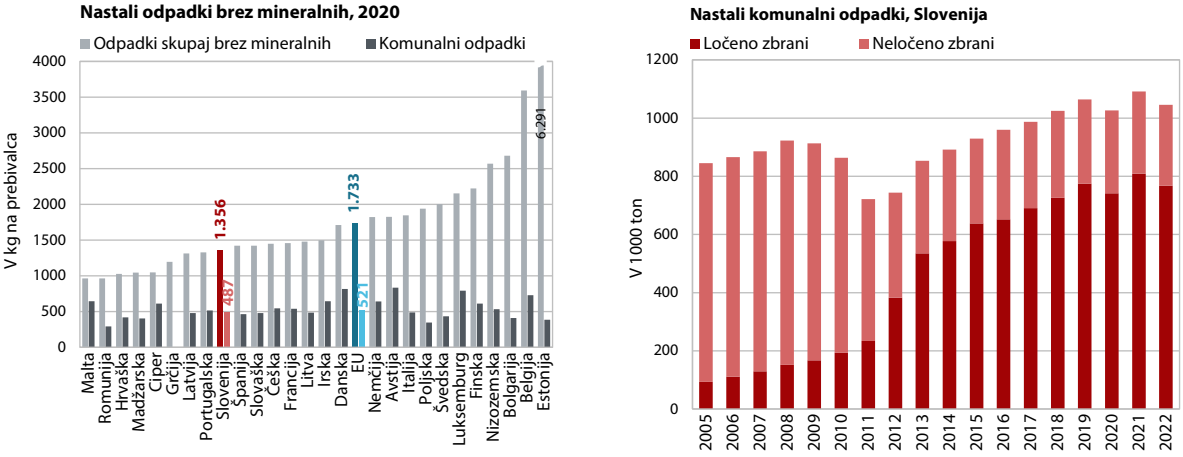

Vir: Eurostat (2024), SURS (2024); preračun UMAR.

v gradbeništvu.[266] Odpadki brez mineralnih pa so se zmanjšali, za 5 % (kazalnik 4.6). V preračunu na enoto BDP je nastalo najmanj odpadkov brez mineralnih doslej (53 kg/1000 EUR, kar je za 21 % manj kot pred desetletjem). Po količini nastalih odpadkov brez mineralnih na prebivalca je Slovenija uvrščena med tretjino držav EU z najmanj odpadki. Podobno kaže tudi mednarodna primerjava v nastalih komunalnih odpadkih, vključno z zavrženo hrano. Količina zavržene hrane na prebivalca, ki v Sloveniji znaša okoli polovico količine v povprečju EU, se je v letu 2022 še nekoliko zmanjšala, čeprav se je za petino povečala v gostinstvu in strežbi, ki k skupni količini prispeva okoli tretjino.[267] Boljši odnos do hrane in za pridelavo potrebnih naravnih virov bi pripomogel k večji prehranski varnosti in bolj trajnostnemu razvoju. Ob dolgoročnem povečevanju količin nastalih odpadkov pa se *ravnanje* z njimi izboljšuje, tako da se delež odlaganja, ki je najmanj želeno ravnanje, zmanjšuje. To prispeva k rabi predelane snovi, a zaradi večje skupne rabe snovi se njen delež v zadnjih nekaj letih ni izboljšal in ostaja nižji od razmeroma nizkega povprečja EU (glej Slika 88, desno). Ob omejenih količinah surovin, še posebej naprednih in kritičnih, ki so ključne za zeleni digitalni prehod in so gospodarstva pri motenih oskrbah z njimi najbolj ranljiva[268], so se zamude v sistemskem

[266] Delež mineralnih odpadkov v skupnih odpadkih je razmeroma velik, okoli 80-odstoten.

[267] Delež užitnega dela v odpadni hrani je okoli 40 %. Preostanek so neužitni deli, npr. kosti, koščice, olupki, lupine, luščine itd.

[268] Na seznam kritičnih surovin EU je uvrščenih okoli 30 materialov. Seznam se podaljšuje; v letu 2020 je bil npr. nanj uvrščen litij, ki je bistven za prehod na e-mobilnost. Te surovine se pridobivajo le na posameznih območjih sveta, npr. na Kitajskem, v Turčiji in Južni Afriki. Napredni materiali so sodobni materiali, uporabni v zelenih tehnologijah, ker lahko nadomestijo nekatere kritične ali nevarne

Slika 90: Tekoči izdatki za varstvo okolja so se v letu 2022 ponovno zvišali, po znižanju v letu prej pa so bile višje tudi investicije za varstvo okolja

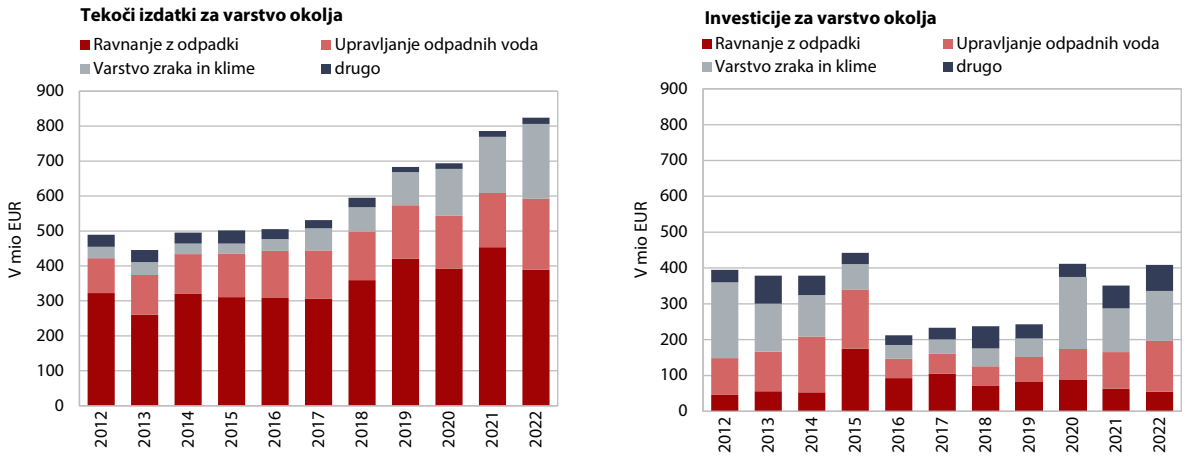

Vir: SURS (2024), preračuni UMAR. Opomba: Gibanja sredstev za investicije so povezana s črpanjem sredstev EU v posameznih programskih obdobjih.

preusmerjanju proizvodnje in potrošništva iz linearnega v krožni sistem v zadnjih letih povečale. Ker prehod postaja nujen tudi z vidika odpornosti gospodarstva, je treba sistemsko krepiti trajnostne krožne prakse in temu prilagoditi fiskalno politiko (Circle Economy Foundation, 2024).

Skupna rast sredstev za varstvo okolja (izdatkov in investicij), ki je bila po letu 2016 večinoma posledica rasti izdatkov za ravnanje z odpadki, je bila v letu 2022 ponovno nekoliko izrazitejša zaradi rasti sredstev za upravljanje odpadnih voda ter varstva zraka in klime.[269] *Tekoči izdatki za varstvo okolja*, ki so naraščali predvsem po letu 2016, so se v letu 2022 povečali za 6 %, na 831 mio EUR, njihov delež v BDP pa je nekoliko upadel, z 1,51 % leta 2021 na 1,46 % BDP leta 2022. Okoli polovica, a manj kot v letu prej, jih je bila namenjena ravnanju z odpadki. Precej pa so se zvišali izdatki za varstvo zraka in klime ter za upravljanje odpadnih voda. Največ, okoli tretjina tekočih izdatkov, je nastala v osrednjeslovenski regiji, v preračunu na enoto regionalnega BDP pa so bili najvišji v savinjski regiji (3,6 %). Za *investicije v varstvo okolja* je bilo v letu 2022 namenjenih 409 mio EUR, kar je več kot leto prej tudi v preračunu na enoto BDP (za 0,05 o. t.). Podobno kot v tekočih izdatkih so se povečale investicije za varstvo zraka in klime ter upravljanje odpadnih voda, tako da sta ti dve skupini pomenili dve tretjini vseh investicij v varovanje okolja. Investicije v ravnanje z odpadki so se v zadnjih letih znižale. Skupne investicije za varstvo okolja so bile v preračunu na regionalni BDP najvišje v zasavski regiji (3,4 % BDP), glede na nacionalno povprečje (0,8 % BDP) pa sta v tem letu izstopali tudi koroška in osrednjeslovenska regija (okoli 1,2 % BDP).

Zaradi ukrepov za blažitev posledic različnih kriz so se prihodki iz okoljskih davkov v razmerju do BDP v zadnjih letih znižali na najnižjo raven doslej, kar z vidika doseganja dolgoročnih podnebnih ciljev ni spodbudno. V letu 2022 so bili prihodki iz naslova okoljskih davkov nominalno podobni kot leto prej, glede na BDP pa so se znižali na 2,87 % BDP, kar je najnižja raven od leta 1995, odkar so na voljo podatki. Nominalno so bili tako prihodki iz okoljskih davkov v letu 2022 še vedno opazno nižji kot v letu 2019 (za 9,1 %). Glavnina znižanja izhaja iz prihodkov davkov na energijo, ki v strukturi okoljskih davkov močno prevladujejo. Trošarine na energente so bile namreč v okviru ukrepov za blaženje posledic energetske draginje znižane tudi v tem letu, hkrati pa sta bila v nekaterih mesecih ukinjena okoljska dajatev zaradi onesnaževanja zraka z izpusti CO_2 in prispevek za OVE in SPTE.[270] Takšna gibanja z vidika doseganja dolgoročnih podnebnih ciljev niso spodbudna, saj okoljski davki, poleg različnih spodbud, predstavljajo pomemben cenovni signal, tudi če glavnina njih ni namenski vir za financiranje zelenega prehoda. Celovit okvir za učinkovitejše izvajanje podnebnih politik in izpolnitev cilja podnebne nevtralnosti do leta 2050 se uvaja s predlogom Podnebnega zakona[271] (2023c). Ta med drugim predvideva, da se davčni izdatki[272] in proračunski odhodki, ki spodbujajo rabo fosilnih goriv, v celoti odpravijo z uveljavitvijo zakona

snovi, izboljšajo učinkovitost in olajšajo krožnost.

[269] SURS objavlja vsa finančna sredstva, namenjena za varstvo okolja zaradi njegovega onesnaževanja, po okoljskih namenih: varstvo zraka in klime (tj. podnebja), upravljanje odpadnih voda, ravnanje z odpadki, zaščita in izboljšava tal, podtalnice in površinskih voda, varstvo pred hrupom in vibracijami, varstvo biološke raznolikosti in pokrajine, zaščita pred radiacijo, raziskovanje in razvoj ter drugo. V raziskovanje so vključena podjetja in organizacije, ki so registrirani za opravljanje dejavnosti in zaposlujejo vsaj deset oseb. Zajeta so sredstva iz lastnih virov, iz nacionalnega proračuna in sredstev EU, krediti in drugi viri financiranja.

[270] Uredba o spremembi in dopolnitvi Uredbe o načinu določanja in obračunavanja prispevkov za zagotavljanje podpor proizvodnji električne energije v soproizvodnji z visokim izkoristkom in iz obnovljivih virov energije, 2022.

[271] V okviru predloga Podnebnega zakona se v slovenski pravni red prenašajo tudi posodobljeni evropski predpisi s področja podnebnih politik in druge vsebine, katerih urejanje je nujno potrebno za uresničitev nacionalnih podnebnih ciljev. Predlog zakona je bil v javni obravnavi do 15. novembra 2023.

[272] Davčni izdatki predstavljajo znižane davčne obveznosti v obliki vračil davka ali (delne ali popolne) oprostitve plačila davka.

leta 2026. S predlogom omenjenega zakona prihodki od plačil okoljske dajatve zaradi onesnaževanja zraka z izpusti CO_2 postajajo namenski vir financiranja Sklada za podnebne spremembe. Pregled znanih namenskih virov za financiranje zelenega prehoda (Fiskalni svet, 2022) kaže, da bo v obdobju 2021–2030 za te namene na voljo več sredstev kot v obdobju 2016–2020, zlasti iz virov EU, vendar pa ta ne bodo zadoščala za financiranje potreb, ocenjenih v NEPN iz leta 2018. To vrzel bo treba zapolniti z dodatnimi javnimi viri in vključitvijo investicijskega potenciala zasebnega sektorja.

4.2 Trajnostno upravljanje naravnih virov

Trajnostno upravljanje naravnih virov (razvojni cilj 9)

Cilj SRS 2030 je trajnostno varovati naravne vire in načrtovati njihovo učinkovito rabo, saj so eden ključnih stebrov za zagotavljanje zdravega življenjskega prostora, pridelavo kakovostne hrane in izvajanje gospodarskih dejavnosti z visoko dodano vrednostjo. Cilj bomo dosegli s preseganjem sektorskega načina razmišljanja, ohranjanjem biotske raznovrstnosti, trajnostnim upravljanjem tal, ohranjanjem kakovostnih kmetijskih zemljišč, trajnostnim razvojem gozda ter učinkovitim upravljanjem voda. SRS 2030 ob tem prepoznava velik pomen odgovornega ravnanja s prostorom. Posebnega pomena bo blažitev podnebnih sprememb, učinkovito prilagajanje nanje in izkoriščanje priložnosti, ki jih te prinašajo.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 9:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Delež kmetijskih zemljišč v uporabi, v %	23,6 (2022)	38,9 (2022)	>24
Kakovost vodotokov, mg O_2/l	0,8 (2021)	2,8 (2021)	< 1
Ekološki odtis, gha/osebo	4,8 (2022)	4,7 (Evropa, 2022)	3,8

Obremenjenost narave s proizvodnimi procesi in življenjskim slogom prebivalcev se je v obdobju 2020–2022 znižala, a v Sloveniji je še vedno večja kot v večini evropskih držav in za dosego ciljev bodo potrebni večji premiki. Ekološki odtis, ki je sintezni kazalnik obremenjevanja okolja (kazalnik 4.8), je z okrevanjem po finančno-gospodarski krizi do leta 2018 naraščal, med epidemijo covida-19 in energetsko krizo pa je z umiritvijo gospodarske aktivnosti upadel na raven izpred desetih let in v letu 2022 znašal 4,8 gha na prebivalca. Vrzel do povprečja Evrope se je zmanjšala na 2,8 %, še vedno pa je potratnost rabe naravnih virov v Sloveniji večja kot v večini evropskih držav.[273] Primerjava gibanja ekološkega odtisa in gospodarske rasti kaže, da je ta dosežena ob višji rabi virov in večjem onesnaževanju. V strukturi odtisa je, tako kot v drugih evropskih državah, več kot polovico ogljičnega odtisa, narašča pa tudi odtis gozdnih proizvodov, ki je v 2019 predstavljal že četrtino ekološkega odtisa. Delež odtisa obdelovalnih površin se v zadnjih letih ni bistveno spreminjal in znaša okoli 15 %. Ogljični odtis, vezan predvsem na uporabo fosilnih goriv v prometu, ter visok odtis gozdnih proizvodov, ki je odraz razmeroma velike porabe lesa v gradbeništvu in pri ogrevanju, močno prispevata k odtisu bivanja in osebnega prometa, ki k ekološkemu odtisu potrošnje prispevata večino.[274] Velika gozdnatost Slovenije zagotavlja visoko biološko zmogljivost gozda, ki zadošča povpraševanju po gozdnih proizvodih in hkrati njihovemu večjemu izvozu,[275] z absorpcijo ogljika pa še zdaleč ne pokrije ogljičnega odtisa. Ta je tudi v primerjavi z Evropo in sosednjimi državami razmeroma visok. Cilj SRS 2030 postaja težje uresničljiv, saj bi bile za dosego ravnovesja med potrebami družbe in omejitvami Zemlje potrebne sistematične hitrejše nizkoogljične rešitve (še zlasti v prometu) s prehodom v krožno rabo virov in zmanjševanje odpadkov s strani proizvajalcev in potrošnikov.

Slovenija se uvršča med območja z največjo biotsko raznovrstnostjo v Evropi, njeno ohranjanje pa bo dolgoročno prispevalo tudi k ohranjanju pridelovalnega potenciala kmetijskih površin, kakovostne rekreacije in zelenega turizma. Velika biotska raznovrstnost je predvsem naravna danost, pa tudi posledica načrtnega varovanja rastlinskih in živalskih vrst ter premišljenega gospodarjenja z ekosistemi. Po zavarovanih območjih, ki so zaradi velike biotske in krajinske pestrosti ključna za ohranitev življenjskih prostorov ogroženih vrst, je Slovenija v vrhu držav EU in ima v Naturi 2000 dvakrat tolikšen delež površin kot EU v povprečju. Kljub številnim aktivnostim za ohranitev biotske raznovrstnosti pa ta tudi v Sloveniji dolgoročno upada. Indeks ptic kmetijske krajine, ki je eden osnovnih kazalnikov sprememb, kljub razmeroma

[273] Intenzivnost ekološkega odtisa, ki pove, za koliko z našim ekološkim odtisom presegamo biokapaciteto države, je okoli 2,0 (na ravni Evrope in sveta okoli 1,5 in 1,1), kar pomeni, da bi za zadovoljitev potreb po naravnem kapitalu potrebovali dve Sloveniji oz. da vso biološko zmogljivost Slovenije potrošimo že v prvi polovici leta. Če bi vsi na svetu živeli kot v Sloveniji, bi globalno biokapaciteto presegli že v aprilu, saj v povprečju prebivalec Slovenije več kot 250 dni v letu živi v prekomerni, netrajnostni rabi naravnega kapitala. Za trajnostno rabo virov, ki temelji na življenjskem slogu prebivalcev Slovenije, bi potrebovali 3,2 planeta Zemlje, kar nas uvršča blizu povprečja članic EU27, a med ekološko bolj potratne oz. manj trajnostne države na svetu. Vse članice EU27 dan globalnega ekološkega dolga dosegajo v prvi polovici leta, za ohranjanje življenjskega sloga prebivalcev posameznih držav pa bi potrebovali vsaj dva planeta (Global Footprint Network, 2023).

[274] Za razliko od preostalih komponent potrošnje je ogljični odtis razmeroma nizek pri prehrani, kjer k ekološkemu odtisu največ (polovico) prispeva odtis obdelovalnih površin. Prehrana k skupnemu ekološkem odtisu sicer prispeva petino, kar je glede na ostale sredozemske države razmeroma malo (Vintar Maly idr., 2022).

[275] Ekološki odtis proizvodnje je v Sloveniji na letni ravni nižji od potrošnje, kar nadomestimo z neto uvozom, ki predstavlja petino ekološkega odtisa potrošnje. Edina komponenta, v kateri je Slovenija neto izvoznica ekološkega odtisa, so gozdni proizvodi.

Slika 91: Ekološki odtis Slovenije se je v obdobju 2018–2022 zmanjševal in precej približal povprečju Evrope (levo), biološka zmogljivost narave pa je v Sloveniji precej nižja in večinoma odvisna od gozdov (desno)

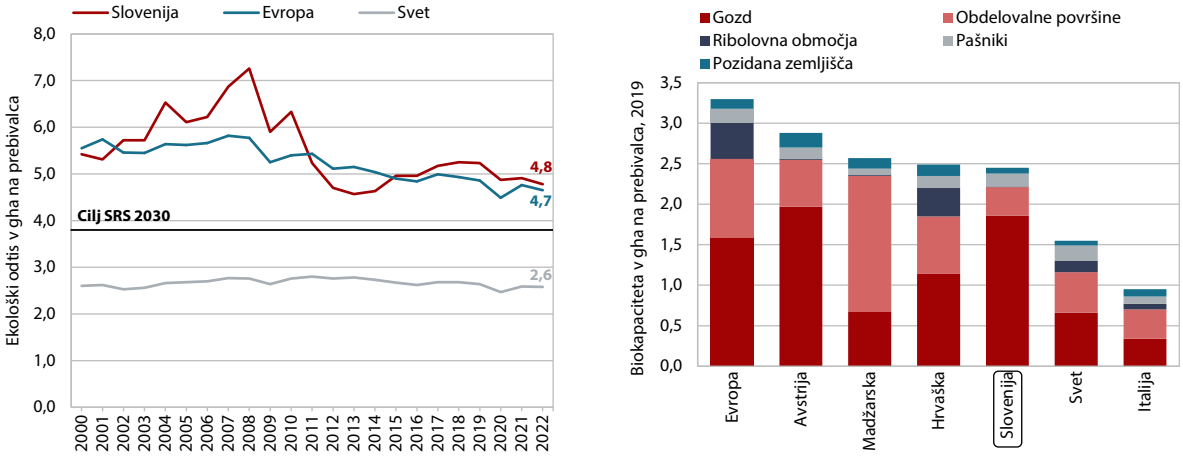

Vir: Global Footprint Network (2023). Opomba: Globalni hektar (gha) je rodovitna površina, potrebna za zadovoljitev človekovih potreb po hrani in ohranjanje njegovega življenjskega sloga ter odlaganje pri tem nastajajočih odpadkov; za leta 2020, 2021 in 2022 so ocene.

Slika 92: Bivanje je komponenta potrošnje, ki največ prispeva k ekološkemu odtisu, skupaj z osebnim prevozom pa tudi največ k ogljičnemu odtisu (levo); ker je proizvodnja nižja od potrošnje, je Slovenija neto uvoznica ekološkega odtisa (desno)

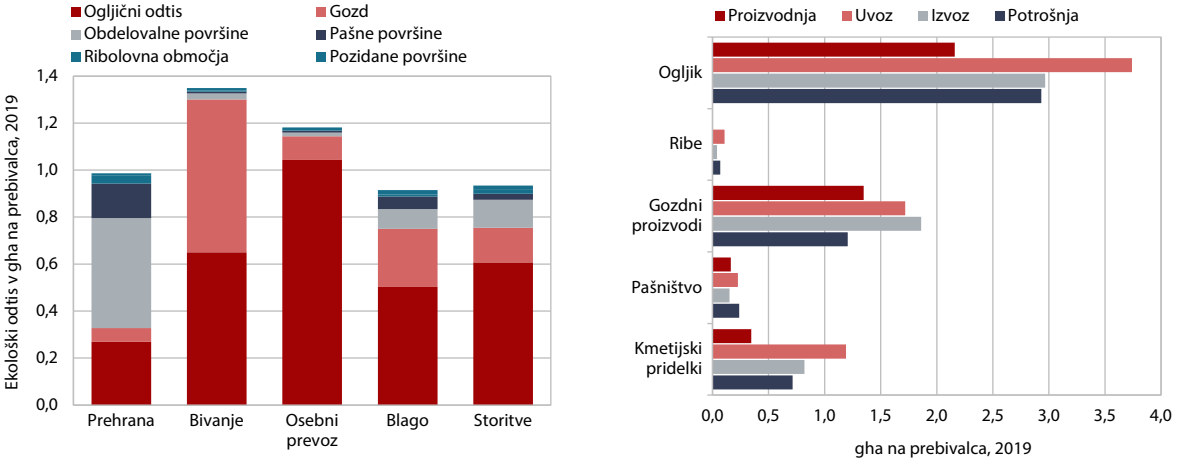

Vir: Global Footprint Network (2023). Opomba: Klasifikacija potrošnje je v skladu z mednarodno dogovorjenim sistemom za poročanje o izdatkih gospodinjstev glede na namen (COICOP).

stabilnemu trendu v zadnjih letih kaže na dolgoročno zmanjševanje njihove populacije (predvsem travniških vrst), ki je bilo v letu 2022 ponovno izrazitejše (–26 % glede na leto 2008).[276] Upada tudi ohranjenost habitatov, ki je v Sloveniji sicer boljša kot na ravni EU. Zahteve na tem področju se zaostrujejo[277], naložbe v varstvo in obnovo narave pa postajajo nujne za doseganje splošnih ciljev pri blaženju podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter zagotavljanju večje prehranske varnosti. Izziv je v preseganju sektorskega načina razmišljanja ter iskanju sprejemljivih rešitev med interesi s področja varovanja narave in posameznih gospodarskih dejavnosti. Kot izjemno zahtevno področje se že nekaj časa kaže predvsem iskanje kompromisov v prostorski umestitvi objektov za pridobivanje energije iz obnovljivih virov.

[276] Vrstno specifičen vpliv so verjetno imele tudi neugodne razmere za selitev (močan veter) in dolgotrajna suša v 2022, vendar je njihov učinek težko oceniti (Kmecl, 2023). Ugotavljanje stanja biotske raznovrstnosti je težavno, ker je vrst ter interakcij med njimi in neživim okoljem veliko. Med kazalniki, ki okvirno kažejo splošno stanje, sta poleg populacije izbranih vrst ptic in indeksa ptic kmetijske krajine tudi ohranjenost populacij divjadi in gozdov.

[277] Več kot polovica svetovnega BDP je odvisna od narave in njenih storitev, še posebej gradbeništvo, kmetijstvo, proizvodnja hrane in pijač ter turizem. Svetovna kriza biotske raznovrstnosti je neločljivo povezana s podnebno krizo, saj podnebne spremembe pospešujejo uničevanje narave, izguba narave in njeno netrajnostno izkoriščanje pa sta ključna dejavnika podnebnih sprememb. Za dosego ambicioznejših ciljev pri ohranjanju narave, tj. obnovi kopenskih in morskih ekosistemov, je bil na ravni EU v letu 2023 dosežen začasni dogovor, ki državam članicam nalaga obveznost, da do leta 2030 sprejmejo ukrepe za obnovo vsaj 30 % habitatnih tipov, ki so v slabem stanju (vsaj 60% do leta 2040 in 90% do 2050) (Svet EU, 2023).

Slika 93: V Sloveniji je delež zavarovanih območij velik (levo), indeks ptic kmetijske krajine, ki je kazalnik sprememb biotske raznovrstnosti, pa je v zmernem upadu (desno)

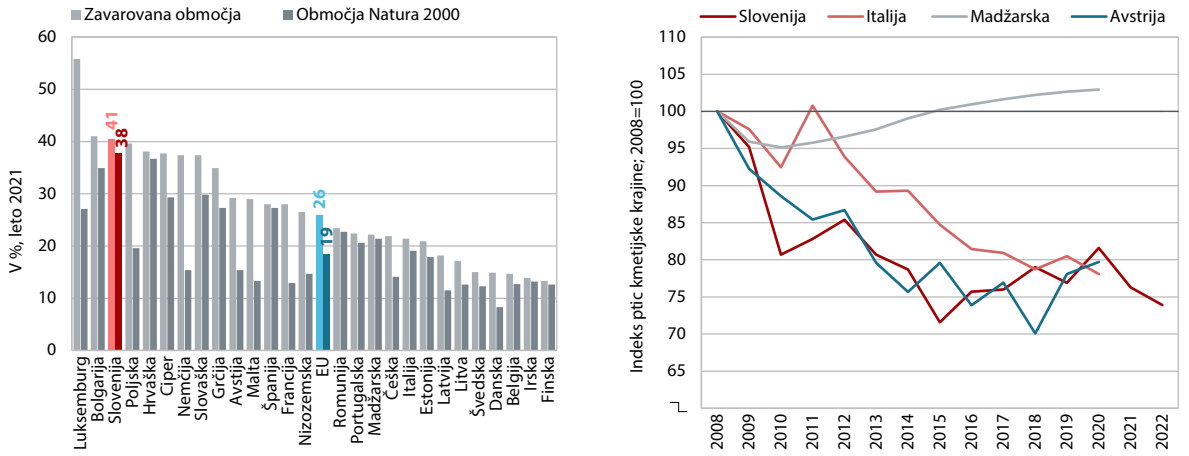

Vir: Eurostat (2024), preračuni UMAR. Opomba k desni sliki: Za Hrvaško ni podatka.

Slika 94: Površina zemljišč v ekološki pridelavi je nekoliko nad povprečjem EU, samooskrba z osnovnimi kmetijskimi proizvodi pa je predvsem pri rastlinskih pridelkih nizka

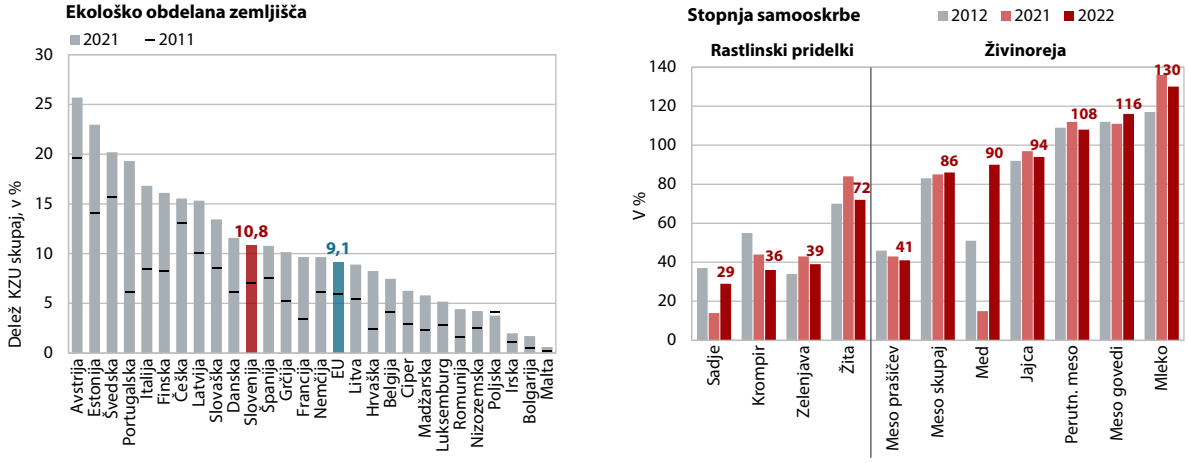

Vir: Eurostat (2024), SURS (2024b), KIS in MKGP (2023b). Opomba za sliko levo: Podatki za Grčijo, Avstrijo in EU so za leto 2020.

Kmetijstvo, ki je odgovorno za zanesljivo in stabilno pridelavo hrane ter ima eno ključnih vlog pri ohranjanju naravnih virov, se zaradi intenzivnejših in uničujočih vremenskih motenj sooča z nujnostjo prilagajanja in korenitejših tehnoloških sprememb v pridelavi. Slovenija se uvršča med države EU, kjer so razmere za kmetijsko pridelavo v povprečju težje: delež kmetijskih zemljišč v skupni površini je razmeroma nizek, zemljišča so razdrobljena in okoli tri četrtine jih leži na območjih z omejenimi možnostmi za kmetovanje. To otežuje pridelavo in zmanjšuje učinkovitost dela. Površina njiv na prebivalca je v mednarodni primerjavi skromna, dejavnost pa je ob velikem deležu travinja bolj usmerjena v živinorejo (kazalnik 4.9). V zadnjih letih so se razmeroma nizki hektarski donosi pod vplivom podnebnih sprememb in ekstremnih vremenskih dogodkov še znižali.[278] Velika večina hrane je iz uvoza, doma pridelane je le še okoli petina (ARSO, 2024d). Prehranska odvisnost, ki je velika zlasti v rastlinskem delu, kaže na potrebo po tehnoloških posodobitvah, povezovanju pridelovalcev in vzpostavitvi učinkovitih konkurenčnih agroživilskih verig, zlasti v strateško pomembnejših sektorjih.[279] V dejavnosti že dalj časa potekajo precejšnje strukturne spremembe, kot so (i) zmanjševanje števila kmetijskih gospodarstev ter povečevanje njihove velikosti in specializacije, in ob tem (ii) večje varovanje okolja in povečevanje površin pod ekološkim kmetovanjem. Slednje je tudi eden ključnih mehanizmov za doseganje zelenega prehoda, ker ekološko pogojeni procesi potekajo v tesnem

[278] V letu 2021 je bila huda spomladanska pozeba, v letu 2022 suša in požari, v letu 2023 neurja s točo in obsežne poplave.

[279] Pomembnost stabilne in trdne verige preskrbe s hrano se je izrazito pokazala v epidemiji covida-19. Med zaprtjem gostinstva, turizma in javnih zavodov, ki so pred tem redno odkupovali domače kmetijske pridelke in proizvode ter izdelke živilske industrije, so najmanj škode utrpeli pridelovalci in predelovalci, ki so imeli vnaprej določene dogovore in sklenjene pogodbe za odkup.

Slika 95: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov, ki je bila v sanaciji gozdov po žledu (leto 2014) velika, se je zadnja leta zmanjšala, hkrati so se znižali tudi ponori toplogrednih plinov v gozdovih

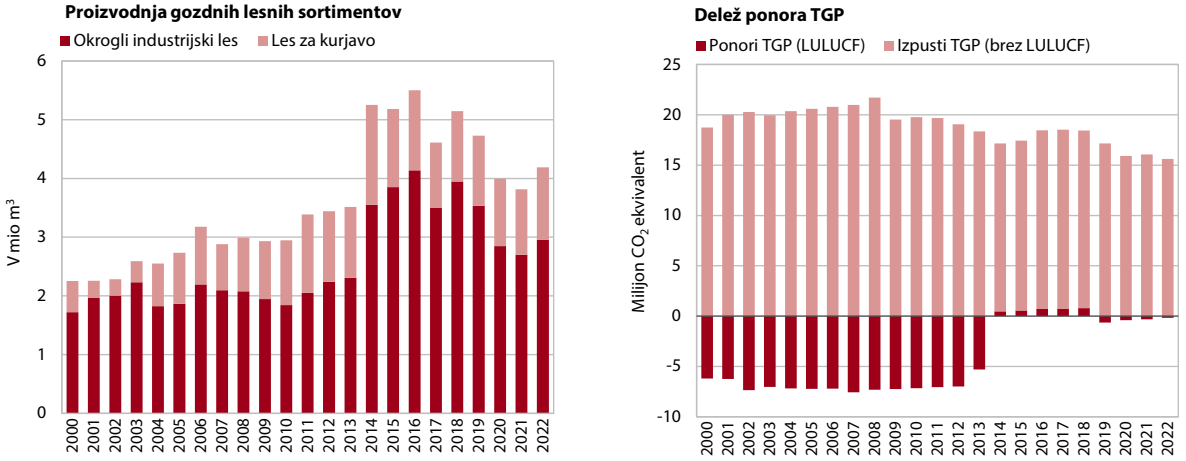

Vir: SURS (2024b), ARSO (2024c). Opomba: K ponoru TGP v sektorju LULUCF (Land use, land-use change and forestry), to je v rabi zemljišč, spremembi rabe zemljišč in gozdarstvu, so gozdovi do žleda prispevali veliko večino, nato pa so se občutno znižali.

sožitju z naravo in so okoljsko najmanj obremenjujoči.[280] Posledično se znižujeta rabi mineralnih gnojil in fitofarmacevtskih sredstev (kazalnik 4.10), k čemur so v zadnjih letih prispevale tudi visoke cene.[281] S tem se znižuje obremenjevanje tal in voda s kmetovanjem, merjeno z bilančnim presežkom dušika in fosforja.[282] Prilagajanje kmetijstva podnebnim spremembam v zadnjih letih ni bilo sistematično načrtovano, verjetnost za finančno zahtevne odzive na krize v kmetijstvu pa se brez ustrezne strategije, ki bi prilagajanje obravnavala kot prednostno področje, še povečuje (Računsko sodišče, 2023). Kmetijska dejavnost je pred velikim izzivom, povezanim z iskanjem ravnovesja med ekonomskim, ekološkim in socialnim vidikom razvoja, to je med zanesljivo in stabilno pridelavo hrane, ohranjanjem naravnih virov in krepitvijo podeželskih območij (MKGP, 2021b).

Intenzivnejši in uničujoči vremenski dogodki so v zadnjem desetletju močno vplivali tudi na gozdove, gospodarjenje z njimi in trg z lesnimi sortimenti, ob sanacijah pa se je povečal odkup lesa iz zasebnih gozdov. Slovenija je ena od treh najbolj gozdnatih držav v Evropi, površina z njimi pokriva 63 % Slovenije (Eurostat, 2024). Dolgoročno se je povečevala zaradi zaraščanja kmetijskih zemljišč, v zadnjih letih pa se je rast ustavila (kazalnik 4.11). Gozdovi so najbolje ohranjeni naravni ekosistem in ključni pri doseganju ciljev različnih politik, npr. ponoru ogljika, nadomeščanju fosilnih goriv, varstvu biotske raznovrstnosti, razvoju podeželja in odpiranju zelenih delovnih mest (EK, 2021b). V Sloveniji je bilo v zadnjih nekaj letih več kot dve tretjini gozdov močno poškodovanih v naravnih ujmah (ZGS, 2022): po obsežnemu žledolomu v letu 2014 se je povečala poškodovanost gozdov zaradi prekomernega širjenja smrekovega lubadarja, v letih 2017, 2018 in 2020 so drevesa poškodovali vetrolomi, v letu 2022 pa nadpovprečno število gozdnih požarov, med njimi doslej najobsežnejši na goriškem Krasu.[283] Zaradi velikega deleža starejših in debelejših dreves, ki ob visoki lesni zalogi sicer zagotavljajo visoko biokapaciteto in skladiščenje ogljika, je odpornost gozdov v ujmah manjša (Stritih, 2018). Skupni posek, proizvodnja lesnih sortimentov in neto izvoz[284] so se z obsežno sanitarno sečnjo povečali, po letu 2018 pa ponovno znižali. Do velikih sprememb na trgu gozdnih lesnih sortimentov je prišlo tudi z vojno v Ukrajini in energetsko krizo: ob povečanem povpraševanju in omejitvah izvoza nekaterih držav se je cena lesa v svetu in Sloveniji v letu 2022 zvišala na rekordne ravni. Ker pa posek lesa vsa leta precej zaostaja za prirastkom, to kaže na premalo

[280] Delež ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč naj bi se do leta 2027 povečal na 18 %. Cilj je postavljen ambiciozno, da bi se približali cilju EU, ki je 25 % ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč do leta 2030 (MKGP, 2021a).

[281] Po izjemno visoki rasti v obdobju 2021–2023 naj bi se rast cen kmetijskih inputov v naslednjih letih umirila (EK, 2023k). Dolgoročno zmanjševanje porabe mineralnih gnojil pa je predvsem posledica zahtev nitratne direktive in načel dobre kmetijske prakse pri gnojenju, h katerim so zavezana vsa kmetijska gospodarstva. Posebna pozornost je namenjena uporabi živinskih gnojil ter upoštevanju rastlinskih hranil v živinskih gnojilih pri načrtovanju gnojenja z mineralnimi gnojili. Kmetijska gospodarstva morajo imeti izdelane gnojilne načrte z ovrednotenimi hranili, kar prispeva k manjši porabi mineralnih gnojil (ARSO, 2024d).

[282] Bilančni presežek je pozitivna razlika med vnosom elementa v tla in njegovega odvzema s pridelkom. V letu 2022 je bil bruto presežek dušika zaradi manjšega odvzema najvišji v zadnjih 15 letih, presežek fosforja pa višji kot v zadnjih petih letih.

[283] Požar na goriškem Krasu je julija 2022 zajel 3.700 ha površin, od tega 2.900 ha gozdov (ZGS, 2023). Večina načrtovanih sanacijskih del poteka v letih 2023 in 2024. Gozdovi se pomlajajo s sadnjo drevesnih vrst, ki so bolj odporne na podnebne spremembe (MKGP, 2022).

[284] Razmeroma visok izvoz nepredelanega lesa se je v prvih letih po žledu še močno povečal, po letu 2016, ko je bilo ustanovljeno podjetje Slovenski državni gozdovi (SiDG), ki upravlja petino vseh gozdov v Sloveniji, pa se je znižal. Eden izmed ciljev je povečati predelavo in obdelavo lesa ter podpreti razvoj domače lesne industrije. SiDG pri prodaji lesa daje prednost lesnim predelovalcem in ne trgovcem z lesom. V letu 2018 so prvič sklenili dolgoročne prodajne pogodbe, s katerimi so za naslednja tri leta zagotovili stabilno dobavo surovine. To je eden ključnih ukrepov za podporo razvoja gozdno-lesnih verig ter ustvarjanje višje dodane vrednosti v dejavnosti. Med najpomembnejšimi kupci nepredelanega lesa so žage, industrija lesnih kompozitov ter celulozna in papirna industrija (SiDG, 2022).

Slika 96: Izpusti zdravju škodljivih delcev PM so se v letu 2022 zaradi zmanjšanja drobnejših nekoliko znižali (levo), v evropskih prestolnicah, vključno z Ljubljano, pa so problematične tudi vrednosti dušikovega dioksida (desno)

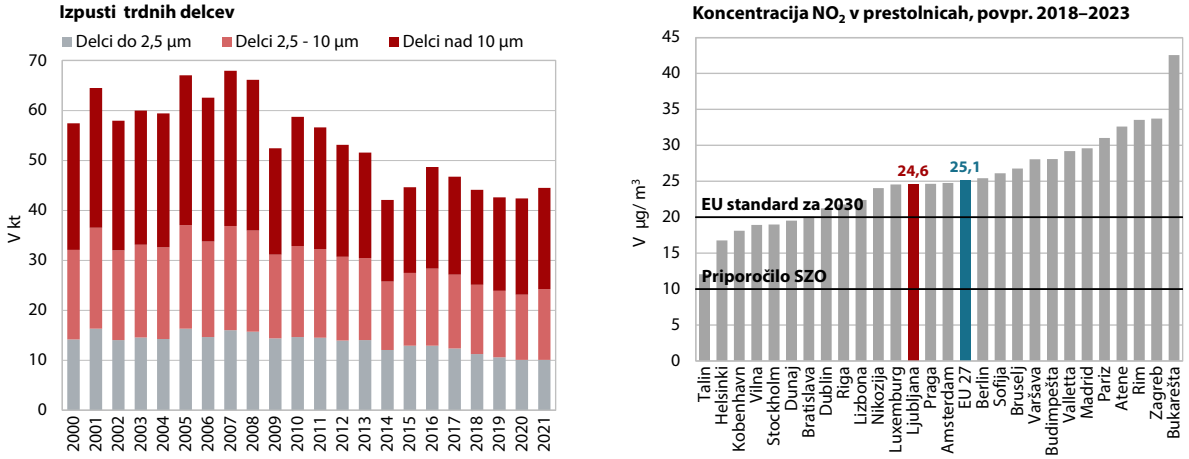

Vir: ARSO (2024), Eurostat (2024), Opomba: EU predstavlja povprečje prestolnic EU. Eksperimentalna statistika.

trajnostno usmerjeno gospodarjenje. Les ostaja slabo izkoriščena surovina, zato bo treba posek povečati in približati načrtovanemu. Večja sečnja bi spodbudila večjo rabo lesa pri gradnji stavb, predelavi za druge dejavnosti in ogrevanju, a temeljiti bo morala na do okolja prijaznih tehnologijah in učinkovitosti.[285] Les je ob pravilni rabi sodobne tehnologije surovina z nizkim ekološkim odtisom, zato zamenjava fosilnih materialov in goriv z njim prispeva k znižanju izpustov toplogrednih plinov in ohranitvi okolja (Lin idr., 2020).

Slovenija je z vodo, ki je eden osnovnih omejenih naravnih virov, bogata država, po kakovosti rečnih voda pa je med vsemi državami EU z znanimi podatki na najvišjem mestu. Na *veliko vodnatost* kaže preračun razpoložljivih sladkovodnih virov na prebivalca, ki je skoraj dvakrat tolikšen kot v povprečju EU, višji pa le v štirih državah članicah. Tudi po indeksu izkoriščanja vode je Slovenija uvrščena med države brez vodnega stresa. Vode je v povprečju dovolj, saj se porabi le polovica količine, ki priteče v državo ali pade na njeno površje, in petina podzemne vode. Kljub temu občasno prihaja do poplav ali pomanjkanja vode, na kar vplivajo podnebni dejavniki in človeški posegi. Uničujoče poplave leta 2023 so razkrile pomanjkljivo pripravljenost nanje, vključno s premajhnimi vlaganji v vzdrževanje vodne infrastrukture in tvegano poselitvijo na območjih, kjer je poplavna ogroženost večja. Ob podnebnih spremembah bo preprečevanju spremenjenih vodnih stanj treba nameniti več pozornosti, saj lahko neželeno vplivajo na temeljne vrednote in potrebe, kot so zdravje ljudi in ekosistemov, pridelava hrane in proizvodnja energije. Delež rabe vode za namakanje zemljišč je še vedno skoraj zanemarljiv. *Kakovost voda,* merjena z biokemijsko potrebo po kisiku, je zaradi zmanjšanega onesnaženja ter vse večjega in učinkovitejšega čiščenja odpadnih voda najvišja med državami EU (kazalnik 4.12). Precej so se izboljšali kemijski, biološki in mikrobiološki parametri voda.[286] Reke so v Sloveniji v povprečju s kisikom razmeroma bogate in ne vsebujejo visokih vrednosti hranil, organskih snovi in pesticidov, a na nekaterih območjih so čezmerne obremenitve še vedno prisotne. Razmere so najslabše v porečjih Mure in Drave, kar sovpada s tamkajšnjo obsežnejšo in intenzivnejšo kmetijsko dejavnostjo,[287] najboljše pa pri jadranskih rekah ter porečjih Soče in zgornje Save (Krivograd Klemenčič, 2023).

Kakovost zunanjega zraka, ki jo v Sloveniji lokalno poslabšujejo neustrezno zgorevanje lesne biomase, promet in slaba prevetrenost območij, se je pod vplivom sodobnejših kurilnih naprav in toplejših zim izboljšala, v zadnjih nekaj letih pa ostala na približno isti ravni. *Izpusti trdnih delcev*, ki večinoma izvirajo iz malih kurilnih naprav, gradbeništva in cestnega prometa, so se v letu 2022, po zvišanju v letu prej, zmanjšali za 3 %, v tem so se zdravju najškodljivejši delci premera do 10 µg znižali na najnižjo raven v zadnjih dveh desetletjih. Pod vplivom mile zime in višjih cen se je zmanjšala raba lesa, tako da so se izpusti PM iz kurilnih naprav zmanjšali za petino. Nasprotno so se povečali izpusti iz cestnega prometa, za 8 %, na raven pred epidemijo covida-19. *Onesnaženost zraka z delci* pa se s tem ni znižala*, zaradi* nekoliko manj ugodnih meteoroloških razmer za razredčevanje je ostala podobna kot v letu 2021 (kazalnik 4.13). Izpostavljenost urbanega prebivalstva zdravju najbolj škodljivim delcem $PM_{2,5}$, ki je lokalno zelo odvisna od kotlinske lege oz. prevetrenosti, je bila enaka kot v 2021, letna mejna vrednost za delce pa ni bila presežena na nobenem merilnem mestu (ARSO, 2023).

[285] Temu so namenjene tudi nekatere finančne spodbude, npr. iz Programa razvoja podeželja ter Načrta za okrevanje in odpornost.

[286] Kemijsko onesnaževanje površinskih voda ogroža vodno okolje z vplivi, kot so akutna in kronična strupenost za vodne organizme, kopičenje nevarnih snovi v ekosistemih ter izguba habitatov in biotske raznovrstnosti, preko prehranjevanja pa ogrožajo tudi zdravje ljudi. Kemijsko stanje voda se ugotavlja glede na 45 prednostnih snovi, npr. fitofarmacevtska sredstva, živo srebro, kadmij. Za oceno ekološkega stanja vodnih ekosistemov se upošteva stanje združb vodnih rastlin, alg, nevretenčarjev in rib.

[287] Varstvu okolja, v tem tudi vodi pred onesnaževanjem iz kmetijskih virov, namenja skupna kmetijska politika vse več pozornosti.

Ob prometno obremenjenih lokacijah so bile zaznane povišane vrednosti zdravju prav tako škodljivega *dušikovega dioksida (NO_2)*. Pri reševanju v preteklosti prav tako perečih problemov z nekaterimi drugimi onesnaževali, npr. žveplovimi oksidi, amonijakom in ogljikovim monoksidom, so bile v daljšem časovnem obdobju zaradi zaostritve zakonodaje in izvajanja ukrepov sektorskih politik dosežene učinkovite rešitve (Ogrin, 2017).[288] Onesnažen zrak je prepoznan kot najpomembnejši okoljski dejavnik tveganja za zdravje, ker povzroča visoko obolevnost, prezgodnje smrti (gl. poglavje 3.1) in škodi okolju.[289] Ker je prezgodnja umrljivost zaradi onesnaženega zraka v EU in Sloveniji visoka (EEA, 2023a), se politika na tem področju zaostruje.[290] Da bi se s kakovostjo zraka povezani družbeni stroški znižali, so nujni ukrepi na področju ustreznejšega zgorevanja lesne biomase in prestrukturiranja prometa v trajnostne oblike mobilnosti. Slednje bo imelo ugoden vpliv tudi na zmanjšanje obremenitve s hrupom, kar je prav tako eden od ciljev akcijskega načrta EU za ničelno onesnaževanje.[291]

Kakovost tal je v Sloveniji zadovoljiva, napredek je dosežen pri sistemskem spremljanju njihove onesnaženosti, problem pa ostaja slabše premišljena in preobsežna pozidava. Vsebnost organske snovi v tleh je v primerjavi z EU in drugimi sredozemskimi državami ugodna, kar je med drugim posledica precejšnje usmerjenosti slovenskega kmetijstva v živinorejo. Iz tega je mogoče sklepati na dobre fizikalne, kemijske in biotske lastnosti tal, kot so npr. strukturnost, poroznost in propustnost, zadrževalne in očiščevalne sposobnosti, odpornost na sušo ter vsebnost stabilnejših oblik dušika v tleh (Vrščaj idr., 2023). Povprečna letna erozija tal je zaradi velikega deleža gozdov v Sloveniji razmeroma nizka (Vrščaj idr., 2020), onesnaženost tal pa v splošnem ni velika. Po evidenci potencialno onesnaženih območij, v katero je bilo v letu 2023 vključenih okoli 670 takih območij[292], glede na glavni vir onesnaženja prevladujejo območja industrijske dejavnosti, odlaganja in zasipanja (urbano okolje) ter območja z rudarsko dejavnostjo in intenzivnim kmetijstvom (podeželje) (Lampič in Rebernik, 2023b).[293] Pri spremljanju razmer onesnaženosti tal so izziv opuščena industrijska in rudarska območja, ki niso bila nikoli ustrezno sanirana, v zadnjih letih pa se tam vzpostavljajo nove dejavnosti. Posebna grožnja tlom je pozidava najbolj kakovostnih tal, vključno z nekmetijskimi. Skrb za tla in iz njih izhajajoče funkcije in storitve, ki omogočajo življenje na Zemlji,[294] je pogosto premajhna. Nujna so ciljna prizadevanja za ustavitev povečevanja obsega pozidanih površin in racionalnejšo rabo prostora z usmerjanjem v razvoj dejavnosti na opuščenih, razvrednotenih oz. manj vrednih območjih. Za boljše upravljanje prostora in usklajevanje nasprotujočih si interesov je treba v celovito presojo vplivov človekovih posegov na okolje vključiti tudi vplive na tla ter vzpostaviti sprotno evidentiranje stanja v enotno bazo podatkov (Vrščaj, 2023).

Dosedanji proces oživljanja funkcionalno razvrednotenih območjih (FRO) kaže na pozitiven trend, a tudi na pomanjkanje celostnih ureditev, vključno z zakonodajnim okvirom. Ponovna raba razvrednotenih območij je mehanizem za uvajanje krožnega gospodarstva z ohranjanjanjem prostora kot naravnega vira, zmanjšanje izgub rodovitne zemlje in doseganje cilja neto ničelne pozidave (ReNPVO20–30, 2020).[295] V sedmih letih od prvega evidentiranja se je število FRO zmanjšalo (FF UL, 2024). Dejavnost se je ponovno vzpostavila na okoli četrtini lokacij, pri čemer so prevladovale dejavnosti za industrijo, obrt in skladiščenje ter za bivanje (kazalnik 4.14). Zgolj ponovno vzpostavljena dejavnost na FRO pa še ne zagotavlja racionalnejše rabe virov, ki bi morala biti v skladu z evropskim zelenim dogovorom (EK, 2019) tudi podnebno nevtralna. Lampič in Rebernik (2023a) ugotavljata, da je od 279 oživljenih FRO v letu 2023 tem ciljem sledila desetina, 55 % pa je bilo razmeroma uspešnih. V praksi je namreč ponovna vzpostavitev dejavnosti na FRO pogosto načrtovana kratkoročno in prepuščena naključnim naložbam, ki sledijo tržnemu povpraševanju. Nove dejavnosti so razpršene, kar kaže na pomanjkanje sistematičnega prostorskega načrtovanja in odsotnost strateškega pristopa umeščanja novih dejavnosti v prostor. Premišljena in trajnostno zasnovana prenova oz. oživljanje je časovno in finančno zahteven proces z visoko stopnjo negotovosti, vendar dolgoročno prinaša številne gospodarske, družbene in okoljske koristi. Pri umeščanju novih dejavnosti na FRO je nujno poiskati kompromise med nacionalnimi, regionalnimi in lokalnimi potrebami

[288] Novejša prizadevanja so bila usmerjena v zmanjšanje izpustov iz majhnih in srednje velikih kurilnih naprav.

[289] Onesnaženost zraka npr. škodi kmetijskim pridelkom in povzroča spremembo naravnega kroženja snovi (ARSO, 2023).

[290] S sprejetjem revizije Direktive o kakovosti zraka (EK, 2022d) bodo veljale strožje omejitve pri koncentraciji delcev $PM_{2,5}$, PM_{10} in NO_2 (z 20 na 10 µg/m³, z 20 na 15 µg/m³ ter s 40 na 20 µg/m³ do 2030), ki so bližje priporočilom WHO (pod 5, 15 oz. 10 µg/m³). Po ocenah bodo stroški za doseganje novih standardov ostali precej pod 0,1 % BDP, koristi pa bodo vsaj sedemkrat tolikšne (EK, 2022e). Na strani izpustov strožje omejitve za pet glavnih onesnaževal določa tudi Direktiva EU o nacionalnih zgornjih mejah izpustov, ki je osrednji element celovitejšega programa »Čist zrak za Evropo« (Uradni list RS, št. 48/18, 2018). Slovenija naj bi izpuste $PM_{2,5}$ po letu 2020 v primerjavi z letom 2005 zmanjšala za 25 %, po letu 2030 pa za 70 % (v povprečju EU za 22 % in 51 %). Pobude, kot so npr. strožji standardi za izpuste onesnaževal zraka za vozila, revizija direktive o industrijskih izpustih ter vsi ukrepi, ki prispevajo k podnebno nevtralnemu in od virov ločenemu gospodarstvu do leta 2050, bodo prispevali tudi k manjšemu onesnaževanju zraka.

[291] Cilj EU je do leta 2030 zmanjšati število ljudi, ki jih kronično moti hrup zaradi prometa, za 30 % v primerjavi z letom 2017.

[292] Z namenom sistemskega spremljanja in upravljanja onesnaženja prostora je bila v letu 2021 vzpostavljena nacionalna evidenca potencialno onesnaženih območij, ki bo z nadaljnjimi dopolnitvami omogočala celovitejše upravljanje z njimi. Glede na stopnjo občutljivosti okolja in ogroženosti človekovega zdravja v primeru onesnaženosti se v preverjanje dejanskega stanja v nujno in zelo potrebno prednostno obravnavo uvršča tretjina teh območij (Lampič idr., 2022, 2021).

[293] Po številu potencialno ogroženih območij izstopata večji osrednjeslovenska in podravska statistična regija, območja, potencialno onesnažena z organskimi onesnaževali, so zaradi intenzivnega kmetijstva v pomurski statistični regiji.

[294] Poleg zagotavljanja hrane in druge biomase imajo tla pomembno vlogo tudi pri oskrbi s pitno vodo, pretvorbi in nevtralizaciji onesnaževal, kot skladišče ogljika in ponor atmosferskega CO_2, pri ohranjanju biotske pestrosti, sooblikovanju naravne in kulturne krajine idr.

[295] V letu 2023 je bilo v Sloveniji okoli 115.000 ha pozidanih površin (5,7 %), kar je 1.600 ha več kot leta 2019 (Lampič in Rebernik, 2023b).

ter s tem zagotoviti njihov dolgoročnejši obstoj. Priprava prve generacije novih regionalnih prostorskih načrtov (ZUreP-3, 2021), začete z letom 2023, je zato tudi priložnost za sistemsko ureditev in vključitev oživljanja FRO v strateško prostorsko načrtovanje na regionalni ravni. V podporo sistematičnemu trajnostnemu procesu in racionalnejši rabi prostora bi bilo nujno razviti celovit zakonodajni okvir za revitalizacijo teh območij (Rebernik idr., 2023).

Zemljevid: Ustreznost oživljenih FRO glede na izpolnjevanje ciljev zelenega prehoda, 2023

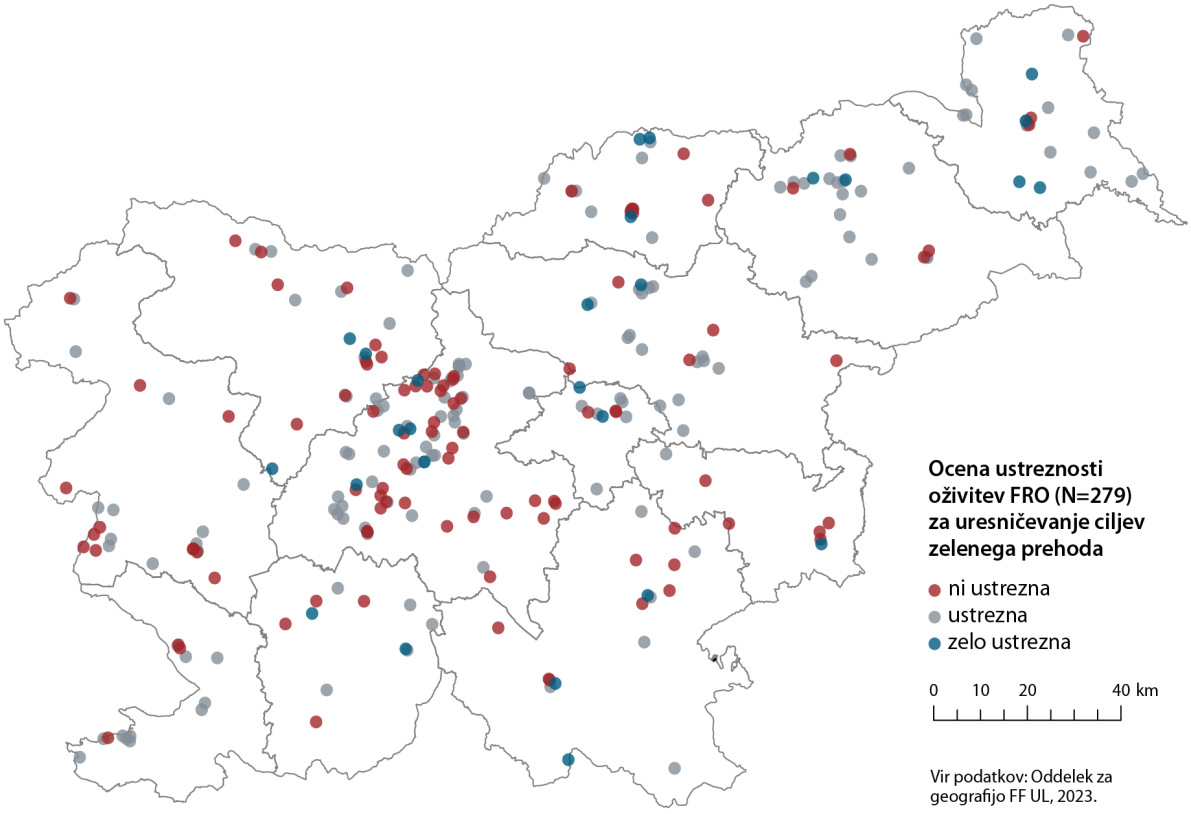

5 Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja

5.1 Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve

Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve (razvojni cilj 12)

Za doseganje cilja je potrebno učinkovito strateško upravljanje javnih institucij in oblikovanje kakovostnih javnih politik, ki se učinkovito in hitro odzivajo na spremembe. SRS 2030 kot pomembne dejavnike krepitve upravljanja javnega sektorja navaja oblikovanje k ciljem usmerjenih politik, razvijanje visoke kulture sodelovanja med državljani in institucijami ter s tem krepitev zaupanja v institucije, vključevanje deležnikov v vse stopnje oblikovanja in spremljanja politik, socialni dialog ter dostopnost informacij. Pomembno je tudi oblikovanje učinkovitega (in inovativnega) upravljanja javnih sistemov in storitev, izboljšanje nadzora nad različnimi institucionalnimi in družbenimi strukturami ter prevzemanje odgovornosti za sprejete odločitve.

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 12:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Zaupanje v javne institucije, v %	Parlament: 21 Vlada: 20 Lokalne oblasti: 49 (2023, pomladanska in jesenska meritev)	Parlament: 39 Vlada: 36 Lokalne oblasti: 55 (2023, pomladanska in jesenska meritev)	Najmanj polovica prebivalstva zaupa javnim institucijam (povprečje zadnjih treh meritev)
Izvršna zmogljivost, povprečna ocena od 1 do 10	5,33 (2022)	6,05 (2022)	Povprečje EU v letu 2030

Institucionalna konkurenčnost se je v zadnjih letih nekoliko poslabšala in še naprej zaostaja za povprečjem EU. Po upadu med gospodarsko-finančno krizo so ugodnejše makroekonomske razmere in stabilnejše javne finance v sredini prejšnjega desetletja vplivale na izboljšanje institucionalne konkurenčnosti, merjene z mednarodnimi kazalniki konkurenčnosti (IMD, Svetovna banka). Spremenjene razmere so vplivale na izboljšanje vrednosti kazalnikov, med njimi tudi anketnih kazalnikov IMD (2023), ki merijo zaznavo gospodarstvenikov na več področjih delovanja državnih institucij. Anketni kazalniki so dosegli najvišje vrednosti v letu 2019 in začetku leta 2020, temu pa so sledila večja nihanja, povezana s posameznimi šoki (npr. epidemija covida-19, obsežni protikrizni ukrepi, energetska kriza po začetku vojne v Ukrajini), ki so še posebej vplivali na razpoloženje gospodarstvenikov. Ob zadnjem merjenju leta 2023 so se kazalniki znova poslabšali, najbolj anketni.[296] Podjetja, vključena v anketo, to pripisujejo zlasti energetski krizi in z njo povezani draginji ter odzivanju države na novonastale razmere. Večina anketnih kazalnikov institucionalne konkurenčnosti tako zaostaja za ravnmi iz začetka leta 2020 in tudi za povprečjem EU. Glede na EU in vodilne inovatorke najbolj izstopajo nizke ocene pri delovni zakonodaji in pri birokraciji (Slika 97, desno). Po kazalnikih kakovosti delovanja institucij[297] se Slovenija uvršča okoli povprečja držav EU. Najbolje je ocenjena pri kazalnikih politične stabilnosti in odsotnosti nasilja, zaostanek pa je največji pri kazalnikih kakovosti regulative ter kazalnikih participacije in odgovornosti (transparentnost politik, odgovornost politikov in javnih uslužbencev, vmešavanje države v poslovanje podjetij itd.) (Kaufmann in Kraay, 2023).

Zaupanje v institucije države je bilo v zadnjem desetletju vseskozi relativno majhno in precej pod povprečjem EU, kljub povečanju v letu 2022 se je v letu 2023 ponovno zmanjšalo. Zaupanje v institucije države pripomore k lažjemu izvajanju politik in učinkovitemu upravljanju države, saj so ljudje, ki zaupajo javnim institucijam, bolj pripravljeni upoštevati državne organe in zakone, plačevati davke in sodelovati v kolektivnih ukrepih (Eurofound, 2018; Perry, 2021). Po povečanju v obdobju 2013–2019 se je zaupanje v ključne institucije v letih 2020 in 2021 zmanjšalo. Na to je pomembno vplivala epidemija covida-19, ki je povzročila spremembe v gospodarstvu in življenju ljudi. Z njenim trajanjem se je zmanjševalo zadovoljstvo prebivalstva

[296] Podobna gibanja so vidna tudi med državami EU, a so bila v Sloveniji izrazitejša.

[297] V strokovni literaturi so najpogosteje uporabljani kazalniki kakovosti upravljanja Svetovne banke, sestavljeni iz različnih podatkovnih virov. To so participacija in odgovornost (politični procesi, pravice in svoboda medijev), politična stabilnost in odsotnost nasilja (stabilnost in hitrost spremembe vlade, varnost), kakovost regulative, učinkovitost vlade (delovanje, učinkovitost, neodvisnost državne uprave, vključno z delovanjem osnovnega zdravstva, šolstva in infrastrukture), vladavina prava (področje normativnih pravnih pravil, spoštovanje temeljnih pravic posameznika, neodvisnost in učinkovitost sodstva) ter nadzor nad korupcijo.

Slika 97: Kazalniki institucionalne konkurenčnosti so v zadnjem letu pod vplivom energetske krize in draginje ponovno zanihali navzdol, Slovenija pri večini kazalnikov zaostaja za EU in vodilnimi inovatorkami

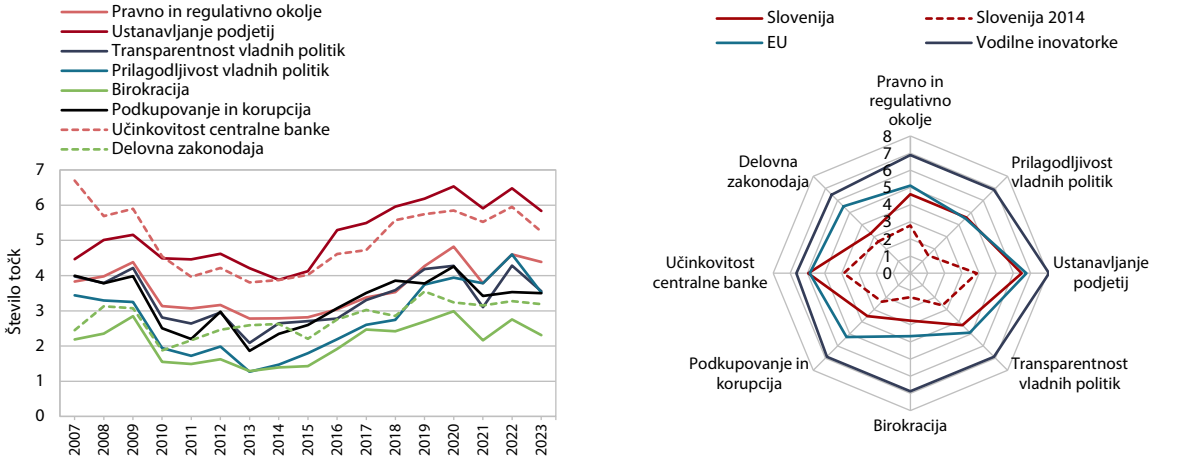

Vir: IMD (2023). Opomba: Višje število točk je boljše. Pri podrobnih kazalnikih je največ možnih točk 10, vsi kazalniki so narejeni na podlagi anket. Anketiranje poteka na začetku drugega četrtletja leta, v katerem so objavljeni rezultati. Vodilne inovatorke so Švedska, Finska, Danska, Belgija in Nizozemska.

z ukrepi vlade za zajezitev epidemije,[298] zadovoljstvo z demokracijo pa je bilo v letu 2021 najmanjše med državami EU (gl. UMAR, 2022d). Poleti leta 2022 se je zelo povečalo zaupanje v parlament in vlado, nekoliko večje je bilo tudi zaupanje v politične stranke, a se je že v letu 2023 ponovno močno zmanjšalo. Zaupanje v parlament in politične stranke je bilo med najmanjšimi v EU, zaupanje v vlado pa najmanjše med državami EU (kazalnik 5.1). To se kaže tudi v zadovoljstvu z delovanjem demokracije, ki se je po izrazitem povečanju v letu 2022 v letu 2023 zmanjšalo in ostaja pod povprečjem EU.[299]

Volilna udeležba na državnozborskih in predsedniških volitvah je bila leta 2022 višja kot na predhodnih volitvah. Udeležba na volitvah omogoča izbiranje političnih predstavnikov, za katere volivci menijo, da bodo zastopali njihove interese (posredna demokracija). Udeležba na državnozborskih in predsedniških volitvah je bila najvišja leta 1992, do volitev leta 2018[300] pa je bil značilen trend upadanja volilne udeležbe. Leta 2022 je bila volilna udeležba na državnozborskih volitvah ponovno med najvišjimi, kar Slovenijo uvršča v prvo polovico držav članic EU (gl. UMAR, 2023e). Višja je bila tudi na predsedniških volitvah, a je ostala še vedno razmeroma nizka (IDEA, 2023). Manj kot polovična in med najnižjimi doslej pa je bila udeležba na lokalnih volitvah (DVK, 2023). Za Slovenijo je značilna tudi tradicionalno nizka volilna udeležba pri volitvah v Evropski parlament, ki je bila v letu 2019 sicer najvišja doslej (28,9-odstotna), a med najnižjimi v EU. Sodelovanje javnosti na referendumih, ki je najpomembnejša oblika neposredne demokracije, se je v zadnjih dveh letih povečalo, a ostaja relativno nizko. Po indeksu demokracije (EIU, 2023) se Slovenija uvršča na 15. mesto v EU, in sicer med države s pomanjkljivo demokracijo.[301] Najbolje je ocenjeno področje volilnega procesa in možnosti sodelovanja na volitvah, slabše sta ocenjeni politična participacija in delovanje vlade, najslabše pa področje, povezano s politično kulturo, kar se odraža tudi v zelo nizkem zaupanju v politiko in politične stranke (kazalnik 5.1).

Vključevanje javnosti v vse stopnje oblikovanja ter spremljanja politik in predpisov kaže na pomanjkljivosti in neizkoriščene priložnosti za učinkovitejše usklajevanje razvojnih politik. Sodelovanje z zainteresiranimi stranmi je ključnega pomena za kakovostno oblikovanje politik, povečuje zaupanje javnosti v politike in predpise, povečuje legitimnost sprejetih predpisov ter pripomore k lažjemu izvajanju politik (OECD, 2021b).[302] Vključevanje javnosti v pripravo predpisa ni enkraten dogodek, ampak gre za proces, ki spremlja vse faze priprave predpisa. V Sloveniji so sprejeti minimalni standardi sodelovanja[303] mnogokrat neupoštevani (EK, 2023j), večina ministrstev pa vključi deležnike v pripravo predpisov šele v zaključni fazi[304] (Forbici idr., 2015; OECD,

[298] Med epidemijo je še posebej nestabilno zaupanje v vlado, ki je odgovorna za ukrepe, uvedene za zajezitev virusa (OECD, 2020a).

[299] Poleti leta 2022 je bilo z demokracijo v Sloveniji zadovoljnih 51 % vprašanih (EU: 58 %), kar je 16 o. t. več kot poleti 2021. Jeseni 2023 pa je bilo z demokracijo zadovoljnih 42 % vprašanih (EU: 55 %) (Eurobarometer, 2024).

[300] Predhodne predsedniške volitve so bile leta 2017, državnozborske in lokalne pa leta 2018.

[301] Krovni indeks demokracije je aritmetična sredina petih podindeksov, možno število točk je med 0 in 10. Države s številom med 8 in 10 so polno delujoče demokracije, med 6 in 8 so države s pomanjkljivo demokracijo, manjše število točk pa opredeljuje hibridne in avtoritarne režime. Podindekse sestavljajo področja volilnega procesa in možnosti sodelovanja na volitvah, delovanja vlade, politične participacije, politične kulture in državljanskih svoboščin (EIU, 2023).

[302] Sodelovanje javnosti je lahko spontano (izhaja iz interesa posameznika) ali organizirano s pozivom ciljnim skupinam in strokovnjakom. Ob tem je treba upoštevati, da imajo določene interesne organizacije s posebnimi predpisi oz. dogovori opredeljeno vlogo v postopkih priprave predpisov (ReNDej, 2009).

[303] Sodelovanje javnosti pri pripravi predpisov naj traja praviloma od 30 do 60 dni, izjema so predlogi predpisov, pri katerih sodelovanje po naravi stvari ni mogoče, npr. nujni postopki, državni proračun (ReNDej, 2009).

[304] Pomembno je, da so deležniki vključeni v zgodnje faze priprave predpisa, ko se ugotavljajo težave in možne rešitve, pa tudi ko so ti že

Slika 98: Vrednost indeksa industrijske demokracije, ki kaže vpetost deležnikov v socialni dialog, je visoka, a se je ob zadnjem merjenju (2018–2021) opazno poslabšala

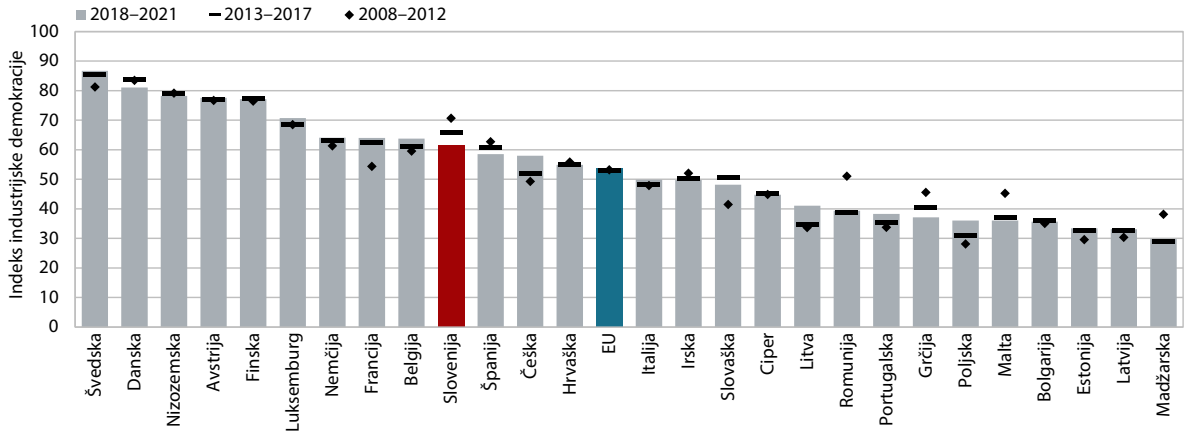

Vir: Eurofound (2023a). Opomba: Vrednost med 0 in 100. Višja vrednost indeksa je boljša.

2021b; Računsko sodišče, 2021a). CNVOS (b. d.) navaja več kršitev resolucije o normativni dejavnosti, predvsem številne predloge zakonov brez javne razprave, javna posvetovanja predlogov zakonov pa so večinoma krajša od priporočenih 30 dni. V letu 2022 se je povečal tudi delež zakonov, sprejetih po nujnem postopku, kjer sodelovanje javnosti ni predvideno (EK, 2023j).[305] Kljub temu je po podatkih OECD (2022a) vključenost deležnikov v pripravo predpisov (predvsem primarnih) v Sloveniji boljša kot v povprečju EU, precej slabša pa je pri spremljanju izvajanja. Zainteresirana javnost lahko pri pripravi predpisov sodeluje tudi prek spletnega portala E-demokracija, prav tako se lahko državljani vključijo v procese oblikovanja vladnih politik in ukrepov na portalu predlagam.vladi.si. Dober instrument za tesnejše povezovanje države z deležniki, vključno z agilnim odzivanjem na spreminjajoče se potrebe in okoliščine, so strateška razvojno-inovacijska partnerstva (SRIP), ki povezujejo podjetja, institucije znanja in državo v okviru uresničevanja strategije pametne specializacije (MGRT, b. d.). SRIP-i sooblikujejo uresničevanje omenjene strategije in organizirajo celovit razvojno-inovacijski ekosistem, ob tem pa bi bilo koristno izboljšati dialog med partnerji in bolj vključiti SRIP kot partnerja v postopke oblikovanja politik, strategij in specifičnih ukrepov (Bučar idr., 2022).

Socialni dialog v Sloveniji v zadnjih letih stagnira. Sodelovanje med socialnimi partnerji ima v Sloveniji pomembno vlogo pri obravnavi vprašanj in ukrepov, ki so povezani s socialno in ekonomsko politiko. Indeks industrijske demokracije[306] kaže, da je vpetost deležnikov v Sloveniji v socialni dialog razmeroma velika, sodelovanje med socialnimi partnerji pa že daljše obdobje stagnira in bi bilo lahko boljše, saj se je indeks v primerjavi s predhodnim obdobjem opazno zmanjšal (Eurofound, 2023a). Predvsem zadnja leta so se pogosto pojavljale motnje in prekinitve v delovanju Ekonomsko-socialnega sveta, pogosto pa je zastal oziroma bil prekinjen tudi socialni dialog. Nazadnje je do tega prišlo poleti 2023 zaradi nezadovoljstva delodajalcev glede sodelovanja pri oblikovanju nekaterih zakonov[307] (ESS, 2024). V okviru EK in drugih institucij EU so v socialni dialog dejavno vključeni tudi predstavniki civilne družbe, v Sloveniji pa nevladni sektor in druge strokovne organizacije v socialnem dialogu daljše obdobje niso imeli bistvene vloge (UMAR, 2021a). V letu 2022 je bil sicer vzpostavljen dialog med vlado in nevladnimi organizacijami na različnih področjih (MJU, 2022d).

5.1.1 Delovanje javne uprave in zagotavljanje javnih storitev

Država se je na področju delovanja javne uprave v zadnjih letih osredotočila predvsem na razvoj boljših in hitrejših storitev javne uprave, ki je temeljil na digitalizaciji storitev. Večina aktivnosti MJU je bila v letu 2023 usmerjena k nadgradnji storitev javnega sektorja – odzivanju na izredne razmere v okviru odprave posledic vremenske ujme (hitrejše in učinkovitejše odzivanje, sprejetje interventnih ukrepov, zavarovanje procesnopravnega položaja strank v upravnih zadevah), širitvi digitalnih storitev ter začetku procesa prenove plačnega sistema javnih uslužbencev v povezavi s prenovo delovanja celotnega sistema javnih uslužbencev. Strateško upravljanje javnih institucij, merjeno z indeksom izvršne zmogljivosti, se je v zadnjih letih izboljševalo, a je še naprej slabše ocenjeno kot

pripravljeni (OECD, 2021b).

[305] 2022: 35 %, 2021: 17 %, 2020: 32 %, 2019: 18 %.

[306] Indeks industrijske demokracije (angl. *Industrial democracy index*) je sestavljen iz treh delov: upravljanje sindikalnih združenj (organizacijska moč sindikatov, koordinacija in sodelovanje pri kolektivnih dogovorih in pogajanjih, reprezentativnost), socialni dialog na ravni podjetij (sodelovanje zaposlenih v odločitvah vodstev podjetij in medsebojnega vplivanja vseh strani v kolektivnih pogajanjih ter menedžerskih odločitvah) in pravice delavcev.

[307] Delodajalski predstavniki, člani ESS, so se v začetku julija 2023 prenehali udeleževati sej ESS zaradi po njihovi oceni več kršitev Pravil o delovanju Ekonomsko-socialnega sveta (neobravnavanje pripravljene zakonodaje na ESS – npr. dolgotrajna oskrba; nesoglasja glede sprejetih zavez glede Zakona o čezmejnem izvajanju storitev).

Slika 99: Kljub izboljšanju v zadnjih letih razvitost e-uprave še naprej nekoliko zaostaja za povprečjem EU (levo), najbolj pri čezmejni mobilnosti (desno)

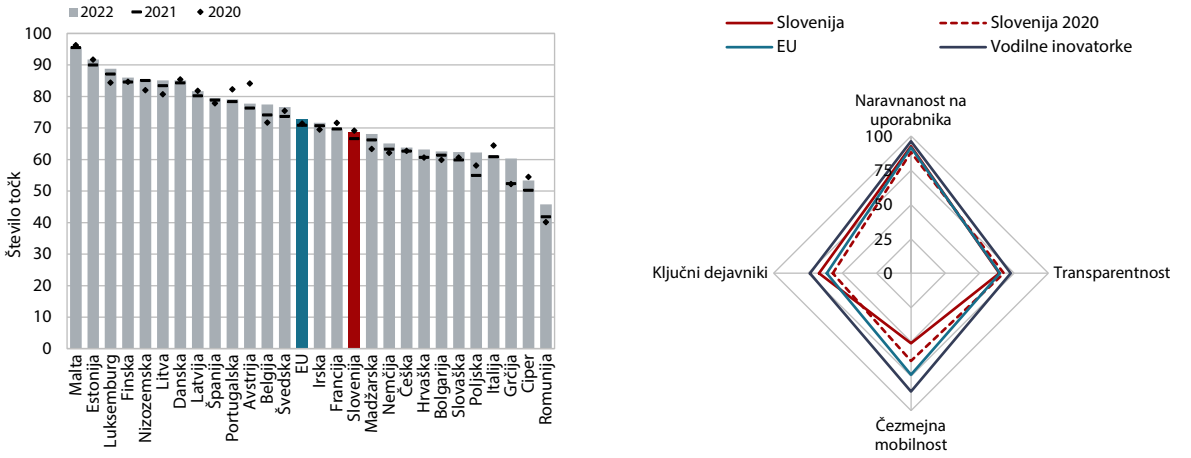

Vir: EK (2023e). Opomba: Vrednost med 0 in 100. Zaradi spremembe metodologije podatki niso primerljivi z obdobjem pred letom 2020.

v večini držav članic EU (19. mesto med državami EU) (kazalnik 5.2). V okviru indeksa ostaja nizka ocena učinkovitosti strateške zmogljivosti (npr. usklajenost razvojnih aktivnosti z nacionalnimi in drugimi strategijami) in pomanjkanje organizacijskih reform, kar omejuje učinkovito uresničevanje strategij (Bertelsmann, 2022). Kljub napredku pa Slovenija še naprej zaostaja za ciljem SRS, saj se razkorak za povprečjem EU le počasi zmanjšuje. Konec leta 2022 je bil ustanovljen strokovni svet za trajnostni razvoj javne uprave, katerega namen je bil dvig zaupanja javnosti v javne institucije, strateško upravljanje institucij in koordiniran razvoj javne uprave (Kovač, 2023; MJU, 2022b). Svet kot strokovno telo je v lanskem letu deloval na izbranih trajnostno usmerjenih področjih (boljši predpisi, reorganizacija upravnih enot in učinkoviti upravni postopki[308]) ter pripravil več študij in predlogov ukrepov izboljšav za slovensko javno upravo v sklopu trajnostnega družbenega razvoja in evropsko primerljivega javnega upravljanja (Gnilšak idr., 2023).

Razvitost storitev e-uprave se je v zadnjih letih izboljšala in je na nekaterih področjih presegla povprečje EU. Digitalizacija javnih storitev in vzpostavitev okolja za uporabo e-storitev sta pomembna elementa digitalne preobrazbe javnega sektorja in javne uprave v naslednjih letih (MDP, 2023b; SVRK, 2021). Več digitalnih orodij omogoča poslovanje z državo državljanom (portal eUprava, portal zVem in ZZZS na področju zdravstva, eSamonaročanje pri poslovanju z upravnimi enotami) in podjetjem (portal SPOT[309]) ter sodelovanje javnosti pri oblikovanju politik in upravnih odločitev (E-demokracija, predlagam.vladi.si). Pomemben napredek je bil narejen v obdobju epidemije, ko so bile odpravljene ali omiljene nekatere zahteve po identifikaciji[310], s tem pa so digitalne javne storitve postale uporabnikom prijaznejše. V letu 2022 je bila izdana tudi e-osebna izkaznica[311], ki preko sistema SI-PASS omogoča prijavo v e-storitve javne uprave. Zelo visoko se Slovenija uvršča tudi v odprtosti podatkov (OECD, 2023a).[312] Raziskava EK (2023e) ocenjuje razvitost e-uprave v Sloveniji slabše od povprečja EU, kar kaže na potrebo po nadaljnjem izboljšanju kakovosti javnih digitalnih storitev. Slovenija je bolje od EU ocenjena pri naravnanosti na uporabnika (razpoložljivost digitalnih storitev, uporabnost) in transparentnosti, v primerjavi z EU pa so potrebne izboljšave nekaterih ključnih dejavnikov (e-identitete, e-dokumenti, registri, e-vročanje) in čezmejne mobilnosti (kako enostavno lahko državljani iz tujine dostopajo do spletnih storitev in jih uporabljajo; kateri mehanizmi spletne podpore in povratnih informacij so vzpostavljeni za čezmejne uporabnike). Podatki EK (2023b) kažejo, da je Slovenija v zadnjih letih napredovala pri večini kazalnikov na področju digitalnih javnih storitev, a še naprej za EU zaostaja pri digitalnih storitvah za državljane in je blizu povprečja EU za podjetja. Po indeksu razvitosti e-uprave, ki ga izračunavajo Združeni narodi, je Slovenija uvrščena

[308] Delo je potekalo na področjih boljših predpisov na temelju določanja z dokazi in participacije deležnikov, reorganizaciji lokalnih upravnih enot v sinergiji z lokalno samoupravo in modernejše in evropsko primerljive kodifikacije in učinkovitega izvrševanje upravnih postopkov, vključno z digitalno preobrazbo.

[309] V letu 2022 je bilo prek portala SPOT oddanih več kot 2,8 mio vlog, kar je skoraj štiristo tisoč več kot v letu 2021. Povečanje števila elektronsko oddanih vlog je povezano z uvajanjem novih postopkov in e-storitev, med drugimi urejanjem zahtevkov za refundacijo nadomestila plače.

[310] Razmah epidemije je pospešil prehod na storitev SI-PASS, ki omogoča državljanom, poslovnim uporabnikom in javnim uslužbencem spletno prijavo in elektronsko podpisovanje dokumentov na več državnih in drugih portalih in elektronsko poslovanje (eUprava, SPOT, zVem, eDavki itn.) (Državni center za storitve zaupanja, b. d.).

[311] Elektronska osebna izkaznica vsebuje digitalno potrdilo za prijavo visoke ravni, potrdilo za prijavo nizke ravni ter kvalificirano digitalno potrdilo za e-podpis.

[312] Odprti podatki spodbujajo preglednost, odgovornost in inovacije ter tako omogočajo večji nadzor nad vladnimi ukrepi, spodbujajo sodelovanje ter omogočajo razvoj novih rešitev. Slovenija ima v ta namen vzpostavljen nacionalni portal odprtih podatkov OPSI. Novela Zakona o dostopu do informacij javnega značaja, ki je bila sprejeta leta 2022, je na podlagi Direktive EU o odprtih podatkih določila t. i. zbirke podatkov visoke vrednosti, ki jih morajo države brezplačno dati na voljo zainteresiranim uporabnikom (gre za področja: geoprostorski podatki; opazovanje Zemlje in okolja; meteorološki podatki; statistični podatki; podjetja in lastništvo podjetij; mobilnost). Zakon narekuje tudi odpiranje raziskovalnih podatkov, ki so financirani iz javnih sredstev.

na 10. mesto med državami EU, napredek pa se kaže pri vseh komponentah raziskave (UN, 2022b).[313] V letu 2023 je bil poleg krovne strategije digitalne preobrazbe[314] sprejet tudi Načrt za digitalno desetletje (MDP, 2023b), ki vsebuje ukrepe na področjih digitalnih kompetenc, digitalne infrastrukture, digitalne preobrazbe gospodarstva in digitalnih javnih storitev, ki naj bi prispevali k nadaljnjemu izboljšanju razvitosti e-uprave in skupnim evropskim ciljem Digitalnega desetletja 2030.

Uvajanje modelov kakovosti v organe javne uprave se nadaljuje; manjkajo sistemske spremembe, ki bi spodbudile večjo kakovost in učinkovitost dela. Kakovost se preverja z uporabo skupnega ocenjevalnega okvira v javnem sektorju (CAF),[315] ki se je sprva uvajal na upravnih enotah, kasneje pa razširil še v organe državne uprave. Za uspešno opravljanje delovnih nalog so, poleg formalne izobrazbe in strokovne usposobljenosti, potrebna tudi druga znanja in veščine, vedenja, ravnanja in lastnosti, ki omogočajo, da posameznik delo opravi na najvišji ravni. V tem okviru je bil že leta 2019 pripravljen model kompetenc za državno upravo (MJU, 2019b), na podlagi katerega so bili pripravljeni ustrezni priročniki in opredeljene temeljne vodstvene in delovno specifične kompetence.[316] Večina dodatnih usposabljanj za javne uslužbence v Sloveniji poteka preko Upravne akademije, kjer v okviru izvajanja kohezijske politike (Večletni finančni okvir 2021–2027) potekajo aktivnosti usposabljanja za kompetence prihodnosti in vzpostavitev odprte mreže znanja. OECD (2023c) navaja, da v primerjavi z drugimi državami OECD, še zlasti pa vodilnimi inovatorkami, slovenski državni uslužbenci nimajo večjih spodbud za dodatna usposabljanja in izobraževanja (npr. zagotovljena odsotnost v delovnem času, ocene uspešnosti dela, izobraževanja, povezana z napredovanji). Vzpostavljen je bil tudi informacijski sistem za upravljanje in razvoj zaposlenih v državni upravi (IS MUZA), ki je vsebinsko posodobil in digitalno podprl kadrovske procese (MJU, 2023e), ob tem pa zaenkrat še ni bila sprejeta novela zakona o javnih uslužbencih, ki bi tudi v javno/državno upravo uvedla kompetenčni model, okrepila strokovnost in neodvisnost javnih uslužbencev ter omogočila večjo fleksibilnost pri upravljanju kadrov. Korak naprej so bile že v letu 2022 sprejete usmeritve za hibridni način dela v državni upravi, ki poleg lažjega usklajevanja poklicnega in družinskega življenja zaposlenih zmanjšuje določene stroške in pozitivno prispeva k zelenemu prehodu in digitalizaciji (MJU, 2022c).

V zadnjih letih so bili na področju javnega naročanja sprejeti številni ukrepi za posodobitev in digitalizacijo sistema, izziv pa ostaja učinkovitost in konkurenca. Vzpostavljen je bil informacijski sistem e-JN, ki je omogočil izvajanje postopkov javnega naročanja na popolnoma elektronski način (vključno z elektronskimi dražbami), s tem pa se znižujejo stroški za izvajalce, skrajšujejo postopki, omogoča se večja preglednost (npr. eRevizija, ki omogoča večjo preglednost v primeru revizij in pritožb) in boljši nadzor nad porabo javnih sredstev. V letu 2023 je bila vzpostavljena tudi povezava med Centralno kazensko evidenco in e-JN (aplikacija e-Dosje), kar omogoča hitro in varno elektronsko preverjanje vseh razlogov za izključitev, s tem pa se postopki javnega naročanja lahko pomembno skrajšajo (MJU, 2023c). Področje javnega naročanja v Sloveniji je razdrobljeno, izvaja ga preko 2.000 naročnikov, obseg javnih naročil pa je v letu 2022 znašal več kot 14 % BDP.[317] Najpogosteje izvedeni postopek za oddajo naročil je postopek oddaje naročila male vrednosti (54,7 %), kar kaže na pogosto uporabo manj zahtevnih in enostavnejših postopkov. Kljub vzpostavitvi informacijskega sistema so bile elektronske dražbe uporabljene v manj kot enem odstotku vseh oddanih naročil po številu in vrednosti. Težava ostaja tudi pomanjkanje konkurence pri javnih naročilih, saj je sorazmerno veliko število razpisov samo z enim izvajalcem, kar bi lahko pomenilo višjo ceno in korupcijsko tveganje (EK, 2023i). Premalo izkoriščeno je tudi skupno javno naročanje, ki pomeni le manjši delež v številu vseh oddanih naročil (4,7 %), v vrednosti pa manj kot desetino (8,9 %). Visoko ostaja število zahtevkov za revizijo in drugih vlog v postopkih pravnega varstva, saj je Državna revizijska komisija v letu 2022 odločila o 171 zahtevkih za revizijo (v vrednosti 4,5 mrd EUR), od tega je vlagateljem ugodila v okoli polovici vseh zahtevkov. V strukturi rešenih zahtevkov so sicer prevladovali zahtevki za revizijo na področju gradenj (41 zahtevkov oz. 23 % vseh zahtevkov), najvišja pa je bila vrednost zahtevkov za revizijo v povezavi z medicinskimi in farmacevtskimi izdelki (2,4 mrd EUR oz. 52 % celotne vrednosti zahtevkov)(DKOM, 2023).

Slovenija je v preteklih letih postopno zmanjšala administrativne ovire, a zaznava teh sprememb med gospodarstveniki ostaja razmeroma nizka. Različni programi odprave administrativnih ovir in izboljšanja predpisov se v Sloveniji sistematično izvajajo že več kot petnajst let. Pregled stanja realizacije ukrepov omogoča

[313] Pri najrazvitejših državah je stopnja digitalizacije tako visoka, da ta metodologija ne more prikazati razlik med njimi, zato so za take primerjave bolj relevantne analize EU ali OECD. Definicija e-uprave, ki se uporablja v meritvah Združenih narodov, temelji na ciljih trajnostnega razvoja (npr. ekonomski razvoj, infrastruktura, izobraževanje itd.). Metodologija se sicer letno prilagaja aktualnim trendom in potrebam, kar otežuje primerjave rezultatov med posameznimi leti.

[314] Konec leta 2022 je bila pripravljena Strategija digitalnih javnih storitev 2030, ki je opredelila tri strateške prednostne naloge – do leta 2030 bodo vse ključne javne storitve zagotovljene na spletu in dostopne vsem uporabnikom, vsaj 80 % ključnih javnih storitev, ki so dostopne digitalno, bo tudi opravljenih digitalno, in vsaj 80 % uporabnikov javnih storitev bo uporabljalo digitalno identiteto (MJU, 2022a). Ukrepi so vključeni tudi v krovno strategijo digitalne preobrazbe Digitalna Slovenija 2030 (MDP, 2023a).

[315] Skupni ocenjevalni okvir v javnem sektorju je orodje za celovito obvladovanje kakovosti, razvito v javnem sektorju in za javni sektor, na podlagi modela poslovne odličnosti Evropskega sklada za upravljanje kakovosti EFQM.

[316] Na podlagi intervjujev so bile opredeljene temeljne vodstvene in delovno specifične kompetence – 14 sklopov sorodnih delovnih mest, tako imenovanih grozdov, 29 kompetenc in 280 vedenj (MJU, 2023b).

[317] Na podlagi statističnih podatkov je obseg javnih naročil, oddanih leta 2022, znašal 8,05 mrd EUR oz. 14,11 % BDP. Javno naročanje predstavlja pomemben delež odhodkov proračuna Republike Slovenije (58,7 % v letu 2022).

Slika 100: Glavne prednosti Slovenije so kakovostna delovna sila in zanesljiva infrastruktura

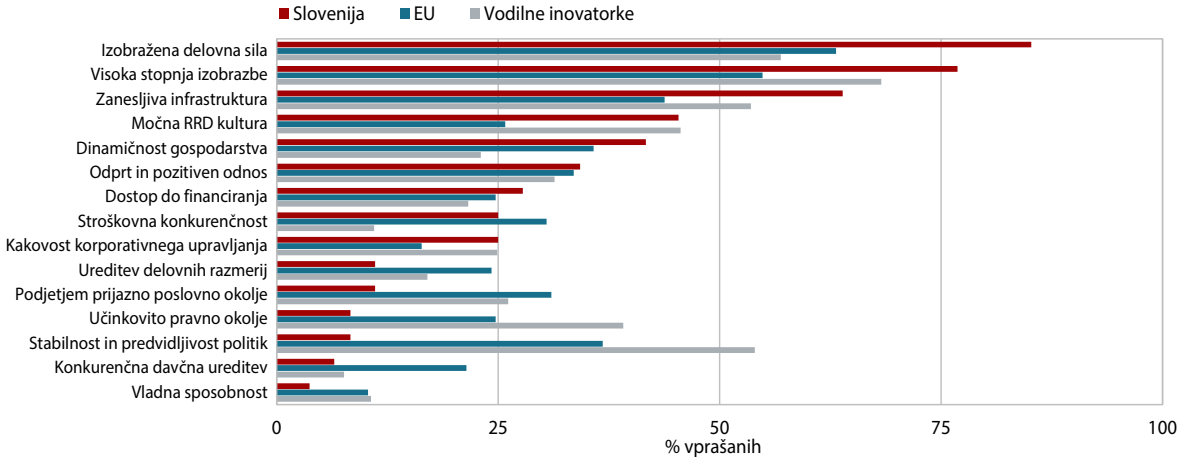

Vir: IMD (2023). Opomba: Gospodarstveniki so med 15 dejavniki izbrali pet dejavnikov, ki kažejo na privlačnost posamezne države. Za EU in vodilne inovatorke je izračunano netehtano povprečje.

Enotna zbirka ukrepov za boljše zakonodajno in poslovno okolje ter dvig konkurenčnosti, ki se nenehno dopolnjuje z novimi ukrepi. Po podatkih MJU (2024a) je bilo do konca leta 2023 izvedenih 348 ukrepov za boljšo zakonodajo in poslovno okolje (82 % vseh zbranih ukrepov), največ na področju gospodarstva, financ, statistike, pravosodja in kmetijstva. Skupaj je bilo v obdobju med 2016 in 2023 izvedenih 60 evalvacij realiziranih ukrepov, ki naj bi znižali zakonodajna bremena v skupni višini 150,4 mio evrov. V zadnjih dveh letih je bilo izvedenih več ukrepov na področju financ (npr. sprememba zakona o davčnem postopku, ukrepi za omilitev cen energentov), pravosodja (npr. spremembe stečajnih postopkov), digitalizacije postopkov (nadgradnja elektronskih storitev za državljane in poslovnih portalov), zaščite potrošnikov, aktivacije brezposelnih itd. (MJU, 2023a, 2024a). Na podlagi anket med gospodarstveniki je napredek pri zmanjševanju regulacije in administrativnih ovir navedlo več mednarodnih raziskav (IMD, 2023; Kaufmann in Kraay, 2023), ki pa tudi kažejo, da se razkorak do povprečja EU pri kakovosti regulativnega in pravnega okvira v zadnjih letih le počasi zmanjšuje. Slovenija tako še naprej zaostaja za povprečjem EU, kar je povezano tudi z relativno velikim nezaupanjem vprašanih v delovanje vlade in državnih institucij (kazalnik 5.1).

Na področju analize učinkov predpisov (RIA) je bil v zadnjih letih narejen določen napredek, ključno ostaja izvajanje priporočil in zastavljenih ukrepov. V primerjavi z drugimi državami OECD se v Sloveniji manj pogosto izvaja zlasti presoja učinkov podzakonskih aktov, medtem ko je pogostost presoje zakonskih aktov podobna. Boljša bi lahko bila tudi informiranost ter sodelovanje deležnikov in javnosti (OECD, 2021e, 2021f). Računsko sodišče (2021a) navaja, da je izvajanje presoje učinkov le delno učinkovito, in je med drugim predlagalo pripravo dodatnih testov za oceno učinkov predlaganih predpisov in nadaljnje usposabljanje zaposlenih. V letu 2023 je bila sprejeta metodologija za oceno učinkov predpisov na različna družbena področja, ki bo aplikativno podprta v novem informacijskem sistemu za pripravo predpisov (MOPED) (MJU, 2023d). To naj bi pripravljavcem olajšalo pripravo ocene učinkov, hkrati pa bi tudi povečalo transparentnost.[318] Ob tem velja omeniti, da je sprejeta metodologija samo eden izmed ukrepov iz Akcijskega načrta za izboljšanje postopka načrtovanja, priprave, sprejemanja in vrednotenja učinkov zakonodaje 2019–2022 (MJU, 2019a).

5.1.2 Vpliv javnih institucij na delovanje gospodarstva

V zadnjih letih so bili sprejeti številni ukrepi za izboljšanje poslovnega okolja, kljub temu pa ovire za poslovanje ostajajo višje kot v povprečju EU. Raziskava IMD kaže, da so glavne prednosti Slovenije kakovostna in dobro usposobljena delovna sila, visoka stopnja izobrazbe in infrastrukturna povezanost (v povezavi z ugodno geografsko lego). Podobni odgovori veljajo tudi za vodilne inovatorke, a tam več kot polovica vprašanih kot prednosti v njihovih državah izpostavlja tudi politično stabilnost in predvidljivost politik in poslovnega okolja. V zadnjih letih je bilo tako sprejetih več ukrepov za večjo enostavnost poslovanja[319] in podporo delovanju podjetij.[320] S socialnimi partnerji je bil tudi dosežen dogovor pri predlogu novele Zakona o gospodarskih družbah, ki naj bi med drugim omogočil enostavnejše ustanavljanje podjetij in podružnic tujih podjetij preko spletnih registrskih postopkov, bolj učinkovito izvedbo

[318] Npr. vse potrebne informacije o možnih alternativnih predlogih in njihovih učinkih s ciljem sprejemanja strokovnih in celovitih odločitev pri oblikovanju politik. Pripravljena Metodologija za oceno učinkov predpisov na različna družbena področja je eden od predvidenih ukrepov iz Akcijskega načrta za izboljšanje postopka načrtovanja, priprave, sprejemanja in vrednotenja učinkov zakonodaje 2019–2022.

[319] Digitalizacija javnih storitev in javnega naročanja, sistem vse na enem mestu, sprejetje Zakona o debirokratizaciji.

[320] Novela Zakona o investicijah (ZSInv-B, 2022) naj bi spodbudila dodeljevanje investicij v raziskave, razvoj in inovacije, prilagojene zahtevam za digitalni in zeleni prehod, povečanje obsega razvojnih sredstev za podporo zagonskim in hitrorastočim ter inovativnim podjetjem v letu 2023.

Slika 101: Donosnost upravljanja naložb v lasti države se je zaradi zaostrenih razmer v energetskem sektorju v letu 2022 zmanjšala (levo), največji delež izplačil dividend so za poslovno leto 2022 izplačala podjetja v stebru finance (desno)

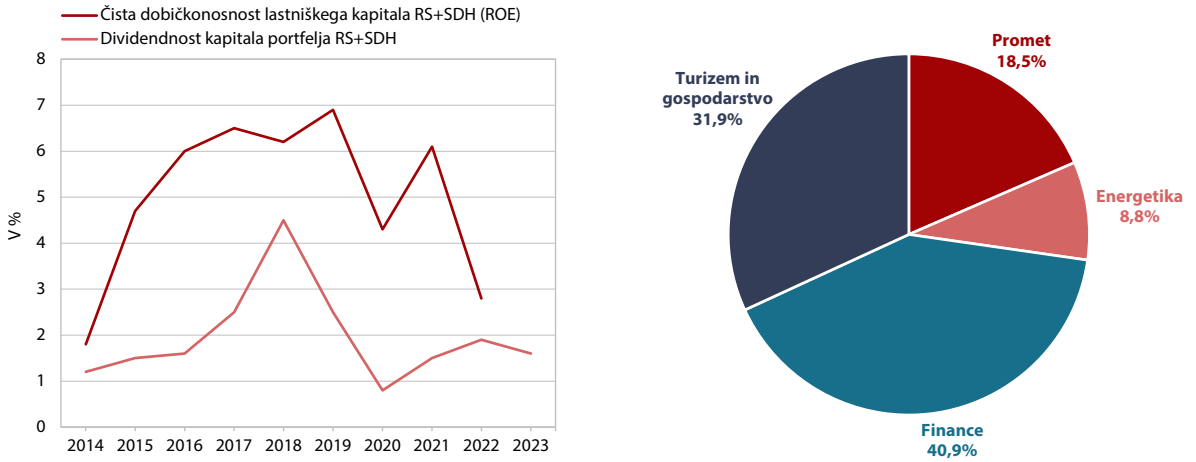

Vir: SDH (2023b). Opomba: ROE – delež čistega dobička/izgube, ustvarjen z denarno enoto vloženega kapitala. Dividendnost kapitala portfelja – delež vloženega in ustvarjenega lastniškega kapitala, ki se vrne lastnikom preko izplačila dividend. Dividende v tekočem letu so izplačane na podlagi rezultatov predhodnega leta.

čezmejnih operacij ter izboljšal korporativno upravljanje podjetij (MGTŠ, 2024). V javni obravnavi je tudi novela Zakona o podpornem okolju za podjetništvo, ki naj bi povečala učinkovitost dodelitve sredstev preko Javnega sklada za podjetništvo (SPS) in spremenila nekatere omejitve glede kapitalskih naložb. Vzpostavljen je bil tudi nov posojilni sklad v višini 100 mio EUR, ki omogoča kredite z ugodnimi obrestnimi merami za slovenska podjetja, ki so bila prizadeta zaradi vojne v Ukrajini ali energetske krize. Hkrati pa mednarodne primerjave še naprej kažejo, da kljub ukrepom ovire za poslovanje podjetij ostajajo višje kot v povprečju EU. Podjetja v anketah navajajo predvsem pretirano birokracijo (gostota predpisov in dolgotrajnost postopkov) ter pogostost spreminjanja zakonodaje in davčne politike, v zadnjem letu pa tudi pomanjkanje delavcev in splošne gospodarske razmere (Eurobarometer, 2023b; Eurostat, 2024; IMD, 2023; Kaufmann in Kraay, 2023; WEF, 2019). Poleg večje učinkovitosti javnih institucij to kaže tudi na nujnost večje predvidljivosti poslovnega okolja in zakonodaje.

Korporativno upravljanje v podjetjih v državni lasti ostaja pomemben izziv. Z vstopom v OECD in sprejetjem kodeksa korporativnega upravljanja družb s kapitalsko naložbo države se je upravljanje družb v zadnjem desetletju postopno izboljšalo (Damijan in Damijan, 2019; OECD, 2018b). V letih 2021 in 2022 je bil prenovljen kodeks upravljanja javnih delniških družb (npr. oblikovanje kompetenčnega profila za člane poslovodstva pred izbirnim postopkom, nezdružljivost političnih funkcij in poslovodstva družb, sankcioniranje) (Ljubljanska borza in Združenje nadzornikov Slovenije, 2021; SDH, 2022). Mednarodne primerjave navajajo vmešavanje države ter politike v poslovanje podjetij in pomanjkanje kakovostnega korporativnega upravljanja v podjetjih v državni lasti (EK, 2022c; 2023; OECD, 2018b). EK (2022c, 2023i) opozarja, da lahko pomanjkanje dobrega korporativnega upravljanja v posameznih podjetjih v državni lasti negativno vpliva na konkurenčnost in zmanjša učinkovitost. Ob tem bi bilo treba okrepiti nadzorne svete in opustiti prakse politično motiviranih zamenjav članov upravnih odborov.

Donosnost upravljanja naložb v lasti države je bila v letu 2022 nižja kot v predhodnih letih. Konec leta 2022 je bila skupna vrednost portfelja Slovenskega državnega holdinga (SDH), ki je krovni upravljavec kapitalskih naložb države, 11,2 mrd EUR, v upravljanju pa je SDH imel skupaj 88 aktivnih kapitalskih naložb. Povišanje vrednosti portfelja (za okoli 1 mrd EUR) je posledica rasti kapitala družb zaradi doseženih poslovnih rezultatov, dokapitalizacije (HSE, SŽ) in prevzema novih naložb. Več kot tri četrtine portfelja sestavljajo strateške naložbe, preostalo pa so pomembne in portfeljske naložbe.[321] Največja stebra (promet in energetika) po razpoložljivih podatkih obsegata skoraj tri četrtine upravljavskega portfelja, pri tem pa koncentracija naložb ostaja zelo visoka, saj je deset največjih naložb sestavljalo 77,9 % knjigovodske vrednosti celotnega portfelja (SDH, 2023b).[322] Čisti donos na kapital družb (ROE) v portfelju RS in SDH se je v obdobju pred epidemijo povečeval, v letih 2020 in 2021 pa so bila prisotna večja nihanja zaradi razmer v gospodarstvu zaradi epidemije (kriza je najbolj prizadela podjetja iz turistične panoge) in okrevanja po njej. Znižanje ROE (za 3,3 o. t. na 2,8 %) v letu 2022 je bilo predvsem posledica slabih rezultatov energetskih družb[323], dobičkonosnost v vseh preostalih stebrih pa se je povečala. V letu 2023 je bil tako znesek izplačanih

[321] Naložbe države je na strateške, pomembne in portfeljske na osnovi vnaprej opredeljenih meril razvrstila Strategija upravljanja kapitalskih naložb države (OdSUKND, 2015).

[322] Leta 2016 je deset največjih družb sestavljalo 61 % knjigovodske vrednosti portfelja, v letu 2022 pa se je ta delež povečal na 77,9 %. Največja družba je konec leta 2022 obsegala skoraj 29 % vrednosti portfelja.

[323] Razlog za nizko donosnost energetskih družb, zlasti v povezavi s trgovanjem z električno energijo, so bile razmere na trgu (visoke cene energentov), izpadi proizvodnje (nizek vodostaj rek, ustavitev delovanja TEŠ, remont NEK) ter intervencijski ukrepi za obvladovanje energetske draginje.

dividend (za poslovno leto 2022) nižji kot leto prej in je znašal 175,5 mio EUR, največji delež pa so prispevale družbe iz stebra finance (zavarovalništvo, bančništvo) ter iz stebra gospodarstvo in turizem (farmacija). Šest največjih izplačevalcev dividend je izplačalo preko 86 % vseh dividend, njihov povprečni ROE pa je v letu 2022 znašal 10,5 % (SDH, 2023b). Konec leta 2022 je bilo na SDH preneseno tudi celotno premoženje DUTB ter s tem povezane vse pravice in obveznosti. S tem je SDH dobila nove pristojnosti, in sicer upravljanje terjatev ter upravljanje stvarnega premoženja. Prve ocene za leto 2023 kažejo, da se je dobičkonosnost portfelja SDH povečala (ocenjeni ROE je 8,6 %), na kar je vplivalo predvsem uspešnejše poslovanje družb s področja energetike (SDH, 2023a).

5.2 Zaupanja vreden pravni sistem

Zaupanja vreden pravni sistem (razvojni cilj 10)

Pravni sistem ima pomemben državni in strateški pomen pri varstvu pravic državljanov, gospodarskega razvoja in blaginje, saj je od njega močno odvisno delovanje vseh družbenih sistemov in podsistemov. Vsebina cilja je vzpostavitev pravnega sistema, ki zagotavlja kakovosten in učinkovit pravni okvir. SRS 2030 kot pomembne dejavnike zaupanja v pravni sistem navaja varovanje človekovih pravic, temeljnih svoboščin in enakih možnosti, jasno postopkovno in materialno zakonodajo, skrb za neodvisnost ter učinkovito in pregledno delovanje sodstva in odpravljanje vzrokov za pojav korupcije

Kazalniki uspešnosti za razvojni cilj 10:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Indeks vladavine prava, uvrstitev med državami članicami EU	16. mesto (2022)	–	Uvrstitev v prvo polovico med državami članicami EU
Predvideni čas reševanja civilnih pravdnih in gospodarskih zadev, število dni	309 (2021)	234 (2021)	200

V Sloveniji je bil dosežen napredek glede stanja pravne države, a pomanjkljivosti ostajajo. Uvrstitev Slovenije na lestvici indeksa vladavine prava se je v zadnjem letu nekoliko izboljšala, a se še vedno uvršča v drugo polovico držav EU (kazalnik 5.3). EK (2023j) je v Poročilu o stanju pravne države za leto 2023 izrazila napredek, povezan predvsem s kakovostjo in učinkovitostjo sodstva. Slovenija je tudi uresničila priporočila, ki se nanašajo na odpravo ovir za preiskavo in pregon primerov korupcije ter zagotavljanje proračunske avtonomije neodvisnih teles. Pomanjkljivosti so bile ugotovljene na področju boja proti korupciji (uresničevanje protikorupcijske strategije ter maloštevilne kazenske preiskave, obtožnice in sodbe v okviru boja proti korupciji) in neodvisnosti sodstva (vzpostavitev varovalk za neodvisnost sodnikov in državnih tožilcev v okviru parlamentarnih preiskav, reforma imenovanj v povezavi z zaščito neodvisnosti sodstva). V primerjavi z drugimi državami EU nizko ostaja zaupanje v pravno državo in sodstvo, ki se v zadnjih letih ni opazneje spremenilo (Eurobarometer, 2022a, 2022b; Kaufmann in Kraay, 2023; World Justice Project, 2023). Nizka ostaja zlasti tudi stopnja zaznave vpliva politike na odločitve sodišč ter vmešavanje ali pritisk zaradi gospodarskih ali drugih posebnih interesov (Eurobarometer, 2022a, 2022b). V zadnjih letih je bilo sprejetih več ukrepov za povečanje neodvisnosti sodstva, a ob tem EK (2023j) opozarja na pomanjkanje jamstev za neodvisnost sodstva. Z zakonodajnimi spremembami je bila odpravljena pristojnost ministra za notranje zadeve, da daje navodila policiji v posameznih zadevah, ki bi lahko vplivala na neodvisno delo državnih tožilcev in Evropskega javnega tožilstva. V pripravi je tudi prenos pristojnosti za imenovanje sodnikov z državnega zbora na predsednika republike in sodni svet, kar naj bi povečalo neodvisnost sodstva od politike. Število pritožb pri Evropskem sodišču za človekove pravice (ESČP) in zaradi tega ugotovljenih kršitev v zadnjih letih ne odstopata več od povprečja držav članic EU. Podatki za leto 2023 kažejo, da se je sicer število prejetih pritožb na ESČP močno povečalo, a je sodišče v povezavi s Slovenijo izreklo le dve sodbi, kjer je ugotovilo kršitve pravice do poštenega sojenja (ESČP, 2024).[324]

V letu 2023 se je nadaljeval trend obvladovanja pripada zadev na sodiščih, podobno kot v preteklih letih izziv ostaja dolgotrajnost reševanja pomembnejših zadev. Sodna statistika kaže na opazen trend zmanjševanja vseh prejetih zadev (pomembnih in ostalih), kar vpliva tudi na število rešenih in nerešenih zadev. Sodišča so ob zmanjševanju števila sodnikov in sodnega osebja večinoma rešila več zadev, kot je bil pripad novih. Izjema je bilo le leto 2020, ko so zaradi zajezitvenih ukrepov ob epidemiji sodišča poslovala omejeno. Povprečni čas reševanja vseh zadev[325] se je v zadnjih letih opazno skrajšal in je leta 2023 znašal manj kot en mesec, kar je bilo povezano predvsem s skrajšanjem časa reševanja ostalih zadev ter informatizacijo in boljšo organizacijo delovnih procesov.[326] Podaljšal pa se je čas reševanja pomembnejših zadev, kar je bilo tudi posledica novih pristojnosti, ki so jih spremembe zakonodaje naložile sodiščem.[327] Število rešenih pomembnejših zadev je v letu 2023 sicer za en odstotek preseglo število prejetih zadev. V letu 2023 so bili časovni standardi po novi metodologiji določeni za veliko večino postopkov na sodiščih, v letu 2024 pa je njihovo uvajanje v delo sodišč uvrščeno med prednostne naloge sodstva (Vrhovno sodišče, 2024a). V primerjavi z drugimi

[324] Podatkov o vsebini pritožb ni, velika večina pritožb (še) ni bila sprejeta v nadaljnji postopek ESČR. V odgovor je bilo lani Sloveniji vročenih le deset pritožb, od tega je bilo v dveh pritožbah odločeno s sodbo. 203 pritožbe je že sodišče zavrnilo oziroma jih razglasilo kot nedopustne.

[325] 15 % vseh zadev predstavljajo pomembne zadeve, 85 % pa ostale zadeve.

[326] Pri ostalih zadevah gre za formalizirane postopke, ki se vodijo praviloma na nižji ravni in je vključitev sodnika potrebna le izjemoma.

[327] Največji izziv ostaja pri upravnem sodišču, kjer je povprečno trajanje pomembnejših zadev dolgotrajno. V skladu s sprejetimi ukrepi (npr. ukinitev senatnega sojenja, nove zaposlitve) se je v letu 2023 trajanje pomembnejših zadev nekoliko skrajšalo.

Slika 102: Ob nižjem pripadu zadev se je v zadnjih letih čas reševanja pomembnejših zadev še podaljšal (levo), skrajšal pa se je čas reševanja ostalih zadev* (desno)

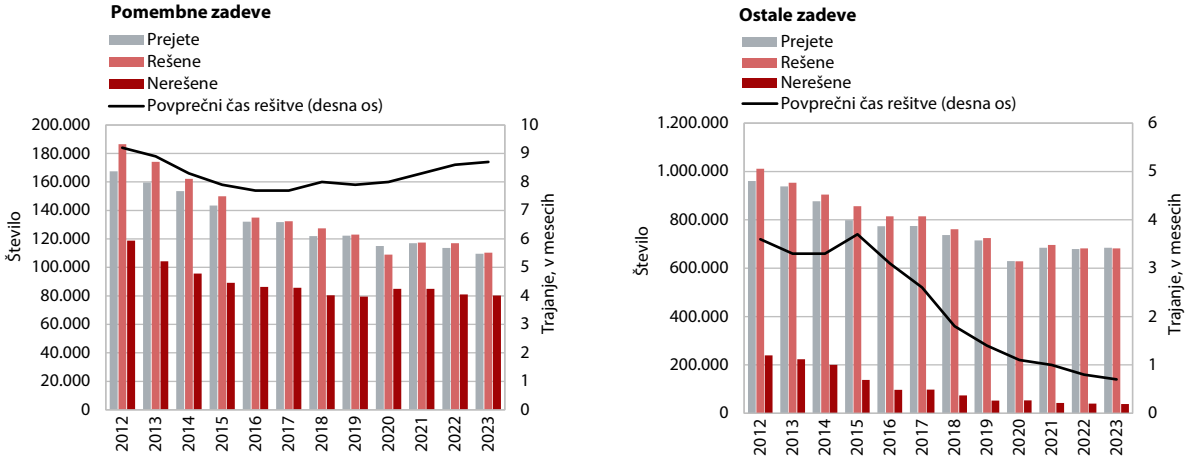

Vir: Vrhovno sodišče RS (Vrhovno sodišče, 2024b, 2024a). Opomba: * Zemljiškoknjižne, izvršilne in druge zadeve.

državami članicami EU je pričakovano trajanje postopkov na področju pravdnih civilnih in gospodarskih zadev na prvi stopnji daljše, razkorak do držav povprečja EU pa se je še nekoliko povečal. Med najdlje trajajočimi v EU so predvsem sodni postopki, povezani s pranjem denarja (EK, 2023l) (kazalnik 5.4).

Kakovost slovenskega sodstva[328] je primerljiva z drugimi državami EU in se je v zadnjih letih še nekoliko izboljšala. V zadnjih letih je bil zlasti dosežen napredek v digitalizaciji pravosodja in prilagoditvi procesnih pravil v smeri večje digitalizacije postopkov v civilnih, gospodarskih, upravnih zadevah in kazenskem postopku.[329] EK (2023l, 2023j) navaja, da so informacijske in komunikacijske tehnologije za vodenje zadev na sodiščih visoko razvite in široko uporabljane, v primerjavi z drugimi državami pa so zelo dobro urejeni tudi spremljanje in ocenjevanje dejavnosti sodišč ter uporaba jasnih standardov. Slovenija je uvrščena med najboljše države glede možnosti uporabe digitalnih orodij na sodiščih.[330] V okviru projekta Postopkovna pravičnost in širšega projekta izboljšanja kakovosti sodstva je bil v preteklih letih vzpostavljen celovit komunikacijski sistem, kjer lahko uporabniki v preprostem in razumljivem jeziku dobijo potrebne informacije, in je namenjen vsem, ki vzpostavljajo stik s sodiščem. Na kadrovskem področju se število sodnikov na 100.000 prebivalcev zmanjšuje od leta 2012, kljub nadaljnjemu zmanjšanju v 2023 pa ostaja med višjimi v EU. Z namenom razbremenitve sodnikov nesodniškega dela se je v tem obdobju nekoliko povečalo razmerje med številom sodnega osebja in sodniki, kljub temu pa sodniki v Sloveniji opravljajo tudi naloge, ki v nekaterih državah ne sodijo v pristojnost sodišč.[331] V zvezi s kakovostjo in neodvisnostjo sodstva EK poziva k ureditvi vprašanja povišanja prejemkov sodnikov in državnih tožilcev (EK, 2023j). Izdatki države za sodišča (na prebivalca v EUR) so bili leta 2021 (zadnji razpoložljivi mednarodno primerljivi podatki) sicer med višjimi v EU (EK, 2023l).

Zaznava korupcije ostaja relativno visoka in se je v zadnjih letih še nekoliko povečala. Ocena (zaznava) stopnje korupcije odraža delovanje institucij pravne države, integriteto javnega sektorja in kakovost upravljanja v javnem sektorju. V zadnjih letih je bilo sprejetih nekaj ukrepov za izboljšanje integritete institucij, javnih uslužbencev in funkcionarjev ter povečanje preglednosti delovanja v javnem sektorju. Nov Zakon o zaščiti prijaviteljev razširja obseg zaščite in naj bi izboljšal odkrivanje korupcije. V skladu s tem je v okviru Komisije za preprečevanje korupcije (KPK) v letu 2023 začel delovati Center za zaščito prijaviteljev, premik pa je bil narejen tudi na področju ozaveščanja in preventivnih aktivnosti (npr. projekt Ambasadorji integritete). Kljub temu mednarodna primerjava kaže, da se je zaznava korupcije, merjena z indeksom zaznave korupcije, v zadnjih letih, zlasti pa med epidemijo covida-19, poslabšala in je ostala višja kot v povprečju EU (Transparency International, 2024) (kazalnik 5.5). Od leta 2020 se je povečalo število prijav korupcije in drugih nepravilnosti, ki je leta 2023 preseglo vrednosti izpred šestih let. Med epidemijo se je zlasti povečalo število prijav koruptivnih dejanj, povezanih s sumi nepravilnosti v zvezi z nabavo medicinske opreme, v zadnjih letih pa je večina prijav povezana s kršitvami politične integritete,

[328] V ožjem pomenu vključuje kakovost sodnih odločb (na primer ustrezna struktura, postopki, utemeljenost sodbe in uporabljenih pravnih podlag), v širšem pa tudi zagotavljanje sodnih storitev. Na kakovost vplivajo tudi različni dejavniki, kot so uporaba IKT in finančni ter kadrovski viri.

[329] V zadnjih dveh letih se je izvajal ukrep zagotavljanja celovitih pametnih digitalnih rešitev v pravosodju za državljane in podjetja, v okviru katerega se bodo omogočile nadaljnje digitalne izkušnje poslovanja s sodišči (tako v konkretnem postopku kot tudi z zagotovitvijo spletne informacije o sodstvu, postopkih in pravni državi), z notarji (digitalizacija notarskih storitev) in drugimi pravosodnimi organi.

[330] Slovenija se med najboljše države EU uvršča pri razpoložljivosti spletnih informacij o pravosodnem sistemu za širšo javnost in pri e-poslovanju sodišč glede civilnih postopkov.

[331] V Sloveniji sodniki opravljajo svoje naloge tudi v zapuščinskih, zemljiškoknjižnih in izvršilnih postopkih, ki v nekaterih državah ne sodijo v pristojnost sodišč oz. jih opravljajo notarji.

transparentnosti in sumov korupcije v javnem sektorju (KPK, 2023, b. d.). Tudi anketa Eurobarometra (2023b, 2023d) kaže, da je zaznava korupcije med prebivalci in gospodarstveniki v Sloveniji močno razširjena, v zadnjih treh letih pa naj bi se še povečala. Vprašani tudi menijo, da je v Sloveniji korupcija posledica prepletenosti gospodarstva in politike ter da odmevni in veliki primeri korupcije niso ustrezno sankcionirani. EK (2023j) ocenjuje, da je število kazenskih preiskav, obtožnic in sodb v primerih korupcije, tudi v zadevah na visoki ravni, še naprej relativno nizko. Pomemben izziv za učinkovit pregon takih kaznivih dejanj je tudi trajanje preiskav in sojenja na prvi stopnji. Komisija za preprečevanje korupcije (KPK, 2024) navaja, da napredek ne bo mogoč brez bistvenih sistemskih sprememb in višje stopnje politične kulture (sprejemanje odgovornosti) ter spremembe miselnosti.

5.3 Varna in globalno odgovorna Slovenija

Varna in globalno odgovorna Slovenija (razvojni cilj 11)

Cilj je spopadanje Slovenije s svetovnimi izzivi, kot so migracijski tokovi, terorizem, podnebne spremembe in spoštovanje človekovih pravic. Nekateri od izzivov pomenijo tudi grožnje in tveganja za državno varnost. SRS 2030 kot pomembne dejavnike krepitve globalne odgovornosti in solidarnosti navaja zagotavljanje visoke ravni varnosti ljudi, kar vključuje tako zagotavljanje zaščite pred terorističnimi in drugimi nadnacionalnimi grožnjami (tudi kibernetskimi) kot tudi spodbujanje preventive in krepitev zmogljivosti za obvladovanje naravnih in drugih nesreč. Poudarja tudi krepitev zunanjepolitičnega sodelovanja na dvostranski in večstranski ravni ter obrambne sposobnosti. Z mednarodnim razvojnim sodelovanjem in humanitarno pomočjo prispeva k bolj uravnoteženemu in pravičnemu svetovnemu razvoju ter odpravi revščine in neenakosti.

Kazalniki uspešnosti SRS 2030 za razvojni cilj 11:

	Zadnji podatek		Ciljna vrednost za 2030
	Slovenija	Povprečje EU	
Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju, v %	6,8 (2020)	10,7 (2020)*	< 10
Globalni indeks miru, uvrstitev	5. mesto (v EU) (2023) 8. mesto (163) (2023)	_	Uvrstitev med najboljših pet držav v EU oziroma med deset na svetu

Opomba: * Ob zaključku redakcije Poročila o razvoju so bili podatki za leto 2023 na voljo samo za 12 držav EU.

Slovenija je od osamosvojitve del najpomembnejših mednarodnih organizacij, katerih cilj je stabilno mednarodno okolje, varnost in človekove pravice. Leta 1992 se je pridružila Organizaciji združenih narodov (OZN), ki je edinstven sistem za spoprijemanje s svetovnimi izzivi na področjih mednarodnega miru in varnosti, trajnostnega razvoja in človekovih pravic. Že več kot poldrugo desetletje je tudi članica EU, ki je naše najpomembnejše politično in pravno okolje. Temeljni okvir institucionalne nacionalne varnosti je poleg skupne zunanje in varnostne politike EU tudi organizacija NATO. Spremembe v širšem mednarodnem okolju vplivajo tako na EU kot na Slovenijo, ki se poleg pomembnih razvojnih političnih in ekonomskih vprašanj spoprijemata tudi s svetovnimi varnostnimi izzivi. Geopolitični dogodki v evropski soseščini (napad Rusije na Ukrajino februarja 2022 in vojna na Bližnjem vzhodu oktobra 2023) imajo zaradi geografske bližine in strateške lege potencialno velike humanitarne, varnostne in gospodarske posledice tudi v evropski regiji in posledično tudi v Sloveniji. K večjemu ugledu države pomembno prispeva prizadevanje za povečanje odgovornosti in solidarnosti na svetovni ravni ter delovanje v EU (npr. predsedovanje Svetu EU v drugi polovici leta 2021) in OZN (aktivno delovanje v odboru za človekove pravice v OZN, nestalno članstvo v Varnostnem svetu OZN) ter ohranjanje prispevka v mednarodnih operacijah in misijah, kjer se uvršča med zaveznice, ki nadpovprečno prevzemajo operativno breme.

5.3.1 Varnost

Slovenija je v svetovnem merilu ena najmirnejših držav. Svetovni indeks miru kaže, da se je v zadnjem desetletju uvrščala med najbolj mirne države na svetu, kar je tudi cilj SRS 2030, EU pa je najmirnejša regija (kazalnik 5.6). Število kaznivih dejanj je leta 2022 ostalo pod desetletnim povprečjem, a se je v primerjavi z letom 2021, ko je bilo najnižje v zadnjih desetih letih, povečalo.[332] Več je bilo splošne, gospodarske, mladoletniške in organizirane kriminalitete. Med kaznivimi dejanji splošne kriminalitete[333] je bilo največ kaznivih dejanj premoženjske kriminalitete. Čeprav jih je bilo več kot v letu prej, ko so deloma še veljali ukrepi za zajezitev epidemije covida-19, pa je njihovo število ostalo manjše od povprečja zadnjih petih let. V primerjavi z letom 2020, ko je bilo več kaznivih dejanj nasilja v družini kot pred epidemijo, je bilo v letih 2021 in 2022 prijavljenega nasilja v družini manj, leta 2023 pa ponovno več (gl. poglavje 3.3). V letu 2022 je bilo več ubojev in umorov, a je bilo njihovo število na ravni petletnega povprečja (Policija, 2023a). Sicer je bila leta 2021 (zadnji razpoložljivi podatek) standardizirana stopnja umrljivosti zaradi napadov v Sloveniji nižja kot v EU (Slovenija: 0,55 osebe na 100.000 prebivalcev; EU: 0,65) (Eurostat, 2024). V prvi polovici leta 2023 se je število kaznivih dejanj nadalje povečalo, vendar ostalo pod desetletnim povprečjem (Policija, 2023c).[334]

Prebivalci Slovenije so se v preteklih letih v svoji državi počutili varno. Občutek osebne ogroženosti prebivalcev v njihovem življenjskem okolju je bil vseskozi redek. Rezultati Evropske družboslovne raziskave kažejo,

[332] Zaradi izrednih varnostnih dogodkov lahko statistični podatki v posameznem letu močno odstopajo. Podatki za leti 2020 in 2021 odstopajo zaradi epidemije covida-19 (Policija, 2023a).

[333] Delež splošne kriminalitete v skupni kriminaliteti se v zadnjih desetih letih ni veliko spreminjal in se je gibal okoli 85 % (Policija, 2023a).

[334] Podatki za prvo polletje 2023 se primerjajo s podatki za prvo polletje preteklih let.

Slika 103: Leta 2022* je v Sloveniji na milijon prebivalcev zaradi prometnih nesreč umrlo manj oseb kot v povprečju EU

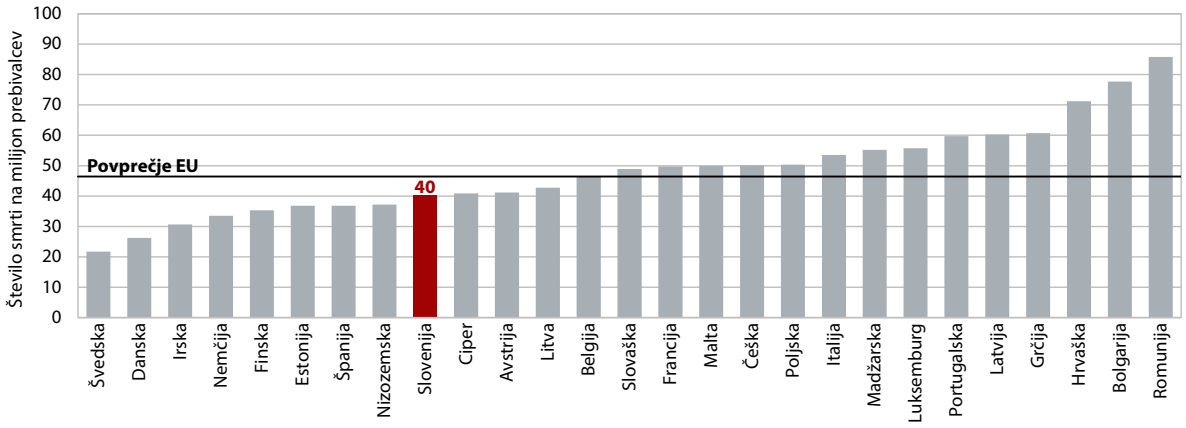

Vir: EK (2024b). Opomba: * Zadnji podatki za države EU so na voljo za leto 2022.

da je bil v letu 2023 delež vprašanih, ki se počutijo varne, kadar zvečer sami hodijo po svoji soseski, največji doslej (95 %) in po podatkih za leto 2020 tudi precej večji od mednarodnega povprečja[335] (CJMMK, 2024). Leta 2023 je bil delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom in nasiljem v svojem bivalnem okolju, najmanjši doslej (6,8 %), vseskozi je bil tudi pod povprečjem EU in je v okviru cilja SRS 2030 (Eurostat, 2024). Osebno izkušnjo z vlomi ali fizičnim napadom pa je imelo v letu 2023 manj anketiranih kot v preteklih letih (CJMMK, 2024) (kazalnik 5.7). Na občutek varnosti vpliva tudi zaupanje ljudi v policijo, ki je bilo v zadnjih letih precej večje kot pri večini drugih institucij v državi. Po zmanjšanju v predhodnih dveh letih se je spomladi 2023 zaupanje v policijo precej povečalo in se približalo povprečju EU.[336]

Med stalne vire ogrožanja spadajo tudi naravne in druge nesreče, število dogodkov je bilo leta 2022 največje v zadnjih desetih letih, v letu 2023 pa so Slovenijo prizadele najhujše poplave doslej. Cilje, politiko in strategijo varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v državi določa leta 2016 sprejet nacionalni program za obdobje 2016–2022.[337] Število dogodkov glede na različne okoliščine se je v obdobju 2013–2022 povečalo. Leta 2022 je bilo v Sloveniji 21.156 različnih dogodkov,[338] v katerih so poleg drugih služb posredovale tudi sile za zaščito, reševanje in pomoč (MO, 2023). Njihovo število se je glede na leto prej povečalo predvsem zaradi večjega števila dogodkov, kjer se potrebuje tehnična in druga pomoč, požarov in eksplozij, drugih nesreč in nesreč v prometu. Med naravnimi nesrečami so največ težav in intervencij znova povzročali močan veter in poplave, a jih je bilo tudi v letu 2022 precej manj kot pred letom 2019.[339] Pravočasno ukrepanje ob nesrečah se zagotavlja z delovanjem centrov za obveščanje, javnimi reševalnimi službami in s pripravljenostjo drugih reševalnih služb, komisij, enot in štabov civilne zaščite. Navedene strukture zaščite in reševanja so bile aktivno vključene tudi v izvajanje aktivnosti v zvezi z obvladovanjem epidemije covida-19 (gl. UMAR, 2022d). Pojav nalezljive bolezni pri ljudeh je bil v okviru procesa ocenjevanja tveganj za nesreče v obdobju 2015–2018 sicer prepoznan kot eno večjih tveganj v Sloveniji.[340] Med morebitne vire ogrožanja v Sloveniji spadajo še potres, letalska nesreča, terorizem, žled in jedrska nesreča, največje tveganje pa so poplave (URSZR, 2024). Pomembna je krepitev pripravljenosti in odziva na podnebno pogojene nesreče, saj vremenske razmere vplivajo na pogostost in intenzivnost nekaterih nesreč, predvsem naravnih, kot so bili npr. obsežni požari na Krasu julija 2022 in poplave avgusta 2023 (najhujša naravna nesreča v Sloveniji). Ključni izziv je vzpostaviti sistem, ki bi omogočal učinkovito usklajevanje in ukrepanje ter prispeval k zmanjšanju škode in drugih posledic nesreč. Pomemben dejavnik pri tem so preventivni ukrepi, zlasti na področju načrtovanja in urejanja prostora ter varstva pred požarom in drugimi naravnimi nesrečami.[341]

[335] Prikaz skupnega povprečnega rezultata izbranih držav ne glede na velikost nacionalnih vzorcev ali velikost države (Avstrija, Bolgarija, Češka, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Hrvaška, Italija, Litva, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovenija, Slovaška, Španija in Švedska).

[336] Spomladi 2023 je policiji zaupalo 67 % Slovencev (EU: 69 %), kar je za 10 o. t. več kot poleti 2022 in 16 o. t. več kot pozimi 2021, ko se je zaupanje v policijo opazno zmanjšalo (Eurobarometer, 2024). Na zmanjšanje zaupanja je vplivalo tudi izvajanje policijskega nadzora nad sprejetimi ukrepi za zajezitev epidemije, ki je pri ljudeh povečevalo splošno nezadovoljstvo.

[337] Resolucija o nacionalnem programu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v letih od 2016 do 2022.

[338] To so: naravne in druge nesreče, nesreče v prometu, požari in eksplozije, onesnaženja, nesreče z nevarnimi snovmi, jedrski in drugi dogodki, najdbe NUS, motnje oskrbe in poškodbe objektov, tehnična in druga pomoč ter nepotrebne oziroma lažne intervencije.

[339] V primerjavi s predhodnimi leti se je v letu 2019 močno zmanjšalo število intervencij pri naravnih nesrečah (manj je bilo poplav in vetra).

[340] Ob dejanskih izkušnjah s covidom-19 pa je bil s ciljem uspešnejšega preprečevanja širjenja nalezljivih bolezni julija 2020 sprejet spremenjen in dopolnjen Državni načrt zaščite in reševanja ob pojavu epidemije oziroma pandemije nalezljive bolezni pri ljudeh.

[341] Ukrepi so sofinancirani s sredstvi skladov EU v okviru tematskega področja 2 operativnega programa izvajanja kohezijske politike (spodbujanje prilagajanja podnebnim spremembam in preprečevanja tveganja nesreč ter odpornosti ob upoštevanju ekosistemskih pristopov).

Varnost v prometu se je v obdobju 2013–2022 izboljšala, kljub temu pa strateški cilj nacionalnega programa varnosti cestnega prometa ni bil dosežen. Kljub večjemu obsegu prometa (ITF, 2022) se je prometna varnost po letu 2008 izboljševala. Na to je vplivalo več dejavnikov, med drugim izboljšanje prometne infrastrukture (npr. gradnja avtocest), varnejši avtomobili in ukrepi prometne preventive (npr. znižanje dovoljene vsebnosti alkohola v krvi, izobraževanje mladih voznikov). Število smrti zaradi prometnih nesreč se je v obdobju 2013–2022 znižalo za 32 % (EU: 15 %). V zadnjih letih se je varnost v prometu precej izboljšala v letu 2020, ko so na obseg prometa in število umrlih (80) vplivali omejitveni ukrepi za zajezitev epidemije covida-19, močno poslabšala v letu 2021 in se v letu 2022 ponovno izboljšala. Glede na leto prej se je v letu 2022 število smrti zaradi prometnih nesreč zmanjšalo za 25 %, kar je največ med državami članicami EU. V prometnih nesrečah je umrlo 85 oseb, s čimer ni bil dosežen cilj Resolucije o nacionalnem programu varnosti cestnega prometa za obdobje 2013–2022.[342] Na milijon prebivalcev je zaradi prometnih nesreč umrlo 40 oseb, kar je manj kot v povprečju EU (46). V letu 2023 se je število umrlih zmanjšalo na 82 in je bilo drugo najnižje, odkar merimo stanje prometne varnosti (AVP, 2024).

Po zmanjšanju v letih 2020 in 2021 se je število nedovoljenih prehodov državne meje in kaznivih dejanj organizirane kriminalitete v letu 2022 povečalo. Z vidika nacionalne varnosti so aktivnosti usmerjene predvsem v zagotavljanje varnosti državne meje, preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje organizirane kriminalne dejavnosti, kriminalnih dejanj, povezanih z orožjem, računalniške kriminalitete in boj proti terorizmu. V zadnjih letih je bilo preprečevanje nedovoljenih prehodov državne meje med prednostnimi nalogami policije. Njihovo število se je od leta 2015 povečevalo, kar je predvsem posledica povečanih migracij s kriznih območij, a se je zaradi omejevanja mobilnosti za zajezitev epidemije covida-19 v letih 2020 in 2021 zmanjšalo, v letu 2022 pa močno povečalo.[343] V letu 2023 je bilo na vseh notranjih mejah več kot 60.000 nedovoljenih vstopov v državo,[344] zaradi povečane grožnje terorizma, ekstremizma in organizirane čezmejne kriminalitete pa je Slovenija oktobra 2023 začasno ponovno uvedla nadzor na notranjih mejah z Madžarsko in Hrvaško (Policija, 2024a). Po zmanjšanju med epidemijo se je v letu 2022 povečalo tudi število kaznivih dejanj organizirane kriminalitete, predvsem organiziranja prepovedanega prehajanja meje ali ozemlja države, ki so poleg kaznivih dejanj s področja drog in nedovoljenih snovi v športu najpogostejša kazniva dejanja organizirane kriminalitete.[345] Število kaznivih dejanj nedovoljene proizvodnje in prometa orožja je v letu 2022 ostalo na ravni predhodnih treh let, obravnavana so bila večinoma v povezavi z drugimi oblikami organizirane kriminalitete. Pri preiskovanju računalniške kriminalitete je bilo tudi v letu 2022 največ kaznivih dejanj napadov na informacijski sistem, v ospredju ostajajo nove pojavne oblike škodljivih računalniških kod in kraja kriptovalut (Policija, 2023a).

5.3.2 Globalna odgovornost

Slovenija se pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja Agende 2030 na svetovni ravni uvršča med uspešnejše države, med državami članicami EU pa bolje od povprečja. Mednarodna primerjava (Sachs idr., 2023) kaže, da se med 166 državami po indeksu trajnostnega razvoja[346] uvršča na 13. mesto, med državami članicami EU pa na 11. mesto, obe uvrstitvi sta se v zadnjem letu izboljšali. Podatki kažejo, da je Slovenija v zadnjih petih letih dosegla napredek pri vseh ciljih v skladu s prednostnimi nalogami na ravni EU (evropski zeleni dogovor, digitalna strategija in akcijski načrt za evropski steber socialnih pravic). Pri večini ciljev in kazalnikov tudi presega povprečje EU. Izmed sedemnajstih ciljev trajnostnega razvoja je ob zadnji meritvi dosegla cilj 1 (odprava ekstremnih oblik revščine), veliki izzivi pa ostajajo pri kazalnikih cilja 2 (odprava lakote – zagotoviti prehransko varnost, boljšo prehrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo), 12 (odgovorna poraba in proizvodnja) in 13 (podnebni ukrepi) (Eurostat, 2023b; Sachs idr., 2023). Počasen napredek je pri cilju 2, kjer se v primerjavi s povprečjem EU slabše uvršča zlasti pri kazalnikih prekomerne teže prebivalstva in emisij v kmetijstvu (SURS, 2024a). Ob tem velja opozoriti, da zadnji razpoložljivi kazalniki (za leto 2023) kažejo, da se približevanje nekaterim ciljem upočasnjuje, npr. pri cilju 5 (enakost spolov)(gl. poglavje 3). Na ravni regij je zahodna kohezijska regija bolj uspešna pri uresničevanju večine ciljev trajnostnega razvoja kot vzhodna, obe regiji pa se med državami OECD, ki so bile vključene v analizo, pri večini ciljev uvrščata bolje oz. okoli povprečja (OECD, 2024b).

Izdatki za uradno razvojno pomoč so se v zadnjih letih povečali, a so še naprej nižji od mednarodno sprejetih zavez. Leta 2018 je bila sprejeta Strategija mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči do leta 2030, ki je vzpostavila okvir za krepitev dvostranskega razvojnega sodelovanja in opredelila usmeritve za aktivno delovanje na večstranski ravni ter bila tudi usklajena z uresničevanjem Agende 2030

[342] Na slovenskih cestah konec leta 2022 ne bo umrlo več kot 70 oseb in se ne bo hudo telesno poškodovalo več kot 460 oseb (ReNPVCP13-22, 2013). Hudo telesno poškodovanih je bilo 862 udeležencev v cestnem prometu (AVP, 2023). Konec leta 2023 je bila sprejeta nova resolucija za obdobje 2023–2030 s ciljem, da na slovenskih cestah do leta 2030 ne bo umrlo več kot 50 oseb.

[343] V podatke niso všteti tujci, ki so v obdobju 2015–2016 v Slovenijo vstopili v okviru množičnih migracij (okoli 360.000). Leta 2021 je bilo nedovoljenih prehodov državne meje 10.197, leta 2022 pa 32.025 (Policija, 2023a).

[344] Večina (96 %) jih je bila iz Hrvaške, najpogosteje državljanov Afganistana, Maroka in Pakistana (Policija, 2023b). Zaradi vstopa Hrvaške v schengensko območje je bil na slovensko-hrvaški oz. kopenski meji odpravljen nadzor državne meje, nadzor se izvaja le še na petih mejnih prehodih (treh zračnih in dveh morskih), zato podatki za leto 2023 niso primerljivi s podatki preteklih let (Policija, 2023c).

[345] V letu 2022 je bilo obravnavanih 495 kaznivih dejanj organizirane kriminalitete, kar je pod desetletnim povprečjem (511) (Policija, 2023a).

[346] V izračun indeksa je vključenih več kot 115 kazalnikov, 85 svetovnih in 30 dodanih, specifično za države članice OECD.

Slika 104: Slovenija se globalnim ciljem trajnostnega razvoja, opredeljenih v Agendi 2030, postopno približuje, a pri nekaterih še naprej zaostaja za povprečjem EU

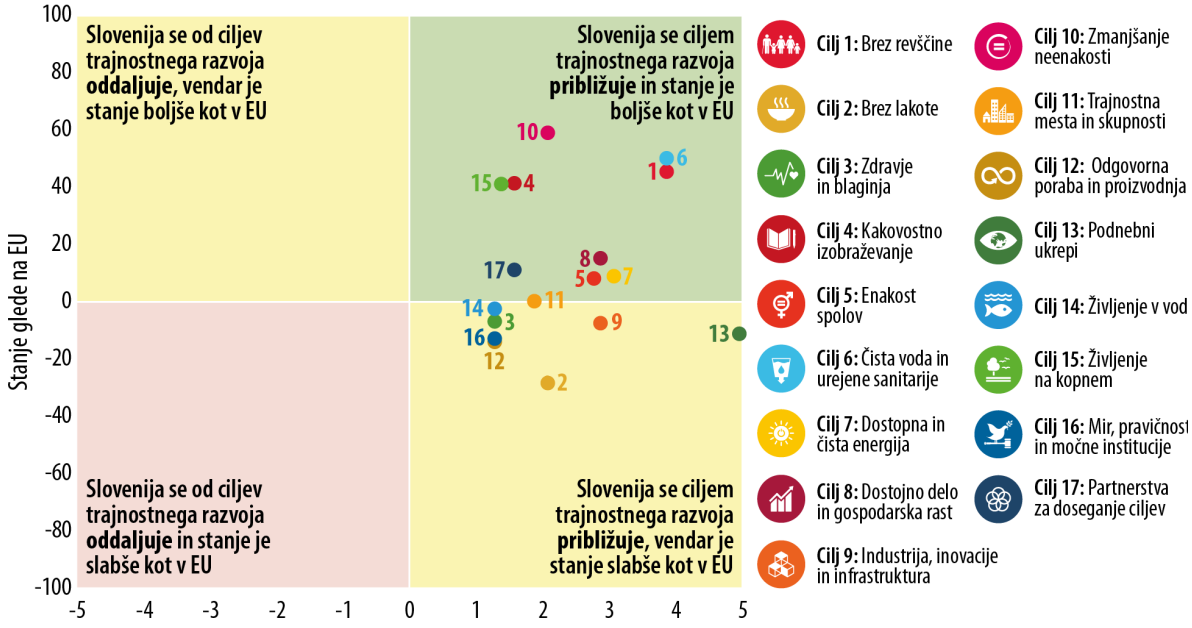

Vir: Eurostat (2023a). Opomba: Napredek pri uresničevanju ciljev je ocena na osnovi povprečne letne stopnje rasti kazalnika v zadnjih petih letih (na osnovi razdalje do meje oz. najboljše države EU), stanje glede na EU pa je izračunano na osnovi min.- maks. normalizacije, s tem da je 0 povprečje EU. Metodologija izračuna je opisana v Eurostatu (2022). V izračunu so bili uporabljeni podatki, ki so bili razpoložljivi do jeseni 2023, večinoma za leto 2022 ali starejši. Podrobni in posodobljeni podatki so na voljo na spletnih straneh Eurostata (2024), posodobljeni kazalniki za Slovenijo pa na spletnih straneh SURS (2024a).

(MZZ, 2018). Delež izdatkov za uradno razvojno pomoč se je v obdobju 2010–2022 povečal z 0,13 na 0,29 % BND, nominalno pa za okoli 250 % na 159,66 mio EUR. Za Slovenijo je sicer značilna zmerna in vztrajna rast uradne razvojne pomoči (MZEZ, 2023c). Izdatki so se nesorazmerno povečali leta 2016 zaradi migracijskih gibanj zaradi razmer na Bližnjem vzhodu in leta 2021 zaradi pomoči partnerskim državam pri spoprijemanju s pandemijo covida-19. Zelo pa se je delež izdatkov za uradno razvojno pomoč povečal v letu 2022 (z 0,19 na 0,29 % BND), ko se je opazneje približal mednarodno sprejetim zavezam,[347] v skladu s katerimi bi si Slovenija morala prizadevati za povečanje deleža za uradno razvojno pomoč na 0,33 % BND do leta 2030. Na to je vplivala vojna v Ukrajini, ki je še poglobila prehranske, gospodarske, zdravstvene in podnebne krize v najmanj razvitih državah (MZEZ, 2023c). Zaradi tega se je precej povečala dvostranska pomoč, ki je prvič presegla polovico vse uradne razvojne pomoči. Največ te pomoči je bilo namenjene za oskrbo beguncev in migrantov v Sloveniji, odpisu dolga nekaterim afriškim državam ter oprostitvam šolnin in štipendij (gl. poglavje 2). Precej se je povečal obseg sredstev za humanitarno pomoč. V letu 2022 je Slovenija največ razpoložljive dvostranske pomoči namenila državam v razvoju (geografsko nerazporejeno), zlasti za oskrbo beguncev in migrantov iz Ukrajine (kazalnik 5.8). Že peto leto zapored se je povečal tudi obseg večstranske pomoči, kjer je največ pomoči namenjene razvojnemu sodelovanju v okviru EU.

Prepoznavnost Slovenije na svetovni ravni se je z uspešno kandidaturo za nestalno članico v Varnostnem svetu OZN v zadnjem letu okrepila. Slovenija je v skladu z usmeritvami krepitve aktivne vloge v OZN (MZZ, 2021) v začetku leta 2023 za dve leti postala članica Ekonomskega in socialnega sveta OZN, ki usklajuje ekonomsko, socialno in okoljsko razsežnost trajnostnega razvoja (MZEZ, 2023d). Povečane so bile tudi aktivnosti v okviru uspešne kandidature za nestalno članico Varnostnega sveta OZN za obdobje 2024–2025 (MZZ, 2022), ki je bila v zadnjih dveh letih osrednja tema slovenske zunanje politike. V začetku leta 2024 je drugič postala nestalna članica Varnostnega sveta[348], kjer se je osredotočila na štiri tematske prednostne naloge: preprečevanje konfliktov; zaščita prebivalstva v oboroženih spopadih; ženske, mir in varnost; podnebje, mir in varnost (MZEZ, 2024). V letu 2023 je bila v okviru mednarodne diplomatske konference sprejeta Ljubljansko-haaška konvencija, ki omogoča boljše mednarodno sodelovanje pri preiskavah in pregonu genocida, hudodelstev zoper človečnost, vojnih hudodelstev in drugih mednarodnih hudodelstev (MZEZ, 2023a).

[347] Resolucija o mednarodnem razvojnem sodelovanju in humanitarni pomoči Republike Slovenije, 2017.

[348] Vzhodnoevropski regionalni skupini, v katero v okviru OZN spada Slovenija, v obdobju 2024–2025 pripada en nestalni sedež. Slovenija je bila sicer izvoljena za nestalno članico VS OZN že v obdobju 1998–1999.

Kazalniki razvoja Slovenije

1 Visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse

Gospodarska stabilnost

1.1 Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči

1.2 Realna rast bruto domačega proizvoda

1.3 Dolg sektorja država

1.4 Javnofinančno ravnotežje

1.5 Tekoči račun plačilne bilance in neto finančna pozicija Slovenije do tujine

1.6 Finančna stabilnost

1.7 Razvitost finančnega sektorja

1.8 Regionalne razlike v BDP na prebivalca

Konkurenčen ter družbeno odgovoren podjetniški in raziskovalni sektor

1.9 Produktivnost

1.10 Stroški dela na enoto proizvoda

1.11 Izvozni tržni delež

1.12 Neposredne tuje investicije

1.13 Evropski inovacijski indeks

1.14 Izdatki za RRD in število raziskovalcev

1.15 Intelektualna lastnina

1.16 Okoljska odgovornost podjetij

Bruto domači proizvod na prebivalca po kupni moči 1.1

Slovenija je v letu 2023 dosegla 91 % razvitosti EU, merjeno z bruto domačim proizvodom na prebivalca po kupni moči (34.400 SKM), kar je za 1 o. t. več kot leta 2022 in enako dosedanjemu vrhu iz leta 2008. Iz dekompozicije bruto domačega proizvoda na prebivalca na produktivnost in stopnjo zaposlenosti je razvidno, da je zaostanek v gospodarski razvitosti za povprečjem EU v celoti posledica relativno nižje ravni produktivnosti, ki je v letu 2023 dosegla 85 % povprečja EU, kar je sicer največ doslej. Stopnja zaposlenosti pa je vsa leta nad povprečjem EU; v letih od 2019 do 2021 ga je presegala za 7 %, v letih 2022 in 2023 pa za 8 %.

Glede na povprečno raven razvitosti EU je bil položaj Slovenije leta 2023 le za 2 o. t. višji kot leta 2005, večina novih članic EU pa je v tem obdobju precej napredovala. V primerjavi z letom 2005 je 14 članic izboljšalo svoj položaj glede na povprečje EU, najbolj Irska (61 o. t.), med njimi pa razen Cipra prav vse nove članice. Trinajst članic se je v tem obdobju od povprečja EU oddaljilo, najbolj Grčija (28 o. t.), Luksemburg (16 o.t.) in Italija (15 o. t.). Od leta 2015 do leta 2019 se je Slovenija bolj pospešeno približevala povprečju EU (za 6 o. t.), od izbruha epidemije (2020) do leta 2023 pa je napredovala le za 2 o. t. V obdobju 2015–2023 so sicer najbolj napredovale Irska (31 o. t.), Romunija (21 o. t.), Bolgarija (16 o.t.) in Hrvaška (15 o. t.), najbolj pa so nazadovale Luksemburg (42 o. t.), Švedska (11 o. t.), Nemčija (9 o.t.) in Avstrija (8 o. t.). Povprečje EU sta v letu 2023 najbolj presegala Luksemburg (za 140 %) in Irska (za 112 %). Razkorak v kazalniku BDP na prebivalca po kupni moči v državah EU, ki je leta 2000 predstavljal razmerje 1 : 9,3 (Romunija / Luksemburg), se z leti zmanjšuje in je v letu 2023 znašal 1 : 3,7 (Bolgarija / Luksemburg).

Tabela: BDP na prebivalca v standardih kupne moči (EU = 100), v %

	2000	2005	2008	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija	81	89	91	83	84	86	87	89	89	90	90	91	100
Vodilne inovatorke	134	130	130	126	124	123	123	121	124	125	124	122	
Nove članice EU (od leta 2004 naprej)	46	54	61	68	68	70	72	74	76	77	78	82	
Višegrajske države	53	59	64	73	72	73	74	76	79	79	80	80	
Avstrija*	133	130	127	131	130	127	127	126	125	122	124	123	
Italija*	122	112	108	97	99	98	97	97	94	96	97	97	
Nemčija*	124	120	118	124	125	124	124	121	123	119	117	115	

Vir: Eurostat (2024); izračuni UMAR. Opomba: Vodilne inovatorke so Švedska, Finska, Danska, Belgija in Nizozemska; * Tri gospodarsko razvitejše države, s katerimi je Slovenija močno gospodarsko povezana; višegrajske države so Češka, Slovaška, Poljska in Madžarska.

Slika: Primerjava približevanja povprečju EU po BDP na prebivalca v SKM z letom 2023, v obdobju 2005–2023 in 2015–2023 za nove članice EU, v odstotnih točkah (EU = 100)

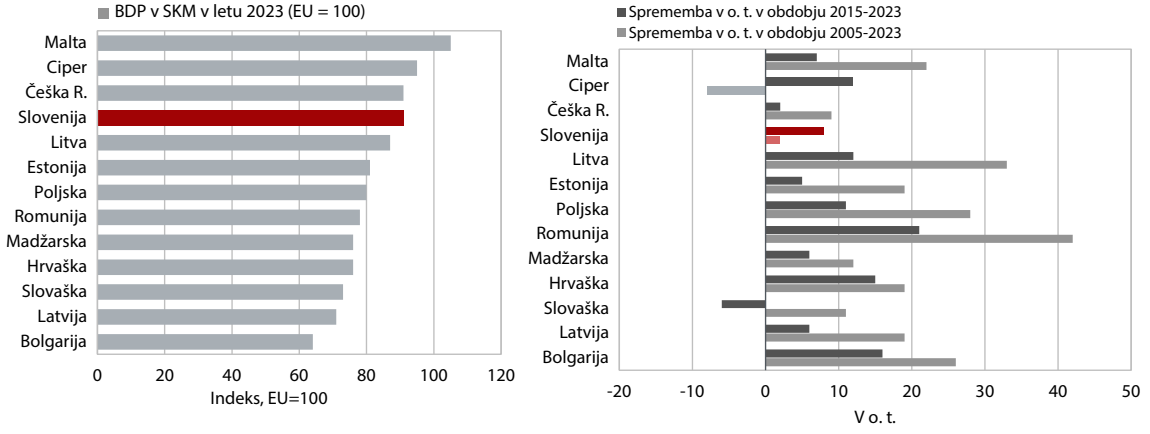

Vir: Eurostat (2024); izračuni UMAR.

Realna rast bruto domačega proizvoda 1.2

Močnemu pokovidnemu okrevanju gospodarstva je v razmerah energetske krize v letih 2022 in 2023 sledila umiritev gospodarske rasti. Gospodarska rast se je po upadu med gospodarsko-finančno krizo v obdobju 2014–2017 večinoma stopnjevala, v letih 2018–2019 pa se je predvsem zaradi umirjanja tujega povpraševanja in negotovosti glede mednarodnih trgovinskih in geopolitičnih odnosov začela upočasnjevati. Leta 2020 so zaradi epidemije in z njo povezanih omejitev upadle vse komponente BDP, z izjemo državne potrošnje. Leta 2021 je gospodarska aktivnost z močnim odbojem presegla raven pred epidemijo, k čemur je največ prispevala zasebna potrošnja, podprta z vladnimi ukrepi in znatnim znižanjem stopnje tekočega varčevanja. Leta 2022 je rast v prvi polovici leta še izhajala predvsem iz okrevanja po epidemiji, umiritev aktivnosti v mednarodnem okolju zaradi vojne v Ukrajini in energetske krize pa je skupaj z inflacijskimi vplivi na kupno moč vplivala na občutno umiritev aktivnosti do konca leta. Rast zasebne potrošnje je ob visoki zaposlenosti ostala razmeroma visoka. Na rast investicij in gradbene aktivnosti pa so pozitivno vplivale državne investicije, spodbujene tudi s sredstvi EU. Leta 2023 se je gospodarska rast nadalje umirila, zlasti v izvoznem delu gospodarstva, kar je bila posledica gospodarskega ohlajanja najpomembnejših trgovinskih partneric ter poslabšanja stroškovne in cenovne konkurenčnosti (gl. poglavje 1.2.1). Nižja je bila tudi rast zasebne potrošnje, predvsem zaradi vpliva inflacije na kupno moč gospodinjstev. Visoka pa je ostala rast investicij in gradbene aktivnosti.

Po letih relativno višje rasti se je leta 2020 realni BDP znižal manj kot v povprečju EU, rast v obdobju 2021–2023 pa je bila v povprečju višja. V zadnjih treh letih je bila rast nižja le v letu 2022, predvsem zaradi nadpovprečnega znižanja proizvodnje predelovalnih dejavnosti v razmerah energetske krize.[1] Višja rast leta 2023 (Slovenija: 1,6 %, EU: 0,4 %) pa je bila posledica hitrejše rasti skoraj vseh komponent domače potrošnje. Rast gospodarske aktivnosti v Sloveniji je bila pred epidemičnim letom 2020 večinoma nižja, po tem letu pa večinoma višja kot v povprečju (netehtanem) preostalih novih članic EU.

Tabela: Prispevki komponent izdatkovne strukture k spremembi bruto domačega proizvoda, Slovenija

	2000	2005	2008	2009	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Realna rast BDP, v %	3,7	3,8	3,5	-7,5	-2,6	-1,0	2,8	2,2	3,2	4,8	4,5	3,5	-4,2	8,2	2,5	1,6
Domača potrošnja	1,3	1,7	3,5	-9,1	-5,4	-1,8	1,2	1,6	2,8	3,6	4,6	3,3	-3,9	9,2	3,5	-1,2
Zasebna potrošnja	-0,1	1,1	1,5	1,1	-1,2	-2,3	0,9	1,1	2,4	1,0	1,9	2,8	-3,4	5,2	1,9	0,7
Državna potrošnja	0,7	0,5	0,9	0,4	-0,5	-0,4	0,0	0,4	0,5	0,1	0,5	0,3	0,8	1,3	-0,1	0,5
Bruto investicije v os. sredstva	0,7	0,9	2,0	-6,5	-1,7	0,7	0,0	-0,2	-0,7	1,8	1,9	1,0	-1,4	2,4	0,7	2,1
Spremembe zalog	0,1	-0,9	-0,8	-4,1	-2,0	0,2	0,3	0,3	0,6	0,7	0,4	-0,9	0,1	0,4	1,0	-4,4
Blagovni in storitveni saldo s tujino	2,3	2,1	0,0	1,6	2,8	0,8	1,6	0,6	0,4	1,2	-0,1	0,2	-0,3	-1,0	-1,0	2,8
Izvoz blaga in storitev	5,6	6,3	2,8	-11,0	0,3	2,2	4,5	3,6	4,8	8,6	5,1	3,8	-7,1	11,3	6,0	-1,9
Uvoz blaga in storitev	-3,2	-4,1	-2,8	12,6	2,4	-1,5	-2,9	-3,0	-4,3	-7,4	-5,3	-3,6	6,8	-12,2	-7,0	4,7

Vir: SURS (2024).

Slika: Rast bruto domačega proizvoda

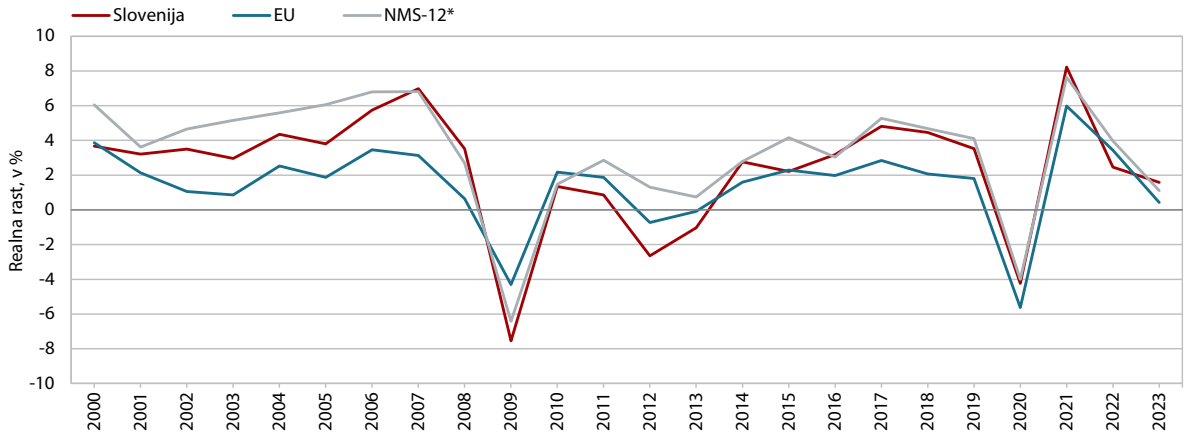

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * Podatki za NMS-12 so netehtano povprečje za nove članice EU (pridružene po letu 2004), razen Slovenije.

[1] Za več informacij o vplivu rasti stroškov energije na energetsko intenzivne dejavnosti glej Poročilo o produktivnosti (UMAR, 2023d).

Dolg sektorja država 1.3

Dolg sektorja država se je ob visoki rasti nominalnega bruto domačega proizvoda leta 2023 znižal na 69,2 % BDP. Leta 2020 se je zaradi sprejetih spodbujevalnih ukrepov za omilitev posledic covida-19 in gospodarskega upada v razmerju do BDP povečal za 14,2 o. t., na 79,6 % BDP. Ob močnem gospodarskem okrevanju in znižanju gotovinskih rezerv državnega proračuna v letu 2021 se je znižal za 5,2 o. t., v naslednjem letu pa je bilo znižanje nekoliko manjše (za 1,9 o. t.). V letu 2023 se je dolg sektorja država glede na BDP nadalje znižal za 3,3 o. t., na 69,2 %. Delež dolga se je znižal pod vplivom učinka nominalne rasti BDP, pa tudi manjšega primarnega primanjkljaja. Zaradi zviševanja donosnosti na državne obveznice so se izdatki za obresti v letu 2023 malenkost zvišali (na 1,2 % BDP), še vedno pa so bili bistveno nižji glede na najvišje ravni iz let 2014–2015 (3,2 % BDP) in tudi glede na leto 2019 (1,7 % BDP). V obdobju 2019–2023, ko so bile države izpostavljene številnim gospodarskim šokom, je bilo povečanje dolga sektorja država v Sloveniji med manjšimi (3,8 o. t.) v EU in manjše kot v povprečju držav evrskega območja (6,3 o. t.) in EU (5,4 o. t.), nekaj držav pa je dolg tudi zmanjšalo.

Tabela: Dolg sektorja država, Slovenija

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
v mrd. EUR	8,3	12,5	13,9	17,2	19,4	25,5	30,2	32,1	31,8	31,9	32,2	31,8	37,4	38,9	41,3	43,7	
v % BDP	21,8	34,5	38,3	46,5	53,6	70,0	80,3	82,6	78,5	74,2	70,3	65,4	79,6	74,4	72,5	69,2	60,0
Sprememba dolga v o. t., od tega:	-1,0	12,7	3,8	8,2	7,1	16,4	10,3	2,3	-4,1	-4,3	-3,9	-4,9	14,2	-5,2	-1,9	-3,3	
1. Primarni saldo	0,3	4,5	4,0	4,7	2,0	12,0	2,3	-0,4	-1,1	-2,5	-2,8	-2,4	6,1	3,3	1,9	1,3	
2. Učinek snežne kepe	-0,6	2,2	1,5	1,2	3,0	2,2	1,0	0,7	-0,2	-2,1	-2,6	-2,2	3,7	-6,6	-5,0	-5,6	
- Izdatki za obresti	1,1	1,3	1,6	1,9	2,0	2,5	3,2	3,2	3,0	2,5	2,0	1,7	1,6	1,2	1,1	1,2	
- Učinek rasti BDP	-0,7	1,7	-0,4	-0,3	1,2	0,5	-1,9	-1,7	-2,5	-3,5	-3,1	-2,3	2,8	-5,9	-1,7	-1,0	
- Učinek inflacije*	-1,0	-0,8	0,3	-0,4	-0,2	-0,9	-0,3	-0,8	-0,7	-1,1	-1,5	-1,5	-0,7	-1,9	-4,4	-5,8	
3. Prilagoditev stanja in tokov**	-0,7	5,9	-1,8	2,3	2,1	2,2	7,0	2,0	-2,7	0,3	1,5	-0,3	4,4	-1,8	1,3	1,2	

Vir: SURS (2024). Opombe: * Merjeno z deflatorjem BDP. ** Sprememba deleža dolga glede na BDP, ki ni posledica primarnega salda in učinka snežne kepe (gotovina, vloge, posojila in drugo). Nekateri podatki se ne seštevajo zaradi zaokroževanja.

Slika: Sprememba dolga glede na BDP v obdobju 2019–2023 (levo) in izdatki za obresti leta 2023 (desno) v državah EU

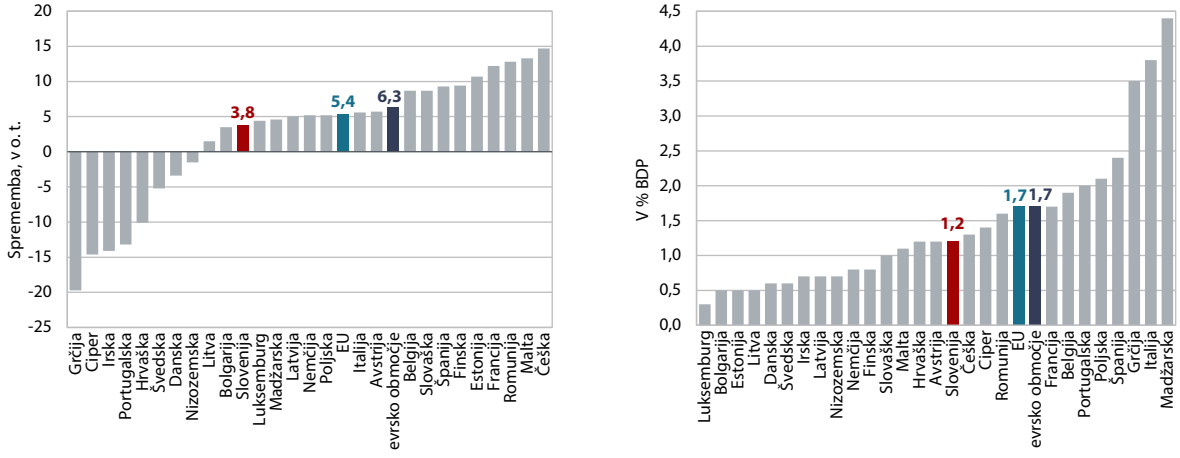

Vir: Za Slovenijo SURS (2024), za države EU pa Autumn 2023 Economic Forecast (EK, 2023a).

Javnofinančno ravnotežje 1.4

Primanjkljaj sektorja država se je leta 2023 nadalje znižal in znašal 2,5 % BDP. Izboljševanje javnofinančnega položaja v obdobju 2015–2019 so prekinile izjemne okoliščine epidemije covida-19, zaradi česar se je ta v letu 2020 močno poslabšal (primanjkljaj v višini 7,6 % BDP). Ob pokovidnem okrevanju in nižjih izdatkih za blažitev posledic epidemije se je primanjkljaj do leta 2022 znižal na 3 % BDP in v letu 2023 še nadalje na 2,5 % BDP. Rast prihodkov se je lani povečala na 10,6 % (s 7,4 % v letu 2022), k čemur so prispevale vse glavne skupine prihodkov: davki, socialni prispevki[1], prihodki od lastnine države ter EU viri. Rast izdatkov je bila v letu 2023 (9,5 %) nekoliko nižja od rasti prihodkov, v primerjavi s predhodnim letom (4 %) pa se je precej okrepila. To je izhajalo zlasti iz povečanja izdatkov za subvencije podjetjem (energetska draginja, poplave) in dviga plač v javnem sektorju, po znižanju teh dveh kategorij izdatkov v predhodnem letu zaradi umika ukrepov za blažitev posledic epidemije. Rast investicij sektorja država je bila tudi lani visoka, 9,3-odstotna (zaključevanje finančne perspektive 2014–2020 vključno z REACT-EU, sredstva iz Mehanizma za okrevanje in odpornost, sanacija škode po poplavah), vendar nižja kot v letih 2021–2022, ko je bila v pokovidnem okrevanju okoli 26-odstotna. Nižja kot predhodno leto je bila tudi rast izdatkov za socialna nadomestila in transferje.

Po oceni iz Jesenske napovedi EK se je primanjkljaj v evrskem območju s 3,6 % BDP leta 2022 znižal na 3,2 % leta 2023. Te napovedi kažejo, da je primanjkljaj v številnih državah ostal nad referenčno mejo 3 % BDP, zaradi znatno upočasnjene gospodarske rasti in ob ukrepih za podporo gospodarstvu in prebivalstvu zaradi visokih cen energentov in hrane. Učinek teh ukrepov, ki obsegajo znižanja davkov, transferje posameznikom, subvencije na energente in proizvodnjo, cenovne kapice na trgih energije ter davek na nepričakovane prihodke, na javnofinančni primanjkljaj je po oceni EK (2023a) v EU-27 znašal 1,2 % BDP (1,4 % BDP v letu 2022), enako v Sloveniji (1,2 % BDP v letu 2023 in 1,1 % v letu 2022). Fiskalna politika je bila po oceni EK v državah evrskega območja lani z vidika naravnanosti precej heterogena, v povprečju pa restriktivna (kot tudi v Sloveniji).

Tabela: Prihodki, izdatki in saldo sektorja država, v % BDP

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Prihodki	43,7	43,5	44,6	44,2	45,4	45,7	45,3	45,9	44,2	44,0	44,2	44,1	43,7	44,9	44,2	44,2
Izdatki	45,1	49,4	50,2	50,9	49,4	60,3	50,8	48,7	46,2	44,1	43,5	43,4	51,4	49,5	47,2	46,7
Saldo	-1,4	-5,8	-5,6	-6,6	-4,0	-14,6	-5,5	-2,8	-1,9	-0,1	0,7	0,7	-7,6	-4,6	-3,0	-2,5
Primarni saldo	-0,3	-4,5	-4,0	-4,7	-2,0	-12,0	-2,3	0,4	1,1	2,5	2,8	2,4	-6,1	-3,3	-1,9	-1,3

Vir: SURS (2024).

Slika: Saldo sektorja država

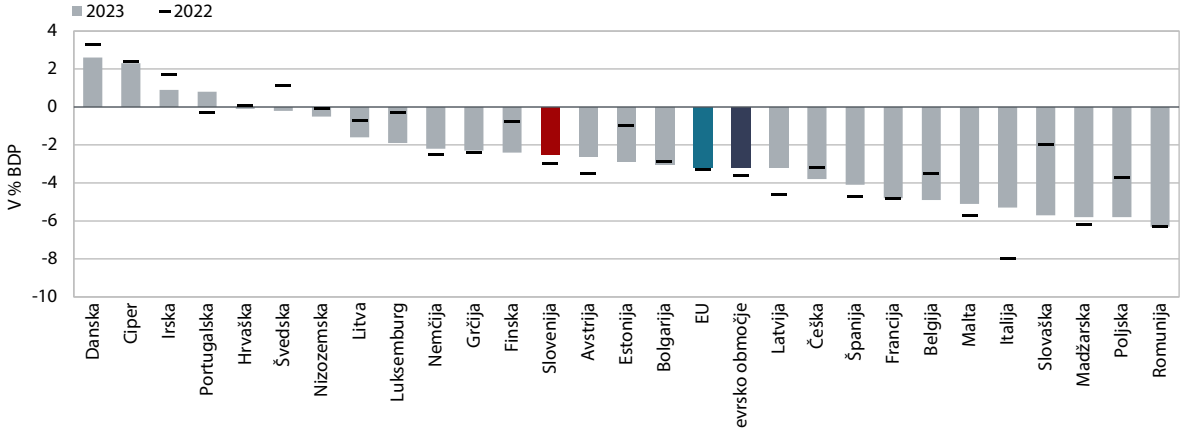

Vir: Za Slovenijo SURS (2024), za države EU pa Autumn 2023 Economic Forecast (EK, 2023a).

[1] Prihodki iz davkov na dohodek in premoženje so se povišali za 9,2 % (4,1 % v letu 2022), prihodki iz davkov na proizvodnjo in uvoz za 8,6 % (7,8 % v letu 2022) zaradi višje rasti prihodkov iz davka na dodano vrednost in povišanja trošarin na energente in tobačne izdelke. Rast prihodkov iz socialnih prispevkov se je zaradi višje rasti plač kot predhodno leto okrepila na 9,3 % (6,5 % v letu 2022).

Tekoči račun plačilne bilance in neto finančna pozicija Slovenije do tujine 1.5

Po enoletnem primanjkljaju je bil v letu 2023 saldo tekočega računa plačilne bilance znova v visokem presežku (2,8 mrd EUR ali 4,5 % BDP). Leta 2020 se je z epidemijo, ki je močno omejila domače trošenje, presežek tekočega računa povečal na najvišjo raven doslej (7,2 % BDP). Zaradi hitrejšega okrevanja domačega povpraševanja v primerjavi s tujim in poslabšanih pogojev menjave ob izrazitih nihanjih cen surovin na svetovnem trgu se je presežek tekočih transakcij v letu 2021 precej znižal in se leta 2022 prevesil v primanjkljaj. K vnovičnemu presežku v letu 2023 je največ prispeval saldo blagovne menjave, saj se je realni uvoz blaga zmanjšal še bolj kot izvoz. Na velik upad uvoza sta vplivala zlasti znižanje zalog in manjša potrošnja gospodinjstev. Poleg količinskih gibanj, ki so k letni spremembi blagovnega salda (2,6 mrd EUR) prispevala 1,5 mrd EUR, so na saldo vplivali tudi izboljšani pogoji menjave, in sicer v višini 1,1 mrd EUR. Rast storitvenega presežka se je nadaljevala, najbolj v menjavi transporta in gradbenih storitev.

Mednarodna investicijska pozicija Slovenije se je leta 2023 še izboljšala in bila prvič po letu 2002 pozitivna. V primerjavi z letom 2022 so se skupne terjatve glede na BDP povečale, skupne obveznosti pa so ostale približno nespremenjene. Neto odlivi BS in zasebnega sektorja so bili višji od neto prilivov finančnih sredstev države. BS je povečala obveznosti do tujine, še bolj pa terjatve iz gotovine in vlog v okviru plačilnega prometa TARGET, kar je bilo večinoma povezano s plasiranjem denarja domačih poslovnih bank v tujino in z izdajami vrednostnih papirjev v Sloveniji. Državni sektor je leta 2023 povečal neto obveznosti do tujine. Država je povečala dolg do tujih portfeljskih vlagateljev in tujih posojilodajalcev. Zaradi višjih kratkoročnih obrestnih mer na mednarodnih denarnih trgih so se povečale terjatve v delu finančnih derivativov. Zasebni sektor je povečal neto terjatve do tujine. Nefinančne družbe, domače poslovne banke in investicijski skladi so okrepili finančne naložbe v tuje lastniške in dolžniške vrednostne papirje. Gospodinjstva so ob naraščajočih obrestnih merah in s tem višjih donosih povečala depozite na računih v tujini, drugi finančni posredniki pa so povečali dolg do tujih posojilodajalcev. Priliv tujih neposrednih naložb v Slovenijo se je v zadnjih letih povečal zaradi prodaje deležev v domačih podjetjih in dokapitalizacije ter je presegal vrednost slovenskih neposrednih naložb v tujino.

Tabela: Stanje mednarodnih naložb Slovenije, v % BDP

	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1 Dolžniške terjatve	74,0	75,3	87,6	88,4	85,4	82,9	82,9	88,0	102,0	99,7	96,8	101,3
2 Lastniške terjatve	22,2	22,5	23,6	27,7	26,9	25,5	24,7	27,4	30,9	33,0	30,8	31,5
3 Skupne terjatve (1+2)	96,2	97,7	111,2	116,1	112,2	108,4	107,6	115,3	132,8	132,8	127,6	132,8
4 Bruto zunanji dolg	115,6	112,9	124,3	118,8	109,6	100,5	91,8	91,6	102,1	97,4	90,9	91,8
5 Lastniške obveznosti	23,8	24,2	25,2	28,4	31,4	32,1	34,7	40,0	46,4	43,0	38,3	37,2
6 Skupne obveznosti (4+5)	139,3	137,1	149,6	147,2	141,0	132,6	126,5	131,6	148,6	140,4	129,2	129,0
7 Neto zunanji dolg/terjatve (1–4)	-41,5	-37,6	-36,7	-30,4	-24,2	-17,6	-9,0	-3,6	-0,2	2,3	5,9	9,4
8 Neto lastniški dolg/terjatve (2–5)	-1,6	-1,7	-1,6	-0,7	-4,6	-6,6	-10,0	-12,7	-15,6	-10,0	-7,5	-5,7
9 Neto finančna pozicija (7+8)*	-43,1	-39,3	-38,4	-31,2	-28,8	-24,2	-19,0	-16,3	-15,7	-7,7	-1,5	3,7

Vir: BS (2024b); preračuni UMAR. Opomba: * Negativni (pozitivni) predznak v saldu pomeni neto dolžniško (upniško) finančno pozicijo do tujine.

Slika: Dekompozicija sprememb nominalnega salda tekočega računa

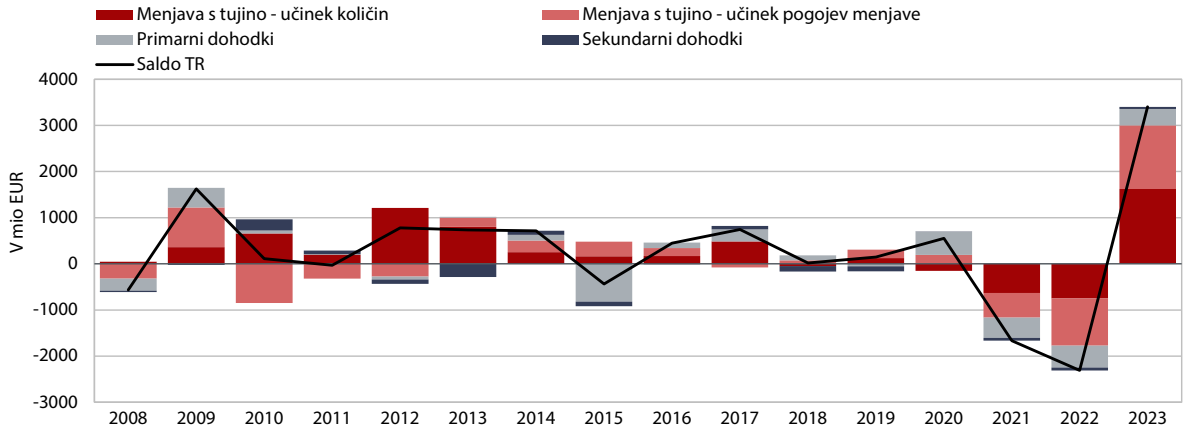

Vir: BS (2024b); izračuni UMAR.

Finančna stabilnost 1.6

Finančni sistem je tudi v zadnjem obdobju ob umirjanju gospodarske aktivnosti ostal stabilen. Delež nedonosnih terjatev se je v zadnjih letih precej zmanjšal, po podatkih EBA je bil v tretjem četrtletju 2023 celo nekoliko pod povprečjem evrskega območja. Podatki Banke Slovenije kažejo, da avgustovske ujme niso vplivale na povečanje deleža nedonosnih terjatev. Razmeroma visok ostaja le delež v dejavnostih, ki so bile najbolj prizadete med epidemijo (npr. gostinstvo), a se je tudi tu že precej znižal. ECB je med letom 2023 nadaljevala normalizacijo denarne politike, konec leta pa ob umirjanju inflacijskih pritiskov prenehala dvigovati osrednje obrestne mere. Te so se v letu 2023 povišale za 200 b. t. in dosegle ravni, primerljive z letom 2008. Zaradi tega so se pogoji zadolževanja za podjetja, gospodinjstva in države v Sloveniji in EU poslabšali. Donosnost do dospetja državnih obveznic in obrestne mere za posojila podjetjem so se konec leta 2023 sicer nekoliko znižale, a so bile višje od povprečja EU oz. evrskega območja.[1]

Banke so v letu 2023 ohranile visoko kapitalsko ustreznost in likvidnost. Kapitalska ustreznost bančnega sistema se je ob znižanju tveganju prilagojene aktive (odprodaja leasing družbe, manjše izpostavljenosti do države ter umirjanje kreditne aktivnosti) in povečanju kapitala zaradi zadržanih dobičkov še izboljšala in bila glede na minimalne kapitalske zahteve razmeroma visoka. Povišala se je tudi likvidnost, ki je med najvišjimi v evrskem območju in kaže na dobro sposobnost pokrivanja neto likvidnostnih odlivov v kratkoročnem stresnem obdobju (BS, 2023a). Čeprav so se prilivi vlog domačih nebančnih sektorjev v banke leta 2023 občutno znižali (za več kot 60 %, na 1 mrd EUR, po visokih prilivih v obdobju 2020–2022), to ni zahtevalo drugih virov financiranja, saj se je kreditna aktivnost bank še izraziteje upočasnila. Delež tujih virov financiranja se je sicer nekoliko okrepil, a je bil še vedno na razmeroma nizki ravni. V drugi polovici leta 2023 se je ob dvigu depozitnih mer nekoliko izboljšala tudi ročnostna struktura depozitov nebančnih sektorjev. Še vedno prevladujejo vloge čez noč (80 %), se je pa njihov delež v primerjavi z letom 2022 znižal za približno 5 o. t.

Tabela: Kazalniki stabilnosti finančnega sistema*

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 q3
Delež nedonosnih terjatev (v %)									
Slovenija	21,5	14,4	10,5	6,8	3,7	3,2	2,2	1,8	1,5
EU	5,8	5,1	4,1	3,2	2,7	2,6	2,0	1,8	1,8
Kapitalska ustreznost-TIER 1 (v %)									
Slovenija	18,1	18,7	18,3	18,4	18,7	15,4	15,7	15,9	17,1
EU	14,8	15,5	16,3	16,3	16,7	17,2	17,1	16,3	17,3

Vir: EBA (2024) Opomba: * Podatki se nanašajo na vzorec bank, ki se letno spreminja. Leta 2023 je bilo tako zajetih 164 bank in bančnih podružnic, ki sestavljajo več kot 80 % bančnega sistema EU. Nedonosne terjatve po definiciji EBA poleg zamud nad 90 dni vključujejo tudi terjatve z majhno verjetnostjo plačila. Podatki do leta 2019 vključujejo tudi Združeno kraljestvo.

Slika: Donosnosti do dospetja državnih obveznic

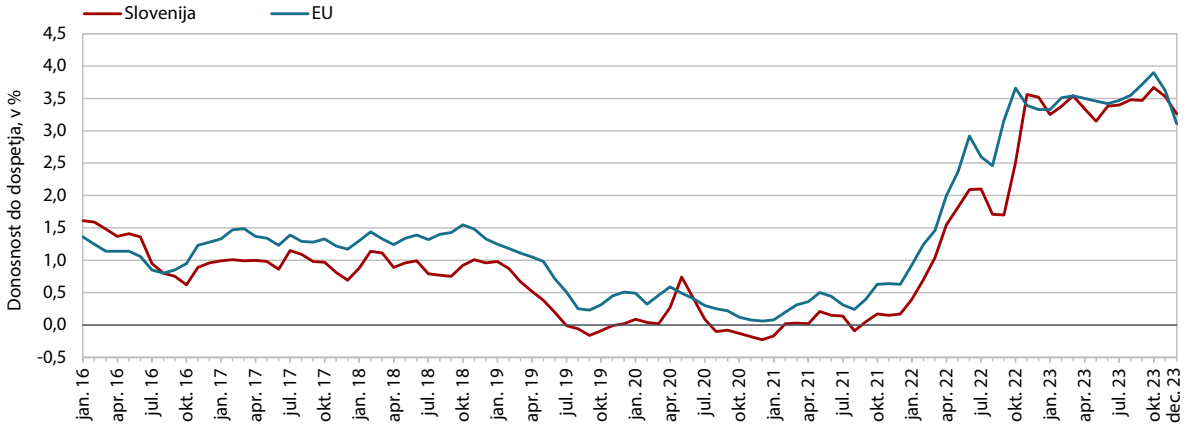

Vir: Eurostat (2024).

[1] Slovenija spada v skupino perifernih držav, ki ponavadi hitreje reagirajo na zaostrovanje razmer na finančnih trgih.

Razvitost finančnega sistema 1.7

Zaostanek Slovenije za EU v razvitosti finančnega sistema ostaja velik. Bilančna vsota bančnega sistema se je leta 2023 kljub krčenju kreditne aktivnosti povečala za 5,1 %, vrednost kazalnika bilančne vsote glede na BDP pa se je ob višji nominalni rasti BDP še nekoliko znižala in znašala približno 30 % povprečja EU. Rast bilančne vsote je na naložbeni strani izhajala predvsem iz povečanja sredstev pri centralni banki, krepil pa se je tudi obseg dolžniških vrednostnih papirjev tujih denarnih institucij. Na strani virov financiranja pa so se krepile predvsem vezane vloge domačih nebančnih sektorjev in izdani dolžniški vrednostni papirji. Banke so ob dobrih poslovnih rezultatih oblikovale dodaten kapital in rezerve. Zniževanje razmerja med krediti in depoziti, ki se je leta 2022 prekinilo, se je v letu 2023 nadaljevalo in doseglo raven 0,67, kar je za več kot polovico nižje kot leta 2008, ko je bilo najvišje. Zaostanek v razvitosti kapitalskega trga za povprečjem EU, merjen z obsegom tržne kapitalizacije delnic glede na BDP, se je leta 2023 nekoliko zmanjšal, a je še vedno dosegal le približno petino povprečja EU. Tržna kapitalizacija delnic, ki kotirajo na Ljubljanski borzi, se je leta 2023 ob rasti na kapitalskih trgih povišala za skoraj petino. Velik del slovenskega kapitalskega trga predstavljajo predvsem državne obveznice, financiranje podjetij z izdajo delnic in tudi obveznic pa je v primerjavi z drugimi viri financiranja še vedno zanemarljivo, nizek pa je tudi obseg trgovanja z izdanimi vrednostnimi papirji, kar ne privlači novih vlagateljev.

Razvojni zaostanek za povprečjem EU na področju zavarovalništva se je leta 2022 še zmanjšal in ostal manjši kot v drugih segmentih finančnega sistema. Obseg zavarovalnih premij glede na BDP je presegel 70 % povprečja EU. Premije so se v Sloveniji povečale za 7 %, v EU pa je njihov obseg stagniral. Rast premij neživljenjskih zavarovanj je z 8,5 % (EU 5 %) izenačila najvišjo rast v zadnjih desetih letih, obseg premij življenjskih zavarovanj pa se je po dveh letih zniževanja zvišal za 3,5 %, v EU pa znižal za skoraj 5 %. Tako se je razkorak na segmentu življenjskih zavarovanj zmanjšal, a Slovenija tu še vedno dosega le manj kot dve petini povprečja EU. Obrestne mere za depozite so se v preteklem letu sicer nekoliko povišale, a ostajajo nižje od povprečja v evrskem območju. Velik obseg vlog gospodinjstev v bankah, ki še naprej narašča, ohranjanje nizkih pasivnih obrestnih mer in ponudbe državnih vrednostnih papirjev neprofesionalnim vlagateljem bi lahko pospešile premik varčevalnih navad gospodinjstev v dobro varčevanja za starost, kar bi v prihodnje lahko povečalo delež življenjskih zavarovanj in naložb na kapitalskih trgih.

Tabela: Kazalniki razvitosti finančnega sistema v Sloveniji in EU

V %	2000	2005	2008	2009	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Bilančna vsota bank v primerjavi z BDP													
Slovenija	84,5	103,5	129,2	147,3	145,8	107,1	94,0	88,6	87,8	98,1	94,5	89,9	85,5
EU	219,8	267,4	312,1	320,3	321,4	277,7	259,2	253,5	257,6	291,1	278,9	272,9	257,0
Obseg zavarovalnih premij v primerjavi z BDP													
Slovenija	5,0	5,3	5,3	5,7	5,8	5,1	5,1	5,1	5,2	5,5	5,0	4,9	4,9
EU-24*		7,7	7,3	8,0	8,1	7,7	7,4	7,4	7,4	7,4	7,3	6,7	
Tržna kapitalizacija delnic v primerjavi z BDP													
Slovenija	17,7	23,0	22,3	23,3	19,3	14,2	12,3	13,8	14,6	14,7	18,2	13,4	15,3
EU	80,9	82,2	37,1	47,7	51,2	61,8	69,3	56,5	66,3	72,2	88,4	70,2	69,8

Vir: BS (2024), ECB (2024), SURS (2024b), Eurostat (2024), Slovensko zavarovalno združenje (2023), Swiss Re (2023), Ljubljanska borza (2024), FESE (2024). Opomba: * Pri kazalniku zavarovalnih premij (v % BDP) manjkajo podatki za baltske države.

Slika: Bilančna vsota glede na BDP leta 2021

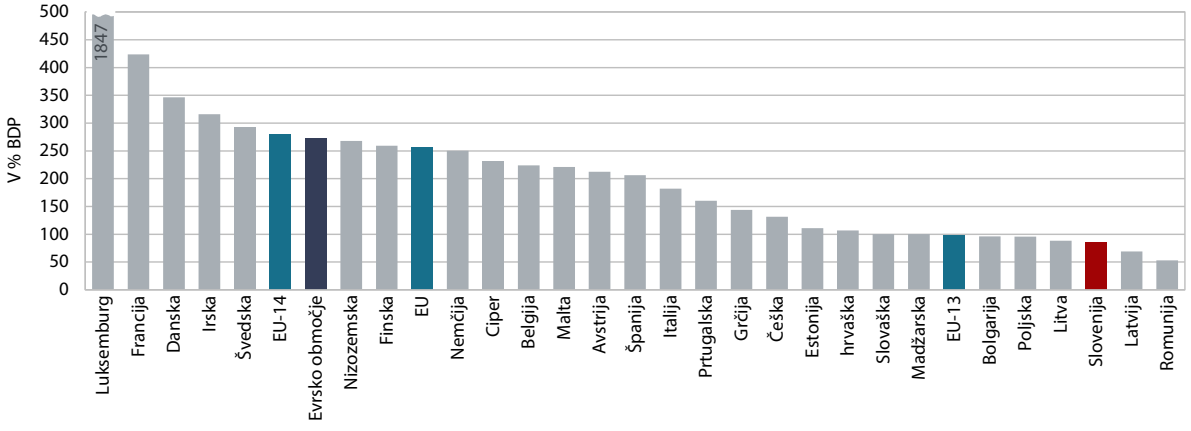

Vir: Banka Slovenije (2024a), ECB (2024), SURS (2024b), Eurostat (2024). Opomba: EU-14 – države, ki so bile članice EU pred 1. majem 2004 (brez Združenega kraljestva); EU-13 – države, ki so vstopile v EU od 1. maja 2004 naprej.

Regionalne razlike v BDP na prebivalca 1.8

Vrzel v BDP na prebivalca med osrednjeslovensko in preostalimi regijami se je v letu 2022 ob upočasnitvi gospodarske rasti v večini regij zmanjšala. Realnemu padcu BDP v vseh regijah v prvem letu epidemije in pospešku rasti leta 2021 je v letu 2022 sledila večinoma skromna gospodarska rast. Obalno-kraška regija, ki ima v strukturi svojega gospodarstva velik delež gostinske in turistične dejavnosti in jo je epidemija covida-19 najbolj prizadela, je imela v letu 2022 najvišjo gospodarsko rast (9,7 % realno) med regijami. To je zmanjšalo njen zaostanek v BDP na prebivalca in jo ponovno približalo slovenskemu povprečju, ne pa še predkoronski ravni. Visoko gospodarsko rast je imela še gorenjska regija, poleg obalno-kraške edina z višjo rastjo BDP v primerjavi s predhodnim letom. Realni BDP je upadel v jugovzhodni Sloveniji, najbolj v posavski regiji (-6 %), kar je povečalo zaostanek za slovenskim povprečjem. V osrednjeslovenski regiji, ki je po gospodarski rasti izstopala leto prej, se je BDP realno povečal le za 1,7 % (Slovenija za 2,5 %), kar je tudi glavni razlog za zmanjšanje razlik med osrednjeslovensko in preostalimi regijami.

Na zmanjšanje regionalnih razlik v letu 2022 kaže tudi sorazmerna razpršenost regionalnega BDP na prebivalca. Ta je znašala 24,1 % in bila za 0,7 o. t. nižja kot leto prej, vendar še ni dosegla vrednosti pred epidemijo. Razlika med statističnima regijama s skrajnima vrednostma se je zaradi nižje rasti BDP na prebivalca v osrednjeslovenski regiji in višje v zasavski regiji nekoliko zmanjšala (1 : 2,7). Razlike so se zmanjšale tudi znotraj kohezijske regije zahodna Slovenija.

Statistične regije, z izjemo osrednjeslovenske, v BDP na prebivalca zaostajajo za evropskim povprečjem in tudi nekaterimi sosednjimi regijami v drugih državah. Leta 2022 je med slovenskimi statističnimi regijami evropsko povprečje presegla le osrednjeslovenska regija (za 31 indeksnih točk), ponovno pa je vrzel do evropskega povprečja najbolj povečala posavska regija. Kohezijska regija zahodna Slovenija je za 9 indeksnih točk presegla evropsko povprečje, kohezijska regija vzhodna Slovenija pa je bila s 73 indeksnimi točkami evropskega povprečja še naprej med manj razvitimi. Zaostanek za evropskim povprečjem je najbolj zmanjšala obalno-kraška regija (za 6 indeksnih točk). Glede na precejšnje zaostajanje večine regij se zdi razvojno dohitevanje evropskega povprečja izjemno zahteven dolgoročni cilj regij, zato za primerjavo navajamo tudi razkorak posameznih statističnih regij do sosednjih regij v drugih državah. Leta 2021 je osrednjeslovenska regija po BDP na prebivalca presegala regijo Celovec - Beljak za tri indeksne točke, goriška je zaostajala za italijansko Gorico za devet indeksnih točk, pomurska je bila na ravni madžarske Železne županije (Vas), za 7 indeksnih točk pa je presegala madžarsko regijo Zalo.

Slika: Regionalni BDP na prebivalca, 2022

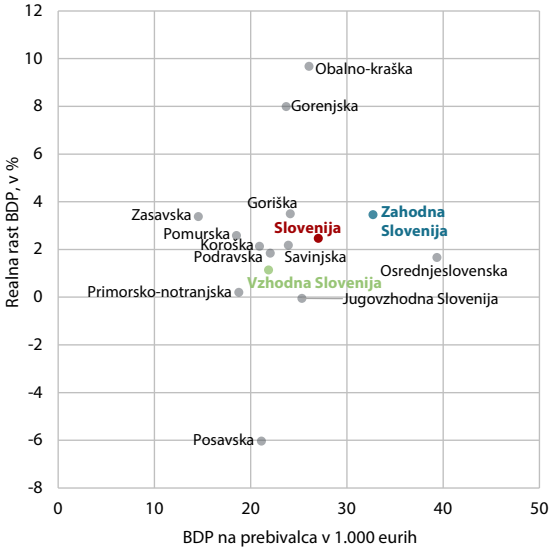

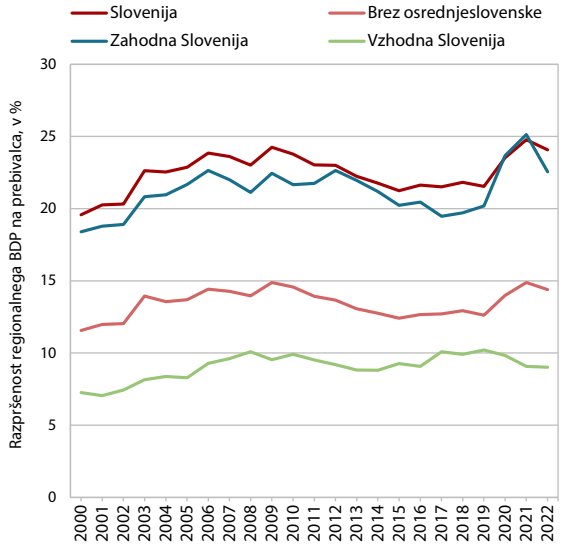

Vir: SURS (2024b), Eurostat (2024), preračuni UMAR.

Produktivnost 1.9

Zmanjševanje razkoraka v ravni produktivnosti do povprečja držav EU se je med epidemijo in energetsko krizo postopno nadaljevalo. Slovenija je leta 2023 dosegla 85 % povprečja EU v ravni produktivnosti (v standardih kupne moči), kar je 2 o. t. več kot leta 2019. To je bilo ob izrazitem poslabšanju v času gospodarsko-finančne krize in ponovnem postopnem dohitevanju po njej[1] za odstotno točko več od dosedanjega vrha iz leta 2008 in še vedno daleč od zastavljenega cilja SRS do leta 2030 (95 % povprečja EU).

Med energetsko krizo se je realna produktivnost znižala zlasti v izvozno usmerjenih dejavnostih. S ciklično upočasnitvijo rasti aktivnosti – ob hkratni rasti zaposlenosti – se je produktivnost celotnega gospodarstva, merjena z realnim BDP na zaposlenega, leta 2023 ohranila na podobni ravni kot pred energetsko krizo (znižanje za 0,4 % v letu 2022 in povišanje za 0,4 % v letu 2023). Pod vplivom šibkejšega tujega povpraševanja in neugodnih razmer na energetskih trgih so k rasti produktivnosti v obdobju 2021–2023 negativno prispevale (energetsko intenzivna) industrija ter dejavnosti transporta in trgovine. To so dejavnosti, ki so bile v preteklem desetletju pomemben vzvod rasti produktivnosti in realne konvergence do razvitejših držav EU. Nasprotno pa se je ob nadaljevanju visoke aktivnosti v letu 2023 po trenutno razpoložljivih podatkih močno povečala ustvarjena dodana vrednost na zaposlenega v gradbeništvu. Produktivnost na znanju temelječih storitev – IKT ter strokovnih, znanstvenih, tehničnih in drugih poslovnih dejavnostih – se je po visoki rasti v letu 2022 lani znižala, a je bil vzrok za to obsežno zaposlovanje, medtem ko se je dodana vrednost v letu 2023 celo nekoliko zvišala.

Tabela: Produktivnost dela, Slovenija

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Raven produktivnosti*, EU = 100	80	81	81	81	82	81	81	82	82	83	83	84	83	85	95
Realna rast produktivnosti**, v %	3,5	2,6	-1,7	0,1	2,3	0,9	1,3	1,9	1,2	1,1	-3,6	6,8	-0,4	0,4	

Vir: Eurostat (2024); preračun UMAR. Opomba: n. p. – ni podatka; * BDP (v standardih kupne moči) na zaposlenega; ** BDP (v stalnih cenah) na zaposlenega.

Slika: Raven produktivnosti (levo) in sprememba produktivnosti po dejavnostih (desno)

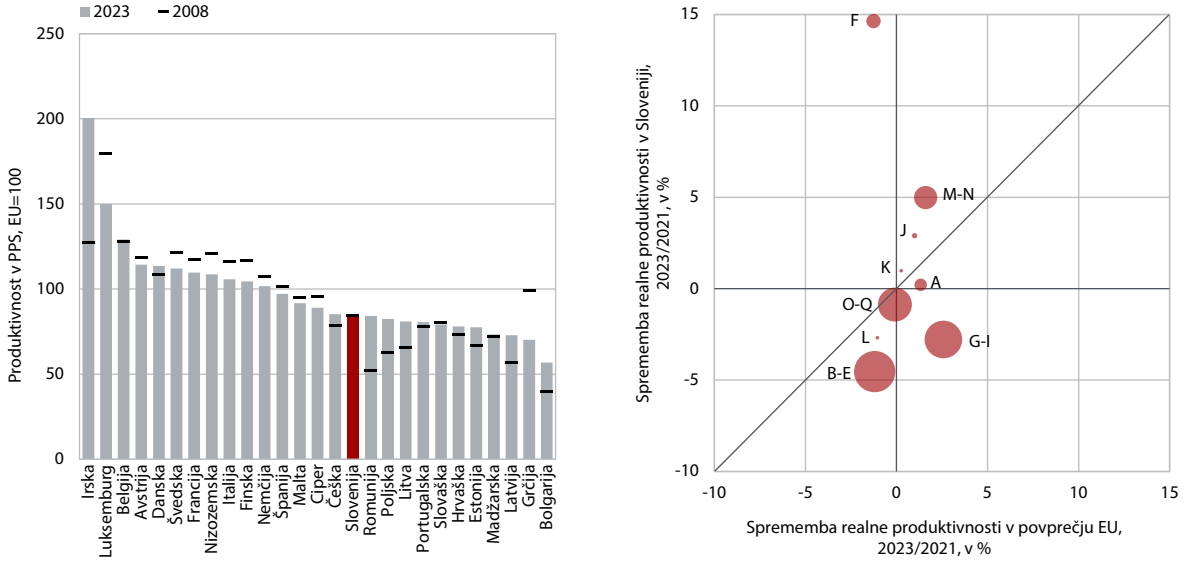

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba: Raven produktivnosti (levo), merjena z BDP (v SKM) na zaposlenega; rast produktivnosti (desno), merjena z dodano vrednostjo (v stalnih cenah) na zaposlenega. Oznake SKD: kmetijstvo (A), rudarstvo (B), predelovalne dejavnosti (C), oskrba z energijo (D), komunalne storitve (E), gradbeništvo (F), trgovina (G), promet (H), gostinstvo (I), informacijsko-komunikacijske dej. (J), finančne storitve (K), poslovanje z nepremičninami (L), strokovne, znanstvene in tehnične dej. (M), druge poslovne dej. (N), javna uprava (O), izobraževanje (P), zdravstvo in socialno varstvo (Q). Na sliki levo je podatek za Hrvaško za leto 2022 (namesto 2023).

[1] Podrobneje o vzrokih za upočasnitev rasti in dohitevanja povprečja EU glej tudi Poglavje 1.2 in Poročilo o produktivnosti (UMAR, 2023).

Stroški dela na enoto proizvoda 1.10

Stroški dela na enoto proizvoda, ki prikazujejo razmerje med nominalnimi plačami in produktivnostjo, so se leta 2023 močno povišali. Njihova rast se trendno nakazuje že od leta 2019 ob sicer močnih letnih nihajih, ki so v zadnjem obdobju zaznamovala makroekonomske agregate.[1] Leta 2022 je rast stroškovnih pritiskov ublažilo predvsem prelivanje v cene (merjeno z deflatorjem dodane vrednosti), kar pa lani ni več zadostovalo za ublažitev okrepljene rasti nominalnih plač oz. natančneje sredstev za zaposlene na zaposlenega (+11,8 %).[2] Ta je za več kot 2 o. t. presegla rast nominalne produktivnosti (9,3 %; 0,4 % realno). S tem so realni stroški dela na enoto proizvoda presegli tudi ravni iz obdobja finančno-gospodarske krize, ko se je stroškovna in posledično cenovna konkurenčnost slovenskega gospodarstva močno poslabšala, izrazito pa so se v tistem obdobju znižali tudi dobički.

Rast stroškov dela na enoto proizvoda je bila leta 2023 visoka zlasti v tržnih storitvah in predelovalnih dejavnostih, kjer povečanja močno odstopajo tudi od povprečja EU. V predelovalnih dejavnostih je rast nominalnih plač (+12,3 %) za več kot 2 o. t. presegala rast nominalne produktivnosti, merjene z dodano vrednostjo na zaposlenega (10,0 %). To je privedlo tudi do nadaljnjega razkoraka do trgovinskih partneric in povprečja EU, kjer je bila rast plač (6,6 %) bližje rasti nominalne produktivnosti (5,9 %). Podobno se je v letu 2023 še povečal razkorak v stroških dela na enoto proizvoda do povprečja EU tudi v storitvenih dejavnostih, izraziteje pri tradicionalnih tržnih storitvah (trgovina, promet, gostinstvo), kjer so se stroški dela na enoto proizvoda v Sloveniji povišali za 7,1 %. Ob obsežnem zaposlovanju so povečanje stroškov dela na enoto proizvoda beležile tudi na znanju temelječe storitve (4,7 %), kamor uvrščamo informacijsko-komunikacijske, strokovne, znanstvene in tehnične in druge poslovne dejavnosti. V gradbeništvu je stroškovne pritiske v letu 2023 blažila visoka rast produktivnosti, tj. dodane vrednosti na zaposlenega, zato so se kljub nadpovprečni rasti plač stroški dela na enoto proizvoda v letu 2023 znižali.

Tabela: Rast stroškov dela na enoto proizvoda v Sloveniji in EU, v %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Slovenija	1,6	4,8	1,4	-2,0	0,3	-1,2	-1,5	-0,4	0,9	-0,3	0,5	1,6	6,0	-1,5	-1,0	2,3
EU	1,7	3,2	-1,2	-0,8	0,7	0,0	-0,4	-1,3	0,0	-0,4	0,4	0,1	2,6	-2,6	-1,7	0,4

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR.

Slika: Realni stroški dela na enoto proizvoda (levo) in prispevki k njihovi spremembi v letu 2023 (desno)

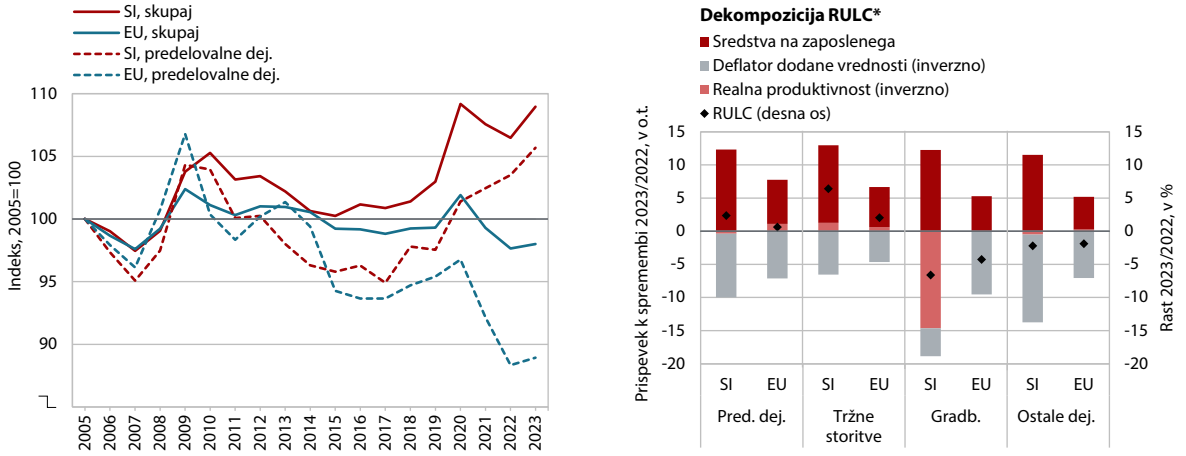

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba: * Stroški dela na enoto proizvoda (RULC) prikazujejo razmerje med sredstvi za zaposlene na zaposlenega (stroški dela) in nominalno produktivnostjo (dodana vrednost v tekočih cenah na zaposlenega). Nominalna produktivnost je dodatno razčlenjena na realno produktivnost in vpliv cen (deflator dodane vrednosti). V sliki sta spremembi teh dveh prikazani inverzno oz. z negativnim predznakom. Med (nefinančne) tržne storitve so uvrščene: trgovina (SKD G), promet (H), gostinstvo (I), informacijsko-komunikacijske dej. (J), strokovne, znanstvene in tehnične dej. (M) ter dr. poslovne dej. (N).

[1] Visoki stroški dela na enoto proizvoda so bili v letih 2020 in 2021 zaradi obsežnih državnih intervencij ob blaženju posledic covida-19 nezanesljiv kazalnik stroškovno-konkurenčnega položaja. Rast dejanskih stroškovnih obremenitev (in znižanje dobičkov) podjetij je bila s tem kazalnikom precenjena, saj je del sredstev za zaposlene (zlasti iz naslova skrajšanega delovnega časa in čakanja na delo) bremenil državni proračun in ne podjetij.

[2] Rast nominalnih plač oz. natančneje sredstev za zaposlene na zaposlenega se je v razmerah pomanjkanja delovne sile in visoke inflacije leta 2023 več kot podvojila (leta 2022: 5 %). Glej tudi poglavje 1.1.

Izvozni tržni delež 1.11

Slovenski izvozni tržni delež na svetovnem trgu blaga se je po dveh letih krčenja v prvih treh četrtletjih 2023 povečal za 6 %. V letih 2021 in 2022 se je zmanjšal za 2,4 % oz. 4,8 %. Zmanjšanje v letu 2021 je bilo močno povezano s *proizvodno specializacijo* slovenskega izvoza, saj je bilo tuje povpraševanje po nekaterih za Slovenijo pomembnejših skupinah izdelkov (npr. vozil) skromno, precej pa se je povečala vrednost zunanjetrgovinske menjave surovin (podkrepljene z rastjo cen), ki imajo v slovenskem izvozu relativno majhen delež. K zmanjšanju tržnega deleža v letu 2022 pa je v večji meri prispevalo poslabšanje *konkurenčnosti*, saj se je globalni rasti cen surovin pridružila še visoka rast stroškov dela in cen v domačem okolju. Negativen vpliv poslabšanja konkurenčnosti potrjujejo tudi količinski podatki, ki nakazujejo počasnejšo rast (2022) oz. globlji padec (2023 q1-q3) realnega izvoza Slovenije v primerjavi s količinskimi gibanji svetovnega povpraševanja. Kljub izrazitemu poslabšanju stroškovne in cenovne konkurenčnosti (gl. poglavje 1.2.1), ki je bilo dokaj primerljivo tistemu med gospodarsko-finančno krizo, pa je bilo po trenutnih podatkih zmanjšanje izvozne uspešnosti v letih 2022–2023 manjše kot v obdobju 2008–2012, merjeno z vrednostnim in tudi količinskim tržnim deležem.

Tržni delež na trgu EU se je v prvih treh četrtletjih leta 2023 v povprečju povečal za 3 %, gibanja večjih skupin proizvodov pa so se močno razlikovala. Podrobnejši podatki za izvozno-uvozne tokove držav EU, kamor je usmerjenega približno tri četrtine slovenskega izvoza blaga[1], kažejo, da so k rasti tržnega deleža v letu 2023 največ prispevali razni industrijski stroji in naprave, katerih tržni deleži so se povečali tudi med zdravstveno in energetsko krizo. Po dveh letih krčenja se je v povprečju v prvih treh četrtletjih 2023 povečal tudi tržni delež farmacevtskih izdelkov, kjer pa je na trg EU usmerjena le dobra polovica izvoza. Med energetsko intenzivnimi izdelki se je slovenski tržni delež na trgu EU po močnem upadu v predhodnem letu povečal pri kemičnih in nekovinskih mineralnih izdelkih. Tržni deleži preostalih energetsko intenzivnih izdelkov – papirnih in kovin – pa so se v letu 2023 zmanjšali. Izmed večjih skupin izdelkov se je tržni delež na trgu EU v letu 2023 nadalje zmanjšal pri električnih strojih in napravah[2] ter pri cestnih vozilih. Slednji je bil že za približno tretjino nižji kot pred izbruhom epidemije covida-19.

Tabela: Tržni delež Slovenije na svetovnem* in EU trgu blaga

	Tržni delež, v %			Povprečna letna stopnje rasti, v %			
	2000	2007	2023*	2001–2007	2008–2012	2013–2019	2020–2023*
Svet**	0,13	0,19	0,19	5,0	-4,7	3,4	0,0
EU	0,32	0,42	0,49	3,8	-0,9	3,6	-1,2

Vir: SURS (2024b), UN Comtrade (2024), UNCTAD (2024), WTO (2024), Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba: * Ocena. ** Tržni delež na osnovi zunanjetrgovinskih podatkov, z izločenim izvozom farmacevtskih izdelkov v Švico, ki predstavlja približek močno povečanega izvoza predhodno uvoženih farm. izd. (reeksport), katerega vpliv na BDP je neznaten in ni vključen v izvoz po metodologiji nacionalnih računov.

Slika: Izvozni tržni delež blaga skupaj (levo) in po izbranih skupinah izdelkov (desno)

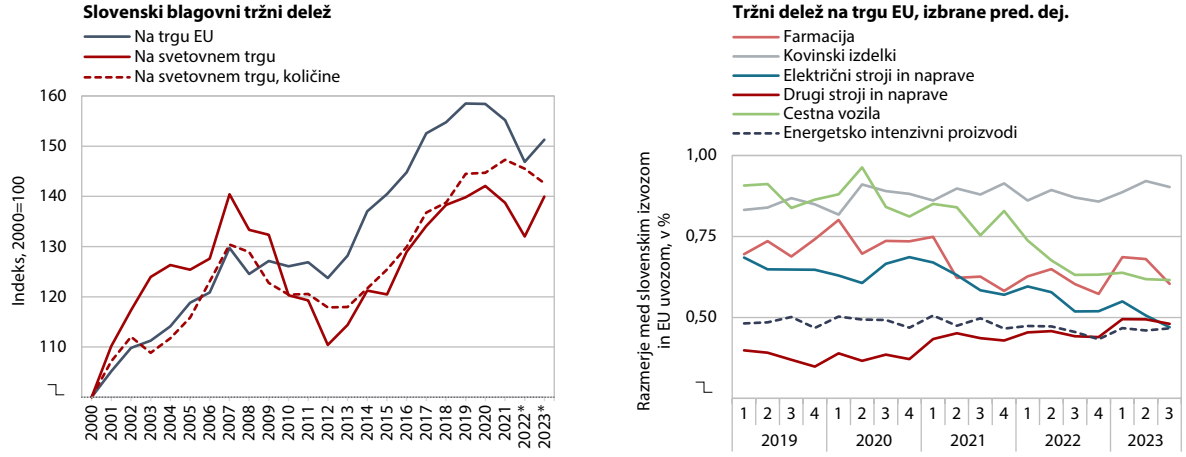

Vir: SURS (2024b), UN Comtrade (2024), UNCTAD (2024), WTO (2024), Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba: * Ocena; ** Tržni delež na osnovi zunanjetrgovinskih podatkov, z izločenim izvozom farmacevtskih izdelkov v Švico, ki predstavlja približek močno povečanega izvoza predhodno uvoženih farm. izd. (reeksport), katerega vpliv na BDP je neznaten in ni vključen v izvoz po metodologiji nacionalnih računov.

[1] Z izločenim izvozom farmacevtskih izdelkov v Švico (kot približek močno povečanemu izvozu predhodno uvoženih farmacevtskih izdelkov), ki je po zunanjetrgovinskih podatkih v letu 2023 predstavljal že okoli četrtino celotnega slovenskega blagovnega izvoza v svet.

[2] Na to je vplivalo tudi delno prestrukturiranje proizvodnje v smeri večje usmerjenosti v segment telekomunikacijskih naprav, katerih (prej nizek) tržni delež se je v zadnjih treh letih več kot podvojil.

Neposredne tuje investicije 1.12

Tokovi neposrednih tujih investicij (NTI) so se po okrepitvi v pokovidnem obdobju (2021–2022) v letu 2023 umirili ob poslabšanih pogojih financiranja mednarodnih investicijskih projektov (zaradi povečane inflacije in obrestnih mer). Vrednost vhodnih NTI se je v zadnjih devetih letih (2015–2023) sicer več kot podvojila, predvsem v obliki priliva lastniškega kapitala, deloma pa tudi zaradi dolžniških instrumentov. Višje vhodne NTI so bile predvsem posledica pospešitve privatizacije, splošno večje prodaje lastniških deležev v slovenskih podjetjih, pa tudi več širitev že obstoječih podjetij s tujim kapitalom in novih (*greenfield*) investicij. V Slovenijo so največ investirale države EU, naše najpomembnejše trgovinske partnerice (Avstrija, Nemčija, Italija, Hrvaška in Švica) so imele približno tri petine celotne vrednosti neposrednih naložb**.** Povprečna implicitna stopnja donosa neposrednih tujih naložb je znašala 7,8 %[1] in je bila najvišja med komponentami mednarodnih naložb,[2] kar odraža dolgoročni interes tujih neposrednih vlagateljev. Izhodne NTI so se od leta 2014 povečevale, a razmeroma skromno. V letu 2023 je bilo njihovo stanje za 48,2 % višje kot leta 2010. Slovenski neposredni investitorji imajo večino neposrednih naložb v državah na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Padajoči delež blagovnega izvoza na to območje v preteklih osmih letih nakazuje, da Slovenija del prejšnjega izvoza nadomešča tudi z lokalno proizvodnjo na teh trgih. Povprečna implicitna stopnja donosa slovenskih neposrednih naložb v tujino je znašala 3,3 %.

Slovenija ostaja med državami EU z najnižjim deležem stanja vhodnih NTI v BDP. Delež vhodnih NTI v primerjavi z BDP se je do leta 2023 povečal na 34,0 % BDP, a je ostal nižji kot v novih članicah EU kljub najhitrejši rasti med temi državami v obdobju 2009–2022. Glede deleža izhodnih NTI v primerjavi z BDP je Slovenija med novimi članicami EU prehitela Romunijo, Bolgarijo, Poljsko, Slovaško, Litvo, Hrvaško in Latvijo.

Tabela: Tokovi in stanja[1] vhodnih in izhodnih NTI[2] v Sloveniji

V mio EUR	2005	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Vhodne NTI															
Stanje konec leta	5.981	8.598	7.983	9.249	8.897	10.202	11.612	12.970	13.957	15.254	16.179	16.664	18.778	20.200	21.450
Priliv[3]	452	832	80	264	-114	791	1.510	1.126	795	1.172	1.307	193	1.561	1.937	1.020
Stanje kot % BDP	20,5	22,7	22,0	25,5	24,4	27,1	29,9	32,1	32,4	33,3	33,3	35,4	35,9	35,4	34,0
Izhodne NTI															
Stanje konec leta	2.777	6.085	6.097	5.710	5.179	5.335	5.508	5.741	5.969	6.108	6.840	7.016	7.868	8.589	9.034
Odliv[3]	505	961	-14	-201	-161	207	241	262	300	238	545	454	1.147	649	500
Stanje kot % BDP	9,5	16,0	16,8	15,8	14,2	14,2	14,2	14,2	13,9	13,3	14,1	14,9	15,1	15,1	14,3

Vir: BS (2024b). Opomba: [1] Stanja po metodologiji BPM6 po načelu smeri naložbe, na katero je BS prešla z letom 2014. Stanja po tej metodologiji so se zaradi sprememb kategorij, ki se upoštevajo v izračunu stanja NTI, precej spremenila. To v primeru Slovenije velja predvsem pri vhodnih NTI: stanje vhodnih NTI konec leta 2013 je bilo po prejšnji metodologiji 10,729 mio EUR, po novi pa 8.897 mio EUR, stanje izhodnih NTI pa je bilo prej 5.121 mio EUR, po novem pa 5.179 mio EUR (BS, 2014). [2] Podjetja, v katerih ima posamezni tuji investitor 10-odstotni ali višji delež v kapitalu. [3] Po načelu smeri naložbe.

Slika: Stanje vhodnih in izhodnih NTI, v % BDP

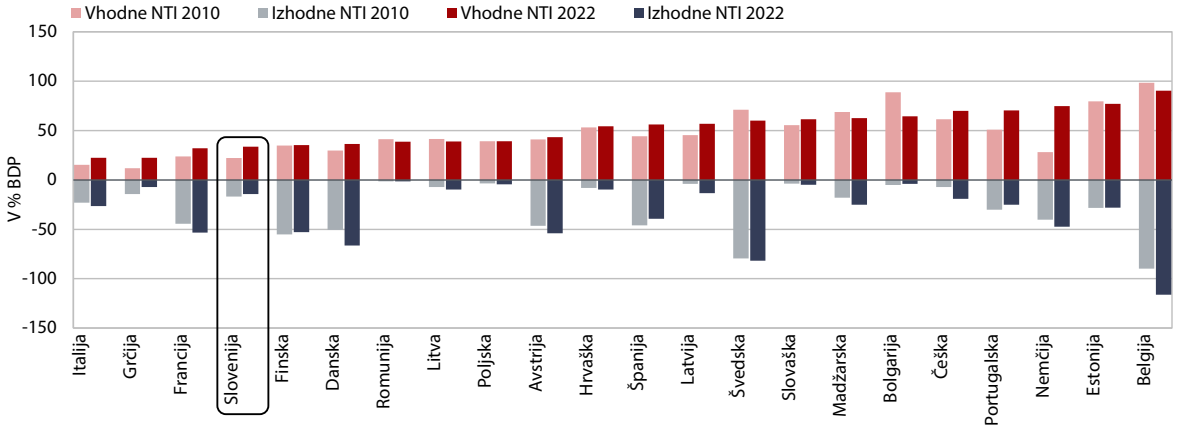

Vir: UNCTAD (2024). Opomba: V sliki niso prikazani Ciper, Malta, Irska, Luksemburg in Nizozemska, ki izstopajo po izjemno visokih NTI.

[1] Stopnja donosa je izračunana tako, da se v tekočem letu vsota tokov izdatkov od neposrednih naložb (dobičkov in obresti) tekočega leta primerja s stanjem obveznosti na segmentu neposrednih naložb v predhodnem letu.

[2] Med kategorije, za katere se računajo donosnosti, spadajo: neposredne naložbe, naložbe v vrednostne papirje in preostale naložbe.

Evropski inovacijski indeks 1.13

Slovenija se je po evropskem inovacijskem indeksu (EII) tudi v letu 2023 uvrstila med zmerne inovatorke, znaten zaostanek za povprečjem vodilnih inovatork se je zato ohranil. Kazalnik EII[1] meri povprečno uspešnost raziskovalno-inovacijskih sistemov članic EU in jih razvršča v štiri skupine.[2] Ocenjevanje napredka držav v zadnjem merjenju EII je temeljilo na referenčni vrednosti povprečja EU iz leta 2016. Slovenija se je v letu 2023[3] že peto leto zapored uvrstila med zmerne inovatorke, njen rezultat je presegel povprečje celotne skupine. Pred letom 2018 se je z vrednostjo EII blizu povprečja EU uvrščala skupino višje (močne inovatorke). Uspešnost inovacijskega sistema, merjena z EII, se je v obdobju 2016–2020 poslabševala, v letu 2021 se je negativni trend prekinil, kar je v letu 2023 vodilo do najboljšega rezultata Slovenije v odnosu do povprečja EU.[4] Še vedno pa je bil skupni napredek Slovenije v obdobju 2016–2023 peti najmanjši v EU. Slovenija tako še vedno močno zaostaja za skupino vodilnih inovatork, kar je sicer cilj SRS za leto 2030 (gl. tabelo).

Nezadostna vlaganja v RRD so v obdobju 2016–2023 pomembno slabila uvrstitev Slovenije na lestvici EII, nekateri kazalniki inovacijskih aktivnosti pa so delovali v nasprotni smeri. Naložbe v RRD so bile prenizke v javnem in poslovnem sektorju, prve so znatno zaostajale že za povprečjem EU, še bolj pa oboje za vodilnimi inovatorkami. Od leta 2019 so javna vlaganja v RRD začele povečevati nekatere države V4 (zlasti Poljska, Češka je vseskozi vlagala več od Slovenije). Vlaganja poslovnega sektorja[5] sicer še ostajajo prednost pred V4, pri tem je bilo spodbudno, da so v zadnjih treh letih že nekoliko presegla povprečje EU. Med njimi pa so bili pomembno manjši inovacijski izdatki, ki niso bili povezani z izvajanjem RRD.[6] Večje število uvedenih inovacij proizvodov in poslovnih procesov v MSP v obdobju 2018–2020 pa je vplivalo na boljšo slovensko uvrstitev glede na povprečje EU, v prvem tipu inovacij pa tudi glede na povprečje vodilnih inovatork

Tabela: Evropski inovacijski indeks

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija (indeks EU 2016 = 100)	100,2	98,1	97,4	92,4	91,5	96,4	99,8	103,1	>120 (uvrstitev med vodilne inovatorke)*
Slovenija (indeks EU = 100)	100,2	97,6	96,6	89,7	87,9	90,7	92,5	95,1	
Slovenija (vrednost EII)	0,506	0,495	0,492	0,466	0,462	0,487	0,504	0,521	
EU (vrednost EII)	0,505	0,507	0,509	0,520	0,526	0,537	0,545	0,548	

Vir: EK (2023h), preračuni UMAR. Opomba: * Vodilne inovatorke so leta 2023 dosegle vrednost EII med 0,689 (Belgija) in 0,753 (Danska).

Slika: Evropski inovacijski indeks

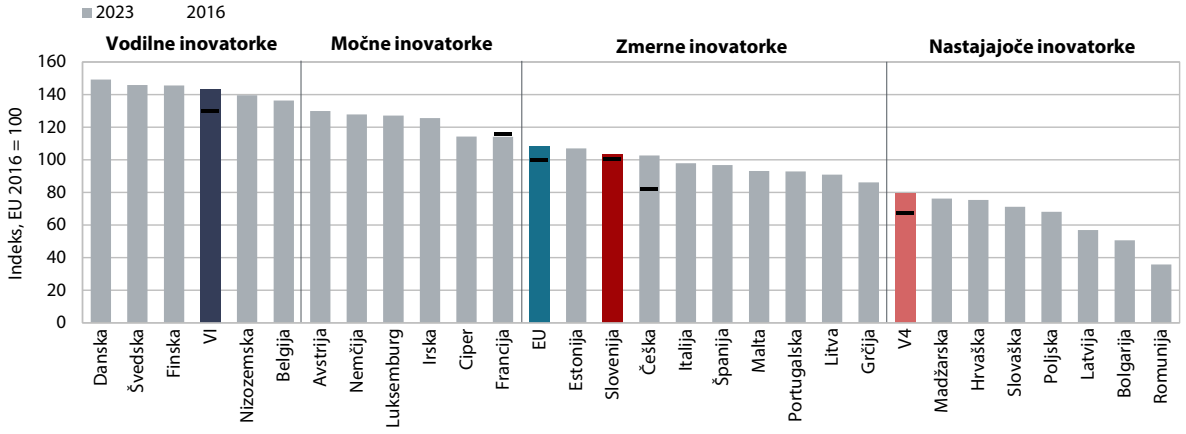

Vir: EK (2023h); preračuni UMAR. Opomba: VI – vodilne inovatorke, V4 – višegrajska četverica (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška).

[1] EII spremlja raziskovalno-inovacijske sisteme na 12 komponentah, v njegov izračun je bilo vključenih 32 kazalnikov EK (2023h).
[2] Vodilne inovatorke dosegajo inovacijsko uspešnost, višjo od 125 % povprečja EU v letu 2016, močne med 100 % in 125 %, zmerne med 70 % in 100 % ter nastajajoče inovatorke pod 70 % povprečja (ibid.).
[3] Podatki za kazalnike so upoštevali stanje na dan 30. 4. 2023, vrednost EII se je nanašala na obdobje od t do t-8. Pri večini kazalnikov so bili uporabljeni podatki za leta 2020–2022, za dva pa še za leto 2019, kar je treba upoštevati pri interpretaciji (ibid.).
[4] Vrednost EII Slovenije za leto 2023 je bila zgolj enaka vrednosti EII EU iz leta 2019.
[5] Pri sektorskih podatkih gre za stran izvedbe, kar je pomembna razlika od podatkov o financiranju RRD po sektorjih v kazalniku 1.15.
[6] Gre za financiranje aktivnosti, ki tudi prispevajo k razvoju novih ali bistveno izboljšanih produktov in/ali procesov (vlaganja v stroje in opremo, usposabljanje, trženje …). Slovenska podjetja so za te namene v letih 2018–2020 investirala enega najnižjih deležev BDP (UMAR, 2023d).

Izdatki za RRD in število raziskovalcev 1.14

Izdatki za raziskovalno-razvojno dejavnost (RRD) so se v obdobju 2018–2022 nominalno povečevali, v relativni primerjavi glede na BDP pa še vedno zaostajajo za obdobjem 2011–2015. V letu 2022 so bili skupni izdatki za RRD nominalno najvišji doslej (1.195 mio EUR), izraženi relativno pa so že tretje leto zapored stagnirali na ravni okoli 2,1 % BDP, kar je še vedno nekoliko pod povprečjem EU in precej manj kot v vodilnih inovatorkah.[1] Tudi naložbe javnega sektorja za RRD so bile v letu 2022 nominalno najvišje doslej, a z 0,55 % BDP krepko zaostajajo za ravnjo iz leta 2011, preden so se s konsolidacijo javnih financ začele krčiti. Razmeroma nizke so bile tudi v mednarodni primerjavi (2021 EU: 0,71, VI-brez Danske: 0,73 in V4: 0,58 % BDP). Investicije poslovnega sektorja po upadu v obdobju 2015–2017[2] stagnirajo na okoli 1 % BDP (2021 EU: 1,30, VI-brez Danske: 1,74 in V4: 0,71 % BDP), obseg RRD, ki ga poslovni sektor izvede, pa je imel v tem obdobju skromno tendenco rasti[3] (relativno glede na BDP), a je bil tudi ta precej pod doseženim vrhom v letu 2013.

Rast števila raziskovalcev poslovnega sektorja se je v letu 2021 prekinila, njihovo število je v zadnjih dveh letih stagniralo na visoki ravni. V obdobju 2008–2020 se je število raziskovalcev (v ekvivalentu polnega delovnega časa) povečevalo predvsem v poslovnem sektorju, ki je tudi največji zaposlovalec. V letih 2008–2022 je v povprečju zaposloval 54,3 % raziskovalcev, v letu 2022 pa 57,9 %. Delež slovenskega poslovnega sektorja je sicer že vse od 2011 večji od povprečja EU, znatno pa zaostaja za povprečjem vodilnih inovatork, kar ob sočasnem nenehnem povečevanju deleža v skupini V4 zahteva dodatno pozornost (2022 EU: 56,7 %, VI: 68,1 %, V4: 54,4 %). Javni sektor se je v obdobju 2011–2017 soočal s krčenjem števila raziskovalcev, po letu 2018 se je ta trend sicer prekinil, kar skupaj s povečanimi sredstvi tudi za mlade raziskovalce (ARRS, 2023) sicer nakazuje na izboljšanje trenda, a izzivi za boljše karierne pogoje ostajajo še precejšnji (UMAR, 2023d).

Tabela: Izdatki za RRD v % BDP

	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	1,36	1,42	1,63*	1,81	2,05	2,41	2,56	2,56	2,37	2,20	2,01	1,87*	1,95	2,04	2,14	2,13	2,10
EU	1,81	1,78	1,87	1,97	1,97	2,02	2,08	2,10	2,11	2,12	2,12	2,15	2,18	2,22	2,30	2,27	2,24

Vir: Eurostat (2024), SURS (2024b). Opomba: Podatek za EU je ocena Eurostata, za leto 2022 je začasen. * V letih 2008 in 2011 je bil prelom v časovni vrsti zaradi izboljšanega zajema poročevalskih enot v poslovnem sektorju, v letu 2017 zaradi uskladitve z revidirano metodologijo OECD (UMAR, 2018).

Slika: Slika: Skupni izdatki za RRD (levo) in izdatki za RRD po virih financiranja, Slovenija (desno)

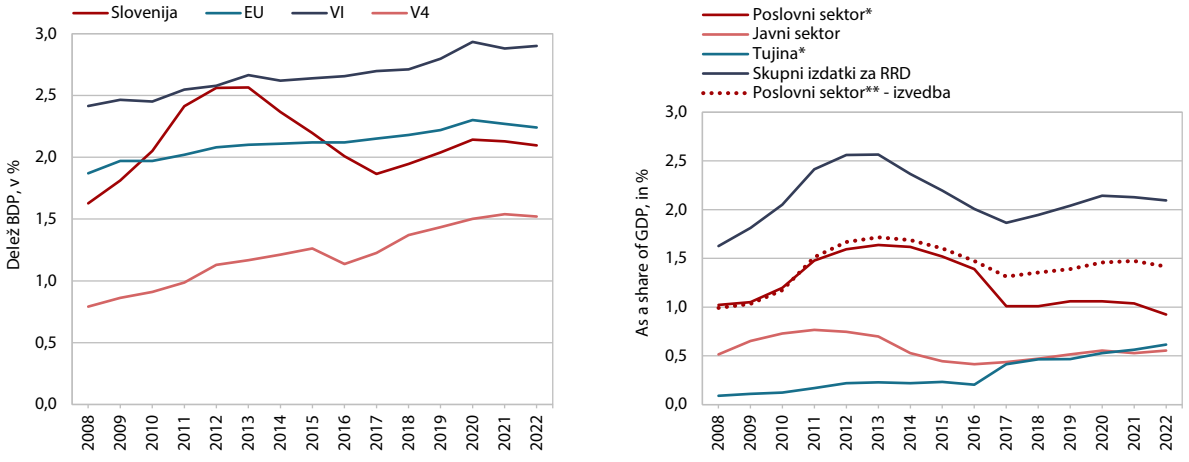

Vir: Eurostat (2024), SURS (2024b); preračuni UMAR. Opomba: * Zaradi revizije podatkov po virih financiranja v obdobju 2017–2019 so podatki poslovnega sektorja in tujine neprimerljivi z obdobjem pred letom 2017 (UMAR, 2023e). ** Gre le za lastna sredstva poslovnega sektorja in tujine; VI – vodilne inovatorke, V4 – višegrajska četverica (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška).

[1] Opredelitev vodilnih inovatork (Danska, Švedska, Finska, Nizozemska, Belgija) izhaja iz EK (2023h).

[2] V letih 2015–2017 so se njihova sredstva nominalno zmanjševala, deloma zaradi manjšega obsega evropskih sredstev (povezano z zaključkom črpanja sredstev iz finančnega obdobja 2007–2013 in poznim začetkom črpanja iz naslednjega obdobja), deloma zaradi vpliva revizije podatkov SURS (več o tem v UMAR (2023e)). Ta je povzročila tudi prelom v seriji podatkov o izdatkih poslovnega sektorja za RRD z vidika financiranja, zaradi česar dinamiko RRD poslovnega sektorja bolje prikažejo podatki o izvedbi RRD.

[3] Glavnino izpada lastnih sredstev je poslovni sektor nadomestil s sredstvi iz tujine, v obdobju 2017–2021 je v povprečju pridobil štiri petine teh sredstev.

Intelektualna lastnina 1.15

Slovenija je po številu patentnih prijav pri EPO v letu 2023 znatno zmanjšala zaostanek za povprečjem EU, ki pa ostaja velik, prav tako tudi za vodilnimi inovatorkami. Po začasnih podatkih Evropskega patentnega urada (EPO) so slovenski prijavitelji leta 2023 vložili 72 patentnih prijav na milijon prebivalcev, kar je bilo sicer skoraj za petino več od povprečja v obdobju 2008–2023, a je vrzel še znatna.[1] V tem obdobju je bilo namreč povprečje EU 2,4-krat večje od slovenskega, vodilnih inovatork pa kar 5,7-krat večje. Slovenija se je po stopnji patentibilnosti, merjeni s številom patentnih prijav na milijon prebivalcev, v obdobju 2008–2023 uvrščala okoli 13. mesta med članicami EU in bila vodilna med novimi članicami EU, pa tudi pred nekaterimi podobno razvitimi državami (Španija, Portugalska). V letih 2014–2023 so slovenski prijavitelji okoli 20 % prijav oddali na dveh tehnoloških področjih[2] (električni stroji, aparati in energija ter organska fina kemija), na področju tehnologij, povezanih z medicino,[3] pa okoli 10 % (EPO, 2024).

Slovenija pri znamkah po letu 2011 dosega znaten napredek, pri modelih pa navkljub premiku v letih 2022 in 2023 še vedno močno zaostaja. Pri pravnem varstvu znamk[4] EU je Slovenija v obdobju 2008–2023 večinoma povečevala število vlog na milijon prebivalcev in od leta 2019 presega povprečje EU. Pri številu registriranih modelov[5] Skupnosti pa je visok zaostanek za povprečjem EU vztrajal skozi celotno obdobje 2008–2021, v zadnjih dveh letih se je stanje sicer nekoliko izboljšalo, a še vedno kaže na šibko zavedanje o pomenu dizajna za povečanje dodane vrednosti. Prijavitelji si pri tem z eno samo prijavo na EUIPO zagotovijo pravno zaščito ene ali druge omenjene pravice intelektualne lastnine (IL) na celotnem ozemlju EU, kar pomeni relativno nižje stroške in znatno hitrejše pravne postopke varstva kot pri patentih,[6] kar vpliva na njihovo privlačnost med podjetji vseh velikosti in dejavnosti.

Tabela: Patentne prijave pri EPO, na milijon prebivalcev

	2004	2008	2009	2011	2013	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2023*
Slovenija	26	63	56	63	66	57	55	47	48	58	78	55	58	72
EU	119	137	130	135	138	141	139	143	148	149	147	152	151	153

Vir: Eurostat (2024), EPO (2024). Opomba: Začasni podatki.

Slika: Število prijavljenih znamk EU in registriranih modelov Skupnosti pri EUIPO, na milijon prebivalcev

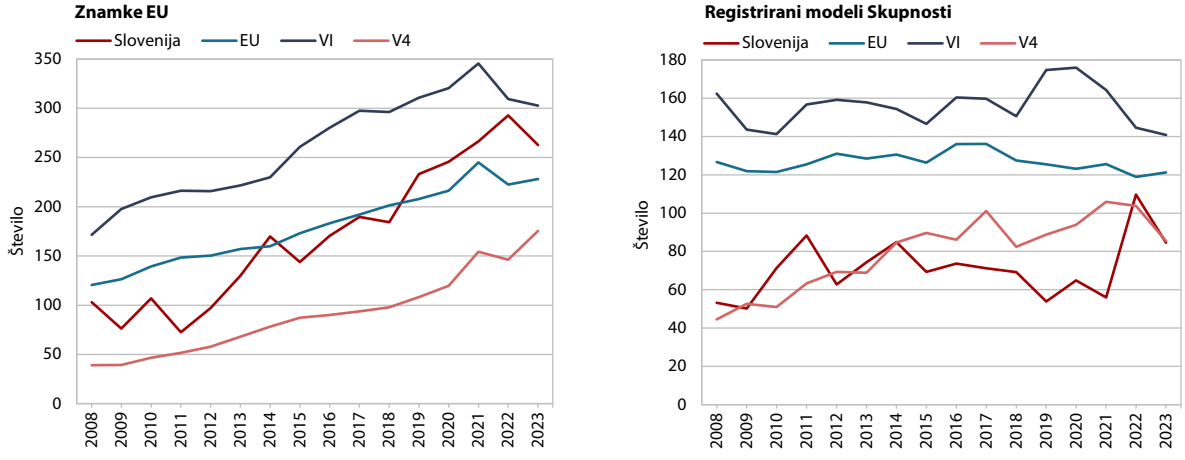

Vir: EUIPO (2024b), EUIPO (2024a); preračuni UMAR.

[1] Da bi zmanjšali pomanjkljivosti na področju varovanja rezultatov intelektualne lastnine, se je Vlada RS zavezala oblikovati in sprejeti nacionalno strategijo na področju intelektualne lastnine v prvi polovici leta 2024 (Kavaš idr., 2023; URSIL, 2024).

[2] Skladno z mednarodno patentno klasifikacijo, ki temelji na klasifikaciji tehnologij (Schmoch, 2008), je pravno varstvo patentov utemeljeno na zaščiti tehnologij ter z njimi povezanih procesov, v katerih nastajajo proizvodi, in ne na zaščiti sektorjev.

[3] Gre za tehnologije, povezane s proizvodnjo instrumentov in farmacijo (humana medicina, veterina).

[4] Blagovna oz. storitvena znamka je pravno zavarovana kombinacija znakov, ki z grafično ponazoritvijo omogoča razlikovanje enakega ali podobnega blaga/storitve. Pravno varstvo znamke traja 10 let, možno ga je obnavljati.

[5] Model je pravno zavarovan zunanji videz izdelka (dizajn), ki je nov, ima individualno naravo. Pravno varstvo modela traja pet let, možno ga je obnavljati.

[6] Od 1. junija 2023 je v veljavi enotni patentni sistem, ki omogoča pridobitev evropskega patenta z enotnim učinkom na ozemlju 17 sodelujočih držav EU, tudi v Sloveniji. Novi patentni sistem predstavlja nižje stroške, manj birokracije in manjše upravno breme za izumitelje prijavitelje, hkrati pa tudi slabšo preglednost nad obstoječimi patenti zaradi njihove povečane številčnosti in zato večje tveganje za kršitev, zlasti nehoteno (Kavaš idr., 2023).

Okoljska odgovornost organizacij 1.16

Najbolj razširjeno okoljsko spričevalo[1] v Sloveniji ostaja mednarodni standard ISO 14001, sledi okoljska nalepka ecolabel, najskromnejša pa je razširjenost sistema ravnanja z okoljem EMAS. V mednarodni primerjavi pa Slovenija najbolj izstopa po razširjenosti okoljskih nalepk ecolabel, kjer se med državami EU uvršča na 2. mesto, za Avstrijo. K temu v veliki meri prispevajo turistične nastanitve, ki v Sloveniji predstavljajo več kot 70 % podeljenih okoljskih nalepk (v EU okoli 23 %). Tudi razširjenost standarda ISO 14001, ki je kot mednarodni standard odgovornega ravnanja z okoljem najbolj razširjen okoljski certifikat, je v Sloveniji večja kot v EU,[2] še vedno pa Slovenija zaostaja za večino novih članic. Najpočasneje se tako v Sloveniji kot v EU širi shema EMAS,[3] kjer se Slovenija uvršča pod povprečje EU, vendar višje kot večina novih članic.

Glede na številnost in raznolikost okoljskih znakov se zanje v EU uvajajo enotna pravila, da se omeji t. i. zeleno zavajanje potrošnikov. Na notranjem trgu EU obstaja več različnih okoljskih znakov z različnimi modeli upravljanja (oz. različnimi ravnmi zanesljivosti, nadzora in preglednosti), njihovo število pa se še povečuje. To vpliva na sposobnost potrošnikov sprejemati okoljsko trajnostne odločitve. EK je tako spomladi 2023 pripravila predlog Direktive o utemeljitvi in sporočanju izrecnih okoljskih trditev (oz. Direktiva o zelenih trditvah) z namenom omejiti zeleno zavajanje potrošnikov in tako omogočiti, da potrošniki sprejemajo bolj trajnostne odločitve. Predlog direktive zagotavlja skupna pravila za okoljske znake, ki bodo presegala obstoječo zakonodajo, kot je uredba o znaku EU za okolje, sistem za okoljsko ravnanje in presojo EMAS, predpisi o znaku za ekološko kmetovanje, označevanje energijske učinkovitosti in oznaka CE. Predlog direktive naj bi deloval kot varnostna mreža za vse sektorje, v katerih okoljske trditve ali znaki niso urejeni na ravni EU (Rdeči karton zelenemu zavajanju, 2023, Direktiva o zelenih trditvah, 2023).

Tabela: Število okoljskih spričeval, na milijon prebivalcev

		2005	2008	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ISO 14001*	Slovenija	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	209,0	224,9	235,7	264,1	296,6	n. p.
	EU	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	172,4	181,1	181,9	194,2	202,9	n. p.
Ecolabel**	Slovenija	0,0	1,5	1,5	7,3	8,7	8,7	8,7	n. p.	23,7	28,3
	EU	0,6	1,6	2,3	n. p.	4,9	3,4	3,8	n. p.	5,0	5,7
EMAS**	Slovenija	0,5	0,5	1,5	4,8	5,2	4,8	4,8	4,8	4,3	4,7
	EU	6,9	8,8	9,9	8,7	8,5	8,2	8,6	8,6	9,0	9,0

Vir: Eurostat (2024), ISO (2023), EK (2023a), EK (2023b), MOP (2023a), MOP (2023b), preračuni UMAR. Opomba: Preračuni so narejeni s podatki o prebivalstvu za predhodno leto; n. p. – ni podatka. * Podatki ISO 14001 od leta 2018 niso primerljivi s podatki preteklih let zaradi sprememb pri poročanju. ** Podatek za leto 2023 je zadnji objavljen podatek iz septembra 2023 (ecolabel, popis se naredi dvakrat letno, marca in septembra) oz. novembra 2023 (EMAS, popis se naredi dvakrat letno, junija in novembra).

Slika: Razširjenost okoljskih certifikatov ISO 14001

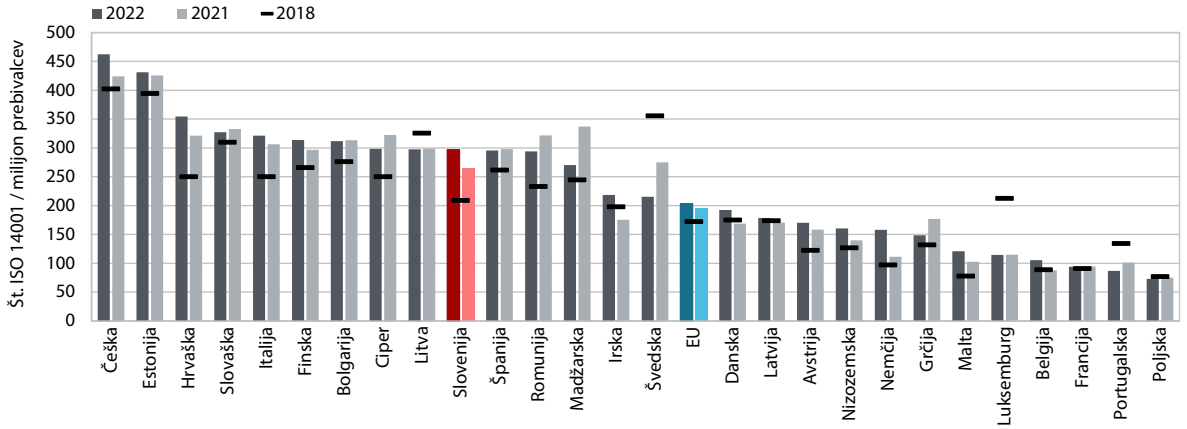

Vir: Eurostat (2024), ISO (2023), preračuni UMAR.

[1] Spremljamo razširjenost treh okoljskih znakov, ki temeljijo na shemah certificitarja tretjih oseb: standard ISO 14001, sistem EU za okoljevarstveno vodenje organizacij EMAS (Eco Managament and Audit Scheme) in evropsko shemo za okoljsko nalepko oz. okoljsko marjetico ecolabel.

[2] Največje število certifikatov standarda ISO 14001 je podeljenih podjetjem v predelovalnih dejavnostih (največ v energetsko intenzivnejših kovinski in gumarski industriji), nekaterih pomembnejših storitvenih dejavnostih (trgovina, promet in skladiščenje) in gradbeništvu (ISO, 2023).

[3] To povezujemo tudi s strožjimi zahtevami in večjim obsegom aktivnosti, ki jih predvideva vključenost v shemo EMAS, ter spodbudami v posameznih članicah oz. olajšavami pri izvajanju okoljske zakonodaje (GZS, 2022a).

2 Učenje za in skozi vse življenje

Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo

2.1 Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo
2.2 Vpis v srednješolsko in terciarno izobraževanje
2.3 Diplomanti terciarnega izobraževanja
2.4 Rezultati pri branju, matematiki in naravoslovju (PISA)
2.5 Izdatki za izobraževanje
2.6 Vključenost v vseživljenjsko učenje

Kultura in jezik kot temeljna dejavnika nacionalne identitete

2.7 Obisk kulturnih prireditev
2.8 Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini

Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo 2.1

Delež odraslih (25–64 let) s terciarno izobrazbo od leta 2020 presega cilj SRS, a je manjši kot v večini gospodarsko razvitejših držav EU. Ob visoki vključenosti mladih v terciarno izobraževanje in prehajanju mlajših, ki so v povprečju bolje izobraženi, v višje starostne skupine (demografski učinek), se je delež odraslih s terciarno izobrazbo v dolgoletnem obdobju povečal. Leta 2022 se je njegova rast prekinila, a je s 40,1 % ostal nad povprečjem EU (34,3 %). Že tretje leto je tudi nad ciljem SRS 2030 (35 %), a je manjši kot v večini gospodarsko razvitejših severnoevropskih in zahodnoevropskih držav (41–53 %). V obdobju 2012–2022 se je najbolj povečal v starostni skupini 35–44 let, kjer je leta 2022 tudi najbolj presegal povprečje EU. Kljub visoki vključenosti mladih v terciarno izobraževanje je v starostni skupini 20–24 let manjši kot v povprečju EU, kar bi lahko pripisali dolgotrajnejšemu študiju. Pri ženskah je zaradi večje vključenosti v terciarno izobraževanje večji kot pri moških, razlika med državljani Slovenije in osebami, rojenimi v tujini, je večja kot med državljani članic EU in osebami, rojenimi v tujini. Med regijami izstopajo gospodarsko najrazvitejša osrednjeslovenska regija z največjim (48,9 %), posavska (30,5 %) pa z najmanjšim deležem.

Delež zaposlenih s terciarno izobrazbo je kljub zmanjšanju leta 2022 ostal nad povprečjem EU. Zmanjšanje pripisujemo okrepljeni rasti zaposlovanja nizko in srednješolsko izobraženih, ki je povezano z okrepljeno gospodarsko aktivnostjo in zaposlovanjem v dejavnostih, ki zaposlujejo pretežno nizko in srednješolsko izobražene (gradbeništvo, predelovalne dejavnosti ter promet in skladiščenje). Leta 2022 je delež zaposlenih s terciarno izobrazbo znašal 46,6 % (EU: 39,3 %),[1] v večini dejavnosti zasebnega sektorja je bil manjši kot v javnem sektorju.[2]

Tabela: Delež prebivalcev s terciarno izobrazbo, v %

	2005	2008	2010	2012	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija													
25–64 let	20,2	22,6	23,7	26,4	30,2	30,7	32,5	32,5	33,3	35,9	40,3	40,1	35,0
25–34 let	24,7	30,0	31,3	35,3	40,8	43,0	44,5	40,7	44,1	45,4	47,9	47,3	
EU													
25–64 let	21,5	23,1	24,6	26,2	28,5	29,1	29,9	30,7	31,6	32,8	33,6	34,3	
25–34 let	27,2	29,9	32,2	34,1	36,5	36,8	37,6	38,6	39,4	40,5	41,4	42,0	

Vir: Eurostat (2024).

Slika: Delež prebivalcev, starih 25–64 let, s terciarno izobrazbo (levo), in delež prebivalcev, starih 25–34 let, s terciarno izobrazbo (desno) leta 2022

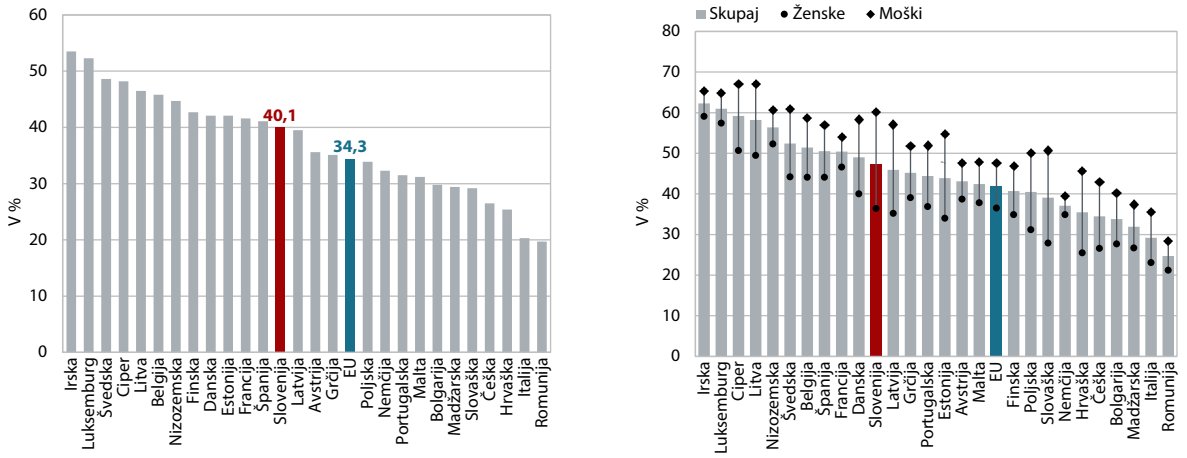

Vir: Eurostat (2024).

[1] Delež zaposlenih s terciarno izobrazbo je bil leta 2022 v vseh dejavnostih, razen v gradbeništvu in drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih večji kot v povprečju EU (Eurostat, 2024).

[2] Leta 2022 je bil največji v izobraževanju, najmanjši pa v gradbeništvu, majhen je bil tudi v predelovalnih dejavnostih (Eurostat, 2024).

Vpis v srednješolsko in terciarno izobraževanje 2.2

Število vpisanih v srednješolsko izobraževanje se je v šolskem letu 2022/2023 tretje leto zapored povečalo. Potem ko se je zaradi demografskih razlogov (manjše generacije mladih) veliko let zmanjševalo, se je ob ponovno večji generaciji mladih v zadnjih letih povečalo in približalo vrednosti izpred desetih let. V strukturi vpisanih se je v obdobju 2012–2022 zmanjšal delež vpisanih na gimnazije (oz. splošnoizobraževalne programe), povečal pa se je delež vpisanih v poklicne programe, ki je že veliko let večji kot v povprečju EU. Kljub temu ob splošnem pomanjkanju delovne sile zaradi demografskih razlogov in ob ugodnih gospodarskih gibanjih ter odločitvah mladih, da se vpišejo v terciarno izobraževanje, delodajalci težko dobijo poklicno izobražene kadre za zaposlitev. Po demografskih projekcijah naj bi se v prihodnjih letih nadaljevala rast števila mladih, vpisanih v srednje šole. Ob tem bo za prihodnjo delovno silo bistvenega pomena pridobivanje različnih znanj in veščin, ki omogočajo spoprijemanje s hitrimi spremembami pri delu, nastalimi zaradi zelenega in digitalnega prehoda, tehnoloških sprememb, dolgožive družbe in drugih razvojnih trendov.

Število vpisanih v terciarno izobraževanje se je v obdobju 2012–2022 zaradi manjših generacij mladih večinoma zmanjševalo. V šolskem letu 2022/2023 je bilo za 19,9 % manjše kot pred desetimi leti. Od področij izobraževanja je bilo večje le na zdravstvu in socialni varnosti, kjer se je najbolj povečal tudi delež v skupnem številu vpisanih in je bil leta 2021 nad povprečjem EU. Delež vpisanih na naravoslovje in tehniko je od šolskega leta 2013/2014 med 29 % in 30 % in je bil leta 2021 šesti največji med državami EU. Toda ob negativnih demografskih gibanjih se je njihovo število zmanjšalo, kar je negativno z vidika prihodnje ponudbe kadrov za prehod v pametno gospodarstvo. Manjši je bil delež vpisanih na družboslovje, ki je bil leta 2021 tudi manjši od povprečja EU. Po demografskih projekcijah naj bi se v prihodnjih letih število vpisanih v terciarno izobraževanje povečalo, s tem pa tudi ponudba diplomantov na trgu dela. Med vpisanimi v terciarno izobraževanje je bil v šolskem letu 2022/2023 podoben delež žensk (57,7 %) kot v preteklih letih. Na področju internacionalizacije terciarnega izobraževanja se je delež tujih študentov v zadnjih desetih letih povečeval (na 10,6 % v šolskem letu 2022/2023), po zadnjih mednarodnih podatkih je bil nad povprečjem EU.

Tabela: Struktura redno vpisanih v srednješolsko izobraževanje, po vrstah izobraževalnih programov, v %

	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Slovenija									
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Splošnoizobraževalni programi	39,1	41,2	37,5	36,4	35,6	35,3	35,0	34,7	35,1
Poklicni programi	60,9	58,8	62,5	63,6	64,4	64,7	65,0	65,3	64,9
EU									
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Splošnoizobraževalni programi	44,1	46,8	51,0	51,6	53,6	53,0	52,8	51,5	51,6
Poklicni programi	55,9	53,2	49,0	48,4	46,4	47,0	47,2	46,4	48,4

Vir: SURS (2024b) in Eurostat (2024).

Slika: Vpisani v terciarno izobraževanje, struktura po področjih izobraževanja, 2021

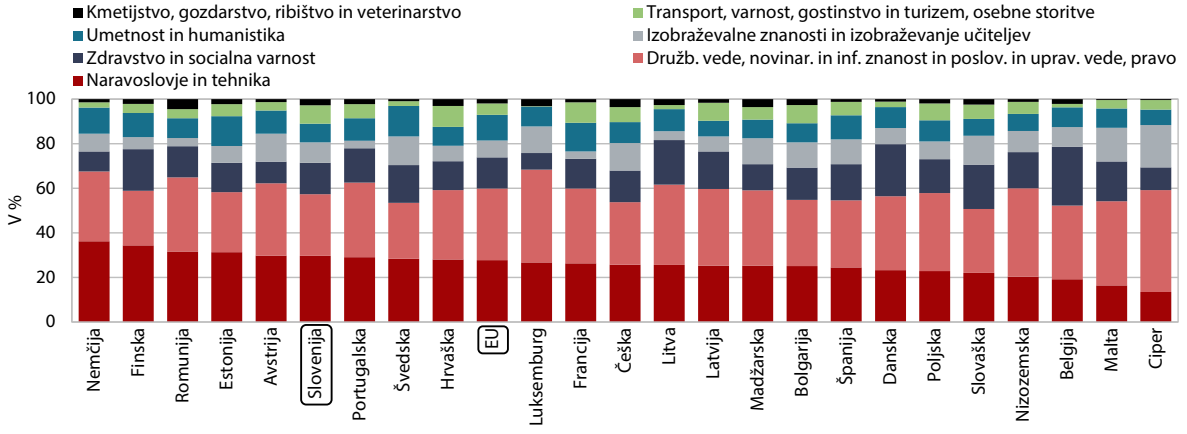

Vir: Eurostat (2024).

Diplomanti terciarnega izobraževanja 2.3

Število diplomantov terciarnega izobraževanja se je zaradi demografskih trendov v letu 2022 zmanjšalo in je ostalo precej manjše od vrha v letu 2012. Zaradi manjših generacij mladih se je število vpisanih v terciarno izobraževanje v zadnjih desetih letih večinoma zmanjševalo in bilo leta 2022 za 23,4 % manjše kot pred desetimi leti. Najbolj se je zmanjšalo število diplomantov družboslovja, ki v strukturi diplomantov pomeni 28,2 %. Precej se je povečal delež diplomantov zdravstva in socialne varnosti, a je ostal tudi leta 2021 manjši kot v povprečju EU in ne zadošča naraščajočim potrebam dolgožive družbe. Z vidika prehoda v pametno gospodarstvo je negativno zmanjšanje števila diplomantov naravoslovja in tehnike (za 9,8 % glede na leto 2012), ki je kljub šestemu največjemu deležu med državami EU manjše od povpraševanja.[1] Število diplomantov izobraževalnih ved, po katerih je veliko povpraševanje (gl. poglavje 2.1), je bilo leta 2022 med manjšimi v zadnjih desetih letih. Med diplomanti terciarnega izobraževanja je bilo leta 2022 59,3 % žensk, njihov delež se med leti ni bistveno spreminjal in je na vseh področjih izobraževanja, razen na naravoslovju in tehniki, večji od deleža moških.

Število novih doktorjev znanosti se je leta 2022 povečalo, a bilo med manjšimi v zadnjih desetih letih. V letih 2015 in 2016[2] je doseglo vrh, od leta 2017 se je večinoma zmanjševalo. Takšna gibanja so povezana z zmanjšanjem števila vpisanih na doktorski študij od šolskega leta 2012/2013 do 2015/2016[3] in podaljšanjem povprečnega trajanja študija (med letoma 2012 in 2020). Število novih doktorjev znanosti na 1.000 prebivalcev v starosti 25–34 let je sicer (leta 2021) manjše kot v povprečju EU in vodilnih inovatorkah. Prav tako je v tej mednarodni primerjavi manjše tudi število novih doktorjev znanosti naravoslovja in tehnike (na 1.000 prebivalcev, starih 25–34 let). Takšna gibanja so neugodna z vidika razvoja človeških virov za raziskovalno-razvojne in inovacijske dejavnosti v državi. Število vpisanih na doktorski študij je bilo v šolskem letu 2022/2023 približno enako kot leto prej in je precej oddaljeno od največje vrednosti v šolskem letu 2011/2012, kar je z vidika prihodnje ponudbe strokovnjakov neugodno.

Tabela: Število diplomantov terciarnega izobraževanja na milijon prebivalcev

	2005	2008	2010	2012	2013	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	7.903	8.567	9.621	10.237	9.314	9.032	7.967	8.070	7.737	7.393	7.901	7.646
EU	5.920	8.187	8.418	7.635	8.932	8.908	8.957	8.932	8.749	9.478	9.629	n. p.

Vir: Eurostat (2024). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: Struktura diplomantov terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja leta 2021

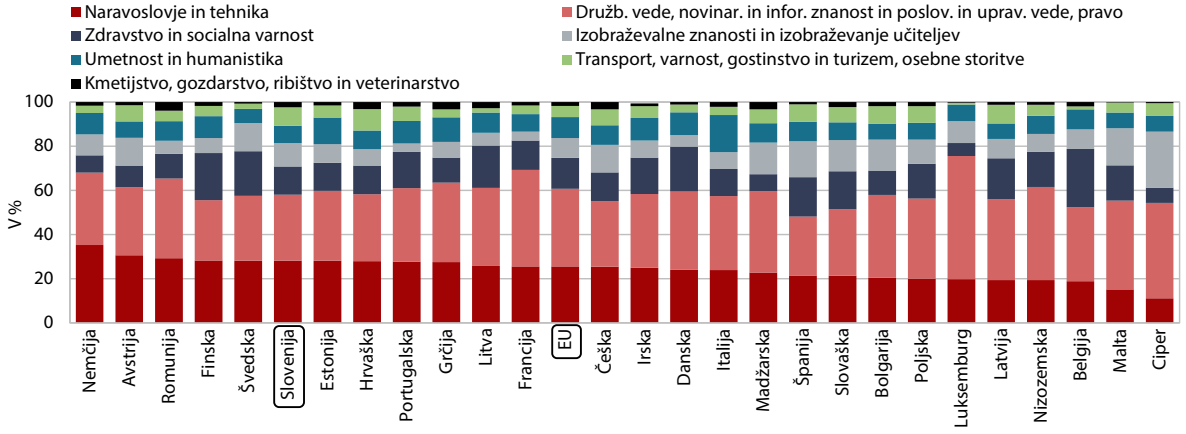

Vir: Eurostat (2024).

[1] Po podatkih poklicnega barometra se za leto 2024 ocenjuje večje pomanjkanje inženirjev (ZRSZ, 2023b).
[2] Leta 2016 je na nadpovprečno število diplomantov vplivalo zaključevanje predbolonjskih programov. Rok za njihovo dokončanje se je iztekel 30. 9. 2016.
[3] Zmanjšanje števila vpisanih na doktorski študij pripisujemo začasni prekinitvi sofinanciranja doktorskega študija iz javnih virov, večletnemu zmanjšanemu obsegu financiranja v okviru programa mladi raziskovalci in ukinitvi programa mladi raziskovalci iz gospodarstva, manjšemu zanimanju za vpis na doktorski študij v času prejšnje gospodarske in finančne krize ter demografskim spremembam (zmanjšanje generacij).

Rezultati pri branju, matematiki in naravoslovju (PISA) 2.4

Petnajstletniki v Sloveniji so leta 2022 pri matematični, naravoslovni in bralni pismenosti dosegli slabše rezultate kot leta 2018. Po raziskavi PISA[1] so se dosežki petnajstletnikov v Sloveniji leta 2022 pri matematični, naravoslovni in bralni pismenosti, ki so posredni pokazatelj kakovosti izobraževanja, v primerjavi z letom 2018 poslabšali bolj kot v povprečju EU. Poslabšanje je bilo največje pri bralni pismenosti (19. v EU), pri matematični in naravoslovni pismenosti pa so še nad povprečjem EU. Cilj SRS (do leta 2030) je uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU, kar je bilo leta 2022 doseženo le še pri naravoslovni pismenosti, po kateri se je Slovenija uvrstila na visoko četrto mesto in zaostala le za Estonijo, Finsko in Irsko. Delež petnajstletnikov s slabimi rezultati (manj kot druga raven pismenosti) se je med letoma 2018 in 2022 povečal pri vseh treh vrstah pismenosti. Strateški okvir za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju določa, da se mora delež petnajstletnikov s slabimi rezultati (manj kot druga raven pismenosti) pri branju, matematiki in naravoslovju do leta 2030 zmanjšati na manj kot 15 %. Slovenija tega cilja ne dosega več pri nobeni od navedenih pismenosti. Leta 2022 je pri bralni pismenosti znašal 26,1 %, pri matematični 24,6 % in pri naravoslovni 17,8 % (OECD, 2023).

Neenakosti v učnih dosežkih petnajstletnikov so se med letoma 2018 in 2022 povečale. Dekleta so leta 2022 dosegla boljše rezultate (v točkah) pri bralni in naravoslovni pismenosti in enake kot fantje pri matematični pismenosti. Petnajstletniki z najboljšim socialnoekonomskim položajem[2] so dosegli boljše rezultate pri vseh treh vrstah pismenosti kot njihovi vrstniki z najslabšim socialnoekonomskim položajem; razlika med njimi je bila manjša kot v povprečju EU, a se je med letoma 2018 in 2022 povečala. Petnajstletniki s priseljenskim ozadjem so pri bralni pismenosti dosegli slabše rezultate kot sovrstniki, razlika med njimi je bila večja kot v povprečju EU.

Tabela: Uvrstitve Slovenije pri naravoslovni, matematični in bralni pismenosti v primerjavi z državami EU

	2006	2009	2012	2015	2018	2022	Cilj SRS za 2030
Branje	10	15	19	6	8	19	Uvrstitev v zgornjo četrtino držav EU
Matematika	8	7	9	5	5	9	
Naravoslovje	4	5	7	3	4	4	

Vir: OECD (2023l). Opomba: Raziskava PISA se v Sloveniji izvaja od leta 2006.

Slika: Povprečni bralni, matematični in naravoslovni dosežki petnajstletnikov (levo) in delež petnajstletnikov s slabimi rezultati[1] (desno)[2]

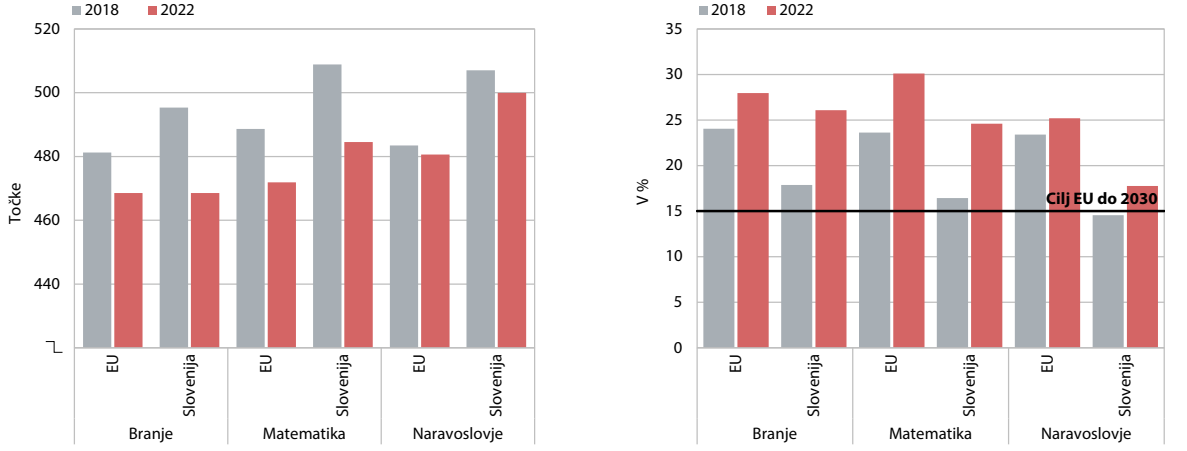

Vir: OECD (2023l). Opomba: [1] Slabi rezultati so rezultati pod drugo ravnijo pismenosti. [2] Za EU je prikazano netehtano povprečje.

[1] PISA *(Programme for International Student Assessment)* je mednarodna raziskava o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti, ki se izvaja pod okriljem OECD. V raziskavo so zajeti 15-letni učenci in dijaki ne glede na vrsto šole, ki jo obiskujejo. Raziskava poteka v triletnih ciklih. Njen namen je zajeti podatke o kompetencah učencev, ki jih potrebujejo za svoje življenje, poklicno in zasebno, in ki so pomembne za posameznika in družbo.

[2] Petnajstletniki z najboljšim socialnoekonomskim položajem so iz najvišjega kvartilnega razreda gospodinjstev, petnajstletniki z najslabšim socialnoekonomskim položajem pa iz najnižjega kvartilnega razreda gospodinjstev.

Izdatki za izobraževanje 2.5

Javni[1] izdatki za izobraževanje (v % BDP) so se leta 2022 zmanjšali in so tako kot zasebni primerljivi s povprečjem EU. Javni izdatki kot delež BDP so se od leta 2012 do leta 2017 zniževali. Upadanje je bilo v prvih letih predvsem posledica varčevalnih ukrepov po gospodarski in finančni krizi, sprememb na področju socialne zakonodaje in demografskih razlogov. V obdobju 2018–2021 so se, ob letnih nihanjih, znova nekoliko povečali, leta 2022 pa so se znižali in zaostajali za vrhom iz leta 2010 za 0,6 o.t., najbolj na srednješolski in terciarni ravni izobraževanja. Javni izdatki za izobraževanje so bili leta 2020 (zadnji mednarodni podatki) primerljivi s povprečjem držav EU in povprečjem držav EU-22, ki so članice OECD, ter veliko nižji kot v gospodarsko razvitejših državah (Švedska, Danska, Belgija in Finska). Od povprečja EU so bili višji le za osnovnošolsko raven, najbolj pa so zaostajali za terciarno in srednješolsko raven izobraževanja. Zasebni izdatki za izobraževanje so leta 2022 znašali 0,64 % BDP in so bili večji kot leto prej, po podatkih za leto 2020 pa so bili podobni kot v povprečju EU-22 (0,56 % BDP).

Čeprav so se izdatki (javni[2] in zasebni) na udeleženca izobraževanja v zadnjih desetih letih večinoma povečevali, ostajajo v mednarodni primerjavi nizki. V letu 2020, za katero so na voljo mednarodno primerljivi podatki, so bili izdatki za izobraževanje, preračunani na udeleženca (v USD PPS), na vseh ravneh izobraževanja nižji kot v povprečju držav EU-22. Že več let najbolj zaostajajo na srednješolski ravni (bolj v poklicnem in strokovnem kot v gimnazijskem izobraževanju), kjer je vključenost mladih v izobraževanje visoka, javni in zasebni izdatki pa nizki.

Tabela: Celotni javni izdatki za izobraževanje (v BDP), v %

	2005	2008	2010	2012	2013	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	5,65	5,11	5,55	5,31	5,05	4,61	4,49	4,64	4,62	5,07	5,06	4,94
EU-22*	5,37	5,35	5,59	5,20	5,31	4,88	4,76	4,73	4,75	5,05	n. p.	n. p.
EU-27	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	4,81	4,67	4,70	4,70	5,02	n. p.	n. p.

Vir: OECD (2022c), SURS (2024b) in Eurostat (2024), preračuni UMAR. Opomba: n. p. – ni podatka. * Do leta 2018 so podatki za EU-23 z Združenim kraljestvom, odtlej pa za EU-22.

Slika: Izdatki (javni in zasebni) za izobraževalne ustanove na udeleženca izobraževanja,[1] leta 2020 (levo) in javni izdatki za izobraževanje (v deležu BDP) po ravneh izobraževanja[2] v Sloveniji (desno)

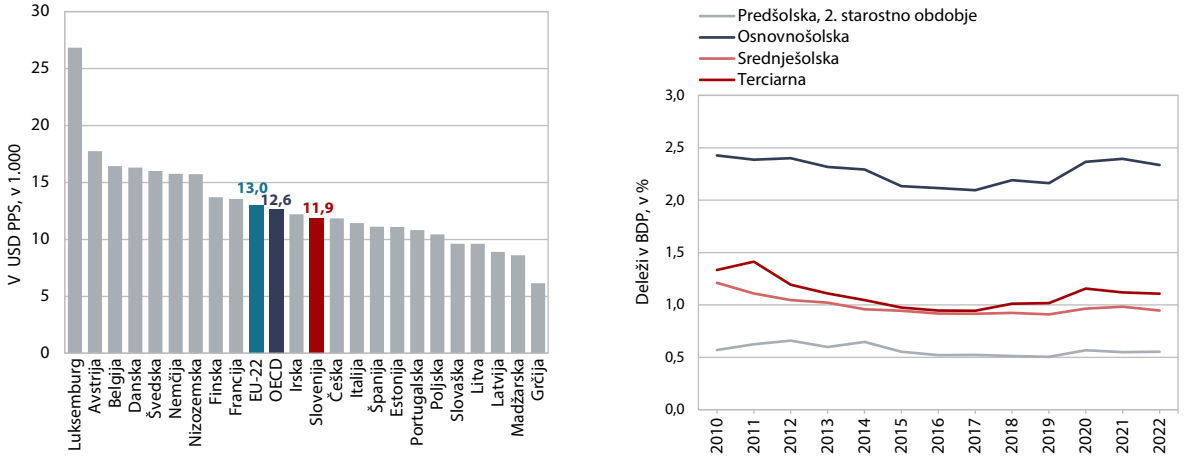

Vir: OECD (2023b) in SURS (2024b). Opomba: [1] Podatki vključujejo osnovnošolsko, srednješolsko in terciarno raven izobraževanja. [2] Za leto 2010 podatki za prvo starostno obdobje predšolske ravni izobraževanja niso na voljo, leta 2022 pa so izdatki za to raven izobraževanja znašali 0,32 % BDP in enako kot leto prej.

[1] Celotni javni izdatki za izobraževanje zajemajo vse proračunske izdatke za formalno stopenjsko izobraževanje mladine in odraslih na ravni države in občin. Zajeti so javni izdatki neposredno za izobraževalne ustanove in transferi gospodinjstvom (štipendije, subvencije za prehrano, vozovnice, bivanje, učbeniki ipd.).
[2] Med javnimi izdatki niso vključeni transferji, namenjeni šolajočim oz. gospodinjstvom.

Vključenost v vseživljenjsko učenje 2.6

Vključenost odraslih (25–64 let) v vseživljenjsko učenje[1] se je leta 2022 drugo leto zapored povečala in je prvič presegla cilj SRS. Od leta 2010 se je večinoma zmanjševala, še posebej izrazito z izbruhom epidemije v letu 2020. Leta 2021 je sledilo močno povečanje, kar je zlasti posledica razmaha spletnih seminarjev, pospešenega izvajanja izobraževanj, financiranih z javnimi sredstvi, in velike ponudbe brezplačnih izobraževanj; na podatke pa je vplivala tudi metodološka sprememba.[2] Leta 2022 se je vključenost v vseživljenjsko učenje še povečala in je z 22,3 % prvič presegla cilj SRS 2030 (19 %), ki je tudi cilj Resolucije o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2022–2030. Bila je precej večja kot v povprečju EU (11,9-odstotna), od držav EU je zaostajala le za Švedsko, Dansko, Nizozemsko in Finsko. Vključenost v vseživljenjsko učenje se je povečala v vseh starostnih in izobrazbenih skupinah, najmanjša ostaja pri nizko izobraženih in starejših (55–64 let). Največjo vključenost je imela osrednjeslovenska, najmanjšo pa koroška regija. Leta 2022 se je povečala v vseh regijah, razen v koroški in primorsko-notranjski.

Glede na status aktivnosti se je leta 2022 najbolj povečala vključenost brezposelnih v vseživljenjsko učenje, največja ostaja pri delovno aktivnih. Vključenost delovno aktivnih in brezposelnih v vseživljenjsko učenje je bila precej večja kot v povprečju EU, malo večja kot v povprečju EU pa je bila vključenost neaktivnih, ki se je glede na leto prej tudi najmanj povečala.[3] Razlike so tudi med delovno aktivnimi, vključenost je v povprečju večja v dejavnostih, kjer je večji delež terciarno izobraženih. Največja je v finančnih in zavarovalniških dejavnostih in izobraževanju ter najmanjša v gradbeništvu, gostinstvu in drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih.

Tabela: Vključenost prebivalcev, starih 25–64 let, v vseživljenjsko učenje, v %

	2005	2010	2011	2012	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	15,3	16,4	16,0	13,8	11,9	11,6	12,0	11,4	11,2	8,4	18,9	22,3	19 %
EU	7,7	7,8	8,1	8,2	10,1	10,3	10,4	10,6	10,8	9,1	10,8	11,9	

Vir: Eurostat (2024).

Slika: Vključenost delovno aktivnih prebivalcev (25–64 let) v vseživljenjsko učenje leta 2022 (levo) in glede na status aktivnosti (desno)

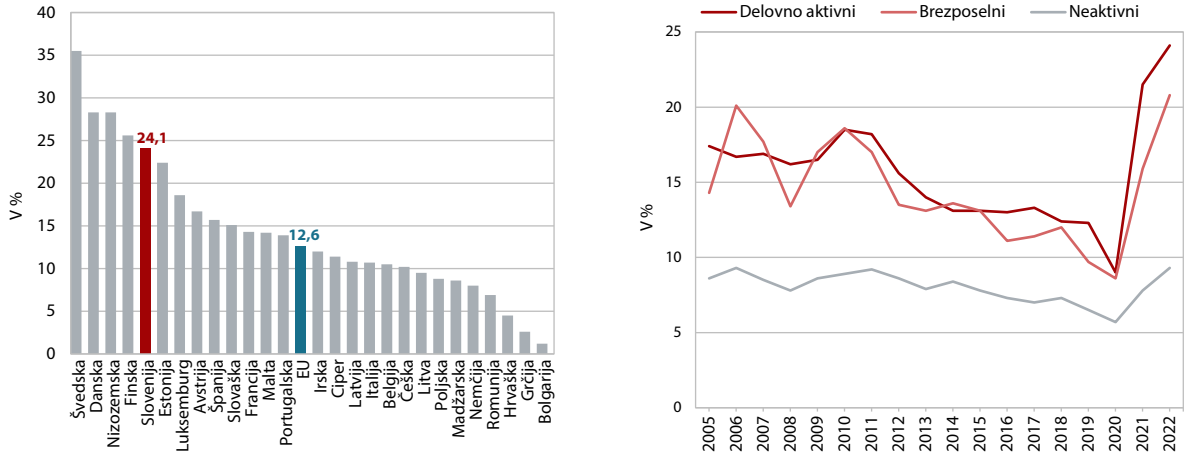

Vir: Eurostat (2024).

[1] Vseživljenjsko učenje vključuje formalno in neformalno izobraževanje.

[2] V statističnem raziskovanju Aktivno in neaktivno prebivalstvo, ki je vir podatka za izračun kazalnika vključenost odraslih v vseživljenjsko učenje, so od prvega četrtletja 2021 ciljna populacija vsi prebivalci zasebnih gospodinjstev v Sloveniji, do vključno konca leta 2020 pa so bili to vsi prebivalci Slovenije (SURS, 2024b).

[3] Leta 2022 je bilo v vseživljenjsko učenje vključenih 24,1 % delovno aktivnih prebivalcev (EU: 12,6 %), 20,8 % brezposelnih (EU: 13,2 %) in 9,3 % neaktivnih (EU: 8,6 %) (Eurostat, 2024).

Obisk kulturnih prireditev 2.7

Leta 2022 se je obisk kulturnih prireditev povečal, a je še zaostajal za ravnjo iz leta 2019 oz. pred epidemijo in ciljem SRS. Povprečno število obiskov na prebivalca je bilo doslej največje leta 2012 zaradi izvedbe evropske prestolnice kulture v Mariboru, v preostalih letih pa je bilo za skoraj polovico manjše (okoli 5–6 obiskov na prebivalca na leto). Leta 2020 se je povprečno število obiskov na prebivalca močno zmanjšalo zaradi omejevalnih ukrepov zaradi epidemije, v naslednjih letih pa ob manj zaostrenih ukrepih oz. njihovi odpravi postopno povečalo, a še zaostajalo za že doseženimi ravnmi in ciljem SRS. Največji obisk so tudi leta 2022 imeli kulturni domovi, a se kljub večjemu številu prireditev kot pred epidemijo udeležba ni vrnila na že doseženo raven. Najbolj se je leta 2022 povečalo število ogledov filmov v kinematografih, med njimi se je močno povečal ogled slovenskih filmov, na 17,1 % vseh ogledov, kar je največ v zadnjih desetih letih. Od vseh vrst kulturnih ustanov je leta 2022 le obisk glasbenih presegel ravni izpred epidemije.

Kulturne ustanove izvajajo številne dejavnosti, ki bogatijo kulturno ponudbo, leta 2022 se je po prehodnem zmanjšanju obseg teh dejavnosti ponovno povečal, a je bil še vedno manjši kot pred epidemijo. Potem ko je število prireditev, ki so jih izvedle ustanove z odrsko dejavnostjo,[1] v obdobju 2016–2019 nihalo in se je leta 2020 zaradi epidemije močno zmanjšalo, se je leta 2022 drugo leto zapored povečalo in bilo le še za 2,3 % manjše kot leta 2019. Glede na zvrst je bilo največ filmskih projekcij, glasbenih prireditev ter uprizoritev dramskih in drugih gledaliških del, najmanj pa baletnih predstav (gl. poglavje 2.2). Ustanove z odrsko dejavnostjo so leta 2022 izvedle največ novih del od leta 2016, in sicer 8,2 % v koprodukciji s tujimi koproducenti in 56,2 % v koprodukciji z domačimi koproducenti. Organizirale so manj festivalov kot leto prej, a veliko več festivalskih prireditev. Muzeji in galerije so imeli leta 2022 manj razstav kot leto prej (zaradi manjšega števila občasnih razstav). Filmska produkcija, merjena s številom proizvedenih dolgometražnih filmov, se je po močnem zmanjšanju v predhodnih dveh letih leta 2022 povečala

Tabela: Povprečno število obiskov kulturnih prireditev na prebivalca

	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	5,0	6,0	6,3	6,2	6,3	6,3	6,2	2,0	2,6	4,9	8,0

Vir: SURS (2024b), JSKD (2023) in SFC (2023), preračuni UMAR. Opomba: Kazalnik vključuje obisk prireditev odrske dejavnosti, muzejev in galerij, ogledov filmov v kinematografih in kulturnih prireditev kulturnih društev (ljubiteljska dejavnost).

Slika: Število obiskov kulturnih prireditev v Sloveniji (levo) in število obiskov prireditev ustanov z odrsko dejavnostjo, po vrstah prireditev (desno)

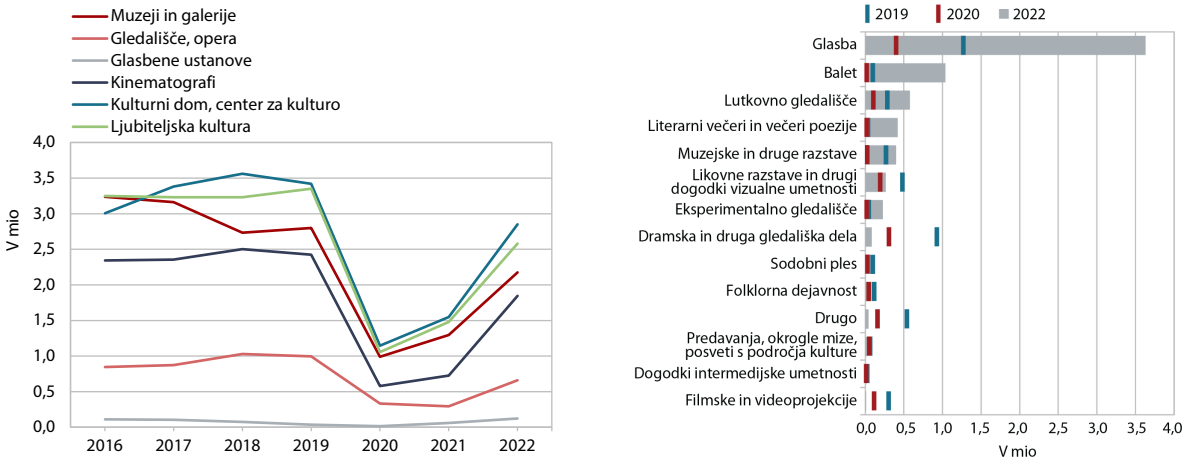

Vir: SURS (2024b), JSKD (2023), SFC (2023) in SURS (2024b), preračuni UMAR.

[1] Sem uvrščamo kulturne domove in centre za kulturo, gledališče in opero ter glasbene ustanove.

Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini 2.8

Leta 2022 se je povečal delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini,[1] in se je približal vrednosti, ki jo je dosegel pred epidemijo. Gostovanja v tujini so posredni kazalnik kakovosti kulturne dejavnosti v državi, za kulturno ustanovo pa priznanje za kakovostno delo. Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, je v obdobju 2017–2019 dosegel cilj SRS 2030, leta 2020 pa se je zaradi epidemije covida-19 močno zmanjšal. V letih 2021 in 2022, ko so se omejitveni ukrepi postopno odpravili, pa se je ponovno povečal in po zadnjih podatkih znašal 3,6 %, s čimer je ponovno presegel cilj SRS 2030 (3,5 %). Bolj se je povečal delež muzejskih prireditev, ki se je močno približal največji vrednosti iz leta 2016, nekoliko pa tudi delež odrske dejavnosti. V strukturi gostovanj kulturnih prireditev v tujini je delež gostovanj v drugih državah EU leta 2022 znašal 82,8 %, kar kaže na geografsko navezanost kulturnih ustanov na ta prostor.

Obseg gostovanj tujih prireditev v Sloveniji je kljub povečanju leta 2021 še zaostajal za rezultati iz obdobja pred epidemijo, zlasti pri odrski dejavnosti. Gostovanja prireditev iz tujine bogatijo ponudbo kulturnih dogodkov v državi in kažejo na obseg mednarodnega sodelovanja slovenskih kulturnih ustanov s tujimi. Po močnem upadu tujih gostovanj zaradi epidemije in z njo povezanih omejevalnih ukrepov se je število gostujočih prireditev iz tujine leta 2022 drugo leto zapored povečalo, delež gostujočih kulturnih prireditev iz tujine pa se je zmanjšal (na 2,8 %) zlasti zaradi manjšega deleža odrske dejavnosti. Tri četrtine gostovanj iz drugih držav je bilo iz članic EU, kar je največ do zdaj.

Tabela: Delež kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, od skupnega števila kulturnih prireditev, v %

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	2,8*	3,1	3,9	5,1	3,9	2,6	3,4	3,6	3,5

Vir: SURS (2024b). Opomba: * Ocena SURS

Slika: Delež slovenskih kulturnih prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, (levo) in delež gostujočih kulturnih prireditev iz tujine v Sloveniji (desno)

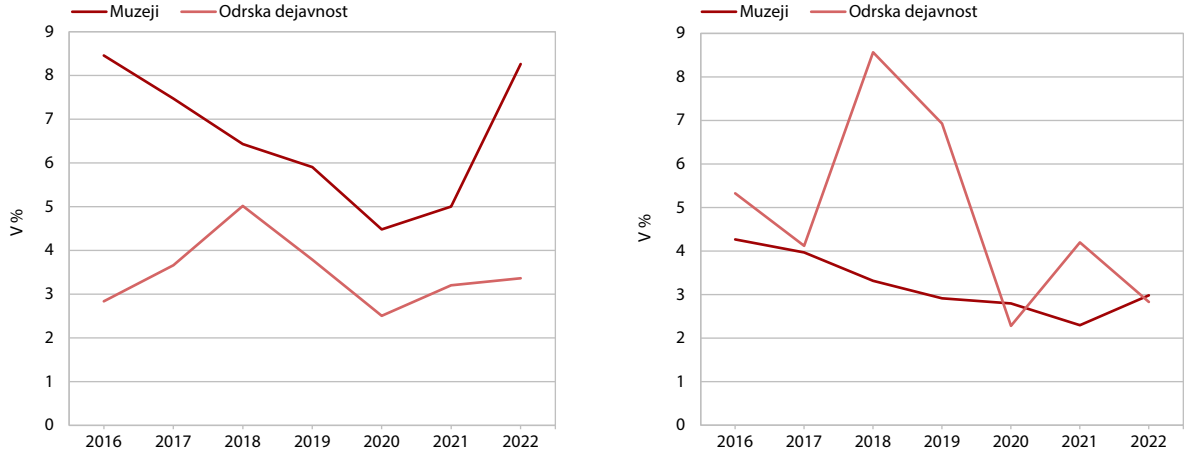

Vir: SURS (2024b). Opomba: Odrska dejavnost vključuje: (i) gledališča, (ii) poklicni orkestri oz. zbori ter opera, (iii) kulturni domovi in zavodi za kulturo ter drugi organizatorji kulture.

[1] Kazalnik delež prireditev, izvedenih na gostovanjih v tujini, od skupnega števila prireditev je razmerje med številom prireditev, izvedenih na gostovanjih v državah zunaj Slovenije, in številom vseh prireditev v omenjenih kulturnih ustanovah. Pri kulturnih prireditvah so vključeni: (i) muzeji, galerije oz. likovna razstavišča, (ii) gledališča, (iii) poklicni orkestri oz. zbori ter opera, (iii) kulturni domovi in zavodi za kulturo ter drugi organizatorji kulture. Leta 2016 je prišlo zaradi obsežne spremembe metodologije do preloma v časovni vrsti podatkov. Vira podatkov sta raziskovanji Dejavnost kulturnih domov, gledališč, oper in poklicnih orkestrov ter zborov (KU-ODER) in Muzejska in galerijska dejavnost (KU-MZ).

3 Vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba

Zdravo in aktivno življenje

3.1 Zdrava leta življenja

3.2 Zadovoljstvo z življenjem

3.3 Indeks enakosti spolov

3.4 Pričakovano trajanje življenja

3.5 Neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu

3.6 Preprečljiva umrljivost

3.7 Čezmerna hranjenost in debelost

3.8 Izdatki za zdravstvo

3.9 Izdatki za dolgotrajno oskrbo

Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta

3.10 Stopnja delovne aktivnosti

3.11 Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih

3.12 Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti

3.13 Začasne in prekarne zaposlitve

3.14 Bolniška odsotnost

Dostojno življenje za vse

3.15 Neenakost porazdelitve dohodka

3.16 Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka

3.17 Stopnja tveganja socialne izključenosti

3.18 Materialna in socialna ter dohodkovna prikrajšanost

3.19 Izdatki za socialno zaščito

3.20 Stanovanjski stroški in stopnja stanovanjske prikrajšanosti

3.21 Izkušnje z diskriminacijo

Zdrava leta življenja 3.1

Slovenija po kazalniku pričakovanih zdravih let življenja ob rojstvu[1] presega povprečje EU. Z večanjem števila let, ki jih preživimo zdravi, se blaži pritisk na sisteme socialne zaščite zaradi manj predčasnega upokojevanja in manjših potreb po storitvah zdravstva in dolgotrajne oskrbe. Analiza SURS (2019) je pokazala, da je bila zelo nizka vrednost kazalnika v Sloveniji v preteklih letih povezana predvsem z neustreznim prevodom ankete in načinom anketiranja, kar je bilo deloma popravljeno že leta 2019, v celoti pa leta 2020. V letu 2021 se je kazalnik glede na leto 2020 še nekoliko izboljšal. V povprečju lahko pričakujemo 65,4 leta zdravega življenja oziroma življenja brez oviranosti (EU: 64,2 let), od cilja SRS pa zaostajamo le še po številu zdravih let pri moških. Tudi pri starosti 65 let se je kazalnik še malenkost izboljšal, in sicer na 10,7 pričakovanih zdravih let življenja (EU: 9,7 leta). Tudi po deležu zdravih let življenja v pričakovanem trajanju življenja (PTŽ) od leta 2020 Slovenija ne zaostaja več za EU.[2] V letu 2021 so prebivalci Slovenije v povprečju preživeli zdravi 81,2 % življenja (EU: 79,6 %).

Leta 2021 je bilo življenje brez oviranosti ob rojstvu za moške najdaljše v primorsko-notranjski regiji, za ženske pa v gorenjski regiji. PTŽ brez oviranosti se med regijami zelo razlikuje. Največja razlika je pri moških ob rojstvu. Moški so ob rojstvu leta 2021 v primorsko-notranjski regiji (67,3 leta oz. 85,2 % PTŽ) lahko pričakovali 14,3 leta več življenja brez oviranosti kot moški v zasavski regiji, ženske v gorenjski regiji (74 let oz. 86,6 % PTŽ) pa 9,5 leta več kot v posavski regiji. Zdrava leta življenja ob rojstvu so se glede na leto 2020 najbolj povečala pri ženskah v primorsko-notranjski regiji (za 6,5 leta) in pri moških v podravski regiji (za 2 leti). Več zdravih let življenja lahko v vseh regijah z izjemo posavske pričakujejo ženske, največ ženske v zasavski regiji (11,5 leta).

Tabela: Leta pričakovanega zdravega življenja ob rojstvu in delež zdravih let življenja v PTŽ*

	Število pričakovanih let zdravega življenja ob rojstvu (leta)								Delež zdravih let življenja v PTŽ*, v %					
	Ženske				Moški				Ženske			Moški		
	2010	2020	2021	Cilj SRS za 2030	2010	2020	2021	Cilj SRS za 2030	2020	2021	Cilj SRS za 2030	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Slovenija**	54,6	66,3	67,3	64,5	53,4	63,9	63,7	64,5	79,6	80,3	75,0	82,1	82,0	80,0
EU	62,2	64,5	64,2		61,3	63,5	63,1		77,6	77,4		81,9	81,7	

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * PTŽ – pričakovano trajanje življenja. ** V letu 2019 je prišlo do spremembe v pristopu anketiranja v raziskavi EU-SILC, na podlagi katere se izračunava kazalnik zdravih let življenja, v letu 2020 pa še do spremembe v prevodu vprašalnika.

Slika: Število pričakovanih zdravih let življenja ob rojstvu, leta 2021 (levo)*, in število zdravih let življenja v obdobju 2012–2021 (desno)**

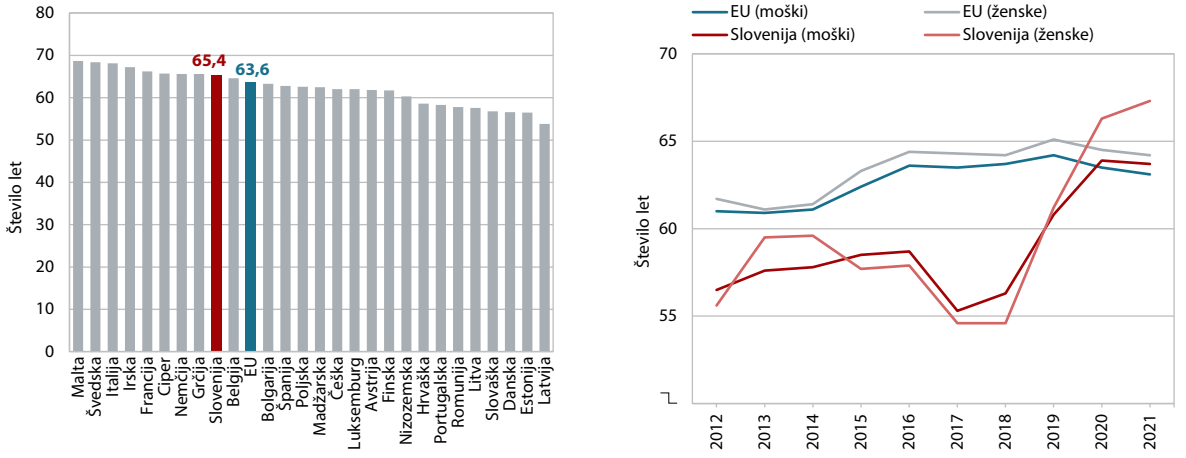

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * slika levo: Države so razvrščene po povprečju let življenja, ki ga moški in ženske preživijo zdravi; ** slika desno: Od leta 2019 je v Sloveniji v uporabi popravljen prevod vprašalnika in spremenjen način anketiranja, zato gre z letom 2019 za prelom v seriji podatkov.

[1] Kazalnik meri število let, za katera lahko oseba določene starosti pričakuje, da jih bo preživela brez oviranosti pri opravljanju vsakodnevnih aktivnosti (združuje podatke o umrljivosti in oviranosti). Temelji na samooceni oviranosti zaradi zdravstvenih težav, ki trajajo vsaj šest mesecev in vplivajo na vsakodnevne aktivnosti posameznika, kar ocenjuje kazalnik oviranost pri aktivnostih zaradi zdravstvenih težav (angl. GALI – Global Activity Limitation Indicator) (EU-SILC).

[2] Zmanjšanje vrednosti izračunanega razmerja med številom pričakovanih zdravih let življenja in pričakovanim trajanjem življenja pomeni poslabšanje, povečanje vrednosti pa izboljšanje razmerja.

Zadovoljstvo z življenjem 3.2

Zadovoljstvo z življenjem[1] v Sloveniji je bilo leta 2023 s 93 % zadovoljnih na najvišji ravni doslej in visoko nad povprečjem EU. Bilo je za 2 o. t. višje kot leta 2022, za 1 o. t. višje kot pred epidemijo covida-19 in za 4 o. t. višje kot pred gospodarsko in finančno krizo. V povprečju EU je ostalo splošno zadovoljstvo z življenjem na enaki ravni kot pred pandemijo. V zadnjih letih je mogoče zaznati zvišanje med članicami, ki so imele pred epidemijo nizke deleže zadovoljnih, kot sta Bolgarija in Grčija, ter rahlo zmanjšanje zadovoljstva v članicah z nadpovprečnimi deleži zadovoljnih. V obdobju 2019–2023 (zadnja meritev v letu) najbolj izstopa Poljska z največjim povečanjem zadovoljnih (za 9 o. t.). Slovenija se je jeseni 2023 uvrstila na 8. mesto v EU, prvič za Poljsko in prvič bolje kot Nemčija, kjer je v zadnjih štirih letih zadovoljstvo upadlo za 5 o. t.

Problematiki rasti cen ter dobave energije sta bili ob koncu leta 2023 opazno manj izpostavljeni[2] kot v začetku leta na vseh treh ravneh: osebni, državni in evropski. Po zadnji meritvi (oktober in november 2023) anketirani iz Slovenije kot največji problem v EU niso več v tolikšni meri izpostavljali problema dobave energije in rasti cen, pač pa vojno v Ukrajini, priseljevanje in terorizem (in bolj kot v povprečju EU). Na ravni države pa so v primerjavi s predhodno meritvijo bolj izpostavljali podnebno krizo (za 10 o. t. več) in problematiko priseljevanja (za 20 o. t. več), manj pa problematiko zdravja, pokojnin ter dobave energije, a bolj kot v povprečju EU. Na osebni ravni so bili inflacija in življenjski stroški, finančna situacija gospodinjstev ter gospodarsko stanje v državi sicer še vedno močno izpostavljeni, a manj kot v predhodnih meritvah in manj kot v povprečju EU. Zadovoljstvo s finančno situacijo gospodinjstev in zadovoljstvo z osebno zaposlitveno situacijo v Sloveniji sta bila jeseni 2023 najvišja doslej. V primerjavi z meritvijo iz sredine leta 2023 se je zadovoljstvo z osebno zaposlitveno situacijo jeseni 2023 povečalo za 4 o. t., zadovoljstvo s finančno situacijo gospodinjstva pa za 1 o. t. Ocenjujemo, da so k temu prispevali visoka raven zaposlenosti ter vladni ukrepi, namenjeni blaženju vpliva (energetske) draginje na finančni položaj prebivalstva.

Tabela: Zadovoljstvo z življenjem, v %

	2006	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Slovenija	88	85	83	85	82	83	84	89	92	91	92	90	91	91	93
EU	82	78	77	77	75	80	76	81	82	83	84	84	85	85	84

Vir: Eurobarometer (2023f). Opomba: Letni podatek predstavlja povprečje dveh meritev, razen za leto 2020, ko je bila izvedena ena meritev, leto 2021, ko se ne upošteva Standardni Eurobarometer 94 zaradi metodološke napake, in za leto 2023, ko so bile izvedene tri meritve.

Slika: Splošno zadovoljstvo z življenjem (levo) in deset najbolj perečih problematik na ravni EU, ki so jih izpostavili anketirani v Sloveniji in v povprečju EU v zadnji meritvi leta 2023 (desno)

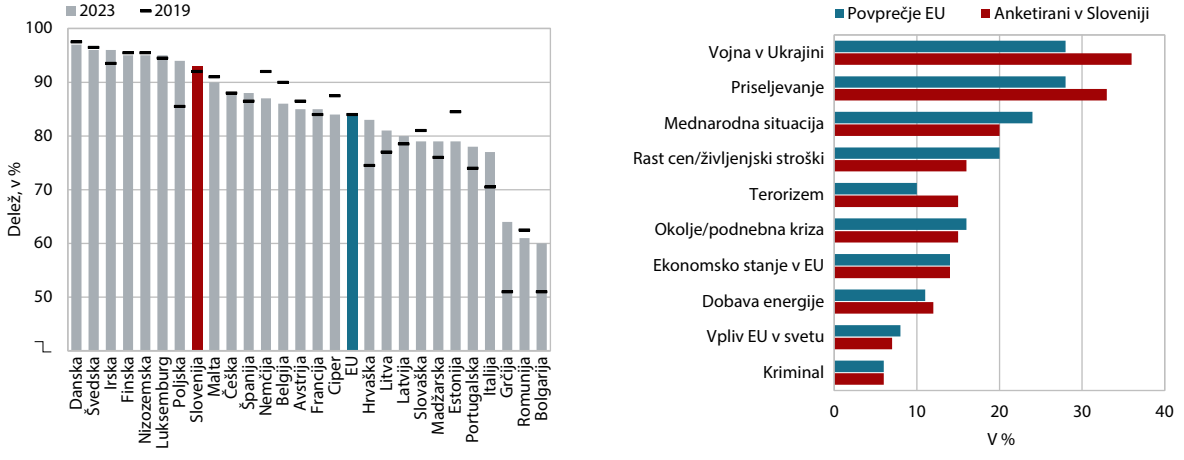

Vir: Eurobarometer (2023f), zadnja meritev.

[1] Eurobarometer meri zadovoljstvo z življenjem z vprašanjem: Na splošno, kako zadovoljni ste z življenjem, ki ga živite? V analizi sta združena odgovora zelo zadovoljen in kar zadovoljen.

[2] Glej tudi UMAR (2024). Anketirane sprašujejo, katera dva problema od naštetih ocenjujejo kot najpomembnejša: v EU, v državi, v osebnem življenju.

Indeks enakosti spolov 3.3

Po indeksu enakosti spolov[1] je bila Slovenija v zadnjih treh letih nekoliko pod povprečjem EU. Na področju enakosti spolov je do leta 2017 napredovala hitreje od večine držav EU, od takrat pa je predvsem zaradi nižjih ocen na področju moči (manjša politična zastopanost žensk) njen napredek zastal. Po zniževanju v predhodnih letih se je v letu 2023 vrednost GEI sicer povišala na 69,4 točke, kar je največ doslej, a je Slovenija ostala na 12. mestu med državami EU. Glavni dejavniki povečanja skupne ocene so bile izboljšave na področjih znanja in moči. Za dosego cilja SRS 2030 (> 78) mora Slovenija do leta 2030 vrednost GEI izboljšati za več kot osem točk.

Od leta 2010 je Slovenija najvišje ocene dosegala na področjih zdravja in denarja, neenakosti med spoloma pa so bile najbolj izrazite na področjih znanja in moči. Moški pogosteje kot ženske ocenjujejo, da so dobrega ali zelo dobrega zdravja, a so z zdravjem povezana tvegana vedenja pogostejša pri moških. Leta 2021 so o neizpolnjenih potrebah po zdravstveni in zobozdravstveni oskrbi pogosteje poročale ženske. Na področju znanja se je povečal delež oseb, vključenih v vseživljenjsko učenje, in delež terciarno izobraženih, izziv ostaja neenakomerna porazdelitev žensk in moških na različnih študijskih programih. Zaradi tega je spolna segregacija prisotna tudi v različnih sektorjih na trgu dela.[2] V Sloveniji so razlike med moškimi in ženskami v delovni aktivnosti razmeroma majhne, plačna vrzel med spoloma je nižja kot v povprečju EU (gl. poglavje 3.2). Zastopanost žensk v politiki je bila v obdobju 2018–2021 manjša, leta 2022 pa se je povečala. Po zadnjih podatkih za leto 2023 je delež poslank v parlamentu znašal 37,8 % (EU: 33 %) in delež ministric 33,3 % (EU: 33,4 %) (EIGE, 2024). Razmeroma majhen in pod povprečjem EU ostaja delež žensk na vodilnih položajih v gospodarstvu. Leta 2022 je bilo še vedno nekoliko več žensk (26 %, EU: 34 %) kot moških (24 %, EU: 25 %) vključenih v vsakodnevno skrb za druge. Večje neenakosti so bile pri neplačanem delu v gospodinjstvu, ki ga je vsak dan opravljalo 69 % žensk (EU: 63 %) in le 29 % moških (EU: 36 %).

Tabela: Indeks enakosti spolov (GEI)

	Slovenija							Cilj SRS za 2030	EU						
Leto objave	**2013**	**2015**	**2017**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**		**2013**	**2015**	**2017**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Referenčno leto	**2010**	**2012**	**2015**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**		**2010**	**2012**	**2015**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
GEI	62,7	66,1	68,4	67,7	67,6	67,5	69,4	> 78	63,1	64,4	65,7	67,4	68,0	68,6	70,2
Zdravje	86,8	87,3	87,7	86,9	87,8	86,9	86,5		86,7	86,7	87,1	87,8	87,8	88,7	88,5
Denar	80,3	81,3	81,6	83,0	83,7	83,9	84,5		79,1	79,1	80,1	81,6	82,4	82,6	82,6
Delo	71,9	71,3	71,8	73,1	73,0	73,4	75,8		69,7	70,2	70,6	71,4	71,6	71,7	73,8
Čas	68,3	72,4	72,9	72,9	72,9	72,9	69,3		65,2	68,1	64,9	64,9	64,9	64,9	68,5
Znanje	55,0	54,9	55,0	55,9	56,6	56,0	60,7		59,8	61,1	62,4	62,8	62,7	62,5	63,6
Moč	41,1	51,5	60,6	55,0	53,0	53,3	56,1		41,9	43,6	48,4	53,1	55,0	57,2	59,1

Vir: EIGE (2024). Opomba: Indeks z vrednostjo 1 pomeni popolno neenakost in 100 popolno enakost. * Za izračun vrednosti GEI se upoštevajo zadnji razpoložljivi podatki (za leto 2023 so bili večinoma iz leta 2021).

Slika: Indeks enakosti spolov za leti 2013 in 2023

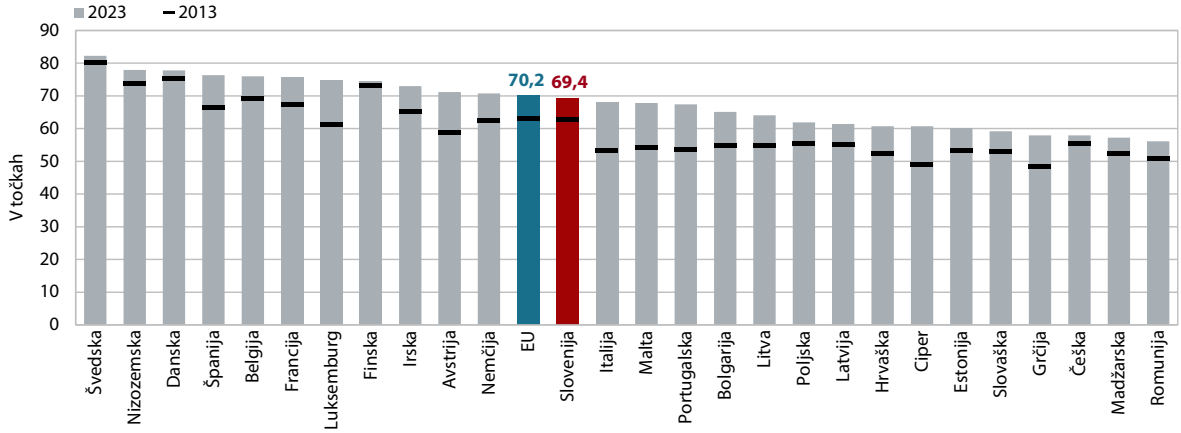

Vir: EIGE (2024). Opomba: Indeks z vrednostjo 1 pomeni popolno neenakost in 100 popolno enakost. Podatki, vključeni v izračun indeksa za leto 2023, so večinoma iz leta 2021, za 2013 iz leta 2010.

[1] Indeks enakosti spolov na podlagi 31 kazalnikov meri napredek in vrzeli med ženskami in moškimi na šestih področjih (glej tabelo). Za izračun se upoštevajo zadnji razpoložljivi podatki (za leto 2023 so večinoma iz leta 2021). Natančneje glej EIGE (2023b: 148–153).

[2] Na področju izobraževanja, zdravstva in socialnega dela je bilo leta 2021 zaposlenih 31 % žensk in le 7 % moških (EIGE, 2023a).

Pričakovano trajanje življenja 3.4

Leta 2022 je pričakovano trajanje življenja (PTŽ)[1] ob rojstvu v Sloveniji že skoraj doseglo vrednosti pred epidemijo. Skupno je z 81,3 leta za vrednostjo iz leta 2019 zaostajalo za dobre tri mesece (zaostanek EU je bil večji). Tudi PTŽ pri 65 letih je leta 2022 (19,8 leta) le še za dobre tri mesece zaostajalo za ravnjo iz leta 2019 (podobno velja za EU). PTŽ za 65-letne moške je leta 2022 znašalo 17,8 let, za ženske pa 21,5 let. Presežna umrljivost[2] je bila leta 2022 (11,2 %), še bolj pa leta 2023 (6,2 %), nižja kot v prvih dveh letih epidemije (2020: 18,8 %, 2021: 15 %). Zaradi več smrti s covidom-19 pri starejših je povprečna starost umrlih ostala višja (78,7 leta), prezgodnja umrljivost[3] pa nižja kot pred epidemijo (2022: 14,5 %). Že desetletje pred epidemijo se je PTŽ v številnih državah OECD podaljševalo počasneje kot prej. Največja razloga naj bi bila upočasnjevanje zmanjševanja smrtnosti zaradi bolezni srca in kapi, več debelosti in diabetesa ter staranje prebivalcev, kar je otežilo napore držav, da bi še naprej zmanjševale umrljivosti zaradi bolezni obtočil v podobnem tempu (OECD, 2023d). Neznanka pri gibanju PTŽ v prihodnosti ostaja število posrednih smrti zaradi nedostopnosti preventivnih in nujnih zdravstvenih storitev ter psihosocialne pomoči v času epidemije (OECD in EU, 2020).

V letu 2022 je bilo PTŽ na regionalni ravni višje kot pred epidemijo predvsem pri moških, v večini regij se je zmanjšala prezgodnja umrljivost. Najvišje PTŽ ob rojstvu so imele ženske v obalno-kraški regiji (84,7 leta) in moški v osrednjeslovenski regiji (79,6 leta). Razlika med skrajnima regijama pri ženskah je bila 2,7 leta, pri moških pa 3,4 leta. Tako glede na leto 2021 kot leto 2019 se je PTŽ večinoma podaljšalo predvsem moškim, najbolj v podravski in koroški regiji (za okoli 1,6 leta), ter ženskam v pomurski regiji (za 1 leto). Prezgodnja umrljivost se je glede na leto 2021 v večini regij zmanjšala, izrazito glede na preostale regije pa se je povečala v zasavski in posavski regiji, kjer je bila tako kot v jugovzhodni Sloveniji najvišja med moškimi (23 %). Tudi med ženskami je bila najvišja v zasavski in posavski regiji, a za okoli polovico nižja kot med moškimi. Najnižja je bila v goriški regiji (5,9 %).

Tabela: Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu (PTŽ), v letih

		2000	2005	2008	2010	2012	2016	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	Skupaj	76,2	77,5	79,1	79,8	80,3	81,2	81,5	81,6	80,6	80,7	81,3
	Moški	72,2	73,9	75,5	76,4	77,1	78,2	78,5	78,7	77,8	77,7	78,6
	Ženske	79,9	80,9	82,6	83,1	83,3	84,3	84,4	84,5	83,4	83,8	84,1
EU	Skupaj	n. p.	78,4	79,3	79,8	80,2	80,9	81,0	81,3	80,4	80,1	80,6
	Moški	n. p.	75,1	76,1	76,7	77,1	78,0	78,2	78,5	77,5	77,2	77,9
	Ženske	n. p.	81,5	82,4	82,9	83,1	83,7	83,7	84,0	83,2	82,9	83,3

Vir: Eurostat (2024). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: PTŽ ob rojstvu leta 2022 v primerjavi s spremembo glede na leto 2010 (levo) ter po spolu (desno)

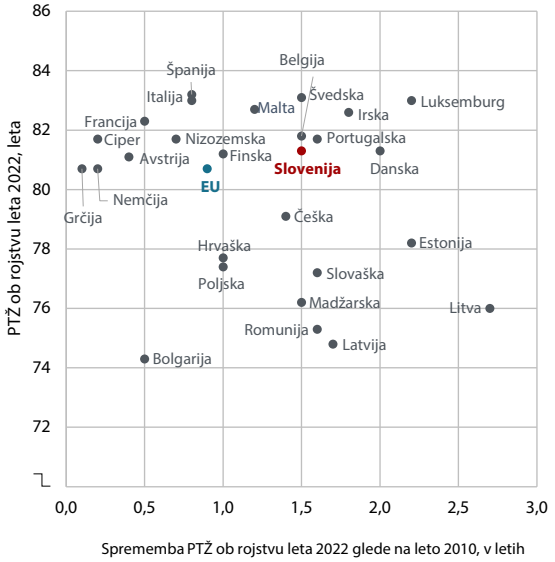

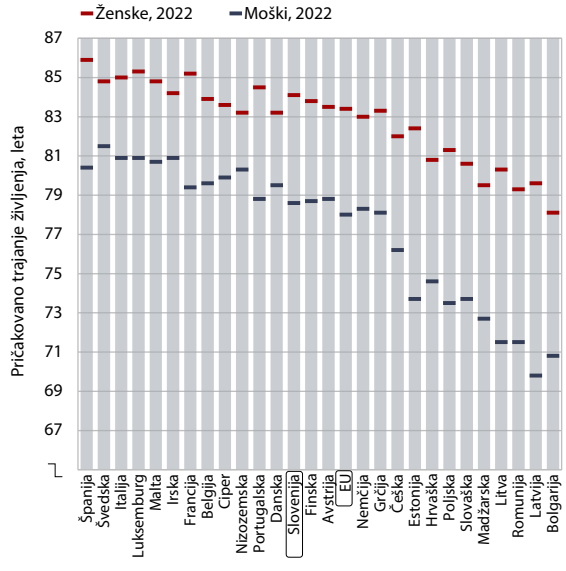

Vir: Eurostat (2024). Opomba: Države so razvrščene glede na skupno PTŽ.

[1] Povprečno število let življenja, ki jih lahko pričakuje oseba, stara x let, če bo umrljivost po starosti v času njenega življenja enaka vrednostim umrljivosti v tablicah umrljivosti za opazovano leto (Šter, 2023). Zaradi različne metodologije se podatki Eurostata (primerljivost z EU) in SURS nekoliko razlikujejo.

[2] Število umrlih v posameznem letu glede na povprečje obdobja 2015–2019, za leto 2022 so na voljo predhodni podatki o številu umrlih. Sambt idr. (2021) opozarjajo, da tak izračun presežne umrljivosti ne upošteva spreminjanja števila in starostne strukture prebivalstva ter trenda zniževanja umrljivosti v času. Po naši oceni bi bila presežna umrljivost za leto 2020 nižja za 3,6 o. t., za leto 2021 in 2022 pa za 1 o. t. (pri izračunu smo uporabili projekcije števila umrlih EUROPOP2019). Glej tudi poglavje 3.1 in Morgan idr. (2023).

[3] Prezgodnja umrljivost (delež umrlih, mlajših od 65 let, med vsemi umrlimi v koledarskem letu).

Neizpolnjene potrebe po zdravstvenem varstvu 3.5

Leta 2023 je imelo neizpolnjene potrebe[1] po zdravstveni oskrbi 3,8 % prebivalcev Slovenije, kar je manj kot v letu 2021, vendar še vedno precej več kot pred epidemijo covida-19 in več kot v povprečju EU. V letu 2021 so bili glavni razlog za izrazito visoke neizpolnjene potrebe ukrepi, sprejeti zaradi zajezitve epidemije v letu 2020, kar je vodilo do prenosa zdravstvenih obravnav in povečanja čakalnih dob v leto 2021. V letu 2022 se je epidemija umirila, kar se je odrazilo tudi v manj neizpolnjenih potrebah, v povprečju EU pa so se nekoliko povečale. Leta 2023 so ostale neizpolnjene potrebe na približno enaki ravni kot leta 2022.

V Sloveniji so glavni razlog za neizpolnjene potrebe dolge čakalne dobe, finančni razlogi so majhni. To je povezano s široko košarico pravic in zelo nizkimi izdatki iz žepa za zdravstvo (gl. kazalnik 3.8). V praksi je dostop do številnih storitev omejen s čakalnimi dobami, ki so že vrsto let tudi poglavitni razlog za neizpolnjene potrebe v Sloveniji. Glede na leto 2021 se je nekoliko zmanjšala vrzel v dostopu med prvim in petim kvintilnim dohodkovnim razredom prebivalstva, ki je v primerjavi z državami EU relativno zelo majhna. Tudi to je povezano s finančno dostopnim javnim zdravstvenim sistemom, v katerem pa čakalne dobe povzročajo težave tako finančno bolj šibkim kot tudi bolj premožnim.

Tudi neizpolnjene potrebe po zobozdravstveni oskrbi so v Sloveniji povezane s čakalnimi dobami. V letu 2022 so se tudi v zobozdravstvenem varstvu neizpolnjene potrebe pomembno znižale, a ostale nad povprečjem EU. Leta 2023 so se ponovno zvišale na 4,0 % prebivalcev; glavni razlog so dolge čakalne dobe za zobozdravnike v javni zdravstveni mreži.

Tabela: Neizpolnjene potrebe pri osebah, starih 16 let in več, delež od celotnega prebivalstva, v %

Razlogi za neizpolnjene potrebe		Čakalna doba, finančni razlog in oddaljenost					Samo čakalna doba				
		2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Po zdravstveni oskrbi	Slovenija	2,9	2,7	4,8	3,7	3,8	2,9	2,6	4,7	3,6	3,7
	EU	1,7	1,9	2,0	2,2	n. p.	0,7	0,7	0,9	0,9	n. p.
Po zobozdravstveni oskrbi	Slovenija	3,7	3,1	6,1	3,7	4,0	3,4	2,7	5,6	3,6	3,6
	EU	2,8	3,3	3,1	3,4	n. p.	0,2	0,3	0,4	0,4	n. p.

Vir: Eurostat (2024), podatki EU-SILC 2023. Opomba: n. p. – ni podatka; povprečje EU so ocene Eurostata.

Slika: Neizpolnjene potrebe po zdravstveni oskrbi v letu 2022 (levo) ter razlike glede na kvintilne dohodkovne razrede v Sloveniji v obdobju 2017–2023 (desno)

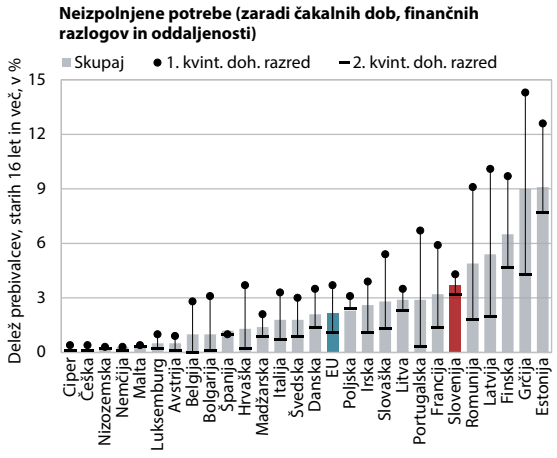

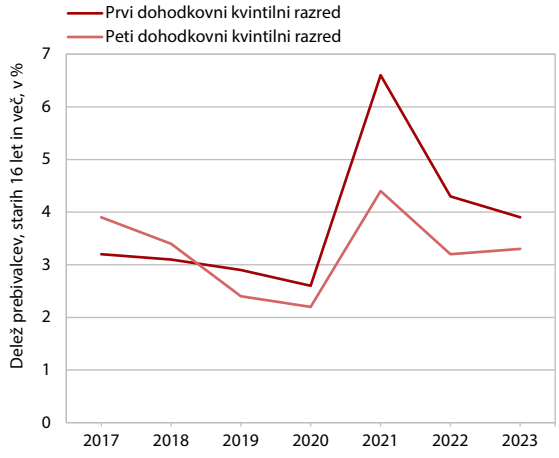

Vir: Eurostat (2024). Opomba: Povprečje EU je ocena Eurostata.

[1] Kot osnovni kazalnik dostopnosti zdravstvenega varstva se v okviru evropskega stebra socialnih pravic uporablja anketni kazalnik neizpolnjenih potreb po zdravstveni oskrbi (medical examination) zaradi finančnih razlogov, oddaljenosti ali čakalne dobe. Delna pomanjkljivost tega kazalnika je v tem, da raziskave ne zajamejo nekaterih skupin (brezdomnih, deloma migrantov in oseb, ki živijo v institucionalnem varstvu). V Sloveniji je bila v preteklosti težava prevod vprašanja ankete EU-SILC, zato je podatek ustrezen šele od leta 2017.

Preprečljiva umrljivost 3.6

Preprečljiva umrljivost[1] se je v obdobju 2011–2019 uspešno zniževala, zaradi epidemije se je leta 2020 močno poslabšala, a manj kot v povprečju EU. Stopnjo preprečljive umrljivosti sestavljata (i) umrljivost, ki jo lahko preprečimo z javnozdravstvenimi ukrepi in preventivo na primarni ravni, in (ii) umrljivost zaradi ozdravljivih vzrokov (preprečljiva z zdravstvenim varstvom). V obdobju 2011–2020 se je preprečljiva umrljivost znižala (na 268 smrti na 100.000 prebivalcev, kar je manj kot v povprečju EU), in sicer za skoraj dvakrat toliko kot v povprečju EU (za 64 smrti, EU: 38 smrti). Leta 2020 se je zaradi epidemije močno poslabšala (za 23 smrti, EU: 28 smrti). Poleg neposrednih smrti zaradi covida-19 je poslabšanje povezano tudi s posrednimi posledicami, ki so jih povzročile motnje v preventivnem in kurativnem zdravstvenem varstvu.

Stopnja umrljivosti, ki jo lahko preprečimo z javnozdravstvenimi ukrepi in preventivo, se je leta 2020 povečala podobno kot v povprečju EU in ostala nad povprečjem EU. V Sloveniji se je leta 2020 število smrti na 100.000 prebivalcev, ki bi jih lahko preprečili z javnozdravstvenimi ukrepi in preventivo, povečalo za 26 (enako kot v EU). Večino smrti, ki bi jih lahko preprečili, povezujemo z razširjenostjo nezdravega življenjskega sloga, saj imamo največ smrti zaradi pljučnega raka (kajenje) in zaradi bolezni, ki so povezane z alkoholom. Zniževanje stopnje umrljivosti pred epidemijo lahko povezujemo s krepitvijo preventivnih ukrepov na primarni ravni, usmerjenih v obravnavo kajenja, alkoholizma, zdravo prehrano in telesno aktivnost; presejalnih programov in svetovanja (OECD/EOHSP, 2021).

Stopnja umrljivosti zaradi ozdravljivih vzrokov se je znižala tudi leta 2020, kar kaže na precej učinkovito zdravstveno varstvo z vidika zdravljenja. Zaradi vzrokov, ki bi se jim bilo mogoče izogniti s pravočasno in učinkovito zdravstveno oskrbo (vključno s presejalnimi programi in zdravljenjem), je v letu 2020 umrlo manj oseb kot v letu 2019, v povprečju EU pa več. Kazalnik kaže na učinkovito zdravstveno varstvo z vidika zdravljenja, še zlasti glede na relativno nižje izdatke za zdravstvo kot v državah, ki dosegajo primerljive rezultate. Največ smrti je zaradi bolezni srca, raka debelega črevesa in danke, sledita možganska kap in rak dojke.

Tabela: Preprečljiva umrljivost, starostno standardizirane stopnje na 100.000 prebivalcev

	1. Preprečljiva umrljivost (1 = 2 + 3)			2. Umrljivost, ki jo lahko preprečimo s preventivo na primarni ravni			3. Umrljivost zaradi ozdravljivih vzrokov		
	2011	2019	2020	2011	2019	2020	2011	2019	2020
Slovenija	309	245	268	209	173	199	101	72	70
EU	281	243	271	178	154	180	103	89	92

Vir: Eurostat (2024).

Slika: Preprečljiva umrljivost v državah EU leta 2020 (levo) in med izbranimi članicami EU (desno)

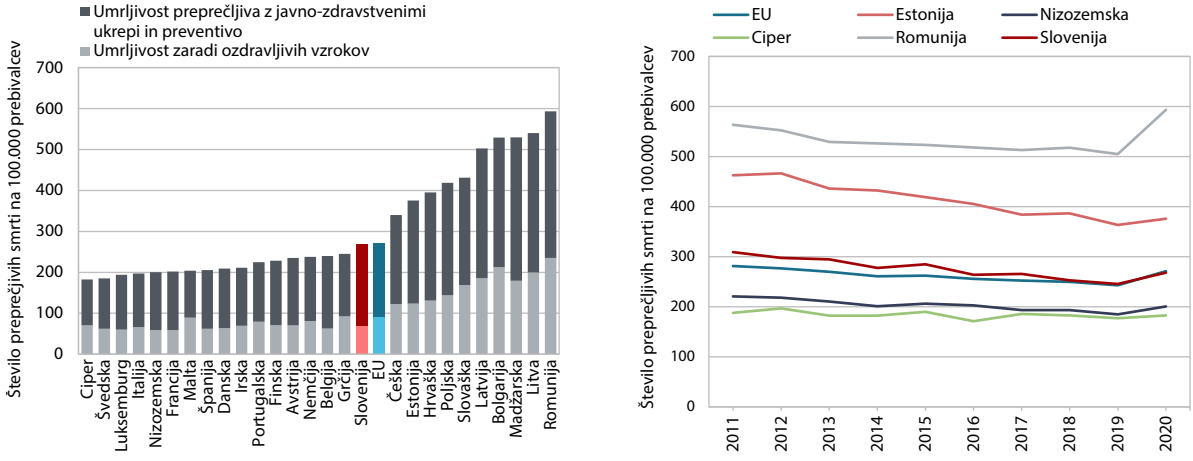

Vir: Eurostat (2024).

[1] Leta 2019 je bila spremenjena metodologija za izračun kazalnika preprečljive umrljivosti (angl. avoidable mortality), ki se uporablja za oceno uspešnosti zdravstvenega sistema in je sestavljen iz dveh kazalnikov: 1. Stopnje umrljivosti, ki jo preprečimo s preventivnimi pregledi na primarni ravni (angl. preventable mortality) in 2. Stopnje umrljivosti zaradi ozdravljivih vzrokov (angl. treatable (amenable) mortality). Pri obeh kazalnikih je prišlo do sprememb v seznamu vzrokov smrti. Ti se uvrščajo k 1. ali 2. glede na to, ali bi lahko zmanjšali umrljivost pretežno z boljšo preventivo ali pretežno z učinkovitejšim zdravljenjem. Poleg tega se kot preprečljive upoštevajo vse smrti do 75. leta starosti, prej je bila meja pri 65 letih. Za oba kazalnika je v skladu z novo metodologijo razpoložljiva serija od leta 2011 do leta 2020.

Čezmerna hranjenost in debelost 3.7

Delež odraslih oseb s čezmerno telesno težo[1] se je do leta 2019 povečal na 56,6 %, kar presega povprečje EU. Po anketi EHIS je bil delež prebivalstva s čezmerno težo leta 2019 (zadnji podatki) v večini članic EU nižji pri visoko izobraženih in višji pri nizko izobraženih ter manjši pri ženskah (Eurostat, 2024). Delež odraslih s čezmerno težo se je v opazovanem obdobju v Sloveniji in v povprečju EU povečal za 1,6 o. t., precej pa se je zmanjšal med nizko izobraženimi moškimi, ki so bili pred zadnjo raziskavo najbolj problematični. Visok delež oseb s čezmerno telesno težo povezujemo s slabimi prehranskimi navadami[2] in čezmernim uživanjem alkohola. V letu 2020 je prebivalec Slovenije letno v povprečju zaužil 9,8 litra alkohola, kar je enako kot v povprečju EU, vendar pa je 23 % odraslih poročalo o epizodah tveganega pitja alkohola (EU: 19 %) (OECD, 2022d). Čezmerna hranjenost in debelost sta pomembna dejavnika tveganja za razvoj kroničnih bolezni in prezgodnjo umrljivost. Bolezni srca in ožilja so v Sloveniji in v večini razvitih držav glavni vzrok umrljivosti, posledice debelosti pa so tudi socialne in ekonomske (socialna izključenost, nižji dohodki, višja brezposelnost, več bolniških odsotnosti, prezgodnje upokojevanje).

Po raziskavi SHARE, ki se izvaja med starejšimi od 50 let, je imelo v Sloveniji v treh opazovanih obdobjih od leta 2013 do leta 2020 čezmerno težo okoli 70 % oseb, kar je bistveno več kot v povprečju EU. Zadnja raziskava SHARE, izvedena deloma pred epidemijo in deloma poleti 2020, je pokazala skoraj enak delež (71 %) čezmerno hranjenih med starejšimi od 50 let kot pretekli dve raziskavi (46 % čezmerno hranjenih in 25 % debelih oseb). V povprečju 27 držav,[3] vključenih v zadnjo raziskavo SHARE, pa je bil delež čezmerno hranjenih v primerjavi s Slovenijo nižji, 63-odstoten (od tega je bilo 40 % čezmerno hranjenih in 23 % debelih). Z zelo nizkim deležem čezmerno hranjenih je izstopala Švica (51 %), z največjim pa Malta (83 %). V Sloveniji je bil v vseh opazovanih obdobjih največji delež čezmerno hranjenih med osebami s sekundarno izobrazbo, najnižji pa med visoko izobraženimi. Vrzel glede na izobrazbo se je od leta 2013 pri starejših od 50 let povečala, po eni strani zaradi zmanjšanja deleža med visoko izobraženimi in po drugi strani povečanja med nizko izobraženimi.

Tabela: Čezmerna hranjenost in debelost glede na spol, leta 2014 in 2019

	Čezmerna teža		Čezmerna hranjenost, v %						Debelost, v %					
	Skupaj		Skupaj		Ženske		Moški		Skupaj		Ženske		Moški	
	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019
Slovenija	55,0	56,6	36,5	37,3	30,3	30,8	42,7	43,7	18,6	20,3	17,0	18,0	20,3	20,7
EU	49,7	51,3	34,8	35,2	28,4	28,8	41,7	42,1	15,4	16,0	15,3	15,8	15,6	16,3

Vir: Eurostat (2024), podatki po anketi EHIS. Opomba: Čezmerna teža je vsota čezmerno hranjenih in debelih.

Slika: Delež čezmerno hranjenih * leta 2019/2020 v EU (levo) in v Sloveniji glede na izobrazbo (desno)

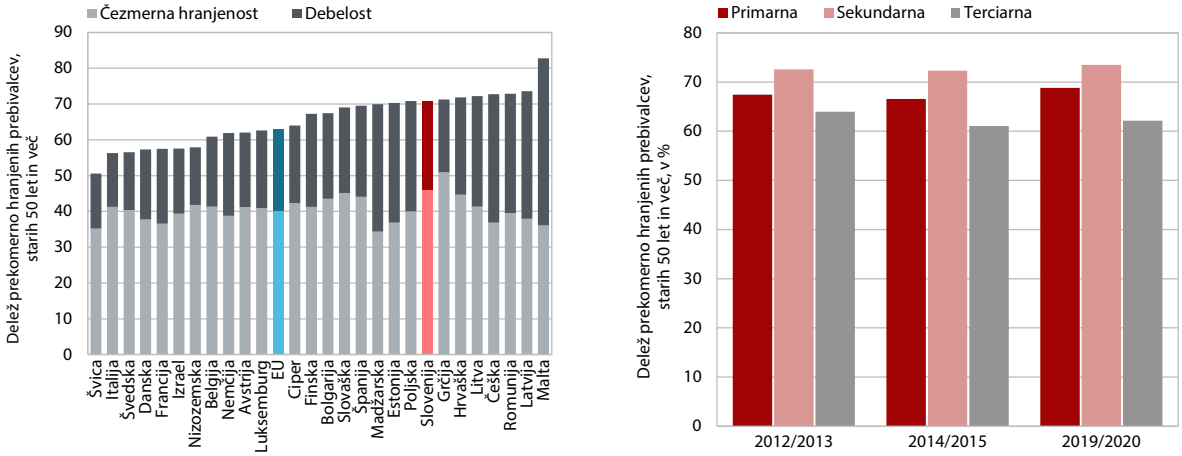

Vir: SHARE 4. val (Börsch-Supan, 2013), 6. val (Börsch-Supan, 2017) in 8. val (Börsch-Supan, 2022); preračuni IER in UMAR. Opomba: * Povprečje 27 držav vključuje vse članice EU razen Irske in Portugalske, dodana pa sta Švica in Izrael.

[1] Čezmerno telesno težo imajo osebe, ki so čezmerno prehranjene oz. katerih indeks telesne mase (ITM) je med 25,0 in 29,9 kg/m2, ali osebe, ki so debele (kadar imajo ITM višji od 30 kg/m2). ITM je razmerje med telesno težo in kvadratom telesne višine (WHO, 2023a). ITM je dober kazalnik količine maščobnega tkiva v telesu, ima pa omejitev, da ne pove ničesar o razporeditvi maščobe v telesu in o funkcionalni (mišični) telesni teži.

[2] Leta 2019 je le 5 % odraslih oseb zaužilo vsaj pet obrokov sadja ali zelenjave dnevno, v povprečju EU pa 13 % (OECD, 2022d).

[3] Poleg 25 članic EU (vse članice razen Irske in Portugalske) sta bila v raziskavo SHARE vključena še Švica in Izrael.

Izdatki za zdravstvo 3.8

Po večletni stagnaciji izdatkov za zdravstvo glede na BDP so se ti od nastopa epidemije povečali. V Sloveniji je zdravstveni sistem v epidemijo vstopil finančno in kadrovsko podhranjen. Obseg celotnih izdatkov za zdravstvo je od leta 2009 do 2019 ostal na ravni okoli 8,5 % BDP kljub hitri rasti potreb zaradi staranja prebivalcev, uvajanja novih tehnologij zdravljenja in vse večjih zdravstvenih pričakovanj prebivalstva. Težave se kažejo v hitrem podaljševanju čakalnih dob in nezadovoljenih potreb po zdravljenju, kar se je v epidemiji še zaostrilo (gl. kazalnik 3.5). V letih od 2020 do 2022 so bili visoki izdatki za obvladovanje epidemije covida-19 večinoma financirani iz državnega proračuna, tako se je delež proračunov (državni in občinski) v tekočih izdatkih za zdravstvo povečal s 4,2 % v letu 2019 (173 mio EUR) na kar 12,7 % v letu 2021 (626 mio EUR) ter se po prvi oceni v letu 2022 znižal na 9,2 % (482 mio EUR). Delež vseh tekočih javnih izdatkov v skupnih izdatkih pa se je povečal z 72,8 % v letu 2019 na 74,3 % v letu 2022.

S 1. januarjem 2024 je bil uveden nov obvezni zdravstveni prispevek, ki je nadomestil izpad sredstev iz dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja. Dopolnilno zdravstveno zavarovanje (DZZ) je bilo do konca leta 2023 namenjeno pokrivanju vseh doplačil k zdravstvenim storitvam. Leta 2022 je DZZ k celotnim izdatkom za zdravstvo po prvi oceni SURS prispevalo 12,1 % oziroma 632,7 mio EUR. S 1. januarjem 2024 uveden nov obvezni zdravstveni prispevek v višini 35 EUR se bo prvič indeksiral marca 2025 glede na rast povprečne bruto plače v letu 2024 (več glej Okvir 5, poglavje 3.1). To bo delež javnih izdatkov za zdravstvo v letu 2024 povečalo na okoli 86 %, s čimer bo med največjimi v EU.

Tabela: Izdatki za zdravstvo[1]

	Izdatki za zdravstvo, v % BDP				Javni izdatki za zdravstvo, v % BDP				Zasebni izdatki, delež v tekočih izdatkih, v %			Izdatki iz žepa, delež v tekočih izdatkih, v %		
	2015	2019	2021	2022	2015	2019	2021	2022	2015	2021	2022	2015	2021	2022
Slovenija*	8,5	8,5	9,5	9,2	6,1	6,2	7,0	6,8	28,2	26,2	25,7	13,0	12,9	12,7
EU (navadno)**	8,2	8,3	9,4	n. p.	6,0	6,2	7,2	n. p.	27,4	23,0	n. p.	22,3	18,6	n. p.
EU (tehtano)***	10,0	9,9	10,9	n. p.	7,8	7,9	8,8	n. p.	20,4	18,9	n. p.	15,9	14,5	n. p.

Vir: Za Slovenijo so podatki SURS (2024b) in Eurostat (2024); za izračun povprečja EU pa Eurostat (2024). Opomba: n. p. – ni podatka. * Za Slovenijo je za leto 2022 prva ocena SURS, objavljeno v OECD (2024d). ** EU je navadno aritmetično povprečje držav EU, izračun UMAR; *** Eurostat objavi tehtano povprečje EU, v katerem se odraža predvsem podatek velikih držav (Nemčija, Francija), ki se zato precej razlikuje od navadnega poprečja.

Slika: Izdatki za zdravstvo v deležu BDP v letu 2022 (levo) in povprečne letne realne stopnje rasti izdatkov za zdravstvo v Sloveniji in državah EU v letih 2015–2019 in 2019–2022 (desno)

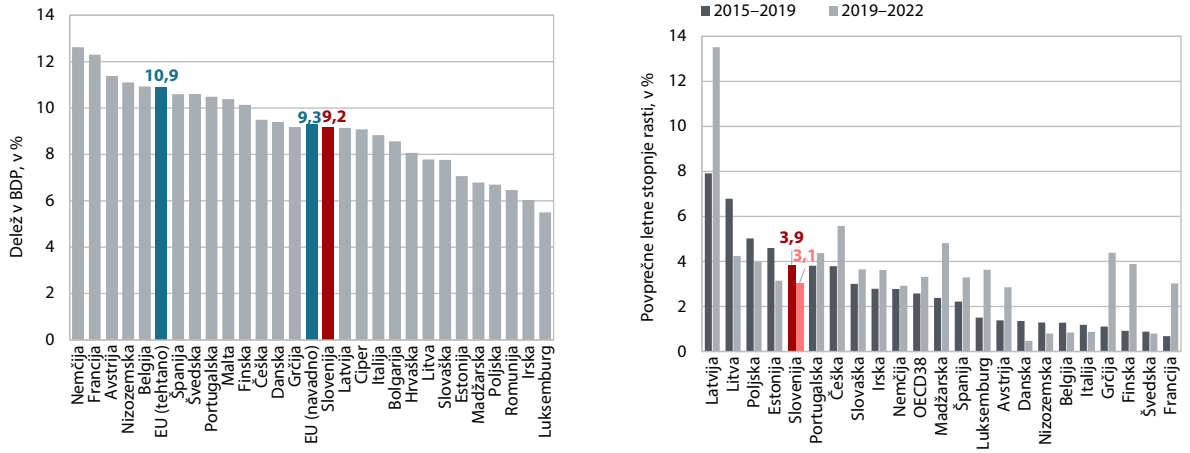

Vir: Eurostat (2024); OECD (2024d), OECD (2023d). Opomba: Podatki za leto 2022 so prva ocena; pri Malti, Cipru in Hrvaški so podatki za leto 2021; povprečje EU je za leto 2021, EU (navadno) je aritmetično povprečje držav EU, izračun UMAR; EU (tehtano) je podatek Eurostata, v katerem se odraža predvsem podatek velikih držav EU.

[1] Izdatki za zdravstvo zajemajo tekoče izdatke po metodologiji sistema zdravstvenih računov (OECD, Eurostat, WHO, 2017); investicije niso vključene.l

Izdatki za dolgotrajno oskrbo 3.9

V letu 2021 so se javni izdatki za dolgotrajno oskrbo (DO) že tretje leto zapored močno povečali, vendar v deležu BDP še vedno zaostajajo za EU. Že v letu 2019 se je v strukturi financiranja DO precej povečal delež javnih izdatkov, glavni razlog je bil uveljavitev Zakona o osebni asistenci (ZOA, 2017), ki je znatno povečal javno financiranje DO na domu.[1] V letih 2020 in 2021 so se javni izdatki za DO še povečali, kar je bilo deloma povezano z dodatnimi zaposlitvami v domovih za starejše in dodatki k plačam zaradi epidemije, deloma pa z naraščajočimi izdatki za osebno asistenco: znatno se je povečalo število osebnih asistentov in prejemnikov komunikacijskega dodatka (od okoli 1000 v začetku leta 2019 na skoraj 6000 konec leta 2023). Mednarodna primerjava za javne izdatke za DO v letu 2021 (zadnji podatek) kaže, da so ti v povprečju EU znašali že 1,8 % BDP, v Sloveniji pa 1,1 % BDP. Med državami so velike razlike, največ, med 2 in 4 % BDP, so leta 2021 za to namenile Nizozemska, Švedska, Nemčija, Danska, Belgija, Finska in Francija. Razlike niso le posledica različnih stopenj gospodarske razvitosti držav, ampak tudi različnih sistemov DO, demografskih dejavnikov ter razlik v življenjskih vzorcih, zlasti vloge družine in neformalne oskrbe. V Sloveniji se je z letom 2024 uveljavil nov Zakon o dolgotrajni oskrbi, ki je za prenovljene storitve in hitrejši razvoj DO na domu uvedel dodatne javne vire (glej Okvir 6).

Izdatki za zdravstveni del DO dosegajo zgolj 70 % povprečja EU. Kljub zelo hitri rasti v obdobju 2019–2021 (realno povečanje za 12 %) so izdatki za zdravstveni del DO v EUR PKM (paritetah kupne moči) na prebivalca še vedno bistveno nižji kot v povprečju EU (2021: 70 % navadnega povprečja in zgolj 50 % tehtanega povprečja EU[2]), v primerjavi z razvitejšimi državami pa kar od 3- do 4-krat nižji. Te države so v zadnjem desetletju povečale zlasti javne izdatke v DO na domu, v letih 2020 in 2021 pa v povezavi z epidemijo tudi za institucionalno DO.

Tabela: Izdatki za dolgotrajno oskrbo po virih financiranja in po namenu

	V mio. EUR			V % BDP			Struktura, v %			Realna rast, v %	Realna rast, v %
	2015	2020	2021	2015	2020	2021	2015	2020	2021	2020–2021	2010–2021
Celotni izdatki	489	682	741	1,26	1,27	1,45	100,0	100,0	100,0	4,6	3,4
Javni izdatki	361	518	574	0,91	0,94	1,10	73,8	76,0	77,4	6,6	3,6
Zasebni izdatki	128	164	168	0,37	0,33	0,35	26,1	24,0	22,6	-1,6	2,5
Zdravstveni del DO*	327	489	540	0,84	1,04	1,03	66,8	71,7	72,9	6,3	3,7
Socialni del DO	162	193	201	0,42	0,41	0,38	33,1	28,3	27,1	0,2	2,5

Vir: SURS (2024b). Opomba: Za izračun realnih rasti je uporabljen BDP deflator; za obrazložitve pojmov DO, zdravstvena oskrba, socialna oskrba, javni in zasebni izdatki glej Nagode idr. (2014). * Zdravstveni del DO spada tudi k izdatkom za zdravstvo.

Slika: Izdatki za DO (zdravstveni del) v letu 2021 (levo) in delež vseh javnih izdatkov za DO (zdravstveni in socialni del) v Sloveniji, EU-26 in posameznih članicah (desno)

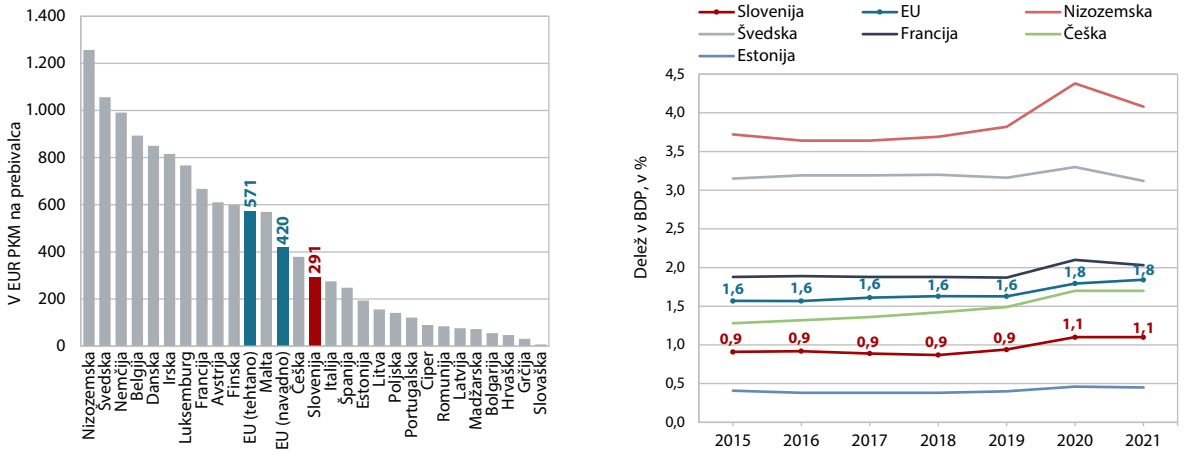

Vir: Eurostat (2024). Opomba: Za socialni del DO podatki niso razpoložljivi za vse države EU, zato je na levem grafu prikazana primerjava samo za zdravstveni del DO.

[1] Javni izdatki za osebno asistenco (OA) so se od uvedbe močno povečali: od 3,8 mio EUR v povprečju leta 2018; 84,4 mio v letu 2020; 127,5 mio v letu 2021 na 173,5 mio v letu 2022 in 196,6 mio v letu 2023 (MDDSZ, 2024c). Po mednarodni metodologiji so ti izdatki zajeti k izdatkom za zdravstveni del DO (na domu). Leta 2021 sprejeta novela ZOA je zaostrila pogoje za izvajalce OA, predvideva pa tudi ponovno oceno upravičencev do OA.

[2] V tehtanem povprečju EU imajo večjo težo velike države.

Stopnja delovne aktivnosti 3.10

Stopnja delovne aktivnosti[1] (20–64 let) je bila v drugem četrtletju 2023 ob vztrajnem pomanjkanju delovne sile na najvišji ravni doslej in že tretje leto nad ciljem SRS. Na povišanje v obdobju 2013–2019 so ob gospodarski rasti in povečanem povpraševanju po delovni sili vplivala tudi demografska gibanja.[2] Naraščanje se je v drugem četrtletju 2020 ustavilo z epidemijo covida-19, zaradi hitrega gospodarskega okrevanja pa je delovna aktivnost v drugem četrtletju 2022 že presegla raven iz enakega obdobja leta 2019. Leta 2023, v razmerah vztrajnega pomanjkanja delovne sile, je dosegla najvišjo raven doslej, zaradi ohlajanja gospodarske rasti pa se je naraščanje stopnje upočasnilo. Stopnja delovne aktivnosti mladih (20–29 let) je v drugem četrtletju 2023 ostala nižja kot pred epidemijo, saj se je obseg študentskega dela od epidemije močno zmanjšal. Delovna aktivnost starejših (55–64 let) se je v obdobju 2020–2022 nekoliko povečala, v drugem četrtletju 2023 pa nekoliko znižala,[3] s čimer se je povečal zaostanek za EU (na 8,3 o. t. v drugem četrtletju 2023). Stopnja delovne aktivnosti nizko izobraženih je po večletnem naraščanju s koronakrizo močno upadla, a v letu 2023 ponovno presegla raven iz leta 2019. Na močan upad stopnje delovne aktivnosti med koronakrizo je vplival velik delež zaposlenih z nizko izobrazbo v dejavnostih, ki so bile zaradi omejitvenih ukrepov med epidemijo med najbolj prizadetimi. Raven stopnje delovne aktivnosti iz leta 2019 je najbolj presegla primorsko-notranjska, najbolj pa je zaostala goriška regija. V letu 2023 samo primorsko-notranjska in koroška regija nista dosegli nacionalnega cilja SRS za 2030, cilj evropskega stebra socialni pravic za leto 2030 pa sta dosegli gorenjska (80,8 %) in osrednjeslovenska regija (80 %).

Tabela: Stopnja delovne aktivnosti prebivalstva v starosti 20–64 let, v %

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija	68,6	68,1	67,1	68,4	69,4	70,6	73,4	75,5	77,1	74,9	76,8	78,0	78,1	>75,0* (79,5)**
EU	68,1	67,8	67,6	68,2	69,0	70,1	71,4	72,4	73,2	71,5	72,9	74,8	75,5	

Vir: Eurostat (2024). Opomba: Podatek za posamezno leto se nanaša na drugo četrtletje. (*) Cilj v višini 75-odstotne stopnje delovne aktivnosti je cilj SRS za 2030, ki ga je Slovenija že presegla. (**) Cilj v višini 79,5-odstotne stopnje delovne aktivnosti je cilj akcijskega načrta evropskega stebra socialnih pravic do leta 2030.

Slika: Sprememba stopenj delovne aktivnosti po spolu (20–64 let) v obdobju 2019–2023 (drugo četrtletje)

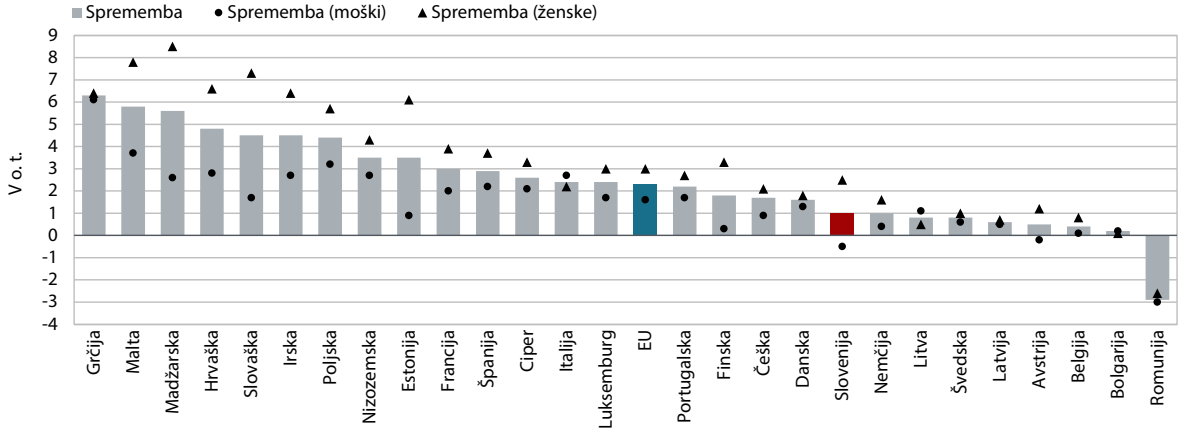

Vir: Eurostat (2024).

[1] Gre za delež delovno aktivnega prebivalstva (zaposlenih in samozaposlenih) v posamezni starostni skupini.

[2] Demografska gibanja so na povišanje stopnje delovne aktivnosti vplivala mehansko: število delovno aktivnih, starih 20–64 let, se je v obdobju 2013–2019 (izračun za drugo četrtletje) povečalo za 90 tisoč oseb (v izračun stopnje vstopa kot števec), medtem ko se je število prebivalcev v enakem obdobju in enaki starostni skupini zmanjšalo za 53 tisoč oseb (v izračun stopnje vstopa kot imenovalec). Mehanski učinek, ko se je zmanjšal imenovalec in povečal števec, je zvišal stopnjo delovne aktivnosti.

[3] Število delovno aktivnih starejših (55–64 let) se je sicer medletno v drugem četrtletju 2023 povečalo, a se je v enakem obdobju še bolj povečalo tudi število prebivalcev tega starostnega razreda, kar je zmanjšalo stopnjo delovne aktivnosti.

Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih 3.11

Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih se je po zniževanju v obdobju 2015–2022 leta 2023 ponovno povečala. Po podatkih EU-SILC 2023 (ki upoštevajo dohodke iz leta 2022) je bilo tveganju revščine izpostavljenih 5,7 % delovno aktivnih, starih 18 let in več. Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih se je najbolj povišala za moške (s 5,4 % na 6,5 %, pri ženskah pa s 4 % na 4,8 %). V zadnjih desetih letih je bilo tveganje revščine delovno aktivnih v Sloveniji nižje kot v povprečju EU. Prav tako se je v enakem obdobju tudi bolj znižalo kot v povprečju EU. Glede na starost se je v obdobju 2013–2023 najbolj znižala stopnja tveganja revščine delovno aktivnih, starih 18–24 let (s 7,5 % na 5,2 %). Slednje bi bilo lahko povezano s hitrejšim povečevanjem minimalne plače od povprečne plače, ki jo bistveno pogosteje prejemajo mladi kot druge starostne skupine, in s poviševanjem minimalne urne postavke za študentsko delo.[1]

Stopnja tveganja revščine delovni aktivnih je v večini držav višja pri začasno zaposlenih, zaposlenih s krajšim delovnim časom in samozaposlenih. V obdobju 2014–2022 se je v Sloveniji močno zmanjšala izpostavljenost tveganju revščine med začasno zaposlenimi (s 14,6 % leta 2014 na 3,4 % leta 2022), v letu 2023 pa se je s precejšnim povečanjem na 10,3 % vrnila na raven iz leta 2017. Tudi tveganje revščine zaposlenih s krajšim delovnim časom je leta 2022 doseglo najnižjo raven, a se je v letu 2023 s 13,8 % vrnilo na podobno raven kot pred desetimi leti. V večini držav EU so tveganju revščine delovno aktivnih bolj izpostavljeni tuji državljani kot pa državljani opazovane države. Leta 2022 je bilo tveganju revščine izpostavljenih 4,2 % delovno aktivnih državljanov Slovenije (EU: 7,5 % državljanov opazovane države) in 13,9 % delovno aktivnih tujih državljanov (EU: 19,4 %). Razlika med stopnjo tveganja revščine državljanov Slovenije in tujih delovno aktivnih državljanov je 3,4-kratna (v povprečju EU pa med opazovano državo in tujimi državljani: 2,3-kratna).[2]

Tabela: Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih oseb, starih 18 let in več, v %

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija	6,5	7,1	6,4	6,7	6,1	6,6	6,0	4,5	5,0	5,0	4,8	5,7	< 5
EU	8,9	9,0	9,5	9,5	9,6	9,4	9,4	9,2	8,8	8,9	8,5	n. p.	

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024b), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: Stopnja tveganja revščine delovno aktivnih glede na državljanstvo leta 2022 (levo) in glede na obliko zaposlitve v Sloveniji (desno)

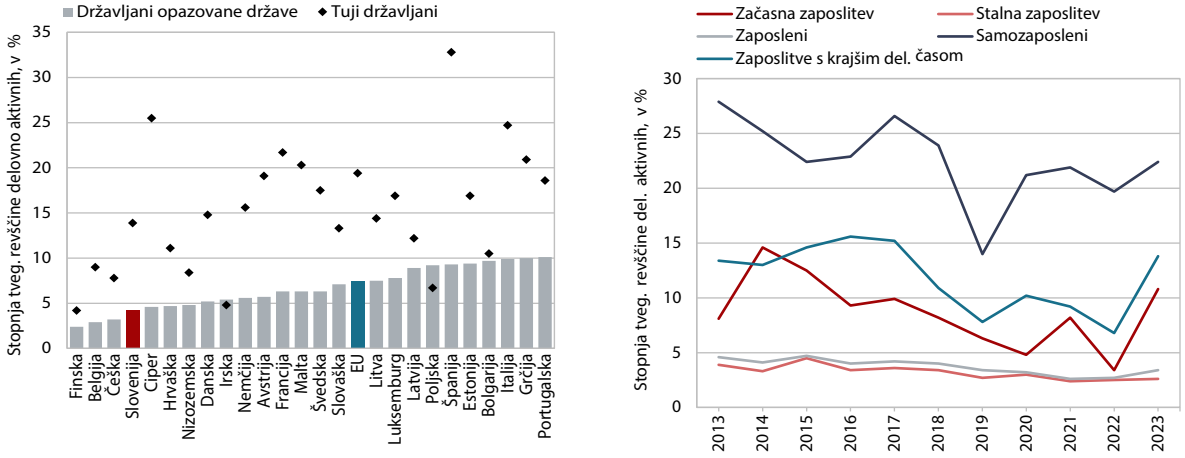

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024b), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022).

[1] Minimalna bruto urna postavka je bila februarja 2021 za 30 % višja kot februarja 2015, ko je bil sprejeta nova ureditev študentskega dela.

[2] Na večjo razliko vpliva izobrazbena struktura delovno aktivnih tujih državljanov, med katerimi je bistveno več nizko izobraženih kot med državljani Slovenije. Pogosteje so zaposleni v dejavnostih z nižjimi plačami ter opravljajo predvsem težja fizična dela (zlasti v gradbeništvu ipd.), ob tem pa so plačani manj kot primerljivo izobraženi delavci, rojeni v Sloveniji, saj se njihove veščine težje prenesejo v gostujočo državo (Cupak idr., 2023), ovire pa se kažejo tudi pri priznavanju formalne izobrazbe (glej poglavje 3.2).

Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti 3.12

Stopnja brezposelnosti se je ob nadaljnjem pomanjkanju delovne sile v drugem četrtletju 2023 zmanjšala na 3,6 %, kar je najnižja raven doslej in opazno nižje kot v povprečju EU. V obdobju 2014–2019 se je ob okrepljenem zaposlovanju zniževala; najbolj pri nizko izobraženih, glede na spol pa podobno. Usmerjenost aktivne politike zaposlovanja k mladim in povečan obseg študentskega dela sta do leta 2019 prispevala tudi k hitremu zniževanju brezposelnosti mladih (15–24 let).[1] Z epidemijo in močnim upadom gospodarske aktivnosti zaradi zajezitvenih ukrepov se je brezposelnost v letu 2020 povečala (na 5 %), a znatno manj, kot bi se brez ukrepov za ohranjanje delovnih mest. Najbolj se je povečala za nizko izobražene in ženske,[2] glede na starost pa je močan upad gospodarske aktivnosti na trgu dela najbolj prizadel mlade (15–24 let),[3] predvsem zaradi izrazitega upada študentskega dela. V razmerah gospodarskega okrevanja v drugi polovici leta 2020 se je brezposelnost znova zmanjševala in se je v drugem četrtletju 2021 že močno približala ravni iz enakega obdobja 2019 ter bila opazno nižja kot v povprečju EU, kjer se je povečala. Zmanjševanje se je ob velikem povpraševanju po delovni sili nadaljevalo tudi v letu 2022 in 2023, tudi v skupinah, ki so bile v predhodnih letih najbolj prizadete, s čimer je bila dosežena najnižja raven doslej.

Veliko pomanjkanje delovne sile se kaže tudi v nižanju stopnje dolgotrajne brezposelnosti,[4] ki je bila v drugem četrtletju 2023 1,5-odstotna in prav tako na najnižji ravni doslej. V obdobju konjunkture (2014–2019) so se sprva razmere v Sloveniji izboljšale samo za brezposelne s krajšim trajanjem brezposelnosti. V razmerah vse večjega pomanjkanja delovne sile pa se je postopoma zmanjševalo tudi število dolgotrajno brezposelnih. V krizi zaradi pandemije covida-19 se je stopnja dolgotrajne brezposelnosti v Sloveniji sprva malenkost zvišala, a do drugega četrtletja 2023 dosegla najnižjo raven doslej ter bila pod povprečjem EU. Večji od povprečja EU je ostal delež dolgotrajno brezposelnih med vsemi brezposelnimi, kar je povezano predvsem z nizkim obsegom skupne brezposelnosti v Sloveniji.

Tabela: Stopnja brezposelnosti in dolgotrajne brezposelnosti (15–74 let), v %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stopnja brezposelnosti																
Slovenija	4,1	5,6	7,1	7,7	8,2	10,4	9,3	9,2	7,8	6,4	5,2	4,2	5,2	4,4	4,2	3,6
EU	7,1	9,0	9,8	9,6	10,6	11,3	10,8	10,1	9,2	8,1	7,3	6,6	6,7	7,2	6,0	5,8
Stopnja dolgotrajne brezposelnosti																
Slovenija	n. p.	1,7	3,2	3,6	3,9	5,1	5,3	4,7	4,3	3,3	2,3	1,7	2,0	1,9	1,6	1,5
EU	n. p.	2,9	3,9	4,2	4,8	5,4	5,4	5,0	4,4	3,7	3,2	2,7	2,1	2,9	2,4	2,1

Vir: Eurostat (2024). Opomba: n. p. – ni podatka; podatek za posamezno leto se nanaša na drugo četrtletje

Slika: Sprememba stopenj brezposelnosti (15–74 let) v obdobju 2019–2023 (drugo četrtletje)

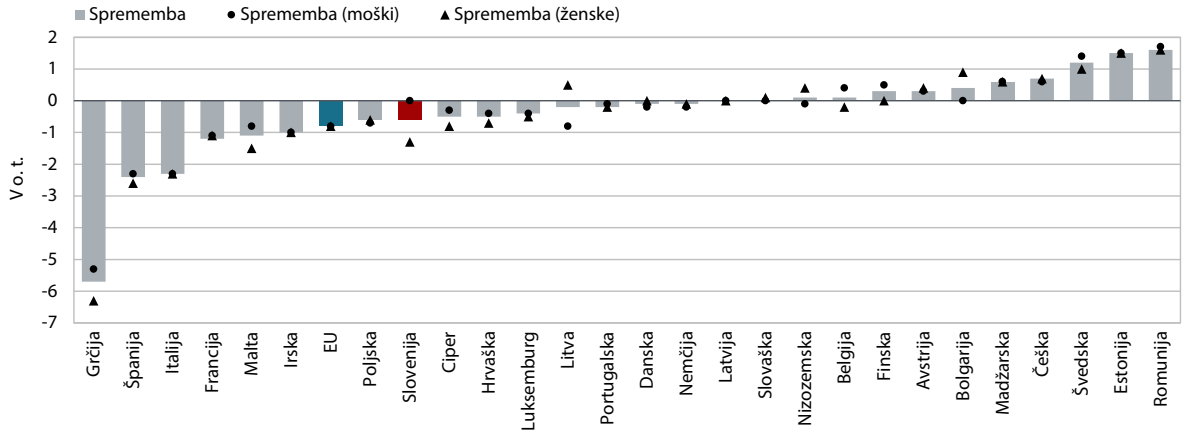

Vir: Eurostat (2024).

[1] V drugem četrtletju leta 2019 je stopnja brezposelnosti za starostno skupino 15–24 let znašala 6,5 %.
[2] Po rekordno nizki stopnji brezposelnosti žensk v drugem četrtletju 2019 (4,7 %) se je v enakem obdobju 2020 povečala na 5,9 %.
[3] Tretji najvišji medletni porast med državami EU v drugem četrtletju 2020, a je ostala pod povprečjem EU.
[4] Gre za delež dolgotrajno brezposelnih (brezposelni eno leto ali več) med aktivnim prebivalstvom v posamezni starostni skupini.

Začasne in prekarne zaposlitve 3.13

Delež začasnih zaposlitev se je v obdobju epidemijo zmanjšal, v zadnjih treh letih pa nekoliko povečal, a ostal nižji kot leta 2019. Ob izbruhu epidemije so se podjetja odzvala z nepodaljševanjem pogodb o zaposlitvi za določen čas in z zmanjšanjem povpraševanja po študentskem delu, kar se je odrazilo v precejšnjem zmanjšanju začasnih zaposlitev. Ob povečanem povpraševanju po delovni sili v letih 2021 in 2022 se je delež začasnih zaposlitev nekoliko povečal, v letu 2023 pa ob vedno večjem pomanjkanju delovne sile nekoliko zmanjšal in bil podobno kot v drugih državah EU največji med ženskami. Razširjenost začasnih zaposlitev pa je še vedno velika med mladimi (15–24 let), kjer ostaja kljub precejšnjemu zmanjšanju v zadnjih letih nad povprečjem EU.

Delež prekarnih zaposlitev[1] se je od leta 2018 zmanjševal in se leta 2022 spustil pod povprečje EU. Na precejšnje zmanjšanje deleža prekarnih zaposlitev leta 2021 v vseh državah EU je vplivala tudi metodološka sprememba[2] pri prikazovanju delovno aktivnih. Leta 2022 je bil delež prekarnih zaposlitev v Sloveniji najmanjši doslej (od prvega izračuna v letu 2008). V povprečju EU se je delež zmanjšal manj kot v Sloveniji. Čeprav se delež prekarnih zaposlitev od leta 2018 zmanjšuje, pa je prekarno delo pereče predvsem za določene skupine zaposlenih (mladi, nizko izobraženi, tuji delavci in drugi, ki nimajo delavskih zaupnikov). Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je skušalo določene vidike prekarnosti in izkoriščanja delavcev v letu 2023 urediti s pomočjo zakonodaje na področju evidenc delovnega časa.

Tabela: Delež prekarnih in začasnih zaposlitev v skupni zaposlenosti (20–64 let), v %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Delež začasnih zaposlitev*														
Slovenija	16,9	16,9	16,3	15,2	16,1	17,3	16,7	17,1	15,5	12,6	9,3	11,1	11,4	10,5
EU	14,1	14,4	14,1	14,0	14,3	14,8	14,7	14,9	14,7	14,1	12,1	13,1	13,4	12,5
Delež prekarnih zaposlitev														
Slovenija	4,3	4,8	4,4	3,9	4,1	4,6	4,2	4,5	3,7	2,4	2,5	1,4**	1,0	n. p.
EU	2,3	2,4	2,3	2,3	2,4	2,5	2,5	2,5	2,4	2,6	2,3	1,5**	1,5	n. p.

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024). Opomba: n. p. – ni podatka; * Podatki o začasnih zaposlitvah se nanašajo na drugo četrtletje leta; ** Prelom v časovni seriji zaradi metodološke spremembe.

Slika: Delež začasnih zaposlitev med mladimi (15–24 let) in delež prekarnih zaposlitev (20–64 let)*

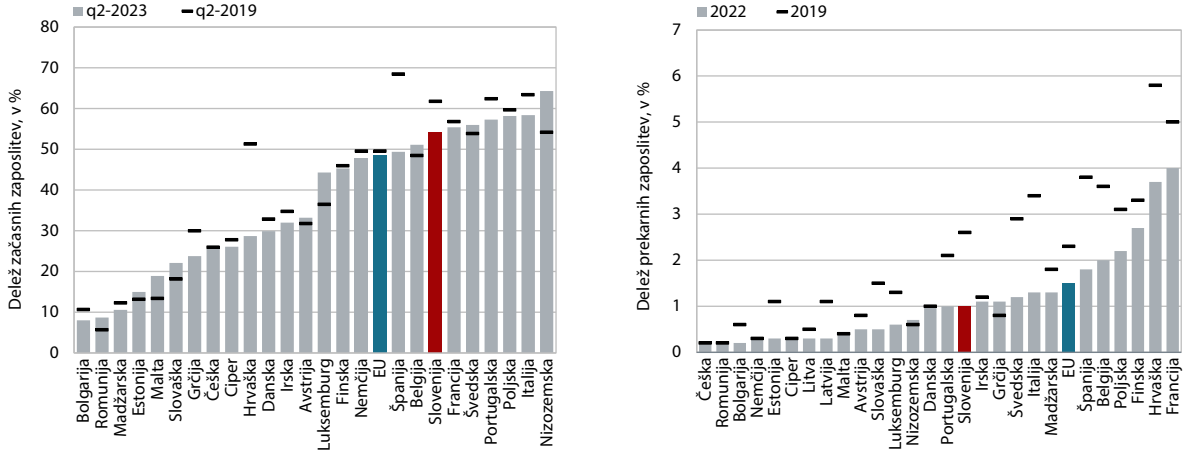

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * Leto 2022 ali zadnji podatek.

[1] Merjenje obsega prekarnega dela je zaradi številnih razsežnosti takšnega dela pomanjkljivo, saj ga Eurostat opredeljuje zgolj kot začasno delo (pogodba o zaposlitvi je tri mesece ali manj), s čimer je izpostavljena zgolj ena dimenzija prekarnosti. Omenjeni podatki Eurostata so v naši analizi uporabljeni zato, ker so edini mednarodno primerljivi in letno dosegljivi, vendar pa je treba upoštevati, da elemente prekarnosti najdemo tudi v drugih oblikah dela.

[2] Metodološka sprememba se nanaša zlasti na spremembo opredelitve delovno aktivnih oseb v povezavi s čakanjem na delo. Osebe, ki so bile na čakanju na delo več kot tri mesece, ali so pričakovale, da bo njihovo čakanje na delo trajalo več kot tri mesece, se s spremembo metodologije v začetku leta 2021 niso več štele med delovno aktivne, temveč med brezposelne (v primeru, da so iskale delo) ali med neaktivne. To je vplivalo na število delovno aktivnih in s tem na deleže začasnih in prekarnih zaposlitev.

Bolniška odsotnost 3.14

Leta 2023 se je odsotnost z dela zaradi bolezni (absentizem)[1] nekoliko znižala, še vedno pa je ostala bistveno višja kot pred epidemijo. Leta 2023 se je delež bolniškega staleža v delovnih dnevih znižal na 5,9 % (po vrhu iz leta 2022: 6,1 %) (ZZZS, 2024). Pri tem se je znižal delež v breme ZZZS. Glavni razlog je bil upad izolacij v primeru covida-19 v letu 2023,[2] saj so bile leta 2022 še ključne za znatno povišanje odsotnosti. Po drugi strani se je leta 2023 povečala bolniška odsotnost v breme delodajalcev, kljub temu da je bila od 1. marca v veljavi sprememba, po kateri so delodajalci nosili breme izplačila nadomestil do 20. dneva odsotnosti (prej do 30. dneva). Povečalo se je zlasti število kratkih odsotnosti z dela, kar je lahko povezano tudi s poenostavljenim urejanjem bolniške odsotnosti prek portala ali elektronske pošte oz. brez stika z zdravnikom. Z izjemo leta 2020 se absentizem povečuje že od leta 2014, kar povezujemo s hitro rastjo zaposlenosti, kasnejšim upokojevanjem, podaljševanjem čakalnih dob v zdravstvu in staranjem delovno aktivnega prebivalstva. Odsotnost z dela je bistveno večja pri ženskah (26,7 koledarskega dneva) kot pri moških (17,5 koledarskega dneva), razlika med spoloma pa se iz leta v leto povečuje. Do tega prihaja zaradi visoke zaposlenosti žensk, ki pogosteje prevzemajo skrb za nego otroka, pa tudi zaradi slabo urejene dolgotrajne oskrbe (neformalni oskrbovalci so večinoma ženske). Za izboljšanje položaja neformalnih oskrbovalcev je bila uvedena možnost koriščenja do petih dni oskrbovalskega dopusta na leto (ZDR-1D, 2023). Tudi v mednarodni primerjavi Slovenija presega povprečje EU: v letih 2021 in 2022 se je zelo povečalo število izgubljenih delovnih dni, poročanih v mednarodne baze,[3] in sicer na 18,1 izgubljenega delovnega dneva s plačano bolniško odsotnostjo (EU-23: 12,8 leta 2020).[4] Pravica do nadomestila za začasno zadržanost z dela v Sloveniji ni omejena niti po višini niti po trajanju, v primerjavi z drugimi državami so visoki tudi odmerni odstotki za priznanje višine nadomestila (ZZZS, 2023).

Tabela: Bolniška odsotnost

Kazalniki		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Število izgubljenih delovnih dni na zaposl. (medn. primerljiv kazalnik)	Slovenija	11,6	11,3	12,0	12,2	13,1	13,5	13,6	13,6	15,3	18,1
	EU*	11,7	11,7	12,0	12,2	12,2	12,6	12,6	12,8	n. p.	n. p.
Število izgubljenih koledarskih dni na zaposlenega (NIJZ)	Skupaj	14,9	13,7	14,5	14,5	15,3	16,5	17,7	17,9	19,2	21,6
	Moški	12,6	11,4	12,0	11,8	12,4	13,2	14,0	14,2	15,6	17,5
	Ženske	17,7	16,5	17,5	17,6	18,8	20,4	22,3	22,5	23,7	26,7
Delež bolniškega staleža (delež izgubljenih koledarskih dni na zaposlenega za polni delovni čas, v %) (NIJZ)	Skupaj	4,1	3,8	4,0	4,0	4,2	4,5	4,9	4,9	5,3	5,9
	Moški	3,5	3,1	3,3	3,2	3,4	3,6	3,8	3,9	4,3	4,8
	Ženske	4,8	4,5	4,8	4,8	5,2	5,6	6,1	6,2	6,5	7,3

Vir: NIJZ (2023) in WHO (2023c). Opomba: * Podatek za EU je ocena WHO za 23 držav EU; n. p. – ni podatka.

Slika: Število izgubljenih delovnih dni na zaposlenega* in delež izgubljenih delovnih dni**

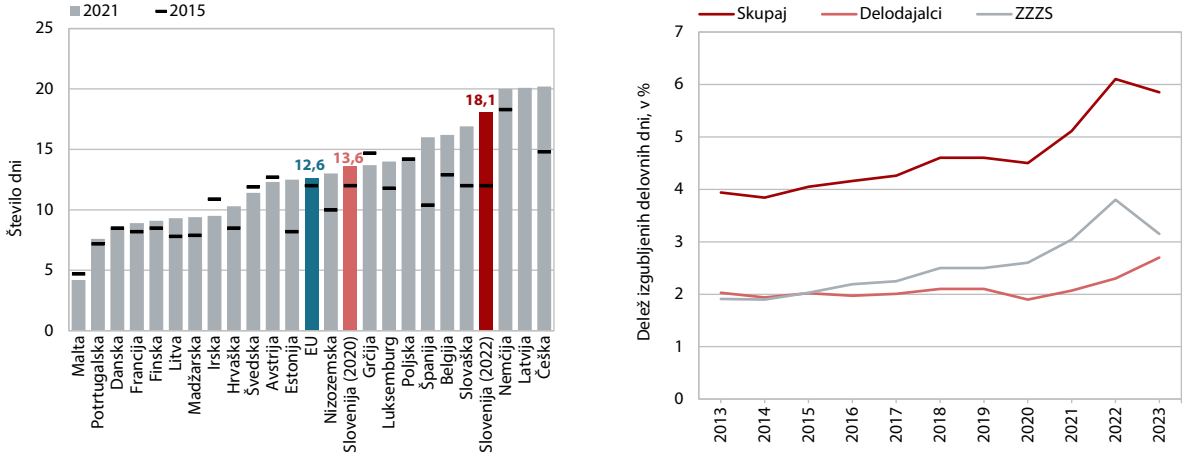

Vir: OECD (2024d), WHO (2023c) za članice OECD (Hrvaško, Poljsko, Malto, Grčijo in povprečje EU) in ZZZS (2023). Opomba: * Za Portugalsko, Malto in Hrvaško je podatek za leto 2017, za Francijo, Grčijo in povprečje EU za leto 2019; za Finsko in Grčijo so podatki zbrani z anketo, vse druge države imajo administrativne podatke o plačanih dnevih bolniške odsotnosti. ** Podatki v sliki desno se nekoliko razlikujejo od podatkov v tabeli, ker je v tabeli prikazan delež izgubljenih koledarskih dni na zaposlenega, v sliki pa delež izgubljenih delovnih dni po izračunu ZZZS (na podlagi podatkov NIJZ).

[1] Odsotnost z dela zaradi bolezni, poškodb in drugih zdravstveno upravičenih razlogov se opisuje tudi z izrazi absentizem, zdravstveni absentizem, bolniški stalež, bolniška odsotnost. V podatke so zajeti vsi primeri, ki imajo zaključen bolniški stalež v opazovanjem letu za eno diagnozo, ne glede na to, kdaj se je bolniški stalež začel (NIJZ, 2023a)

[2] Po 17. členu ZNUNBZ (2022) so bile izolacije zaradi covida-19 v veljavi še do konca marca 2023.

[3] Izvzet je prvi dan bolniške odsotnosti in izločena je odsotnost za nego družinskega člana.

[4] Mednarodna primerljivost kazalnika je omejena zaradi metodoloških razlik v načinu zajema podatkov, razlik v sistemih zdravstvenega in socialnega varstva ter v pravicah do bolniškega nadomestila.

Neenakost glede porazdelitve dohodka 3.15

Vrednosti kazalnikov dohodkovne neenakosti (Ginijevega količnika[1] in razmerja kvintilnih dohodkovnih razredov[2]) sta v Sloveniji še naprej med najnižjimi v EU. Nizka dohodkovna neenakost v Sloveniji je predvsem posledica majhne plačne neenakosti, deloma pa tudi prerazdelitve, ki jo zagotavljajo socialni transferji (uveljavljanje pravic za denarne prejemke in subvencije). Delež dohodkov 20 % dohodkovno najbogatejših gospodinjstev je bil tudi leta 2023 (na dohodku iz leta 2022) 3,3-krat večji kot pri 20 % dohodkovno najrevnejših gospodinjstev, kar je že sedem let zapored v okviru cilja SRS. Podrobni podatki, ki so na voljo za leto 2022 (na dohodkih iz leta 2021), kažejo, da je v veliki večini članic EU razmerje kvintilnih dohodkovnih razredov 80/20 večje za mlajše od 65 let in manjše za starejše od 65 let, v Sloveniji pa je slika obrnjena. Ob tem ima Slovenija podobno kot Irska izjemno majhne razlike glede na ti dve starostni skupini. Vendar pa je bila neenakost za stare 65 let in več v Sloveniji vseeno večja kot v šestih drugih članicah EU, za mlajše od 65 let pa najnižja v EU. Petina dohodkovno najrevnejših gospodinjstev je razpolagala z desetino celotnega razpoložljivega dohodka, petina dohodkovno najbogatejših gospodinjstev pa s tretjino celotnega razpoložljivega dohodka.

Kljub različnim krizam v obdobju 2008–2022 so bile spremembe v porazdelitvi dohodka v Sloveniji manjše kot v povprečju EU. Pri dohodkovni porazdelitvi je bilo v obdobju 2009–2014 opazno majhno povečanje, na kar je vplivala gospodarska in finančna kriza ter sprejetje varčevalnih ukrepov po njej. Z letom 2015 pa je ob hitri rasti gospodarske aktivnosti in s postopnim ukinjanjem varčevalnih ukrepov ter hitro rastjo minimalne plače neenakost v porazdelitvi dohodka vnovič začela upadati. V prvem letu krize zaradi covida-19 se neenakost v Sloveniji za razliko od povprečja EU ni povečala, v letu 2022 (na dohodkih iz leta 2021) pa se je pokazal rahel porast, v povprečju EU pa upad neenakosti. Podobno gibanje za Slovenijo kaže tudi standardna ekonomska mera dohodkovne neenakosti – Ginijev količnik, ki se je leta 2023 (na dohodkih iz leta 2022) rahlo povišal in znašal 0,234 (SURS, 2024b).

Tabela: Neenakost porazdelitve ekvivalentnega razpoložljivega dohodka, razmerje kvintilnih dohodkovnih razredov 80/20

	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija	3,4	3,4	3,6	3,6	3,4	3,4	3,4	3,3	3,2	3,3	3,3	< 3,5
EU	n. p.	4,9	5,2	5,2	5,0	5,1	5,0	4,9	5,0	4,7	n. p.	

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024b), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: Neenakost porazdelitve ekvivalentnega razpoložljivega dohodka, merjena z Ginijevim količnikom (levo) in razmerjem kvintilnih dohodkovnih razredov 80/20 glede na starost leta 2022 (desno)

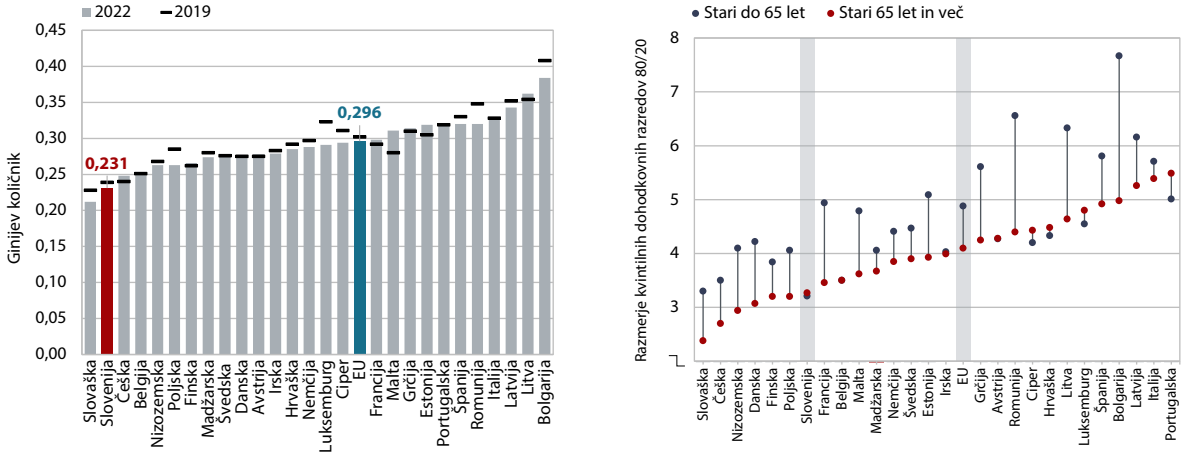

Vir: Eurostat (2024).

[1] Ginijev količnik je merilo statistične disperzije, ki temelji na primerjavi kumulativnih deležev prebivalstva s kumulativnimi deleži dohodka, ki ga prejemajo, zavzame pa vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni popolno enakost, 1 pa popolno neenakost (OECD, 2021c).

[2] Razmerje kvintilnih dohodkovnih razredov (80/20) je razmerje med vsoto ekvivalentnega razpoložljivega dohodka oseb v najvišjem in najnižjem kvintilnem dohodkovnem razredu (razmerje med dohodkom petine z najvišjimi in petine z najnižjimi dohodki) (Intihar, 2020).

Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka 3.16

Po višini mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka Slovenija ostaja v sredini držav članic EU. Visokim rastem mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka do vključno leta 2009 je sledilo obdobje upada ali nizkih rasti (2010–2014) kot posledica zmanjšane gospodarske aktivnosti med gospodarsko-finančno krizo, varčevalnih ukrepov (ZUJF in ZUPJS) in sprememb pri dodeljevanju transferjev (ZSVarPre), ki so znižali ekvivalentne razpoložljive dohodke, s tem pa tudi njihovo mediano. Z gospodarsko konjunkturo (2014–2019) in postopnim opuščanjem varčevalnih ukrepov se je mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka v Sloveniji in v povprečju EU postopno povečevala, kar je prispevalo k izboljševanju življenjskega standarda prebivalcev. Rast mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka se je v Sloveniji ob podpori interventnih ukrepov nadaljevala tudi med krizo covida-19 ter leta 2022 (izračun na dohodkih iz leta 2021) v standardu kupne moči (SKM) na prebivalca tudi prvič presegla povprečje EU.

Pri osebah, starih 65 let in več, je mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka kljub večletni rasti v obdobju 2019–2022 še zaostajala za povprečjem države, glede na spol so bile razlike nekoliko večje kot v povprečju EU. Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka v EUR se je v Sloveniji v obdobju 2010–2022 povečala bolj kot v povprečju EU, pri čemer je tako v Sloveniji kot v EU najvišje ravni pričakovano dosegalo delovno aktivno prebivalstvo v starosti 18–64 let. Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka starostne skupine do 18 let je dosegala podobno vrednost kot nacionalno povprečje, kar je predvsem odraz politik zagotavljanja materialnih pogojev za otroke in mladino. Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka oseb, starih 65 let in več, je do vključno leta 2018 dosegala najnižje rasti, predvsem zaradi skromne rasti povprečne pokojnine, ob njeni okrepitvi pa se je v obdobju 2019–2022 opazno povečala, a za skupnim povprečjem v državi zaostaja še za 16,6 %, kar je več kot v povprečju EU (8,9 %). Rast mediane dohodka visoko izobraženih v obdobju 2010–2022 je bila opazno nižja kot pri dohodkih srednje in nizko izobraženih, na kar je vplivalo progresivno znižanje plač v javnem sektorju v obdobju javnofinančne konsolidacije (2013) in naraščanje deleža terciarno izobraženih mladih, ki se zaposlujejo na delovnih mestih, za katere je potrebna srednja ali nizka izobrazba (glej poglavje 2). Glede na spol so bile razlike v Sloveniji večje kot v povprečju EU (ženske so imele za 4,3 % nižjo mediano ekvivalentnega razpoložljivega dohodka kot moški, EU: 3,6 %).

Tabela: Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka*

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	Vrednost v EUR	11.736	11.999	12.122	11.852	11.909	12.332	12.327	12.713	13.244	14.067	14.774	15.415	16.544
	Realna rast (v %)	-1,9	0,1	-1,1	-4,9	-1,4	3,1	0,8	3,3	2,5	4,2	3,3	4,7	5,2
EU	Vrednost v EUR	14.521	14.652	14.924	14.962	15.101	15.422	15.847	16.281	16.832	17.325	18.296	18.368	19.083
	Realna rast (v %)	n. p.	-0,9	-1,0	-2,3	-0,4	1,7	2,7	2,5	1,8	1,1	4,1	-0,3	1,0

Vir: Eurostat (2024), raziskava EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021), izračun UMAR. Opomba: * Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka določenega leta se nanaša na dohodek predhodnega leta objave, zato je tudi rast za leto objave deflacionirana z indeksom cen predhodnega leta; n. p. – ni podatka.

Slika: Mediana ekvivalentnega razpoložljivega dohodka v standardu kupne moči (SKM)

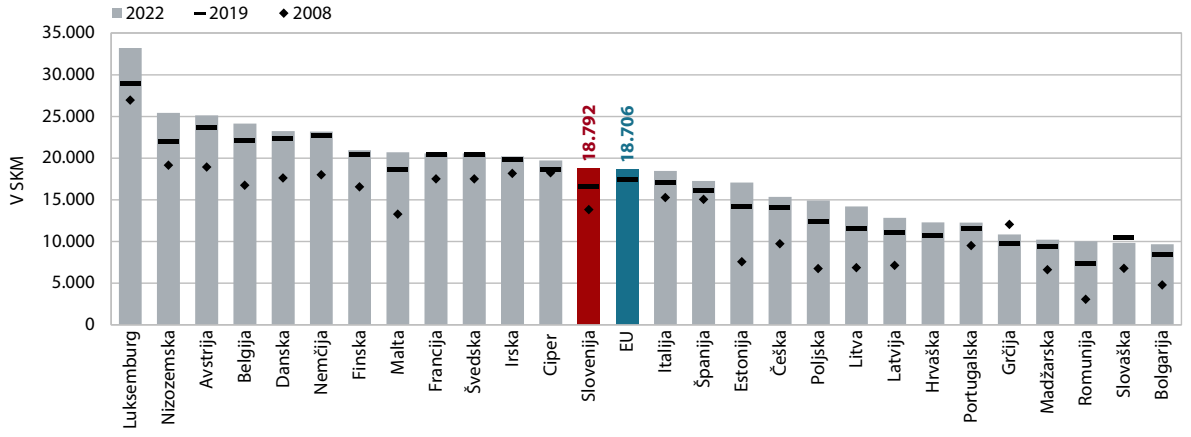

Vir: Eurostat (2024), raziskava EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021). Opomba: Za leto 2008 za Hrvaško in povprečje EU ni podatka. Za povprečje EU so podatki (v SKM) na voljo od leta 2018; povprečje EU je ocena Eurostata.

Stopnja tveganja socialne izključenosti 3.17

Stopnja tveganja socialne izključenosti, ki je med nižjimi v EU, se je v zadnjih dveh letih nekoliko povečala, tveganje za nekatere ranljive skupine pa ostaja že daljše obdobje krepko nad povprečjem EU. Po raziskavi EU-SILC 2023, ki upošteva dohodke iz leta 2022, se je stopnja tveganja socialne izključenosti povečala za 0,4 o. t. in je bila enaka kot leta 2019. Zvišali sta se stopnja tveganja revščine[1] (za 0,6 o. t.) in stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti (za 0,6 o. t.) (glej poglavje 3.3), stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti pa je ostala nespremenjena. V letu 2023 je bilo socialno izključenih okrog 287 tisoč oseb, kar Slovenijo oddaljuje od cilja ESSP do leta 2030 (manj kot 270 tisoč oseb). Stopnja tveganja socialne izključenosti otrok je bila zadnja širi leta najnižja v EU, vztrajno pa se je povečevala za otroke manj izobraženih staršev, zlasti do šestega leta starosti, ki je bila po zadnjih podatkih celo najvišja med vsemi članicami EU. Nadpovprečna ostaja tudi socialna izključenost starejših prebivalcev, kar utrjuje vrzel tveganja glede na starost. Zaradi koronakrize se je v letih 2021 in 2022 socialna izključenost močno povečala v obalno-kraški statistični regiji (glej poglavje 3.3).

Stopnja tveganja revščine se je leta 2023 dvignila nad raven iz leta 2019, močno se je povečalo dolgotrajno tveganje revščine, pereč ostaja tudi položaj ranljivih družbenih skupin. Pod pragom tveganja revščine[2] je leta 2023 (izračun na dohodkih iz leta 2022) živelo 264.000 oseb. Znatnemu zmanjšanju tveganja dolgotrajne revščine[3] v letu 2022 (za 23.000 oseb) je sledil močan porast v letu 2023 (na 123.000 oseb). Po zadnjih mednarodno primerljivih podatkih iz leta 2022 nekatere skupine prebivalstva revščino še vedno tvegajo pogosteje kot v povprečju EU, zlasti enočlanska gospodinjstva, upokojenci, stari 55–64 let, nizko izobraženi, najemniki stanovanj, gospodinjstva z nizko delovno intenzivnostjo, gospodinjstva s hudo hendikepiranimi otroki idr. (glej poglavje 3.3). Ob tem ocenjujemo, da zaradi omejitev raziskave EU-SILC (UMAR, 2021a) s temi statistikami ne zaznavamo povečanja revščine med nekaterimi družbenimi skupinami, ki ga zaznavajo nekatere druge analize: že več let se povečuje število brezdomnih, večajo se stiske tujih delavcev in migrantov, na kar opozarjajo humanitarne in druge organizacije, nacionalne strokovne institucije pa tudi na tveganje revščine hendikepiranih oseb, na medgeneracijski prenos revščine, na skrito revščino ter na nezadostno spremljanje in ciljno ukrepanje države (EAPN, 2022; Korpič-Horvat idr., 2022; Kump in Stropnik, 2022; Računsko sodišče, 2021b; Varuh človekovih pravic, 2023a).

Tabela: Stopnja tveganja socialne izključenosti, v %

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija	17,7	16,9	16,6	15,4	13,7	14,3	13,2	13,3	13,7	< 270.000 oseb
EU	24,0	23,7	22,4	21,7	21,1	21,6	21,7	21,6	n. p.	Zmanjšanje za 15 mio oseb glede na 2019

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024b), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022). Opomba: Za spremljanje uresničevanja ciljev evropskega stebra socialnih pravic je bil leta 2021 določen nov cilj, spremenjena je bila tudi metodologija merjenja.

Slika: Stopnja tveganja socialne izključenosti (levo) in revščine (desno) leta 2022 (z dohodki iz leta 2021)

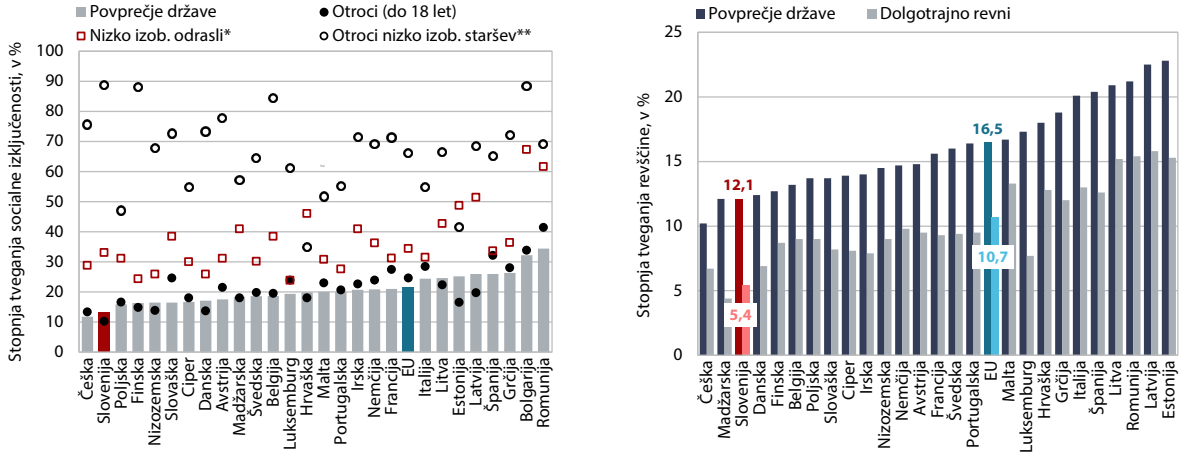

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * Končana OŠ ali manj; ** gre za otroke do 6 leta starosti, katerih starši imajo najvišjo doseženo izobrazbo končano OŠ ali manj. Podatki o dolgotrajnem tveganju revščine (desna slika) so za povprečje EU in Nemčijo iz leta 2020, za Portugalsko pa iz leta 2021.

[1] Delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu z ekvivalentnim razpoložljivim dohodkom, manjšim od 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev, pri čemer se upošteva t. i. prilagojena OECD-jeva ekvivalenčna lestvica.

[2] Pod pragom tveganja revščine so leta 2023 živele osebe, katerih neto razpoložljivi dohodek na ekvivalentno odraslo osebo je bil nižji od 903 evrov na mesec (SURS, 2024b).

[3] Delež oseb, ki so živele pod pragom tveganja revščine v tekočem letu in še najmanj v dveh letih od predhodnih treh.

Materialna in socialna ter dohodkovna prikrajšanost 3.18

V obdobju 2015–2022 se je stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti[1] hitro zniževala, v letu 2023 pa se je povečala; preprečevanje absolutne revščine[2] ostaja izziv v Sloveniji in EU. Od zadnje spremembe metodologije merjenja stopnje (resne) materialne in socialne prikrajšanosti (MSP), ki omogoča primerljivost podatkov od leta 2015, sta se stopnji v Sloveniji znižali bolj kot v povprečju EU in leta 2022 dosegli najnižjo raven. V letu 2023 pa se je resna MSP povečala (na 2,0 %), a ostala nižja kot pred letom 2020. Resno materialno in socialno prikrajšanih je bilo okrog 41.000 prebivalcev, okrog 10.000 oseb pa je bilo izpostavljenih vsem trem oblikam socialne izključenosti. Gospodinjstva, katerih dohodek ne dosega minimalnih življenjskih stroškov (absolutna revščina), so upravičena do socialnih in materialnih pomoči: v povprečju leta 2023 je bilo do denarne socialne pomoči (DSP) upravičenih 75.572 oseb, do izredne DSP 10.521 oseb,[3] do varstvenega dodatka (VD) pa 25.716 oseb (MDDSZ, 2024a). Upravičenost in višina (cenzus) pomoči sta odvisna od vrednosti, ki se po zakonu vsakih šest let določi z osnovnim zneskom minimalnega dohodka (OZMD).[4] Ustrezna višina omenjenih socialnih transferjev, ki morajo biti namenjeni tistim, ki si tega sami niso zmožni zagotoviti, je pomembna za preprečevanje absolutne revščine in za ohranjanje človekovega dostojanstva (glej poglavje 3.3). Materialno pomoč v hrani in oblekah letno prejme okrog 150.825 oseb, predvsem ženske in otroci do 15. leta starosti.

Zaradi draginje se je delež gospodinjstev s finančnimi težavami iz najnižjega kvartilnega dohodkovnega razreda v letu 2023 približal ravni iz začetka leta 2021, a ostal precej pod povprečjem EU, kjer se je položaj revnih gospodinjstev zaostril najbolj v zadnjem desetletju. Finančni položaj gospodinjstev se je zaradi epidemije in visoke inflacije poslabšal tudi v Sloveniji, kar je poskušala država zajeziti s številnimi ukrepi.[5] Zaradi draginje se je delež gospodinjstev, ki se zadolžujejo ali živijo od prihrankov, iz najnižjega kvartilnega dohodkovnega razreda v letu 2023 povečal, a ni presegel najvišje ravni iz leta 2017 (glej poglavje 3.3). Gospodinjstva s finančnimi težavami so svoje finančne potrebe tudi v letu 2023 še naprej v večji meri premoščala s porabo prihrankov, nekoliko pa se je povečal tudi delež gospodinjstev, ki so se zadolževala.

Tabela: Stopnja (resne) materialne in socialne prikrajšanosti (MSP), v %

	Slovenija									EU								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
MSP	12,1	10,1	10,6	8,8	6,1	6,1	4,8	4,4	n. p.	17,9	16,4	14,5	13,5	12,8	12,8	11,9	12,7	n. p.
Resna MSP	4,8	4,1	4,5	3,2	2,2	2,6	1,8	1,4	2,0	9,7	9,0	7,9	7,1	6,7	6,8	6,3	6,7	n. p.

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024b), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022). Opomba: * n. p. – ni podatka.

Slika: Stopnja MSP (levo) in finančni položaj najrevnejših gospodinjstev (desno)

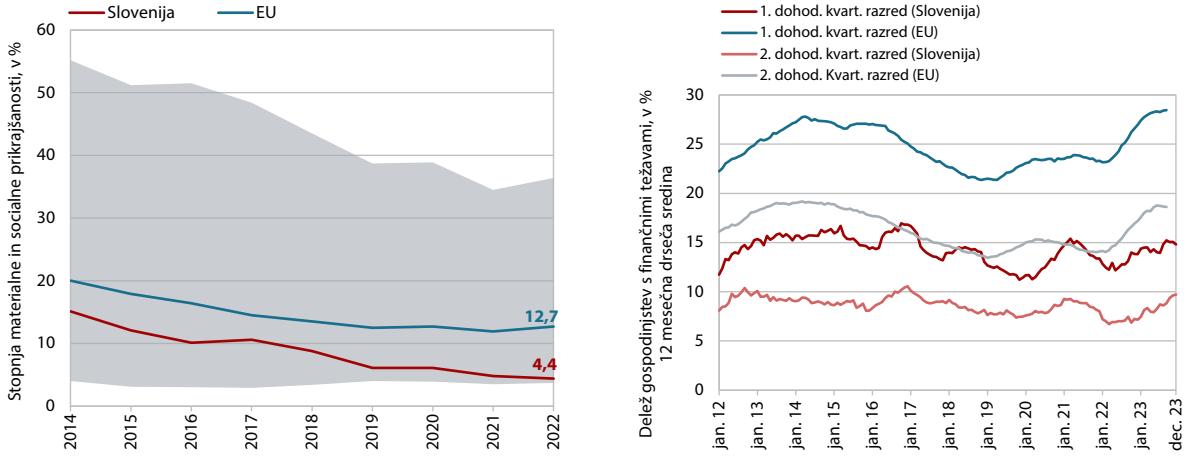

Vir: Eurostat (2024), raziskava EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021) ter EK (2023g) in SURS (2024), Anketa o mnenju potrošnikov. Opomba: Osenčeno polje prikazuje razpon med državama EU z najmanjšo in največjo vrednostjo.

[1] Stopnja materialne in socialne prikrajšanosti je izmerjena pri najmanj petih, stopnja resne materialne in socialne prikrajšanosti pa pri najmanj sedmih od skupno trinajstih elementov prikrajšanosti, opredeljenih v raziskavi o življenjskih pogojih (glej poglavje 3.3).

[2] Absolutna revščina pomeni življenje pod minimalnimi življenjskimi pogoji, ki se določijo na podlagi prehranskih potreb in drugih osnovnih dobrin in pomenijo osnovno preživetje. Država jo blaži s kurativnimi politikami in programi (DSP, VD, storitve v naravi, pomoči v hrani, socialnovarstvene storitve in programi) (natančneje gl. ReNPSV22–30, 2022).

[3] Medletna rast števila upravičencev do izredne DSP je bila decembra 2023 zaradi poplav okrog 22,9 % (MDDSZ, 2024a).

[4] Zadnji izračun OZMD iz oktobra 2022 je bil ocenjen na 488,58 EUR mesečno; do marca 2023 se je izplačeval v višini 421,89 EUR, preostanek leta pa v višini 465,34 EUR, zato je bila marčevska uskladitev 10,3-odstotna in ob visoki inflaciji tudi ena najvišjih doslej.

[5] Ukrepi med epidemijo, kasneje pa energetski dodatek za najrevnejša gospodinjstva (prejemnike DSP, VD, invalide), draginjski dodatek za družine z otroki, dodatek za povečanje prihodkov upokojencev in omejitev cen energentov ter pomoč za ublažitev posledic poplav.

Izdatki za socialno zaščito 3.19

Izdatki za socialno zaščito[1] so se zaradi epidemije v letih 2020 in 2021 v Sloveniji povečali (nominalno za 14,2 % in 6,5 %) bolj kot v povprečju EU (za 8,3 % oz. 2,4 %). V Sloveniji so dosegli 13,1 mrd EUR, merjeni v deležu BDP in v standardih kupne moči (SKM) na prebivalca pa so še vedno zaostajali za povprečjem EU (v obdobju 2008–2020 so bili v povprečju letno za 4,9 o. t. nižji od povprečja EU). V SKM na prebivalca pa so izdatki za socialno zaščito v letu 2021 dosegli 72,1 % povprečnih izdatkov EU, kar je največ po letu 2009. Od finančno-gospodarske krize leta 2008 so se v razmerju do EU zniževali zaradi varčevalnih ukrepov in uveljavitve nove socialne zakonodaje[2] in leta 2016 v tej primerjavi dosegli najnižjo raven (66,2 % povprečja EU v SKM na prebivalca). Med posameznimi področji so najbližje povprečju EU izdatki za najrevnejše (tj. druge oblike socialne izključenosti), za katere je Slovenija v obdobju 2008–2021 v SKM na prebivalca namenila skoraj enako kot v povprečju EU. Sledijo izdatki za področje bolezen in zdravstveno varstvo (2021: 85,6 % povprečja EU; 2008–2021: 81,6 %).

Pretežni delež izdatkov za socialno zaščito je v Sloveniji in EU namenjen za področji starost ter bolezen in zdravstveno varstvo, med epidemijo pa so se izrazito povečali izdatki za brezposelnost. Leta 2021 je za področje starost Slovenija namenila 37,9 % (EU: 38,1 %), za bolezen in zdravstveno varstvo pa 33,8 % (EU: 28,5 %). Izdatki za prvo področje v zadnjih letih naraščajo zaradi povečevanja izdatkov za pokojnine[3] (a glede na BDP še nimajo tendence naraščanja). Izdatki za bolezen in zdravstveno varstvo pa se povečujejo zaradi višjih izdatkov za zdravstveno varstvo (glej kazalnik 3.8) in več bolniških odsotnosti (glej kazalnik 3.14). Tretji največji delež v strukturi izdatkov je bil leta 2020 v EU (7,9 %) in Sloveniji (7,4 %) namenjen družinam in otrokom. Zaradi interventnih ukrepov med epidemijo (povračila nadomestila plače – začasno čakanje na delo, povračila nadomestil za skrajšani delovni čas, začasno denarno nadomestilo ipd.) so se leta 2020 izdatki za brezposelnost več kot potrojili, za nadaljnjih 14 % so se povečali tudi leta 2021.[4] Njihov delež je bil skoraj trikrat večji kot leta 2019, a je ostal manjši kot v EU (6,3 %, 2019: 2,3 %; EU: 7,3 %, 2019: 4,5 %).

Tabela: Izdatki za socialno zaščito, v % BDP

	2000	2005	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2019	2020	2021
Slovenija	23,8	22,7	21,0	24,4	24,7	23,9	23,2	22,2	22,2	26,2	25,1
EU	n. p.	n. p.	26,0	29,6	28,7	28,9	28,5	27,9	28,0	31,6	29,9

Vir: Eurostat (2024). Opomba: n. p. – ni podatka.

Slika: Izdatki za socialno zaščito v standardih kupne moči na prebivalca (levo) ter število upokojencev in izdatki za starost kot delež v BDP po metodologiji ESSPROS (desno)

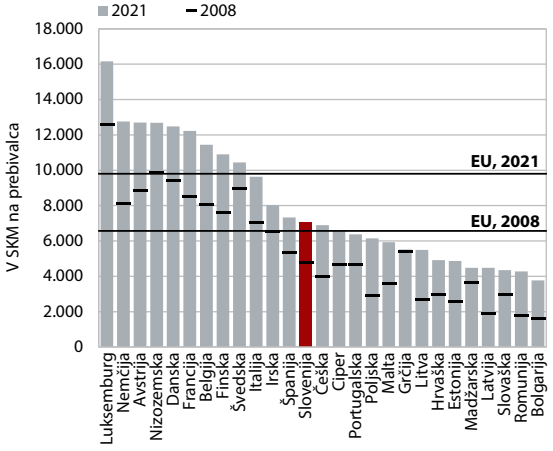

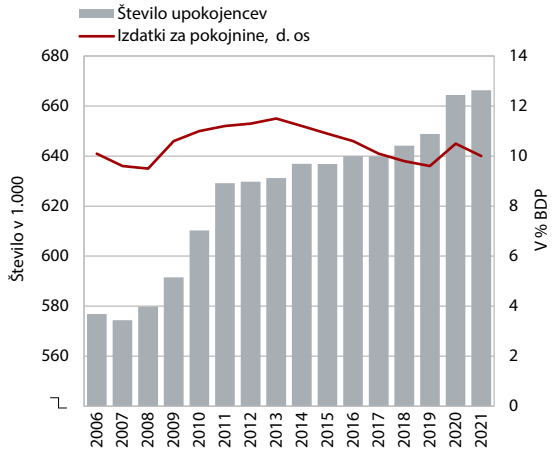

Vir: Eurostat (2024).

[1] Po metodologiji ESSPROS izdatki zajemajo naslednje skupine: bolezen in zdravstveno varstvo, invalidnost, starost, smrt hranitelja družine, družina in otroci, brezposelnost, nastanitev, druge oblike socialne izključenosti (Černič, 2020). Glej tudi UMAR (2021b, 2022d).

[2] Predvsem sprejetje ZUPJS (2010) in ZUJF (2012).

[3] Usklajevanja leta 2017 uveljavljene zagotovljene pokojnine in njenih povišanj, leta 2020 uveljavljenega zakona, ki postopno izenačuje odmerne odstotke moških z ženskimi, in izplačilo solidarnostnih dodatkov za upokojence leta 2020 in 2021 (izplačan januarja 2022 se knjiži v leto 2021) ter tudi rasti števila upravičencev, ki sicer po zadnji reformi ostaja zmerna.

[4] Stopnja brezposelnosti (registrirana in anketna) od leta 2021 sicer upada.

Stanovanjski stroški in stopnja stanovanjske prikrajšanosti 3.20

Stanovanjski stroški v Sloveniji so v primerjavi s povprečjem EU nižji zaradi visokega deleža lastniških stanovanj, podobno kot v EU najbolj obremenjujejo osebe v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine. Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški[1] je po večletnem padanju tudi v letu 2022 ostala na 4,1 %[2] in bila več kot polovico nižja od povprečja v EU (8,7 %). Med osebami v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine je porasla za 2,2 o. t. na 23,1 %[3] (EU: 33,1 %). Več kot tri četrtine stanovanj v Sloveniji je lastniških (EU: 69,1 % leta 2022), zato je stopnja stanovanjskih stroškov nižja. Najvišja je bila leta 2022 med najemniki z najemnino po tržni ceni (17,9 %; EU: 20,8 %), a se tudi tu od leta 2016 znižuje. Na stanovanjske stroške vplivata še kakovost in velikost stanovanj. Slovenija ima v primerjavi z državami EU nizko stopnjo hude stanovanjske prikrajšanosti (HSP),[4] a eno najvišjih stopenj stanovanjske prikrajšanost (SP),[5] ki pa se znižuje že od leta 2014. Leta 2022 je 18 % gospodinjstev[6] oz. 27 % gospodinjstev v prvem kvintilnem dohodkovnem razredu živelo v stanovanju v slabem stanju, največ, skoraj četrtina gospodinjstev, v pomurski regiji in jugovzhodni Sloveniji. Že vrsto let so v najslabšem položaju upokojenci, ki so pogosto lastniki prevelikih stanovanj in/ali stanovanj v slabem stanju, kar lahko povzroči previsoke stroške za vzdrževanje stanovanja (Kump in Stropnik, 2022). Eden od glavnih razlogov za slabo stanje stanovanja je starost in slaba vzdrževanost stanovanj. Okoli 80 % stanovanj je bilo zgrajenih do leta 1990, v letih 2016–2021 pa le okoli 2 % (17.232 stanovanj), največ v osrednjeslovenski, najmanj pa v zasavski regiji.

Tabela: Stopnja stanovanjske prikrajšanosti (SP) in hude stanovanjske prikrajšanosti (HSP), v %

	Slovenija								EU							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
SP	23,8	22,0	22,7	20,6	20,8	20,0	18,0	19,0	15,2	13,1	13,6	12,7	14,8	n. p.	n. p.	n. p.
HSP	4,5	4,4	4,8	3,9	3,1	n. p.	n. p.	n. p.	5,1	4,5	4,3	4,0	4,3	n. p.	n. p.	n. p.

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024), EU-SILC 2023 (na dohodkih iz leta 2022). Opomba: n. p. – ni podatka, za EU je za HSP ocena Eurostata

Slika: Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški leta 2022, v %

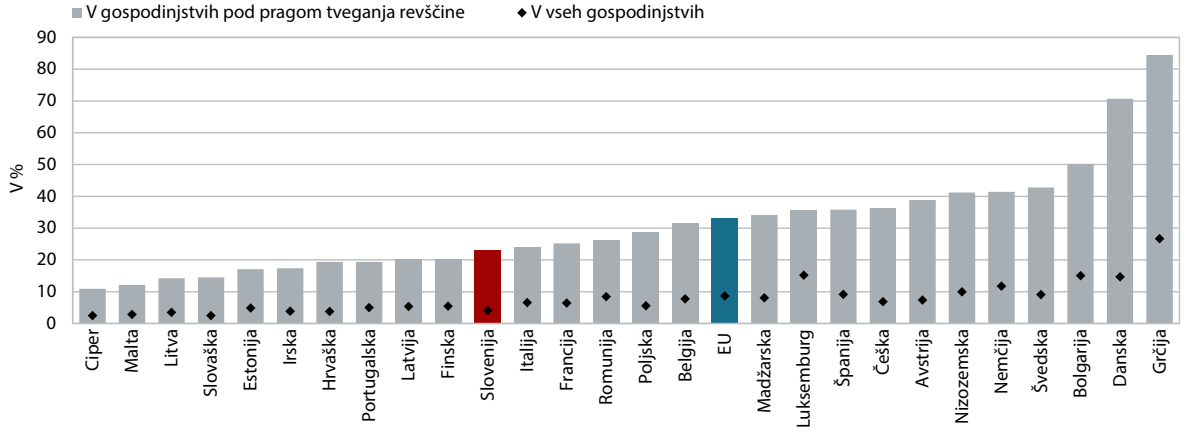

Vir: Eurostat (2024), EU-SILC 2022 (na dohodkih iz leta 2021).

[1] Delež oseb v gospodinjstvih, kjer so stanovanjski stroški višji od 40 % celotnega razpoložljivega dohodka gospodinjstva. Zajeti so vsi letni stroški gospodinjstva, povezani s stanovanjem (obresti za stanovanjski ali hipotekarni kredit, najemnina, zavarovanje, redno vzdrževanje in popravila, stroški za vodo, kanalizacijo, odvoz odpadkov, elektriko, plin, ogrevanje ipd.), zmanjšani za subvencijo za najemnino (Stare idr., 2023).

[2] Zadnji podatek za leto 2023 je za Slovenijo še nižji (3,7 %) (SURS, 2024b).

[3] Zadnji podatek za leto 2023 za Slovenijo je 20,6 % (SURS, 2024b).

[4] Delež oseb v prenaseljenih stanovanjih, ki so obenem prikrajšane vsaj za enega od elementov prikrajšanosti: (i) slabo stanje stanovanja, (ii) ni kadi ali prhe v stanovanju, (iii) ni stranišča na izplakovanje za lastno uporabo ali pa imajo (iv) pretemno stanovanje (Eurostat, 2024).

[5] Delež oseb, ki živijo v stanovanju, ki je v slabem stanju (pušča streha, vlažne stene/temelji/tla ali trhli okenskimi okvirji/tla) (Eurostat, 2024). V podatkih niso zastopani brezdomni, nezadostno pa Romi in druge skupine z nizkimi dohodki ter pogosto slabšimi stanovanjskimi razmerami (UMAR, 2021a).

[6] Novi podatki EU-SILC 2023 pa kažejo na rahlo povečanje – za 1 o. t. (SURS, 2024b).

Izkušnje z diskriminacijo 3.21

Delež prebivalcev, ki so občutili diskriminacijo ali nadlegovanje,[1] se je v obdobju 2009–2019 postopoma zmanjševal, leta 2023 pa se je oddaljil od cilja SRS, a ostal med manjšimi v EU. Najpogosteje so se posamezniki počutili diskriminirane zaradi starosti (4 %), spola (3 %) in splošnega videza (3 %).[2] Diskriminacijo zaradi invalidnosti, vere ali prepričanj, političnega prepričanja ali socialnoekonomskega položaja je občutilo 2 % vprašanih, zaradi etničnega porekla ali barve kože pa 1 % vprašanih.[3] Diskriminacija je bila glede na večino zgoraj naštetih osebnih okoliščin pod povprečjem EU, glede na splošni videz, invalidnost in vero ali prepričanje pa je bila enako pogosta kot v povprečju EU. Izkušnje z diskriminacijo so pogosteje navajali posamezniki, ki so se uvrstili med pripadnike manjšinske skupine.[4] V primerjavi z letom 2019 se je v Sloveniji in povprečju EU najbolj povečala starostna diskriminacija (za 2 o. t.). To še bolj poudarja potrebo po krepitvi prizadevanj proti starizmu. Ta se kaže v družbenih normah, politikah in praksah institucij, ki nepravično omejujejo priložnosti in sistematično prikrajšajo posameznike zaradi njihove starosti (EESO, 2023; WHO, 2021).

Prebivalci, ki so občutili diskriminacijo v Sloveniji, so jo najpogosteje doživljali na delovnem mestu in v javnem prostoru, v primerjavi s povprečjem EU pa pri dostopu do zdravstvenih storitev. Leta 2023 je o diskriminaciji na delovnem mestu poročalo 26 % vprašanih, kar je manj kot leta 2019 (33 %) in blizu povprečja EU. Diskriminacijo na delovnem mestu je občutilo 29 % moških in 22 % žensk, najpogosteje so o njej poročali tisti v starostni skupini 25–34 let. O diskriminaciji v javnem prostoru je v Sloveniji poročal manjši delež vprašanih (25 %) kot v povprečju EU (32 %). Delež prebivalcev, ki so občutili diskriminacijo pri dostopu do/uporabi zdravstvenih storitev, je v Sloveniji znašal 20 % in je bil med največjimi v EU.[5] O njej je poročalo bistveno več žensk (27 %) kot moških (12 %), najpogosteje so jo doživljali anketiranci v starostni skupini 65–74 let.

Tabela: Skupni delež tistih, ki so občutili neko obliko diskriminacije ali nadlegovanja, v %

	2009	2012	2015	2017	2019	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija	16	12	13	10	9	13	< 10
EU	16	16	21	16	16	21	

Vir: Eurobarometer (2009, 2012, 2015, 2018a, 2019, 2023e).

Slika: Delež prebivalcev, ki so občutili diskriminacijo ali nadlegovanje (levo), in kje in kdaj so se najpogosteje počutili diskriminirane*, 2023 (desno)

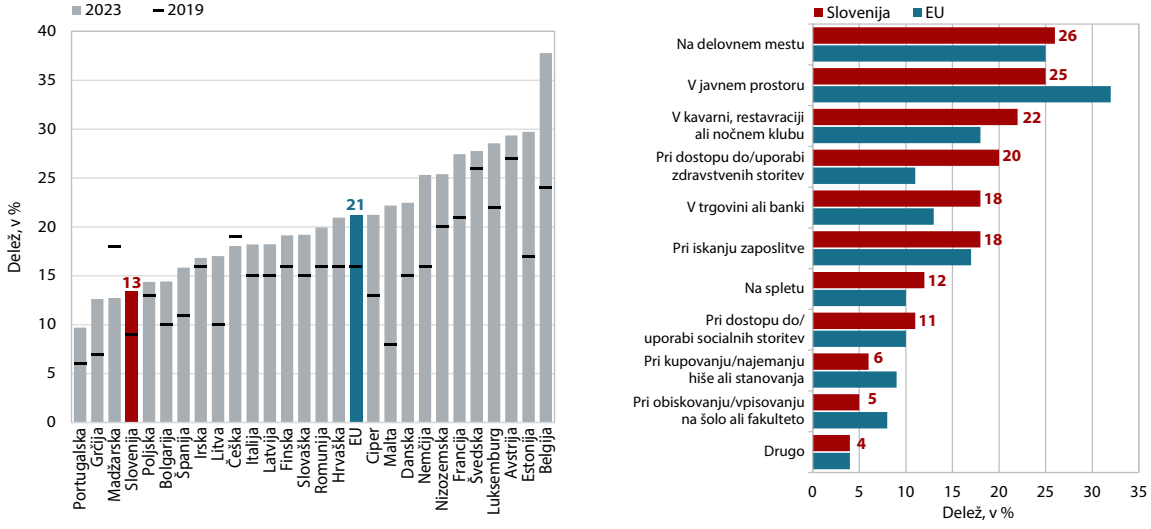

Vir: Eurobarometer (2023e). Opomba: * Možnih je bilo več odgovorov.

[1] Vir podatkov je Eurobarometer, ki temelji na anketnih odgovorih prebivalcev na vprašanje: Ali ste se v zadnjih 12 mesecih počutili diskriminirane ali nadlegovane na podlagi enega ali več razlogov?
[2] V povprečju EU sta bili najpogostejši obliki diskriminacije ali nadlegovanja zaradi starosti (6 %) in spola (5 %).
[3] O diskriminaciji zaradi spolne usmerjenosti ali spolne identitete vprašani v Sloveniji niso poročali. Razlog je lahko, da anketirancem morda ni bilo prijetno razpravljati o spolni usmerjenosti ali spolni identiteti z anketarjem (Eurobarometer, 2023e).
[4] Med vsemi vprašanimi, ki so občutili diskriminacijo (13 %), se jih le 12 % ni opredelilo med pripadnike manjšin.
[5] Večji delež od Slovenije je imela le Estonija (22 %), enakega kot Slovenija pa Litva. V povprečju EU je znašal 11 %.

4 Ohranjeno zdravo naravno okolje

Nizkoogljično krožno gospodarstvo

4.1 Emisijska produktivnost
4.2 Energetska učinkovitost
4.3 Delež obnovljivih virov energije
4.4 Promet po načinu prevoza
4.5 Snovna produktivnost
4.6 Odpadki
4.7 Okoljski davki

Trajnostno in učinkovito upravljanje naravnih virov

4.8 Ekološki odtis
4.9 Kmetijska zemljišča v uporabi
4.10 Intenzivnost kmetovanja
4.11 Intenzivnost poseka lesa
4.12 Kakovost vodotokov
4.13 Kakovost zunanjega zraka
4.14 Funkcionalno razvrednotena območja

Emisijska produktivnost 4.1

Izpusti toplogrednih plinov (TGP), ki so se v epidemiji ob nižji gospodarski aktivnosti pričakovano zmanjšali in nato ob oživitvi nekoliko povečali, so se leta 2022 z manjšo porabo premoga v termoelektrarni zmanjšali na najnižjo raven v zadnjih dveh desetletjih. Skupaj so znašali 15,6 mio ton ekvivalenta CO_2, kar je bilo za 2,8 % manj kot v letu prej, za 1,9 % manj kot v letu 2020 in 24,2 % manj od njihove visoke ravni v letu 2005. K letnemu skupnemu zmanjšanju so največ prispevali nižji izpusti iz energetike (za 19 %), zaradi v energetski krizi manjše porabe premoga v termoelektrarni, in industrijskih procesov (za 7 %), nižji pa so bili izpusti tudi iz večine drugih sektorjev. Povečali pa so se iz dveh sektorjev: iz prometa, kjer jih nastane okoli tretjina (za 11 %), na 5,8 mio ton ekvivalenta CO_2, in iz goriv v industriji (za 2 %). V sektorjih, ki so vključeni v sistem trgovanja s pravicami (ETS sektor) in kjer so se v daljšem obdobju zmanjševali hitreje, so se zmanjšali za 14 %. Nasprotno so se v sektorjih, ki v shemo trgovanja niso vključeni (neETS sektor), povečali za 3,5 %. Skupno zmanjšanje se je po ocenah Eurostat (2024) nadaljevalo še v prvi polovici leta 2023. Izpusti so se po teh ocenah zmanjšali tudi v EU, tako v letu 2022 kot tudi v prvi polovici leta 2023.

Z nižjimi izpusti in gospodarsko rastjo se je v letu 2022 ponovno povečala emisijska produktivnost, ki je nižja kot v povprečju EU, a zaostanek se je v letu 2021 zmanjšal za 4,4 o. t., na 7,4 %. Rast produktivnosti, merjena z razmerjem med BDP in izpusti TGP, ki je od leta 2008 do 2014 z gospodarsko-finančno krizo nekoliko zastala, se je po njej podobno kot v EU pospešila, višja pa je bila tudi v letu 2022. V primerjavi s povprečjem EU se je leta 2021 (zadnji razpoložljiv podatek) zaostanek zmanjšal. V tem letu je bilo v Sloveniji na enoto izpuščenih TGP ustvarjenega za 7,4 % manj BDP kot v povprečju EU, kar pomeni najmanjši zaostanek v opazovanem obdobju po letu 2005. Po prvih ocenah naj bi se tak zaostanek ohranil tudi v letu 2022.

Tabela: Izpusti TGP in emisijska produktivnost

		2005	2008	2010	2014	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilji
Izpusti TGP, indeks, 2005 = 100													**Cilj EU za 2020**
Skupaj	Slovenija	100,0	105,3	95,9	81,0	81,9	86,5	85,6	83,2	77,3	78,0	75,8	-
	EU	100,0	97,2	92,2	83,5	84,5	85,4	83,7	80,3	72,4	76,3	n. p.	80,0
ETS	Slovenija	100,0	101,6	93,2	70,1	70,1	75,3	74,4	71,7	69,9	65,1	55,7	-
	EU	100,0	95,4	87,1	78,7	79,1	78,2	76,0	69,4	59,2	63,6	n. p.	
NeETS	Slovenija	100,0	108,1	97,8	88,9	90,5	94,7	93,8	91,7	82,7	87,4	90,5	< 104,0
	EU	100,0	98,8	96,7	87,7	89,4	91,8	90,5	90,0	84,2	87,7	n. p.	
Emisijska produktivnost, v SKM / mio kg CO_2 ekvivalent													**Cilj SRS za 2030**
Slovenija		1,9	2,1	2,2	2,7	2,7	2,9	3,1	3,4	3,5	3,8	4,2	povp. EU
EU		2,1	2,5	2,6	3,0	3,1	3,3	3,5	3,8	4,0	4,1	n. p.	
Slovenija / EU, indeks		92,0	87,0	85,0	89,8	89,2	88,0	89,1	89,9	88,2	92,6	-	

Vir: Eurostat (2024) in ARSO (2024c); preračuni UMAR. Opomba: Za 2022 predhodni podatki; primerjava v SKM s povprečjem EU je smiselna v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju; n. p. – ni podatka.

Slika: Emisijska produktivnost, 2021

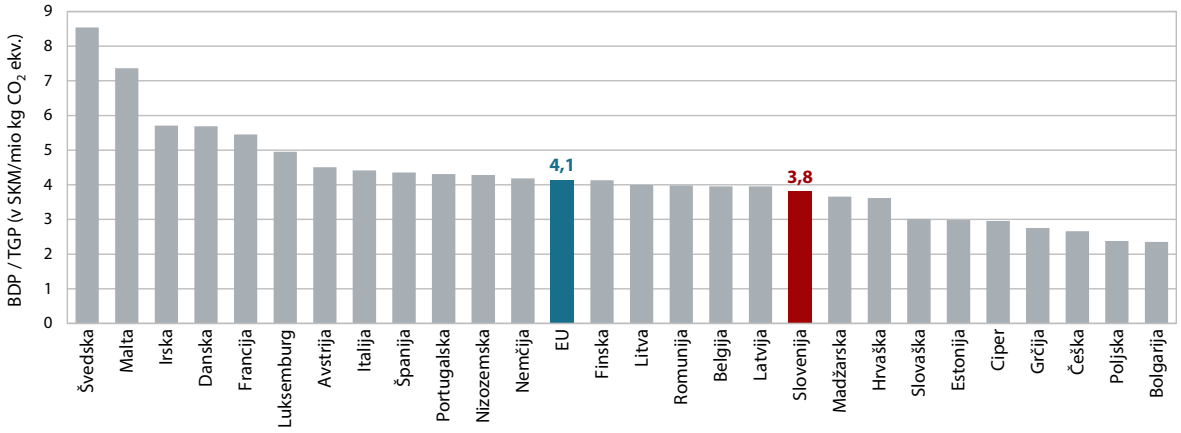

Vir: Eurostat (2024), preračuni UMAR.

Energetska učinkovitost 4.2

Primarna raba energije, ki se je po zmanjšanju v epidemiji sprva povečala, se je z energetsko krizo v letu 2022 ponovno zmanjšala. Po znižanju ob manjši gospodarski aktivnosti v obdobju 2009–2013, spremembah v termoenergetiki[1] in v nekaterih letih manjše potrebe po ogrevanju so na gibanja poleg pretežno naraščajoče rabe v prometu vplivali tudi drugi dejavniki, zlasti letna nihanja vodostajev rek in redni letni remonti jedrske elektrarne.[2] Raba energije se je ponovno znižala ob umirjanju gospodarske rasti v letu 2019, še bolj pa ob zajezitvenih ukrepih zaradi epidemije leta 2020, ko je najbolj upadla v prometu. *Energetska učinkovitost se je* tudi zaradi manjše aktivnosti v krizah (gospodarsko-finančni v letu 2009 in covida-19 v letu 2020) izboljšala, cilja zmanjšanja primarne in končne rabe energije pa sta bila lažje dosegljiva.[3] Z ukinjanjem omejevalnih ukrepov se je v letu 2021 močno povečala raba energije v prometu (za 14 %) in najbolj prispevala k dvigu skupne rabe energije. V letu 2022 pa se je, kljub nadaljnji močni rasti v prometu, skupna raba energije znižala za več kot 2 %. Ob manjši proizvodnji elektrarn zaradi suše in varčevanja s premogom se je močno zmanjšala raba energije v transformacijah (pretvorbi iz premoga in iz hidroenergije v električno energijo). Zaradi visokih cen energentov (zlasti plina in električne energije) je bila manjša tudi raba energije v industriji in gospodinjstvih.

Zaostanek energetske produktivnosti za povprečno v EU se je leta 2022 povečal za 2. o. t., na 9 %. Rast energetske produktivnosti (razmerja med BDP[4] in bruto razpoložljivo energijo) je zastala le v prvih letih gospodarske in finančne krize in je bila leta 2011 za petino nižja kot v povprečju EU. Od takrat je večinoma naraščala hitreje kot v EU, tako da se je zaostanek Slovenije manjšal, še posebej v letu 2021, ko je bila rast BDP višja (pokovidno okrevanje), rast rabe energije pa za kar polovico nižja kot v EU. V tem letu je zaostanek znašal okoli 7 %, tj. najmanj po letu 1995, v letu 2022 pa se je povečal na 9 %. Ocenjujemo, da se je energetska produktivnost ob rasti BDP in zmanjšanju rabe energije izboljšala tudi v letu 2023.

Tudi končna raba energije,[5] ki se je od leta 2005 zniževala podobno kot v EU, se je leta 2022 nekoliko znižala, a manj kot v EU. V industriji, kjer se je po letu 2008 znižala predvsem zaradi posodobitve proizvodnje aluminija, se je v zadnjih letih krepila, v letu 2022 pa v razmerah energetske krize upadla na najnižjo vrednost v opazovanem obdobju. Znižala se je tudi v gospodinjstvih zaradi toplejših zim, energetske sanacije stavb, uporabe delilnikov toplote in sodobnejših ogrevalnih naprav. Raba v prometu pa se je zaradi povečanega tranzita po širitvah EU povečala, ob nihanjih ostala visoka,[6] močno upadla v epidemiji in se nato v letih 2021 in 2022 še bolj povečala.

Tabela: Primarna raba energije, indeks, 2005 = 100

	2000	2005	2008	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj EU za 2020
Slovenija	87,2	100,0	106,6	97,0	87,5	90,3	92,8	91,7	90,0	84,8	87,4	85,4	98,3
EU	93,2	100,0	99,4	97,4	90,4	91,1	92,5	92,0	90,4	82,5	87,5	83,9	87,6

Vir: Eurostat (2024); EC Energy Efficiency, Reporting targets; preračuni UMAR

Slika: Končna raba energije v Sloveniji (levo) in EU (desno) po sektorjih porabe

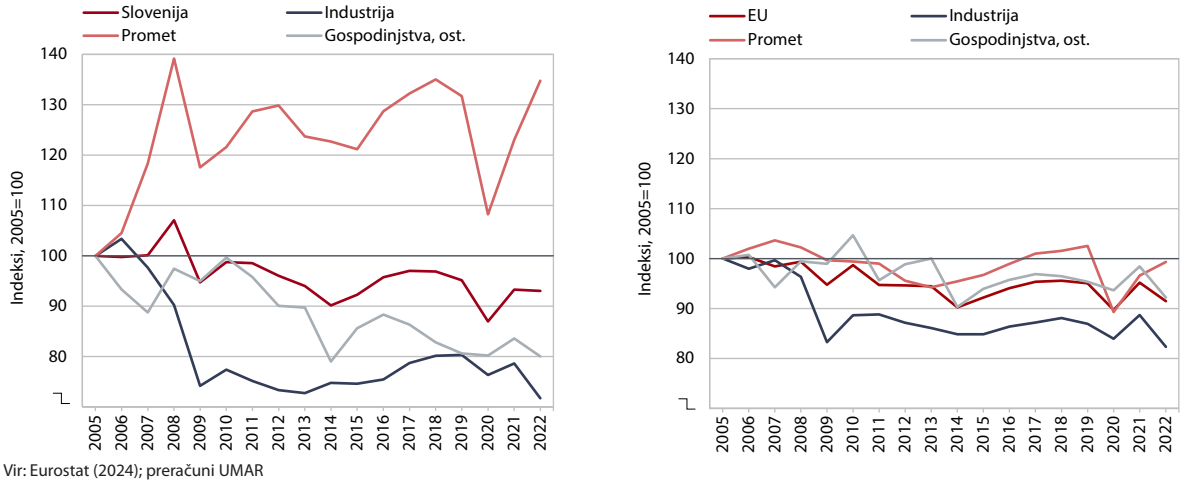

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR

[1] Termoelektrarna Šoštanj je bila tehnološko posodobljena (s TEŠ 6), Termoelektrarna Trbovlje pa je prenehala delovati.
[2] Vsako tretje leto je brez rednega (mesečnega) remonta, zato je takrat za desetino večja raba jedrske energije (za 2 o. t. več primarne rabe).
[3] Energetska učinkovitost je bila ena od treh okoljskih ciljev strategije Evropa do leta 2020, in sicer 20-odstotno znižanje rabe energije glede na predvideno po scenariju brez dodatnih ukrepov. Večina držav je morala zato rabo energije do leta 2020 znižati.
[4] Za primerjavo v času upoštevamo BDP v stalnih cenah, za primerjavo med državami v posameznem letu pa BDP v SKM.
[5] Končna raba energije je primarna raba energije, brez energije, porabljene v transformacijah in energetskem sektorju, ter brez izgub.
[6] Glej tudi kazalnik 4.5. V letu 2022 je raba v cestnem prometu h končni rabi energije v Sloveniji prispevala 41 %, v EU pa 29 %.

Delež obnovljivih virov energije 4.3

Delež obnovljivih virov energije (OVE) v končni rabi energije se je po letu 2005 le skromno povečeval, v letu 2022 pa je ob manjši rabi lesa in biogoriv prvič upadel pod vrednost v EU. Delež rabe OVE se je v obdobju 2005–2022 najbolj povečal v gospodarski in finančni krizi leta 2009, ko je ob skoraj nespremenjeni rabi OVE močno upadla skupna končna raba energije, podobno pa je bilo tudi v letu 2020 ob epidemiji. V obeh letih se je povečal za več kot 2 odstotni točki. Med obema krizama je nihal glede na rabo lesa za ogrevanje in rabo hidroenergije, znatnejšega povečanja pa ni bilo. V letu 2022 se je zmanjšal za 1,7 o. t., na 22,9 %. Skupna raba OVE se je v Sloveniji v obdobju 2005–2022 tako povečala le za 8 %, v povprečju EU pa za 108 %. Slovenija v letu 2022 že tretje leto zapored ni dosegla ciljnega deleža OVE (vsaj 25 % od leta 2020 naprej),[1] manjkajoči delež pa je tokrat statistično kupila od Hrvaške (prej od Češke). Poleg Slovenije je manjkajoče deleže v letu 2022 dokupilo še nekaj držav, ki pa so si za uvajanje OVE po letu 2005 večinoma precej bolj prizadevale in njihovo rabo za nekajkrat povečale. V Sloveniji so zaradi premajhnega dosedanjega napredka zelo oddaljeni tudi cilji za prihodnja leta.[2] Za leto 2023 ocenjujemo, da se je delež OVE ob večji rabi hidroenergije in normalizaciji trga s peleti nekoliko povečal.

V strukturi OVE je v Sloveniji velik delež klasičnih in manjši delež drugih virov. Delež *klasičnih OVE*, med katere prištevamo les in hidroenergijo, je v Sloveniji še vedno nad 80 %, v EU pa pod 60 % skupne rabe OVE. Ohranjanje obsežne rabe lesa za ogrevanje je zaželeno, a hkrati z vidika onesnaževanja zraka s prašnimi delci ob nepravilni uporabi ni ugodno. Delež *drugih OVE*, to je vetrne, sončne in geotermalne energije, biogoriv, toplotnih črpalk in bioplina, pa je med najmanjšimi v EU. Zaostanek je največji pri uporabi vetrnic: ta delež v Sloveniji znaša 0,05 %, v povprečju EU pa 16,4 % vseh OVE.

Podpore OVE[3] so se zlasti zaradi visokih referenčnih tržnih cen elektrike v letu 2023 še nadalje znižale. Skupne podpore so znašale okoli 53 mio EUR in so bile medletno nižje za četrtino. Sončnim elektrarnam je bilo namenjenih 78 % skupnih podpor, elektrarnam na biomaso 12 %, bioplinskim elektrarnam in vsem drugim pa 10 %.[4] Znesek podpore na enoto proizvodnje je pri sončnih elektrarnah še vedno več kot dvakrat višji kot pri drugih.

Tabela: Delež rabe OVE v bruto končni rabi energije, v %

		2005	2008	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj EU za 2020	Cilj SRS za 2030
OVE Skupaj	Slovenija*	19,8	18,7	21,1	22,9	21,7	21,4	22,0	24,1	24,6	22,9	25,0	27,0
	EU	10,2	12,6	14,4	17,8	18,4	19,1	19,9	22,0	21,9	23,0	20,0	
Pri elektriki	Slovenija	28,7	30,0	32,2	32,7	32,4	32,3	32,6	35,1	35,0	37,0		
	EU	16,4	18,5	21,3	29,7	31,1	32,1	34,1	37,4	37,8	41,2		
V prometu	Slovenija	0,8	1,8	3,1	2,2	2,6	5,5	8,0	10,9	10,6	7,8	10,0	
	EU	1,8	4,1	5,5	6,8	7,5	8,3	8,8	10,3	9,1	9,6	10,0	
Pri ogrevanju	Slovenija	26,4	27,5	29,5	36,2	34,6	32,3	32,1	32,1	35,2	34,0		
	EU	12,4	15,3	17,0	20,3	20,8	21,6	22,4	23,0	23,0	24,8		

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * Za leta 2020, 2021 in 2022 ni upoštevan dokupljeni statistični delež do ciljnega (od Češke in Hrvaške).

Slika: Delež rabe OVE* v letu 2022 in povečanje deleža OVE v obdobju 2005–2022

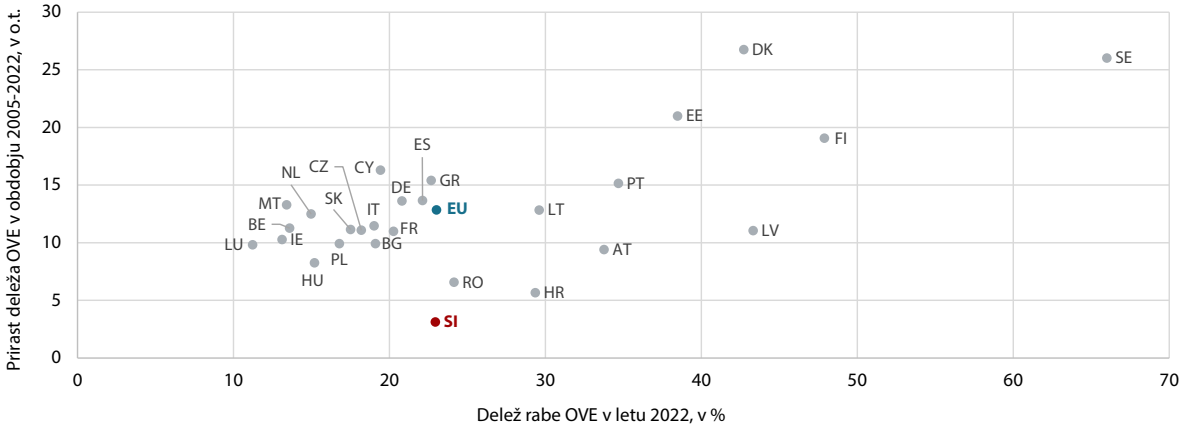

Vir: Eurostat (2024); preračun UMAR. Opomba: * V izračunu niso upoštevani administrativni prenosi deležev med državami.

[1] Direktiva 2009/28/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. aprila 2009 o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov, spremembi in poznejši razveljavitvi direktiv 2001/77/ES in 2003/30/ES (2009).
[2] Cilji za leto 2030 za posamezne države članice EU še niso določeni. Za Slovenijo je bil v SRS upoštevan cilj, ki je ob sprejetju SRS veljal za celotno EU. Ta se je od takrat povišal s 27 na 32 %, po Fitfor55 in RePowerEU pa je predlagano povišanje na vsaj 45 %.
[3] Sistem podpor je instrument državne pomoči, ki z višjimi odkupnimi cenami omogoča izvedbo investicij v okolju prijazne načine proizvodnje elektrike. Podporna shema obsega nekaj tisoč proizvodnih enot, ki jim center za podpore v okviru Borzena izplačuje podporo.
[4] Ocena UMAR na podlagi devetmesečnih in letnih poročil Borzen.

Promet po načinu prevoza 4.4

V Sloveniji je *blagovni promet* zaradi tranzitne lege države precej gost, ob veliko prepeljanega blaga po železnici pa je delež cestnega relativno majhen in precej nižji kot v EU. V daljšem obdobju se je *delež* cestnega blagovnega prometa v Sloveniji zmanjšal na manj kot dve tretjini, v povprečju EU pa povečal, na več kot tri četrtine.[1] V letu 2021 (zadnji podatek) pa je bila smer spremembe obratna, saj se je obseg cestnega blagovnega prometa v primerjavi z železniškim v Sloveniji povečal precej bolj, v povprečju EU pa nekoliko manj. V obdobju 2005–2021 se je v Sloveniji *obseg* cestnega prometa povečal za več kot tretjino (kar je dvakrat toliko kot v povprečju EU), obseg železniškega pa za več kot polovico (v povprečju EU le za nekaj odstotkov). Prevozom glavnega slovenskega železniškega operaterja so po letu 2008 vse bolj konkurirali prevozi tujih prevoznikov, ki so v letu 2022 opravili že okoli 17 % vseh prevozov blaga po slovenskem železniškem omrežju. Cestni blagovni promet po slovenskem cestnem omrežju se je povečeval zlasti z večanjem tranzitnega prometa, tako da že več kot tri četrtine prevozov opravijo tuji prevozniki, kar je povezano z majhnostjo in tranzitno lego države. Obseg skupnega blagovnega prometa na prebivalca je v Sloveniji razmeroma velik (v letu 2021 za 30 % večji kot v povprečju EU, večji je bil le v šestih članicah). V tem je bilo cestnega prometa na prebivalca več za dobro desetino, železniškega pa 2,5-krat toliko kot v povprečju EU. Velik del železniškega prometa je vezan na koprsko pristanišče in ga bo posodobitev povezave med Divačo in Koprom ter nekaterih drugih odsekov, tudi s sredstvi iz Načrta za okrevanje in odpornost, v prihodnje še okrepila, a med samim izvajanjem del se je oziroma se bo pretočnost prog tudi zmanjšala. Ocenjujemo, da se je delež cestnega blagovnega prometa v letih 2022 in 2023 še nekoliko povečal, v letu 2023 zlasti zaradi manjšega obsega prevozov po železnici.

Prevoz z osebnimi vozili je prevladujoči način *potniškega prometa* v vseh članicah EU, v Sloveniji pa je njegov delež med največjimi. To lahko delno pripišemo razgibanosti reliefa in razpršeni poselitvi,[2] ki kljub subvencijam omejujeta večjo razvejanost in rentabilnost javnega potniškega prometa. Težave pri dostopu do njega ima v Sloveniji večji del prebivalcev kot v povprečju EU (po zadnji raziskavi v letu 2012 v Sloveniji četrtina, v povprečju EU petina). Ob takšni strukturi potniškega prevoza, kjer je javni prevoz v primerjavi s prevozom z avtomobilom relativno manj v uporabi, je tudi delež stroškov za prevoze v skupnih izdatkih gospodinjstev večji (v letu 2020 v Sloveniji 18 %, v povprečju EU 11 %). V letu 2020 so bile v času zajezitvenih ukrepov zaradi epidemije velike omejitve javnega potniškega prometa, tako da se je njegov delež v skupnem prometu dodatno zmanjšal. Z normalizacijo javnega potniškega prometa se je ta delež v letu 2021, nato pa tudi v letih 2022 in 2023, nekoliko povečal. Opisana gibanja v zadnjih nekaj letih pa seveda veljajo tudi za EU.

Tabela: Deleža cestnega v blagovnem in avtomobilskega v potniškem prometu,* v %

		2005	2008	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Delež cestnega v blagovnem prometu	Slovenija	68,9	70,3	68,2	64,0	65,0	66,1	64,5	64,7	64,5	65,5	66,4
	EU	74,4	74,3	74,6	73,9	74,1	74,5	75,4	75,6	76,3	77,4	77,3
Delež avtomobilskega v potniškem prometu	Slovenija	85,6	86,4	86,8	86,3	86,1	86,3	86,5	86,4	86,6	91,2	90,0
	EU	82,6	82,8	83,1	82,4	82,4	82,5	82,8	82,7	82,4	87,1	86,3

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * Blagovni promet je cestni (s tovornjaki), železniški in notranjevodni (vse merjeno v tonskih km), potniški pa z avtomobili, avtobusi in vlaki (merjeno v potniških km).

Slika: Cestni blagovni promet, 2021

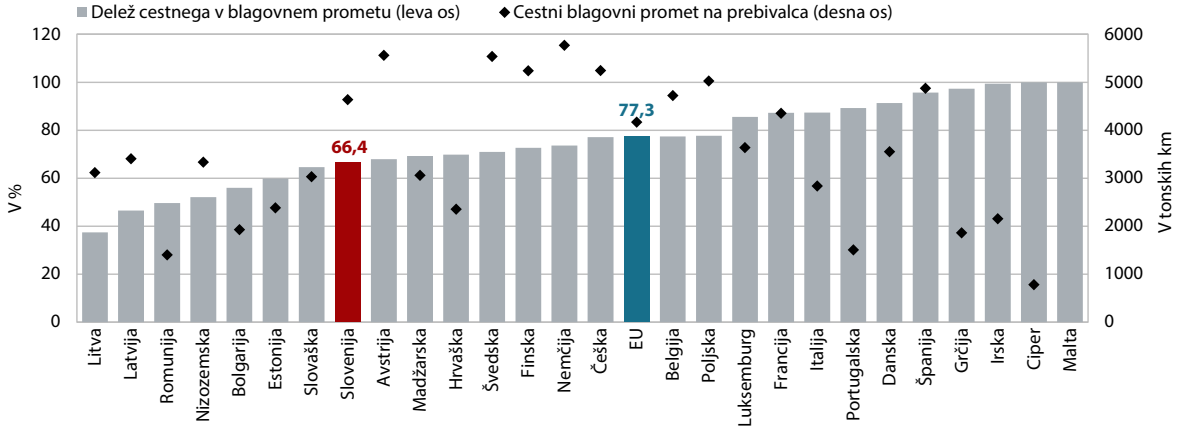

Vir: Eurostat (2024).

[1] Cestni promet je preračunan na prevoze po ozemljih posameznih držav in tako primerljiv z železniškim in notranjevodnim.
[2] V Sloveniji relativno malo prebivalcev živi v mestih (v letu 2022 19 %; v EU 39 %) in veliko na podeželju (45 %; v EU 26 %) (Eurostat, 2024).

Snovna produktivnost 4.5

Snovna produktivnost med leti precej niha zlasti v povezavi s spremembami v gradbeni dejavnosti, zaostanek za EU pa se v zadnjem desetletju ni opazneje zmanjšal. Snovna produktivnost, merjena z razmerjem med BDP ter porabo surovin in materialov, se je ob zmanjšani gradbeni aktivnosti najbolj povečala v obdobju 2007–2012. Takratni upad gradbene aktivnosti je bil povezan z gospodarsko in finančno krizo ter dokončanjem avtocestnega križa (ki je bil večinoma zgrajen do leta 2009), ob tem pa se je močno zmanjšala poraba nekovinskih mineralov,[1] ki je pred tem presegala dve tretjini celotne porabe snovi. Ob manjši rabi nekovinskih mineralov so na zmanjšanje skupnega obsega porabe snovi po letu 2011 opazneje vplivale tudi spremembe v termoenergetiki z manjšo porabo premoga. V letu 2019, ko se je rast opravljenih gradbenih del znova zelo umirila, je poraba nekovinskih mineralov upadla za skoraj 15 %, kar je povzročilo znatno izboljšanje snovne produktivnosti. V letu 2020 so zajezitveni ukrepi ob epidemiji vplivali zlasti na večje znižanje rabe tekočih energentov, skupna raba snovi pa je upadla manj kot BDP, tako da se je snovna produktivnost zopet nekoliko poslabšala. V letih 2021 in 2022 se je ponovno zelo povečala raba nekovinskih mineralov (za 21 % in 8 %), ki je v letu 2022 dosegla najvišjo raven po letu 2009. Rast celotne rabe snovi je presegla rast BDP, tako da se je snovna produktivnost (izračunana z BDP v stalnih cenah) v letu 2022 zmanjšala. Ker se je v EU povečala, se je povečal tudi zaostanek snovne produktivnosti za povprečno v EU, na 13 % (izračunana z BDP v SKM). Ocenjujemo, da se je snovna produktivnost v letu 2023 ob visoki aktivnosti v gradbeništvu in nizki rasti BDP še nekoliko zmanjšala.

Stopnja samooskrbe s snovjo, ki je večinoma nekoliko višja kot v povprečju EU, se je v letu 2022 zaradi močno povečanega neto uvoza peska in gramoza zmanjšala in bila pod povprečjem EU. Slovenija je z nekaterimi viri dobro preskrbljena. V letu 2022 je bilo v strukturi domače izkoriščene snovi več kot 65 % peska, gramoza, apnenca in sadre, pomembni domači viri pa so še kmetijski pridelki, lignit in les. V Slovenijo je bilo *neto uvožene* okoli 15 % skupno porabljene snovi, kar je nekoliko več kot v letu prej. V strukturi neto uvoza je običajno največ energentov, rud železa in barvnih kovin ter kmetijskih pridelkov, leta 2022 pa se je povečal delež peska in gramoza. V skupnem *neto izvozu* je bil po letu 2014 ob povečanem poseku lesa zaradi žledoloma, vetroloma in gozdnih škodljivcev razmeroma velik le neto izvoz lesa, zlasti hlodovine. Ta se je v letih 2018 in 2019 že precej znižal, v letu 2022 pa ponovno nekoliko povečal. Neto izvoz surovin domačo porabo snovi v izračunu znižuje, a z vidika učinkovitejše rabe virov je bolj smiselna njihova predelava v domači predelovalni industriji, ker ustvari več dodane vrednosti.[2]

Tabela: Snovna produktivnost, v SKM na kilogram

	2000	2005	2008	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	0,87	1,06	1,11	1,31	1,71	1,84	1,91	1,84	2,05	2,05	2,07	2,14	3,5
EU	1,19	1,34	1,49	1,72	1,99	2,05	2,09	2,12	2,18	2,19	2,28	2,46	
Slovenija/EU, indeks	72,9	78,7	74,1	76,4	85,7	89,4	91,7	86,7	94,1	93,5	90,8	87,0	

Vir: Eurostat (2024) in SURS (2024b); preračuni UMAR. Opomba: Primerjava v SKM med državami oziroma s povprečjem EU je smiselna v posameznem letu, ne pa tudi v časovnem obdobju.

Slika: Snovna produktivnost in poraba snovi na prebivalca, 2022

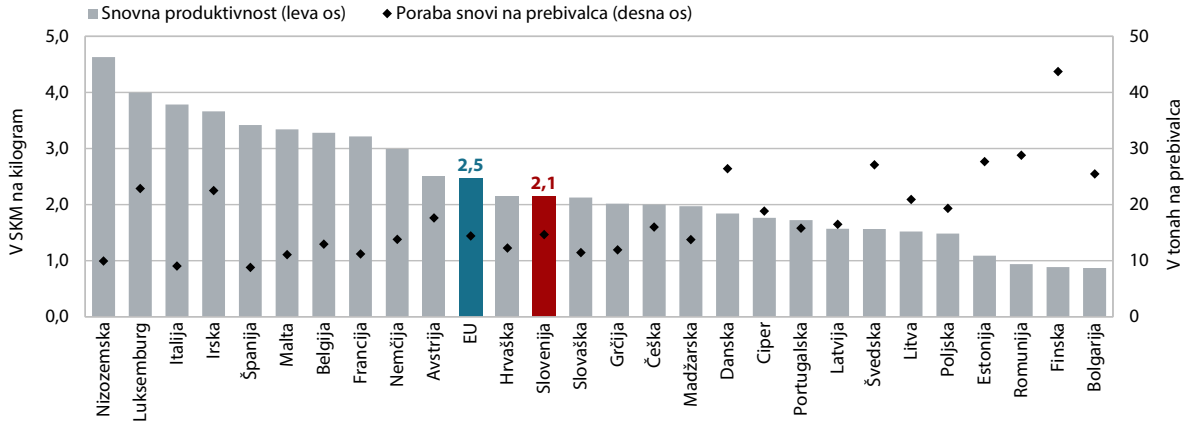

Vir: Eurostat (2024).

[1] Med nekovinskimi materiali sta pesek in gramoz imela 46-odstotni delež, kar je bil eden največjih deležev v EU. Močno povezanost med porabo nekovinskih mineralov in gradbeno aktivnostjo kaže tudi analiza Geološkega zavoda Slovenije, opravljena na podlagi podatkov za leto 2014, ko je bilo tri četrtine nekovinskih mineralov porabljenih kot surovina v gradbeništvu in še nadaljnjih 17 % kot surovina za industrijo gradbenega materiala, le 7 % pa v predelovalnih dejavnostih.

[2] Glej tudi kazalnik 4.11.

Odpadki 4.6

Skupna količina nastalih odpadkov se je v letu 2022 povečala, količina odpadkov brez mineralnih pa zmanjšala in je bila na prebivalca najmanjša do zdaj. V letu 2022 je *nastalo skupaj* 11,6 mio ton odpadkov, kar je skoraj četrtino več kot leto prej. Povečanje je bilo predvsem posledica večjega izkopa gradbenega materiala in s tem za tretjino večje količine mineralnih (predvsem gradbenih) odpadkov, ki zaradi visoke specifične teže prevladujejo v strukturi odpadkov. Količina nastalih *odpadkov brez mineralnih* je v letu 2022 znašala 2,4 mio ton, kar je 5 % manj kot v letu 2021.[1] Na prebivalca je nastalo 1,4 ton odpadkov oz. 12 % manj kot leto prej in petino manj kot pred desetletjem. *Komunalni odpadki*, ki so predstavljali 9 % vseh odpadkov, in so v preračunu na prebivalca pod povprečjem EU, so se zmanjšali za 4 %, na 496 kg na prebivalca. V gospodinjstvih jih je nastalo 307 kg na prebivalca oz. skoraj 52 tisoč ton manj kot v letu 2021. Količina *nevarnih odpadkov*, ki se dolgoročno povečuje, se je v letu 2022 zmanjšala za 0,1 %, njihov delež v skupnih odpadkih pa se je znižal na 1,2 %. Zavrgli smo 2 % oz. 1 kg na prebivalca manj hrane kot leto prej.

Predelava odpadkov se je povečala bolj kot njihovo nastajanje. S končnim postopkom predelave je bilo v tem letu predelanih 11 mio ton odpadkov, kar je 36 % več kot v letu prej. Zaradi izrazitega povečanja mineralnih odpadkov je v strukturi postopkov predelave močno prevladovalo zasipanje (71 %), ob tem pa sta deleža recikliranja (27 %) in sežiganja odpadkov za pridobivanje energije (1 %) upadla. Delež recikliranih odpadkov brez mineralnih, ki se je po letu 2010 razmeroma hitro povečeval, v letu 2022 pa nekoliko zmanjšal, je višji kot v povprečju EU. Podobno velja tudi za delež recikliranih komunalnih odpadkov, ki se je tudi v tem letu povečal. Odlaganje na odlagališča, kar je najmanj zaželeno ravnanje z odpadki, se zmanjšuje, tako da jih je bilo v letu 2022 v obdobju po letu 2018 skupaj odloženih najmanj. Odlaganje samo komunalnih odpadkov, ki so že v treh četrtinah zbrani ločeno, pa se je v letu 2022 povečalo za petino, na 32 kg na prebivalca.

Tabela: Nastali odpadki in delež recikliranih

	2000	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Nastali odpadki skupaj, brez mineralnih, v kg/prebivalca											
Slovenija*	n. p.	2.018	1.706	1.604	1.481	1.553	1.563	1.506	1.430	1.541	1.359
EU	n. p.	1.720	1.719	1.735	1.763	n. p.	1.820	n. p.	1745	n. p.	n. p.
v tem: nastali komunalni odpadki, v kg/prebivalca											
Slovenija*	513	422	362	433	465	478	495	509	489	518	496
EU	513	503	488	478	493	499	500	504	517	527	n. p.
Reciklirani odpadki skupaj, brez mineralnih, delež v celotnem ravnanju z odpadki, v %											
Slovenija*	n. p.	52	74	75	80	84	82	85	80	86	79
EU	n. p.	53	53	54	55	n. p.	56	n. p.	58	n. p.	n. p.
Reciklirani komunalni odpadki, delež od nastalih komunalnih odpadkov, v %											
Slovenija*	6	22	42	36	56	58	59	59	59	61	63
EU	27	38	41	43	46	46	46	47	49	50	49

Vir: Eurostat (2024); SURS (2024). Opomba: Reciklirani odpadki so odpadki, poslani v predelavo, razen energetske predelave in zasipanja. Mednarodna primerljivost se brez miner. odpadkov poveča, ker ti zaradi velike specifične teže odločilno vplivajo na skupno količino; n. p. – ni podatka.

Slika: Nastali komunalni odpadki in delež njihovega recikliranja, 2021

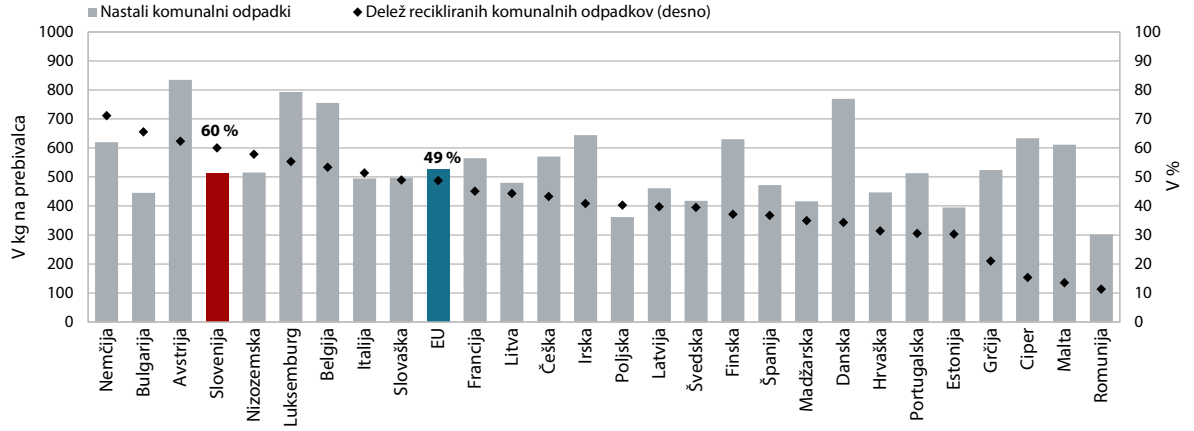

Vir: Eurostat (2024).

[1] To je v večji meri posledica precejšnjega upada nastalih odpadkov iz termičnih procesov (SURS, 2023b).

Okoljski davki 4.7

V letu 2022 so bili okoljski davki nominalno skoraj na enaki ravni kot v letu prej, glede na BDP pa so se znižali na najnižjo raven doslej. Večletna rast prihodkov od okoljskih davkov[1] se je leta 2018 prekinila (–1,2 %), v letu 2020 so izraziteje upadli (–14,3 %) zaradi manjše gospodarske aktivnosti v epidemiji covida-19 ter znižanja trošarin na bencin in dizel. Po tem letu so se prihodki nominalno nekoliko povečali, ravni iz leta 2019 pa še niso dosegli. V okviru ukrepov za blaženje posledic energetske draginje so bile namreč trošarine na energente v letu 2022 nadalje znižane, hkrati pa je bila začasno ukinjena okoljska dajatev za obremenjevanje zraka z izpusti CO_2 in znižan prispevek za OVE in SPTE. Predhodni podatki državnega proračuna za leto 2023 kažejo, da so se prihodki od trošarin na energente v tem letu približali ravni iz leta 2019. Višina trošarin (za dizel, kurilno olje in neosvinčeni bencin), ki se je v letu 2023 sicer večinoma zviševala, pa je bila konec tega leta še vedno nižja kot konec leta 2018. Pri zniževanju trošarin na energente v daljšem obdobju je bilo namreč v ospredju predvsem umirjanje cenovnih gibanj in ne toliko cilji, ki so povezani z okoljskimi politikami oz. cilji podnebnega prehoda, okoljski davki pa so glede na BDP ter vse prihodke iz naslova davkov in socialnih prispevkov lani dosegli najnižjo raven doslej (2,87 % BDP oz. 7,58 % vseh davkov in prispevkov).

Slovenija se po obremenitvi z okoljskimi davki glede na BDP še vedno uvršča med prvo tretjino članic EU. Delež prihodkov od okoljskih davkov glede na BDP je bil v Sloveniji leta 2022 za 0,85 o. t. višji kot v povprečju EU, razlika pa se je glede na leto 2013, ko je bilo preseganje največje, skoraj prepolovila. Visok delež v Sloveniji izhaja iz visokih prihodkov od davkov na energijo, kar je povezano z obsežno rabo pogonskih goriv v cestnem prometu in tranzitne geografske lege Slovenije, pa tudi razpršene poseljenosti prebivalstva in slabše razvitega javnega prevoza.

Tabela: Prihodki od okoljskih davkov

	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Nominalno, v mio. EUR																
Slovenija	632	920	1.261	1.312	1.277	1.389	1.428	1.453	1.509	1.569	1.578	1.560	1.796	1.539	1.634	1.635
Kot delež BDP, v %																
Slovenija	2,89	3,16	3,48	3,61	3,45	3,83	3,92	3,86	3,88	3,88	3,67	3,40	3,70	3,27	3,13	2,87
EU	2,57	2,54	2,36	2,37	2,41	2,45	2,48	2,48	2,46	2,48	2,43	2,41	2,36	2,24	2,25	2,02
Kot delež vseh pobranih davkov in socialnih prispevkov, v %																
Slovenija	7,63	8,02	9,25	9,42	9,11	10,02	10,36	10,23	10,26	10,23	9,77	9,01	9,72	8,58	8,06	7,58
EU	6,24	6,38	6,02	6,06	6,09	6,06	6,04	6,04	6,01	6,05	5,92	5,85	5,76	5,45	5,43	4,90

Vir: Eurostat (2024).

Slika: Višina trošarine na posamezne energente (levo) in prihodki od okoljskih davkov v letu 2022 (desno)

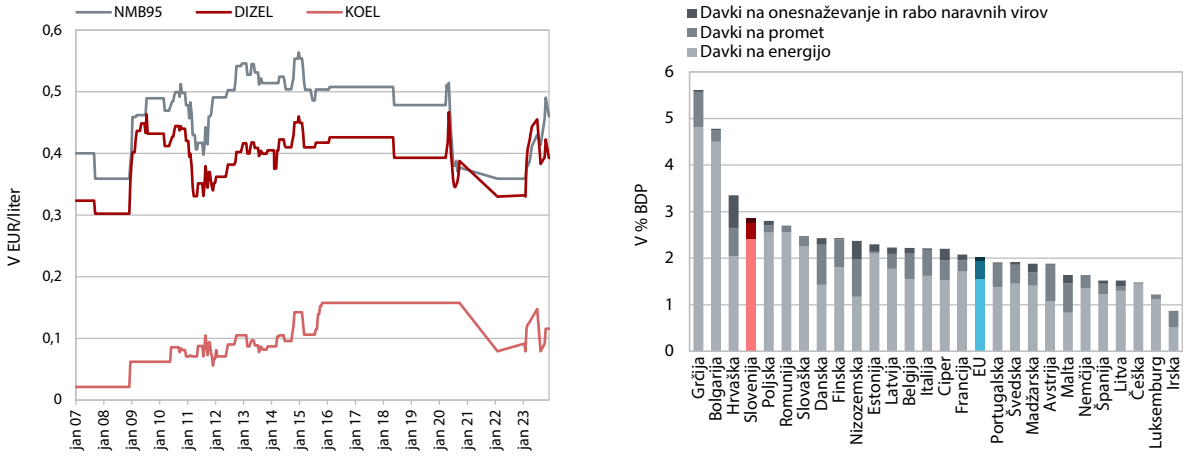

Vir: Uredba in sprememba uredbe o določitvi zneska trošarine za energente in električno energijo (več let), Eurostat (2024).

[1] Okoljski davki vključujejo davke na energijo, davke na promet ter davke na onesnaževanje in rabo naravnih virov.

Ekološki odtis 4.8

Ekološki odtis, ki je sintezni kazalnik okoljskega razvoja, ostaja kljub zniževanju razmeroma visok in nad evropskim povprečjem. Ekološki odtis je kvantitativna mera, ki kaže, koliko bioproduktivnega območja[1] bi človeštvo potrebovalo za proizvodnjo dobrin in za absorpcijo odpadkov, ki jih pri tem ustvari. Izražen je v standardizirani enoti biološko produktivne površine, t. i. globalnih hektarjih (gha). Njegovo gibanje kaže na veliko mero povezanosti gospodarske rasti in pritiskov na okolje, v strukturi pa je imel zaradi velike porabe fosilnih goriv večinski delež odtis ogljika. V obdobju 2014–2019 se je ekološki odtis, ki je v Sloveniji okoli dvakrat tolikšen kot v povprečju sveta in tudi višji kot v Evropi, povečeval, se nato v epidemiji Covida-19 pričakovano znižal in se kljub gospodarski rasti nekoliko znižal tudi v naslednjih dveh letih, po zadnji oceni na 4,8 gha/prebivalca. Ker se je v povprečju Evrope v zadnjih letih zvišal, se je vrzel med njima zmanjšala. Slovenija pa je tudi po zadnjem napredku, s katerim je nekoliko nadoknadila manjšo uspešnost pri zniževanju v obdobju 2000–2019, uvrščena v zgornjo polovico držav Evrope z višjim ekološkim odtisom, čeprav se je pomaknila blizu njenega povprečja. Ker je za gospodarski razvoj in ohranitev življenjskega sloga še vedno porabljenih razmeroma veliko naravnih virov ob precejšnjem onesnaževanju okolja, to ni trajnostna naravnanost in ni v skladu z razmeroma ambicioznim ciljem v SRS 2030 (3,8 gha/preb.), ki s prepočasnim napredkom postaja težje uresničljiv.

Z razmeroma visokim ekološkim odtisom je visok tudi ekološki primanjkljaj, ki je razlika do biološke zmogljivosti narave. Biološka zmogljivost oziroma biokapaciteta narave so tiste biološko produktivne površine, ki so se sposobne obnoviti. Podobno kot ekološki odtis so preračunane v globalne hektarje, pri čemer vsak globalni hektar proizvede enako količino biološke vrednosti. Biokapaciteta Slovenije je precej stabilna in se med leti bistveno ne spreminja. Tri četrtine njene vrednosti prinašajo gozdovi, ki pa kljub veliki površini ne zadostujejo za absorpcijo izpustov ogljikovega dioksida. Delež preostalih površin, predvsem obdelovalnih zemljišč in ribolovnih območij, je v primerjavi s povprečjem Evrope skromen. Ekološki odtis Slovenije (4,8 gha/prebivalca) po zadnjih podatkih znaša dvakrat toliko kot njena biološka zmogljivost obnavljanja virov. Nastali ekološki primanjkljaj (–2,3 gha/prebivalca) je s tem precej večji kot v povprečju sveta (–1,0 gha/prebivalca) in tudi večji kot v povprečju Evrope (–1,4 gha/prebivalca).

Tabela: Ekološki odtis v gha na prebivalca

	2000	2005	2010	2012	2015	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija	5,4	6,1	6,3	4,7	5,0	5,3	5,2	4,9	4,9	4,8	3,8
Evropa	5,6	5,6	5,4	5,1	4,8	4,9	4,9	4,5	4,8	4,7	
Svet	2,6	2,7	2,8	2,8	2,7	2,7	2,6	2,5	2,6	2,6	
Slovenija/Evropa, indeks	97,7	108,7	117,2	92,0	102,5	106,5	107,6	108,5	103,2	102,8	

Vir: Global Footprint Network (2023), preračuni UMAR. Opomba: Podatki za obdobje 2020–2022 so ocene (metodologija »now casting«).

Slika: Ekološki odtis in ekološki primanjkljaj oz. presežek, 2022

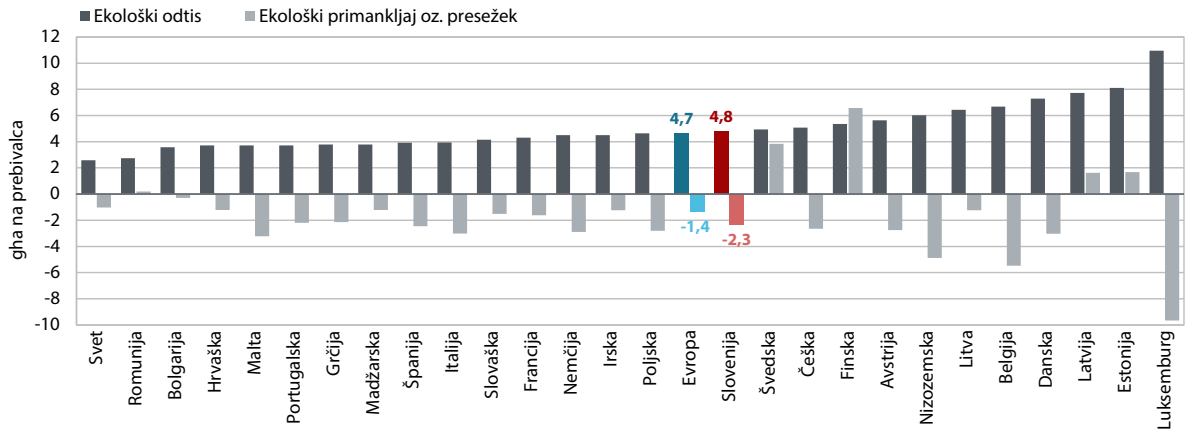

Vir: Global Footprint Network (2023). Opomba: Ekološki presežek je običajen le v nekaterih severnih državah Evrope z razmeroma obsežnimi gozdnimi in ribolovnimi območji.

[1] Bioproduktivne površine skupaj predstavljajo približno četrtino površine Zemlje. Vključujejo vse regenerativne površine – polja, pašnike za živalske proizvode, morska območja za ribištvo, pozidana zemljišča za stanovanja in infrastrukturo ter gozdnata območja za proizvodnjo lesnih proizvodov – in absorpcijo izpustov ogljikovega dioksida zaradi porabe energije. Izvzeti so odprto morje – oceani, ledeniki in puščave.

Kmetijska zemljišča v uporabi 4.9

Površina kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU),[1] ki v Sloveniji zavzema precej manjši del skupne površine kot v povprečju EU, je v zadnjem desetletju po daljšem upadanju ostala stabilna, a do leta 2030 naj bi se po SRS nekoliko povečala. Površina KZU, ki predstavlja osnovni potencial prehranske varnosti, je v letu 2022 obsegala 479,4 tisoč ha, kar je 23,6 % celotne površine države. To je bilo približno enako kot v letu 2021 in kot pred desetletjem. Bolj se je zmanjševala pred tem, zaradi opuščanja kmetovanja, zaraščanja z gozdom in pozidave, tako da je bila leta 2022 za 15 % manjša kot ob osamosvojitvi države. Zmanjševanje zaraščanja in neobdelanosti površin ter trajna zaščita predvsem najboljših kmetijskih zemljišč pred spremembami v namenski rabi ostajajo prioritete v prizadevanjih za doseganje cilja SRS 2030, ki je več kot 24 % KZU v skupni površini države.

V luči zagotavljanja pogojev za lokalno pridelavo hrane je skrb vzbujajoča zlasti skromna površina obdelovalnih zemljišč. Po površini *obdelovalnih zemljišč (njiv),* ki so s stališča zagotavljanja prehranske varnosti najpomembnejša kategorija zemljišč, je Slovenija že dlje časa uvrščena med zadnje štiri države EU. V Sloveniji njive predstavljajo 36,9 % KZU oz. 8,4 arov na prebivalca, v povprečju EU pa 60,6 % KZU oz. 21,7 arov na prebivalca. Pridelavi zelenjave je namenjenih manj kot 3 % teh površin, skoraj tretjino pa pridelavi zelene krme za živali. Krma se prideluje tudi na *trajnih travnikih in pašnikih,* ki pokrivajo večji del, skoraj 60 % KZU. S *trajnimi nasadi*, predvsem vinogradi in sadovnjaki, je zasajenih 6 % KZU. Struktura KZU se med leti bistveno ne spreminja**.**

Ekološka obdelava zemljišč, ki je za varovanje okolja najbolj želena, je razširjena približno enako kot v povprečju EU in se povečuje. V letu 2022 je bilo v sistem nadzora vključenih 5 % kmetijskih gospodarstev, ki so obdelovala 11,1 % skupnih KZU, kar je bilo za 3 % več kot v letu prej. Tudi na teh površinah močno prevladujejo trajni travniki in pašniki, namenjeni pridelavi krme (79 %). To ni usklajeno s povpraševanjem, ki je največje pri ekološko pridelani sveži zelenjavi in sadju ter nemesnih predelanih živilih (KIS in MKGP, 2023a). Možnosti za povečanje ekološke pridelave so še precejšnje, tudi zaradi velikega deleža površin na gorsko višinskih in drugih območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, kjer intenzivna konvencionalna pridelava ni mogoča.

Tabela: Kmetijska zemljišča v uporabi (KZU) skupaj in v ekološki obdelavi

	2005	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Cilj SRS za 2030
KZU, delež v skupni površini, v %												
Slovenija	25,1	23,8	23,7	23,8	23,6	23,7	23,6	23,7	23,9	23,7	23,6	>24,0
EU	n. p.	39,4	39,0	39,0	39,1	39,1	39,3	39,5	39,2	39,1	38,9	
KZU, delež v ekološki obdelavi, v %												
Slovenija	4,6	6,4	7,3	8,6	9,1	9,6	10,0	10,3	10,3	10,8	11,1	
EU	n. p.	n. p.	5,9	6,1	7,1	7,5	8,0	8,5	9,1	10,0	n. p.	

Vir: Eurostat (2024); preračuni UMAR. Opomba: Med zemljišči v ekološki obdelavi so tudi zemljišča v preusmeritvi; n. p.– ni podatka.

Slika: Kmetijska zemljišča v uporabi na prebivalca po kategorijah, 2022

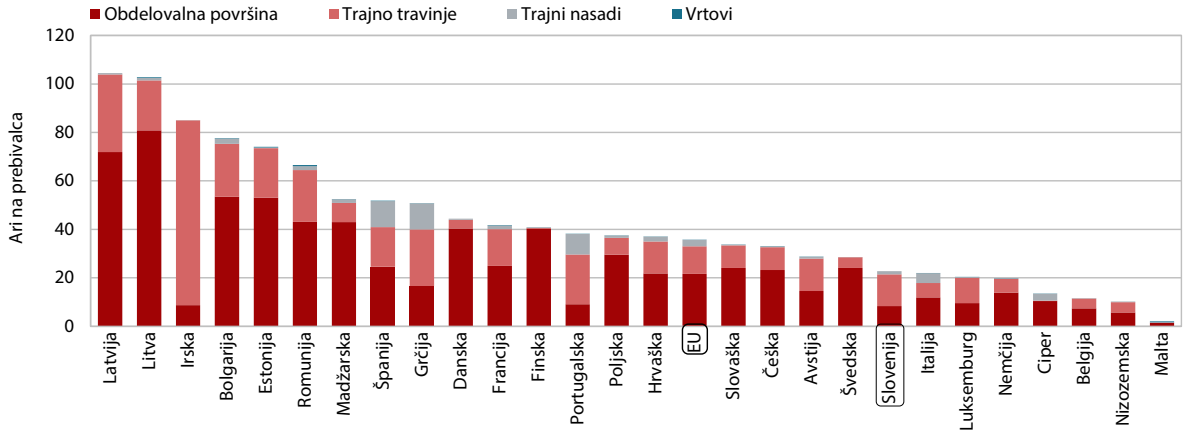

Vir: Eurostat (2024); preračun UMAR.

[1] KZU so vse površine za pridelovanje kmetijskih rastlin: obdelovalna površina, trajno travinje in trajni nasadi. Mednje sodijo tudi tiste, ki niso obdelane zaradi prahe, deteljišča in lucernišča, travnate površine, ki se po petih letih preorjejo, ter hmeljišča. Trajno travinje so površine, ki že najmanj pet let niso bile preorane in so za košnjo ali pašo. Trajni nasadi so sadovnjaki in oljčniki ter vinogradi, drevesnice, trsnice in matičnjaki.

Intenzivnost kmetovanja 4.10

Kmetijska pridelava v Sloveniji ni med intenzivnejšimi, a obtežba zemljišč z živino je višja kot v povprečju EU. Po prvi oceni KIS in MKGP (2023b) je bil skupni obseg leta 2023 tretje leto zapored skromen: za 2 % višji kot v slabem letu 2022 in za okoli desetino nižji od zadnjega petletnega povprečja. Rastlinska pridelava se je povečala za okoli 5 % (letina večine kultur je ostala podpovprečna), v živinoreji pa se je obseg pod vplivom manjše pridelave krme in manjše prireje mleka znižal za okoli 1 %. Primerjava s povprečjem EU pri dveh najpomembnejših poljščinah ne kaže enotne slike – donos pšenice je v Sloveniji običajno nižji, koruze pa višji. Obtežba zemljišč z živino, merjena s številom glav velike živine (GVŽ) na hektar, je zaradi naravnih danosti višja kot v EU, razmeroma nizka pa ostaja povprečna mlečnost krav. Ob takšni strukturi je delež izpustov TGP iz kmetijstva nekoliko višji kot v povprečju EU.

Zmanjševanje porabe mineralnih gnojil in prodaje fitofarmacevtskih sredstev, prisotno v nekaj zadnjih letih, je bilo v letu 2022 (zadnje leto s podatki) pod vplivom razmeroma visokih rasti cen[1] izrazitejše. Mineralnih gnojil z dušikom, fosforjem in kalijem (NPK) se je v tem letu porabilo za 13 % manj, poraba N in P na enoto površine v uporabi pa je blizu povprečja EU.[2] V prodaji fitofarmacevtskih sredstev, ki se je zmanjšala četrto leto zapored,[2] se Slovenija v preračunu na obdelovalno površino uvršča v zgornjo sredino držav EU z znanimi podatki. Raba je močno odvisna od vrste gojenih rastlin, vremenskih razmer ter posledično pojava bolezni in škodljivcev.

Tabela: Povprečni donosi, obtežba z živino in poraba kmetijskih inputov

		2005	2010	2012	2014	2016	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
Povprečni pridelek in mlečnost, v t/ha oz. v t/kravo oz. GVŽ/ha												
Pšenica in pira	Slovenija	4,7	4,8	5,4	5,2	5,2	4,4	5,2	5,8	5,8	5,5	5,1
	EU	n. p.	n. p.	n. p.	n. p.	5,2	5,2	5,8	5,6	5,7	5.5	n. p.
Koruza za zrnje	Slovenija	8,3	8,5	7,1	9,1	9,5	9,5	9,3	10,8	9,4	6,7	8,7
	EU	n. p.	7,1	6	8,1	7,3	8,4	7,9	7,3	7,9	5,8	7,2
Mlečnost	Slovenija	4,9	5,5	5,7	5,6	5,8	5,8	6,1	6,3	6,5	6,2	n. p.
	EU	n. p.	n. p.	n. p.	6,9	7,1	7,3	7,5	7,7	7,8	7,9	n. p.
Obtežba z živino	Slovenija	n. p.	1,04	n. p.	n. p.	1,02	n. p.	n. p.	1,01	n. p.	n. p.	n. p.
	EU	n. p.	0,75	n. p.	n. p.	0,77	n. p.	n. p.	0,75	n. p.	n. p.	n. p.
Gnojila in pesticidi, Slovenija, rast, 2005 = 100												
NPK gnojila, poraba na površino		100	89,3	83,1	87,0	86,4	85,4	83,7	82,4	80,6	69,9	n. p.
Pesticidi, prodaja aktivne snovi		100	80,2	71,9	71,4	81,8	82,9	70,7	70,2	65,9	59,9	n. p.

Vir: Eurostat (2024); SURS (2024b); KIS (2023b), preračuni UMAR. Opomba: *Predhodni podatki, n. p.- ni podatka.

Slika: Delež izpustov toplogrednih plinov iz kmetijstva v vseh izpustih, leto 2021

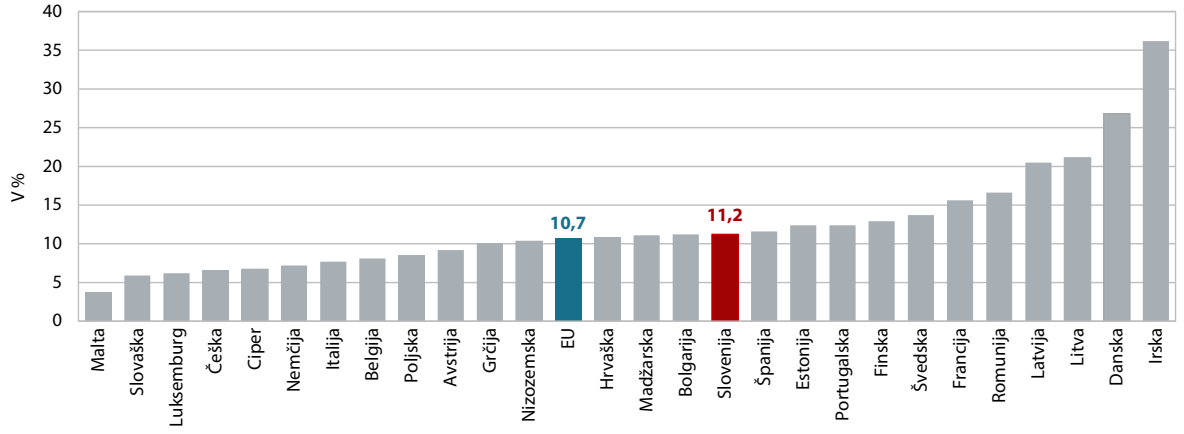

Vir: Eurostat (2024).

[1] Cene inputov v kmetijstvo skupaj so se v letu 2022 zvišale za 26 %, najbolj v skupini gnojila, za 112 %.
[2] V strukturi porabe NPK gnojil v Sloveniji je bilo v letu 2022 okoli 70 % dušika, po 15 % pa fosforja in kalija. Eurostat objavlja podatek zgolj o porabi dušika in fosforja.
[3] Ocenjuje se, da se v kmetijstvu porabi okoli 2/3 prodanih pesticidov, preostanek pa na drugih zemljiščih (železnici, cestah, igriščih za golf, parkih ipd.).

Intenzivnost poseka lesa 4.11

Posek lesa, ki je bil po žledu v letu 2014 zaradi sanacije gozdov še nekaj let razmeroma velik in se je do leta 2021 vrnil približno na raven pred tem, se je v letu 2022 pod vplivom gozdnih požarov in ponovno večje sanitarne sečnje povečal za 12 %. Izredno sušne in nadpovprečno tople razmere so v tem letu povzročile prenamnožitev lesnih škodljivcev in nadpovprečno število gozdnih požarov, med njimi izjemno obsežnega na goriškem Krasu. Posek iz sanitarnih vzrokov[1] se je povečal za tretjino, v tem pa ga je bila okoli polovica zaradi škodljivcev. Zvišal se je tudi posek za nego gozdov, ki je v letih brez posebnosti v veliki večini, za 5 %, a delež se je znižal s 70 % na 65 % skupne sečnje. Celotni posek je pomenil 64 % možne količine po gozdnogospodarskih načrtih, kar je bolje kot leto prej (57 %).[2] Zvišala se je tudi *intenzivnost poseka* (letni posek v razmerju do letnega prirastka lesa), za 6 o. t., na 52 %. S sanacijo pa se še niso normalizirali ponori ogljika v gozdovih, ki so pred žledom prispevali največ k skupnim ponorom.

Rast proizvodnje okroglega oz. nepredelanega lesa je bila v letu 2022 zaradi nekoliko slabšega izkoristka za 2 o. t. nižja od rasti poseka, ob manjšem uvozu lesa pa se je neto izvoz povečal za tretjino. *Proizvodnja lesnih sortimentov,* ki je bila v letu 2021 najmanjša po žledu, se je leta 2022 povečala za okoli desetino in bila še vedno za petino večja kot pred žledom.[3] Po žledu se je povečala v večini kategorij, najbolj pri najkakovostnejšem in za dosego višje dodane vrednosti najprimernejšem lesu. Izvoz okroglega lesa, ki je bil v obdobju obsežne sanacije razmeroma visok in se je šele v letih 2020 in 2021 znižal približno na obseg pred žledom, se je v letu 2022 povečal za 3 %. Ker se je hkrati zmanjšal uvoz lesa, tudi zaradi v energetski krizi sprejete prepovedi izvoza v nekaterih državah izvoznicah, se je precej povečal zunanjetrgovinski presežek. Večina zunanjetrgovinske menjave se opravi z Italijo, Avstrijo in Hrvaško. Razmeroma velik neto izvoz kakovostne surovine pomeni manjšo možnost za doseganje višje dodane vrednosti v nadaljnjih členih gozdno-lesne verige, ki je v Sloveniji ob veliki gozdnatosti in bogatih lesnih zalogah že sicer razmeroma slabo izkoriščena.

Tabela: Gozd in gospodarski izkoristek, Slovenija

	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2017	2019	2020	2021	2022
Površina gozda (v tisoč ha)	1.134,2	1.169,2	1.185,2	1.183,4	1.181,9	1.182,0	1.180,3	1.176,8	1.176,1	1.176,5	1.176,5
Lesna zaloga (v mio. m^3)	262,8	300,8	331,0	342,4	346,1	348,2	352,9	356,7	357,2	357,0	357,0
Letni prirastek lesa (v mio. m^3)	6,9	7,6	8,1	8,5	8,6	8,6	8,7	8,8	8,8	8,7	8,7
Posek lesa (v mio. m^3)	2,6	3,3	3,4	3,9	6,3	6,0	5,0	5,3	4,2	4,1	4,6
Proizvodnja okrog. lesa (v mio. m^3)	2,3	2,7	2,9	3,5	5,3	5,2	4,6	4,7	4,0	3,8	4,2
Intenzivnost poseka lesa (v %)	38,0	43,0	41,6	46,2	74,0	70,1	57,3	59,9	48,1	46,6	52,3

Vir: ZGS (2023), SURS (2024b), preračuni UMAR.

Slika: Ponori oz. izpusti TGP iz sektorja rabe zemljišč, spremembe rabe zemljišč in gozdarstva*, 2020

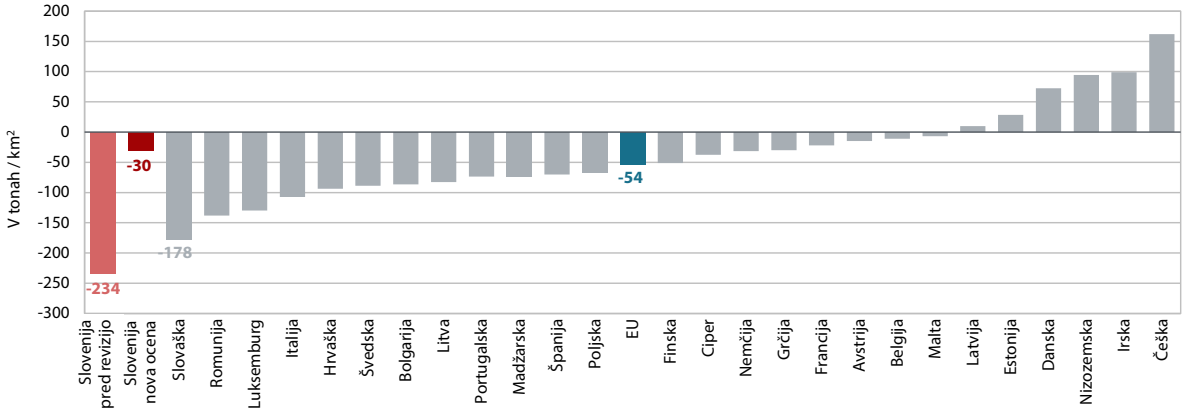

Vir: Eurostat (2024). Opomba: * LULUCF (Land use, Land-use Change and Forestry). V Sloveniji so k ponorom skupaj največ prispevali ponori v gozdovih, ki pa so se po žledu precej znižali; v sliki so za Slovenijo prikazani podatki Eurostat pred revizijo in nova preliminarna ocena ARSO.

[1] Sanitani posek je posek bolnega, poškodovanega ali sušečega se drevja, ki so ga škodljivi biotski (škodljivci, bolezni, divjad) ali abiotski dejavniki (veter, sneg, žled, suša, plaz, onesnažen zrak) poškodovali do take mere, da nima gozdnogojitvene prihodnosti (SiDG, 2022).

[2] Dopuščeni oz. možni posek, ki je določen ob predpostavki zagotovitve trajnostnega razvoja, to je dolgoročne stabilnosti vseh gozdov in habitatov, je bil vsa opazovana leta precej nad evidentiranim posekom. Višji je bil tudi v obdobju 2014–2019, ko je bil realizirani posek največji.

[3] Razmerje med posekom in proizvodnjo okroglega lesa je odvisno tudi od strukture pridobljenih lesnih sortimentov in vrste dreves. V letu 2022 je izkoristek poseka znašal 92 % (v obdobju po žledolomu med 83 in 95 %).

Kakovost vodotokov 4.12

Slovenski vodotoki so, merjeno z biokemijsko potrebo po kisiku, visoko kakovostni. Čistost vodotokov, ki je bila v začetku prejšnjega desetletja blizu povprečja EU, se je po letu 2005 precej izboljšala in je v primerjavi z državami z znanimi podatki v EU že nekaj let v ospredju. Tudi vsebnosti nitratov v podtalnici in fosfatov v rekah, ki v prevelikih odmerkih poslabšujejo kakovost vode, se dolgoročno znižujeta in sta nižji kot v povprečju EU.[1] Manjše onesnaženje, običajno povzročeno z izpusti komunalnih in industrijskih odpadnih voda ter s spiranjem kmetijskih površin, je posledica precej boljše in obsežnejše obdelave odpadnih voda ter opuščanja gospodarskih aktivnosti, ki so z odpadnimi vodami onesnaževale vodotoke.

Pred izpustom v okolje je prečiščena petina skupne vode, v tem pa komunalne odpadne vode skoraj tri četrtine. V letu 2022 je bilo v Sloveniji, ki je zaradi pestrih naravnih danosti vodnata država z razmeroma visoko razpoložljivostjo sladkovodnih virov na prebivalca, skupno *načrpanih* 827,5 mio m^3 vode, kar je 11 % manj kot leto prej. Večina te vode je bila iz površinskih vodnih virov (za industrijo), le četrtina pa iz podzemnih virov (za javni vodovod in namakanje). V okolje je skupno *odteklo* 848,2 mio m^3 odpadne vode.[2] Delež pred izpustom prečiščene vode se je v obdobju 2015–2022 z 11 % zvišal na 20 %, ob tem pa je večina neprečiščene vode le toplotno onesnažena zaradi rabe v hidroelektrarnah. Med komunalno odpadno vodo iz kanalizacijskih sistemov je bilo v letu 2022 pred izpustom v okolje v čistilnih napravah prečiščenih 72 % vode.

Tabela: Kazalniki kakovosti voda

	2000	2005	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Biokemijska potreba po kisiku v rekah, v mg O_2/l												
Slovenija	3,0	3,3	1,0	1,0	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	< 1
EU	3,5	3,1	2,6	2,8	2,8	3,0	2,9	2,7	2,7	2,8	2,8	
Nitrati v podtalnici, v mg NO_3/l												
Slovenija	15,0	17,7	14,1	13,6	13,9	14,2	13,3	14,4	12,6	12,5	14,1	
EU	21,2	20,8	21,5	21,3	21,3	21,6	21,1	21,2	20,8	20,4	20,5	
Fosfati v rekah, v mg PO_4/l												
Slovenija	0,05	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	
EU	0,09	0,08	0,07	0,06	0,06	0,06	0,07	0,07	0,07	0,08	0,07	

Vir: Eurostat (2024). Opomba: Vrednosti za Slovenijo po SURS so po vseh kategorijah nekoliko višje od vrednosti po Eurostat zaradi povečevanja nabora vzorčnih mest. Biokemijska potreba po kisiku po podatkih SURS v 2021 znaša 1,0, v letu 2022 pa 1,1 mg O_2/l.

Slika: Biokemijska potreba po kisiku v rekah

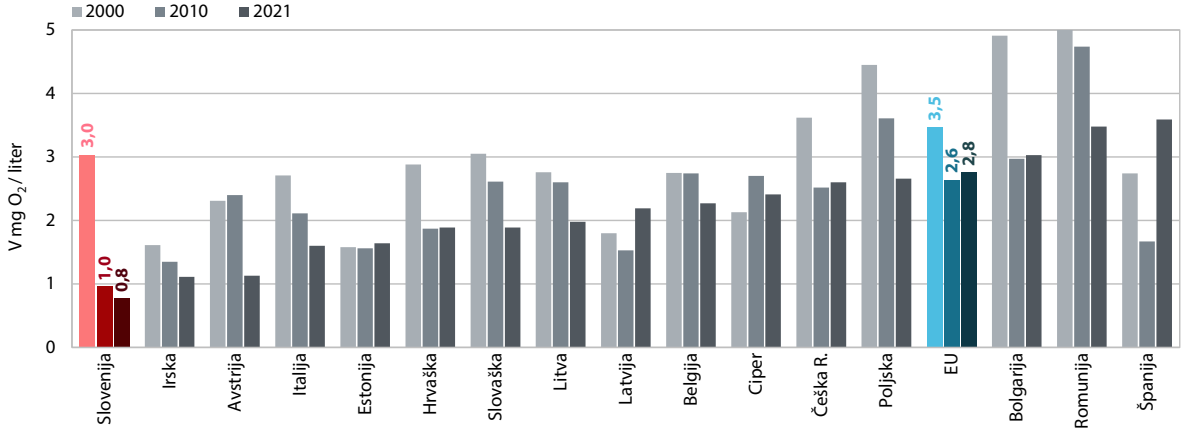

Vir: Eurostat (2024). Opomba: EU predstavlja povprečje držav z znanimi podatki.

[1] *Biokemijska potreba po kisiku* je merilo za organsko onesnaženost vode in pomeni količino kisika, ki ga aerobni mikroorganizmi pod določenimi pogoji potrebujejo za razkrajanje organske snovi v vodi. V najčistejših rekah so vrednosti pod 1 mg, v zmerno in močno onesnaženih pa med 2 in 8 mg O2/liter. Nitrati v podtalni vodi so dolgoobstojni in se kopičijo z vložki iz antropogenih virov, predvsem iz kmetijstva. Standard EU za pitno vodo, da se prepreči nevarnost za zdravje ljudi, je pod 50 mg NO3/l. Visoke vrednosti fosfatov v rekah lahko povzročijo težave z evtrofikacijo oz. s kakovostjo vode zaradi rasti makrofitov in alg (Eurostat, 2024).

[2] Odpadna voda zajema tudi padavinsko in meteorno onesnaženo vodo, ki se zliva v okolje po kanalizacijskem omrežju ali je bila zajeta in izpuščena v okolje.

Kakovost zunanjega zraka 4.13

Kakovost zunanjega zraka je v Sloveniji precej povezana z onesnaženostjo s trdnimi delci (PM),[1] ta pa predvsem z neustreznim zgorevanjem lesne biomase in nizko prevetrenostjo območij. K skupnim izpustom delcev PM premera do 10 µm prispeva glavnino raba goriv v gospodinjstvih in v storitvenem sektorju (okoli 60 %), onesnaženje z njimi pa je predvsem posledica pretežno neustrezne uporabe lesa v zastarelih kurilnih napravah in hkrati pogosto neugodnih vremenskih razmer v kotlinah in dolinah celinskega dela države (ARSO, 2024b). Kakovost zunanjega zraka (izpostavljenost delcem) se v času med energetsko krizo (2022) ni poslabšala in ostaja na podobni ravni kot v letu 2021, kar lahko pripišemo nekoliko slabšim vremenskim razmeram za razredčevanje izpustov v kurilni sezoni. V Sloveniji okoli 70 % onesnaženosti z delci predstavljajo najfinejši delci $PM_{2,5}$, ki so zdravju najbolj škodljivi in zaradi katerih vsako leto v Sloveniji prezgodaj umre okoli 1.200 prebivalcev (EEA, 2024). Povprečna izpostavljenost urbanega prebivalstva delcem se v zadnjih letih zaradi zmanjševanja izpustov industrije in pod vplivom toplejših zim znižuje, z uveljavitvijo precej bolj ambicioznih standardov ob sprejetju predloga prenovljene direktive (EK, 2022b)[2] pa bodo potrebni še korenitejši posegi k izboljšanju kakovosti zunanjega zraka, predvsem na področju virov oskrbe z energijo pri ogrevanju.

Problematična ostaja tudi lokalno velika prisotnost prizemnega ozona. Ker je nastanek ozona pogojen z dovolj veliko prisotnostjo sončne svetlobe, do njegove prekomerne koncentracije – nasprotno kot pri prašnih delcih – prihaja predvsem poleti. Večinoma je posledica cestnega prometa, ki je večji vir izpustov predhodnikov prizemnega ozona.[3] Ti se v zadnjem desetletju zmanjšujejo in so bili v letu 2021 na prebivalca blizu povprečja EU in v prvi tretjini med državami članicami (ARSO, 2024d). Koncentracija ozona v zraku je v Sloveniji pod velikim vplivom čezmejnega prenosa. Močno je odvisna od vetrov iz zahoda in je najvišja na Primorskem, a je visoka tudi na večini drugih merilnih mest, tudi na podeželju in v višjih legah. Meritve prizemnega ozona kažejo preseganje dolgoročno naravnanih ciljnih vrednosti povsod po Sloveniji, večletni niz podatkov pa zaradi velike odvisnosti od vremenskih razmer ne izkazuje jasnega trenda.

Tabela: Izpostavljenost urbanega prebivalstva (drobnim) delcem in ozonu, v mikrogramih na m³

	2000	2005	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
PM_{10}												
Slovenija*	n. p.	40	29	26	22	24	24	23	20	20	19	20
EU	32	29	27	26	24	22	23	23	21	n. p.	n. p.	n. p.
$PM_{2.5}$												
Slovenija*	n. p.	28	21	22	19	20	20	19	17	16	14	14
EU	15	16	19	18	16	15	15	15	13	n. p.	n. p.	n. p.
Ozon, Slovenija*												
Št. dni s presežno vrednostjo	n. p.	46	24	40	31	24	32	26	31	19	18	21

Vir: *ARSO (2024), Eurostat (2024). Prikazana je povprečna letna koncentracija delcev in dnevi presežne vrednosti ozona na mestnih ozadjih. Preseganje ciljne vrednosti za ozon se določa na podlagi koncentracij ozona, izmerjenih v prejšnjem triletnem obdobju na za območje reprezentativnih merilnih mestih (Uredba o ozonu v zunanjem zraku, 2003); n. p. – ni podatka.

Slika: Prezgodnje smrti zaradi drobnih delcev $PM_{2,5}$ na 100.000 prebivalcev, 2021

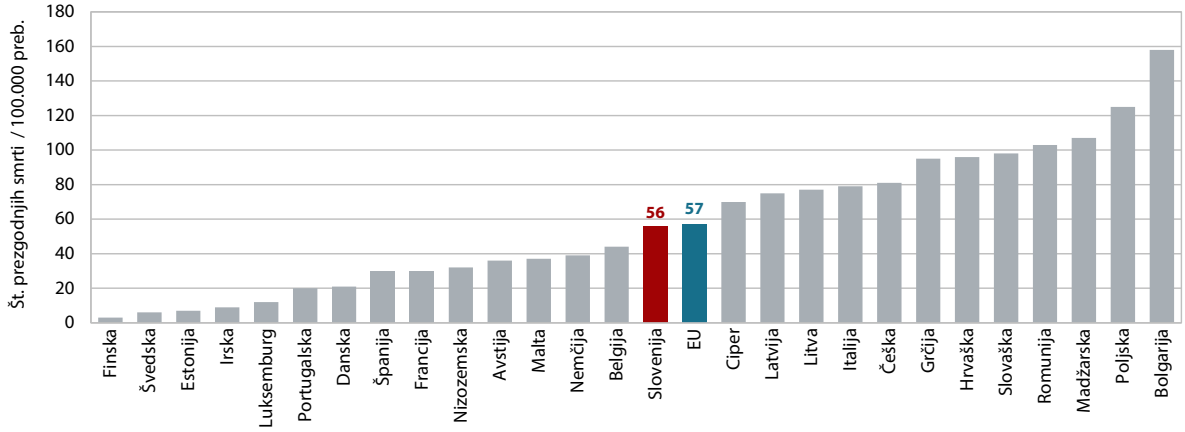

Vir: Eurostat (2024). Opomba: PM2,5 povzročajo večjo obolevnost in umrljivost za boleznimi dihal ter srca in ožilja, povezujejo jih tudi s sladkorno boleznijo in demenco.

[1] Najpogosteje se merijo delci PM (angl. Particulate matter) premera 10 µm ali manj (PM10) in 2,5 µm ali manj ($PM_{2,5}$).
[2] Revizija določa standarde kakovosti zraka, ki so bolj usklajeni s priporočili Svetovne zdravstvene organizacije (SZO), npr. mejne vrednosti za $PM_{2,5}$ se do leta 2030 znižujejo s 25 µg/m³ na 10 µg/m³ (vrednost iz smernic SZO je 5 µg/m³).
[3] Med predhodnike ozona uvrščamo dušikove okside (NOx), ogljikov monoksid (CO), metan (CH_4) in nemetanske ogljikovodike (NMVOC*).

Funkcionalno razvrednotena območja 4.14

Skupno število funkcionalno razvrednotenih območij (FRO) je bilo v letu 2023 manjše kot pri prejšnjih dveh evidentiranjih, ker se je oživilo nekaj obstoječih in upočasnilo nastajanje novih območij. Po zadnjem evidentiranju konec leta 2023 se je v sedmih letih zmanjšala tudi njihova povprečna velikost, za okoli desetino, s 3,2 ha na 2,9 ha. Opazne so spremembe v stopnji opuščenosti FRO. Povsem opuščenih površin je manj, več pa je pretežno (opuščene od 50 do 90 % površine) in delno opuščenih FRO (opuščene manj kot 50 % površine). Skupaj je delno opuščenih petina FRO, med regijami pa po visokem deležu izstopata zasavska (33 %) in koroška (30 %). To kaže na veliko povpraševanje po prostoru in na postopen proces vzpostavljanja novih dejavnosti, kar je želeno. Vendar pa takšna oživljanja pogosto niso načrtna, zato so celovite trajnostne prostorske rešitve na teh območjih težje uresničljive.

V strukturi lastništva FRO se je okrepil delež v občinski lasti. Lastništvo je eden ključnih dejavnikov oživljanja FRO. Od leta 2017 se je povečalo število FRO v občinski lasti, kar omogoča lažjo revitalizacijo zaradi prijave na razpise in projekte ter lažjega dostopa do različnih virov financiranja (npr. kohezijska sredstva, sredstva NOO, React-EU itn.). V povprečju je desetina FRO v občinski lasti (leta 2017 pa 7 %), največ v pomurski regiji (okoli 30 %, leta 2017 pa 15 %). Tako oživljena območja so večinoma namenjena javni rabi (domovi za starostnike, skupnostni prostor, kulturni domovi, itd).

Med novimi dejavnostmi na oživljenih FRO prevladujejo industrija, obrt in skladiščenje, pogosta je tudi stanovanjska raba. Prva analiza kaže (FF UL, 2024), da je bilo na 55 FRO že zgrajenih in vseljenih okoli 2.400 novih stanovanj, na 20 poteka gradnja okoli 1.700 stanovanj, na vsaj 76 pa je načrtovana gradnja še okoli 5.000 stanovanj. V tem izrazito izstopa osrednjeslovenska regija (29 lokacij), sledita savinjska (7) in obalno-kraška regija (6). Vzpostavljanje območij za bivanje na FRO pa ni nujno najoptimalnejše, ker pogosto sledi zgolj tržnemu povpraševanju.

Tabela: FRO po tipih, november 2023

	Število vseh FRO v letu			Površina	Povpr. velikost
FRO za:	2017	2020	2023	V ha	V ha
– industrijo, obrt in skladiščenje	228	216	174	725,54	4,17
– infrastrukturo	128	164	147	462,96	3,15
– kmetijske dejavnosti	74	85	81	228,41	2,82
– obrambo, zaščito in reševanje	34	35	32	150,08	4,69
– prehodno rabo	116	140	156	293,00	1,88
– pridobivanje in izkoriščanje mineralnih surovin	172	182	178	753,76	4,23
– trgovino in storitve	171	191	150	215,28	1,44
– turizem, gostinstvo, šport in rekreacijo	60	68	74	128,65	1,74
– bivanje	98	86	70	84,59	1,21
Skupaj	1.081	1.167	1.062	3.042,27	2,86

Vir: FF UL (2024). Opomba: Prvo celovito evidentiranje je bilo opravljeno v letu 2017 in nato v letih 2020 in 2023, v vmesnih letih pa so evidentirana delna.

Slika: Struktura lastništva FRO leta 2023, regije, v %

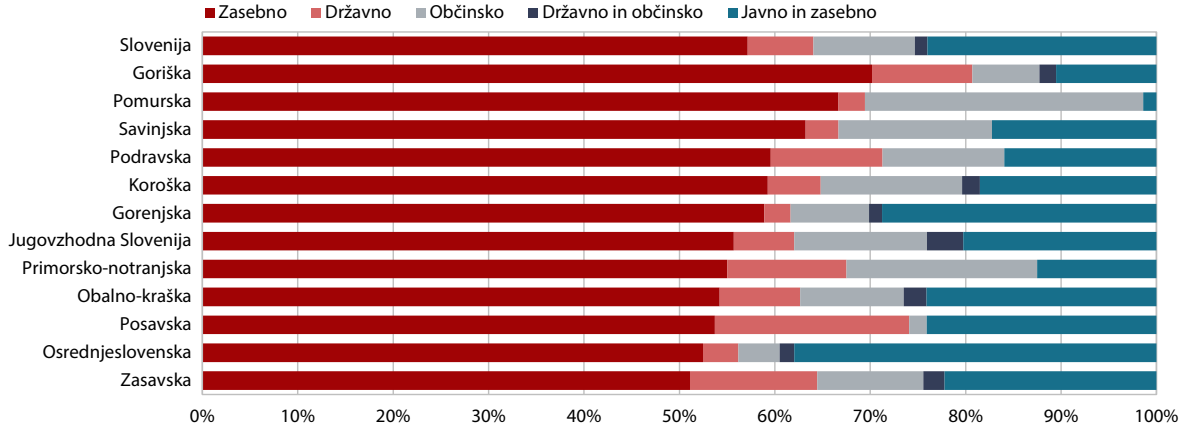

Vir: FF UL (2024).

5 Visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja

Učinkovito upravljanje in kakovostne javne storitve

5.1 Zaupanje v institucije

5.2 Izvršna zmogljivost

Zaupanja vreden pravni sistem

5.3 Indeks vladavine prava

5.4 Predvideni čas reševanja civilnih in pravdnih gospodarskih zadev

5.5 Indeks zaznave korupcije

Varna in globalno odgovorna Slovenija

5.6 Svetovni indeks miru

5.7 Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju

5.8 Delež bruto nacionalnega dohodka za uradno razvojno pomoč

Zaupanje v institucije 5.1

Po zmanjšanju med epidemijo se je zaupanje v večino domačih institucij v letu 2022 povečalo, a že leta 2023 ponovno zmanjšalo in ostalo oddaljeno od cilja SRS.[1] Največje in nad povprečjem EU je bilo leta 2006, a se je od takrat močno zmanjšalo. Zaupanje v večino institucij je bilo najmanjše ob koncu gospodarsko-finančne krize, v obdobju 2013–2019 pa se je povečalo, vendar ostalo pod povprečjem EU. Med epidemijo, ki je vplivala na spremembe v gospodarstvu in na življenje ljudi, je bilo zaupanje v ključne institucije države znova manjše (UMAR, 2021b, 2022d). Poleti 2022 je bilo zaupanje v parlament in vlado največje po letu 2008, večje je bilo tudi zaupanje v politične stranke, kar lahko povežemo s političnimi spremembami. Leta 2023 se je zaupanje v institucije države močno zmanjšalo, na kar je vplivalo povečanje nezadovoljstva anketiranih z razvojem stvari v Sloveniji,[2] prav tako jih večina v naslednjih 12 mesecih ni pričakovala izboljšanja splošne situacije v državi, skoraj polovica pa je pričakovala poslabšanje gospodarskega položaja. Zaupanje v parlament in politične stranke je bilo med najmanjšimi v EU, zaupanje v vlado pa najmanjše med državami EU. Povečalo se je zaupanje v lokalne oblasti, ki ostaja institucija z največ zaupanja. Najmanj prebivalstvo zaupa političnim strankam.

Zaupanje v EU in večino njenih institucij se od leta 2021 zmanjšuje. Največje je bilo leta 2006, najmanjše pa leta 2015. Po povečevanju v obdobju 2015–2021 se je v zadnjih dveh letih ponovno zmanjšalo. Konec leta 2023 je v EU zaupalo 38 % vprašanih, kar je manj kot leta 2022 in manj od povprečja EU.[3] V primerjavi s predhodnim letom se je močno zmanjšalo tudi zaupanje v evropske institucije, ki je v Sloveniji manjše kot v povprečju EU. V Evropski parlament je zaupalo 37 % vprašanih, v Evropsko komisijo in Evropsko centralno banko pa 36 %.

Tabela: Zaupanje v institucije, v %

		2006	2008	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Parlament	Slovenija	42	34	23	6	9	11	14	17	22	26	22	19	34	21	Najmanj polovica prebivalstva zaupa javnim institucijam (povprečje zadnjih treh let)
	EU	33	34	31	25	30	28	32	35	35	36	36	35	34	39	
Vlada	Slovenija	43	36	27	10	13	16	17	17	23	31	25	25	37	20	
	EU	30	34	29	23	29	27	31	36	35	35	40	37	34	36	
Lokalne oblasti	Slovenija	n. p.	39	39	29	31	27	38	43	40	46	50	48	44	49	
	EU	n. p.	50	47	44	43	42	47	51	54	54	57	57	54	55	
Politične stranke	Slovenija	20	17	11	6	6	6	6	8	10	14	12	10	14	11	
	EU	17	20	18	14	14	15	16	18	18	20	23	21	21	20	
EU	Slovenija	70	60	47	37	40	30	37	38	37	46	47	55	44	38	
	EU	45	47	42	31	37	32	36	41	42	45	43	49	49	47	

Vir: Eurobarometer (2024). Opomba: Podatek za posamezno leto je zadnji razpoložljivi podatek v tistem letu (jesenske meritve, 2020–2022: poletna meritev, 2023: jesenska meritev in pomladna meritev za lokalne oblasti in politične stranke). Podatki za EU so za leto 2006 za EU-25, za 2008 in 2010 za EU-27, od 2013 do 2018 za EU-28, od 2019 dalje za EU-27; n. p. – ni podatka.

Slika: Zaupanje v institucije EU, Slovenija

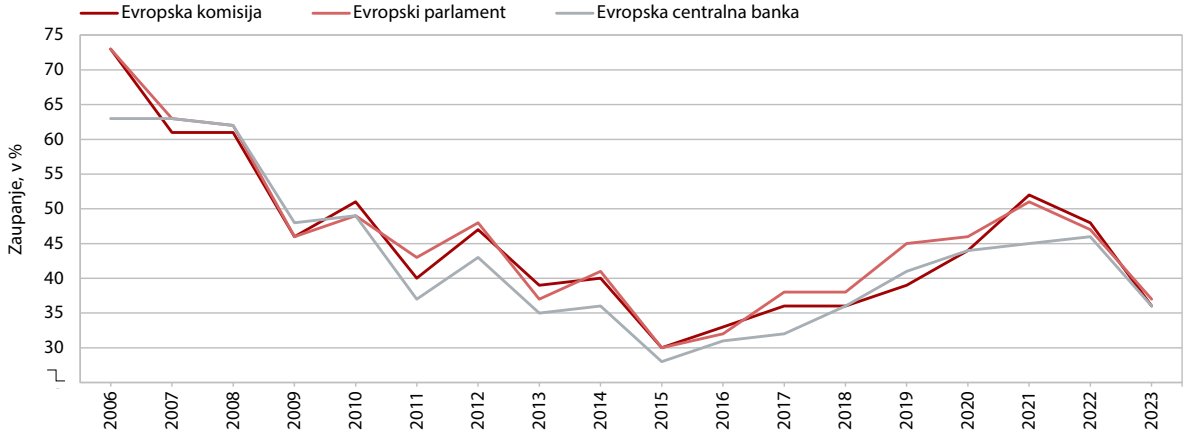

Vir: Eurobarometer (2024). Opomba: Podatek za posamezno leto je zadnji podatek v tistem letu (jesenske meritve, 2020–2022: poletna meritev).

[1] Vir podatkov je Eurobarometer, ki temelji na anketnih odgovorih prebivalcev o njihovem zaupanju (zaupam, ne zaupam in ne vem) v izbrane institucije. Za posamezno leto se upošteva zadnji razpoložljivi podatek v tistem letu.
[2] Konec leta 2023 je 63 % (EU: 61 %) vprašanih menila, da gredo stvari v državi v napačno smer.
[3] Več kot polovica vprašanih je menila, da gredo stvari v EU v napačno smer (55 %; EU: 51 %), zmanjšal se je pozitivni ugled EU.

Izvršna zmogljivost[1] 5.2

Izvršna zmogljivost, ki meri strateško upravljanje javnih institucij, se v Sloveniji izboljšuje, a ostaja nižja kot v povprečju EU. Indeks izvršne zmogljivosti je del kazalnikov trajnostnega upravljanja in meri delovanje vlade in institucij na osmih področjih: strateška zmogljivost, medresorsko sodelovanje, priprava učinkov predpisov, posvetovanje z javnostmi, komuniciranje, izvajanje zastavljenih ukrepov, prilagodljivost in sposobnost reforme sistema javne uprave. Po letu 2017 sta se vrednost indeksa in uvrstitev med državami EU izboljšali, kljub temu pa Slovenija zaostaja za povprečjem EU pri večini komponent indeksa. Med epidemijo covida-19 se je vrednost indeksa izboljšala, a se je uvrstitev Slovenije poslabšala za eno mesto (na 19. mesto med državami EU). Slovenija še naprej zaostaja za ciljem SRS, razkorak pa se postopno, a počasi, zmanjšuje.

Nizka ocena izvršne zmogljivosti nakazuje relativno nizko učinkovitost delovanja institucij države in vlade. V raziskavi SGI (Bertelsmann, 2022)[2] so bile največje slabosti zaznane predvsem pri učinkovitem strateškem planiranju in organizacijskih reformah, kjer je bil v zadnjih letih narejen omejen napredek, npr. v ustanovitvi ekspertnih posvetovalnih skupin. Med epidemijo covida-19 se je izboljšala ocena prilagodljivosti na novonastale razmere in izvajanje ukrepov, zlasti financiranja, a so te ocene še naprej precej nižje kot v povprečju EU. Močno pa se je poslabšala ocena vladne komunikacije sprejetih politik, kar je bilo deloma povezano z nezadovoljstvom v zvezi s sprejemanjem zajezitvenih ukrepov med epidemijo. V primerjavi z drugimi državami Slovenija zaostaja tudi v pripravi celovite analize učinkov predpisov (RIA – *regulatory impact assessment*) na javne finance, gospodarstvo, okolje in celotno družbo.

Tabela: Indeks izvršne zmogljivosti v Sloveniji in EU

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2022	2022	Cilj SRS za 2030
Slovenija*	4,46	4,64	4,81	4,77	4,81	4,91	4,97	5,33	5,33	Povprečje EU v letu 2030
EU	6,02	6,04	6,04	6,04	6,05	5,95	5,94	6,05	6,05	

Vir: Bertelsmann (2022); preračuni UMAR. Opomba: Vrednosti med 1 in 10, več je bolje; *za Slovenijo je bil indeks prvič izračunan leta 2014. Leta 2021 indeks ni bil objavljen.

Slika: Indeks izvršne zmogljivosti po podkomponentah, 2022

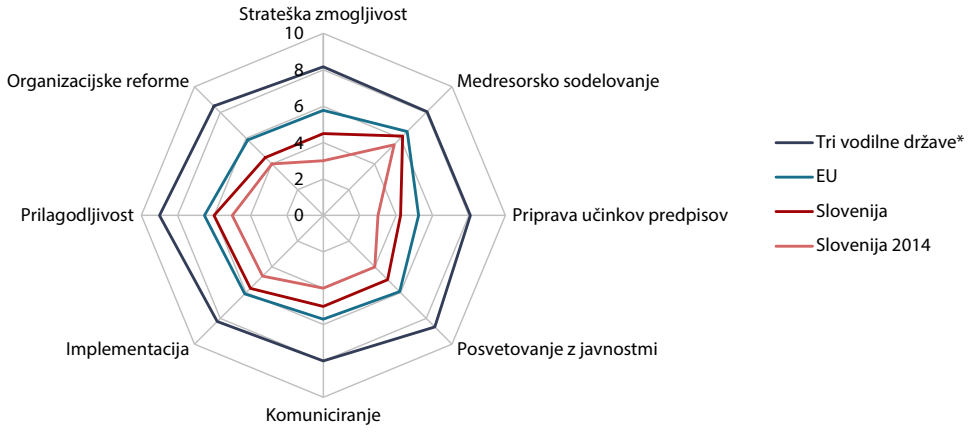

Vir: Bertelsmann (2022); preračuni UMAR. Opomba: Tri vodilne države so Švedska, Finska in Danska. Višje število točk je boljše, največ možnih je 10.

[1] Pomembna omejitev kazalnikov trajnostnega upravljanja (SGI – sustainable governance indicators) je v zelo majhnem vzorcu vprašanih strokovnjakov v posameznih državah.

[2] Raziskava je bila narejena v prvi polovici 2020 in objavljena septembra 2020, zato večinoma ne upošteva učinkov epidemije covida-19 na izvršno zmogljivost proučevanih držav.

Indeks vladavine prava 5.3

Uvrstitev Slovenije na lestvici indeksa vladavine prava se je v zadnjem letu nekoliko izboljšala, a se še vedno uvršča v drugo polovico držav EU.[1] Vladavina prava (angl. rule of law) izpostavlja načelo pravne enakosti in poudarja nedotakljivost avtoritete prava in zakona, kar pomeni, da država sama spoštuje pravo, pri čemer je delovanje državnih organov pravno vezano in so zagotovljene temeljne človekove pravice in svoboščine. Z uvrstitvijo v drugo polovico držav EU, ki se v daljšem obdobju (2012–2023) ni opazneje izboljšala, Slovenija zaostaja za ciljem SRS. Podobno kot v predhodnih letih se najvišje uvršča na področju notranjega reda in varnosti, kjer se tudi približa najbolje ocenjenim skandinavskim državam. Na tem področju so se v zadnjih desetih letih tudi najbolj izboljšale povprečne vrednosti kazalnikov. Blizu povprečja EU je še na področju temeljnih človekovih pravic (dobro ocenjeni kazalniki so pravica do življenja in varnosti, pravica do dela ter upoštevanje zakonov in pravic obtoženca) in civilnega pravosodnega sistema (odsotnost diskriminacije v sodnih postopkih, cenovna sprejemljivost postopkov in možnost alternativnega reševanja sporov). Na pomanjkljivosti delovanja pravne države kažejo nizke vrednosti kazalnikov na področju kazenskega pravosodnega sistema (npr. učinkovitost delovanja preiskovalnih organov, vladni vpliv na sodne odločitve, trajanje postopkov), odgovornosti in pristojnosti vladne politike (npr. kazalnik glede odgovornosti in sankcioniranja državnih uradnikov ob ugotovljenih nepravilnostih, delovanje vlade v skladu z zakonodajo in sodstvom) in odsotnosti korupcije (npr. v tveganju korupcije uradnikov v izvršilni in zakonodajni veji oblasti). Po Eurobarometru (2021) so vprašani v Sloveniji slabše kot v povprečju EU seznanjeni z vladavino prava v državi, velik pa je tudi delež vprašanih, ki menijo, da osnovne vrednote EU, kot so človekove pravice, vladavina prava in demokracija, niso dovolj varovane (Slovenija: 62 %; EU: 32 %).

Tabela: Indeks vladavine prava v Sloveniji in EU

	2012–13	2014	2015	2016	2017–18	2019	2020	2021*	2022*	2023	Cilj SRS za 2030
Uvrstitev med državami EU*											
Slovenija	14	14	14	14	14	13	13	18*	19*	16	Uvrstitev v prvo polovico med državami članicami EU
Točke											
Slovenija	0,66	0,65	0,66	0,67	0,67	0,67	0,69	0,68	0,68	0,69	
EU*	0,72	0,71	0,72	0,73	0,73	0,73	0,73	0,73	0,73	0,73	

Vir: World Justice Project (2023). Opomba: Vrednosti med 0 in 10, več je bolje; podatki za krovni indeks so na voljo od leta 2012 naprej; * podatki v obdobju 2012–2020 so bili na voljo za 20 držav EU, od leta 2021 pa za vse članice, kar je tudi vplivalo na absolutno uvrstitev.

Slika: Indeks vladavine prava po podkomponentah, 2023

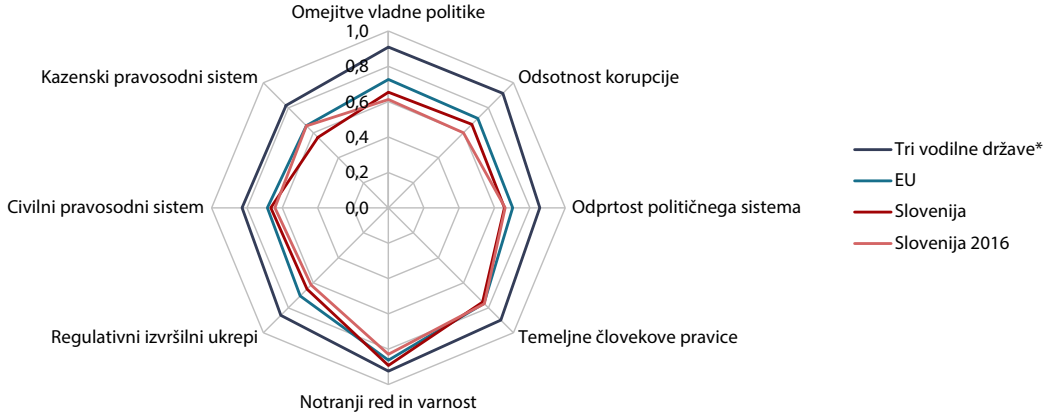

Vir: World Justice Project (2023). Opomba: Vrednosti med 0 in 1, več je bolje; tri najbolje uvrščene države so Danska, Finska in Švedska.

[1] Poslabšanje uvrstitve v letu 2021 je posledica metodološke spremembe oziroma povečanja števila držav. vključenih v raziskavo (do leta 2020 je bilo vključenih 20 držav EU, od leta 2021 pa 27 držav). Ob upoštevanju nabora držav iz predhodnih let je uvrstitev Slovenije v letih 2021 in 2022 ostala nespremenjena (13. mesto), v letu 2023 pa bi se uvrstitev izboljšala za eno mesto.

Predvideni čas reševanja civilnih in pravdnih gospodarskih zadev 5.4

Predvideni čas reševanja civilnih pravdnih in gospodarskih zadev[1] se je po rasti v letu 2020 ob zadnjem merjenju ponovno skrajšal, a ostaja precej oddaljen od cilja SRS. Slovenija je v obdobju 2008–2019 zmanjšala predvideni čas trajanja reševanja civilnih pravdnih in gospodarskih zadev na prvi stopnji za skoraj 40 %, k temu pa je pomembno prispeval projekt odprave sodnih zaostankov in druge strukturne reforme (npr. insolvenčna zakonodaja). V prvem letu epidemije se je zaradi omejitvenih ukrepov ta čas ponovno opazno podaljšal, ob zadnjem merjenju (leto 2021) pa skrajšal, a ostaja precej višji kot v letih pred epidemijo. Razkorak do povprečja EU se je od epidemije še nekoliko povečal. Predvideni čas trajanja zadev na drugi in tretji stopnji ostaja med najkrajšimi v EU.

Povprečni dejanski čas reševanja vseh zadev se je skrajšal, pri pomembnejših zadevah pa nekoliko podaljšal.[2] Zaradi različnih podatkov in metodologije se predvideni čas rešitve razlikuje od trajanja (konkretnih) sodnih postopkov. Povprečni čas reševanja vseh zadev se je v zadnjih letih opazno skrajšal in je leta 2023 znašal manj kot en mesec. Do leta 2016 se je hitro skrajševal tudi čas reševanja pomembnejših zadev zaradi manjšega pripada novih zadev in večje učinkovitosti sodišč. V zadnjih štirih letih pa se je čas reševanja pomembnejših zadev še celo nekoliko podaljšal, kar je bilo tudi posledica novih pristojnosti, ki so jih spremembe zakonodaje naložile sodiščem. Kljub temu so sodišča uspešno obvladovala pripad, saj so v večini let rešila več primerov, kot pa so prejela novih (izjema je le leto 2020,[3] ko so sodišča delovala omejeno zaradi epidemije covida-19).

Tabela: Predvideni čas reševanja civilnih pravdnih in gospodarskih zadev na prvi stopnji, število dni

	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Cilj SRS za 2030
Slovenija	460	315	318	301	270	277	280	292	283	281	350	309	200 dni
EU	299	288	278	300	253	244	252	242	250	258	294	234	

Vir: EK (2023l).

Slika: Pomembnejše zadeve na sodiščih, Slovenija

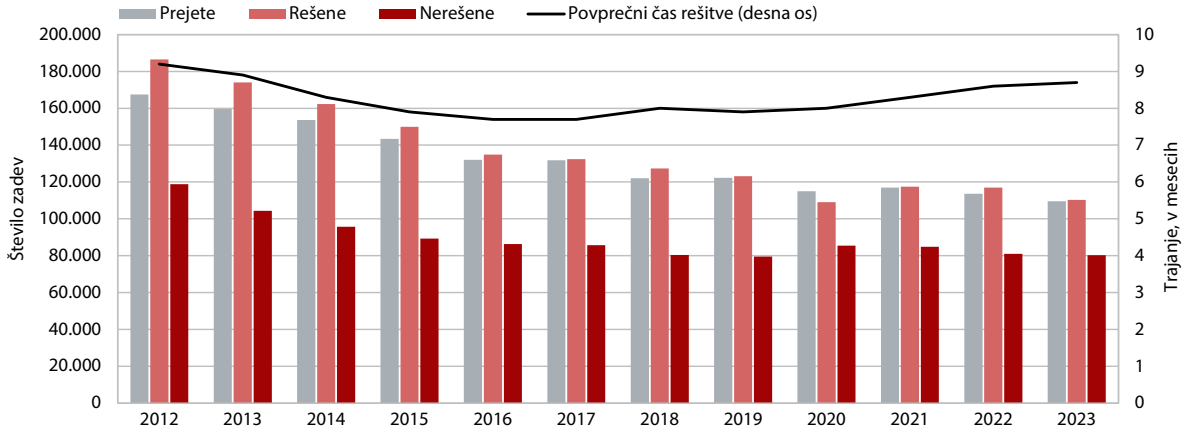

Vir: Vrhovno sodišče (2024b, 2024a).

[1] Predvideno trajanje postopkov je ocenjen čas (v dnevih), ki je potreben, da se zadeva na sodišču reši, oz. čas, v katerem sodišče sprejme odločbo na prvi stopnji.
[2] Pomembnejše zadeve predstavljajo okoli 15 % vseh zadev in so vse, ki so kot take opredeljene v metodologiji vodenja statističnih podatkov, ki je objavljena na spletni strani https://poslovanje-sodstva.sodisce.si/pojasnila/.
[3] V letu 2020 so sodišča rešila 5 % manj pomembnejših zadev, kot so jih prejela (vseh zadev za 0,2 % manj).

Indeks zaznave korupcije 5.5

Zaznava korupcije v Sloveniji ostaja visoka in se je od leta 2021 še povečala.[1] Indeks zaznave korupcije (angl. Corruption perception index – CPI), ki ga pripravlja Transparency International (2024), temelji na zaznavanju stopnje koruptivnosti javnega sektorja s strani poslovnega sveta, strokovnjakov in analitikov. Za učinkovito kaznovanje korupcijskih kaznivih dejanj in zagotavljanje nadzora so ključni neodvisnost, ustrezno financiranje in preglednost pravosodnih sistemov. Na svetovni ravni se Slovenija po zaznavi korupcije uvršča na 42. mesto, med državami EU pa na 17. mesto. V obdobju po letu 2012 ni napredovala, njena uvrstitev pa se je po letu 2020, ki ga je zaznamovala epidemija covida-19, še celo nekoliko poslabšala, v primerjavi s povprečjem EU pa je še povečala zaostanek. Ob zadnjih dveh merjenjih je bila vrednost indeksa najnižja od začetka merjenja v letu 2005, na ravni EU pa je kar deset držav, ki so imele ob zadnjem merjenju nižjo vrednost indeksa kot leta 2005. Slovenija je med državami EU (Ciper, Madžarska, Španija in Malta), kjer se je od leta 2012 zaznava korupcije najbolj povečala, ob tem pa se uvršča bolje od večine držav, ki so k EU pristopile po letu 2003. Po Eurobarometru (2023b, 2023d) v Sloveniji 83 % (EU 70 %) vprašanih meni, da je korupcija široko prisotna, vendar jih hkrati tudi velika večina z njo ni imela izkušenj (93 %, EU 94 %). Več kot polovica vprašanih tudi meni, da se je korupcija v Sloveniji v zadnjih treh letih še povečala in je posledica pretesne povezanosti med gospodarstvom in politiko. Visoka zaznava korupcije je povezana tudi z mnenjem, da odmevni in veliki primeri korupcije, zlasti povezani s podkupovanjem, niso oz. niso bili ustrezno sankcionirani, hkrati pa vprašani poudarjajo, da prijavitelji koruptivnih dejanj niso dovolj zaščiteni oz. da bi bil trud ob prijavi zaman. Vprašani glede korupcije najbolj zaupajo policiji, KPK in varuhu človekovih pravic.

Tabela: Indeks zaznave korupcije

	2005	2008	2009	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Slovenija	61 (15)	67 (11)	66 (10)	64 (12)	57 (16)	58 (16)	60 (15)	61 (14)	61 (13)	60 (13)	60 (14)	60 (14)	57 (16)	56 (16)	56 (17)
EU	62,4	63,6	59,9	61,5	62,8	63,7	65,0	64,0	65,0	64,1	63,9	63,7	63,7	63,6	63,6

Vir: Transparency International (2024). Opomba: Vrednost indeksa med 0 in 100, 0 pomeni visoko koruptivnost države, vrednost 100 pa državo, kjer ni bilo zaznane korupcije. V oklepaju je navedena uvrstitev med državami EU.

Slika: Indeks zaznave korupcije

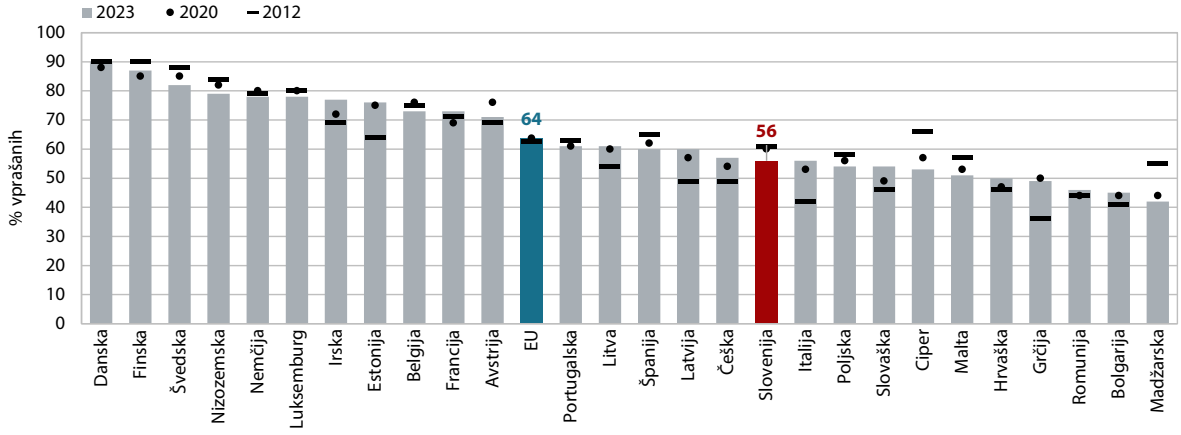

Vir: Transparency International (2024). Opomba: Vrednost indeksa med 0 in 100, 0 pomeni visoko koruptivnost države, vrednost 100 pa državo, kjer ni bilo zaznane korupcije. V oklepaju je navedena uvrstitev med državami EU.

[1] Večina virov za pripravo indeksa zaznave korupcije je na podlagi raziskav ter anket iz prve polovice leta 2023.

Svetovni indeks miru 5.6

Po svetovnem indeksu miru[1] se je Slovenija tudi v letu 2023 uvrstila med najmirnejše države sveta in tako ostala v okviru cilja SRS za leto 2030. Slovenija je bila v zadnjem desetletju v svetovnem merilu ena najmirnejših držav. Leta 2023 se je uvrstila na 8. mesto med 163 državami sveta in na 5. mesto med državami EU, svojo uvrstitev pa je v primerjavi s predhodnim letom nekoliko poslabšala. Med deset najboljših držav sveta se je znova uvrstila na področju militarizacije (5. mesto) ter družbene varnosti in zaščite (8. mesto), nižje pa se je uvrstila na področju notranjih in mednarodnih konfliktov (41. mesto). K temu sta prispevali še vedno nekoliko slabši oceni odnosov s sosednjimi državami in intenzivnosti organiziranih notranjih sporov. V zadnjih desetih letih ima nekoliko slabšo oceno tudi pri številu varnostnega osebja in policije na 100.000 prebivalcev.[2] Kljub temu so ti kazalniki v primerjavi z drugimi državami relativno dobro ocenjeni, nakazujejo pa posamezne pomanjkljivosti, ki bistveno ne vplivajo na oceno miru v državi. Po svetovnem indeksu miru je Evropa tudi v letu 2023 ostala najmirnejša regija na svetu, saj je bilo med prvimi desetimi najmirnejšimi državami sveta kar sedem evropskih (od tega pet članic EU). Bližnji vzhod in Severna Afrika (MENA) sta bila najbolj nemirna regija na svetu. Islandija je še naprej najmirnejša država sveta, Afganistan pa najmanj. Od leta 2014 povprečna raven miru v državah upada, vrzel med najbolj in najmanj mirnimi državami se povečuje.[3] Na to vplivajo številni dejavniki, v zadnjem obdobju tudi pandemija covida-19 (politični in družbeni nemiri) ter vojni v Ukrajini in na Bližnjem vzhodu. Poleg Evrope in njene soseščine se konflikti stopnjujejo tudi v drugih regijah, število smrtnih žrtev zaradi konfliktov se povečuje, v številnih državah pa se povečuje politična nestabilnost (IEP, 2023a).

Tabela: Svetovni indeks miru, Slovenija

	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Cilj SRS za 2030
Uvrstitev med 163 državami sveta												Uvrstitev med najboljših 10 držav na svetu in najboljših 5 v EU
Setovni indeks miru	4	7	10	8	9	10	6	6	5	4	8	
Število točk												
Svetovni indeks miru	1,350	1,390	1,384	1,342	1,339	1,354	1,319	1,308	1,298	1,310	1,334	
Militarizacija	1,19	1,42	1,40	1,24	1,20	1,28	1,21	1,19	1,15	1,15	1,23	
Družbena varnost in zaščita	1,37	1,32	1,32	1,30	1,33	1,33	1,30	1,29	1,30	1,33	1,34	
Domači in mednarodni konflikti	1,44	1,46	1,46	1,46	1,45	1,44	1,43	1,41	1,40	1,40	1,40	

Vir: IEP (2023b). Opomba: Število točk od 1 do 5, manj je bolje.

Slika: Svetovni indeks miru za leto 2023, države EU

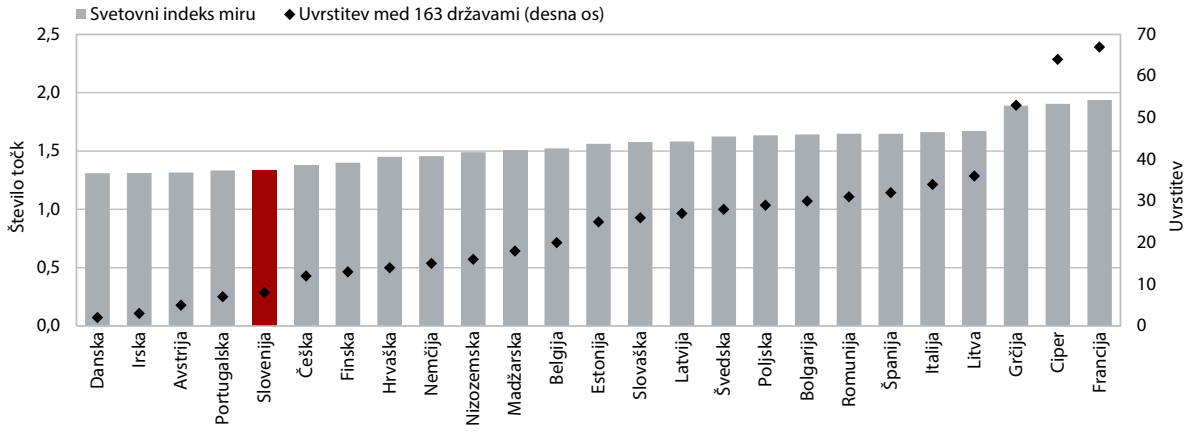

Vir: IEP (2023b). Opomba: Podatki so za 25 držav članic EU (ni podatkov za Malto in Luksemburg); število točk od 1 do 5, manj je bolje.

[1] Inštitut za ekonomijo in mir v sodelovanju z The Economist Intelligence Unit (EIU) vsako leto pripravi svetovni indeks miru, ki ocenjuje države glede na raven miru v posamezni državi. Indeks sestavlja 23 kvalitativnih in kvantitativnih kazalnikov na lestvici 1–5, združenih v tri področja: militarizacija države (6 kazalnikov), družbena varnost in zaščita (11 kazalnikov), notranji in mednarodni konflikti (6 kazalnikov). V izračun indeksa za leto 2023 so vključeni podatki vse od leta 2018 pa do marca 2023.

[2] Kazalnik spada na področje družbene varnosti in zaščite. Tudi po podatkih Eurostata (2024) o številu policistov na 100.000 prebivalcev se je Slovenija leta 2021 (zadnji razpoložljivi podatek) uvrščala v drugo polovico držav EU.

[3] Skupna ocena indeksa se poslabšuje. Leta 2023 se je vrednost indeksa izboljšala v 84 državah, poslabšala pa v 79, a so poslabšanja večja od izboljšav.

Delež oseb, ki so poročale o težavah s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem v svojem bivalnem okolju 5.7

Delež oseb[1] v Sloveniji, ki so poročale, da imajo v svojem bivalnem okolju težave s kriminalom, vandalizmom ali nasiljem, je bil leta 2023 najmanjši doslej in je v okviru cilja SRS. Znašal je 6,8 %, vseskozi je bil tudi pod povprečjem EU. Na pojav kriminalitete največkrat vplivajo socialnoekonomski dejavniki, pa tudi družbena klima, bolj je prisoten v urbanih okoljih. V večini regij se je v letu 2023 zmanjšal delež gospodinjstev, ki so poročala o težavah s kriminalom v svojem bivalnem okolju, najmanjši je bil v primorsko-notranjski regiji (SURS, 2024b). Jugovzhodna Slovenija je še naprej izstopala z največjim deležem, ki je za okoli 70 % presegal slovensko povprečje, a se zmanjšuje že od leta 2019, ko je bil največji doslej. Slovensko povprečje so leta 2023 presegale še obalno-kraška, osrednjeslovenska in posavska regija, na slovenskem povprečju pa je bila pomurska regija. V primerjavi z letom 2020 se je delež najbolj zmanjšal v primorsko-notranjski in posavski regiji. Osrednjeslovenska regija ima območja, ki so najbolj urbanizirana v Sloveniji, s tem pa so možnosti za pojav kriminala večje. Pomembni dejavniki, ki prispevajo k zmanjševanju kriminalitete, so boljša kakovost življenja družin v skupnosti (preprečevanje in zmanjševanje revščine in socialne izključenosti), kakovostno izvajanje vzgojno-izobraževalnega dela v šolah ter širša organiziranost družbenega življenja in nadzora v lokalni skupnosti (Meško in Sotlar, 2012).

Slovenija je varna država, kar pozitivno vpliva na kakovost življenja. Rezultati Evropske družboslovne raziskave kažejo, da se je v obdobju 2010–2020 delež anketiranih, ki so imeli osebno izkušnjo z vlomi ali fizičnim napadom, gibal od 9 do 11 % in je bil po podatkih za leto 2020[2] (10 %) nekoliko manjši od povprečja EU-19 (11 %).[3] Leta 2023 je o njej poročalo 8 % anketiranih, kar je najmanj doslej (CJMMK, 2024). Poleg neposrednih izkušenj s kriminaliteto na kakovost življenja ljudi vpliva tudi občutek ogroženosti v njihovem življenjskem okolju, ki je bil v Sloveniji vseskozi manj pogost kot v povprečju držav, ki so vključene v raziskavo. Po podatkih za leto 2020 se je 94 % (EU-19: 76 %) vprašanih počutilo varne, kadar so zvečer sami hodili po svoji soseski, leta 2023 pa 95 %, kar je največ doslej.

Tabela: Kriminal, vandalizem ali nasilje v bivalnem okolju, v %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2023	Cilj SRS za 2030
Slovenija	9,3	8,6	8,1	9,1	10,1	9,2	8,5	8,0	7,9	8,0	7,3	6,8	< 10 %
EU	13,1	13,2	12,8	14,1	13,6	13,2	12,5	11,5	11,5	11,0	10,7	n. p.	

Vir: Eurostat (2024).

Slika: Kriminal, vandalizem ali nasilje v bivalnem okolju, 2020 in 2023

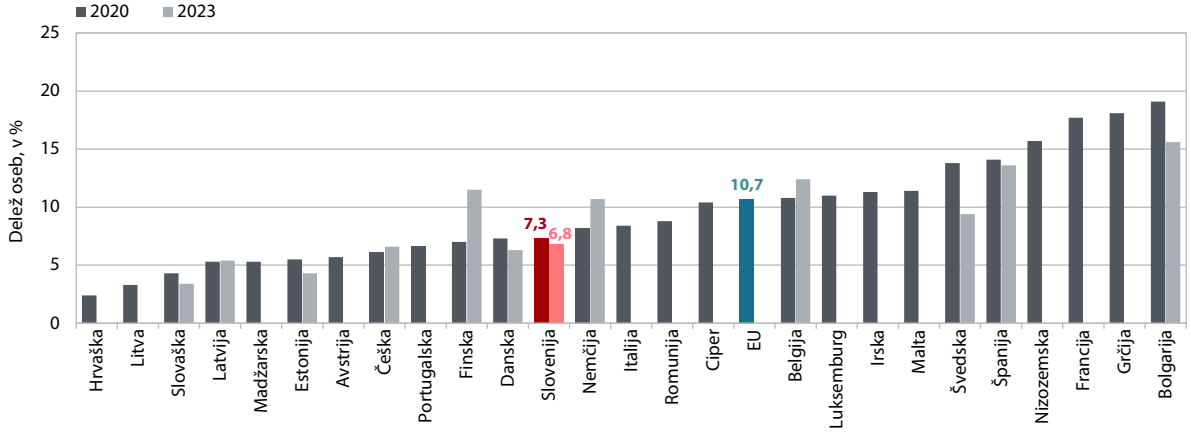

Vir: Eurostat (2024). Opomba: Za leto 2020 so podatki na voljo za 26 držav (razen Poljske), za leto 2023 pa le za 12 držav.

[1] Enota, ki jo opisujejo podatki Ankete o življenjskih pogojih (EU-SILC), so zasebna gospodinjstva in osebe, ki živijo v teh gospodinjstvih. Podatki Eurostata se nanašajo na osebe (podatek na ravni gospodinjstva pripišejo vsem osebam iz gospodinjstva), podatki SURS (regionalni pregled) pa na gospodinjstva.

[2] Podatki za leto 2020 so bili zaradi epidemije pridobljeni v dveh obdobjih: v času od 18. 9. do 19. 10. 2020 in od 1. 6. do 31. 8. 2021.

[3] Prikaz skupnega povprečnega rezultata izbranih držav ne glede na velikost nacionalnih vzorcev ali velikost države (Avstrija, Bolgarija, Češka, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Hrvaška, Italija, Litva, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovenija, Slovaška, Španija in Švedska).

Izdatki za uradno razvojno pomoč 5.8

Izdatki za uradno razvojno pomoč so se v letu 2022 močno povečali, a so še nižji od mednarodno sprejetih zavez.[1] Uradna razvojna pomoč je podpora razvitih držav trajnostnemu razvoju držav v razvoju. Slovenija je za razvojno pomoč namenila 159,66 milijona evrov oziroma 63 % več kot leto prej, s čimer je precej povečala delež bruto nacionalnega dohodka (BND),[2] namenjenega za to področje, ki pa je močno pod povprečjem EU. Uradni izdatki (0,29 % BND) pa so se precej približali mednarodno sprejetim zavezam, v skladu s katerimi bi si Slovenija morala prizadevati za povečanje deleža za uradno razvojno pomoč na 0,33 % BND do leta 2030.

Na povečanje in strukturo sredstev uradne razvojne pomoči je v letu 2022 pomembno vplivala vojna v Ukrajini. Razvojna pomoč je seštevek večstranske pomoči (prispevki za redno delovanje mednarodnih organizacij) in dvostranske pomoči.[3] V letih 2020 in 2021 je na obseg sredstev pomoči zelo vplivala pandemija covida-19. Precej se je povečal obseg sredstev za dvostransko humanitarno pomoč, v letu 2021 pa so se izrazito povečala tudi sredstva, namenjena pomoči projektne narave (donacija cepiv za covid-19). V letu 2022 se je zaradi zmanjšanja povpraševanja po donacijah cepiv zmanjšala pomoč projektne narave, znova so bila manjša sredstva za ozaveščanje o pomenu mednarodnega razvojnega sodelovanja. Več kot podvojila pa se je vrednost razpoložljive dvostranske pomoči (na 79,2 mio EUR), saj so se zaradi vojne v Ukrajini izrazito povečala sredstva za oskrbo beguncev in migrantov v Sloveniji (za 1.115 % na 23,9 mio EUR, kar predstavlja 30 % razpoložljive dvostranske pomoči). Velik delež dvostranske pomoči je bil namenjen tudi odpisu dolga nekaterim afriškim državam[4] (26 %) in oprostitvam šolnin in štipendij (20 %), za katere je Slovenija v zadnjih letih namenjala največ sredstev. Precej se je povečal tudi obseg sredstev za humanitarno pomoč, največji delež je bil namenjen nujni pomoči. V letu 2022 je Slovenija največ razpoložljive dvostranske pomoči[5] (32 %) namenila državam v razvoju (geografsko nerazporejeno), zlasti za oskrbo beguncev in migrantov iz Ukrajine. Sledijo države podsaharske Afrike (29 %) in države Zahodnega Balkana (24 %), ki so v preteklih letih prejele največ te pomoči. Že peto leto zapored se je povečal tudi obseg večstranske pomoči, kjer je največ (86 %) pomoči, namenjene razvojnemu sodelovanju v okviru EU, a je na povečanje obsega sredstev za uradno razvojno pomoč v letu 2022 pomembneje vplivala rast dvostranske razvojne pomoči, predvsem zaradi povečanja sredstev za oskrbo beguncev in migrantov v Sloveniji (MZEZ, 2023c).

Tabela: Delež BND za uradno razvojno pomoč, v %

	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Slovenija	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,12	0,15	0,19	0,16	0,16	0,17	0,17	0,19	0,29
EU	0,42	0,44	0,43	0,40	0,39	0,38	0,42	0,49	0,47	0,43	0,41	0,50	0,49	0,58

Vir: Eurostat (2024).

Slika: Delež BND za uradno razvojno pomoč v državah EU v letu 2022

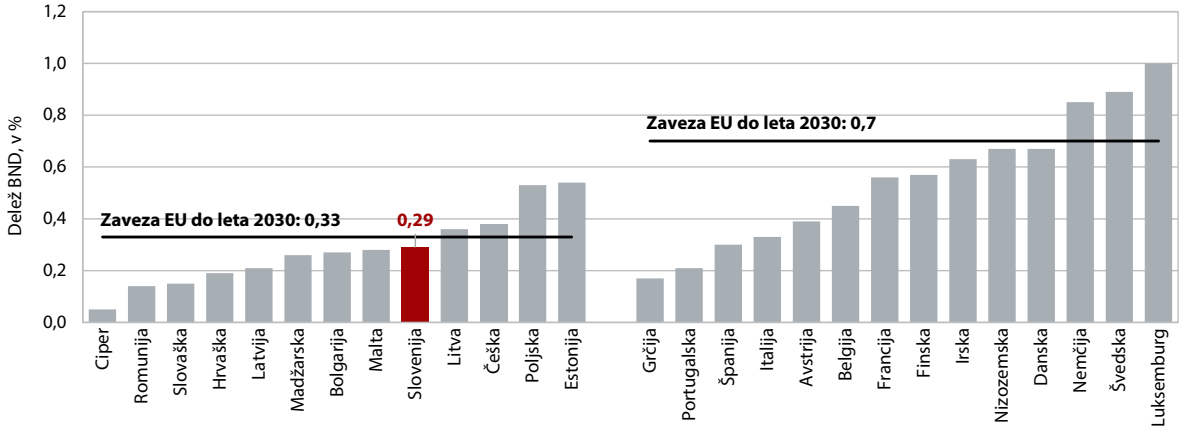

Vir: OECD (2024d).

[1] Cilj držav članic, ki so v EU vstopile pred letom 2002, je 0,7 % BND za uradno razvojno pomoč, cilj držav članic, ki so v EU vstopile po letu 2002, pa 0,33 % BND.
[2] Izdatki so se nesorazmerno povečali tudi leta 2016 (migracijska gibanja zaradi razmer na Bližnjem vzhodu) in leta 2021 (donacija cepiv).
[3] Za dvostransko pomoč je bilo v letu 2022 namenjenih 82,31 mio EUR. Je seštevek razpoložljive dvostranske pomoči (razvojna pomoč v ožjem pomenu (71,24 mio EUR) in humanitarna pomoč (7,95 mio EUR)) ter administrativnih stroškov (3,13 mio EUR).
[4] Odpis obresti klirinškega dolga Angoli ter odpis dolga preko Mednarodnega denarnega sklada Sudanu in Somaliji v letu 2022.
[5] Prednostne regije razvojnega sodelovanja so (i) Zahodni Balkan (Črna gora, Severna Makedonija, Bosna in Hercegovina, Srbija, Kosovo in Albanija), (ii) evropsko sosedstvo ter (iii) podsaharska Afrika.

Literatura in viri

ACS. (2021). Letni program izobraževanja odraslih LPIO 2020. Poročilo o uresničevanju. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.acs.si/digitalna-bralnica/letni-program-izobrazevanja-odraslih-2020-porocilo-o-uresnicevanju/

ACS. (2022). Letni program izobraževanja odraslih LPIO 2021. Poročilo o uresničevanju. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.acs.si/digitalna-bralnica/letni-program-izobrazevanja-odraslih-2021-porocilo-o-uresnicevanju/

ACS. (2023a). Letni program izobraževanja odraslih 2022. Poročilo o uresničevanju. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.acs.si/wp-content/uploads/2023/08/Letni_program_izobrazevanja_odraslih_2022.pdf

ACS. (2023b). Ljubljanski manifest o branju na višji ravni – za spreminjanje bralnih navad. Pridobljeno s https://www.acs.si/aktualno/novice/ljubljanski-manifest-o-branju-na-visji-ravni-za-spreminjanje-bralnih-navad/

AJPES. (b. d.-a). Objave v postopkih zaradi insolventnosti. Ljubljana: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve. Pridobljeno s https://www.ajpes.si/Uradne_objave/eObjave_v_postopkih_zaradi_insolventnosti/Splosno

AJPES. (b. d.-b). Statistični podatki iz bilance stanja in izkaza poslovnega izida za gospodarske družbe. Ljubljana: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve.

ARIS. (2024). Podatki o mladih raziskovalcih [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.

ARRS. (2023). Letno poročilo 2022. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.aris-rs.si/sl/analize/publ/inc/23/LP-ARRS-2022-sl.pdf

ARSO. (2023). Kakovost zraka v Sloveniji v 2022, str. 171. Ljubljana: ARSO. Pridobljeno s http://rte.arso.gov.si/zrak/kakovost%20zraka/poro%c4%8dila%20in%20publikacije/porocilo_2022_Merged.pdf

ARSO. (2024a). Državne evidence emisij onesnaževal zraka; interni vir [predhodni podatki]. Ljubljana: ARSO.

ARSO. (2024b). Izpostavljenost delcem in ozonu; interni vir. Ljubljana: ARSO.

ARSO. (2024c). Izpusti TGP po kategorijah virov - preliminarni podatki [neobjavljeni podatki]. ljubljana: Agencija RS za okolje.

ARSO. (2024d). Kazalci okolja v Sloveniji. Pridobljeno s http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/kazalci-okolja-v-sloveniji

ARSO. (2024e). Podnebne značilnosti leta 2023. Ljubljana. Pridobljeno s https://www.meteo.si/met/sl/climate/current/climate_year/

AVP. (2023). Pregled stanja varnosti cestnega prometa v letu 2022. Ljubljana: Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno s https://www.avp-rs.si/wp-content/uploads/2023/04/analiza-in-pregled-stanja-varnosti-cestnega-prometa-v-letu-2022.pdf

AVP. (2024). Pregled stanja varnosti cestnega prometa v letu 2023. Ljubljana: Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. Pridobljeno s https://www.avp-rs.si/wp-content/uploads/2024/02/stanje-prometne-varnosti-2023_uradni-podatki.pdf

Barca, F. (2009). An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations (Barca Report). Pridobljeno s https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/agenda-reformed-cohesion-policy-place-based-approach-meeting-european-union_en

Bertelsmann. (2022). Sustainable governance indicators [podatkovna baza]. Guntersloh: Bertelsmann Stiftung. Pridobljeno s https://www.sgi-network.org/2022/

Bom. P. R, in Ligthart, J. E. (2014). What Have We Learned From Three Decades Of Research On The Productivity Of Public Capital?, 28(5); str. 889–916.

Bontadini, F., Corrado, C., Haskel, J., Iommi, M. in Jona-Lasinio, C. (2023). EUKLEMS & INTANProd: industry productivity accounts with intangibles. Pridobljeno s https://euklems-intanprod-llee.luiss.it/wp-content/uploads/2023/02/EUKLEMS_INTANProd_D2.3.1.pdf

Börsch-Supan, A. (2013). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4, [Data set]. SHARE–ERIC. https://doi.org/10.6103/SHARE.W4.111

Börsch-Supan, A. (2017). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 6, [Data set]. SHARE–ERIC. https://doi.org/10.6103/SHARE.W6.600

Börsch-Supan, A. (2022). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 8, Različica 8.0.0 [Data set]. SHARE-ERIC. https://doi.org/10.6103/SHARE.W8.800

Brand, C., Coenen, G., Hutchinson, J. in Saint Guilhem, A. (2023). The macroeconomic implications of the transition to a low-carbon economy. Pridobljeno s https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2023/html/ecb.ebart202305_01~a6ff071a65.en.html

Bratuž Ferk, B. (2023). Projekcije EUROPOP2023 in demografska slika Slovenije [kratke analize]. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/2023_9_Bratuz_Ferk/Projekcije_EUROPOP2023_in_demografska_slika_Slovenije_.pdf

BS. (2023a). Mesečna informacija o poslovanju bank, različne številke. Ljubljana: Banka Slovenije. Pridobljeno s https://www.bsi.si/financna-stabilnost/mesecna-informacija-o-poslovanju-bank

BS. (2023b). Poročilo o finančni stabilnosti, Oktober 2023. Ljubljana: Banka Slovenije. Pridobljeno s https://bankaslovenije.blob.core.windows.net/publication-files/porocilo-o-financni-stabinosti_okt_23.pdf

BS. (2024a). Bilten Banke Slovenije, različne številke. Ljubljana: Banka Slovenije. Pridobljeno s https://www.bsi.si/publikacije/statisticna-porocila/bilten-banke-slovenije

BS. (2024b). Podatkovne serije Banke Slovenije. Ljubljana. Pridobljeno s https://px.bsi.si/pxweb/sl/serije_slo/

Bučar, M., Černigoj, M., Lipnik, B., Jaklič, A., Stare, M., Udovič, B., … Štrukelj, P. (2022). Vrednotenje delovanja SRIP-ov v obdobju 2017-2021. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Fakulteta za management Univerze na Primorskem. Pridobljeno s https://www.fdv.uni-lj.si/obremenitve/projektdokument.aspx?idp=4404&id=225

C3S. (2024). Warmest December concludes warmest year on record. Monthly Climate Bulletin. The Copernicus Climate Change Service. Pridobljeno s https://climate.copernicus.eu/warmest-december-concludes-warmest-year-record

Caprirolo, G. (2023, junij). Prihodnost dela – rezultati srednje in dolgoročnih napovedi potreb trga dela do leta 2037. Predstavljeno na Konferenca Potrebe trga dela v naslednjih 15 letih, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Brdo pri Kranju. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/Potrebe-trga-dela-do-2037.pdf

Cedefop. (2022). European skills and jobs survey. Solun: Cedefop. Pridobljeno s https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-jobs-survey/data

Circle Economy Foundation. (2024). The Circularity Gap Report 2024. Pridobljeno s https://www.circularity-gap.world/2024

CJMMK. (2022). SJM 2002–2020 - Evropska družboslovna raziskava (ESS). Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

CJMMK. (2024). SJM 2002–2023 - Evropska družboslovna raziskava (ESS) [interno gradivo]. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

CJVT. (2023). Projekti CJVT. Pridobljeno s https://www.cjvt.si/novice/#vse

Climate Action Network Europe. (2024). Paris Pact Payof. Spending up the green transition for socio-economic co-benefits. Bruselj. Pridobljeno s https://caneurope.org/content/uploads/2024/01/CAN-Europe-co-benefits-of-climate-action_REPORT.pdf

CNVOS. (b. d.). Števec kršitev resolucije o normativni dejavnosti. Pridobljeno 20. 3. 2024 s https://www.cnvos.si/stevec-krsitev/

Coenen, G., Priftis, R. in Lozej, M. (2023). Macroeconomic Effects of Carbon Transition Policies: An Assessment Based on the Ecb's New Area-Wide Model with a Disaggregated Energy Sector. Pridobljeno s https://www.ssrn.com/abstract=4451815

CompNet. (2022). User Guide for the 9th Vintage of the CompNet Dataset. Pridobljeno s https://www.comp-net.org/fileadmin/_compnet/user_upload/9th_Vintage_User_Guide_final_102023.pdf

Cupak, A., Ciaian, P. in Kancs, D. (2023). Comparing the Immigrant-Native Pay Gap. *JRC Working Papers in Economics and Finance*, *2023/3*.

Černič, I. (2020). *Metodološko pojasnilo. Izdatki in viri financiranja programov socialne zaščite*. Ljubljana: SURS.

Damijan, S. in Damijan, J. P. (2019). Corporate governance in Slovenia: Working at last? *Corporate Governance and Organizational Behaviour Review*, 3(2), 40–51.

dealroom.co, Google for Startups, atomico in Credo. (2022). Central and Eastern European startups 2022. Pridobljeno s https://dealroom.co/reports/central-and-eastern-european-startups-2022

DIH. (2023). Napovedovanje potreb po kadrih na področju digitalnih profilov. Ljubljana: Digitalno inovacijsko stičišče Slovenije. Pridobljeno s https://dihslovenia.si/assets/images/Napovedovanje-potreb-po-kadrih-na-podro%C4%8Dju-digitalnih-profilov-2023.pdf

Direktiva 2009/28/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. aprila 2009 o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov, spremembi in poznejši razveljavitvi direktiv 2001/77/ES in 2003/30/ES. (2009). Uradni list Evropske unije L 140/16. Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=celex%3A32009L0028

Direktiva o zelenih trditvah. (2023).

DKOM. (2023). Poročilo o delu Državne revizijske komisije za leto 2022. Ljubljana: Državna revizijska komisija. Pridobljeno s https://www.dkom.si/mma/Poro__ilo_o_delu_2022.pdf/2023062112023749/?m=1687341757

Domadenik Muren, P., Franca, V., Redek, T. in Zalaznik, M. (2023). Primarna raziskava vseživljenjskega učenja v podjetjih. Koper, Ljubljana: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Andragoški center Slovenije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo. Pridobljeno s https://www.pef.upr.si/mma/Primarna_raziskava_VZU_v_podjetih.pdf/2023013113290663/?m=1675168146

Državni center za storitve zaupanja. (b. d.). Spletna prijava in e-podpis SI-PASS. Pridobljeno 9. 2. 2024 s https://www.si-trust.gov.si/sl/si-pass/

DVK. (2023). Volitve in referendumi. Ljubljana: Državna volilna komisija. Pridobljeno s https://www.dvk-rs.si/

DZHW. (2021). Eurostudent Database. Hannover: German Centre for Higher Education Research and Science Studies. Pridobljeno s https://database.eurostudent.eu/drm/

E3 Modelling. (2024). GEM-E3. Pridobljeno 19. 3. 2024 s https://e3modelling.com/modelling-tools/gem-e3/

EAPN. (2022). EAPN 2021 Poverty watch report. Bruselj: European Anti-poverty Network. Pridobljeno s https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2022/06/eapn-POVERTY-WATCH-REPORT-FINAL-6-5423.pdf

EBA. (2024). EBA Dashboard - Q3 2023. Pridobljeno 16. 1. 2022 s https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/Risk%20dashboard/Q3%202022/1050803/EBA%20Dashboard%20-%20Q3%202022.pdf

ECB. (2024). ECB Statistical Data Warehouse [podatkovna baza]. Frankfurt: Evropska centralna banka. Pridobljeno s https://sdw.ecb.europa.eu/

EEA. (2023a). Harm to human health from air pollution in Europe, burden of disease 2023. Pridobljeno s https://www.eea.europa.eu/publications/harm-to-human-health-from-air-pollution

EEA. (2023b). Trends and projections in Europe 2023. EAA Report 07/2023. Luxembourg: European Environment Agency. Pridobljeno s https://www.google.com/search?q=h&oq=h&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIGCAEQRRg8MgYIAhBFGDwyBggDEEUYPDIGCAQQRRg8MgYIBRBFGDyoAgCwAgA&sourceid=chrome&ie=UTF-8

EEA. (2024). Slovenia - air pollution country fact sheet. Pridobljeno s https://www.eea.europa.eu/themes/air/country-fact-sheets/2023-country-fact-sheets/slovenia-air-pollution-country

EESO. (2023). Stop ageism: EESC urges EU and Member States to create new strategy for older persons. Pridobljeno s https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/press-releases/stop-ageism-eesc-urges-eu-and-member-states-create-new-strategy-older-persons

EIB. (2023). EIB Investment Survey. Luxembourg: Evropska investicijska banka. Pridobljeno s https://data.eib.org/eibis/graph

EIGE. (2021). Gender Equality Index 2021: Health. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2021-health

EIGE. (2023a). Gender Equality Index 2023: Slovenia. Vilna: Evropski inštitut za enakost spolov. Pridobljeno s https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/country/SI

EIGE. (2023b). Gender Equality Index 2023: Towards a green transition in transport and energy. Publications Office of the European Union. Pridobljeno s https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-equality-index-2023-towards-green-transition-transport-and-energy?language_content_entity=en

EIGE. (2024). Gender Statistics Database. Vilnius: European Institute for Gender Equality. Pridobljeno s https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs

EIU. (2023). Democracy Index 2022. Frontline democracy and the battle for Ukraine. London: Economist Intelligence Unit. Pridobljeno s https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/

EK. (2019). Evropski zeleni dogovor. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0015.02/DOC_1&format=PDF

EK. (2020). Strategija za trajnostno in pametno mobilnost – usmerjanje evropskega prometa na pravo pot za prihodnost. Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0789&from=FR

EK. (2021a). Declaration on the EU Startup Nations Standard of Excellence. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/24-eu-member-states-commit-digital-day-take-action-support-growth-eu-startups

EK. (2021b). Nova strategija EU za gozdove do leta 2030. Evropska komisija. Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:0d918e07-e610-11eb-a1a5-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF

EK. (2022a). 2022 Report on Gender Equality in the EU. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://data.europa.eu/doi/10.2838/94579

EK. (2022b). Direktiva Evropskega Parlamenta in Sveta o kakovosti zunanjega zraka in čistejšem zraku za Evropo (prenovitev). Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0542

EK. (2022c). Evropski semester 2022: Poročilo o državi – Slovenija 2022. Bruselj. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/document/download/9019d2b6-ed44-4ac2-bbd7-f1e8fc85163d_sl?filename=2022-european-semester-country-report-slovenia_sl.pdf

EK. (2022d). Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on ambient air quality and cleaner air for Europe (recast). Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A542%3AFIN

EK. (2022e). Questions and Answers on New Air Quality Rules. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_6348

EK. (2023a). Autumn 2023 Economic Forecast: A modest recovery ahead after a challenging year. Evropska komisija. Pridobljeno s https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/autumn-2023-economic-forecast-modest-recovery-ahead-after-challenging-year_en

EK. (2023b). DESI 2023 dashboard for the Digital Decade. Pridobljeno 9. 2. 2023 s https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts

EK. (2023c). Ecolabel facts and figures. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel-home/business/ecolabel-facts-and-figures_en

EK. (2023d). Education and Training Monitor 2023. Country reports. Slovenia. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2023/en/country-reports/slovenia.html

EK. (2023e). eGovernment Benchmark. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2023

EK. (2023f). EMAS - Environment - European Commission. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/environment/emas/emas_registrations/statistics_graphs_en.htm

EK. (2023g). Employment and Social Developments in Europe, Quarterly review November 2023. Luxembourg: Publication Office of the European Union. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8573&furtherPubs=yes

EK. (2023h). European innovation scoreboard 2023. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en

EK. (2023i). Evropski semester 2023: Poročilo o državi – Slovenija 2023. Bruselj. Pridobljeno s https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52023SC0624&amp%3Bqid=1686127911343

EK. (2023j). Poročilo o stanju pravne države za leto 2023. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2023-rule-law-report_en

EK. (2023k). Short-term outlook for EU agricultural markets in 2023 and 2024. Autumn 2023, Edition N°37. Bruselj. Pridobljeno s https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-10/short-term-outlook-autumn-2023_en.pdf

EK. (2023l). *The 2023 EU justice scoreboard*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en

EK. (2024a). 2024 Ageing Report: updated projections for pension, health care, long-term care and education expenditure (2022-2070) / Draft version of The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2022–2070). EK.

EK. (2024b). European Road Safety Observatory - European Commission. Pridobljeno s https://road-safety.transport.ec.europa.eu/european-road-safety-observatory_en

EK. (2024c). Priporočila v zvezi s cilji za leto 2040, da se doseže podnebna nevtralnost do leta 2050. Evropska komisija. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/news/recommendation-2040-target-reach-climate-neutrality-2050-2024-02-06_sl

EK, EACEA in Eurydice. (2022). Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe 2022: overview of major reforms since 2015. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://data.europa.eu/doi/10.2797/479169

EK, Eurostat. (2013). *Revision of the European Standard Population: Report of Eurostat's task force : 2013 edition.* Luksemburg: EU. Pridobljeno s https://data.europa.eu/doi/10.2785/11470

EMN. (2022). Attracting and retaining international researchers. Bruselj: Evropska migracijska mreža. Pridobljeno s https://emm.si/wp-content/uploads/EMN_inform_international_researchers.2022_final.pdf

EP. (2021a). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 6. oktobra 2021 o vplivu nasilja v družini in pravic do varstva in vzgoje na ženske in otroke (2019/2166(INI)). Pridobljeno s https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0406_SL.html

EP. (2021b). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 16. septembra 2021 s priporočili Komisiji o opredelitvi nasilja na podlagi spola kot novega področja kriminala, vključenega na seznam iz člena 83(1) PDEU (2021/2035(INL)). Pridobljeno s https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0388_SL.html

EPO. (2024). Patent Index 2023. München: European Patent Office. Pridobljeno s https://www.epo.org/en/about-us/statistics/patent-index-2023

ESČP. (2024). Analysis of statistics 2023. Strasbourg: Evropsko sodišče za človekove pravice. Pridobljeno s https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-analysis-2023-eng

ESNA. (2022). Startup Nations Standard Scoreboard 2022. Baseline Version. Pridobljeno s https://esnalliance.eu/wp-content/uploads/2023/01/ESNA-Baseline-Report-Executive-Summary.pdf

ESPON. (2020a). Policy Brief: Structural change in coal phase-out regions. Luxembourg: ESPON. Pridobljeno s https://www.espon.eu/structural-change

ESPON. (2020b). Technological Transformation & Transitioning of Regional Economies. Luxembourg: ESPON. Pridobljeno s https://www.espon.eu/transregecon

ESS. (2024). Ekonomsko-socialni svet > Aktualno. Pridobljeno 30. 1. 2024 s http://www.ess.si/ess/ess-si.nsf/ekonomsko-socialni-svet/seja%20Ekonomsko-socialnega%20sveta

EUIPO. (2024a). EUIPO Statistics for Community Designs. Alicante: European Union Intellectual Property Office. Pridobljeno s https://www.euipo.europa.eu/en/the-office/about-us/what-we-do/statistics

EUIPO. (2024b). EUIPO Statistics for European Union Trade Marks. Alicante: European Union Intellectual Property Office. Pridobljeno s https://www.euipo.europa.eu/en/the-office/about-us/what-we-do/statistics

Eurobarometer. (2009). Special Eurobarometer 317 – Discrimination in the EU in 2009. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/773

Eurobarometer. (2012). Special Eurobarometer 393 – Discrimination in the EU in 2012. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1043

Eurobarometer. (2015). Special Eurobarometer 437 – Discrimination in the EU in 2015. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2077

Eurobarometer. (2018a). Special Eurobarometer 471 – Fairness, inequality and inter-generational mobility. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2166

Eurobarometer. (2018b). Special Eurobarometer 472 – Sport and physical activity – marec 2018. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2164

Eurobarometer. (2019). Special Eurobarometer 493 – Discrimination in the European Union. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251

Eurobarometer. (2021). Special Eurobarometer 514 – Justice, Rights and Values. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2269

Eurobarometer. (2022a). Flash Eurobarometer 503: Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2752

Eurobarometer. (2022b). Flash Eurobarometer 504: Perceived independence of the national justice systems in the EU among companies. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2290

Eurobarometer. (2022c). Special Eurobarometer 519 – Integration of Immigrants in the European Union. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2276

Eurobarometer. (2022d). Special Eurobarometer 525 – Sport and physical activity – april 2022–may 2022. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668

Eurobarometer. (2023a). European Year of Skills - Skills shortages, recruitment and retention strategies in small and medium-sized enterprises. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2994

Eurobarometer. (2023b). Flash Eurobarometer 524 – Businesses' attitudes towards corruption in the EU. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2969

Eurobarometer. (2023c). SMEs and skills shortages. Flash Eurobarometer 537. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://data.europa.eu/data/datasets/s2961_fl537_eng?locale=en

Eurobarometer. (2023d). Special Eurobarometer 534 – Citizens' attitudes towards corruption in the EU in 2023. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2968

Eurobarometer. (2023e). Special Eurobarometer 535 – Discrimination in the European Union. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972

Eurobarometer. (2023f). Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022–2023. Bruselj: Evropska Komisija. Pridobljeno s https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872

Eurobarometer. (2024). Standard Eurobarometer – raziskave v obdobju 2004–2023. Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s https://data.europa.eu/data/datasets?query=standard%20eurobarometer&locale=en

Eurofound. (2018). Societal change and trust in institutions. Luxembourg: Urad za publikacije Evropski unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18036en.pdf

Eurofound. (2021). Wealth distribution and social mobility. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20034en.pdf

Eurofound. (2022). Working conditions in the time of COVID-19: Implications for the future, European Working Conditions Telephone Survey 2021 series. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef22012en.pdf

Eurofound. (2023a). Measuring key dimensions of industrial relations and industrial democracy. 2023 update. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/2023-12/ef23008en.pdf

Eurofound. (2023b). Psychosocial risks to workers' well-being: Lessons from the COVID-19 pandemic, European Working Conditions Telephone Survey 2021 series. (Luxembourg.).

Eurofound. (2024a). European Working Conditions Telephone Survey 2021. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/en/data

Eurofound. (2024b). Living, working and COVID-19 e-survey [podatkovni portal]. Pridobljeno s https://www.eurofound.europa.eu/en/data-catalogue/living-working-and-covid-19-e-survey

Eurostat. (2022). Sustainable development in the European Union – 2022 edition. Bruselj: Eurostat. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-flagship-publications/-/ks-09-22-019

Eurostat. (2023a). SDG Country overview. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/sdg-country-overview/

Eurostat. (2023b). Sustainable development in the European Union – 2023 edition. Bruselj: Eurostat. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/16817772/KS-04-23-184-EN-N.pdf/845a1782-998d-a767-b097-f22ebe93d422?version=2.0&t=1688373085450

Eurostat. (2024). Eurostat [podatkovna baza]. Luxembourg: Eurostat. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/eurostat/data/database

FESE. (2024). FESE Monthly statistics. Pridobljeno 20. 12. 2021 s https://www.fese.eu/statistics/

FF UL. (2024). Evidenca funkcionalno razvrednotenih območij. Ljubljana: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Fiskalni svet. (2022). Financiranje podnebnega prehoda v Sloveniji: dosedanja gibanja in ocena prihodnjih potreb. Pridobljeno s https://www.fs-rs.si/financiranje-podnebnega-prehoda-v-sloveniji-dosedanja-gibanja-in-ocena-prihodnjih-potreb/

Forbici, G., Divjak, T., Kronegger, S. in Škrl Marega, M. (2015). Vključevanje javnosti v pripravo predpisov. Priročnik za načrtovanje in izvajanje posvetovalnih procesov. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo. Pridobljeno s https://www.stopbirokraciji.gov.si/fileadmin/user_upload/mju/Boljsi_predpisi/Vkljucevanje_javnosti/Prirocnik-vkljucevanje_javnosti.pdf

FRA. (2021). Crime, safety and victims' rights – Fundamental Rights Survey. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights_en.pdf

FŠ. (2023). SLOfit 2023. Ljubljana: Fakulteta za šport. Pridobljeno s https://www.slofit.org/Portals/0/xBlog/uploads/2023/6/8/Poro%C4%8Dilo%C5%A0VK2023_1.pdf

GEM. (2023). GEM Global Entrepreneurship Monitor [podatkovna baza]. London: GERA, London Business School. Pridobljeno s https://www.gemconsortium.org/data

GEM. (2024). Global Entrepreneurship Monitor 2023/2024 Global Report: 25 Years and Growing. London: GERA, London Business School. Pridobljeno s https://www.gemconsortium.org/reports/latest-global-report

Giordano, M., Dörner, K., Flötotto, M. in Henz, T. (2023). Reinventing our economy from within. McKinsey & Company.

Global Footprint Network. (2023). National Footprint and Biocapacity Accounts 2023. Open Data Platform. Pridobljeno s https://www.footprintnetwork.org/licenses/public-data-package-free/

Gnilšak, B., Patekar, Slavko, in Kovač, Polonca. (2023). Poročilo Delovne skupine za kakovostne predpise temelječih na dokazih in vključevanju javnosti v oblikovanje javnih politik [interno gradivo]. Ljubljana: Strokovni svet za trajnostni razvoj javne uprave.

Guillemette, Y. in Château, J. (2023). Long-term scenarios: incorporating the energy transition. Paris: OECD. https://doi.org/10.1787/153ab87c-en

Guio, A.-C., Marlier, E. in Nolan, B. (ur). (2021). Improving the understanding of poverty and social exclusion in Europe. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/13572235/KS-02-21-459-EN-N.pdf/7ea44bc6-4b1b-fc5c-e6c9-ed8bc42a4f0c?t=1634563482314

GZS. (2022a). EMAS Shema skupnosti za sisteme ravnanja z okoljem in njihovo presojo. Pridobljeno 22. 12. 2022 s https://www.gzs.si/skupne_naloge/varstvo_okolja/vsebina/Odpadki-in-snovni-tokovi/Sistemi-in-orodja/EMAS

GZS. (2022b). Za ohranitev konkurenčnosti je nujna pohitritev in poenostavitev postopkov zaposlovanja tujcev. Ljubljana: Gospodarska zbornica Slovenije. Pridobljeno s https://www.stajerskagz.si/za-ohranitev-konkurencnosti-je-nujna-pohitritev-in-poenostavitev-postopkov-zaposlovanja-tujcev/

Health Effects Institute. (2022). Trends in Air Quality and Health in Southeast Europe. Health Effects Institute. Pridobljeno s https://www.stateofglobalair.org/sites/default/files/documents/2022-05/soga-southeast-europe-regional-report_1.pdf

IDEA. (2023). Voter Turnout Database. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Pridobljeno s https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout

IEA. (2022). World Energy Outlook 2022. Mednarodna agencija za energijo.

IEA, ACER in LUMSA. (2023). Education for Citizenship in Times of Global Challenge. IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Pridobljeno s https://www.iea.nl/sites/default/files/2023-11/ICCS2022-International-Report.pdf

IEA in TIMSS in PIRLS International Study Center. (2023). PIRLS 2021 International Results in Reading. Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education and Human Development, Boston College, and International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). Pridobljeno s https://pirls2021.org/results/download/

IEP. (2023a). Global Peace Index 2023: Measuring Peace in a Complex World. Sydney: Institute for Economics & Peace. Pridobljeno s https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf

IEP. (2023b). The Global Peace Index 2023: overall scores and domains 2008-2023. Institute for Economics and Peace. Pridobljeno s https://www.visionofhumanity.org/public-release-data/

IMD. (2023). The IMD World Competitiveness Ranking [podatkovni portal]. Lozana: Mednarodni denarni sklad. Pridobljeno s https://worldcompetitiveness.imd.org/rankings/wcy

IMF. (2022). Chapter 3 Near-Term Macroeconomic Impact of Decarbonization Policies in: World Economic Outlook, October 2022. Washington, DC: Mednarodni denarni sklad. Pridobljeno s https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400218439/CH003.xml

IMF. (2024). Republic of Slovenia: Staff Concluding Statement of the 2024 Article IV Mission. Pridobljeno 21. 3. 2024 s https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/01/30/mcs013024-slovenia-staff-concluding-statement-of-the-2024-article-iv-mission

Intihar, S. (2020). Metodološko pojasnilo. Kazalniki dohodka, revščine in socialne izključenosti. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8141

IPCC. (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023. IPCC. Pridobljeno s https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/

IRSD. (2019). Poročilo o delu Inšpektorata RS za delo za leto 2018. Inšpektorat Republike Slovenije za delo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/IRSD/LETNA-POROCILA-IRSD/Porocilo-o-delu-IRSD-za-leto-2018.pdf

IRSD. (2020). Poročilo o delu Inšpektorata RS za delo za leto 2019. Inšpektorat Republike Slovenije za delo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/IRSD/LETNA-POROCILA-IRSD/Porocilo-o-delu-IRSD-v-letu-2019.pdf

IRSD. (2021). Poročilo o delu Inšpektorata RS za delo za leto 2020. Inšpektorat Republike Slovenije za delo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/IRSD/LETNA-POROCILA-IRSD/LP_IRSD_2020_www_skupno.pdf

IRSD. (2022). Poročilo o delu Inšpektorata RS za delo za leto 2021. Inšpektorat Republike Slovenije za delo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/IRSD/LETNA-POROCILA-IRSD/Porocilo-o-delu-IRSD-v-letu-2021.pdf

IRSD. (2023). Poročilo o delu Inšpektorata RS za delo za leto 2022. Inšpektorat Republike Slovenije za delo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/IRSD/LETNA-POROCILA-IRSD/Letno-porocilo-o-delu-IRSD-za-leto-2022.pdf

IRSSV. (2023). Pomoč na domu – analiza za leto 2022. Pridobljeno 27. 2. 2024 s https://irssv.si/pomoc-na-domu-analiza-za-leto-2022/

ISO. (2023). ISO Survey of certifications to management system standards [podatkovna baza]. Ženeva: ISO. Pridobljeno s https://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=18808772&objAction=browse&viewType=1

ITF. (2022). Road Safety Report 2021 – Slovenia. Pariz: OECD/ITF. Pridobljeno s https://www.itf-oecd.org/sites/default/files/slovenia-road-safety.pdf

JAK. (2024). Slovenija – častna gostja mednarodnega knjižnega sejma v Frankfurtu 2023 [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Javna agencija RS za knjigo. Pridobljeno s https://www.jakrs.si/bralna-kultura/sodelovanje/slovenski-knjizni-sejem

JSKD. (2023). Kulturna društva [neobjavljeno]. Ljubljana: Javni sklad republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Kaufmann, D. in Kraay, A. (2023). Worldwide Governance Indicators project (WGI) [podatkovni portal]. Washington, DC: World Bank Group. Pridobljeno s http://info.worldbank.org/governance/wgi/

Kavaš, D., Murovec, N. in Koman, K. (2023). Analiza stanja na področju intelektualne lastnine v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja. Pridobljeno s https://www.ier.si/analiza-stanja-na-podrocju-intelektualne-lastnine-v-sloveniji-2/

KIS in MKGP. (2023a). Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2022. Ljubljana. Pridobljeno s https://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu/ZP_2022_splosno__priloge_2.pdf

KIS in MKGP. (2023b). Prva ocena stanja v kmetijstvu v letu 2023. Ljubljana. Pridobljeno s https://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu/Jesensko_porocilo_2023.pdf

Kmecl, P. (2023). Indeks ptic kmetijske krajine I Kazalci okolja. Ljubljana: ARSO, DOPPS. Pridobljeno s https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/indeks-ptic-kmetijske-krajine-10?tid=9

Kogovšek, N. in Petković, B. (2007). O diskriminaciji: priročnik za novinarke in novinarje. Ljubljana: Mirovni inštitut. Pridobljeno s https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/Prirocnik-o-diskriminaciji-final-all.pdf

Kontelj, M. (2022). Ženske pogosteje žrtve nasilja tako v partnerskem kot tudi v nepartnerskem odnosu. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10159

Korpič-Horvat, E., Leskošek, V., Senčur Peček, D., Antončič, V. A. in Orešek, N. (2022). Socialna država in revščina. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. Pridobljeno s https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/699

Košak Babuder, M., Kavkler, M., Pulec Lah, S., Vrhovski Mohorič, M., Zorc Maver, D., Pavlič, M., … Licardo, M. (2023). Nacionalna evalvacijska študija 2020–2022 Identifikacija težav ter dobrih praks pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami s predlogi sprememb. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Razvoj-solstva/Ugotavljanje-in-zagotavljanje-kakovosti/Nacionalne-evalvacijske-studije/Identifikacija-tezav-ter-dobrih-praks-pri-VI-OPP_Zakljucno-vsebinsko-porocilo.pdf

Kovač, P. (2023). Strokovni svet za trajnostni razvoj javne uprave - med cilji in realnostjo. *Pravna praksa*, *42*(10), 8–10.

KPK. (2023). Ocena stanja 2022. Ljubljana: Komisija za preprečevanje korupcije. Pridobljeno s https://www.kpk-rs.si/kpk/wp-content/uploads/2023/05/Ocena_stanja_2022.pdf

KPK. (2024). Na Komisiji ob novem Indeksu zaznave korupcije vztrajamo: potrebujemo sistemske spremembe in prevzemanje odgovornosti. Pridobljeno s https://www.kpk-rs.si/blog/2024/01/30/na-komisiji-ob-novem-indeksu-zaznave-korupcije-vztrajamo-potrebujemo-sistemske-spremembe-in-prevzemanje-odgovornosti/

KPK. (b. d.). KPK v številkah. Pridobljeno 19. 3. 2024 s https://www.kpk-rs.si/o-komisiji/kpk-v-stevilkah/

Krivograd Klemenčič, A. (2023). Hranila in biokemijska potreba po kisiku | Kazalci okolja. Ljubljana: ARSO. Pridobljeno s https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/hranila-biokemijska-potreba-po-kisiku-v-rekah-7?tid=16

Kukar, S. (1996). Regional Policy in Slovenia. *Eastern European economics*, *34*(4).

Kump, N. in Stropnik, N. (2022). Socialno-ekonomski položaj upokojencev, delovnih invalidov in starejšega prebivalstva [ekonomiera]. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Lampič, B., Bobovnik, N., Grčman, H., Rebernik, L., Repe, B., Trobec, T., … Zupan, M. (2022). Nadgradnja evidence potencialno onesnaženih območij v Sloveniji in izdelava metodologije za opredelitev prednostnih območij za pripravo in implementacijo ukrepov: zaključno poročilo.

Lampič, B., Bobovnik, N. in Rebernik, L., Repe, B., Trobec, T., Vintar Mally, K. (2021). Izdelava baze potencialno onesnaženih območji skupaj z aplikacijo in njihov prostorski zajem: zaključno poročilo.

Lampič, B. in Rebernik, L. (2023a). Kako oživljanje funkcionalno razvrednotenih območij uresničuje cilje zelenega prehoda. Ljubljana: ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika. Pridobljeno s https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/2076/8528/2159

Lampič, B. in Rebernik, L. (2023b). Pozidava | Kazalci okolja. Ljubljana: ARSO. Pridobljeno s https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/pozidava-1

Legatum. (2023). The Legatum Prosperity Index, 2023. London: The Legatum Institute Foundation. Pridobljeno s https://prosperity.com/download_file/view_inline/4789

Lin, D., Galli, A., Murthy, A., Wackernagel, M. in Stritih, J. J. (2020). Ekološki odtis Slovenije Analiza, projekcije, scenariji za izbrane ukrepe do leta 2030. Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje. Pridobljeno s http://nfp-si.eionet.europa.eu/publikacije/Datoteke/Ekoloski%20odtis/Ekoloski%20odtis.pdf

Ljubljanska borza. (2024). Mesečno statistično poročilo. Pridobljeno 20. 12. 2021 s https://ljse.si/si/mesecna/60

Ljubljanska borza in Združenje nadzornikov Slovenije. (2021). Slovenski kodeks upravljanja javnih delniških družb. Ljubljana: Združenje nadzornikov Slovenije. Pridobljeno s https://www.zdruzenje-ns.si/library/1838

Lovšin, M. (2023). Pomanjkanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju – ukrepi. Predstavljeno na Javna predstavitev mnenj o kariernem razvoju in pomanjkanju strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju v Sloveniji. Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem, posvet, Koper. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2023-11-29-javna-predstavitev-mnenj-o-pomanjkanju-strokovnih-delavcev-v-vzgoji-in-izobrazevanju-v-sloveniji/

MDDSZ. (2021). Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=11823

MDDSZ. (2022a). Načrt za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leti 2023 in 2024.

MDDSZ. (2022b). Program za odpravljanje materialne prikrajšanosti v Sloveniji v obdobju 2021–2027. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/Program.pdf

MDDSZ. (2023). Letno poročilo o izvajanju ukrepov države na trgu dela za leto 2022. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/APZ/Letno-porocilo-o-izvajanju-ukrepov-drzave-na-trgu-dela-za-leto-2022.docx

MDDSZ. (2024a). Mesečno poročilo o socialnih transferjih. Ljubljana: MDDSZ, Služba za analize in razvoj.

MDDSZ. (2024b). Predlog Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini in nasilja nad ženskami 2024-2029. Pridobljeno s https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=9480

MDDSZ. (2024c). Socialni transferi- baza internih podatkov, [Data set].

MDP. (2023a). Digital Slovenia 2030 Strategy. Ljubljana: Ministrstvo za digitalno preobrazbo. Pridobljeno s https://nio.gov.si/nio/asset/strategija+digitalna+slovenija+2030?lang=en

MDP. (2023b). Nacionalni strateški načrt za digitalno desetletje. Ljubljana: Ministrstvo za digitalno preobrazbo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDP/Dokumenti/Nacrt-za-digitalno-desetletje.pdf

MDP. (2024a). Usposabljanja s področja razvoja digitalnih kompetenc za otroke in mlade v letu 2024. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2024-01-29-usposabljanja-s-podrocja-razvoja-digitalnih-kompetenc-za-otroke-in-mlade-v-letu-2024/

MDP. (2024b). Več tisoč mladih in starejših lani začelo z digitalnim opismenjevanjem. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2024-01-12-vec-tisoc-mladih-in-starejsih-lani-zacelo-z-digitalnim-opismenjevanjem/

Mednarodni institut za potrošniške raziskave. (2022). Primerjalno ocenjevanje mestnega avtobusnega prevoza v slovenskih mestih: ko niste vezani na vozni red. Ljubljana. Pridobljeno s https://potrosnikovzoom.si/storitve2/182-primerjalno-ocenjevanje-mestnega-avtobusnega-prevoza-v-slovenskih-mestih-ko-niste-vezani-na-vozni-red

Medresorska delovna skupina za spremljanje izvajanja jezikovne politike Republike Slovenije. (2023). Poročilo o izvajanju Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 za leto 2022. Pridobljeno s https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/medresorska-delovna-skupina-za-spremljanje-izvajanja-jezikovne-politike-republike-slovenije/

Meško, G. in Sotlar, A. (2012). Preprečevanje kriminalitete v lokalnih skupnostih - med ad hoc pristopi in na znanju temelječih preventivnih dejavnostih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *63*(3). Pridobljeno s https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2012/03/RKK2012-03_Mesko_Sotlar_PreprecevanjeKriminaliteteVLokalnihSkupnostih.pdf

MF. (2023). 2024 Ageing Report Slovenia – Country fiche. Ljubljana.

MF. (2024a). Odhodki državnega proračuna za energetsko draginjo [interni podatki]. Ljubljana: Ministrstvo za finance.

MF. (2024b). Odhodki državnega proračuna za poplave [interni podatki]. Ljubljana: Ministrstvo za finance.

MGRT. (b. d.). Izvajanje in prenova Slovenske strategije pametne specializacije - iz S4 v S5. Pridobljeno 21. 3. 2024 s https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/izvajanje-slovenske-strategije-pametne-specializacije/

MGTŠ. (2024). S predstavniki gospodarstva in sindikatov smo dosegli konsenz o noveli Zakona o gospodarskih družbah. Pridobljeno 30. 1. 2024 s https://www.gov.si/novice/2024-01-18-s-predstavniki-gospodarstva-in-sindikatov-smo-dosegli-konsenz-o-noveli-zakona-o-gospodarskih-druzbah/

MIRA. (2023). Nacionalni program duševnega zdravja. Pridobljeno s https://www.zadusevnozdravje.si/na-delovnem-mestu/napotki-za-posameznike/12-napotkov-za-dobro-dusevno-pocutje-na-delovnem-mestu/

MJU. (2019a). Akcijski načrt za izboljšanje postopka načrtovanja, priprave, sprejemanja in vrednotenja učinkov zakonodaje 2019–2022. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.

MJU. (2019b). Vzpostavitev kompetenčnega modela – VKM. Pridobljeno 9. 2. 2024 s https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/projekt-vzpostavitev-kompetencnega-modela/

MJU. (2022a). Strategija digitalnih javnih storitev 2030. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MJU/DI/SDJS.pdf?utm_campaign=posredovanje-predlogov-osnutek-strategije-digitalnih-javnih-storitev-2030&utm_medium=email&utm_source=mail-marketing

MJU. (2022b). Ustanovljen je Strokovni svet za trajnostni razvoj javne uprave. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2022-12-09-ustanovljen-je-strokovni-svet-za-trajnostni-razvoj-javne-uprave/

MJU. (2022c). Vlada sprejela Usmeritve za hibridni način dela v državni upravi. Pridobljeno 13. 2. 2023 s https://www.gov.si/novice/2022-08-18-vlada-sprejela-usmeritve-za-hibridni-nacin-dela-v-drzavni-upravi/

MJU. (2022d). Vzpostavljamo stalen dialog in sodelovanje z nevladnimi organizacijami. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2022-06-27-vzpostavljamo-stalen-dialog-in-sodelovanje-z-nevladnimi-organizacijami/

MJU. (2023a). 15. poročilo o realizaciji ukrepov iz enotne zbirke ukrepov za boljše zakonodajno in poslovno okolje ter dvig konkurenčnosti. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo. Pridobljeno s https://www.stopbirokraciji.gov.si/publikacije/porocila

MJU. (2023b). Korak k bolj učinkovitemu ravnanju z zaposlenimi in s tem k boljši državni upravi. Pridobljeno 9. 2. 2024 s https://www.gov.si/novice/2023-11-24-korak-k-bolj-ucinkovitemu-ravnanju-z-zaposlenimi-in-s-tem-boljsi-drzavni-upravi/

MJU. (2023c). Novela Zakona o javnem naročanju: večja transparentnost in gospodarnost ter poenostavitev oddaje ponudb. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2023-02-21-novela-zakona-o-javnem-narocanju-vecja-transparentnost-in-gospodarnost-ter-poenostavitev-oddaje-ponudb/

MJU. (2023d). Vlada potrdila Metodologijo za oceno učinkov predpisov na različna družbena področja. Pridobljeno s https://www.stopbirokraciji.gov.si/novice/vlada-je-potrdila-metodologijo-za-oceno-ucinkov-predpisov-na-razlicna-druzbena-podrocja

MJU. (2023e). Vzpostavitev informacijskega sistema za upravljanje in razvoj zaposlenih v državni upravi – MUZA. Pridobljeno 9. 2. 2024 s https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/vzpostavitev-informacijskega-sistema-za-upravljanje-in-razvoj-zaposlenih-v-drzavni-upravi-muza/

MJU. (2024a). 16. poročilo o realizaciji ukrepov iz enotne zbirke ukrepov za boljše zakonodajno in poslovno okolje ter dvig konkurenčnosti. Ljubljana: Ministrstvo za javno upravo.

MJU. (2024b). Plačni sistem. Pridobljeno s https://www.gov.si/teme/placni-sistem/

MK. (2023a). Digitalizacija slovenščine. Pridobljeno s https://www.gov.si/teme/digitalizacija-slovenscine/

MK. (2023b). Ljubljanski manifest branja na višji ravni in obisk sejemskih stojnic. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2023-10-18-ljubljanski-manifest-branja-na-visji-ravni-in-obisk-sejemskih-stojnic/

MK. (2023c). Nacionalna strategija za muzeje in galerije 2024–2028. Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2023-09-19-nacionalna-strategija-za-muzeje-in-galerije-20242028/

MKGP. (2021a). Akcijski načrt za razvoj ekološkega kmetijstva do leta 2027. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Pridobljeno s https://skp.si/novice/akcijski-nacrt-za-razvoj-ekolskega-kmetijstva-do-leta-2027

MKGP. (2021b). Strateški načrt skupne kmetijske politike 2023–2027 za Slovenijo. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Pridobljeno s https://skp.si/wp-content/uploads/2021/12/Predlog_SN_SKP_22.12.2021_koncna_cista.pdf

MKGP. (2022). Predlog načrta sanacije poškodovanih gozdov v požaru na Goriškem Krasu, od 15. julija do 29. julija 2022. Pridobljeno s https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/predlog-nacrta-sanacije-poskodovanih-gozdov-v-pozaru-na-goriskem-krasu-od-15-julija-do-29-julija-2022/

MO. (2023). Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto 2022. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/LP_MO_2022.pdf

MOP. (2023a). Pridobitev znaka za okolje ECOLABEL. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno s https://www.gov.si/zbirke/storitve/pridobitev-znaka-za-okolje-ecolabel/

MOP. (2023b). Vključitev v sistem EMAS. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno s https://www.gov.si/zbirke/storitve/vkljucitev-v-sistem-emas/

MOPE. (2022a). Mednarodni sporazum o statističnem prenosu obnovljive energije za leto 2021. Pridobljeno s https://www.energetika-portal.si/nc/novica/n/mednarodni-sporazum-o-statisticnem-prenosu-obnovljive-energije-za-leto-2021/

MOPE. (2022b). Slovenija v letu 2020 dosegla cilj na področju rabe energije iz OVE. Pridobljeno s https://www.energetika-portal.si/nc/novica/n/slovenija-v-letu-2020-dosegla-cilj-na-podrocju-rabe-energije-iz-ove-4664/

MOPE. (2023a). Odvila se je javna predstavitev predloga Zakona o umeščanju naprav za proizvodnjo električne energije iz obnovljivih virov energije. Novice MOPE. Ljubljana. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2023-01-27-odvila-se-je-javna-predstavitev-predloga-zakona-o-umescanju-naprav-za-proizvodnjo-elektricne-energije-iz-obnovljivih-virov-energije/

MOPE. (2023b). Predlog zakona o umeščanju naprav za proizvodnjo električne energije iz obnovljivih virov energije. Interno gradivo.

MOPE. PZjo – Predlog Podnebnega zakona. (2023). Pridobljeno s https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16041

Morgan, D., Lukong, P., Haywood, P. in Di Paolantonio, G. (2023). Examining recent mortality trends: The impact of demographic change. OECD. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/oecd-health-working-papers_18152015

MSP. (2023). Predlog Zakona o dolgotrajni oskrbi, priloga 3.

MSP. (2024). Zakon o nujnih ukrepih za izboljšanje kadrovskih in delovnih pogojev ter zmogljivosti pri izvajalcih socialnovarstvenih storitev in dolgotrajne oskrbe (ZNURK). Pridobljeno s https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16255

Murovec, N. in Kavaš, D. (2023). Predlog ukrepov za razvoj kulturnega in kreativnega sektorja v Sloveniji. Ljubljana: Center za kreativnost, Inštitut za ekonomska raziskovanja. Pridobljeno s https://czk.si/wp-content/uploads/2023/04/predlog-ukrepov-za-razvoj-kulturnega-in-kreativnega-sektorja-v-sloveniji.pdf

Murovec, N., Kavaš, D. in Uršič, S. (2022). Analiza kulturnega in kreativnega sektorja v Sloveniji. Ljubljana: Center za kreativnost, Inštitut za ekonomska raziskovanja. Pridobljeno s https://czk.si/wp-content/uploads/2023/04/analiza-kulturnega-in-kreativnega-sektorja-v-sloveniji.pdf

MZ. (2022). Objavljen je javni razpis za sofinanciranje investicij na primarni ravni zdravstvenega varstva. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2022-01-19-objavljen-je-javni-razpis-za-sofinanciranje-investicij-na-primarni-ravni-zdravstvenega-varstva/

MZ. (2023a). Aktivnosti na področju digitalizacije v zdravstvu. Pridobljeno 20. 3. 2023 s https://www.gov.si/novice/2022-05-11-aktivnosti-na-podrocju-digitalizacije-v-zdravstvu/

MZ. (2023b). Javni razpis za financiranje scpecializacij iz klinične psihologije v letu 2024. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/ZBIRKE/javne-objave/Javni-razpisi/JR_-spec.klin.psih._2024_-1_P.pdf

MZ. Sklep o razglasitvi leta 2023 za Slovensko leto duševnega zdravja. (2023). Ur. l. RS, št. 7/24. Pridobljeno s http://pisrs.si

MZ. (2023d). Strategija obvladovanja demence v Sloveniji do leta 2030. Pridobljeno 11. 2. 2024 s http://pisrs.si

MZ. (2023e). Vlada s spremembo Zakona o duševnem zdravju odpravlja neustavnost, spoštuje temeljne pravice in izboljšuje dostop do storitev za duševno zdravje. Pridobljeno 11. 2. 2024 s https://www.gov.si/novice/2023-05-18-vlada-s-spremembo-zakona-o-dusevnem-zdravju-odpravlja-neustavnost-spostuje-temeljne-pravice-in-izboljsuje-dostop-do-storitev-za-dusevno-zdravje/

MZ. (2023f). Vzpostavljeni mobilni timi strokovnjakov za izvajanje psihosocialne pomoči prebivalcem na terenu. Pridobljeno s https://www.gov.si/novice/2023-08-16-vzpostavljeni-mobilni-timi-strokovnjakov-za-izvajanje-psihosocialne-pomoci-prebivalcem-na-terenu/

MZ. (2023g). Zdravstveni sistem v Sloveniji. Ministrstvo za zdravje.

MZ, 2003. (b. d.). *Bela knjiga o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju*. Ljubljana.

MZEZ. (2023a). MLA pobuda (medsebojna pravna pomoč in izročitev). Pridobljeno 28. 2. 2023 s https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/mla-pobuda/#e51831

MZEZ. (2023b). Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije 2022. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/Dokumenti/javne-objave/letna-porocila/Letno-porocilo-Ministrstva-za-zunanje-zadeve-2022.pdf

MZEZ. (2023c). Poročilo o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za leto 2022. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve. Pridobljeno s https://www.gov.si/teme/zakaj-mednarodno-razvojno-sodelovanje/

MZEZ. (2023d). Slovenija postala članica ECOSOC za obdobje 2023–2025. Pridobljeno 28. 2. 2023 s https://www.gov.si/novice/2023-01-06-slovenija-postala-clanica-ecosoc-za-obdobje-20232025/

MZEZ. (2024). Slovenija. Krepimo zaupanje. Varujemo prihodnost. Pridobljeno s https://buildingtrust.si/sl/

Mzl. (2021). Vizija 2050+. Razvoj slovenskega železniškega omrežja. Ljubljana: Ministrstvo za infrastrukturo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/DRSI/Dokumenti-DRSI/Zeleznice/Vizija-2050+-oktober-2021.pdf

MZZ. (2018). Strategija mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči Republike Slovenije do leta 2030. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.

MZZ. (2021). Prioritete Republike Slovenije na 75. zasedanju Generalne skupščine OZN. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilaterala/OZN/Prioritete-RS-UNGA75-za-splet-popravljeno.docx

MZZ. (2022). Ministrica Fajon je v New Yorku predstavila kandidaturo Slovenije za nestalno članico Varnostnega sveta OZN. Pridobljeno 28. 2. 2023 s https://www.gov.si/novice/2022-09-27-ministrica-fajon-je-v-new-yorku-predstavila-kandidaturo-slovenije-za-nestalno-clanico-varnostnega-sveta-ozn/

Nagode, M., Zver, E., Marn, S., Jacovic, A. in Dominkus, D. (2014). *Dolgotrajna oskrba – uporaba mednarodne definicije v Sloveniji*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2014/DZ_02_14p.pdf

Nared, J. (2023). Zeleni prehod na regionalni ravni. GIAM, ZRC SAZU. Pridobljeno s https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/book/2076

Nared, J., Repolusk, P., Černič Istenič, M., Trobec, A., Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., … Krušec, K. (2019). Celovita demografska analiza s projekcijami za podeželska in urbana območja. Ljubljana: ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Univerza v Ljubljani. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/Celovita_demografska_analiza_podezelska_urbana_obmocja.pdf

NIJZ. (2019). MIRA za duševno zdravje - Nacionalni program duševnega zdravja. NIJZ. Pridobljeno s https://www.zadusevnozdravje.si/wp-content/uploads/2021/05/Mira-resolucija-SLO_splet_2019_elektronska-izdaja.pdf

NIJZ. (2021). Neenakosti v zdravju – izziv prihodnosti v medsektorskem povezovanju. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. Pridobljeno s https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/neenakosti_e_verzija.pdf

NIJZ. (2022). Zdravstveni statistični letopis 2020. NIJZ. Pridobljeno s https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/03/zdravstveni_statisticni_letopis_2020.pdf

NIJZ. (2023a). 1: Kazalniki bolniškega staleža po spolu in skupinah bolezni, Slovenija, letno po spremenljivkah: Leto, Spol, Skupine MKB-10 in Kazalnik. PxWeb. Pridobljeno 28. 12. 2022 s https://podatki.nijz.si/pxweb/sl/NIJZ%20podatkovni%20portal/NIJZ%20podatkovni%20portal__1%20Zdravstveno%20stanje%20prebivalstva__07%20Bolni%c5%a1ki%20stale%c5%be/BS_TB1.px/table/tableViewLayout2/

NIJZ. (2023b). Pandemija covid-19 v Sloveniji. Izsledki spletne raziskave o vplivu pandemije na življenje (SI-PANDA), 22. val.

NIJZ. (2023c). Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveni. Izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2022. Ljubljana: Nacionalni institut za javno zdravje.

NIJZ in MZ. (2023). Portal zVEM. Pridobljeno 17. 3. 2023 s https://zvem.ezdrav.si/portal/gost

NUK. (2023). Slovenska založniška produkcija. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno s https://zalozniki.nuk.si/Zalozniki/Statistika

NUK. (2024). Statistični podatki o knjižnicah. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno s https://bibsist.si/Podatki-za-raziskovalce.html

OdSUKND – Odlok o strategiji upravljanja kapitalskih naložb države. (2015). Ur. l. RS, št. 53/15. Pridobljeno s http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=STRA66

OECD. (2010). *PISA 2009 Results: Learning to Learn: Student Engagement, Strategies and Practices (Volume III)*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. https://doi.org/10.1787/9789264083943-en

OECD. (2017). Health at a Glance 2017. OECD Indicators. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. https://doi.org/10.1787/health_glance-2017-en

OECD. (2018a). A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://doi.org/10.1787/9789264301085-en

OECD. (2018b). Indicators of Product Market Regulation. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/economy/reform/indicators-of-product-market-regulation/

OECD. (2018c). *Productivity and Jobs in a Globalised World: (How) Can All Regions Benefit?* OECD. https://doi.org/10.1787/9789264293137-en

OECD. (2019a). *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.

OECD. (2019b). *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. OECD. https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en

OECD. (2019c). TALIS 2018 Tables–OECD. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/education/talis/talis2018tables.htm

OECD. (2020a). COVID-19: Protecting people and societies. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126985-nv145m3l96&title=COVID-19-Protecting-people-and-societies

OECD. (2020b). The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government-d3e314e1/

OECD. (2021a). Forward Looking Scenarios for Regional Development. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.

OECD. (2021b). *Government at a glance 2021*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://read.oecd.org/10.1787/1c258f55-en?format=pdf

OECD. (2021c). Income inequality. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm

OECD. (2021d). OECD Health at Glance 2021: OECD indicators. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/health/health-at-a-glance/

OECD. (2021e). OECD Regulatory Policy Outlook 2021. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.

OECD. (2021f). Slovenia – Indicators of Regulatory Policy and Governance 2021. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/slovenia-country-profile-regulatory-policy-2021.pdf

OECD. (2021g). The future of remote work: Opportunities and policy options for Trentino. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://doi.org/10.1787/35f78ced-en

OECD. (2022a). *Better Regulation Practices across the European Union 2022*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/governance/better-regulation-practices-across-the-european-union-2022_6e4b095d-en

OECD. (2022b). Disability, Work and Inclusion: Mainstreaming in All Policies and Practices. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/employment/disability-work-and-inclusion_1eaa5e9c-en

OECD. (2022c). *Education at a Glance 2022*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.

OECD. (2022d). *Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the EU Cycle*. Pariz: Organisation for Economic Co-operation and Development. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2022_507433b0-en

OECD. (2023a). 2023 OECD OURdata Index. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/a37f51c3-en.pdf

OECD. (2023b). *Education at a Glance 2023*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj.

OECD. (2023c). Government at a glance 2023. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2023_3d5c5d31-en

OECD. (2023d). *Health at a Glance 2023: OECD Indicators*. OECD. https://doi.org/10.1787/7a7afb35-en

OECD. (2023e). Health at a Glance: Europe 2022. Pariz: OECD. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2022_507433b0-en

OECD. (2023f). International Programme for Action on Climate Dashboard. Pridobljeno 12. 2. 2024 s https://www.oecd.org/climate-action/ipac/dashboard

OECD. (2023g). Measuring the Effectiveness of Social Protection for Long-Term Care in Old Age in Europe, draft report.

OECD. (2023h). *OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market*. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. https://doi.org/10.1787/08785bba-en

OECD. (2023i). OECD Skills Outlook 2023: Skills for a Resilient Green and Digital Transition. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-skills-outlook-2023_27452f29-en

OECD. (2023j). OECD Statistics [podatkovna baza]. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://stats.oecd.org/

OECD. (2023k). OECD Trade in Value Added. Pridobljeno s https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm#access

OECD. (2023l). PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=1235_1235421-gumq51fbgo&title=PISA-2022-Results-Volume-I

OECD. (2023m). PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/sites/a97db61c-en/index.html?itemId=/content/publication/a97db61c-en

OECD. (2023n). Talent Attractiveness 2023. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/migration/talent-attractiveness/

OECD. (2024a). Effective Carbon Rates [podatkovna baza]. Pariz: Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://stats.oecd.org/?datasetcode=ecr

OECD. (2024b). Measuring the distance to the SDGs in regions and cities. Pridobljeno 15. 2. 2024 s https://www.oecd-local-sdgs.org/index.html

OECD. (2024c). OECD Data Explorer. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://data-explorer.oecd.org/

OECD. (2024d). OECD Statistics. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://stats.oecd.org/

OECD, EK in WHO. (2023). State of Health in the EU: Slovenia 2023. Pridobljeno s https://health.ec.europa.eu/document/download/56d75bef-7edc-43d0-bad7-40629e6c0e41_en?filename=2023_chp_sl_slovene.pdf

OECD in EU. (2020). Health at a Glance. Europe 2020. State of Health in the EU Cycle. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. https://doi.org/10.1787/82129230-en

OECD in EU. (2022). Health at a Glance. Europe 2022. State of Health in the EU Cycle. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. https://doi.org/10.1787/82129230-en

OECD, Eurostat, WHO. (2017). A System of Health Accounts 2011 – Revised edition March 2017. Pridobljeno 16. 1. 2023 s https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-05-19-103

OECD/EOHSP. (2021). Slovenia: Country Health Profile 2021, State of Health in the EU. Pariz: OECD Publishing/European Observatory on Health Systems and Policies.

Ogrin, M. (2017). Komentar h kazalcem o kakovosti zraka. Interno gradivo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.

Onkološki inštitut. (2022). Epidemija covid-19 pomembno vplivala na raka tudi v prvi polovici leta 2022 – skrbi predvsem manko novih primerov raka. Pridobljeno 22. 1. 2023 s https://www.onko-i.si/onkoloski-institut/medijsko-sredisce/novice/novica/epidemija-covid-19-pomembno-vplivala-na-raka-tudi-v-prvi-polovici-leta-2022-skrbi-predvsem-manko-novih-primerov-raka

Onkološki inštitut. (2023). Znani podatki o bremenu raka za prvo covidno leto 2020. Pridobljeno 15. 2. 2024 s https://www.onko-i.si/onkoloski-institut/medijsko-sredisce/novice/novica/znani-podatki-o-bremenu-raka-za-prvo-covidno-leto-2020

PeF-UL, PeF-UM in PeF-UP. (2023). Evalvacija poteka in učinkov izobraževanja na daljavo v času epidemije COVID 19 - končno poročilo. Ljubljana, Maribor in Koper: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru in Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem. Pridobljeno s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Razvojsolstva/Ugotavljanje-in-zagotavljanje-kakovosti/Nacionalne-evalvacijske-studije/Evalvacija-poteka-in-ucinkov-izobrazevanja-na-daljavo-v-casu-epidemije-COVID-19_-koncno-porocilo.pdf

Perko, M. in Rogan, D. (v pripravi). Kdo prejema minimalno plačo, kdo izplačuje in kako vpliva na ostale plače? Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

Perry, J. (2021). Trust in Public Institutions: Trends and Implications for Economic Security. Pridobljeno 20. 9. 2021 s https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/08/PB_108.pdf

Pfeiffer, P., Varga, J. in in 't Veld, J. (2022). Quantifying spillovers of coordinated investment stimulus in the EU, 27/7; str. 1843–1865.

Pfeiffer, P., Varga, J. in in 't Veld, J. (2023). Unleashing Potential: Model-Based Reform Benchmarking for EU Member States, 192. Evropska komisija.

PI. (2021). EVROŠTUDENT VII 2018–2021 Socialni in ekonomski pogoji življenja študentov v Evropi Nacionalno poročilo – Slovenija. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno s https://www.pei.si/wp-content/uploads/2022/02/evrostudentVII.pdf

PI. (2023a). Mednarodna raziskava bralne pismenosti (IEA PIRLS 2021). Nacionalno poročilo – prvi rezultati. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno s https://www.pei.si/wp-content/uploads/2023/06/PIRLS21_NacionalnoPorocilo_Splet.pdf

PI. (2023b). Mednarodna raziskava državljanske vzgoje in izobraževanja (IEA ICCS 2022): nacionalno poročilo - prvi rezultati. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

PI. (2023c). PISA 2022: program mednarodne primerjave dosežkov učencev in učenk: nacionalno poročilo s primeri nalog iz matematike. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno s https://www.pei.si/wp-content/uploads/2023/12/Porocilo_PISA22_FINAL.pdf

Policija. (2023a). Letno poročilo o delu policije za leto 2022. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, Služba generalnega direktorja policije. Pridobljeno s https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2022.pdf

Policija. (2023b). Nedovoljene migracije na območju Republike Slovenije. Ljubljana: Policija. Pridobljeno s https://www.policija.si/images/stories/Statistika/MejnaProblematika/IlegalneMigracije/2023/December2023.pdf

Policija. (2023c). Pregled dela policije za prvo polletje 2023. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. Pridobljeno s https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/PorociloZaPrvoPolletje2023.pdf

Policija. (2024a). Delo policije v letu 2023 dobro, policija kos varnostnim izzivom. Pridobljeno s https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/120797-delo-policije-v-letu-2023-dobro-policija-kos-varnostnim-izzivom

Policija. (2024b). Statistični podatki o nasilju [interni podatki]. Ljubljana: Generalna policijska uprava, Uprava kriminalistične policije.

Prislan, K., Svetič, R., Mihelič, A. in Lobnikar, B. (2022). Kakovost in primernost odzivanja na nasilje v družini v Sloveniji: pogled žrtev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *73*(2). Pridobljeno s https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2022/02/RKK2022-02_KajaPrislan_KakovostInPrimerljivostOdzivanjaNaNasilje.pdf

Računsko sodišče. (2021a). Revizijsko poročilo: Ali v Sloveniji preverjamo učinke predlaganih predpisov na družbo (3). Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije.

Računsko sodišče. (2021b). Revizijsko poročilo: Uspešnost zmanjševanja revščine, str. 90. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2021/MDDSZ/MDDSZ_SP17-20_RevizijskoP.pdf

Računsko sodišče. (2023). Revizijsko poročilo: Učinkovitost Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pri prilagajanju kmetijstva podnebnim spremembam. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.rs-rs.si/revizije-in-revidiranje/arhiv-revizij/revizija/ucinkovitost-mkgp-pri-prilagajanju-kmetijstva-podnebnim-spremembam-2977/

Rastrigina, O. in Pearsal, E.-J. (2023). Net childcare costs in the EU, 2022. Analysis for working families and disadvantaged families. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd.org/social/benefits-and-wages/Net-childcare-costs-in-the-EU-2022-for-working-and-disadvantaged-families.pdf

Razpotnik, B. (2021). Prebivalstvo. Metodološko pojasnilo. Statistični urad RS. Pridobljeno s https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/7808

Razpotnik, B., Šter, D. in Žnidaršič, M. (2021). Demografski dogodki, Slovenija, 3. četrtletje 2020. V 3. četrtletju leta 2020 pozitivna naravni in selitveni prirast. Začasni podatki. Pridobljeno s https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9353

Rdeči karton zelenemu zavajanju. (2023, 3. avgust). Pridobljeno 14. 9. 2023 s https://www.zelenaslovenija.si/esg/rdeci-karton-zelenemu-zavajanju-esg-181/

Rebernik, L., Vojvodíková, B. in Lampič, B. (2023). Brownfield Data and Database Management—The Key to Address Land Recycling. *Land*, *12*(1), 252. https://doi.org/10.3390/land12010252

ReNDej – Resolucija o normativni dejavnosti (ReNDej). (2009). Ur. l. RS, št. Ur. l. RS 95/09. Pridobljeno s http://pisrs.si

ReNPSV22–30 – Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030. (2022). Ur. l. RS, št. 49/22. Pridobljeno s http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO137

ReNPVCP13-22 – Resolucija o nacionalnem programu varnosti cestnega prometa za obdobje od 2013 do 2022. (2013). Ur. l. RS, št. 39/13. Pridobljeno s http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO92#

ReNPVO20–30 – Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030 (ReNPVO20–30). (2020). Ur. l. RS, št. 31/20. Pridobljeno s http://pisrs.si

ReSPR50 – Resolucija o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050. (2023). Ur. l. RS, št. 72/2023. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina

Rodrigues, G. in Bridgett, S. (2023). The role of London in the UK's productivity puzzle. London: Centre for Cities. Pridobljeno s https://www.centreforcities.org/wp-content/uploads/2023/03/London-productivity-March-2023.pdf

Roeger, W., Varga, J. in 't Veld, J. (2008). Structural Reforms in the EU: A simulation-based analysis using the QUEST model with endogenous growth. Bruselj: Generalni direktorat za ekonomske in finančne zadeve, Evropska komisija.

Rus, M., Močnik Dijana in Katja Crnogaj. (2023). *Podjetniška demografija in značilnosti startup in scaleup podjetij. Slovenski podjetniški observatorij 2022*, B. Bradač Hojnik, Ur. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

Sachs, J., Lafortune, G., Fuller, G. in Frumm, E. (2023). *Sustainable Development Report 2023*, 1. izd. Cambridge University Press. Pridobljeno s https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2023/sustainable-development-report-2023.pdf

Sambt, J., Istenič, T., Farčnik, D. in Viršček, A. (2021). Precenjenost presežne umrljivosti za Slovenijo v letu 2020. V: *Zbornik 24. mednarodne multikonference: informacijska družba IS 2021, zvezek F*. Ljubljana. Pridobljeno s http://library.ijs.si/Stacks/Proceedings/InformationSociety/2021/IS2021_Volume_F.pdf

Schmoch, U. (2008). Concept of a Technology Classification for Country Comparisons. Final Report to the to the WIPO. Ženeva: World Intellectual Property Organization. Pridobljeno s https://www.wipo.int/export/sites/www/ipstats/en/docs/wipo_ipc_technology.pdf

SDH. (2022). Kodeks korporativnega upravljanja družb s kapitalsko naložbo države. Ljubljana: Slovenski državni holding. Pridobljeno s https://www.sdh.si/Data/Documents/pravni-akti/Kodeks%20upravljanja%20dru%C5%BEb%20s%20kapitalsko%20nalo%C5%BEbo%20dr%C5%BEave_junij_2022.pdf

SDH. (2023a). Letni načrt upravljanja kapitalskih naložb za leto 2024. Ljubljana: Slovenski državni holding. Pridobljeno s https://www.sdh.si/Data/Documents/pravni-akti/LNU_2024_27.11.2023.pdf

SDH. (2023b). Letno poročilo o upravljanju naložb RS in SDH 2022 - Poročilo SDH Državnemu zboru RS. Ljubljana: Slovenski državni holding. Pridobljeno s https://www.sdh.si/Data/Documents/financna-porocila/2022/Letno%20porocilo%20o%20upravljanju%20nalozb%20RS%20in%20SDH%20za%20leto%202022_final.pdf

SFC. (2023). Podatki o filmski dejavnosti [neobjavljeno]. Ljubljana: Slovenski filmski center.

SiDG. (2022). Slovenski državni gozdovi. Kočevje. Pridobljeno s https://sidg.si/index.php/

Slovensko zavarovalno združenje. (2023). Statistični zavarovalniški bilten 2022. Pridobljeno 6. 1. 2022 s http://szb.zav-zdruzenje.si/szb-2021.html#SZB

Smolej Jež in Trbanc. (2021). Zaključno poročilo o izvajanju in doseganju ciljev Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020. Inštitut za socialno varstvo RS. Pridobljeno s https://irssv.si/wp-content/uploads/2021/12/ReNPSV-2013-2020_zakljucno-porocilo_IRSSV.pdf

Spasova, S. in Ward, T. (2019). *Social protection expenditure and its financing in Europe: a study of national policies.* Luksemburg: European Commission. Pridobljeno s https://data.europa.eu/doi/10.2767/145960

SPI. (2024). 2024 Social Progress Index. Pridobljeno 18. 1. 2024 s https://www.socialprogress.org/2024-social-progress-index/

SSZ. (2024). Splošno o domovih za starejše. Pridobljeno 27. 2. 2024 s https://www.ssz-slo.si/splosno-o-domovih-in-posebnih-zavodih/

Stanojević, A. in Čakarević, V. (2023). Dejanska individualna potrošnja na prebivalca v Sloveniji enaka kot na Poljskem in Portugalskem. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/11544

Stare, M, Inglič, R. T., Intihar, S. in Pirnat, U. (2024). Življenjski pogoji. Ljubljana: SURS. Pridobljeno s https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8291

Stare, Martina, Inglič, R. T., Kebe, N. in Intihar, S. (2023). Življenjski pogoji. Metodološko pojasnilo. Pridobljeno s https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8291

Stiglitz, J. E., Fitoussi, J. in Durand, M. (2018). For Good Measure. Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP. Pariz: OECD Publishing. Pridobljeno s https://doi.org/10.1787/9789264307278-en

Stritih. (2018). Okoljski odtis Slovenije – izračun projekcij in scenarijev zmanjšanja okoljskega odtisa za izbrane ukrepe. Končno poročilo. Bovec. Pridobljeno s http://nfp-si.eionet.europa.eu/publikacije/Datoteke/Ekoloski%20odtis%20-%20projekcije%20in%20scenariji%20za%20Slovenijo%20do%20leta%202030/Ekoloskiodtis_projekcije%20in%20scenariji.pdf

Stropnik, N. in Prevolnik Rupel, V. (2023). Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Slovenia. Bruselj: Evropsko omrežje za socialno politiko, Evropska komisija. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=27140&langId=en

SURS. (2019). Zapisnik 8. seje za statistiko zdravja. Pridobljeno s https://www.stat.si/doc/sosvet/Sosvet_26/SosvetSeja8_272195.pdf

SURS. (2023a). Dolgotrajna oskrba, 2021. Pridobljeno 7. 2. 2024 s https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/11547

SURS. (2023b). Odpadki, 2022. Pridobljeno s https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/10730

SURS. (2023c). Opisi kategorij SKP-08. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s https://www.stat.si/SKP/Default.aspx?id=2

SURS. (2023d). Ta veseli dan kulture, 2023. Ljubljana: Statistični uad RS. Pridobljeno s https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/11492

SURS. (2024a). Kazalniki trajnostnega razvoja - SDG. Pridobljeno 15. 2. 2023 s https://www.stat.si/Pages/cilji

SURS. (2024b). Si-stat [podatkovna baza]. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno s https://pxweb.stat.si/sistat/sl

SURS. (2024c). SURS mikropodatki [mikropodatki]. Ljubljana: Statistični urad RS.

Sustainable Development Solutions Network. (2023). World Happiness Report 2023. Pridobljeno s https://worldhappiness.report/ed/2023/

Svet EU. (2023). Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on nature restoration - Letter to the Chair of the European Parliament Committee on the Environment, Public Health and Food Safety (ENVI). Pridobljeno s https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15907-2023-INIT/en/pdf

SVRK. (2017). Strategija razvoja Slovenije 2030. Ljubljana: Služba Vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko.

SVRK. (2021). Načrt za okrevanje in odpornost. Ljubljana: Služba Vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko. Pridobljeno s https://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/rrf/01_si-rrp_23-7-2021_lekt.pdf

Swiss re. (2023). SIGMA: World insurance. Pridobljeno 20. 12. 2021 s https://www.swissre.com/dam/jcr:ca792993-80ce-49d7-9e4f-7e298e399815/swiss-re-institute-sigma-3-2021-en.pdf

Šeme, A. in Kerbler. (2022). *Koncept domov za vse življenje*. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS. Pridobljeno s http://push.uirs.si/portals/push/Znanstvena-monografija-predogled.pdf

Šter, D. (2023). Umrli. Metodološko pojasnilo. Statistični urad RS. Pridobljeno s https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/9513

TA. (2020). Territorial Agenda 2030 | Territorial Agenda 2030. Bruselj: Eurpean Union. Pridobljeno s https://territorialagenda.eu:443/ta2030/

TEŠ. (2023). Letno poročilo 2022. Termoelektrarna Šoštanj. Skupina HSE. Pridobljeno s https://www.te-sostanj.si/wp-content/uploads/2023/08/03_TES_anuall_report_2022_slo_v6.pdf

The European Scientific Advisory Board on Climate Change. (2024). Towards EU climate neutrality. Progress, policy gaps and opportunities. Copenhagen. Pridobljeno s https://climate-advisory-board.europa.eu/news/eu-climate-advisory-board-focus-on-immediate-implementation-and-continued-action-to-achieve-eu-climate-goals

Thomson, S., Cylus, J. in Evetovits, T. (2019). New evidence on financial protection in Europe. *Eurohealth*, *25*(3), 41–46.

Timilsina, G. R. (2022). Carbon Taxes. *Journal of Economic Literature*, *60*(4), 1456–1502. https://doi.org/10.1257/jel.20211560

Transparency International. (2024). Corruption Perceptions Index 2023. Berlin: Transparency International. Pridobljeno s https://www.transparency.org/en/cpi/2023

Tyros, S., Andrews, D. in de Serres, A. (2023). Doing green things: skills, reallocation, and the green transition, OECD Economics Department Working Papers 1763. Pariz: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Pridobljeno s https://www.oecd-ilibrary.org/economics/doing-green-things-skills-reallocation-and-the-green-transition_286a5007-en

UMAR. (2018). *Ekonomski izzivi 2018*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/izzivi/2018/popravek2018/Ekonomski_izzivi_2018.pdf

UMAR. (2019a). Ekonomski izzivi 2019. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

UMAR. (2019b). *Poročilo o produktivnosti 2019*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/publikacije/porocilo-o-produktivnosti/

UMAR. (2020). *Poročilo o produktivnosti 2020*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/Porocilo_o_produktivnosti/2020/slovenski/PoP_2020_splet.pdf

UMAR. (2021a). Evropski steber socialnih pravic, Slovenija 2000–2020. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/ESSP/2021/ESSP_splet.pdf

UMAR. (2021b). Poročilo o razvoju 2021. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2021/slovenski/POR2021_skupaj.pdf

UMAR. (2022a). Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2022. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/napovedi/pomladanska-napoved/

UMAR. (2022b). *Poročilo o produktivnosti 2021*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/Porocilo_o_produktivnosti/2021/slovenski/PoP_2021.pdf

UMAR. (2022c). *Poročilo o produktivnosti 2022*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/sporocila_za_javnost/2022/Sporocila_za_javnost/Konferenca_PoP22/PoP_2022_s.pdf

UMAR. (2022d). Poročilo o razvoju 2022. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2022/slovenski/POR2022_splet2.pdf

UMAR. (2023a). Ekonomsko ogledalo, 6/2023. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2023/6_2023/EO_06_23.pdf

UMAR. (2023b). Jesenska napoved gospodarskih gibanj 2023. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://umar.si/fileadmin/user_upload/napovedi/jesen/2023/JNGG_2023_s.pdf

UMAR. (2023c). Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2023. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/napovedi/pomlad/pomladanska_2023/PN2023__S.pdf

UMAR. (2023d). Poročilo o produktivnosti 2023. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/Porocilo_o_produktivnosti/2023/PoP2023.pdf

UMAR. (2023e). Poročilo o razvoju 2023. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno s https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2023/slovenski/POR2023-splet.pdf

UMAR. (2024). Ekonomsko ogledalo 1/2024. *Ekonomsko ogledalo*, *30*(1).

UN. (2021). Statement by Professor Olivier De Schutter, United Nations Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, on his visit to the European Union (25 November 2020 to 29 January 2021).

UN. (2022a). Human Development Report 2021–22. United Nations. Pridobljeno s https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22

UN. (2022b). UN E-Government Survey 2022. New York: United Nations. Pridobljeno s https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2022

UN Comtrade. (2024). UN Comtrade Database [podatkovna baza]. New York: United Nations Statistics Division. Pridobljeno s https://comtrade.un.org/data/

UNCTAD. (2024). UNCTADstat [podatkovna baza]. Ženeva: United Nations Conference on Trade and Development. Pridobljeno s https://unctadstat.unctad.org/

UNDP. (2023). The Paths to Equal: Twin indices on women's empowerment and gender equality. UNDP, UN Women. Pridobljeno s https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-07/paths-equal-twin-indices-women-empowerment.pdf

UNFCCC. (2016). Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, FCCC/CP/2015/10/Add.1. United Nations Framework Convention on Climate Change. Pridobljeno s https://unfccc.int/documents/9097

UNFCCC. (2023). COP28 Agreement Signals "Beginning of the End" of the Fossil Fuel Era. UNFCCC. Pridobljeno s https://unfccc.int/news/cop28-agreement-signals-beginning-of-the-end-of-the-fossil-fuel-era

Uradni list RS, št. 48/18). Uredba o nacionalnih zgornjih mejah emisij onesnaževal zunanjega zraka. (2018). Pridobljeno s http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED7668

Uredba in sprememba uredbe o določitvi zneska trošarine za energente in električno energijo (leta 2007-2023). (več let).

Uredba o merilih za opredelitev in ocenjevanje števila energetsko revnih gospodinjstev. (2022). Ur. l. RS, št. 132/2022. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2022-01-3199/uredba-o-merilih-za-opredelitev-in-ocenjevanje-stevila-energetsko-revnih-gospodinjstev

Uredba o spremembi in dopolnitvi Uredbe o načinu določanja in obračunavanja prispevkov za zagotavljanje podpor proizvodnji električne energije v soproizvodnji z visokim izkoristkom in iz obnovljivih virov energije. (2022). Ur. l. RS, št. 112/22. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2022-01-2717?sop=2022-01-2717

URSIL. (2024). Poslovno poročilo Urada RS za intelektualno lastnino za leto 2023. Ljubljana: Urad RS za intelektualno lastnino. Pridobljeno s https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/urad-za-intelektualno-lastnino/o-uradu/

URSZR. (2024). Ocenjevanje tveganj nesreč. Pridobljeno s https://www.gov.si/teme/ocenjevanje-tveganj-za-nesrece/

Varuh človekovih pravic. (2023a). Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2022. Ljubljana: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2022/Letno_poroc__ilo_VC__P_RS_za_leto_2022.pdf

Varuh človekovih pravic, Z. (2021). Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2020, str. 622. Ljubljana: Varuh človekovih pravic. Pridobljeno s https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2020/Letno_porocilo2020_-_pop.pdf

Varuh človekovih pravic, Z. (2023b). Povzetek dela Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2022. Ljubljana. Pridobljeno s https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2022/Povzetek_dela_VC__P_RS_za_leto_2022.pdf

Vintar Maly, K., Bobovnik, N. in Kovač, N. (2022). Ekološki odtis | Kazalci okolja. Ljubljana: ARSO. Pridobljeno s https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/ekoloski-odtis-2?tid=101

Vlada RS. (2020). Celoviti nacionalni energetski in podnebni načrt republike slovenije. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije. Pridobljeno s https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/nepn/dokumenti/nepn_5.0_final_feb-2020.pdf

Vlada RS. (2023a). Nacionalni akcijski načrt RS za jamstvo za otroke 2022–2030. Ljubljana: Vlada RS. Pridobljeno s https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMDDSZ%2Fdruzina%2FAkcijski-nacrt%2FNacionalni_akcijski_nacrt_za_jamstvo_za_otroke_2022_2030.docx&wdOrigin=BROWSELINK

Vlada RS. Uredba o določitvi izbranih vrst zdravstvenih storitev, za izvajanje katerih se zagotovi plačilo po realizaciji. (2023). Ur. l. RS, št. 93/23. Pridobljeno s http://pisrs.si

Vlada RS. (2023c). Uredba o določitvi najvišje cene premije dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja. Pridobljeno 31. 3. 2024 s https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=URED8867

Vlada RS. (2024). Mnenje o predlogu priporočila v zvezi s skrb vzbujajočim stanjem v domovih starejših občanov (180. dopisna seja Vlade RS). Pridobljeno 26. 2. 2024 s https://www.gov.si/novice/2024-01-24-180-dopisna-seja-vlade-republike-slovenije/

Vrhovno sodišče. (2024a). Otvoritev sodnega leta 2024. Ljubljana: Vrhovno sodišče RS. Pridobljeno s https://www.sodisce.si/mma_bin2.php?nid=20240219111132322&static_id=2024021410464891

Vrhovno sodišče. (2024b). Podatki o poslovanju in organizaciji sodišč. Pridobljeno 17. 2. 2024 s https://poslovanje-sodstva.sodisce.si/

Vrščaj, B. (2023). Kakovost tal v Sloveniji. Interni vir.

Vrščaj, B., Bergant, J., Kastelic, P. in Šinkovec, M. (2020). Erozija v Sloveniji: Kratka predstavitev in ocena pomembne degradacije tal. Kmetijski Inštitut Slovenije.

Vrščaj, B., Gerlušnik, A. in Kastelic, P. (2023). Vsebnost glavnih rastlinksih hranil v tleh kmetijskih zemljišč | Kazalci okolja. Ljubljana: ARSO. Pridobljeno s https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/vsebnost-glavnih-rastlinskih-hranil-v-tleh-kmetijskih-zemljisc-1#commentTitle

VVA, N-ABLE, OIKOS in KPGM. (2021). Strengthening the Innovation Ecosystem in Slovenia. Ljubljana: Javna agencija Republike Slovenije za spodbujanje investicij, podjetništva in internacionalizacije. Pridobljeno s https://www.podjetniski-portal.si/uploads/gradiva/krepitev_inovacijskega_ekosistema/srss161_slovenia_ecosystem_d2_state_of_play_report.pdf

WEF. (2019). Global Competitiveness Report 2019. Ženeva: Svetovni gospodarski forum. Pridobljeno s https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2019/

WEF. (2023). Global Gender Gap Report 2023. Pridobljeno 19. 1. 2024 s https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/in-full/benchmarking-gender-gaps-2023/

WHO. (2020a). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data. Kopenhagen: Svetovna zdravstvena organizacija. Regionalni urad za Evropo. Pridobljeno s https://hbsc.org/publications/reports/spotlight-on-adolescent-health-and-well-being/

WHO. (2020b). The impact of the COVID-19 pandemic on noncommunicable disease resources and services: results of a rapid assessment. Pridobljeno 29. 1. 2023 s https://www.who.int/publications-detail-redirect/9789240010291

WHO. (2021). Global report on ageism. Geneva: World Health Organization. Pridobljeno s https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/340208/9789240016866-eng.pdf?sequence=1

WHO. (2023a). Body mass index (BMI). Pridobljeno 16. 1. 2023 s https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/topic-details/GHO/body-mass-index

WHO. (2023b). Heat and Health. Pridobljeno 12. 2. 2024 s https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-heat-and-health

WHO. (2023c). WHO European health information at your fingertips. Pridobljeno 28. 12. 2022 s https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_411-2700-absenteeism-from-work-due-to-illness-days-per-employee-per-year/

World Inequality Lab. (2024). World inequality Database. Paris School of Economics and the University of Berkeley. Pridobljeno s https://wid.world/

World Justice Project. (2023). Rule of law index 2023. Washington, DC: World Justice Project. Pridobljeno s https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/

WTO. (2024). WTO Data [podatkovna baza]. Ženeva: Svetovna trgovinska organizacija. Pridobljeno s https://data.wto.org/

Zagovornik načela enakosti. (2017). Javnomnenjska raziskava o percepciji diskriminacije v Sloveniji, 2017 (Raziskovalno poročilo). Ljubljana: Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/08/Raziskovalno-porocilo-_-Javnomnenjska-raziskava-Percepcija-diskriminacije-v-RS-2017.pdf

Zagovornik načela enakosti. (2023a). Ključni rezultati javnomnenjske raziskave »Raziskava o diskriminaciji 2022«. [raziskovalno poročilo.]. Ljubljana. Pridobljeno s https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2023/09/Raziskovalno-porocilo-2022.pdf

Zagovornik načela enakosti. (2023b). Redno letno poročilo za leto 2022 – Sistemski pregled. Ljubljana. Pridobljeno s https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2023/06/Redno-letno-porocilo-2022_1-del-1.pdf

Zagovornik načela enakosti. (2023c). Spletna anketa »Soočimo se z diskriminacijo« – povzetek rezultatov. Zagovornik načela enakosti. Pridobljeno s https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2023/07/Spletna-anketa-Soocimo-se-z-diskriminacijo-povzetki-rezultatov.pdf

ZDOsk. (2021). Zakon o dolgotrajni oskrbi. Pridobljeno 31. 3. 2024 s https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina

ZDOsk – Zakon o dolgotrajni oskrbi. (2023). Ur. l. RS, št. 84/23. Pridobljeno s http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8819

ZDR-1D. (2023). Zakon o delovnih razmerjih. Pridobljeno 26. 3. 2024 s http://pisrs.si

ZGS. (2022). Poročilo Zavoda za gozdove Slovenije o gozdovih za leto 2021. Ljubljana: Zavod za gozdove Slovenije. Pridobljeno s http://www.zgs.si/fileadmin/zgs/main/img/PDF/LETNA_POROCILA/2021_Porocilo_o_gozdovih_ZGS.pdf

ZGS. (2023). Poročilo Zavoda za gozdove Slovenije o gozdovih za leto 2022. Ljubljana: Zavod za gozdove Slovenije. Pridobljeno s http://www.zgs.si/fileadmin/zgs/main/img/PDF/LETNA_POROCILA/Porocilo_o_gozdovih_2022_2.pdf

ZIUZDS. (2023). Zakon o interventnih ukrepih na področju zdravstva, dela in sociale ter z zdravstvom povezanih vsebin (ZIUZDS). Pridobljeno 1. 3. 2024 s http://pisrs.si

ZNUNBZ. (2022). Zakon o nujnih ukrepih za zajezitev širjenja in blaženja posledic nalezljive bolezni COVID-19 na področju zdravstva (ZNUNBZ). Pridobljeno 30. 1. 2023 s http://pisrs.si

ZNUZSZ. Zakon o nujnih ukrepih za zagotovitev stabilnosti zdravstvenega sistema (ZNUZSZ). (2022). Ur. l. RS, št. Uradni list RS, št. 15/22. Pridobljeno s http://pisrs.si

ZNUZSZS. (2022). Zakon o nujnih ukrepih za zagotovitev stabilnosti zdravstvenega sistema (ZNUZSZS). Pridobljeno 31. 3. 2024 s https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO8643

ZNUZSZS-A. (2023). Zakon o spremembi zakona o nujnih ukrepih za zagotovitev stabilnosti zdravstvenega sistema (ZNUZSZS-A). Pridobljeno 31. 3. 2024 s https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina

ZOA – Zakon o osebni asistenci. (2017). Ur. l. RS, št. 10/17, 31/18 in 172/21. Pridobljeno s http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7568

ZORZFS – Zakon o obnovi, razvoju in zagotavljanju finančnih sredstev. (2023).

ZPIZ. (2023). Uživalci pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja 2022. Ljubljana: ZPIZ. Pridobljeno s https://www.zpiz.si/cms/cms/content2019/uivalci-pravic-iz-pokojninskega-in-invalidskega-z

ZPIZ. (2024). Pridobljeno s https://www.zpiz.si/cms/content2019/pokojnine#x1

ZRSŠ. (2024). Kurikulum za vrtce. Pridobljeno s https://www.zrss.si/podrocja/predsolska-vzgoja/kurikularni-dokumenti/

ZRSZ. (2022). Podatki Napovednika zaposlovanja [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje.

ZRSZ. (2023a). Napovednik zaposlovanja 2023/II. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/fileadmin/user_upload/Trg_dela/Dokumenti_TD/Napovednik_zaposlovanja/Porocilo_NapZap_2023_jesen.pdf

ZRSZ. (2023b). Poklicni barometer 2023. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/partnerji/trg-dela/poklicni-barometer/

ZRSZ. (2024a). Napovednik zaposlovanja. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/partnerji/trg-dela/napovednik-zaposlovanja/

ZRSZ. (2024b). Podatki o registriranih brezposelnih diplomantih [neobjavljeni podatki]. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje.

ZSDP-1F – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. (2022). Ur. l. RS, št. 153/2022. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2022-01-3793?sop=2022-01-3793

ZSInv-B – Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o spodbujanju investicij. (2022). Ur. l. RS, št. 29/2022. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/_pdf/2022/Ur/u2022029.pdf

ZUJF – Zakon za uravnoteženje javnih financ. (2012). Ur. l. RS, št. 40/12, 96/12 – ZPIZ-2, 104/12 – ZIPRS1314 in 105/12. Pridobljeno s http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6388

ZUPJS – Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. (2010). Ur. l. RS, št. 62/10. Pridobljeno s http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4780

ZUreP-3 – Zakon o urejanju prostora. (2021). Ur. l. RS, št. 199/21, 18/23 – ZDU-1O, 78/23 – ZUNPEOVE in 95/23 – ZIUOPZP. Pridobljeno s http://pisrs.si

ZZrID – Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (ZZrID). (2021). Ur. l. RS, št. Uradni list RS, št. 186/2021. Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-3695?sop=2021-01-3695

ZZVZZ-T. (2023). Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ-T). Pridobljeno s https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2023-01-2480

ZZZS. (2023). Letno poročilo ZZZS 2022. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

ZZZS. (2024). Letno poročilo ZZZS 2023. Pridobljeno 19. 3. 2024 s https://www.zzzs.si/o-zzzs/letno-poslovno-porocilo/

Seznam uporabljenih kratic

AJPES	Agencija RS za javnopravne evidence in storitve
APG	raziskovanje Poraba v gospodinjstvih
APZ	aktivna politika zaposlovanja
ARSO	Agencija RS za okolje
BDP	bruto domači proizvod
BDV	bruto dodana vrednost
BND	bruto nacionalni dohodek
BS	Banka Slovenije
CAF	(angl. Common Assesment Framework) – skupni ocenjevalni okvir
Cedefop	(angl. European Centre for the Development of Vocational Training) – Evropski center za razvoj poklicnega usposabljanja
CEE	države srednje in vzhodne Evrope (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška, Slovenija, Bolgarija, Hrvaška, Estonija, Latvija, Litva, Romunija)
CH_4	metan
CJMMK	CJMMK – Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij
CKZ	Center za krepitev zdravja
CLARIN	slovenski nacionalni konzorcij v mreži evropske raziskovalne infrastrukture
CNVOS	Center nevladnih organizacij Slovenije
CO_2	ogljikov dioksid
COICOP	(angl. Classification of Individual Consumption According to Purpose) – klasifikacija individualne potrošnje po namenu
COP	(angl. Conference of the Parties) – Okvirna konvencija Združenih narodov o podnebnih spremembah
CSD	center za socialno delo
DESI	(angl. Digital Economy and Society Index) – indeks digitalnega gospodarstva in družbe
DIP	dejanska individualna potrošnja
DO	dolgotrajna oskrba
DSO	dom starejših občanov
DSP	denarna socialna pomoč
DUTB	Družba za upravljanje terjatev bank
DVK	Državna volilna komisija
DZZ	dopolnilno zdravstveno zavarovanje
EAPN	(angl. European Anty-Poverty Network) – Evropska mreža za bolj proti revščini
EBITDA	(angl. Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization) – prihodek pred obrestmi, davki in amortizacijo
ECB	(angl. European Central Bank) – Evropska centralna banka
EEA	(angl. European Environment Agency) – Evropska agencija za okolje
EFQM	(angl. European Foundation for Quality Management) – Evropski sklad za upravljanje kakovosti
EHIS	(angl. European Health Interview Survey) – evropska zdravstvena raziskava
EIB	(angl. European Investment Bank) – Evropska investicijska banka
EIGE	(ang. European Institute for Gender Equality) – Evropski inštitut za enakost
EII	(angl. European Innovation Index) – evropski inovacijski indeks
EIPA	(angl. European Institute for Public Administration) – Evropski inštitut za javno upravo
EK	Evropska komisija
EMU	evropska monetarna unija
EPO	(angl. European Patent Office) – Evropski patentni urad
ESČP	Evropsko sodišče za človekove pravice
ESG	(angl. Environmental, Social, Governance) – okoljska in socialna merila ter merila v zvezi z upravljanjem
ESPON	(angl. European Spatial Planning Observation Network) – Evropsko omrežje za spremljanje prostorskega razvoja
ESS	Ekonomsko-socialni svet

ESSP	evropski steber socialnih pravic
ESSPROS	(angl. European System of integrated Social PROtection Statistics) – Evropski sistem integrirane statistike socialne zaščite
ETS	(angl. Emission Trading System) – sistem trgovanja z izpusti
EU	Evropska unija
EUA	(angl. European University Association) – Združenje evropskih univerz
EUIPO	(angl. European Union Intellectual Property Office) – Urad EU za intelektualno lastnino
EUR	evro
Eurofound	Evropska agencija za izboljšanje kakovosti življenja in delovnih mest
EUROSTAT	(angl. The Statistical Office of the European Union) – Evropski statistični urad
EUSAIR	Strategija EU za jadransko-jonsko regijo
EU-SILC	(angl. The EU Statistics on Income and Living Conditions) – anketa o življenjskih pogojih
eVŠ	spletni portal visokega šolstva
FEAD	(angl. Fund for European Aid to the Most Deprived) – Sklad za evropsko pomoč najbolj ogroženim
FF UL	Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
FRA	(angl. European Union agency for fundamental rights) – Agencija Evropske unije za temeljne pravice
FRO	funkcionalno razvrednotena območja
FŠ	Fakulteta za šport
GALI	(angl. Global Activity Limitation Index) – Oviranost pri aktivnostih zaradi zdravstvenih težav
GD	gospodarske družbe
GDI	(angl. Gender Development Index) – indeks človekovega razvoja po spolu
GEI	(angl. The Gender Equality Index) – indeks enakosti spolov
GEM	(angl. Global Entrepreneurship Monitor) – Globalni podjetniški monitor
GEM-E3	(angl. General Equilibrium Model – Economy, Energy, Environment) – model splošnega ravnotežja – gospodarstvo, energija, okolje
GFN	Global Footprint Network – omrežje za globalni ekološki odtis
Gg	gigagram (1000 ton)
GGGI	(angl. Global Gender Gap Index) – globalni indeks razlik po spolu
GGPI	(angl. Global Gender Parity Index) – globalni indeks zastopanosti spolov
GII	(angl. Gender Inequality index) – indeks neenakosti spolov
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
ha	hektar
HDI	(angl. Human Development Index) – indeks človekovega razvoja
HICP	(angl. Harmonised Index of Consumer Prices) – harmonizirani indeks cen življenjskih potrebščin
HSE	Holding Slovenske elektrarne
HSP	huda stanovanjska prikrajšanost
IDEA	(angl. International Institute for Democracy and Electoral Assistance) – Mednarodni inštitut za demokracijo in pomoč pri volitvah
IER	Inštitut za ekonomska raziskovanja
IKT	informacijsko-komunikacijska tehnologija
IL	intelektualna lastnina
IMD	(angl. Institute for Management Development) – Inštitut za razvoj menedžmenta
IMF	(angl. Internatinal Monetary Fund) – Mednarodni denarni sklad
IRSSV	Inštitut RS za socialno varstvo
ISCO	(angl. International Standard Classification of Occupations) – mednarodna standardna klasifikacija poklicev
ISO	(angl. International Organisation for Standardisation) – Mednarodna organizacija za standardizacijo
ITM	indeks telesne mase
JAK	Javna agencija za knjigo
KIS	Kmetijski inštitut Slovenije
KOEL	plinsko olje za ogrevanje

KPK	Komisija za preprečevanje korupcije
KRVS	kohezijska regija vzhodna Slovenija
KRZS	kohezijska regija zahodna Slovenija
KZU	kmetijska zemljišča v uporabi
LGBTIQ+	lezbijke, geji, biseksualne, transspolne in interspolne osebe ter osebe z drugimi spolno nenormativnimi identitetami
LULUCF	(angl. Land Use, Land-Use Change and Forestry) – Sektor rabe zemljišč, spremembe rabe zemljišč in gozdarstva
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti RS
MDP	Ministrstvo za digitalno preobrazbo RS
MF	Ministrstvo za finance RS
MGRT	Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RS
MGTŠ	Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport RS
MIRA	nacionalni program duševnega zdravja
MJU	Ministrstvo za javno upravo RS
MK	Ministrstvo za kulturo RS
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve RS
MO	Ministrstvo za obrambo RS
MOPE	Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo RS
MOPED	Modularno ogrodje za pripravo elektronskih dokumentov
MP	Ministrstvo za pravosodje RS
MRA	(angl. Master Restructuring Agreement) – sporazum o finančnem prestrukturiranju
MSP	mala in srednje velika podjetja
MSP	materialna in socialna prikrajšanost
MSP	Ministrstvo za solidarno prihodnost
MVI	Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje RS
MVZI	Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije RS
MZ	Ministrstvo za zdravje RS
MZEZ	Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve RS
MzI	Ministrstvo za infrastrukturo RS
N2O	didušikov oksid
NATO	(angl. North Atlantic Treaty Organization) – Organizacija Severnoatlantske pogodbe
NEEIB	neenergetsko industrijsko blago
NEET	(angl. neither in employment nor in education and training) – mladi, ki niso delovno aktivni ali v izobraževanju
NEPN	Nacionalni energetsko-podnebni načrt
NIJZ	Nacionalni inštitut za javno zdravje
NMB95	95-oktanski neosvinčeni motorni bencin
NOO	Načrt za okrevanje in odpornost
NP-gnojila	mineralna gnojila z dušikom in fosforjem
NPK-gnojila	mineralna gnojila z dušikom, fosforjem in kalijem
NTI	neposredne tuje investicije
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
o. t.	odstotna točka
OA	osebna asistenca
OECD	(angl. Organisation for Economic Cooperation in Development) – Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
OP TGP	Operativni program ukrepov zmanjšanja emisij toplogrednih plinov
OVE	obnovljivi viri energije
OZMD	osnovni znesek minimalnega dohodka

OZN	Organizacija združenih narodov
OZZ	osnovno zdravstveno zavarovanje
PI	(angl. Prosperity Index) – indeks blaginje
PIRLS	(angl. Progress in International Reading Literacy Study) – Mednarodna raziskava bralne pismenosti
PISA	(angl. Programme for international student assessment) – Program mednarodne primerjave dosežkov učencev
PKM	pariteta kupne moči
PM-delci	(angl. Particulate matter) – trdni prašni delci (delci PM)
PPS	(angl. Purhaching power standard) – pariteta kupne moči
PTŽ	pričakovano trajanje življenja
PUM-O	Projektno učenje mlajših odraslih
QUEST	(angl. Quarterly European Simulation Tool) – kvartalno evropsko simulacijsko orodje
REACT-EU	(angl. Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe) – Program za pomoč pri okrevanju za kohezijo in območja Evrope
REER HICP	(angl. Real effective exchange rate based on harmonised Index of consumer prices) – realni efektivni tečaj, deflacioniran s harmoniziranim indeksom življenjskih potrebščin
REER PPI	(angl. Real effective exchange rate based on producer price index) – realni efektivni tečaj, deflacioniran s cenami industrijskih proizvodov pri proizvajalcih
REER ULC	(angl. Real effective exchange rate based on unit labour cost) – realni efektivni tečaj, deflacioniran s stroški dela na enoto proizvoda
ReNPSV22-30	Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030
ReNPVO20–30	Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja do leta 2030
REPowerEU	Načrt EU za varčevanje z energijo, proizvodnjo čiste energije in diverzifikacijo oskrbe z energijo
RIA	(angl. Regulatory Impact Assesment) – analiza učinkov predpisov
ROA	(angl. Return on assets) – donos na sredstva
ROE	(angl. Return on equity) – donos na kapital
RRD	raziskovalno-razvojna dejavnost
RS	Republika Slovenija
RULC	(angl. Real unit labour cost) – realni stroški dela na enoto proizvoda
SDH	Slovenski državni holding
SES	(angl. Structure of Earnings Survey) – raziskovanja o strukturi plače
SHA	(angl. System of Health Accounts) – sistem zdravstvenih računov
SHARE	(angl. Survey on Health, Ageing and Retirement in Europe) – raziskava o zdravju, procesu staranja in upokojevanju v Evropi
SiDG	Slovenski državni gozdovi, d. o. o., družba za gospodarjenje z gozdovi v državni lasti
SILC	(angl. Survey on Income and Living Conditions) – anketa o življenjskih pogojih
SI-PANDA	Raziskava o vplivu pandemije na življenje
SI-PASS	enotna točka za preverjanje identitete različnih uporabnikov (državljanov, poslovnih subjektov, javnih uslužbencev) ter elektronsko podpisovanje vlog in drugih dokumentov
SKD	standardna klasifikacija dejavnosti
SKIS	standardna klasifikacija institucionalnih sektorjev
SKM	standard kupne moči
SKP	standardna klasifikacija poklicev
SPI	indeks družbenega napredka
SPIRIT	Javna agencija RS za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije
SPOT	slovenska poslovna točka
SPS	Slovenski podjetniški sklad
SPTE	soproizvodnja toplote in električne energije
SRDAP	statistični register delovno aktivnega prebivalstva
SRIP	Strateško razvojno-inovacijsko partnerstvo
SRS	strategija razvoja Slovenije
SSZ	Skupnost socialnih zavodov

SURE	(angl. Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency) – Instrument za začasno podporo zmanjševanju tveganj za brezposelnost v izrednih razmerah
SURS	Statistični urad RS
SVRK	Služba Vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko
SŽ	Slovenske železnice
TA	teritorialna agenda
TALIS	(angl. Teaching and Learning Survey) – mednarodna raziskava učenja in poučevanja
TEŠ	Termoelektrarna Šoštanj
TFP	(angl. Total factor productivity) – skupna faktorska produktivnost
TGP	toplogredni plini
TIMSS	(angl. Trends in International Mathematics and Science Study) – Mednarodna raziskava trendov v znanju matematike in naravoslovja
tkm	tonski kilometri
UMAR	Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
UNFCCC	(angl. United Nations Framework Convention on Climate Change) – Okvirna konvencija Združenih narodov o podnebnih spremembah
Ur. l.	Uradni list
USD	(angl. US Dollar) – ameriški dolar
V4	višegrajska četverica (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška)
VD	varstveni dodatek
VFO	večletni finančni okvir
VI	vodilne inovatorke (Belgija, Danska, Finska, Nizozemska, Švedska)
VS OZN	Varnostni svet Združenih narodov
VŽU	vseživljenjsko učenje
WEF	(angl. World Economic Forum) – Svetovni gospodarski forum
WEI	(angl. Women Empowerment Index) – indeks opolnomočenosti žensk
WHI	(angl. World Happiness Index) – svetovni indeks sreče
WHO	(angl. World Health Organization) – Svetovna zdravstvena organizacija
ZDOsk	Zakon o dolgotrajni oskrbi
ZGS	Zavod za gozdove Slovenije
ZIUZDS	Zakon o interventnih ukrepih na področju zdravstva, dela in sociale ter z zdravstvom povezanih vsebin
ZNUNBZ	Zakon o nujnih ukrepih za zajezitev širjenja in blaženja posledic nalezljive bolezni COVID-19 na področju zdravstva
ZNURK	Zakona o nujnih ukrepih za izboljšanje kadrovskih in delovnih pogojev ter zmogljivosti pri izvajalcih socialnovarstvenih storitev in DO
ZNUZSZ	Zakon o nujnih ukrepih za zagotovitev stabilnosti zdravstvenega sistema
ZOA	Zakon o osebni asistenci
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje
ZRSŠ	Zavod RS za šolstvo
ZRSZ	Zavod RS za zaposlovanje
ZSDP-1F	Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih
ZSV	Zakon o socialnem varstvu
ZZVZZ	Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju
ZZZS	ZZZS – Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije

Oznake v okviru Standardne klasifikacije dejavnosti (SKD): **A** – Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo, **B** – Rudarstvo, **C** – Predelovalne dejavnosti, **D** – Oskrba z električno energijo, plinom in paro, **E** – Oskrba z vodo; ravnanje z odplakami in odpadki; saniranje okolja, **F** – Gradbeništvo, **G** – Trgovina; vzdrževanje in popravila motornih vozil, **H** – Promet in skladiščenje, **I** – Gostinstvo, **J** – Informacijske in komunikacijske dejavnosti, **K** – Finančne in zavarovalniške dejavnosti, **L** – Poslovanje z nepremičninami, **M** – Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti, **N** – Druge raznovrstne poslovne dejavnosti, **O** – Dejavnost javne uprave in obrambe; dejavnost obvezne socialne varnosti, **P** – Izobraževanje, **Q** – Zdravstvo in socialno varstvo, **R** – Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti, **S** – Druge storitvene dejavnosti, **T** – Dejavnost gospodinjstev z zaposlenim hišnim osebjem; proizvodnja za lastno rabo, **U** – Dejavnost eksteritorialnih organizacij in teles.

Kratice držav: **AT** – Avstrija, **HR** – Hrvaška, **CZ** – Češka, **CY** – Ciper, **DK** – Danska, **DE** – Nemčija, **ES** – Španija, **EE** – Estonija, **GR** – Grčija, **FR** – Francija, **FI** – Finska, **HU** – Madžarska, **IE** – Irska, **IL** – Izrael, **IT** – Italija, **LU** – Luksemburg, **LT** – Litva, **LV** – Latvija, **MT** – Malta, **NL** – Nizozemska, **PL** – Poljska, **PT** – Portugalska, **RO** – Romunija, **SE** – Švedska, **SI** – Slovenija, **SK** – Slovaška.

poročilo o razvoju 2024

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj
Gregorčičeva 27
1000 Ljubljana
Slovenija
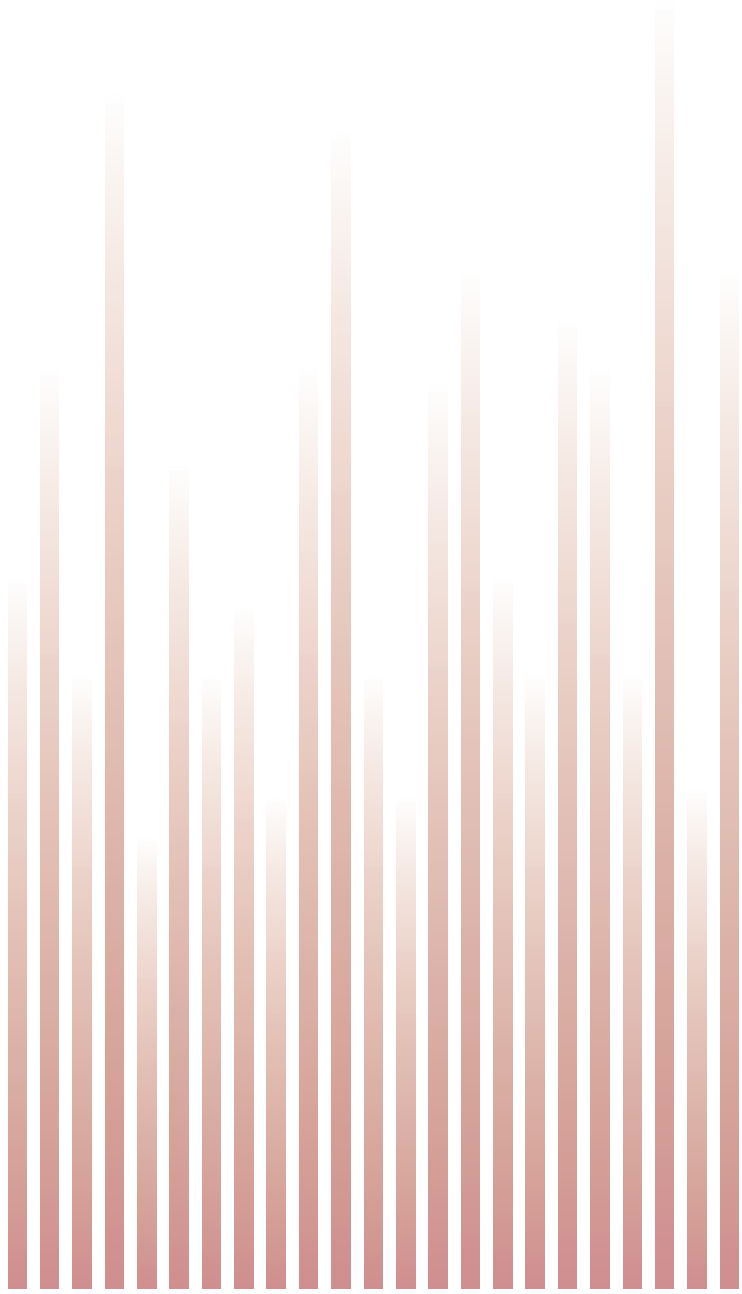
www.umar.gov.si